

Α. ΛΑΖΑΡΟΥ - ΑΘ. ΔΙΑΦΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΣΤ'

89

ΣΧΒ

Λαφαίρου (Α) Σιάγα (ΑΔ)

ΙΣΤΟΡΙΑ
ε/γ

Ι Σ Τ Ο Ρ Ι Α

Α. ΔΑΖΑΡΟΥ - ΑΘ. ΔΙΑΦΑ

ΣΤ' 89 ΕΧΒ

Ζαφειρόπουλος (α)

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΩΣ ΤΗΣ ΑΜΕΡΙΚΗΣ
ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε' ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΕΣΑΤΑΞΙΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑΙ 1957

002
K1Σ
ΣΤ2B
2982

ΕΤΟΡΙΑ
ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΣΧΟΛΙΩΝ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΝΑΛΥΣΕΩΝ ΤΩΝ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΑΘΗΜΕΡΩΝ ΒΙΩΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ

Μ Ε Ρ Ο Σ Π Ρ Ω Τ Ο Ν

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ (ΙΣΤ΄ ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΑΝΑΚΑΛΥΨΙΣ ΝΕΩΝ ΧΩΡΩΝ

Αί ανακαλύψεις

ΑΤΑ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων ἐπλατύνθησαν τὰ ὅρια τοῦ γνωστοῦ κόσμου διὰ τῶν μεγάλων θαλασσοποριῶν, τὰς ὁποίας ἐξετέλεσαν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης, οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰ παράλια τοῦ Ἀτλαντικοῦ ὠκεανοῦ, ὁ ὁποῖος ἔπαυσε νὰ εἶναι φραγμὸς ἀνυπέρβλητος, ὅπως

εἰς τὴν ἀρχαιότητα καὶ τοὺς μέσους χρόνους.

Ἀνεκαλύφθη μία νέα μεγάλη ἥπειρος, ἡ Ἀμερική, καὶ ἡ θαλασσία ὁδὸς πρὸς τὰς Ἰνδίας.

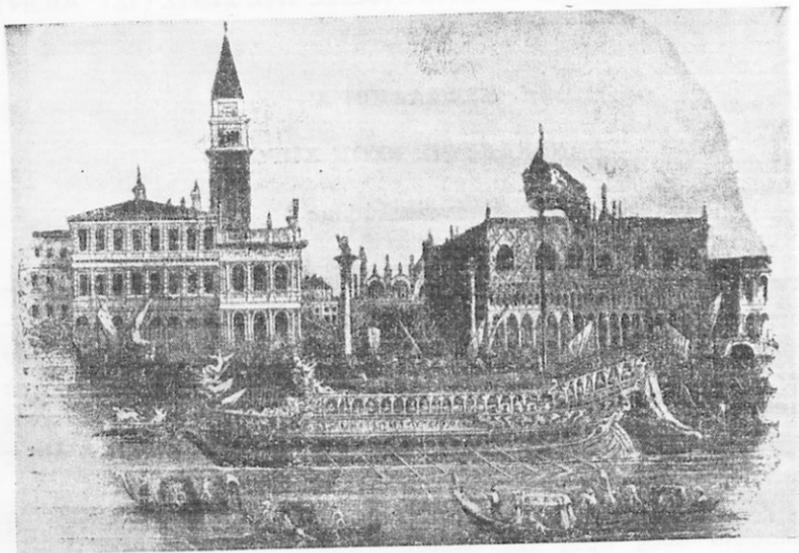
Ἀποτέλεσμα τῶν ανακαλύψεων ἦτο ἡ μεγάλη ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ γενικῶς ἡ αὐξησις τοῦ πλούτου τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

Ὅρμη πρὸς ἀγνώστους χώρας

Τὰ ὅρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου ἦσαν πολὺ στενά, διότι οἱ μεγάλοι ἱστορικοὶ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος ἔζησαν καὶ ἔδρασαν σχεδὸν ἀποκλειστικῶς περὶ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ὁ Μ. Ἀλέξανδρος ἐπλάτυνε τὰ ὅρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου διὰ τῆς κατακτήσεως τῆς Ἀσίας, ἀλλ' ὁ σύνδεσμος, τὸν ὁποῖον ἐπεχείρησε νὰ δημιουργήσῃ μεταξὺ Ἰνδιῶν καὶ Εὐρώπης, διε-

κόπη ἤδη ἐπὶ τῶν Ρωμαίων. Βραδύτερον, κέντρον τοῦ ἀνατολικοῦ ἐμπορίου ἐγένεεν ἡ Κωνσταντινούπολις, ὅπου τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν ἐφθανον διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς Τραπεζοῦντος. Ἄλλ' ὅταν οἱ Τοῦρκοι κατέλαβον τὴν Μ. Ἀσίαν, διεκόπη καὶ ἡ ὁδὸς αὕτη.

Ἀπὸ τότε τὸ ἐμπόριον τῶν Ἰνδιῶν διεξήγετο διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἀραβες ἔμποροι μετεκόμιζον διὰ τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν

1. Ἡ Βενετία εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Νεωτέρων χρόνων
(ἀρχαία χαλκογραφία)

εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν. Ἀπ' ἐκεῖ παρελάμβανον αὐτὰ τὰ πλοῖα τῆς Βενετίας καὶ ἄλλων ἰταλικῶν πόλεων, τὰ μετέφεραν εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ τὰ ἐπώλουν ἐκεῖ εἰς ὑπερόγκους τιμὰς. Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦσαν περιζήτητα εἰς τὴν Εὐρώπην τὰ προϊόντα τῶν Ἰνδιῶν, ἰδίως τὰ μπαχαρικά λεγόμενα, πιπέρι, γαρύφαλλον, μοσχοκάρυον, κανέλλα κλπ. Ἀπὸ πρὸς Ἰνδίας ἤρχοντο ἐπίσης οἱ πολύτιμοι λίθοι, ὁ ἔλεφαντόδους, ὁ ἔβενος, τὰ βαμβακερὰ ὑφάσματα. Αἱ ἰταλικαὶ πόλεις ἐπλούτησαν ἀπὸ

τὸ ἀνατολικὸν ἐμπόριον καὶ ἐκίνησαν τὸν φθόνον ἄλλων ἐμπορικῶν πόλεων.

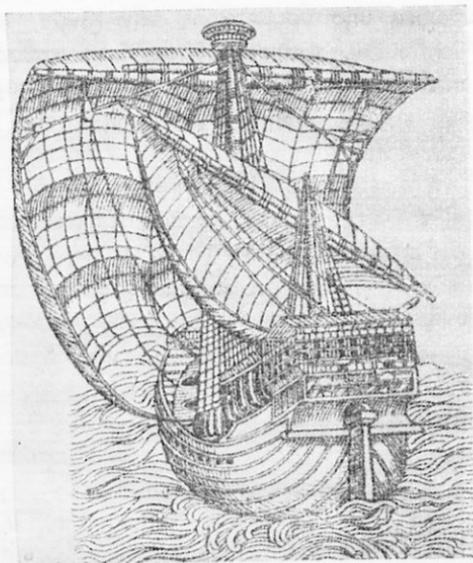
Πολλοὶ λοιπὸν ἐσκέφθησαν νὰ εὔρουν ἄλλην ὁδὸν διὰ νὰ φθάσουν εἰς τὴν πλουτοφόρον χώραν, τὰς Ἰνδίας καὶ τὴν Κίναν. Αἱ χῶραι ἐκεῖναι ἦσαν ἀκόμη ἄγνωστοι ἢ ἀτελῶς γνωσταί. Ὁ ἰταλὸς περιηγητὴς Μάρκο Πόλο εἶχε περιγράψει, εἰς τὸ τέλος τοῦ 13ου αἰῶνος, τοὺς μυθώδεις θησαυροὺς των, τὴν Κίναν, πατρίδα τῆς μετάξης, τὴν Ἰαπωνίαν, πλημμυροῦσαν ἀπὸ χρυσόν, τὰς νήσους τῆς Σόνδης νοτιώτερον, τὴν χώραν τῶν μπαχαρικών. Ἡ δίψα τοῦ κέρδους κυρίως ὤθησε τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀναζήτησιν νέων χωρῶν.

Ἄλλὰ καὶ ἡ στιγμή ἦτο εὐνοϊκὴ. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἰς τὴν Δύσιν ὑπῆρχεν ἀπόθεμα δυνάμεως, τὸ ὁποῖον ἐξήτει διέξοδον. Αἱ σταυροφορίαι εἶχον σταματήσει, ἀφ' ὅτου εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἐπεκράτησαν ὀριστικῶς οἱ Μωαμεθανοί, καὶ ὁ ὀρίζων τῆς δράσεως τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν ἐστένευε διὰ τῆς διαρκοῦς κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῶν μέσων χρόνων προωθήσεως τῶν τουραδικῶν φυλῶν, τῶν ὁποίων ἡ πρωτοπορία εἶχε φθάσει μέχρι τῆς Οὐγγαρίας. Μογγόλοι ἐπίσης εἶχον ἐμφανισθῆ εἰς τὴν Ρωσίαν. Ἡ ἐνίσχυσις τέλος τῆς δυνάμεως τῶν βασιλέων εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας ὑπεχρέωσεν εἰς ὑπακοὴν τοὺς εὐγενεῖς. Ὅσοι λοιπὸν ἔφερον μὲ δυσφορίαν τὴν νέαν τάξιν ἐζήτησαν στάδιον διὰ τὴν ἐλευθέραν ἀσκήσιν τῆς ἵπποτικῆς ὀρμῆς καὶ τῆς ρωμαντικῆς διαθέσεως εἰς θαλασσοπορίας καὶ περιπετείας εἰς μακρυνὰς χώρας.

Τελειοποιήσις τῶν τεχνικῶν μέσων. Ἡ ναυτικὴ πυξίς

Κυρίως ὅμως ἡ τελειοποίησις τῆς ναυτικῆς τέχνης ἐπέτρεψε τὴν πραγματοποίησιν τῶν μεγάλων ταξιδίων. Οἱ Βενετοὶ ἐπενόησαν τὸν 14ον αἰῶνα νέον τύπον πλοίου, τὴν *καρὰ βέλλα* (*caravelle*, ἀπὸ τὸν ὁποῖον τὸ νεοελληνικὸν *καράβι*), μήκους τριάκοντα περίπου μέτρων, μὲ ὑψηλὰς πλευράς, ἐφωδιασμένον μὲ τρεῖς ἰστούς καὶ πέντε τριγωνικὰ ἰστία, κατάλληλον δι' ἐλιγμούς, ταχύ καὶ στερεόν, τὸ ὁποῖον ἐπέτρεπε νὰ ἀντιμετωπίζουσι τὴν τρικυμίαν τοῦ ὠκεανοῦ.

Ἴσως παρεστάθη ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον ἢ ὑπηρεσία, τὴν ὁποίαν προσέφεραν ἡ ναυτικὴ πυξίς εἰς τὰς μεγάλας θαλασσοπορίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν νέων χρόνων. Εἶναι ἐξηκριβωμένον, ὅτι οἱ Σῖναι ἐγνώριζον δύο καὶ πλέον αἰῶνας π. Χ. τὴν ιδιότητα τῆς μαγνητικῆς βελόνης νὰ στρέφεται πρὸς βορρᾶν, οἱ

2. Πλοῖον τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος

δὲ Ἄραβες μαθόντες παρ' αὐτῶν μετέδωσαν αὐτὴν εἰς τοὺς ναυτικούς τῆς Μεσογείου. Παρὰ τὰς τελειοποιήσεις ὅμως ἡ πυξίς δὲν ἦτο ἀκόμη εἰς θέσιν νὰ κατευθύνῃ τοὺς ναυτιλλομένους μὲ ἀκρίβειαν ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Συνδυαζομένη ὅμως μὲ ἄλλας πρακτικώτερας γνώσεις τῆς ἐποχῆς, ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ναυτικούς νὰ ὀρίζουν τὴν θέσιν τῶν πλοίων εἰς τὸ πέλαγος. Τὸν πρῶτον εὐχρηστον τύπον ναυτικῆς πυξίδος ἐπενόησαν κατὰ τὸ τέλος τοῦ 14ου αἰῶνος εἰς τὴν Κάτω Ἰταλίαν (bussola). Πλήρη ὅμως πυξίδα μετ' ἀνεμολογίου κατεσκεύασαν οἱ Πορτογάλοι ναυτικοὶ τὸ 1483. Ἡ τελειοποίησις αὐτὴ ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς ναυτικούς νὰ ἀνάγωνται εἰς τὸ πέλαγος, ἐνῶ μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων δὲν ἀπεμακρύνοντο ἀπὸ τὰς ἀκτᾶς.

Θαλασσοπλοῖα τῶν Πορτογάλων

Ναυτικοὶ τῆς Μεσογείου εἶχον προηγηθῆ εἰς τὴν ἐξεφεύνησιν τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀφρικῆς καὶ οἱ ἴδιοι ἀνεκάλυψαν τὸν 14ον

αἰῶνα νήσους τινὰς τοῦ ὠκεανοῦ, τὰς Ἀζόρας, τὴν Μαδέραν, τὰς Καναρίους.

Ἡ Πορτογαλία, ἀπομονωθεῖσα διὰ τῆς ἐξαπλώσεως κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα τοῦ κράτους τῆς Καστίλλης εἰς τὸ ἄκρον τῆς Εὐρώπης καὶ στερηθεῖσα ἐπαφῆς καὶ ἐπικοινωνίας μὲ τὸ Ἀραβικὸν κράτος (τῶν Maures, ὅπως τοὺς εἶπαν οἱ Εὐρωπαῖοι), ἔστρεψεν ὅλην τὴν δραστηριότητά της πρὸς τὴν θάλασσαν. Οἱ ναυτικοὶ της ἐπέδότησαν εἰς τὴν ἀλιείαν, ἤρχισαν νὰ ἐμπορεύωνται εἰς τὸν Ὠκεανὸν καὶ ἔκαμαν πραγματικὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Μωαμεθανῶν τοῦ Μαρόκου. Ἡ ἰσχυρὰ προσωπικότης ἑνὸς ἀνθρώπου ἤσκησε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 14ου αἰῶνος μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὸ μέλλον τῆς χώρας. Ὁ Ἰνφάντης (πρίγκιψ) Δὸν Ἐρρίκος (1394-1460), πέμπτος υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Α', ἀφοῦ κατὰ τὴν νεότητά του ἔλαβε μέρος εἰς ἐνδόξους ἐκστρατείας κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν, ἀφιέρωσεν, ἀπὸ τοῦ 1419, τὴν ζωὴν του εἰς τὸ νὰ διευθύνῃ τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν συμπολιτῶν του. Διὰ τοῦτο εἶναι γνωστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν μὲ τὸ ὄνομα **Θαλασσοπόρος**.

Ὁ Ἐρρίκος ὤθησε τοὺς Πορτογάλους ναύτας πρὸς τὰς κατευθύνσεις, τὰς ὁποίας εἶχον ἐγκαταλείψει ἀπὸ καιροῦ, οἱ θαλασσινοί. Πρὸ τῆς πλώρας τῶν πλοίων των ἤρχισαν νὰ διαλύονται οἱ μῦθοι, τοὺς ὁποίους εἶχον ἐμπνεύσει αἱ ἔρημοι καὶ ἀκατοίκητοι ἀκταὶ τῆς Ἀφρικῆς, ὅτι δηλαδὴ εἰς τὰς τροπικὰς χώρας ἡ θάλασσα βράζει, ὅτι εἰς τὴν διακεκαυμένην ζώνην ἀνθρώπος δὲν ἠμπορεῖ νὰ ζήσει ἢ ὅτι μεταβάλλεται εἰς Αἰθίοπα, ὅτι ἐκεῖ κάπου εἶναι τὸ στόμιον τῆς κολάσεως.

Τὸ 1434 ὑπερέβησαν τὸ Βογιαδὸρ καὶ τὸ 1445, ἀφοῦ ἔκαμψαν τὴν ἐκβολὴν τοῦ Σενεγάλη, παρετήρησαν μὲ εὐχάριστον ἐκπληξιν ἀκρωτήριον κατάφυτον, ἐκεῖ ὅπου ἀνέμενον χῶραν ἔρημον καὶ ἄγονον, τὸ ὁποῖον ὠνόμασαν Πράσινον ἀκρωτήριον. Ὄταν ἀπέθανεν ὁ Ἐρρίκος τὸ 1460 εἶχε τὴν ἰκανοποίησιν, ὅτι οἱ ἀνθρώποι του προσήγγισαν τὴν ἀκτὴν τῆς Γουινέας.

Ἀλλὰ τὸ 1471, ἀφοῦ τὸ θάρρος ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Πορτογάλους νὰ ὑπερβοῦν τὸν Ἰσημερινόν, διεπίστωσαν μὲ ἀπογοήτευσιν ὅτι ἡ ἀφρικανικὴ παραλία, ἀντὶ νὰ δεῖξη διέξοδον πρὸς τὰς Ἰνδίας, ἐκάμπτετο πρὸς νότον. Ἐπὶ δέκα ἔτη ἐδίστασαν

νά διακινδυνεύσουν εἰς τὸ νέον αὐτὸ ἡμισφαίριον, ὅπου ὁ πολικὸς ἀστὴρ δὲν ἦτο ὁρατός. Τὸ 1482, ἐπὶ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου Β', ἐπανέλαβον τὴν προσπάθειαν καὶ τὸ 1485 ἔφθασαν εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ Κογκὸ καὶ κατόπιν τοῦ Ὁράγγη.

Τέλος τὸ 1486 ὁ Βαρθολομαῖος Διάς (Bartolomeu Dias), ἐνῶ μὲ τρία ἐλαφρὰ πλοῖα ἐσυνέχιζε τὸν πλοῦν πρὸς νότον, ἔμεινεν ἐκπληκτος βλέπων τὴν ξηρὰν πρὸς τὴν Δύσιν. Εἶχε παρακάμψει τὴν νοτιωτάτην ἄκραν τῆς Ἀφρικῆς χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθῇ. Ἡ κακοκαιρία τὸν ἠμπόδισε νὰ προχωρήσῃ καί, ὅταν ἐπεχείρησε νὰ ἐπιστρέψῃ, διέκρινε τὸ ἀκρωτήριο νὰ μαστιγώνεται ἀπὸ τὰ κύματα. Τὸ ὠνόμασεν Ἀκρωτήριο τῶν Τρικυμιῶν. Ὄταν ὁμως τὸ ἐπόμενο ἐτος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Λισσαβῶνα, ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης τὸ ἐβάπτισεν Ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἐλπίδος.

Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς

Ἐνῶ οἱ Πορτογάλοι ἐζήτουν νὰ φθάσουν εἰς τὰς Ἰνδίας πλέοντες πρὸς ἀνατολάς, ἄλλοι ἐσκέφθησαν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτύχουν τοῦτο πλέοντες πρὸς δυσμὰς.

Ἀπὸ αἰῶνος ἤδη ἐγένετο λόγος περὶ τούτου εἰς τὸν κόσμον τῶν λογίων. Κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ Φλωρεντῖνος ἰατρός Πάολο Τοσκανέλι ὑπεστήριξε μὲ θέρμην τὴν ἀποψιν. Ἐσχεδιάσε μάλιστα σχετικὸν χάρτην, τὸν ὁποῖον ὑπέβαλε μετὰ ὑπομνήματος εἰς τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλίας. Ὁ Κολόμβος ἀπεφάσισε νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἰδέαν.

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος (Christoforo Colombo, 1446-1506) ἐγεννήθη περὶ τὸ 1446 εἰς τὰ περὶχωρα τῆς Γενούης, ἀπὸ πατέρα ὑφαντουργόν, ἔλαβε μικρὰν μόρφωσιν καὶ μέχρι τοῦ

4. Ὁ Κολόμβος

25ου ἔτους κατεγίνετο εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ πατρὸς του. Ἄλλ' αἱ διηγήσεις καὶ τὰ ἀναγνώσματα περὶ ἀγνώστων καὶ περιέργων χωρῶν ἐξήψαν τὴν φαντασίαν του. Ἐγνώριζε τὸν Τοσκανέλι καὶ ἐπίστευεν εἰς τὸν χάρτην του. Ἐγένετο ὁ ἴδιος ναυτικός καὶ χαρτογράφος καὶ ἐταξίδευσεν εἰς ὅλας σχεδὸν τὰς θαλάσσας, ἀπὸ τὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς ἕως τὴν Βόρειον Θάλασσαν, ἴσως καὶ εἰς τὰς θαλάσσας τῆς Ἀνατολῆς. Ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Λισσαβῶνα, ὅπου καὶ ἐνυμφεύθη. Συνεδύαζε διορατικότητας ἐπιστημονικὴν μὲ ζωηρὰν φαντασίαν, εὐκολόπιστος ἀπὸ μυστικοπαθῆ διάθεσιν.

Ἐπειδὴ ἡ πορτογαλικὴ κυβέρνησις δὲν ἐδέχθη τὴν πρότασίν του νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐξερευνητικὸν πλοῦν πρὸς δυσμὰς, κατέφυγεν εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας Φερδινάνδον καὶ Ἰσαβέλλαν. Οἱ σοφοὶ τοῦ πανεπιστημίου τῆς Σαλαμάγκας, εἰς τοὺς ὁποίους παρέπεμψαν τὴν ὑπόθεσιν, δὲν ἐβιάζοντο νὰ ἀπαντήσουν. Ὄταν ὁμως οἱ δύο βασιλεῖς ἐκυρίευσαν τὴν Γρενάδαν καὶ ἦνωσαν τὴν Ἰσπανίαν ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν των, ἐφάνησαν πρόθυμοι διὰ μεγάλας ἐπιχειρήσεις. Ἡ Ἰσαβέλλα ἰδίως ἔλαβεν ὑπὸ τὴν εὐνοίαν της τὸν Κολόμβον.

Τὴν 17ην Ἀπριλίου 1492, ἐπὶ τοῦ πρὸ τῆς Γρενάδας στρατοπέδου, ὑπέγραψαν συμβόλαιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδέχοντο τοὺς ὄρους τοῦ ἐρευνητοῦ, τίτλον εὐγενοῦς καὶ Μεγάλου Ναυάρχου εἰς τὸν ἴδιον καὶ τὴν οἰκογένειάν του, ἀντιβασιλείαν καὶ τὸ δέκατον ἐπὶ τῆς φορολογίας τῶν ἀνακαλυφθησομένων χωρῶν.

Ὁ Κολόμβος ἀπέπλευσε μὲ τρία πλοῖα τὴν 3ην Αὐγούστου 1492 ἀπὸ τὸν λιμένα τῆς Πάλου. Ὁ ἴδιος ἐπέβαινε τοῦ μεγαλυτέρου, τῆς «Santa Maria», 23 μέτρων μήκους (πρβλ. εἰκ. 2 σελ. 12). Τὸ πλήρωμα τῶν πλοίων, 90 περίπου ἄνδρες, ἀποτελεῖτο ἐν μέρει ἀπὸ καταδίκους τῆς φυλακῆς. Ἠκολούθησε τὴν γνωστὴν ὁδὸν μέχρι τῶν Καναρίων νήσων καί, ἀφοῦ ἀνεπαύθη ὀλίγον, ἐρρίφθη εἰς τὸν ὠκεανόν. Οἱ ναῦται ἦσαν ἀνήσυχoi, ἐνόμιζον ὅτι δὲν θὰ ἐπανίδουν τὴν Εὐρώπην, ἐγόγγυζον, στάσις ὁμως δὲν ἐγένετο. Ὁ ἴδιος ἦτο σταθερὸς καὶ ἔδειξε πεποίησιν καὶ θάρρος.

Τὴν 12ην Ὀκτωβρίου, 23 ἡμέρας μετὰ τὴν ἀναχώρησιν ἀπὸ τὰς Καναρίους, διέκριναν ξηρὰν καὶ τὴν ἐπομένην ἀπεβιβάσθη-

σαν εις μίαν από τας νήσους του Βαχαμικού πελάγους, την όποίαν ο Κολόμβος ώνόμασε San-Salvador, δηλαδή "Άγιον Σωτήρα. Κατόπιν ανέκάλυψε την Κούβαν και την Χαϊτήν, εκ τών όποιών την πρώτην εξέλαβεν ώς Κίναν και την δευτέραν ώς Ίσπωνίαν, όπως εικονίζοντο αϋται εις τον χάρτην του Τοσκανέλι.

Επέστρεψε την 15ην Μαρτίου 1493 εις την Ίσπανίαν, όπου του έγινε θριαμβευτική ύποδοχή. Είχε φέρει μαζί του βάμβακα, χρυσόν, ιθαγενείς, όχι όμως μπαχαρικά. Η ανακάλυψις προεκάλεσε κατάπληξιν εις όλον τον κόσμον. Οί άνθρωποι είπον ότι ο Κολόμβος έδώρησεν δλόκληρον νέον κόσμον εις την Ίσπανίαν.

Ο Κολόμβος έκαμεν άλλα τρία ταξίδια. Το δεύτερον έγινε με πολύ μεγαλυτέρας δυνάμεις, 14 караβέλλας, 3 φορτηγά και ένοπλον άποβατικόν άγημα από 1200 άνδρας. Τα άποτελέσματα όμως δεν έδικαίωσαν τας προσδοκίας, διότι ή ανακάλυψις δεν απέφευεν ούτε μπαχαρικά, ούτε άρώματα και χρυσόν.

Εις το τρίτον ταξίδιον (1498 - 1500) προσήγγισε την βορείαν άκτην της Νοτίου Άμερικης, πλησίον της έκβολής του Όρενόκου. Επίστευεν ότι αϋτήν την φοράν εύρίσκετο εις τας Ίνδίας, «πλησίον του έπιγείου παραδείσου». Άλλά δυσaréσκεια και έξεγέρσεις εναντίον του ήνάγκασαν τους βασιλείς να άφαιρέσουν την διοίκησιν από τον Κολόμβον, ο δε αντικαταστάτης του θεώρησε καλόν να τον φυλακίση και να τον στείλη μαζί με τους δύο αδελφούς του σιδηροδέτους εις την Ίσπανίαν. Ο Κολόμβος όμως κατώρθωσε να άποδείξη την άθωότητά του και οί βασιλείς όχι μόνον τον έτίμησαν και τον άπεζημίωσαν, αλλά του ανέθεσαν και τέταρτον ταξίδιον.

Το τέταρτον ταξίδιον (1502-1504) ήτο άτυχεστερον. Ζητών, ώς ένόμιζε, διεξοδον προς τον κόλπον της Βεγγάλης εις τας Ίνδίας, όπου ήδη είχαν φθάσει οί Πορτογάλοι, προσήγγισε τον ίσθμόν του Παναμά, πιστεύων ότι περιπλέει την Κίναν, ότι απέχει 18 ήμερονύκτια από τον Γάγγην και ότι εύρίσκεται πρό της «Χερσονήσου του χρυσοϋ», από την όποίαν ο Σολομών είχε προμηθευθή τα μέσα διά να κτίση τον ναόν της Ίερουσαλήμ. Τρικυμία και έξεγέρσεις τών ιθαγενών, προς τους όποιους οί

έρευνηται συμπεριεφέροντο άπανθρώπως, τόν ύπεχρέωσαν νά έπιστρέψη εϊς τήν Ίσπανίαν (Νοέμβριος 1504). Ή Ίσαβέλλα μετ' όλίγον άπέθανεν, ό Φερδινάνδος δέν έδειξεν ένδιαφέρον δι' αύτόν και άπέθανε τήν 20ην Μαΐου 1506 σχεδόν λησμονημένος.

Ό Κολόμβος μέχρι τέλους έπίστευεν ότι άνεκάλυψε τήν άνατολικήν παραλίαν τής Άσίας. Διά τούτο, τας νήσους, εϊς τας όποϊας προσωρμίσθη, ώνόμασαν Δυτικάς Ίνδίας και τούς κατοίκους αύτών Ίνδούς. Οί δύσπιστοι όμως δέν έλειψαν. Διορατικός ιστορικός άπό τό 1493 ύπεστήριζεν ότι ό πλανήτης μας εϊναι πολύ εύρύτερος άπό ό,τι ύπέθετεν ό Κολόμβος.

Ή Άμερική

Έν τούτοις ή νέα ήπειρος, τήν όποϊαν εϊχεν άνακαλύψει ό Κολόμβος, έλαβε τό όνομα άπό άλλον, τόν Φλωρεντινόν ναυτικόν Άμέριγον Βεσπούτσι (Amerigo Vespucci), ό όποϊος συνώδευσε τόν Κολόμβον εϊς τά νεώτερα ταξϊδιά του και έδωσε περιγραφήν τών νέων χωρών ύπό τύπον έπιστολών. Εϊς μίαν άπ' αύτάς, τό 1507, έκανε λόγον περι μεγάλης ήπειρου, τού νέου κόσμου (novus mundus), άνακαλυφθείσης πρός δυσμάς τής Εύρώπης. Ή έπιστολή εκείνη, μεταφρασθείσα εϊς πολλές γλώσσας, συνέδεσε τό όνομά του με τήν νέαν ήπειρον. Ό ίδιος άπέθανε (1512) χωρίς νά ίδη τήν μεγάλην τύχην, ή όποϊα έπεφυλάσσετο εϊς τό όνομά του. Περι τής παρουσίας νέας ήπειρου έβεβαιώθησαν όταν, τό 1513, ό Ίσπανός Μπαλμπόα (Balboa) διέκρινεν άπό τά ύψώματα τού ισθμού τού Παναμά τόν Εϊρηνικόν και περισσότερον όταν ό Μαγελάνος άνεκάλυψε τήν διάβασιν εϊς αύτόν.

Οί Πορτογάλοι φθάνουν εϊς τας Ίνδϊας (1498)

Έν τώ μεταξύ οί Πορτογάλοι έξηκολούθησαν τήν προσπάθειάν των νά φθάσουν εϊς τας Ίνδϊας, και ένέτειναν αύτήν μετά τήν έπιτυχίαν τού Κολόμβου. Τήν 8ην Ίουλίου 1497 ό Βάσκο δά Γάμα (Vasco da Gama), υϊός θαλασσοπόρου και άπό βασιλικόν γένος, άνεχώρησε με τέσσαρα σκάφη. Τήν 22αν ύπερέ-

βαινε τὸ τέρμα τοῦ ταξιδίου τοῦ Διάς, τοῦ ὁποίου εἶχε συμπαραλάβει τὸν πλοηγόν. Τὴν 15ην Ἀπριλίου 1498 εὐρίσκετο εἰς τὴν ἀφρικανικὴν ἀκτὴν ἀπέναντι τῆς Μαδαγασκάρης, ὁπόθεν καὶ ἔλαβεν Ἀραβας πλοηγούς καί, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν περιοδικὸν ἄνεμον τοῦ Ἰνδικοῦ μ ο υ σ ῖ μ (mousson), προσήγγισε τὰς Ἰνδίας, τὴν 20ὴν Μαΐου, πλησίον τῆς Καλκούτας, καὶ ὕστερον ἔφθασεν εἰς τὴν Γόαν.

Ὁ πρῶτος περίπλους τῆς γῆς

Ὁ Μαγελᾶνος (Magalhães), ἀπὸ μεγάλην πορτογαλικὴν οἰκογένειαν, ἀσκηθεὶς εἰς τὰς ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις τῆς πατρίδος του εἰς τὰς Ἰνδίας, ἐπεφορτίσθη ἀπὸ τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας, τὸν περίφημον Κάρολον Ε΄, νὰ ἀναζητήσῃ δρόμον πρὸς τὰς Ἰνδίας καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὰς Μολούκας νήσους. Μὲ πέντε πλοῖα καὶ 265 ἄνδρας ἀνεχώρησε τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου 1519 ἀπὸ λιμένα τῆς νοτίου Ἰσπανίας. Ἐχρειάσθη μῆνας, διὰ νὰ πλεύσῃ τὴν παραλίαν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, καὶ τὴν 21ην Ὀκτωβρίου εἰσῆλθεν εἰς τὸν ἐλικοειδῆ πορθμὸν μεταξὺ τῆς ἠπείρου καὶ τῆς Γῆς τοῦ Πυρός, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τότε φέρεται τὸ ὄνομά του, κατηνάλωσεν ὀλόκληρον μῆνα διὰ νὰ τὸν περάσῃ καὶ ἐξῆλθεν εἰς εὐρύχωρον ὠκεανόν, τὸν ὁποῖον ὠνόμασεν Εἰρηνικόν, διότι τοῦ ἐφάνη ἐξαιρετικὰ ἤσυχος, ἐπειδὴ ἦτο ἡ περίοδος τῆς γαλήνης.

Μετὰ μακρὸν καὶ κοπιώδη πλοῦν ἔφθασεν εἰς τὰς Φιλιππίννας, ὅπου ὁ ἴδιος ἐφονεύθη εἰς συμπλοκὴν μὲ τοὺς ἰθαγενεῖς. Οἱ ἄνδρες του ἐξηκολούθησαν τὸν δρόμον, ἔφθασαν εἰς τὰς Ἰνδίας, ὅπου συνηντήθησαν μὲ τοὺς Πορτογάλους καὶ διὰ τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς Ἐλπίδος οἱ περισωθέντες 18 ἄνδρες ἀπὸ τοὺς 265 μὲ ἓν πλοῖον ἐπέστρεψαν τὴν 6ην Σεπτεμβρίου 1522. Τοιουτοτρόπως συνετελέσθη ὁ πρῶτος περίπλους τῆς γῆς.

Κατάληψις καὶ ἐκμετάλλευσις τῶν νέων χωρῶν

Τὰς ἀνακαλύψεις ἠκολούθησε ζωηροτάτη κίνησις διὰ τὴν κατάληψιν καὶ ἐκμετάλλευσιν τῶν νέων χωρῶν. Οἱ Εὐρωπαῖοι

κατελήφθησαν από τὸ πάθος ταξιδίων, ὑπερποντίων ἐπιχειρήσεων καὶ περιπετειῶν. Πολλοὺς ἐκίνει ἢ ἔλξις τοῦ ἀγνώστου. Ἄλλοι ἦσαν ἐνθουσιώδεις ἀπὸ θρησκευτικὸν ζῆλον νὰ κατηχήσουν τοὺς εἰδωλολάτρας. Οἱ περισσότεροὶ ὅμως ἀπὸ τοὺς περιφήμους αὐτοὺς κ α τ α κ τ η τ ἄ ς (ισπανιστὶ conquistadori) ἦσαν παράτολμοι διώκται τύχης καὶ ἐπικερδῶν ἀνδραγαθημάτων, σκληροὶ καὶ ἀπληστοὶ, τοὺς ὁποίους ἔκαμε τολμηροτέρους ἡ ἐπίγνωσις ὅτι ἔχουν νὰ μετρηθοῦν μὲ ἀόπλους ἰθαγενεῖς.

Εἰς τὰς ἀποικιακὰς ἐπιχειρήσεις προηγήθησαν οἱ Πορτογάλοι καὶ οἱ Ἴσπανοί. Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς, τὴν 3ην Μαΐου 1493, ἐνῶ ἀκόμη ἡ γῆ κατὰ τὰ τρία τέταρτα ἦτο ἀγνωστος, ὁ πάπας Ἀλέξανδρος Σ' ἐμοίρασεν αὐτὴν διὰ τοῦ μεσημβρινοῦ τοῦ διερχομένου 370 μίλια πρὸς δυσμὰς τῶν Ἀζορῶν, εἰς δύο μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ δυτικόν, τὸν Νέον Κόσμον, ἔδωσεν εἰς τοὺς Ἴσπανοὺς, τὸ ἄλλο εἰς τοὺς Πορτογάλους.

Δὲν ἤργησαν ὅμως τοὺς δύο αὐτοὺς λαοὺς νὰ ἀκολουθήσουν ἄλλοι, Ὁλλανδοί, Ἀγγλοὶ, Γάλλοι, οἱ ὁποῖοι ἔδειξαν μεγαλυτέρας ἰκανότητας.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Πορτογάλων

Εἰς τὸν Ἰνδικὸν Ὠκεανὸν καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν οἱ Πορτογάλοι, διὰ νὰ μονοπωλήσουν τὸ ἐμπόριον, περιῆλθον εἰς προστριβὰς πρὸς τοὺς Ἀραβας, τοὺς Ἰνδοὺς ἡγεμόνας, τοὺς ὁποίους οἱ Ἀραβες ἐξηρέθιζον, πρὸς τὴν Αἴγυπτον, καὶ πρὸ πάντων πρὸς τὴν Βενετιάν. Ἐδειξαν ἀρκετὴν δραστηριότητα καὶ ἐπέβαλον ἐπὶ τι διάστημα τὴν κυριαρχίαν των εἰς τὰς Ἰνδικὰς θαλάσσας, ἄλλοτε συνεννοούμενοι, ἄλλοτε μετερχόμενοι βίαν, καίοντες τὰ πλοῖα, σφάζοντες ἢ ἀκρωτηριάζοντες τὰ πληρώματα, βομβαρδίζοντες καὶ δίδοντες πραγματικὰς ναυμαχίας πρὸς τοὺς Ἀραβας.

Ὁ κύριος ὅμως ἰδρυτὴς τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν Πορτογάλων εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανὸν ὑπῆρξεν ὁ Ἀλφόνσος δ' Ἀλμπουκέρκε (Alfonso d'Albuquerque), ἀντιβασιλεὺς ἀπὸ τὸ 1508-1515. Καταλαβὼν ἐπικαίρους θέσεις, ἐξουσίαζε

τὴν εἴσοδον τοῦ Περσικοῦ Κόλπου καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς Θαλάσσης καὶ κατέστησε κέντρον τῶν πορτογαλικῶν κτήσεων τὴν Γόαν, σπουδαίαν ἀγορὰν ἀνατολικῶν προϊόντων. Οἱ Πορτογάλοι ἐξουσίαζον μόνον τὴν παραλίαν τοῦ Ἰνδικοῦ, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἴδρυσαν πρακτορεῖα καὶ φρούρια. Κατέλαβον τὴν Κεϋλάνην, τὰς νήσους τῆς Σόνδης, τὴν Μαλάκκαν. Πρὸς ἀνατολὰς ἐξέτειναν τὴν ἐξερεύνησίν των μέχρι τῆς Αὐστραλίας, ἐστράφησαν ὅμως περισσότερο πρὸς τὴν Κίναν καὶ τὴν Ἰαπωνίαν.

Εἰς τὴν δυτικὴν Ἀφρικὴν ἴδρυσαν πρῶτον πρακτορεῖα, ἀργότερα δὲ καὶ ὄχυρὰς θέσεις (Γουϊνέα 1515, Κόγκο καὶ Ἄγγολα 1575-1584). Ἐγκατασταθέντες εἰς τὸ Ἀκρωτήριον, συνέδεσαν τὰς κτήσεις των τοῦ Ἀτλαντικοῦ μετὰ τῶν τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ.

Εἰς τὴν Ἀμερικὴν ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Βραζιλίαν, τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψαν τυχαίως. Κατὰ τὴν πρώτην δηλαδὴ ἐκστρατείαν μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ὁδοῦ πρὸς τὰς Ἰνδίας μὲ 13 πλοῖα παρεσύρθησαν ἀπὸ τὰ ρεύματα καὶ προσήγγισαν τὴν παραλίαν τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς. Ἡ Βραζιλία ἔμεινεν ἐπὶ μακρὸν πορτογαλικὴ κτήσις, οἱ δὲ Πορτογάλοι ἀπέκτισαν αὐτὴν συστηματικώτερον.

Ἐπὶ τι διάστημα οἱ Πορτογάλοι ἐμονοπώλησαν τὸ ἐμπόριον τοῦ Ἰνδικοῦ Ὠκεανοῦ καὶ ἡ Λισσαβὼν, ὑποσκελίσασα τὴν Βενετίαν, ἔγινεν ἡ μεγάλη ἀγορὰ τῶν μπαχαρικῶν. Ἡ Λισσαβὼν εἶχε περὶ τοὺς 100.000 κατοίκους, ἐφαίνετο ὑπερπληρωμένη ἀπὸ πλοῦτον καὶ ἡ μικρὰ Πορτογαλία παρουσιάσθη πρὸς στιγμὴν ὡς μεγάλη δύναμις καὶ ἀνέδειξε ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς.

Ἄλλ' ἡ πτωχὴ εἰς ἀνθρώπους καὶ μέσα χώρα δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ κρατήσῃ τὸ βᾶρος αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος της, ὅπως τῶν Φοινίκων, ἀπετελεῖτο ἀπὸ σειρὰν πρακτορειῶν, διεσκορπισμένων εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀσίας, ἐπὶ 20.000 χιλιομέτρων χωρὶς συνοχὴν. Οἱ Πορτογάλοι ἐκυβέρνησαν κακῶς. Καταχρήσεις ὑπαλλήλων, αὐθαίρεσιαι καὶ ἀπανθρωπιαὶ ἀντιβασιλέων, διωγμοὶ θρησκευτικοί, ἔφεραν εἰς ἀπόγνωσιν τοὺς ἰθαγενεῖς. Ὄταν δὲ τὸ 1580 ἡ Πορτογαλία προσηρτήθη εἰς τὴν Ἰσπανίαν, αἱ ἀποικίαι της ἔμειναν ἀδέσποτοι. Κληρονόμοι των ὅμως ἔγιναν οἱ Ὀλλανδοὶ καὶ οἱ Ἄγγλοι.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἰσπανίας

Θέατρον τοῦ ἀποικισμοῦ τῶν Ἰσπανῶν ἦτο ἡ Ἀμερική. Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῶν Ἰσπανῶν ἐξετείνετο εἰς τὴν Κεντρικὴν καὶ Νότιον Ἀμερικήν, πλὴν τῆς Βραζιλίας, ἡ ὁποία ἦτο κτῆσις πορτογαλική. Αἱ ὀνομαστότεραι κατακτήσεις εἶναι τοῦ Μεξικοῦ, τοῦ Περού καὶ τῆς Χιλῆς.

Αἱ φυλαὶ τῶν μερῶν αὐτῶν εἶχον χρῶμα ποικίλον, ἀπὸ τοῦ κιτρίνου μέχρι τοῦ ἐρυθροῦ, μαλλιά χονδρά, μαῦρα, λεῖα, ἀραιὰ γένεια, ἐξωγκωμένες παρεΐας, ὀφθαλμοὺς βαθουλοὺς καὶ μικροὺς, ἀνάστημα μέτριον. Εἰς τοὺς ἰθαγενεῖς οἱ λευκοὶ ἄνθρωποι ἐφαίνοντο ὄντα ὑπερφυσικά, διότι μὲ τὰ πυροβόλα τῶν ὄπλα παρουσιάζοντο ὡς χρησιμοποιοῦντες τὸν κεραυνὸν καὶ διότι ἐπολέμουν ἐφιπποί.

Τὸ 1519 ὁ Ἰσπανὸς Φερδινάνδος Κορτές (Fernando Cortés) ἐκυρίευσεν μὲ ὀλίγας ἑκατοντάδας ἀνδρῶν τὸ Μεξικόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἔζη λαὸς ὠργανωμένος εἰς κράτος μὲ τὴν ἱερατικὴν τάξιν τῶν Ἀζτέκ καὶ βασιλέα ἐπὶ κεφαλῆς. Ὁ ἀρκετὰ προχωρημένος πολιτισμὸς τῶν, μὲ ὑφαντικὴν, μὲ χρυσοχοϊκὴν, μὲ μεγάλας γεφύρας καὶ μὲ πυραμιδοειδεῖς ναοὺς, εὕρισκετο εἰς τὴν βαθμίδα τῆς ἐποχῆς τοῦ χαλκοῦ. Οἱ Ἀζτέκοι, οἱ ὁποῖοι δὲν ἐγνώριζον τὴν χρῆσιν ἵππου καὶ πυροβόλων ὄπλων, ἐλάτρευον θεόν, εἰς τὸν ὁποῖον προσέφερον ἀνθρωποθυσίας. Ἡ πρωτεύουσα τῶν Μεξικῶν μὲ τοὺς 200.000 κατοίκους τῆς ἦτο μίᾳ ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας πόλεις τοῦ κόσμου. Οἱ Ἰσπανοὶ, μὲ τὰς ἀπανθρώπους βιαιοπραγίας ἐναντίον τῶν ἰθαγενῶν, ἐγιναν κύριοι τῆς χώρας, ἀνεμείχθησαν ὅμως ταχέως μὲ τοὺς ἐγχωρίους. Σήμερον κατοικοῦν εἰς τὸ Μεξικόν 19% λευκοί, 38% Ἰνδιάνοι, 43% μιγάδες.

Ὁ Φρατσίσκο Πιτζάρρο (Francisco Pizarro) μὲ 165 ἀνδρας κατέλαβεν τὸ Περού, τὸ θεοκρατικὸν κράτος τῶν Ἰνκας, «τῶν υἱῶν τοῦ ἡλίου». Ἡ εὐφορωτάτη γῆ ἦτο κτῆμα τοῦ κράτους. Ἡ ἐσοδεία ἐμοιράζετο εἰς τοὺς κατοίκους. Ὑφαντουργικὴ ταπήτων, οἰκοδομικὴ ναῶν, πυλῶν, πύργων, εὕρισκετο εἰς ἀξιοσημείωτον πρῶδον. Σκληρότερος ἀπὸ τὸν Κορτές, ὀλιγώτερον ἵπποτικός καὶ περισσότερον ληστρικός, ὁ Πιτζάρρο

έπωφελήθη από την διένεξιν δύο αδελφῶν καὶ ἠχμαλώτισε τὸν βασιλέα, τὸν ὁποῖον ἐφόνευσεν, ἀφοῦ ἔλαβεν ὄγκους χρυσοῦ ὡς λύτρα. Μέγα μέρος τῶν ἰθαγενῶν ἐξηφανίσθη (1535).

Οἱ Ἴσπανοὶ ἀρχηγοὶ εἶχον κακὸν τέλος. Ἄλλος ἀπηγχονίσθη, ἄλλος κατεδικάσθη εἰς θάνατον καὶ ὁ Πιτζάρο ἐδολοφονήθη.

Ἐκ τῆς Μαδρίτης τὸ Συμβούλιον τῶν Ἰνδιῶν, ἰδρυθὲν τὸ 1511, εἶχε τὴν ἐποπτείαν τῶν ἀποικιῶν, ἕως οὔτου τὸ στέμμα ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς αὐθαιρεσίας τῶν τυχοδιωκτῶν, ἀναλαβὸν αὐτὸ τὴν ἄμεσον διοίκησιν τῶν ἀποικιῶν.

Ἀνακαλύψεις τῶν Ἀγγλων, Γάλλων, Ὁλλανδῶν

Ἐνῶ οἱ Πορτογάλοι καὶ οἱ Ἴσπανοὶ ἐζήτησαν τὴν ὁδὸν εἰς τὰς Ἰνδίας πρὸς Νότον, ἄλλοι ἐσκέφθησαν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ φθάσουν εἰς τὸν σκοπὸν αὐτὸν πλέοντες βορειοδυτικά. Ὄταν δὲ ἀπεκαλύφθη ὅτι ἡ εὐρεθεῖσα γῆ ἦτο ἠπειρος, φυσικὸν ἦτο νὰ σκεφθοῦν ὅτι θὰ ὑπῆρχε διέξοδος εἰς τὸν Εἰρηρικὸν καὶ ἀπὸ τὸ βόρειον ἄκρον αὐτῆς. Ἀγγλοὶ καὶ Γάλλοι μὲ ἐπιμονὴν ἐζήτησαν τὴν διέξοδον αὐτήν.

Ἀπὸ τοῦ 1497 ὁ Γενουήσιος Τσοβάνι Καμπότο (Giovanni Cabotto), διατελὼν, εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Βασιλέως τῆς Ἀγγλίας Ἑρρίκου Η', μὲ τοὺς τρεῖς υἱοὺς του προσήγγισε τὴν παραλίαν βορειοανατολικῶς, ἕως οὔτου τὸν ἠμπόδισαν οἱ κινητοὶ πάγοι. Τὸ ἐπόμενον ἔτος, πλεύσας πρὸς ἀντίθετον διεύθυνσιν, συνεπλήρωσε τὴν ἐξερεύνησιν τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Βορείου Ἀμερικῆς, ἡ ὁποία βραδύτερον ἐγίνε τόπος ἐγκαταστάσεως τῶν Ἀγγλων.

Γάλλοι ναυτικοὶ ὑπὸ τὸν τολμηρὸν θαλασσοπόρον Ἰάκωβον Καρτιέ (Jacques Cartier), ζητοῦντες ἐπίσης τὴν πρὸς βορρᾶν διάβασιν, κατέλαβον τὸν Καναδᾶν, ὅπου ἀργότερα ἵδρυσαν εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ Saint-Lorenz τὴν πόλιν Κεμπέκ (Quebec, 1608). Οἱ Ὁλλανδοὶ ἐπίσης πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν κατηύθυναν τὰς προσπάθειάς των.

Ἀποτελέσματα τῶν ἀνακαλύψεων

Αἱ γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις καὶ ἡ ἐγκατάστασις πολυα-

ρίθμων Εὐρωπαϊῶν εἰς τὰς νέας χώρας ἤλλαξαν εἰς ὅλον τὸν κόσμον τὰς ἐμπορικὰς ὁδοὺς, τὸν τρόπον τῆς μεταφορᾶς, τὸ ποσὸν καὶ τὸ εἶδος τῶν ἀνταλλασσομένων ἐμπορευμάτων, τὸν γενικὸν χαρακτῆρα τοῦ ἐμπορίου, μὲ μίαν λέξιν τὰ ὑλικά μέρη τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ διὰ ξηρᾶς μεταφορᾶς ἠλαττώθη ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς ὄφελος τῆς διὰ θαλάσσης. Εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν ἐξηκολούθησαν τὰ καραβάνια μὲ τὰς χιλιάδας τῶν ἀνθρώπων καὶ τὰς ἑκατοντάδας τῶν καμήλων. Ἐν τούτοις τὸν 16ον αἰῶνα τὸ φορτίον ἑνὸς πλοίου ἐρχομένου ἀπὸ τὰς Ἰνδίας εἰς τὴν Λισσαβῶνα ὑπερέβαινε τὸ μεγαλύτερον καραβάνι. Τὰ φορτηγὰ τῆς ἐποχῆς ἔφθανον τοὺς 2.000 τόνους, δηλαδή 2 ἑκατομμύρια χιλιόγραμμα, ἐνῶ τὸ σύνηθες φορτίον τῆς καμήλου εἶναι 150 χιλιόγραμμα.

Οἱ νέοι δρόμοι ἦσαν περισσότερον θαλάσσιοι παρά ἠπειρωτικοί, περισσότερον ὠκεάνιοι παρά μεσογειακοί. Οἱ μεγάλοι ὠκεάνιοι δρόμοι εἶχον τρεῖς κατευθύνσεις: 1) μεταξύ δυτικῆς Εὐρώπης, Ἀκρωτηρίου, Ἰνδιῶν, νήσων Σόνδης, Κίνας καὶ Ἰαπωνίας· 2) μεταξύ Λισσαβῶνος καὶ Βραζιλίας· 3) μεταξύ Σεβίλλης καὶ Μεξικοῦ.

Ἡ εἰσαγωγή καθαρῶς ἀμερικανικῶν προϊόντων, ἀραβοσίτου, καπνοῦ, κακάο, βανίλλιας, ἀργότερα καὶ πατάτας, ἤλλαξεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τῶν Εὐρωπαϊῶν. Οἱ Εὐρωπαῖοι εἰσήγαγον εἰς τὴν Ἀμερικὴν τὰ εἶδη τῶν ἰδικῶν μας σιτηρῶν, λαχανικά, ὀπωρικά, σακχαροκάλαμον, ἵππους, βοῦς, ἀκόμη καὶ καφέ καὶ βάμβακα.

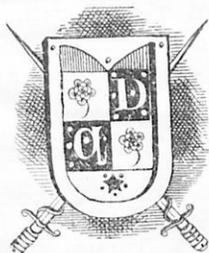
Οἱ Πορτογάλοι καὶ οἱ Ἰσπανοὶ ἀπηγόρευον αὐστηρῶς εἰς τὰς ἀποικίας νὰ φυτεύσουν ὅ,τι φύεται εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Πορτογαλίαν.

Εἰς τὴν Ἀσίαν αἱ Ἰνδία ἔδιδον πιπέρι, κανέλλαν καὶ ὄπιον, αἱ νῆσοι τῆς Σόνδης σάνδαλον (ἐρυθρόξυλον διὰ βαφήν), καμφοράν, μοσχοκάρυον, ἢ Περσία τάπητας καὶ ἵππους, ἢ Κίνα μέταξαν, σινικὴν μελάνην, πορσελάνην, ὀρείχαλκον. Ἡ χρῆσις τῶν ἐξωτικῶν αὐτῶν προϊόντων ἐγενικεύθη καὶ ἡ τιμὴ των ἔπεσεν.

Ἐγινε ζωηροτάτη ἐκμετάλλεσις τῶν εὐρεθέντων εἰς τὰς

νέας χώρας μεταλλείων. Μεγάλοι ποσότητες χρυσοῦ καὶ ἀργύρου εισέρρευσαν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἀγοράν. Ἡ συνολικὴ παρουσία τῆς Εὐρώπης εἰς εὐγενῆ μέταλλα, ἐνῶ τὸ 1500 ἀντεπρόσώπευε 2½ χρυσᾶ δισεκατομμύρια, ἠϋξήθη κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς 4 δισεκατομμύρια. Ὁ τόκος κατῆλθεν εἰς 5%, ἡ ἀξία τοῦ χρήματος εἰς τὸ 1/6 τῆς παλαιᾶς.

Οἱ ἰθαγενεῖς τῆς Ἀμερικῆς, φύσει μικρᾶς ἀντοχῆς καὶ ἀπὸ τὴν κακὴν μεταχείρισιν, ἐξηφανίσθησαν ἢ ἔφυγον εἰς τὰ δάση. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ ἄποικοι ἐχρειάζοντο ἐργατικὰς χεῖρας διὰ τὰ μεταλλεῖα καὶ τὰς φυτείας, αἱ ὁποῖαι ἀνεπτύχθησαν τὸν 16ον καὶ 17ον αἰῶνα, ἤρχισαν νὰ εἰσάγουν μαύρους ἀπὸ τὴν Ἀφρικὴν. Παρὰ τὰς ἀσθενεῖς διαμαρτυρίας τῶν ἱεραποστόλων, ἡ μαύρη φυλὴ ἀκουσίως μετηνάστευσεν εἰς τὴν Ἀμερικὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Η ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

Ι. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ — ΑΝΘΡΩΠΙΣΜΟΣ

Ἡ συνοπτικὴ εἰκὼν

ΕΤΑ μακρὰν προετοιμασίαν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἤρχισε ζωηρὰ πνευματικὴ κίνησις τὸν ΙΕ΄ καὶ ΙΣ΄ αἰῶνα εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Οἱ ἄνθρωποι διψῶντες μάθησιν, ἐστράφησαν πρὸς τὴν ἀρχαιότητα. Ὅ,τι εἶχεν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ρώμην ἔγινεν ἀντικείμενον θερμῆς λατρείας. Οἱ ἀρχιτέκτονες, οἱ γλύπται, οἱ ζωγράφοι ἔλαβον ὡς πρότυπον τοὺς ναοὺς καὶ τ' ἀγάλματα, οἱ συγγραφεῖς ἐμιμήθησαν τὸ ὕφος τῶν ἀρχαίων.

Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχαίων ἤλλαξαν αἱ περὶ κόσμον καὶ ζωῆς ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων. Ἡ παλαιὰ ἀσκητικὴ ἀντίληψις ὑποχωρεῖ πρὸ τῆς εὐθύμου ἀντιλήψεως καὶ τῆς ἀγάπης τῶν ἀγαθῶν τῆς γῆς.

Ἡ ἐπίδρασις τῶν ἀρχαίων ὑπῆρξεν εὐεργετικὴ. Πολλὰ χωρὰ τῆς Εὐρώπης, ἰδίως ἡ Ἰταλία, ἀνέδειξαν ἀξιολόγους καλλιτέχνας, λογίους καὶ συγγραφεῖς. Τὴν κίνησιν αὐτὴν ὠνόμασαν Ἀναγέννησιν.

Ἡ ἔννοια τῆς Ἀναγεννήσεως

Τὴν Ἀναγέννησιν δὲν πρέπει νὰ φαντασθῶμεν ὡς φαινόμενον αἰφνίδιον προκληθὲν ἐκ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς ἀρχαιότητος. Προηγῆθησαν εὐνοϊκαὶ συνθήκαι καὶ μακρὰ προετοιμασία τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν Δύσιν διὰ νὰ δεχθῆ τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα,

Μετά τήν ἀναστάτωση τῶν γερμανικῶν μεταναστεύσεων εἰς τήν Δύσιν ἔμειναν ἄρκετά στοιχεῖα τοῦ ἑλληνορωμαϊκοῦ πολιτισμοῦ, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν ὡς ζύμη διὰ τήν ἀναγέννησιν.

Ἡ Δύσις οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ θαυμάζη τήν ἀρχαιότητα. Ὁ Κάρολος ὁ Μέγας ἔφερον ἀπό τήν Ραβένναν κίονας διὰ νὰ κοσμήσῃ τόν ναόν του εἰς τὸ Ἄαχεν. Ὁ Ἐγκιναρντ διὰ νὰ γράψῃ τόν βίον τοῦ Καρόλου Μεγάλου ἔλαβεν ὑπόδειγμα τόν Ρωμαῖον ἱστορικόν Σουητώνιον. Μία μοναχὴ τοῦ 10ου αἰῶνος ἔγραφε θρησκευτικὰς κωμωδίας ἀπομιμουμένη τόν Ρωμαῖον ποιητὴν Τερέντιον. Ἐκεῖνος ὅμως, ὁ ὁποῖος ἔσφριζεν ἰδιαιτέρως τήν μνήμην τῶν ἀρχαίων εἰς τήν Δύσιν, ἦτο ὁ φιλόσοφος Ἀριστοτέλης, ὁ λατρευτὸς διδάσκαλος τῶν σοφῶν κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Αἱ χῶραι τῆς Δύσεως ἦσαν πλούσιαι, οἱ κάτοικοί των Ἴταλοί, Ἴσπανοί, Γάλλοι, Ἀγγλοί, Γερμανοί ἦσαν πολυπληθεῖς καὶ εἶχον νεαρὸν αἷμα καὶ μεγάλην ζωτικότητα. Ἡ ζωὴ των κατὰ τὸν μεσαίωνα δὲν ἦτο σκότος καὶ ἀμάθεια, ὅπως ἤθελαν νὰ παραστήσουν παλαιότερον. Εἶχον ἔντονον σφριγὸς καὶ ἀνεπτυξάν ἴδιον πολιτισμὸν, τὸν μεσαιωνικὸν πολιτισμὸν τῆς Δύσεως, τοῦ ὁποῖου ἐκδηλώσεις εἶναι ὁ ἵπποτικὸς βίος, αἱ πολεμικαὶ ἀρεταί, ἀγοραὶ καὶ πανηγύρεις, δημῶδης ποίησις, οἱ γοτθικοὶ ναοί.

Ἀπὸ τῶν Σταυροφοριῶν καὶ ἔξις οἱ δυτικοὶ λαοὶ ἀναπτύσσονται. Δημιουργοῦν ναυτικόν, ἐπιδίδονται εἰς τὸ ἐμπόριον κινοῦνται καὶ ἀναπτύσσονται δραστηρίως.

Τὸν 14ον ἤδη αἰῶνα ἀνακαλύπτουν τοὺς ἀρχαίους. Ἡ κίνησις λαμβάνει τὸν 15ον καὶ 16ον αἰῶνα, εἰς τὰς ἰταλικὰς ἰδίως πόλεις, μορφήν ραγδαίας μεταβολῆς. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀρχαίων αἱ τέχναι, τὰ γράμματα, αἱ ἰδέαι καὶ τὰ ἦθη μεταμορφώνονται. Οἱ σύγχρονοι εἶχον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀνεστήθησαν τὰ ἀρχαῖα γράμματα, αἱ τέχναι, τὸ ἀρχαῖον πνεῦμα καὶ ὅτι ὑπὸ τὴν γόνιμον πνοὴν αὐτοῦ ἀνεκαινίσθη ὁ πολιτισμὸς. Διὰ τοῦτο τὴν σημαντικωτάτην αὐτὴν κίνησιν εἰς τὴν πνευματικὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου ὠνόμασαν Ἀναγέννησιν (Renaissance).

Εἰς τὴν πραγματικότητα εὕρισκόμεθα πρὸ μεγάλης ἀνθήσεως. Δι' αὐτὸ ἡ Ἀναγέννησις δὲν πρέπει νὰ ἐξηγηθῇ ὡς

ξαναγέννημα τοῦ πολιτισμοῦ, ἀφοῦ ὁ πολιτισμὸς οὐδέποτε ἀπέθανεν, ἀλλὰ ὡς ἀναγέννησις τῆς ἀρχαίας παραδόσεως καί, εἰς εὐρύτεραν ἔννοιαν, ἀκμή, ἀνθησις τοῦ πολιτισμοῦ. Ὑπ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν ὀμιλοῦμεν καὶ σήμερον περὶ ἀναγεννήσεως εἰς τοῦτον ἢ ἐκείνον τὸν κλάδον, εἰς αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν χώραν.

Αἱ πόλεις καὶ οἱ ἄρχοντες

Ἡ Ἰταλία κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο τὸ θέατρον τοῦ ἀνταγωνισμοῦ τῶν δύο καθολικῶν ἐξουσιῶν, τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας (τῆς Ἀγίας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας) καὶ τοῦ Πάπα. Ἀλλὰ κατὰ τὰ μέσα τοῦ 13ου αἰῶνος παρέλυσεν ἡ δύναμις τῶν αὐτοκρατόρων, οἱ δὲ Πάπαι ἀπὸ τοῦ 1309 ἦσαν αἰχμάλωτοι τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας εἰς τὴν Ἀβινιόν. Ἡ Ἰταλία, ἀπαλλαγείσα τότε ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς ἰσχυρὰς ἐξουσίας, εὐρέθη διηρημένη εἰς δεκάδας κρατῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ σημαντικώτερα ἦσαν τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὸ μέσον, τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Σικελίας πρὸς νότον, αἱ μεγάλαὶ δημοκρατικαὶ πόλεις Βενετία, Μιλᾶνον, Φλωρεντία πρὸς βορρᾶν.

Τὰ κράτη τῆς Ἰταλίας ὑπέφεραν πολὺ ἀπὸ τὰς ἀτελευτήτους προστριβὰς καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν μεγάλων οἰκῶν διὰ τὴν κατάληψιν τῆς ἐξουσίας ἐπροκάλεσεν αἱματηρὰς συγκρούσεις. Τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ πολιτεῖαι ἀναθέτουσιν εἰς πολεμιστὰς ἐξ ἐπαγγέλματος, ἀρχηγούς μισθοφόρων, εἰς τοὺς περιφήμους Condottieri, οἱ ὅποιοι γίνονται πολλὰκις κύριοι τῆς ἐξουσίας καὶ ἰδρύουσι πραγματικὰς τυραννίδας, τὰς ὁποίας προσπαθοῦν νὰ ἐξασφαλίσουν δι' ἑαυτοὺς καὶ τὴν οἰκογένειάν των μὲ πᾶν μέσον.

Οἱ μικροὶ ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας ἐκυβέρνησαν αὐταρχικῶς στηριζόμενοι εἰς τοὺς ἐνόπλους των. Ἔδωσαν τοιοῦτοτρόπως πρῶτοι τὸ ὑπόδειγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας καὶ τοῦ μονίμου στρατοῦ εἰς τοὺς βασιλεῖς τῆς Εὐρώπης. Ὑποχρεωμένοι νὰ ζοῦν «ἐπικινδύνως», εἶχον τὸ πνεῦμα διαρκῶς ἀγρυπνον. Ἐπροστάτευσαν τοὺς σοφοὺς καὶ καλλιτέχνας, κυρίως διὰ νὰ χρησιμοποίησουν τὰς τεχνικὰς των γνώσεις πρὸς κατασκευὴν ὀχυ-

ρωμάτων, μηχανῶν, τηλεβόλων, συγχρόνως ὅμως διότι ἀπέκτησαν τὴν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ.

Τὴν νέαν ἀντίληψιν περὶ τοῦ ἡγεμόνος ἐκθέτει ὁ Φλωρεντίνος συγγραφεὺς Μακιαβέλλι εἰς τὸ ὀνομαστὸν σύγγραμμά του «Ὁ Ἡγεμῶν» (Il Principe).

«Συζητεῖται, γράφει, ἂν εἶναι προτιμότερον (ὁ ἄρχων) νὰ εἶναι ἀγαπητὸς ἢ ἐπίφοβος. Εὐκταῖα εἶναι καὶ τὰ δύο. Ἐπειδὴ ὅμως αὐτὸ εἶναι δύσκολον καὶ χρειάζεται νὰ γίνῃ ἐκλογή, πρέπει νὰ προτιμήσωμεν τὸ δεύτερον... Ἄλλωστε οἱ ἄνθρωποι τολμοῦν νὰ προσβάλουν ὀλιγώτερον ὅσους φοβοῦνται παρά ὅσους ἀγαποῦν... Μοναδικὸς σκοπὸς τοῦ ἄρχοντος πρέπει νὰ εἶναι νὰ σώσῃ τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἐξουσίαν του... Τὸ συμφέρον τοῦ κράτους ὑποχρεώνει πολλὰκις τὸν ἡγεμόνα νὰ παραβῇ τὸν λόγον καὶ τὴν πίστιν του καὶ νὰ πράξῃ ἐναντίον τῆς φιλάνθρωπίας, τοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς θρησκείας... Ὅπου πρόκειται διὰ τὸ ἀγαθὸν τῆς πατρίδος, δὲν πρέπει νὰ ὑπολογίζῃ κανεὶς ἂν εἶναι δίκαιον ἢ ἀδικον, ἡπιον ἢ ἀπάνθρωπον, ἀξίεπαινον, ἢ ἀξιοκατάκριτον».

5. Μακιαβέλλι
(Ἐργόσπου Καλλιτέχου-Φλωρεντία, μουσεῖον Uffizi)

Ἡ ἀντίληψις αὐτή, κοινὴ εἰς τοὺς ἄρχοντας τῆς ἐποχῆς, ἐχρησίμευσεν ὡς βᾶσις τῆς ἀπολυταρχίας καὶ τῆς μυστικῆς διπλωματίας.

Ἡ νέα ἀντίληψις περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ζωῆς

Ὅπως ἡ πολιτεία ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰς καθολικὰς δυνάμεις, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὴν παλαιὰν ἐξάρτησιν ἀπὸ τὰς κοινότητες, σωματεῖα, συντεχνίας κλπ. Ἡ Ἀναγέννησις ἐκήρυξε τὴν ἀπεριόριστον ἐλευθερίαν τοῦ πνεύματος, τὸ δικαίωμα τοῦ ἀτόμου νὰ δημιουργήσῃ τὴν ζωὴν του. Καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἐλεύθερος πλέον, ἐστράφη πρὸς τὸν κόσμον, ἀνεκά-

λυσε τὸν κόσμον καὶ τὸν ἑαυτὸν του. Τὴν θέσιν τοῦ ἀσκητισμοῦ, τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς φυγῆς ἀπὸ τὸν κόσμον καὶ τὸν πόθον λυτρώσεως, ἔλαβον ἢ χαρὰ, ἢ ἀγάπη τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν, ὁ πόθος ἰσχύος καὶ κοσμικῆς ἀπολαύσεως. Ἀνεγεννήθη δηλαδὴ τὸ εὐθυμον πνεῦμα τῶν ἀρχαίων.

Ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει τὴν ἐποχὴν αὐτὴν νὰ συγκινηῖται ἀπὸ τὰς φυσικὰς καλλονάς, ἐνθουσιάζεται ἀπὸ πᾶν ὅ,τι δίδει χρῶμα καὶ λάμψιν εἰς τὸν κόσμον. Ἐλέχθη ὅτι ὁ νεώτερος ἄνθρωπος ἐγεννήθη καθ' ἣν ἡμέραν ὁ ποιητὴς Πετράρχης ἀνέβη εἰς ἓν ὄρος διὰ νὰ ἀπολαύσῃ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου.

Ἄλλ' ὅστις θέλει νὰ ἐπικρατήσῃ εἰς τὴν πλήρη ἀγῶνων ζωὴν ὀφείλει νὰ ἀναπτύξῃ ἰδιαιτέρας ἰκανότητος. Ὁ ἄνθρωπος ὡς ἄτομον, ὡς προσωπικότης, ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ ἀναπτύξῃ τὰς πνευματικὰς, ψυχικὰς καὶ σωματικὰς ἰκανότητας ἐν πλήρει ἐσωτερικῇ ἀρμονίᾳ. Ἡ πολυμερὴς μὀρφωσις, ὁ καθολικὸς ἄνθρωπος, ὁ homo universalis, ἐγίνε τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐποχῆς. Ἀκριβῶς εἰς τὴν δίψαν αὐτὴν πρὸς γνῶσιν, μάθησιν, μὀρφωσιν καὶ ἀνάπτυξιν ὅλων τῶν ἰκανοτήτων συνίσταται ἡ ἀνανέωσις τοῦ ἀνθρώπου, ἡ Ἀναγέννησις.

Στροφή πρὸς τὴν Ἀρχαιότητα

Ἡ νοσταλγία πρὸς γνῶσιν ὤθησε τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἀνακαλύψουν τοὺς ἀρχαίους. Παρατήρησαν ὅτι εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων ἐκρύπτοντο θησαυροὶ πολῦτιμοι. Κατ' ἀρχὰς ἐμελέτησαν τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς, διότι ἡ λατινικὴ ἦτο γνωστὴ εἰς τὴν Δύσιν ὡς γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Πετράρχης, τὸ 1354, ἔγραφεν εἰς ἓνα φίλον, ὁ ὁποῖος τοῦ εἶχε κάμει δῶρον τὸν Ὅμηρον εἰς τὸ πρωτότυπον: «Ὁ Ὅμηρός σου εἶναι βωβὸς δι' ἐμὲ ἢ ἐγὼ εἶμαι κωφὸς δι' αὐτόν. Ἐν τούτοις χαίρω καὶ μόνον νὰ τὸν βλέπω ἐμπρὸς μου καὶ πολλάκις ἀναλογίζομαι τὸ βιβλίον καὶ λέγω μὲ στεναγμόν: ὦ, σὺ, Μεγάλε, πόσον ἐπιθυμῶ νὰ σὲ ἀκούσω!». Ἄλλ' ἀπὸ τὸν 15ον αἰῶνα ἤρχισεν ἡ μετανάστευσις Ἑλλήνων λογίων εἰς τὴν Δύσιν, ἰδίως εἰς τὴν Ἰταλίαν, καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἠνάγκασε πολλοὺς νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐδίδαξαν τὴν ἑλλη-

νικήν. Συγχρόνως έκομίσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην πολλὰ χειρόγραφα τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων. Οἱ λόγιοι τῆς Δύσεως παρετήρησαν τότε ὅτι οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς ἦσαν πολὺ ἀνώτεροι καὶ ὅτι ἐχρησίμευσαν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τοὺς Λατίνους. Ἦρχισαν ἐπίσης νὰ κατανοοῦν καλύτερον καὶ νὰ ἀγαποῦν τὰ ἔργα τῆς ἀρχαίας τέχνης.

Τότε ὁ βίος καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀρχαίων ἐγένεν ἀντικείμενον λατρείας καὶ οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως εἶδον εἰς αὐτὸν πραγματοποιημένον τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐλευθέρας καὶ ἀρμονικῆς ἀναπτύξεως τῶν πνευματικῶν καὶ σωματικῶν δεξιότητων τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μὀρφωσις διὰ τῶν ἔργων καὶ τῆς γλώσσης τῶν ἀρχαίων ἐθεωρήθη ἢ μᾶλλον ἐμπρέπουσα εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἡ ἐνασχόλησις εἰς αὐτὰ ὠνομάσθη ἀνθρωπιστικαὶ σπουδαὶ (studia humaniora ἢ humanitatis) καὶ ἡ διανοητικὴ αὐτὴ κίνησις ἀνθρωπισμὸς (humanismus).

II. Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Τὰ κέντρα

Πρὸ τῶν νέων ἰδανικῶν ὑποχωρεῖ ἡ παλαιὰ διαίρεσις τῆς κοινωνίας εἰς πλουσίους καὶ πτωχοὺς. Δημιουργεῖται νέα διακρίσις, τῶν μορφωμένων καὶ τῶν ἀμορφῶτων. Πνεῦμα καὶ μὀρφωσις θεωροῦνται πρώτην φοράν ἀπαραίτητα διὰ τὴν γυναῖκα.

Ἡ νέα ἀριστοκρατία τοῦ πνεύματος δημιουργεῖ κοινωνικοὺς τρόπους καὶ πλῆθος λεπτῶν ἐνασχολήσεων καὶ ἀπολαύσεων, τὰς ὁποίας δὲν εἶχεν ἴδει ὁ κόσμος ἀπὸ τὸν καιρὸν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἐκτιμᾶται ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἔχει γνώσεις, καλαισθησίαν, καλὴν συμπεριφοράν. Ὁ ἐκλεκτὸς ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς εἶναι ἐξ ἴσου δεξιὸς εἰς τὴν ἵππασίαν, ξιφομαχίαν, κυνήγιον καὶ χορόν, ὅσον καὶ ἔμπειρος εἰς τὰς πνευματικὰς ἐνασχολήσεις. Φιλόμουσοι ἡγεμόνες καὶ κληρικοὶ ὑποστηρίζουν τὴν κίνησιν.

Ἔστιά πνευματικῆς ζωῆς ἀπὸ τοῦ 14ου αἰῶνος εἶναι ἡ Φλωρεντία, ὅπου ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον τῶν ἐρίων

συγκεντρώνουν μεγάλα κεφάλαια και δημιουργούν μεγάλας Τραπεζας. Οί Μ έ δ ι κ ο ι (Medici), ιδιοκτήται μεγάλου τραπεζικού και έμπορικού οίκου, άποκτούν εις τήν πόλιν ήγεμονικήν δύναμιν. Οί Μ έ δ ι κ ο ι Κ ό σ ι μ ο ς και ιδίως ό Λ ο ρ έ ν τ ζ ο ς, ό έπικληθείς μεγαλοπρεπής, είναι ό όνομαστός Μαικήνας τής έποχής. Εις τό μέγαρόν του, όπως άλλοτε εις τήν οίκίαν του Περικλέους, συναντῶνται αί έξοχώτεροι κεφαλαί τής 'Ιταλίας και περί τήν φιλόξενον τράπεζαν συζητούν περι 'Ιησοῦ και Πλάτωνος και όνειρεύονται νέαν θρησκείαν, ή όποία θα ένώση χριστιανικήν ήθικότητα και έλληνικήν καλαισθησίαν.

6. 'Ο πάπας Λέων Ι'

(Του Ραφαήλ—Φλωρεντία, Μέγαρον Πίπτι)

‘Η στροφή εις τὰ έγκόσμια και εις τήν άρχαιότητα έπροχώρησε τόσον, ώστε να σκανδαλίζη τους άπλουστέρους. Περί τό 1500 ήκούσθη ή βιαία διαμαρτυρία του δομινικανού μοναχού Σ ά β ο ν α ρ ό λ α (Savonarola), ό όποίος εις τὰ φλογερά κηρύγματά του ώνόμαζε τήν Φλωρεντίαν άμαρτωλήν, τους ισχυρούς Μεδίκους και τους φίλους των «είδωλολάτραις». ‘Επί κεφαλής λαϊκής έξεγέρσεως, προσεπάθησε να άλλάξη τόν ρυθμόν τής ζωής εις τήν πόλιν. ‘Αρχαία καλλιτεχνήματα έθραύσθησαν, συγγράμματα τών «είδωλολατρών» έκάησαν. ‘Ο Σαβοναρόλα κατεδικάσθη υπό του Πάπα ως αίρετικός και έτελείωσε τήν ζωήν του επί τής πυρᾶς.

Τόν 16ον αιώνα τήν ήγεσίαν έλαβεν ή Ρώμη. Εις τήν πόλιν, ή όποία διέσωζε περισσοτέρας άναμνήσεις από τήν άρχαιότητα, είχον συναθροισθή μεγάλα πλούτη. ‘Επί τών παπών 'Ιουλίου Β' και Λέοντος Ι' ή 'Αναγέννησις έφθασεν εις τήν μεγὰ-

λυτέραν ἄνθησιν. Ὁ πάπας Λέων Ι΄ ἦτο υἱὸς τοῦ Λορέντζου τῶν Μεδίκων.

Ἡ Ἀναγέννησις λοιπὸν παρουσιάζει δύο περιόδους, τῆς Φλωρεντίας, τὸν 15ον αἰῶνα, καὶ τῆς Ρώμης, τὸν 16ον αἰῶνα.

Οἱ Ἑλληνες λόγιοι εἰς τὴν Δύσιν

Ἡ Ἰταλία, πολὺ πλησίον εἰς τὴν Ἀνατολήν, δὲν διέκοψε ποτὲ τὰς σχέσεις τῆς μετὰ αὐτήν. Εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν διατηροῦνται ἀκόμη σήμερον ἑλληνόφωνοι καὶ εἰς μοναστήρια τῆς Καλαβρίας δὲν ἔπαυσε νὰ καλλιερῆται ἡ ἑλληνικὴ.

Ὅταν ἡ ἐξάπλωσις τῶν Ὀθωμανῶν ἐδημιούργησε θλιβεράν κατάστασιν εἰς τὴν Ἀνατολήν, πολλοὶ λόγιοι ἐζήτησαν νὰ καταφύγουν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ὡς πρῶτος γνήσιος Ἑλλήν διδάξας τὴν ἑλληνικὴν (εἰς τὴν Βενετίαν, Φλωρεντίαν, Παβίαν, Ρώμην) ἐμφανίζεται, περὶ τὸ 1415, ὁ Μανουὴλ Χρυσολωρᾶς. Ἀργότερα ἦλθεν ὁ ἀνεμῖός του Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, ὁ ὁποῖος εἶχε μαθητὴν τὸν Φραγκίσκον Φίλελφον (Filelfo, Philadelphus, 1388 - 1481), ὁ ὁποῖος διεκρίθη ὡς ἑλληνιστὴς καὶ συνεζεύχθη τὴν λογιάν θυγατέρα τοῦ διδασκάλου του Θεοφανώ.

Εἰς τὸ Μιλᾶνον ἐδίδαξεν ὁ Κωνσταντινουπολίτης Κωνσταντῖνος Λάσκορῆς. Τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην ἔστειλεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπὶ σουλτάνου Βαγιαζίτ, διαδόχου τοῦ Μωάμεθ, ὁ Λορέντζος Μέδικος διὰ νὰ ἀγοράσῃ ἑλληνικὰ χειρόγραφα.

Αἱ δύο σύνοδοι πρὸς ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν (Φερράρας — Φλωρεντίας, 1439) ἔγιναν ἀφορμὴ νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν Ἰταλίαν πολλοὶ ἐπίσημοι Ἑλληνες. Μεταξὺ αὐτῶν ἦτο ὁ ἐσοχώτερος τῶν Ἑλλήνων λογίων τῆς ἐποχῆς, ὁ Γεώργιος Γεμιστός ἢ Πλήθων (1355 - 1450), ὁ πλατωνικὸς ἢ, ὀρθότερον, νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος, ἐμπνεόμενος ἀπὸ θερμὸν ἔρωτα πρὸς τὴν ἀρχαιότητα, ἰδιαιτέρως πρὸς τὸν Πλάτωνα. Ἦτο ἐπιβλητικὴ φυσιογνωμία καὶ πολυμαθής, μετρησευτικὰς τάσεις. Ὁ Πλήθων παρέμεινε, εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Μεδίκων καὶ εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἀγάπη τοῦ Πλάτωνος ἀπὸ τοὺς λογίους τῆς Ἰταλίας.

Φίλος καὶ ὁμοιδεάτης του ἦτο ὁ Βασίλειος Βησσα-

ρίων, γεννηθείς εις τὴν Τραπεζοῦντα (1395 - 1475). Ἠκολούθησε τὸν βασιλέα Ἰωάννην Παλαιολόγον εἰς τὴν Φλωρεντίαν καὶ ἠγωνίσθη διὰ τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν (1439). Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς προσπάθειας ἠναγκάσθη νὰ μείνῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου προήχθη εἰς καρδινάλιον καὶ ὀλίγον ἔλειψε νὰ γίνῃ Πάπας. Διαλλακτικὸς φύσει καὶ ἀγαθός, ἐστενοχωρεῖτο διὰ τὴν ἐμπάθειαν τῶν προσφύγων λογίων εἰς τὰς συζητήσεις των, ἢ ὅποια ἐκινδύνευε νὰ τοὺς ἐκθέσῃ πρὸ τῶν ξένων. Οἱ Ἕλληνες λόγιοι δηλαδὴ, ὅταν ἐφθασαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἦσαν διηρημένοι εἰς Ἀριστοτελικούς καὶ Πλατωνικούς καὶ ἐξηκολούθησαν καὶ ἐκεῖ τὰς φιλονεικίας των. Ἦθελον μάλιστα νὰ περιπλέξουν καὶ τὸν Βησσαρίωνα, ἐπειδὴ ἔτρεφεν, ὅπως ὁ Πλήθων, μεγαλυτέραν συμπάθειαν πρὸς τὸν Πλάτωνα. Ὁ ἴδιος ἤθελε μὲ πάντα τρόπον νὰ κατευνάσῃ, τὰ πνεύματα : « Ἐμὲ δέ, γράφει, φιλοῦντα μὲν ἴσθι Πλάτωνα, φιλοῦντα δ' Ἀριστοτέλη καὶ ὡς σφωτάτω σεβόμενον ἐκατέρω ».

Χάρτης. Τυπογραφία

Τὴν διάδοσιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν γραμμάτων διηκόλουναι ἢ γενίκευσις τῆς χρήσεως τοῦ χάρτου καὶ ἡ τελειοποίησις ὠρισμένων τεχνικῶν μέσων, ἰδίως ἡ ἀνακάλυψις τῆς τυπογραφίας.

Ὁ χάρτης ἦτο γνωστὸς εἰς τὴν Ἀνατολήν ἀπὸ παλαιότερων χρόνων. Οἱ Ἀραβες ἔμαθαν αὐτὸν ἀπὸ Σίνας αἰχμαλώτους τὸ 751 καὶ πρώτην φοράν τὸν 11ον αἰῶνα ἔγινε γνωστὸς εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ χρῆσις του ὁμως ἐγενικεύθη πολὺ ἀργότερα, κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα.

Ἡ τυπογραφία ἀνεπτύχθη ἀπὸ τὴν ξυλογλυπτικὴν καὶ ξυλογραφίαν. Ἀπὸ μακροῦ δηλαδὴ ἐγνώριζον νὰ σκαλίζουν ἐπὶ ξύλου εἰκόνας μετὰ ρητῶν, ἀρχικὰ χειρογράφων, κοσμήματα καὶ ὀλοκλήρους φράσεις καὶ νὰ ἀποτυπώνουν αὐτὰ ἐπὶ πανίου καὶ βραδυτέρον ἐπὶ χάρτου. Ἐσκαλίζουν ἀκόμη ὀλοκλήρους σελίδας καὶ τὰς ἐπολλαπλασίαζον διὰ τῆς ἀποτυπώσεως. Ἡ τυπογραφία ὁμως ἐγεννήθη ὅταν κατεσκεύασαν κινητὰ στοιχεῖα καὶ μὲ τὸν συνδυασμὸν των ἐσχημάτιζαν τὰς λέξεις. Τοῦτο φαίνεται ὅτι ἔπραξεν ἓνας Ὀλλανδός. Ὁ Ἰωάννης Γούτεμπεργ (Gutenberg, 1397 - 1468) εἰς τὴν Μαγεντίαν (Mainz, ἐπὶ τοῦ

Ρήνου) κατεσκεύασε πρώτος μετάλλινα στοιχειά. Συνεταιρισθείς μετά τοῦ χρυσοχόου Φούστ (Fust), ἐπειδὴ ὁ ἴδιος δὲν εἶχε κεφάλαια, ἐτελειοποίησε τὴν τέχνην αὐτὴν καὶ ἐξέδωκε τὸ πρῶτον ἔντυπον βιβλίον, τὴν Ἀγίαν Γραφήν (Biblia latina vulgata). Εἰς αὐτὸν ἀναγνωρίζομεν διὰ τοῦτο τὸν ἐφευρέτην τῆς τυπογραφίας. Ἡ σπουδαιότατη ἐφεύρεσις διεδόθη ταχέως εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν, ὅπου ὁ Ἄλδος Μανούτιος (Aldus Manutius) ἐτύπωσε ἀρχαίους συγγραφεῖς (editiones principes, Βενετία περὶ τὸ 1470).

Διὰ τῆς τυπογραφίας τὸ βιβλίον ἔπαυσε νὰ εἶναι κτῆμα τῶν πλουσίων καὶ ἔγινε προσιτὸν εἰς τοὺς πολλοὺς.

III. Οἱ Ἀνθρώπισται

Τὰ κλασσικὰ γράμματα

Οἱ λόγιοι ἐξέθαψαν ἀπὸ τὰς βιβλιοθήκας τῶν μοναστηρίων τὰ κείμενα τῶν μεγάλων συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος (Πλάτωνος, Πινδάρου, Λουκιανοῦ, Λουκρητίου, Κικέρωνος κτλ.), τὰ ἐξέδωσαν καὶ τὰ ἐσχολίασαν καὶ ἐθαύμασαν τὸ ὕψος καὶ τὰς ἰδέας των. Ὁ Πλάτων καὶ ὁ Κικέρων ἀπεθεώθησαν. Ὁ Μαρσίλιος Φικίνος (Marsilio Ficino, 1433—1499) παρέστησε τὸν Πλάτωνα ὡς ἀρχαῖον Θεόν, ὁ ὅποιος προανήγγειλε τὴν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ. Αὐτὸς καὶ οἱ φίλοι του ἴδρυσαν εἰς τὴν Φλωρεντίαν τὴν Πλατωνικὴν Ἀκαδημίαν, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐπεδίδοντο εἰς σοφὰς συνομιλίας εἰς τὴν πόλιν καὶ ὑπὸ τὴν σκιάν τῶν ὁδῶν τῆς Τοσκάνης, τῶν φυτευμένων μὲ ἐλαίας καὶ κυπαρίσους.

Αἱ δύο κλασσικαὶ γλῶσσαι ἐθεωρήθησαν αἱ μόναι ἄξια νὰ γραφοῦν. Ὁ Κικέρων ἔγινε πρότυπον κλασσικοῦ ὕφους. Ἡ μεσαιωνικὴ λατινικὴ τῆς ἐκκλησίας περιεφρονήθη.

Εἰς τὴν ἐκκαθαρισθεῖσαν αὐτὴν λατινικὴν ἔγραψαν οἱ λόγιοι τῆς ἐποχῆς ἱστορίας καὶ ἄφθονα ποιήματα. Εἰς τὰ ἀνθρωπιστικὰ σχολεῖα ἔγραφον καὶ ἔπαιζον δράματα εἰς τὴν λατινικὴν ἑλληνικὰ καὶ λατινικὰ λέξεις εἰσήλθον εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς

γλώσσας και οί λόγοι ἐφιλοτιμήθησαν νὰ ἐξελληνίσουν ἢ νὰ ἐκλατινίσουν τὰ ὀνόματά των. Ὁ Hauslicht ἔγινεν Οἰκολαμπάς, ὁ Schwarzerd Μελάγχθων, ὁ Schmidt Faber καὶ ὁ Weber Textor.

Ἄλλὰ πέρα ἀπ' αὐτὰς τὰς ἐξωτερικότητας ἔγινεν ἀληθινή διανοητικὴ ἐπανάστασις εἰς τὸ μεσαιωνικὸν πνεῦμα καὶ ἀνατολὴ τοῦ νεωτέρου πνεύματος, ἐπιστροφή εἰς τὴν ἐλευθέραν ἔρευναν.

Ἡ Ἀναγέννησις ἐζωογόνησε τὴν ἐπιστήμην. Πολλοὶ ἀνθρωπισταὶ ἀπέριψαν τὴν ἐπιβολὴν τῆς παπικῆς ἐκκλησίας καὶ ἤνοιξαν τὸν δρόμον πρὸς τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν εἴτε τὴν ἐλευθέραν διάνοσιν.

Ὁ Ἔρασμος (1467 — 1536)

Πολλαὶ χῶραι τῆς Εὐρώπης εἶχον λατινιστὰς καὶ ἑλληνιστὰς. Ὅλους ὁμως ὑπερέβη εἰς τὴν φήμην ὁ Ὁλλανδὸς λόγιος ἀπὸ τὸ Ρότερδαμ, ὁ γνωστὸς μὲ τὸ ἐξελληνισμένον ὄνομά του Ἔρασμος (Desiderius).

7. Ὁ Ἔρασμος
(Χόλμπαιν, Μουσεῖον Λούβρου)

Προωρισμένος διὰ τὸ ἱερατικὸν στάδιον, ἐστράφη εἰς τὰ κλασσικὰ συγγράμματα καὶ μὲ τὴν ἐξαιρετικὴν του εὐφυΐαν ἔγινεν ἐντριβέστατος γνώστης τῶν ἀρχαίων. Ἐγραφε τὴν λατινικὴν εἰς ὕφος Κικερώνειον, ἔγραφε τὴν ἑλληνικὴν καὶ ἤθελε νὰ τὴν προφέρῃ ὅπως οἱ σύγχρονοι τοῦ Ἰσοκράτους. Αὐτὸς εἰσήγαγε τὴν γνωστὴν μὲ τὸ ὄνομά του προφορὰν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς.

Ἐκαμεν ἐξαιρετοὺς ἐκδόσεις τῶν καλυτέρων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων, καθὼς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τῶν Πατέρων. Εἰς ἰδιαίτερον σύγγραμμα συνεπύκνωσε τὰς σφῆρας

γνώσεις τῶν ἀρχαίων καὶ τὰς ἐξελαίκευσε διὰ τῶν ἐγχειριδίων του. Οἱ λίβελλοι καὶ αἱ σάτιραί του μὲ τὸ ἐξαιρετικὸν διὰ τὴν ἐποχὴν πνεῦμα καὶ καυστικότητα ἀνεγινώσκοντο ἀπλήστως. Ἡ ὀνομαστοτέρα ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ Ἑπαινος τῆς μωρίας (Laus stultitiae), διὰ τοῦ ὁποῖου σατιρίζει ὅλα τὰ εἶδη τῆς ἀνθρωπίνης μωρίας καὶ τὴν σχολαστικότητα καὶ ἀμάθειαν τῶν καθηγητῶν τῶν μεσαιωνικῶν πανεπιστημίων. Ὁ Ἑρασμος ἔμεινεν ἐν τούτοις πιστὸς εἰς τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἔγραψε μόνον εἰς τὴν λατινικὴν. Διὰ τοῦτο δὲν ὑπολογίζεται εἰς καμμίαν ἀπὸ τὰς ἐθνικὰς λογοτεχνίας. Οὕτε ἀναγνωρίζομεν σήμερον λογοτεχνικὰς ἀρετὰς εἰς τὸ ἔργον του.

IV. ΟΙ ΕΘΝΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Τὰ ἰταλικά γράμματα

Ἄλλὰ δὲν ἤργησε νὰ γίνῃ ἀντίδρασις κατὰ τοῦ κλασικισμοῦ. Οἱ εὐρωπαῖοι, παρατηρήσαντες ὅτι εἰς ξένην καὶ νεκρὰν γλῶσσαν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γραφοῦν ἔργα ζωντανά, ἐστράφησαν πρὸς τὴν γλῶσσάν των καὶ ἐντὸς ὀλίγου τὰ λαϊκὰ ἰδιώματα, ἡ ἰταλική, ἡ γαλλικὴ, ἡ ἰσπανικὴ, ἡ ἀγγλικὴ κτλ. ὑψώθησαν εἰς γραφομένης γλώσσας καὶ ἀνέδειξαν ἀξιολόγους συγγραφεῖς. Τοιοῦτοτρόπως ἐγεννήθησαν αἱ ἐθνικαὶ λογοτεχνίαι.

Ἡ Ἰταλία εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς εἰς τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν πολὺ πρὸ τοῦ 15ου αἰῶνος. Ὁ ἐπιβλητικώτερος ἐξ αὐτῶν, ὁ Δάντης (1265 – 1321), ἔγραψε τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν καὶ ἔγινεν ὑπόδειγμα τῆς γραπτῆς ἰταλικῆς, ἡ ὁποία ἀπέβη τὸ μέσον διὰ τὴν πνευματικὴν ἐνότητα τῆς κατατεμαχισμένης πατρίδος του. Ὁ Πετράρχης (1304 – 1374) εἰς τοὺς ἰταλικοὺς στίχους ὀφείλει τὴν φήμην ὡς λυρικός ποιητής, ἐνῶ τὰ λατινικά του ποιήματα ἐλησημονήθησαν.

Εἰς τὸν 14ον αἰῶνα ἀνήκει ἐπίσης ὁ Βοκκάκιος (1313 – 1367), λατινιστὴς καὶ ἑλληνιστὴς, πολυμαθὴς καὶ εὐφρέστατος, ἐργάζεται διὰ τὴν διάδοσιν ἀνθρωπιστικῶν γνώσεων εἰς εὐρύτερους κύκλους, γράφει λατινικὰ συγγράμματα καὶ ποιήματα,

ἔγινεν ὁμως ἀθάνατος μὲ τὰ εὐφρέστατα εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν διηγήματά του, τὴν Δεκαήμερον.

Μετὰ τὴν διάδοσιν τῶν ἀνθρωπιστικῶν σπουδῶν οἱ λόγιοι ἐπανῆλθον εἰς τὰς κλασσικὰς γλώσσας καὶ ἐμεσολάβησε παροδικὴ ἀναβίωσις τῆς λατινικῆς. Ἄλλ' ἡ προσπάθεια νὰ ἀναστήσουν τὴν γλῶσσαν τοῦ Κικέρωνος ἀπέτυχε καὶ ἐπεκράτησεν ὀριστικῶς ἡ ἰταλική, ἡ διάλεκτος τῆς Φλωρεντίας, ἡ τοσκανικὴ, ἡ ὁποία ἐπεβλήθη ὡς γραφομένη καὶ ὡς πνευματικὸς σύνδεσμος τοῦ ἰταλικοῦ ἔθνους. Τὸν 16ον αἰῶνα ἡ Ἰταλία ἀνέδειξε ἀξιολόγους πεζογράφους καὶ ποιητάς.

Ὁ Νικόλαος Μακιαβέλλι (Nicolas Machiavelli, 1469 – 1527), διοικητικὸς καὶ διπλωματικὸς υπάλληλος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς πατρίδος του Φλωρεντίας, ἐμελέτησε τὴν πολιτικὴν τῆς ἐποχῆς του, ἔγραψε τὴν ἱστορίαν τῆς φλωρεντινῆς πολιτείας καὶ εἰς τὸ περιβόητον βιβλίον του Ὁ Ἡγεμῶν (Il Principe, 1513), ἐξέθεσε τὴν ἄποψίν του περὶ τῆς διοικήσεως τῶν πολιτειῶν. Πατριώτης θερμὸς, ἐπίνει διὰ τὴν διαίρεσιν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐπεθύμει τὴν ἐπικράτησιν ἐνὸς οἰουδήποτε ἡγεμόνος καὶ μὲ ὁποιοῦνδήποτε μέσον. Διὰ τοῦτο θέτει ὑπεράνω πάντων, ὑπὲρ τὴν ἠθικὴν καὶ φιλανθρωπίαν, τὴν πολιτικὴν σκοπιμότητα (ὅπως εἶδομεν εἰς τὸ ἀνωτέρω σελὶς 29 ἀπόσπασμα). Τὴν ἀποκρουστικὴν αὐτὴν ἄποψιν ὠνόμασαν μακιαβελλισμὸν. Ὁ Μακιαβέλλι γράφει εἰς ὕφος λιτόν, σταθερόν, ἐκφραστικὸν καὶ ζωηρόν.

Ὅνομαστοὶ εἶναι οἱ Ἰταλοὶ ποιηταὶ τοῦ 16ου αἰῶνος. Ὁ Ἄριόστο (Ariosto, 1474 – 1533), μὲ ρωμαντικὴν φαντασίαν, μὲ τὸ χάρισμα ἀκριβοῦς παρατηρήσεως, μὲ οἶστρον ἀπαράμιλλον καὶ σπάνιον αἶσθημα τῆς ἁρμονίας καὶ τοῦ μέτρου, διηγήθη εἰς τὸ εὐθυμογραφικὸν ἔπος Ρολάνδος μαϊνόμενος (Orlando Furioso) τὴν περιπέτειαν τοῦ γάλλου μεσαιωνικοῦ ἥρωος, τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ Καρόλου τοῦ Μεγάλου, ὁ ὁποῖος, ἀπογοητευμένος ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν μιᾶς εἰδωλολάτριδος, χάνει τὸ λογικὸν του καὶ διέρχεται μανιώδης, ἀναστατώνων τὰ πάντα, τὴν Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Βόρειον Ἀφρικὴν. Θεραπεύεται δὲ μόλις ἐπανευρίσκει τὸν ἐγκέφαλόν του, ὁ ὁποῖος ἐπὶ μακρὸν ἔμεινε κρυμμένος εἰς τὴν σελήνην, μεταξύ πλήθους ἄλλων ἐξαφανισθέντων

πραγμάτων, δακρύων έραστών, αὐταπάτης, εὐγνωμοσύνης καὶ ἀναριθμητῶν ἐγκεφάλων.

Ὁ Τορκοᾶτος Τάσσοσ (Torquato Tasso, 1544–1595) ἔγινεν ἔνδοξος ἀπὸ τοῦ εἰκοστοῦ ἤδη ἔτους. Εἰς τὸ θελκτικώτατον ἔπος Ἐλευθερωμένη Ἱερουσαλὴμ ἐξύμνησε τοὺς ἵπποτας τῆς πρώτης Σταυροφορίας καὶ περισσότερον ἀκόμη τὰς φανταστικὰς περιπετείας τῆς μαγίσσης Ἀρμίδας. Ἡ ὑποβλητικὴ μαγεία τοῦ ὕφους, ἡ μουσικὴ τοῦ στίχου, ἡ ζωνρότης τῆς περιγραφῆς τῶν μαχῶν καὶ αἱ συναισθηματικαὶ περιπέτειαί θέτουσιν τὸ ἔργον εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ὑψηλοτέρας κορυφὰς τῆς ἰταλικῆς λογοτεχνίας.

Ἡ Ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων εἰς τὴν Γαλλίαν

Ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀνθρωπιστικῆς κινήσεως ἔγινε μόλις τὸν 16ον αἰῶνα πραγματικῶς αἰσθητὴ εἰς τὰ γαλλικὰ γράμματα, διότι αὐτὰ εἶχαν μακρὰν παράδοσιν ἀπὸ τὸν μεσαίωνα. Πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἀλλαγῆς μεθόδων διδασκαλίας ὁ Φραγκίσκος Α' ἵδρυσεν τὸ Collège de France (1530), τὸ ὁποῖον εἶχεν ὡς ἔμβλημα νὰ διδάσκωνται τὰ πάντα (omnia docere).

Ἡ τυπογραφία ἐβοήθησε τὴν ἔκδοσιν διαρκῶς νέων κειμένων. Λεξικά, γραμματικαὶ καὶ μεταφράσεις ἐπολλαπλασιάσθησαν. Τῆς κινήσεως προΐστατο ὁ ἔξοχος λατινιστὴς καὶ ἑλληνιστὴς Γουλιέλμος Μπυντέ (Guillaume Budé, 1468–1540), ὁ Ἔρασμος τῆς Γαλλίας, γραμματεὺς τοῦ Βασιλέως καὶ ἐμψυχωτὴς τῶν κλασσικῶν σπουδῶν. Κατὰ προτροπὴν τοῦ ὁ Ἀμυό (Amyot) ἤρχισε τὴν ὀνομαστὴν μετάφρασιν τοῦ Πλουτάρχου.

Παρὰ τὴν μεγάλην του οἰκειότητα μὲ τὰ κλασσικὰ γράμματα, γνήσιος γάλλος συγγραφεὺς, ἀπὸ τοὺς γνησιωτέρους ὄλων τῶν χρόνων, ἔμεινεν ὁ Φραγκίσκος Ραμπελαι (Francois Rabelais, 1494–1553), ὁ ὁποῖος εἰς τὸ σατιρικὸν μυθιστόρημά του Gargantua et Pantagruel περιγράφει ὑπὸ μορφὴν χονδρῆς σατίρας τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς του καὶ διασύρει τὴν παιδαγωγικὴν μέθοδον τῶν μέσων χρόνων.

Ἡ νεοκλασσικὴ παιδεία ἐθριάμβευσε κατὰ τὸ μέσον τοῦ

αἰῶνος, ἀφοῦ εὐρέθη ὁ ἐπιτυχῆς συμβιβασμὸς τῶν δύο τάσεων. Ἡ ἀρχαιότης τοῦ λοιποῦ δὲν εἶναι σκοπός, ἀλλὰ μέσον διὰ νὰ πλουτίσῃ τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτὴν ὄλην τὴν δύναμιν καὶ τὴν λάμπιν της. Ἀντὶ νὰ πνίγῃ τὴν γαλλικὴν ἰδιοφυίαν, παιδεύει καὶ ἀναπτύσσει αὐτήν. Τὸ δόγμα τῆς νέας αἰσθητικῆς ἐσάλπισε τὸ 1549 ὁ νεαρὸς Ἰωακείμ ντὺ Μπελαϊ (Joachim du Bellay) εἰς τὸ περίφημον μανιφέστο Ἔμυνα καὶ στολισμὸς τῆς γαλλικῆς γλώσσης *Défense et illustration de la langue française*

Ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ εἰργάσθη ἡ ὁμάς τῶν ἑπτὰ ποιητῶν περὶ τὸν Πιέρ Ρονσάρ (Pierre Ronsard, 1524 – 1585), ἡ λεγομένη Πλειάς (Pleiade), τῶν ὁποίων ἡ γαλλικὴ μουσα ἐλλήγιζε καὶ ἐλατίνιζε.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ἐσημείωσε μεγάλην ἀνάπτυξιν ἡ γαλλικὴ πεζογραφία, ἀντιπροσωπευθεῖσα ἀπὸ πολλοὺς συγγραφεῖς. Ὁ ἐξοχώτερος ἀπ' αὐτοὺς Μιχαήλ Μονταίν (Michel Montaigne, 1533 – 1592) εἰς τὰ Δοκίμιά του (*Essais*) ἐκθέτει τὰς γνώμας του περὶ διαφόρων συγχρόνων προβλημάτων, ἀποδοκιμάζων τὰς θεολογικὰς συζητήσεις, αἱ ὁποῖαι φέρουν τὰς διαιρέσεις μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, καὶ κρίνων μετ' ἐπιεικείας τὰς ἀνθρωπίνους ἀδυναμίας. Ὑπὸ τὸν ἐλαφρὸν σκεπτικισμὸν του κρύπτεται ἀκριβὴς γνῶσις τοῦ ἀνθρώπου καὶ πολλὴ φιλανθρωπία.

Ἡ Ἀναγέννησις εἰς τὴν Ἰσπανίαν, Ἀγγλίαν, Γερμανίαν

Παραλλήλως πρὸς τὴν Ἰταλίαν καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς τὰ γράμματα ἀνεπτύχθησαν καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Εἰς τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν ἔδωσαν τροφήν τὰ καταπληκτικὰ γεγονότα τῶν ἀνακαλύψεων. Μετὰ πολλὰς ἀποπειράς, ἡ γλῶσσα κατέστη ὄριμος καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 16ου αἰῶνος ἐγένετο ὄργανον πρὸς σπουδαίαν παραγωγὴν. Τὸ θέατρον εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Λόπε ντε Βέγκα (Lope de Vega, 1562 – 1635), παρουσίασε πραγματικὸν θαῦμα. Ὁ γονιμώτατος συγγραφεὺς ἐμελέτησε τὴν ἰσπανικὴν κοινωνίαν, ἐσχέδιασε τοὺς τύπους της, μὲ τὴν αὐτὴν

ϊκανότητα ἐξρησιμοποίησε ποικιλωτάτους ρυθμούς τοῦ στίχου καὶ συνέγραψε 1800 δράματα.

Ἄλλ' εἰς τὸν πεζὸν ὁ Μιχαὴλ Θερβάντες (Miguel de Cervantes, 1547—1616), ἔγραψε, μεταξὺ τοῦ 1604 καὶ 1614, τὸ ἀληθινὸν ἀριστούργημα τῆς ἐποχῆς καὶ ὅλης τῆς Ἰσπανικῆς καὶ γενικώτερον τῆς εὐρωπαϊκῆς λογοτεχνίας, τὸν περίφημον Δὸν Κιχώτην (Don Quichotte), διὰ τοῦ ὁποίου παρῶδισε τὰ περὶ ἵπποτων μυθεύματα τῶν χρόνων του. Ὁ φαντασιόπληκτος ἥρωὸς του, παρὰ τὴν ἡμιπαραφροσύνην, τὰς ἀτυχεῖς περιπετείας καὶ τὰς κωμικὰς τύχας του, μένει ἐξαιρετικὸν πρόσωπον, τύπος αὐτοθυσίας καὶ εὐγενοῦς φρονήματος.

Ἡ Ἀγγλία ἐδυσκολεύθη νὰ προσαρμοσθῇ εἰς τὴν νέαν παιδείαν καὶ τεχντροπίαν. Οἱ ἀγγλοσάξονες συγγραφεῖς, ἐμιμήθησαν τὸν 16ον αἰῶνα περισσότερον τοὺς κλασικίζοντας συγγραφεῖς τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γαλλίας παρὰ τῆς ἀρχαιότητος ἀπ' εὐθείας. Διὰ τοῦτο δὲν ἦτο σημαντικὴ ἡ ἀπόδοσις των εἰς τὰ κλασσικὰ γράμματα κυρίως. Πρὸς τὸ τέλος ὅμως τοῦ 16ου αἰῶνος καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου, ἐπὶ τῆς βασιλείουσης Ἐλισάβετ,

ὁ Γουλιέλμος Σαίξπηρ (William Shakespeare, 1564—1616), παρορμηθεὶς ἀπὸ τὴν ἀναγέννησιν, ἀκολουθῶν ὅμως τὴν ἔμπνευσιν τῆς μεγάλης του διανοίας καὶ ὀλιγώτερον τὰ διδάγματα καὶ τοὺς κανόνες τῶν ἀνθρωπιστῶν, ἐδημιούργησε τὰ ἀθάνατα δράματά του, τῶν ὁποίων τὰς ὑποθέσεις ἔλαβεν ἀπὸ τὴν ἀγγλικὴν ἱστορίαν, ἀπὸ τοὺς μύθους τῶν μέσων χρόνων καὶ τῆς ἀρχαιότητος ἀκόμη.

Ἡ Γερμανία ἤλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ πνεῦμα τῶν δυτικωτέρων εὐρωπαϊκῶν λαῶν διὰ τῆς ἐκ τῶν ἄνω ἐπιβολῆς, τῆς ιδρύσεως δηλαδὴ ἀνωτάτων ἐκπαιδευτηρίων ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων. Ὁ

8. Γουλιέλμος Σαίξπηρ

αυτοκράτωρ Κάρολος Δ' ίδρυσε τὸ 1348 τὸ πρῶτον Γερμανικὸν Πανεπιστήμιον εἰς τὴν Πράγαν, εἰς τὸ ὁποῖον προσεκάλεσε διδασκάλους ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν, οἱ ὅποιοι ἔφεραν μαζί τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον καὶ ἐπέβαλον αὐτὸ εἰς τὴν διοίκησιν καὶ τὴν ὑπαλληλίαν.

Ὁ γερμανικὸς οὐμανισμὸς ἔδραν εἶχε κυρίως τὰ πανεπιστήμια καὶ ἔμεινε σχεδὸν πάντοτε χριστιανικὸς, καί, ὅταν ἐπέρασε τὸ στάδιον τῆς μιμήσεως, ἔγινεν ἔθνικιστικὸς. Οἱ Γερμανοὶ λόγιοι δηλαδὴ ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται κατὰ τῆς ἐπιβολῆς τῶν δυτικῶν λαῶν, κατὰ τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου καὶ τῆς ρωμαϊκῆς ἐκκλησίας. Τὸν χαρακτήρα αὐτὸν τῆς ἀντιθέσεως πρὸς τὰς δυτικὰς δυνάμεις διετήρησεν ἡ γερμανικὴ διανόησις εἰς ὅλην τὴν ζωὴν τῆς. Ἄλλ' οἱ Γερμανοὶ λόγιοι, ἐπειδὴ ἔμειναν προσκεκολλημένοι εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν, δὲν ἔδωσαν ἀξιόλογα λογοτεχνικὰ ἔργα κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν.

Ἡ Ἐπιστήμη

Ἡ ἀνακάλυψις τῶν νέων χωρῶν ἀνεστάτωσε τὴν εἰκόνα, τὴν ὁποίαν εἶχον περὶ τοῦ κόσμου οἱ ἄνθρωποι κατὰ τοὺς μέσους χρόνους, καὶ ἀφύπνισε τὸ ἐρευνητικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον μετὰ μακροῦς ἐνδοιασμοὺς ἔκαμνε τὴν πρώτην προσπάθειαν νὰ στηρίξη τὰς γνώσεις ἐπὶ παρατηρήσεως καὶ ἀκριβοῦς ὑπολογισμοῦ.

Ἡ ἀξίωσις αὐτὴ ὠδήγησε τοὺς σοφοὺς τῆς Ἀναγεννήσεως εἰς τὴν προϋπόθεσιν πάσης ἐπιστήμης, τὰ μαθηματικά. Ἡ ἀριθμητικὴ, ἡ ἀλγεβρα, ἡ γεωμετρία ἐκαλλιεργήθησαν μὲ ἀγάπην.

Τὸ πείραμα προβάλλει ἀκόμη δειλὰ εἰς τὴν φυσικὴν. Ὁ Λεονάρδος δ' Ἄβιντσι ἐπιδίδεται εἰς ἐρεῦνας ἐπὶ τῆς δυνάμεως τοῦ ἀτμοῦ, ἐπὶ τῶν μέσων τῆς κατασκευῆς μηχανῶν, πλοίων, φρουριῶν, ἀκόμη καὶ τῆς πτητικῆς μηχανῆς. Ἀσχολεῖται εἰς ἀνατομικὴν ἔρευναν ἐπὶ πτωμάτων. Ὁ μὲ τὸ ἐκκλαστικισμὸν ὄνομά του γνωστὸς ἑλβετὸς ἰατρὸς καὶ ἀλχημιστὴς Θεόφραστος Παράκελσος (1493—1541) ἐξωρίσθη, διότι ἔκαμε μαθήματα εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν, καὶ ἐξήγειρε

τὸ μῖσος τῶν ὁμοτέχνων του, διότι ἐκηρύχθη κατὰ τῶν μεθόδων τῆς παλαιότερας ἰατρικῆς. Καταδιωκόμενος ἐφονεύθη κατόπιν εἰς τὴν Γερμανίαν. Αὐτὸς ὅμως ἐβελτίωσε πρῶτος τὴν χημείαν καὶ τὴν τέχνην τοῦ φαρμακοποιοῦ καὶ μετερρῦθμισε τὴν ἰατρικὴν, ὀνομασθεὶς διὰ τοῦτο Λούθηρος τῶν ἰατρῶν.

Ἡ σημαντικωτέρα ὅμως ἐπιστημονικὴ κατάρκτησις τῆς ἐποχῆς εἶναι ἡ θεωρία τοῦ Κοπερνίκου περὶ τοῦ ἡλιοκεντρικοῦ συστήματος.

Ὁ Νικόλαος Κοπερνίκος (Copernicus, 1473 – 1543) ἐγεννήθη εἰς τὸ Θόρν τῆς Πολωνίας, ἀλλ' εἶναι κυρίως μαθητὴς τῆς ἰταλικῆς ἐπιστήμης. Ἔσπούδασεν ἰατρικὴν καὶ μαθηματικὰ εἰς τὴν πατρίδα του, ἤκουσεν ὅμως ἐπὶ σειράν ἐτῶν ἀστρονομίαν καὶ μαθηματικὰ εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας. Ἀφοῦ ἔγινε διδάκτωρ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη πρωθιερεὺς εἰς μίαν πόλιν τῆς Ἀνατολικῆς Πρωσσίας. Ἀπὸ παρορμήσεως, τὰς ὁποίας ἔλαβεν ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς διδασκάλους του, διεμόρφωσε τὴν θεωρίαν, ὅτι κέντρον τοῦ πλανητικοῦ μας συστήματος εἶναι ὁ ἥλιος καὶ ὄχι ἡ γῆ καὶ ὅτι περὶ αὐτὸν στρέφονται ἡ γῆ καὶ οἱ πλανῆται.

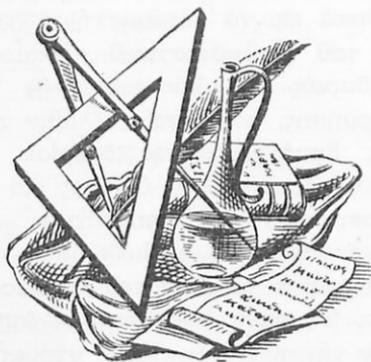
Τὸ κύριον ἔργον του *De evolutionibus orbium coelestium* εἶδε τὸ φῶς μόλις κατὰ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου του, ἐκδοθὲν εἰς τὴν Χαϊδελβέργην. Εἰς αὐτὸ ὁ Κοπερνίκος ἀπεδείκνυε τὴν σφαιρικότητα τῆς γῆς, τὴν περὶ τὸν ἄξονα στροφὴν αὐτῆς, τὴν κεντρικὴν θέσιν τοῦ ἡλίου, τὴν στροφὴν τῶν πλανητῶν περὶ τὸν ἥλιον κτλ.

Σημειωτέον ὅτι εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο εἶχαν φθάσει οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἤδη τὸν 4ον π. Χ. αἰῶνα, ὅπως βλέπομεν εἰς τὸ γεροντικὸν σύγγραμμα τοῦ Πλάτωνος, τοὺς Νόμους. Περὶ τὸ 280 π. Χ. διετύπωσε καθαρὰ τὴν ἡλιοκεντρικὴν ἄποψιν ὁ ἀστρονόμος Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος. Ἡ διδασκαλία του ἔγινε γνωστὴ εἰς κύκλον ἐκλεκτῶν ἀπὸ ἀνακοινώσεως τοῦ ἰδίου ἢ περιλήψεις τῶν ἀπόψεών του ἀπὸ μαθητὰς καὶ φίλους.

Τὸ αὐτὸ ἔτος (1543) ἐξεδόθη τὸ κύριον ἔργον τοῦ βέλγου ἱατροῦ Ἀντρέ Βεζάλ (André Vésal), ὁ ὁποῖος προήγαγε σημαντικῶς τὴν ἀνατομίαν καὶ ἐπολέμησε τὰς θεωρίας τοῦ Ἕλληνος ἱατροῦ τοῦ 2ου μ. Χ. αἰῶνος Κλαυδίου Γαληνοῦ, ὁ

ὁποῖος ἐξηκολούθει νὰ θεωρῆται ἀυθεντία εἰς τὰ ἱατρικὰ ζητήματα, ὅπως ὁ Πτολεμαῖος εἰς τὰ κοσμογραφικά.

Ἄλλ' οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς εἰς τὴν ζάλην τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων μικρὰν προσοχὴν ἔδωσαν εἰς τὰς ἀνακαλύψεις αὐτάς, αἱ ὁποῖαι ἔφεραν λαμπροὺς καρποὺς κατὰ τοὺς ἐπομένους αἰῶνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

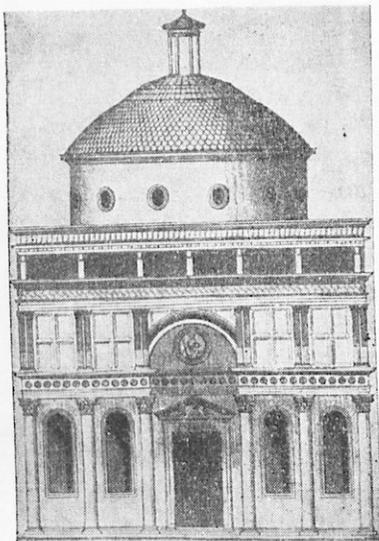
Α ἱ Τέχ ν α ἱ

ΓΝΗΣΙΩΤΕΡΑ καὶ ἀξιολογώτερα ἐκδήλωσις τῆς Ἐναγεννήσεως εἶναι αἱ καλαὶ τέχνηαι. Λέγοντες ἀναγέννησιν ἀναπολοῦμεν ἰδίως καλλιτεχνίαν, πολυτελῆ μέγαρα, μαρμαρίνους ναοὺς καὶ κίονας, γοητευτικοὺς πίνακας ζωγραφικῆς

καὶ ἀγάλματα. Συγχρόνως μὲ τὴν διανοητικὴν ζωὴν ἀνακαινίζεται ἡ καλλιτεχνικὴ.

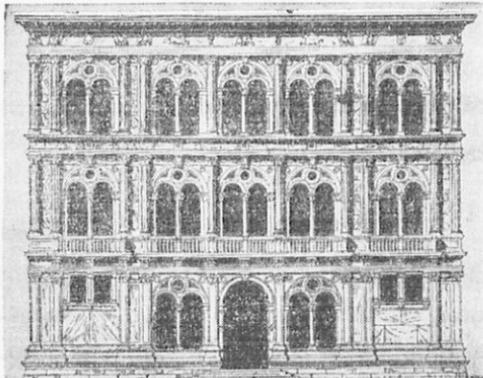
Ἡ Εὐρώπη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους εἶχε προηγμένην τέχνην. Ἰδίως ἤκμασεν ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἐκτίσθησαν ἀξιόλογοι ναοὶ γοτθικοῦ ρυθμοῦ, ὅπως οἱ ὀνομαστοὶ καθεδρικοὶ τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων, τῆς Κολωνίας, τῆς Ρέμς, τῆς Οὐλμ κτλ. Κατὰ τὴν Ἐναγέννησιν οἱ καλλιτέχνηαι τῆς Ἰταλίας ἐπανῆλθον εἰς τὸν ρωμαϊκὸν καὶ ἑλληνικὸν ρυθμὸν καὶ διὰ νέων συνδυασμῶν ἐδημιούργησαν τὸν λεγόμενον Ρυθμὸν τῆς Ἐναγεννήσεως. Ἐπίσης εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ γλυπτικὴν ἔλαβον ὡς πρότυπα

9. Μπρουνελλέσκι

(Φλωρεντία, παρεκκλησίον Pazzi)

τὰ ἔργα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἡ τέχνη τῶν μέσων χρόνων, ἐπειδὴ δὲν ἀνταπεκρίνετο εἰς τοὺς κανόνας καὶ τὰς περὶ ρυθμοῦ ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων περιεφρονήθη ὡς τέχνη βαρβάρων, τῶν Γόθων, ἐξ οὗ ἡ ὀνομασία γοθτική τέχνη.

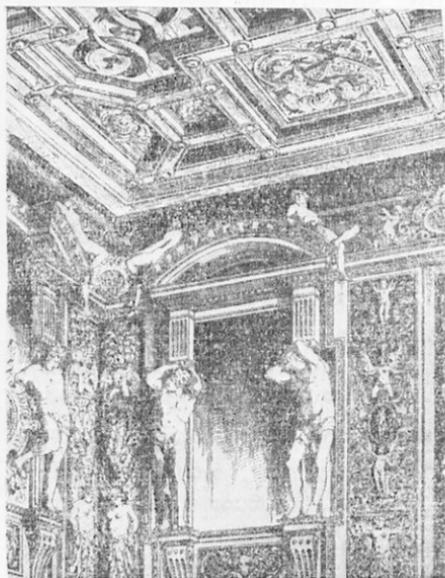
10. Μέγαρον Βενταρμίν Καλέργι (Βενετία)

οἱ Ἴταλοὶ καὶ μὲ αὐτοὺς οἱ ἱστορικοὶ

Quattrocento., δηλαδή αἰῶνα, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει μὲ τὸ 14, εἶναι περίοδος μεταβατική. Ἡ ἀρχαία καὶ ἡ μεσαιωνική παράδοσις συνυπάρχουν ἐνίοτε εἰς τὸ αὐτὸ ἔργον. Ἰδιαιτέρως διέπρεψε τότε ἡ Φλωρεντία κυβερνωμένη ὑπὸ τῶν Μεδίκων. Πρώτη ἡ ἀρχιτεκτονική ἐπανέρχεται εἰς μεθόδους οἰκοδομήσεως καὶ εἰς διακόσμησην, αἱ ὁποῖαι μιμοῦνται τὰ ἀρχαῖα πρότυπα. Οἱ ζωγράφοι κατορθώνουν νὰ δώσουν εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ζωὴν καὶ εὐκαμψίαν ἀγνώστους ἕως

Φλωρεντία, τὸ Κουαττροσέντο

Εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἰταλικῆς τέχνης ὁ 15ος αἰὼν, τὸν ὁποῖον τῆς τέχνης ὀνομάζουν

11. Ἐσωτερικὸν τοῦ μεγάρου Σπάττα (Ρώμη)

τότε. Ὁ Ντονατέλλο (Donatello, 1386—1466) πρῶτος, εἰς τοὺς νέους χρόνους, ἐτόλμησε νὰ παρουσιάσῃ γυμνά σώματα καὶ νὰ στήσῃ εἰς πλατεῖαν ἔφιππον ἄγαλμα. Τὰ ἔργα του, ὅπως ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, ὁ Δαβὶδ, συνενώνουν τὴν ἀρχαίαν ἀπλότητα μὲ τὸν μεσαιωνικὸν ρεαλισμὸν. Εἰς τὴν ζωγραφικὴν ὁ ἰσχυρὸς δημιουργὸς Φρά Ἀντζέλικο (Fra Angelico, 1387—1455), ὁ ζωγράφος δηλαδὴ τῶν ἀγγέλων, εἶναι ἐκ τῶν τελευταίων ἀντιπροσώπων τοῦ μεσαιῶνος

12. Ἡ Ἄνοιξη

(Μποττιτσέλλι — Φλωρεντία, Ἄρχαία Πινακοθήκη)

τοῦ ὁποίου τὸ ἔργον διαπρέπει μὲ τὴν χάριν τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τὸν ἀμίμητον χρωματισμὸν, ἐνῶ ὁ Μποττιτσέλλι (Botticelli, 1444—1510), ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα.

Τὸ Κουαττροσέντο εἶναι εἰς ὅλην τὴν Ἰταλίαν ἡ ἐποχὴ μεγάλης τεχνικῆς προόδου. Κατ' αὐτὴν μεταξὺ ἄλλων ἀνεκαλύφθη ὁ νόμος τῆς προοπτικῆς καὶ ἐμελετήθη λεπτομερῶς ἡ ἀνατομία τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Οί τέσσαρες κορυφαίοι

Ἡ μακρὰ προπαρασκευὴ καὶ ἡ ἐργασία γνωστῶν καὶ ἀγνώστων προδρόμων ἤνοιξε τὴν ὁδὸν εἰς τοὺς τέσσαρας μεγάλους Λεονάρδο δὲ Βίντσι, Μιχαὴλ Ἀγγελον, Ραφαήλ, Τιτσιάνο.

Ὁ Λεονάρδο δὲ Βίντσι (Leonardo da Vinci, 1452—1519) παρουσιάζεται μὲ τὴν πολυμερεστάτην μόρφωσιν ἀπὸ τοὺς ἀντιπροσωπευτικωτέρους τύπους τῆς Ἀναγεννήσεως.

13. Ἡ Παρθένος, ἡ Ἁγία Ἄννα καὶ ὁ Χριστὸς (Λεονάρδο δὲ Βίντσι - Παρίσι, Μουσεῖον Λούβρου)

Ζωγράφος, γλύπτης, ἀρχιτέκτων, μουσικὸς καὶ ἐπιδέξιος μηχανικός, δημιουργεῖ ὑπέροχα καλλιτεχνήματα καὶ κατασκευάζει γεφύρας, ὀχυρωματικὰ ἔργα καὶ πλοῖα. Πρὸς τοῦτοις ἄφησε χειρόγραφα περὶ μηχανικῆς, πολεμικῆς τέχνης καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἀπὸ τὰ ὅποια φαίνεται ὅτι ὁ Λεονάρδο ἦτο πλουσιωτάτη διάνοια καὶ ὅτι προεῖδε τὰ στοιχεῖα πολλῶν ἐφευρέσεων, αἱ ὅποια ἐπραγματοποιήθησαν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας, ὅπως π.χ. τῆς πτητικῆς μηχανῆς. Ὁ Λεονάρδο εἰργάσθη εἰς τὸ

Μεδιόλανον, ὅπου ὁ Δούξ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν κατασκευὴν οἰκογενειακοῦ μνημείου μετ' ἐπίππου ἀνδριάντος τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς οἰκογενείας. Τὸ σημαντικώτερον ἔργον κατὰ τὴν διαμονὴν του εἰς τὸ Μεδιόλανον εἶναι ὁ Μυστικὸς Δεῖ-

πνος, τὸν ὁποῖον ἐξωγράφησεν εἰς τὸν τοῖχον τοῦ ἐστιατορίου μιᾶς μονῆς.

Εἰς τὴν Ρώμην ἐφιλοτέχνησε τὴν προσωπογραφίαν τῆς ὠραίας φλωρεντινῆς κυρίας, τῆς Mona Lisa, τῆς ὁποίας ἀπέδωκε πιστῶς τὰ χαρακτηριστικὰ ἐξιδανικεύσας συγχρόνως αὐτά. Ἡ εἰκὼν αὐτῆ εἶναι ἡ ὀνομαστὴ Gioconda, εὑρισκομένη εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου. Ὁ Ἰταλὸς Λεονάρδο εἶναι ἀρχηγὸς τῆς λεγομένης Λομβαρδικῆς σχολῆς.

Ὁ Μιχαὴλ Ἄγγελος (Michel Angelo Buonarotti, 1475 - 1564) ἦτο μέγας δημιουργός, γλύπτης κυρίως, ἀλλὰ καὶ ζωγράφος καὶ ποιητής, συνθέσας ὠραία ποιήματα, ἐπίσης νοῦς πολυμερῆς, ὅπως ὁ Λεονάρδο. Μετὰ μακρὰς ἀνατομικὰς μελέτας ἀπέβη γνώστης τοῦ γυμνοῦ σώματος. Ἡ βαθυτέρα του τάσις ἦτο νὰ αἰσθητοποιήσῃ ὑψηλὰς ἐννοίας μὲ πλαστικὴν μορφήν, κατῶρθωνε δὲ τοῦτο δίδων τολμηρὰς στάσεις εἰς τὰ πρόσωπα τῶν παραστάσεων του καὶ δὲν ὑπεχώρει πρὸ τῶν μεγίστων δυσχερειῶν. Διὰ τοῦτο τὰ ἔργα του περισσότερο συγκινοῦν καὶ ταραττοῦν καὶ ὀλιγώτερον δίδουν τὴν ἡρεμον ἀπόλαυσιν τοῦ ὠραίου. Τοιοῦτον δημιούργημα εἶναι ἡ γιγαντιαία μορφή τοῦ Μωϋσέως, τὴν ὁποίαν ἔστησεν ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ πάπα Ἰουλίου Β', καθὼς καὶ ἡ νεανικὴ μορφή τοῦ Δαυΐδ, αἱ μορφαὶ τῶν Μεδίκων ἐπὶ τοῦ οἰκογενεια-

14. Τζιοκόντα
(Λεονάρδο δὲ Βίντσι — Παρίσιοι,
Μουσεῖον Λούβρου)

κοῦ μαυσωλείου αὐτῶν καὶ ἡ Μαρία πρὸ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἡ λεγομένη Ριετά.

Ὁ πάπας Ἰούλιος Β' ἀνέθηκεν εἰς αὐτὸν νὰ κοσμήσῃ μὲ τοιχογραφίας τὸ παρεκκλήσιον τοῦ Ἁγίου Σίξτου ἐντὸς τοῦ Βατικανοῦ. Ὁ Μ. Ἄγγελος εἰργάσθη ἐπὶ τέσσαρα καὶ ἡμισυ ἔτη δυσανασχετῶν πολλάκις, διότι ἠναγκάζετο νὰ ζωγραφίζῃ

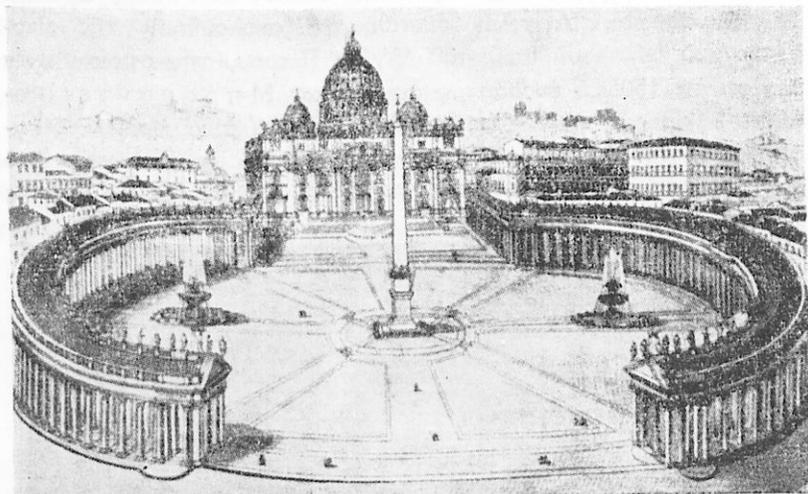

15. Ἡ Πιετὰ τοῦ Ἁγίου Πέτρου
(Μιχαὴλ Ἄγγελου)

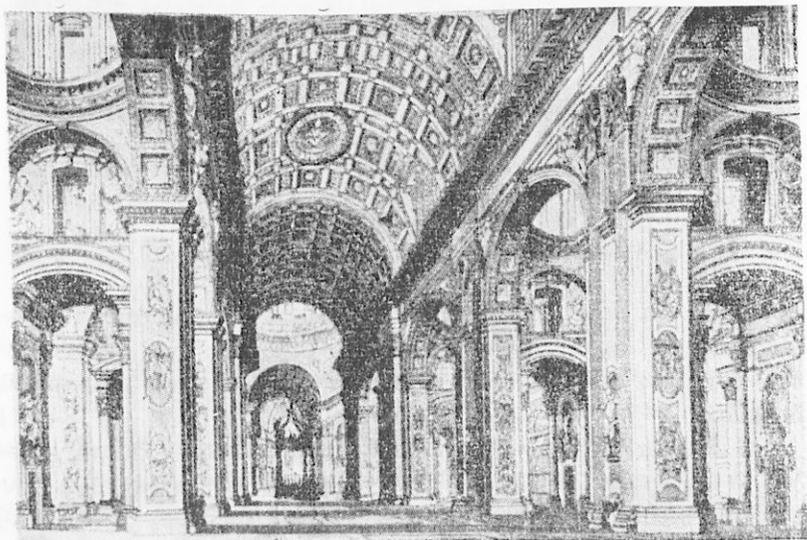

16. Ὁ Ἄναστὰς Χριστὸς
(Μιχαὴλ Ἄγγελου)

τὴν ὄροφὴν ὑπτίως ἐπὶ ἰκριώματος. Εἰς τὴν ὄροφὴν εἰκόνισε σκηνὰς ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, τὴν Δημιουργίαν, τὴν Παρakoήν, εἰς τὰς γωνίας κολοσσαίας μορφὰς Προφητῶν καὶ Σιβυλλῶν καὶ εἰς τὸν τοῖχον τοῦ θυσιαστηρίου τὴν Δευτέραν Παρουσίαν μὲ τὴν ἡράκλειον παράστασιν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὸ μέσον καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη τοὺς δικαίους ἀνερχομένους εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ τοὺς ἁμαρτωλοὺς κατακρημιζομένους εἰς τὴν κόλασιν. Τὰ πρόσωπα ἐνθυμίζουσιν ἀρχαϊκὰς μορφὰς καὶ ἐπανευρίσκομεν εἰς αὐτὰς τὸ μεγαλειῶδες, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὴν γλυπτικὴν τοῦ Μιχαὴλ Ἄγγελου. Ὁ Μ. Ἄγ-

17. Πλατεία 'Αγίου Πέτρου (Ρώμη)

18. Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τοῦ 'Αγίου Πέτρου (Ρώμη)

γελος είναι ἀρχηγός τῆς λεγομένης Φλωρεντινῆς Σχολῆς.

Εἰς τὸν Μ. Ἄγγελον ἀνετέθη ἡ ἐξακολούθησις τῆς οἰκοδομῆς τοῦ μεγάλου Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει τὸ 1505 ὁ ὀνομαστός ἀρχιτέκτων Μπραμάντε (Bramante) καὶ τὰς ἐργασίας εἶχε διευθύνει ἐπὶ τινα χρόνον ὁ Ραφαήλ. Ὁ Μ. Ἄγγελος ἔδωκε νέον σχέδιον εἰς τὸν ναόν, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν ἠκολούθησαν πιστῶς οἱ διάδοχοί του. Ὁ ναός

19. Σχολή Ἀθηνῶν

(Ραφαήλ, Τοιχογραφία εἰς αἶθουσαν τοῦ Βατικανοῦ)

συνεπληρώθη μετὰ δύο μόλις αἰῶνας καὶ ἔγινεν ἓν ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα ἔργα τέχνης, ἐμπνέων σεβασμὸν καὶ κατάνυξις διὰ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ μυθώδους πλούτου τοῦ ἐσωτερικοῦ διακόσμου.

Ὁ Ραφαήλ Σάντι (Raffaello Santi, 1483 - 1520) ἀποτελεῖ τὸ κορύφωμα τῆς ἰταλικῆς ζωγραφικῆς. Ὁ βραχὺς βίος του (διότι ἀπέθανε 37 ἐτῶν) ὑπῆρξε διαρκῆς δημιουργία. Ὁ Ραφαήλ ἦτο φύσις καλλιτεχνική ἀπὸ τὰς σπανίας, προικισμένος μὲ λεπτὴν αἴσθησιν τοῦ ὠραίου καὶ ἀρμονικοῦ. Μὲ ἀπερίγρα-

πτον εὐχέρειαν καὶ κυριαρχίαν τοῦ χρωσπῆρος ἐζωγράρισεν εἰκόνας ἀποπνεούσας εὐλάβειαν καὶ χάριν συγχρόνως, καθῶς καὶ δραματικὰ συμπλέγματα καὶ προσωπογραφίας πλήρεις ζωῆς.

Ὁ Ραφαήλ, τοῦ ὁποίου ἡ ἰδιοφυΐα εἶχεν ἐκδηλωθῆ εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν, προσεκλήθη μόλις 25ετῆς ὑπὸ τοῦ πάπα Ἰουλίου Β' εἰς Ρώμην, ὅπου ἐκόσμησε τοὺς τοίχους διαμερίσματος τοῦ Βατικανοῦ. Εἰς τὰς τοιχογραφίας ταύτας εἰκονί-

20. Μία Μαντόνα (Ραφαήλ)

ζονται συμπλέγματα παριστῶντα τὴν Θεολογίαν, τὴν Ποίησιν, τὴν Φιλοσοφίαν, καὶ τὴν Δικαιοσύνην, (Disputa, Σχολή Ἀθηνῶν κτλ.).

Ὁ Ραφαήλ εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ζωγράφος ἱερῶν εἰκόνων, τὰς ὁποίας χαρακτηρίζουν οἱ στρογγυλοπρόσωποι μικροὶ ἄγγελοι καὶ οἱ πλήρεις παιδικῆς ἀθωότητος καὶ εὐρωστίας μικροὶ Χριστοὶ καὶ ἰδίως αἱ ὁμοίας τεχνοτροπίας Παναγία, τὰς ὁποίας

παραριστᾶ νεαρὰς καὶ ὠραίας ἐντὸς γλυκυτάτου φωτὸς καὶ ἀπα-
ραμίλλου χρωματισμοῦ. Ἐζωγράφησε μέγα πλῆθος εἰκόνων τῆς
Παναγίας μετὰ τοῦ παιδὸς Χριστοῦ, αἱ ὁποῖαι εἶναι γνωσταὶ
ὑπὸ τὸ ὄνομα Madonna. Ὀνομαστοτάτη ἀπ' αὐτὰς εἶναι ἡ
Παναγία τοῦ Ἁγίου Σίξτου (Madonna Sixtina), τῆς ὁποίας τὸ
πρωτότυπον εὐρίσκεται εἰς τὴν Πινακοθήκην τῆς Δρέσδης. Ὁ
Ραφαήλ εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ρωμαϊκῆς σχολῆς καὶ ὁ γνη-
σιώτερος ἀντιπρόσωπος
τῆς ἰταλικῆς ἀναγεννή-
σεως.

21. Τὸ νόμισμα τοῦ Κήνσου
(Τιτσιάνο — Μουσεῖον Δρέσδης)

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρό-
νους καὶ ἡ Βενετία εἶχε
μεγάλους καλλιτέχνας καὶ
ιδίως ζωγράφους. Ὁ ὀ-
νομαστότερος ἐξ αὐτῶν
Τιτσιάνο (Tiziano,
1477 - 1576) ἀπέθανεν εἰς
βαθὺ γῆρας καὶ ἐφιλο-
τέχησε πλῆθος εἰκό-
νων. Ἐζωγράφιζε συνή-
θως ἐπὶ τοίχων πλατυ-
τάτας παραστάσεις, σκη-
νὰς ἀπὸ τὴν μυθολογίαν
ἢ ἀπὸ τὴν ἱεράν ἱστο-
ρίαν. Ἀλλὰ τὰ πρόσωπα
τῶν εἰκόνων τούτων ἤ-
σαν σύγχρονοι ἄνθρωποι
φέροντες στολὰς τῆς ἐπο-
χῆς τοῦ ζωγράφου πολυ-
τελεστάτας καὶ εἰς τὸ σύν-
ολον αἱ παραστάσεις
διακρίνονται διὰ τὴν φυσικὴν ζωρότητα καὶ χάριν. (Ἔργα: Ἡ
ταφή τοῦ Χριστοῦ, ἡ Madonna τοῦ οἴκου Pesaro, Οὐράνιος καὶ Ἐπίγειος Ἔρως, τὸ Νόμισμα
τοῦ Κήνσου κτλ.). Ὁ Τιτσιάνο διεκρίθη καὶ ὡς προσω-
πογράφος καὶ εἶναι ὀνομασταὶ αἱ εἰκόνες τῶν δύο ἄντι-

ζήλων τότε ηγεμόνων: του Καρόλου Ε' τῆς Γερμανίας καὶ τοῦ Φραγκίσκου τῆς Γαλλίας.

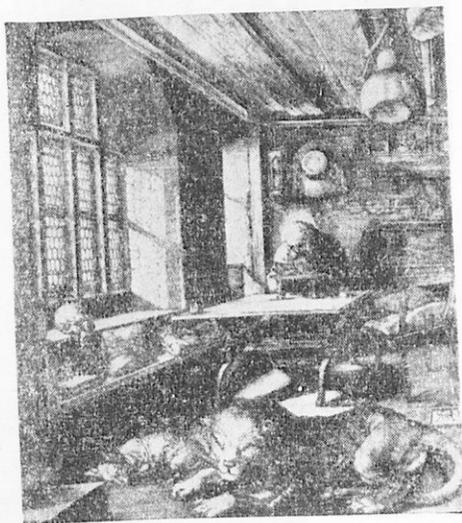
Ἡ τέχνη ἐκτὸς τῆς Ἰταλίας

Ἡ Ἰταλία δὲν ἦτο ἡ μόνη χώρα, εἰς τὴν ὁποίαν ἤκμασαν αἱ τέχναι. Ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία, αἱ Κάτω Χῶραι κ.ἄ. ἠκολούθουν τὴν πρόοδον τῶν τεχνῶν. Ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν, ὅπου ὑπῆρχε παλαιστοτάτη παράδοσις τῆς τέχνης, παρήχθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ἀξιόλογα ἔργα.

Εἰς τὴν Γερμανίαν ἀνεπτύχθη ἰδιαίτερος ἡ ξυλογλυπτική. Ὁ Ἄλμπρεχτ Ντύρερ (Albrecht Dürer, 1471 - 1528) ἐφιλοτέχνησε μερικά ἔρ-

22. Οἱ Ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Μάρκος (Ἄλμπρεχτ Ντύρερ)

23. Ὁ Ἅγιος Ἰερώνυμος (Ἄλμπρεχτ Ντύρερ)

γα πολύ χαρακτηριστικά, όπως είναι ο Ίπιπότης, Θάνατος και Διάβολος και η περίφημος Μελαγχολία, η οποία θεωρείται ως έν εκ των βαθυτάτων έργων τῆς Ἀναγεννήσεως, ὁ δὲ Ἰωάννης Χόλμπαϊν (Holbein, 1497 - 1543), ὁ νεότερος, διεκρίθη ὡς προσωπογράφος καὶ μερικὰ ἀπὸ τὰ ἔργα του θεωροῦνται ἀπὸ τὰ τελειότερα τῆς Ἀναγεννήσεως (Ἔρασμος,

24. Ὁ Πιλάτος νίπτει τὰς χεῖρας
(Χάος Χόλμπαϊν — Βασιλεία, Μουσεῖον)

τοῦ δουκὸς τῆς Bretagne, ἐν τῶν χαριστάτων ἔργων τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἐπίσης καὶ εἰς τὰ ἔργα τῆς ἀρχιτεκτονικῆς ἐπέδρασεν ἡ ἰταλικὴ τέχνη, ἰδίως εἰς τὸ διακοσμητικὸν μέρος τῶν οἰκοδομῶν.

Μεταξὺ τῶν ζωγράφων τῆς ἰσπανικῆς ἀναγεννήσεως ἐξέχουσαν θέσιν κατέχει ὁ ἑλλην ζωγράφος Κυριακὸς Δομήνικος Θεοτοκόπουλος, ὁ γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα El Gre-

ὁ Δήμαρχος Meyer, Georg Giszze κτλ.). Αἱ δὲ θρησκευτικοῦ περιεχομένου εἰκόνες του διακρίνονται διὰ τὴν αὐστηρὰν ἀπόδοσιν τῆς πραγματικότητος (Μαδοννα τοῦ δημάρχου Meyer, ὁ Χριστὸς νεκρὸς κτλ.).

Εἰς τὴν Γαλλίαν ἐξηκολούθησεν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἡ ἐγχώριος γλυπτική, ἡ ὁποία προσεπάθει νὰ ἀπομιμηθῇ φυσικὰ ἀντικείμενα, ὅπως ἐπίσης καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες ἐξηκολούθησαν νὰ κτίζουν κατὰ τὸν γοθτικὸν ρυθμὸν. Ἄλλὰ βαθμηδὸν καλλιτέχναι ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν εἰσήγαγον τὴν ἰταλικὴν τέχνην εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ Μιχαὴλ Κολόμπ (Michel Colombe) συνδυάζων τὰς δύο τάσεις ἐφιλοτέχνησε τὸν τάφον

25. Εἰκὼν νέου
(Χάνς Χόλμπαϊν)

26. Διάκοσμον πινάκιον τοῦ
16ου αἰῶνος

27. Ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ὄρος τῶν ἑλαιῶν
(Θεοτοκόπουλος — Λίλλη, Μουσεῖον)

εο (1545 - 1614). Ἐγινεν ἑνωρὶς τέλειος κάτοχος τῆς βυζαντινῆς ζωγραφικῆς καὶ εἰς τὸ 20ὸν ἔτος τῆς ἡλικίας του ἐγκατέ-

28. Ὁ Αἴρων τὸν Σταυρὸν αὐτοῦ
(Θεοτοκόπουλος — Μαδρίτη, Μουσεῖον)

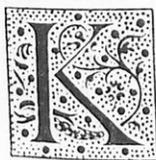
ἔμεινεν ἄγνωστον ἢ περιφρονημένον. Σήμερον διεγείρει ἄπειρον ἐνθουσιασμόν, αἱ δὲ πινακοθήκαι τῆς Εὐρώπης εἶναι πλήρεις ἀπὸ ἔργα τοῦ Θεοτοκοπούλου, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς πρόδρομος τοῦ ἐξπρεσιονισμοῦ, τῆς τεχνοτροπίας, ἡ ὁποία θέλει νὰ παραστήσῃ τὴν ἔκφρασιν (expression) τῶν πραγμάτων, τὰ ὁποῖα αἰσθάνεται ὡς ἔμψυχα, καὶ εἰς ἀπὸ τοὺς μεγάλους ζωγράφους τοῦ κόσμου.

λειψε τὴν πατρίδα του, τὸ Ἡράκλειον τῆς Κρήτης, καὶ μετέβη εἰς τὴν Βενετία, ὅπου εἰργάσθη πηλοσίον τοῦ γέροντος ἤδη Τιτσιάνο. Ἐμείνεν ἐπίσης εἰς τὴν Ρώμην καὶ βραδύτερον μετέβη εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ ἐγκατεστάθη εἰς Τολέδον. Ἐκεῖ συνεδέθη μὲ ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, στρατιωτικούς καὶ ἐπιστήμονας καὶ ἔγινε γνωστός ὡς περίφημος ζωγράφος. «Ἡ ζωγραφικὴ, ἔλεγεν ὁ Γκρέκο, δὲν εἶναι τεχνικὴ, δηλαδὴ συνταγαὶ καὶ κανόνες, ἀλλὰ ἄθλος, ἔμπνευσις, ἐνέργεια ἀπολύτως προσωπικὴ». Τὸ ἔργον του ὑπῆρξε πλουσιώτατον. Ἐπὶ πολὺ ὁμως

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

Ἡ ἔννοια τῆς μεταρρυθμίσεως

ΑΤΑ τοὺς πρώτους αἰῶνας τῶν νέων χρόνων, τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα ἀπησχόλησαν πολὺ τοὺς ἀνθρώπους.

Πολλοὶ ἐπέκριναν τὴν κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας, τὸν βίον τοῦ ἀνωτέρου Κλήρου, τὴν αὐθαιρεσίαν τοῦ Πάπα καὶ γενικῶς τὰς καταχρήσεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον εἰσέλθει εἰς τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε σημαντικὴ κίνησις, ἡ ὁποία ὠνομάσθη μεταρρυθμίσις, διότι σκοπὸν εἶχε νὰ διορθώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.

Ἡ μεταρρυθμίσις ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς ὀξείας θρησκευτικὰς ἀντιθέσεις, ἐπροκάλεσεν αἱματηροὺς πολέμους καὶ τέλος ἐπέφερε τὴν διάσπασιν τῆς θρησκευτικῆς ἐνότητος εἰς τὴν Δύσιν.

Τὰ αἷτια

Οἱ εἰσηγηταὶ τῶν μεταρρυθμίσεων δὲν ἤθελαν νὰ ἰδρύσουν νέαν θρησκείαν. Διετινόντο ὅτι ἀποκαθιστοῦν τὸν Χριστιανισμὸν τῶν ἀποστολικῶν χρόνων, ὁ ὁποῖος εἶχε χάσει τὴν γνησιότητα εἰς τὸ δόγμα καὶ εἰς τὴν πράξιν. Ἦτο λοιπὸν πάλιν ἐπάνοδος εἰς τὸ παλαιόν, τὸ γνήσιον, τὸ κλασσικόν, ὅπως εἰς τὴν γλῶσσαν (τὰ καλὰ λατινικά), εἰς τὴν ἔμπνευσιν καὶ εἰς τὴν συγγραφὴν ἢ τὸ ὑπόδειγμα τῆς τέχνης. Ἡ ἔμπνευσις ἐπίσης ἦτο ὁμοία.

Ἡ θρησκευτικότης τῶν μέσων χρόνων ἦτο μᾶλλον θρησκοληψία καὶ δεισιδαιμονία. Ὁ μεσαιωνικὸς ἄνθρωπος ἔζη διαρκῶς ὑπὸ τὸν φόβον τοῦ Σατανᾶ καὶ ἐνόμιζεν ὅτι ἀμαρτάνει

εις κάθε βήμα. Τὸ κυριώτερον μέλημά του ἦτο πῶς νὰ ἀποφύ-
γη τὸ πῦρ τῆς Κολάσεως. Ἐπίστευεν ὅτι σῶζεται ἀπὸ τὴν
ἀμαρτίαν καὶ ἀπὸ τὸ πῦρ τῆς Κολάσεως μὲ τὴν θαυματουργὸν
δύναμιν τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἱερῶν λειψάνων. Διὰ τοῦτο ἐπε-
χείρει μακρυνὰς ἀποδημίας καὶ ἐπήγαινεν εἰς τοὺς ἱεροὺς τό-
πους, διὰ νὰ προσκυνήσῃ καὶ νὰ ζητήσῃ ἄφεσιν ἀμαρτιῶν. Κύ-
ριος τόπος προσκυνήματος τῶν πιστῶν ἦσαν οἱ Ἅγιοι Τόποι.
Ἄλλ' ἀφότου οἱ Τοῦρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Παλαιστίνην, ἤρχισαν
νὰ πηγαίνουν εἰς ἄλλα μέρη, ἰδίως εἰς τὴν Ρώμην, ὅπου τοὺς
ἔδιδον γραπτὴν ἄφεσιν ἀμαρτιῶν, τὰ περίφημα συγχωροχάρτια
(indulgentia).

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων, ἕνεκα διαφόρων λόγων,
ἀφυπνίσθη τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἰς τὴν Δύσιν, ἰδίως
εἰς τὰς γερμανικὰς χώρας. Ἡ κατάστασις τῆς Ἐκκλησίας ἤρ-
χισε νὰ μὴ ἱκανοποιῇ πολλοὺς. Οἱ εὐφυνέστεροι, μελετῶντες
τὰς Γραφάς, ἔβλεπον ὅτι ὁ βίος τῶν χριστιανῶν δὲν ἦτο σύμ-
φωνος μὲ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ. Ἰδίως ἐσκανδάλιζε
τὴν συνείδησιν τῶν αὐστηροτέρων ἢ πολιτεία τῶν ἀνωτέρων
κληρικῶν, οἱ ὅποιοι ἔζων βίον πολυτελῆ, ὅπως οἱ κοσμικοὶ ἄρ-
χοντες, ἐνεδύοντο ὅπως οἱ ἵππῶται, ἐθήρευον καὶ ἐλάμβανον
μέρος εἰς τοὺς πολέμους, μετὰ τὴν διάδοσιν δὲ τῆς παιδείας
πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἀνεγίνωσκον τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς καὶ
εἶχον ἐμπνευσθῆ τὴν ἀγάπην τῆς κοσμικῆς ζωῆς, ἡ ὁποία χα-
ρακτηρίζει τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν
ἀσκητικὴν τάσιν τῶν μέσων χρόνων.

Ἐντύπωσιν ἐπροξένει ἐπίσης ἡ κατάστασις τοῦ κατωτέρου
Κλήρου, ὁ ὁποῖος ἐστερεῖτο μονίμου εἰσοδήματος, διετηρεῖτο
ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνην τῶν πιστῶν, ἦτο ἀμαθής, ἔζη ὅπως οἱ
πτωχοὶ χωρικοὶ, ἐσύχναζεν εἰς τὰ λαϊκὰ κέντρα, ἔπινε καὶ
ἐχαρτοπαίκεται.

Ἡ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Γερμανίαν

Πολλοὶ κατὰ διαφόρους καιροὺς εἶχον αἰσθανθῆ τὴν ἀνάγ-
κην τῆς ἀναμορφώσεως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὅπως π.χ. ὁ Ἰωάν-
νης Οὐϊκλεφ (Wiclef, 1324-1384) εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ὁ

Ίωάννης Χούς (Hus, 1369 - 1413)]εις τὴν Βοημίαν. Ἄλλ' ἡ φωνὴ των δὲν εὑρίσκειν εὐρυτέραν ἀπήχησιν, ἐνῶ ὁ Κλήρος, πανίσχυρος ἀκόμη καὶ ἔχων εἰς τὴν διάθεσίν του τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν, κατέπνιγε τὰς διαμαρτυρίας πολλάκις κατὰ τρόπον ἄγριον. Ὁ Χούς π.χ. ἐκάη ζῶν, κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐν Κωνσταντίᾳ συνόδου.

Ἄλλὰ τὸν 16ον αἰῶνα ὁ ἀναβρασμὸς ἦτο πολὺ ζωηρότερος. Ἰδίως ἐξημμένα ἦσαν τὰ πνεύματα εἰς τὴν Γερμανίαν, ἡ ὁποία ἐπιέζετο βαρύτερον ἀπὸ τὰς καταχρήσεις τοῦ Κλήρου, διότι ἡ γερμανικὴ Ἐκκλησία ἐξηρτᾶτο ἀμέσως ἀπὸ τὸν Πάπαν.

Ὁ πάπας Λέων Ι', ἐπειδὴ εἶχεν ἀνάγκην ἀπὸ χρήματα διὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ἐπέτρεψεν εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Μαγεντίας τὴν ἔκδοσιν συγχωροχαρτίων ἐπὶ 8 ἔτη, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μοιρασθοῦν τὰ κέρδη. Ἡ πώλησις τῶν συγχωροχαρτίων ἐγένετο κατὰ τρόπον σκανδαλώδη. Ὁ δομινικανὸς μοναχὸς Τέτζελ (Tetzel) ἐκήρυξε τὴν ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Ἐντὶ ὠρισμένου τιμήματος, ἠδύνατό τις νὰ ἐξαγοράσῃ ὄχι μόνον τὰς ἁμαρτίας του, ἀλλὰ καὶ τὰς ἁμαρτίας ἀποθανόντων συγγενῶν. «Μόλις ἀκουσθῆ ὁ ἦχος τοῦ χρημάτων, ἔλεγεν, ἡ ψυχὴ ἀναπιδᾷ ἀπὸ τὸ καθαρθῆριον».

Ὁ Αὐγουστινιανὸς μοναχὸς Μαρτίνος Λούθηρος ἱεροκήρυξ καὶ καθηγητὴς τῆς Θεολογίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργης, ἐξηγέρθη κατὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ τῆς συγχωρήσεως τῶν ἁμαρτιῶν. Ἐπετέθη κατὰ τοῦ Τέτζελ εἰς τὰ κηρύγματα του καί, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἀνήρτησε τὴν 31 Ὀκτωβρίου 1517 εἰς τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας τῶν

29. Ὁ Λούθηρος

(τοῦ Λουκά Κράναχ, "Λουσμπουργκ")

ἀνακτόρων 95 θέσεις¹, διὰ τῶν ὁποίων κατέκρινε τὸν τρόπον τῆς πωλήσεως τῶν συγχωροχαρτίων καὶ ἄλλας καταχρήσεις τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ προεκάλεε τὸν Τέτζελ εἰς δημοσίαν συζήτησιν. Ἡ πράξις τοῦ Λουθήρου εἶχε μεγάλην ἀπήχησιν εἰς τὴν Γερμανίαν.

Ὁ Μαρτίνος Λούθηρος (Martin Luther, 1483-1546) ἐγεννήθη εἰς Ἀϊσλεμπεν (Eisleben) τῆς Σαξονίας ἀπὸ γονεῖς πτωχοῦς. Ἔλαβε τὴν ξηρὰν λατινικὴν καὶ σχολαστικὴν μόρφωσιν τῶν χρόνων ἐκείνων, ἡ ὁποία παρείχετο δι' ἀφθόνων ραβδισμῶν. Διήλθεν εὐθυμότερας ἡμέρας ὡς φοιτητῆς εἰς τὴν πόλιν Erfurt. Ἀλλὰ περιστατικά τινα συνετέλεσαν νὰ περιβληθῇ τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ τάγμα τῶν Αὐγουστίνων. Βραδύτερον ἐσπούδασε Θεολογίαν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Βιττεμβέργης καὶ διωρίσθη καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστηρίου καὶ συγχρόνως ἱεροκέρυξ τῆς πόλεως αὐτῆς.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου

Ὅπως ὅλοι οἱ ἐμπνευσμένοι ἰδρυταὶ θρησκείων καὶ ἀναμορφωταί, ὁ Λούθηρος δὲν ἔδωσε πλήρες καὶ ὀριστικὸν σύστημα τῶν δοξασιῶν του. Αἱ βασικαὶ ἀντιλήψεις τῆς διδασκαλίας του εἶναι ἡ τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς ἐλευθερίας ἐρεῦνης.

Τὸ κυριώτερον μέλημα τῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς του ἦτο τὸ πῶς νὰ σώσουν τὴν ψυχὴν των. Εἰς τὸ πρόβλημα αὐτὸ ὁ Λούθηρος ἔδωκεν ἱκανοποιητικὴν λύσιν, διδάξας ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν σώζεται δι' ἔργων νόμου (ἀσκήσεων, νηστειῶν, προσευχῶν, προσκυνημάτων κλπ.), ἀλλὰ διὰ τῆς θερμῆς πίστεως καὶ δι' ἀμέσου ἐπικοινωνίας μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἄνευ μεσολαβήσεως ἱερέων, ἐπισκόπων ἢ τοῦ Πάπα, καὶ ὅτι τὴν ἀληθῆ διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ εὐρίσκει κανεὶς μελετῶν ἀπ' εὐθείας τὴν Ἁγίαν Γραφήν, διότι ἡ παράδοσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἐστηρίζετο ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, δὲν ἔχει ἀξίαν, ἐφ' ὅσον δὲν συμφωνεῖ μὲ τὴν Γραφήν.

Αὐτὰ εἶναι τὰ δύο γενικώτερα σημεῖα τῆς νέας διδασκαλίας, τὰ ὁποῖα ἐπροξένησαν ἐντύπωσιν καὶ προσεῖλκυσαν ὄπαδούς.

1. Θέσεις (thèses, Thesen) ἦσαν θέματα προτεινόμενα πρὸς δημοσίαν συζήτησιν.

Ἐκ τῶν μυστηρίων ὁ Λούθηρος ἐδέχετο δύο, τὸ βάπτισμα καὶ τὴν εὐχαριστίαν. Ἡ τελευταία εἶναι τελετή, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν γίνεται μετουσίωσις, ἀλλ' ἀπλῶς παρουσία τοῦ Θεοῦ. Ἡ λατρεία πρέπει νὰ γίνεται εἰς τὴν ὀμιλουμένην γλῶσσαν τοῦ τόπου καὶ ὄχι εἰς τὴν λατινικὴν. Κέντρον αὐτῆς εἶναι τὸ κήρυγμα. Διὰ τοῦτο ἡ Προτεσταντικὴ Ἐκκλησία ἔχει ἱεροκήρυκας ἀντὶ ἱερέων καὶ καταργεῖ τὰς πομπώδεις τελετάς. Ὡς συμπλήρωμα αὐτοῦ ἔρχονται τὰ ἄσματα. Τὰ πρωτεῖα τοῦ Πάπα δὲν ἔχουν δικαιολογίαν, ὅπως καὶ ἡ ἀγαμία τῶν ἱερέων, καὶ ἡ προσκύνησις τῶν ἀγίων καὶ τῶν εἰκόνων αὐτῶν.

Κατὰ ταῦτα, ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου δὲν εἶναι προῖον ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, ἀλλὰ γέννημα ζωηρᾶς θρησκευτικῆς συγκινήσεως. Ὅμιλεῖ μὲ περιφρόνησιν διὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ ἀποστρέφεται τὴν ὁρμὴν πρὸς ἔρευναν καὶ μάθησιν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἡ μεταρρυθμίσις στρέφεται κατὰ τῆς σπουδῆς τῶν ἀρχαίων εἰδωλολατρικῶν συγγραφέων καὶ κατὰ τῆς εὐθύμου ἀντιλήψεως τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ἦτο συνέπεια αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ὁ Ἐρασμος ἔγραφεν ὅτι, ὅπου διαδίδεται ὁ λουθηρανισμός, καταστρέφονται αἱ ἐπιστήμαι. Κατ' οὐσίαν ὁ Λούθηρος θέλει νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὴν παλαιὰν ἀπλότητα καὶ αὐστηρότητα.

Ἀπὸ μιᾶς ἀπόψεως μόνον, ἡ μεταρρυθμίσις εἶχε γόνιμον ἐπίδρασιν. Ἐπειδὴ ἔδιδεν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἐλευθερίαν νὰ μορφώσῃ τὴν πίστιν του διὰ τῆς ἀμέσου μελέτης τῆς Γραφῆς, ἐνίσχυε τὴν ἀτομικότητα καὶ τὸ θάρρος τῆς γνώμης καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀνταπεκρίνετο εἰς τὴν ἀπαίτησιν τῆς Ἀναγεννήσεως. Ἀλλὰ τὰ ἀποτελέσματα αὐτὰ ἐφάνησαν βραδύτερον.

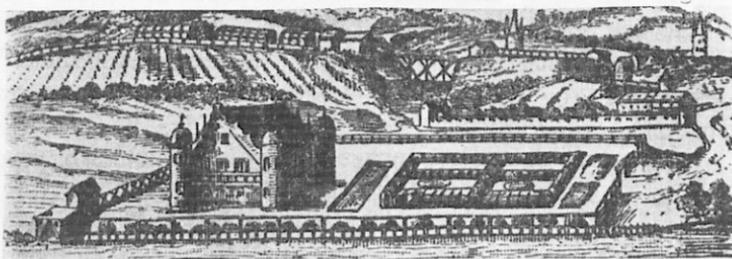
Ἡ διδασκαλία τοῦ Λουθήρου διεδόθη εἰς τὴν μέσην καὶ εἰς τὴν βόρειον Γερμανίαν, εἰς τὴν Σουηδίαν καὶ εἰς τὴν Δανίαν, ὅπου ἐδέχθησαν αὐτὴν οἱ ἡγεμόνες καὶ τὴν κατέστησαν θρησκείαν τοῦ κράτους.

Ἡ ἐξάπλωσις τῆς μεταρρυθμίσεως

Ἡ μεταρρυθμίσις εὗρε πρόσφορον ἔδαφος εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ἐξηπλώθη κυρίως, διότι ὑπεστηρίχθη, διὰ λόγους πολι-

τικούς, ὑπὸ τῶν μικρῶν ἡγεμόνων. Συνήτησεν ὅμως καὶ μεγάλα ἐμπόδια καὶ ἰσχυροὺς ἀντιπάλους, τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης.

Δύο ἔτη μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Λουθήρου (1519) ἀνηγορεύετο αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας ὁ περιφημὸς Κάρολος Ε΄, τὸν ὁποῖον θὰ γνωρίσωμεν καλύτερα κατωτέρω. Ὁ Κάρολος ἔτρεφε τὸ σχέδιον νὰ ταπεινώσῃ τοὺς μικροὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας, νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖράς του καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἀπόλυτον μοναρχίαν κατὰ τὸ πρότυπον τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας. Διὰ τοῦτο εἶχε λόγους νὰ ἀντιπαθῇ τὴν

30. Κατοικία γερμανοῦ εὐγενοῦς τὸν 16ον αἰῶνα

μεταρρύθμισιν, ἡ ὁποῖαν θὰ προεκάλει νέαν διαίρεσιν εἰς τὴν διηρημένην ἤδη Γερμανίαν καὶ ἤτο φυσικὸν νὰ χρησιμεύσῃ ὡς στήριγμα εἰς τοὺς φεουδάρχας.

Ὁ Πάπας ἐπίσης, μετὰ τινὰς ἐνδοιασμούς, ἐκηρύχθη κατὰ τῆς μεταρρυθμίσεως καὶ ἀφώρισε τὸν Λούθηρον. Ἐκεῖνος ὅμως ἔκαυσε τὴν «βούλλαν» τοῦ Πάπα πανηγυρικῶς πρὸ τῆς πύλης τῆς πόλεως, συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς μαθητὰς του καὶ ἀπὸ πλῆθος λαοῦ, ὡς ἔγγραφον αἰρετικὸν (1520).

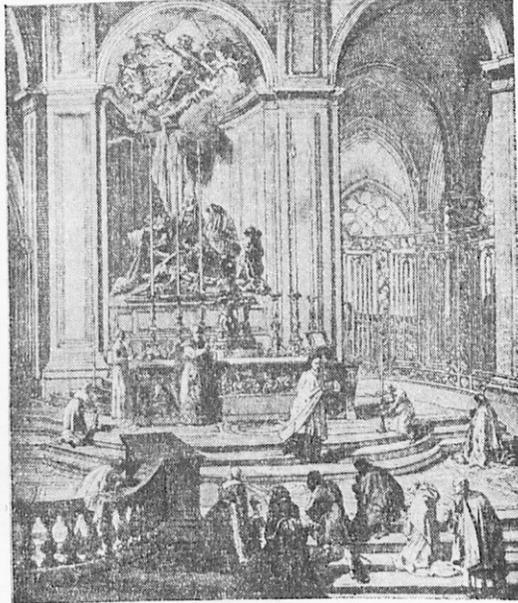
Εἰς τὴν πρώτην συνέλευσιν τῶν Γερμανῶν ἡγεμόνων, τὴν δίδαιταν ἡ Reichstag, ὅπως ὀνομάζεται αὕτη, τὴν ὁποῖαν συνεκάλεσεν εἰς τὴν πόλιν Worms τὸ 1521, ὁ αὐτοκράτωρ ἠθέλησε νὰ λύσῃ τὸ θρησκευτικὸν ζήτημα. Ἐκάλεσε τὸν Λούθηρον πρὸ τοῦ συνεδρίου, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ συνῆλθεν ἀπὸ τὴν ταραχὴν τῆς πρώτης ἡμέρας, ἐδήλωσεν ὅτι ἀρνεῖται νὰ ἀνακαλέσῃ τὰς γνώμας του, ἂν δὲν ἀνεσκεύαζε κανεὶς αὐτὰς διὰ τῶν γρα-

φῶν ἢ τοῦ λογικοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐκήρυξεν αὐτὸν ἐκτὸς νόμου καὶ διέταξε νὰ καίωνται τὰ συγγράμματά του.

Καταδικασθεῖς τοιοιυτοτρόπως ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Πάπα, ὁ Λούθηρος ἐφαίνετο διατρέχων τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἀλλ' ἔσωσαν αὐτὸν οἱ Γερμανοὶ ἡγεμόνες. Ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Σαξονίας ἐκρυσεν αὐτὸν ἐπὶ δύο ἔτη εἰς ἓνα πύργον ἐντὸς τοῦ θουριγκικοῦ δάσους, ὅπου ὁ Λούθηρος μετέφρασε τὴν Ἀγίαν Γραφήν εἰς τὴν γερμανικὴν.

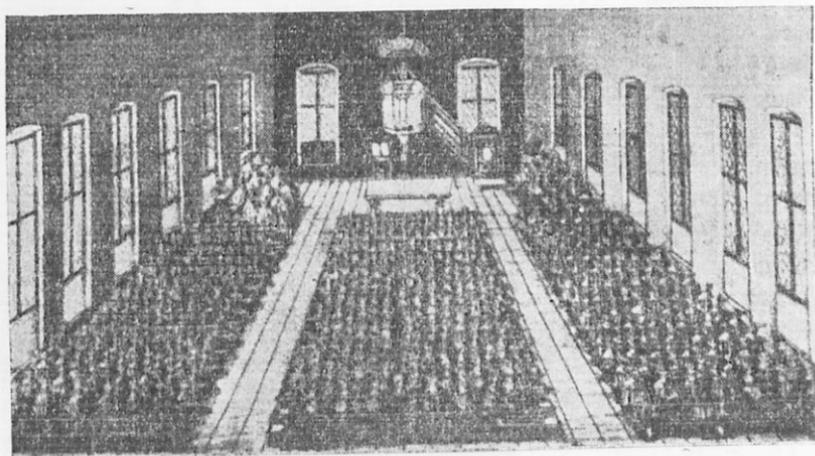
Ὁ αὐτοκράτωρ ἤθελε νὰ πλήξη τὴν μεταρρύθμισιν, ἀλλὰ τὸν ἠμπόδισεν ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ ὁ τουρκικὸς κίνδυνος. Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους ὁ πανίσχυρος σουλτάνος τῶν Τούρκων Σουλεῦμάν Β' ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης καὶ ὁ αὐτοκράτωρ εἶχεν ἀνάγκην τῆς ὑποστηρίξεως τῆς ἠνωμένης Γερμανίας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ μεταρρύθμισις κατέκτησεν ἕδαφος. Πολλοὶ ἡγεμόνες εἰσήγαγον αὐτὴν εἰς τὴν χώραν των, κατέλαβον τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα καὶ ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐκκλησίας τοῦ κράτους των. Τοιοιυτοτρόπως ἐδημιουργήθησαν αἱ κρατικαὶ ἐκκλησῖαι τῆς Γερμανίας. Ὅταν δὲ ὁ αὐτοκράτωρ ἐπεχείρησε νὰ περιορίσῃ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς μεταρρυθμίσεως, οἱ λουθηρανοὶ κατέθεσαν ἔγγραφον διαμαρτυρίαν καὶ ὠνομάσθησαν διὰ τοῦτο Διαμαρτυρόμενοι (Protestantes), ἐνῶ οἱ ἴδιοι ἐκάλουον ἑαυτοὺς Εὐαγγελικοὺς.

31. Καθολικὴ ἐκκλησία

Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1530) εἰς τὴν διαίταν τῆς Αὐγούστας οἱ διαμαρτυρούμενοι ὑπέβαλον ἔγγραφον ὁμολογίαν πίστεως τὴν ὀνομασθεῖσαν Αὐγουσταίαν ὁμολογίαν (Confessio augustana), διὰ τῆς ὁποίας ἤθελον νὰ δείξουν ὅτι οἱ μεταρρυθμιστὰὶ δὲν εἶναι κακὸδοχοὶ αἰρετικοί, ἀλλ' ὅτι θέλουν νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν γνησίαν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας. Τὴν ὁμολογίαν εἶχε συντάξει ὁ ὀνομαστὸς ἑλληνιστῆς, γνωστὸς μὲ τὸ ἑξελληνισθὲν, κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως, ὄνομά του Φίλιππος Μελάγχθων (1497-1560), ὁ ὁποῖος ἔγινε πολῦτιμος συνεργάτης τοῦ Λουθήρου.

32. Λειτουργία εἰς ἐκκλησίαν διαμαρτυρομένην

Αἱ θρησκευτικαὶ ἔριδες ἔλαβον διαστάσεις εἰς τὴν Γερμανίαν, οἱ ὁπαδοὶ τῶν δύο δογμάτων ὠργανώθησαν καὶ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐφαίνετο ἔτοιμος νὰ ἐκραγῇ. Ἀλλ' ὁ Κάρολος Ε', βλέπων ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐνότητα, ἐπροτίμησε νὰ ἔλθῃ εἰς συμβιβασμὸν πρὸς τοὺς διαμαρτυρομένους ἡγεμόνας. Διὰ τῆς λεγομένης Θρησκευτικῆς εἰρήνης τῆς Αὐγούστης (1555) ὠρίσθησαν τὰ ἑξῆς :- 1) Τὰ δύο δόγματα ἔχουν ἴσα δικαιώματα, 2) οἱ ἡγεμόνες καὶ αἱ πολιτεῖαι δικαιοῦνται νὰ ἐπιβάλλουν τὸ δόγμα τῶν εἰς τοὺς

ύπηκόους των (eius regio, eius religio), και 3) τὰ μέχρι τοῦ 1552 κατασχεθέντα ἐκκλησιαστικά κτήματα μένουσιν εἰς τοὺς διαμαρτυρομένους.

33. Ἡ Γερμανία μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Αὐγούστας

Διὰ τῆς συμβάσεως ταύτης ἀπεσοβήθη εἴτε ἀνεβλήθη ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.

Ἡ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Ἑλβετίαν καὶ τὴν Γαλλίαν

Σχεδὸν συγχρόνως μὲ τὸν Λούθηρον καὶ λαβὼν ἀφορμὴν ἐπίσης τὰ συγχωροχάρτια, ἐκήρυξε τὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὴν Ζυρίχην, ὁ ἑλβετὸς ἱερεὺς Οὐλριχ Ζβίγγλιος (Zwingli, 1484-

1531). Πολιτικώτερος από τον Λούθηρον, έσκέφθη να ένωση τὰς περιφέρειας, αὶ ὅποια εἶχον δεχθῆ τὴν μεταρρῦθμισιν, κατὰ τῆς καθολικῆς Αὐστρίας καὶ τῆς συγκεντρωτικῆς τάσεως τοῦ Ἀψβουργικοῦ Οἴκου. Κατὰ παρακίνησίν του, ἡ Ζυρίχη κατήργησε μοναστήρια, εἰκόνας, λειτουργίαν. Συνταυτιζὼν κρατικὴν καὶ θρησκευτικὴν κοινότητα, ἴδρυσε κρατικὴν ἐκκλήσιαν. Ἡ διδασκαλία του, ἡ ὁποία διέφερεν ἀπὸ τοῦ Λουθήρου κυρίως εἰς τὸ ζήτημα τῆς θείας εὐχαριστίας, διεδόθη εἰς

34. Ὁ Καλβίνος

τὴν βόρειον καὶ δυτικὴν Ἑλβετίαν, καθὼς καὶ εἰς τὴν νότιον Γερμανίαν, ἐνῶ ἡ ὀρεινὴ Ἑλβετία ἔμεινε πιστὴ εἰς τὸν Πάπαν. Ὁ Ζβίγγλιος ἐφονεύθη εἰς μίαν σύγκρουσιν ὁπαδῶν του μὲ τοὺς κατοικοὺς τῆς περιφέρειας αὐτῆς (1531).

Περισσότερον ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν Λούθηρον ὁ γάλλος μεταρρυθμιστὴς Καλβίνος (Jean Calvin, 1509 - 1564). Γεννηθεὶς εἰς τὴν βόρειον Γαλίαν, ἔλαβεν ἀνθρωπιστικὴν μόρφωσιν καὶ νέος ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Λουθήρου.

Ἐπειδὴ ἐκινδύνευεν εἰς τὴν Γαλίαν διὰ τὰς θρησκευτικὰς του ἀντιλήψεις, κατέφυγεν εἰς τὴν Γενεύην, ὅπου εὗρε πρόσφορον ἔδαφος διὰ τὴν ἀναπτύξιν τῆς διδασκαλίαν του, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Καλβινισμὸς καὶ οἱ ὁπαδοὶ του Καλβινισταί. Ὁ Καλβίνος ἐδίδαξε τὸν προορισμὸν, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος πρὸ τῆς γεννήσεώς του προορίζεται ἀπὸ τὸν Θεὸν ἢ θὰ σωθῆ ἢ θὰ καταδικασθῆ. Ἦθελε νὰ ἐπιβάλλῃ μεγαλυτέραν αὐστηρότητα εἰς τὴν ἐκκλήσιαν. Κατήργησε τὸν κληρὸν καὶ ὥρισεν τὴν ἐκκλήσιαν νὰ διοικοῦν οἱ γέροντες τῆς κοινότητος.

τος (πρεσβύτεροι). Διὰ τοῦτο ἡ καθολικὴ ἐκκλησία ὀνομάζε-
ται Πρεσβυτερική.

Εἰς τὴν Γενεὴν ὁ Καλβίνος ἀπέκτησε δικτατορικὴν ἐξου-
σίαν, διωργάνωσε τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν κοινότητα καὶ ἐκανό-
νισε τὸν δημόσιον καὶ ἰδιωτικὸν βίον. Ἀπηγόρευσε τοὺς χορούς,
τὰ παιγνίδια, τὰς διασκεδάσεις, ὥρισε τὴν ἐνδυμασίαν καὶ
τὴν τροφήν, ἔκλεισε τὰ θέατρα καὶ τὰ καπηλεῖα, καὶ ὑπεχρέω-
σεν ὅσους δὲν ἤθελον νὰ συμμορφωθοῦν νὰ ἐγκαταλείψουν
τὴν πόλιν.

Ὁ Καλβίνος ἦτο ἐμπαθὴς καὶ μισαλλόδοξος, ὅσον ὁ χειρό-
τερος τῶν ἱεροεξεταστῶν. Συνέλαβε μὲ δόλον τὸν ἱατρὸν Σερβέ
(Michel Servet), ὁ ὁποῖος εἶχε γράψει κατὰ τοῦ δόγματος τῆς
Ἁγίας Τριάδος καὶ τὸν ἔκαυσε (1553).

Ἡ μεταρρύθμισις τοῦ Καλβίνου διεδόθη εἰς τὰς νεολατινι-
κὰς χώρας, ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν, καθὼς καὶ εἰς τὰς Κάτω
Χώρας, εἰς τὴν Σκωτίαν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ λαὸς δὲν ἤθελε κυρίως θρησκευτικὸν
νεωτερισμὸν καὶ οἱ βασιλεῖς κατεδίωξαν ἀμειλίκτως τὴν αἵρε-
σιν, ἡ ὁποία ἠπέιλει νὰ διασπάσῃ τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους.
Μολαταῦτα, ἡ μεταρρύθμισις ἀπέκτησε θερμούς ὁπαδοὺς εἰς
πολλὰ μέρη τῆς Γαλλίας, ἰδίως εἰς τὰς πόλεις καὶ μεταξύ τῶν
ἀνεπτυγμένων. Οἱ Καλβινισταὶ τῆς Γαλλίας ἀνέπτυξαν ζωηρὰν
δρασίαν καὶ ὠνομάσθησαν Οὐγενότοι (Huguenots).

Ἡ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Σκωτίαν

Εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου τὰ πνεύματα ἦσαν ἀπὸ μακροῦ
προπαρασκευασμένα διὰ τὴν θρησκευτικὴν μεταβολήν, τὴν με-
ταρρύθμισιν εἰσήγαγεν ὁ δραστήριος καὶ ἰδιότροπος βασιλεὺς
Ἑρρίκος ὁ Η΄. Ὁ Ἑρρίκος ἤθελε νὰ διαζευχθῇ τὴν σύζυγόν
του Αἰκατερίνην τῆς Ἀραγωνίας, θείαν τοῦ Καρόλου Ε΄, καὶ
νὰ συζευχθῇ μίαν κυρίαν τῶν τιμῶν, τὴν Ἀνναν Μπολεὺν
(Boleyn). Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Πάπας παρεῖλκε τὴν ὑπόθεσιν, ἐκή-
ρυξε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας ἀνεξάρτητον καὶ ἑαυτὸν ἀρ-
χηγὸν τῆς ἀγγλικῆς ἐκκλησίας (1531).

Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Ἀγγλίαν διήλθε σει-

ράν περιπετειῶν. Ὀριστικὴν μορφήν ἔλαβεν ἐπὶ τῆς περιφήμου βασιλείσης Ἐλισάβετ, θυγατρὸς τοῦ Ἑρρίκου Η΄ καὶ τῆς Ἄνας Μπόλεϋν. Ὁ βασιλεὺς ἀνεγνωρίσθη ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας, οἱ ἐπίσκοποι διετηρήθησαν, εἰσήχθη ἡ λειτουργία εἰς ἀγγλικὴν γλῶσσαν, ἐνῶ κατὰ τὰ ἄλλα ἐγίνε δεκτὸν τὸ καλβινικὸν δόγμα. Ἀλλὰ συγχρόνως διετηρήθησαν τύποι τινὲς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ὁ σταυρὸς, τὸ ὄργανον, ἡ στολὴ τῶν ἱερέων κλπ. Τοιοῦτοτρόπως διεμορφώθη ἡ ἀγγλικὴ Ἐπισκοπικὴ Ἐκκλησία.

Ἡ Σκωτία εἰσήγαγε ριζικώτεραν μεταρρυθμίσειν. Κατήργησε τοὺς ἐπισκόπους καὶ ὄλους τοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους, οἱ ὅποιοι ὑπενθύμιζον τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν. Ἡ σκωτικὴ ἐκκλησία διεμορφώθη κατὰ τὸ πρότυπον τῆς ἐν Γενεύῃ καλβινικῆς (πρεσβυτεριανῆς).

Ἀπὸ τὴν ἐπίσημον ἀγγλικὴν καὶ σκωτικὴν ἐκκλησίαν ἀπεσχίσθησαν δύο ομάδες αὐστηροτέρων μεταρρυθμιστῶν, οἱ Πουριτανοὶ καὶ οἱ Ἀνεξάρτητοι, οἱ ὅποιοι ἀπέρριπτον πᾶσαν τελετὴν καὶ ἐδέχοντο ἰσότητα μεταξὺ τῶν πιστῶν.

Ἡ Ἰρλανδία ἔμεινε καθολικὴ καὶ οὕτω εἰς τὴν ἐθνικὴν διαφορὰν πρὸς τὴν Ἀγγλίαν προσετέθη καὶ ἡ θρησκευτικὴ.

Ἡ ἀντιμεταρρυθμισίς

Αἱ ἐπιθέσεις τῶν μεταρρυθμιστῶν ἐπροκάλεσαν τὴν ἀντίδρασιν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἠγέρθη μετ' ὀλίγον, διὰ νὰ πολεμήσῃ τὴν αἵρεσιν. Οὕτω ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος ἤρχισε ζωηρὰ κίνησις εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσι Ἀντιμεταρρυθμισίς ἢ Καθολικὴν μεταρρυθμισίς. Ὡς μέσα διὰ τὴν ἄμυναν καὶ τὴν ἐπίθεσιν ἐχρησίμευσαν εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν :

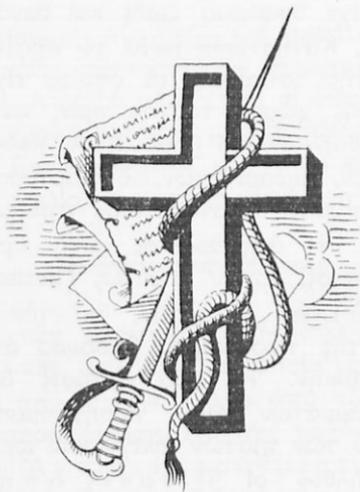
1) Ἡ ἐν Τριδέντῳ Σύνοδος, ἡ ὁποία συνῆλθεν εἰς τρεῖς περιόδους, ἀπὸ τὸ 1545 - 1563, διετύπωσε τὸ καθολικὸν δόγμα εἰς ἐνιαῖον σύστημα καὶ ἐξῆρε σκοπίμως τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποία ἡ καθολικὴ ἐκκλησία διεφώνει πρὸς τὴν διαμαρτυρομένην. Ἀνεγνώρισε τὸν Πάπαν ἀνώτερον τῶν συνόδων καὶ ἐνέκρινε τὴν δίωξιν τῶν αἰρετικῶν.

2) Τὸ τάγμα τῶν Ἰησουϊτῶν (Societas Jesu, 1540), τὸ ὁποῖον ἴδρυσεν ὁ ἴσπανὸς Λοϋόλα (Loyola), ὀργανώσας αὐτὸ στρατιωτικῶς. Ὁ Ἰησουΐτης εἶναι καλόγηρος καὶ συγχρόνως στρατιώτης τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας. Ἐκτὸς τῶν μοναχικῶν ἀρετῶν, τῆς πενίας καὶ τῆς παρθενίας, πρέπει νὰ ἔχη τὴν ἀρετὴν τῆς ὑπακοῆς, τῆς τυφλῆς ὑπακοῆς (ὡς πτώμα) πρὸς τοὺς ἀνωτέρους, πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ τάγματος καὶ πρὸς τὸν Πάπαν. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ τάγματος, ὑπῆρξε καταπληκτικὴ. Προτοῦ συμπληρωθῆ αἰὼν, οἱ Ἰησουΐται εἶχον ἐξαπλωθῆ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἐπειδὴ δὲ ἀντελήφθησαν ὅτι ἰσχυρὸν ὄπλον ἦτο ἡ διαπαιδαγώγησις τῆς νεολαίας, κατῴρθωσαν νὰ λάβουν εἰς χεῖράς των μέγα μέρος τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Εὐρώπης.

3) Ἡ Ἰερά Ἐξέτασις (Inquisitio). Ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἐξ καρδιναλίους καὶ εἶχε δικαίωμα ζωῆς καὶ θανάτου εἰς τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα. Κατηρτίσθη κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῆς Ἰσπανίας, τὸ ὁποῖον εἶχον χρησιμοποιήσει οἱ βασιλεῖς τῆς χώρας ταύτης πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἀνυποτάκτων φεουδαρχῶν καὶ βραδύτερον πρὸς καταδίωξιν τῶν ἀλλοδόξων ἑβραίων, μωαμεθανῶν, διαμαρτυρομένων. Κατεδίκαζεν εἰς τὸν διὰ πυρᾶς θάνατον τοὺς ἀπομακρυνομένους ἀπὸ τὴν ὀρθὴν πίστιν. Ἡ ἀπάνθρωπος αὐτῇ πράξις ἔθεωρεῖτο ὡς κατ' ἐξοχὴν θεάρεστος, ἔργον πίστεως (actus fidei, ἐξ οὗ τὸ ἰσπανικὸν autodafé), καὶ εὐεργετικὴ διὰ τὸν καταδικαζόμενον, διότι οὗτος διὰ τῆς προσκαίρου βασάνου ἀπηλλάσσεται ἀπὸ τὴν αἰωνίαν καταδίκην. Ἡ Ἰερά ἐξέτασις δὲν ἐπέτρεπε τὴν ἐκτύπωσιν συγγραμμάτων ἀνευ προηγουμένης ἐγκρίσεως ἢ ἀπηγόρευε τὴν ὑπὸ τῶν πιστῶν ἀνάγνωσιν ὠρισμένων βιβλίων. Ἐκ τούτων προῆλθον οἱ Πίνακες ἀπηγορευμένων βιβλίων (Indices librorum prohibitorum ἢ ἀπλῶς Index) πίνακες, δηλαδὴ, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνέγραφε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναγράφη ἡ Δυτικὴ ἐκκλησία τὰ ἀνεπιθύμητα συγγράμματα. Ἡ Ἰερά Ἐξέτασις διέπραξε φρικτὰς ἀγριότητας καὶ παρεκώλυσε τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀνθρώπου.

Πλὴν τῶν ἐξωτερικῶν τούτων ἀμυντικῶν μέτρων, ἔγινε βαθυτέρα μεταβολὴ εἰς τὴν παπικὴν ἐκκλησίαν. Ἡ ἀντίδρασις εἰς

τὴν μεταρρύθμισιν εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀφύπνισιν τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος εἰς τὸν καθολικὸν κόσμον. Ζωηρὰν ἐκδήλωσιν τούτου βλέπομεν εἰς τὴν τέχνην καὶ τὴν λογοτεχνίαν τῶν μετὰ τὴν μεταρρύθμισιν χρόνων, εἰς τὰ ἔργα τῆς ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς, ἰδίως εἰς τὸν νέον, τὸν βαρὺν καὶ ἐπιβλητικὸν ρυθμὸν τῶν ναῶν, τὸν λεγόμενον Μ π α ρ ό κ, εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν καὶ εἰς τὴν ποίησιν, τῆς ὁποίας κορύφωμα εἶναι ἡ «Ἐλευθερωμένη Ἱερουσαλήμ» τοῦ Τάσσο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ

ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΩΝ ΝΕΩΝ ΧΡΟΝΩΝ

Ι. ΚΑΘΟΛΙΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΑΙ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ

Ἡ μεταβολή τῆς πολεμικῆς τέχνης (Πυρίτις-Πεζὸς στρατός)

ΑΤΑ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων ἔγιναν δύο σημαντικοὶ νεωτερισμοί, εἰς τὴν τέχνην τοῦ πολέμου, ἡ χρησιμοποίησις τῆς πυρίτιδος διὰ πολεμικοὺς σκοποὺς καὶ ἡ ἀντικατάστασις τοῦ ἵπποτικοῦ στρατοῦ διὰ τοῦ μισθοφορικοῦ πεζικοῦ.

Ἄλλοτε ἐπίστευον γενικῶς ὅτι οἱ Σίνοι ἀνεκάλυψαν τὴν πυρίτιδα καὶ ὅτι ἀπ' αὐτοὺς τὴν παρέλαβον οἱ Ἄραβες καὶ μετέδωσαν αὐτὴν εἰς τὴν Εὐρώπην. Σήμερον πολλοὶ παραδέχονται ὅτι εἶναι ἐφεύρεις τῶν Εὐρωπαίων καὶ συνδέουν αὐτὴν μὲ τὸ ὑγρὸν ἢ ἑλληνικὸν πῦρ τῶν Βυζαντινῶν, τὸ ὁποῖον ἦτο μείγμα ρητίνης, νίτρου καὶ θείου.

Τὸν 13ον αἰῶνα εἰς τὴν Εὐρώπην ἐπεχείρησαν νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὴν δύναμιν τῆς πυρίτιδος, διὰ νὰ ἐκσφενδονίζουσιν βλήματα, καὶ κατεσκευάσθη νέον ὄπλον, ἀπὸ σίδηρον καὶ ὀρείχαλκον, τὸ τηλεβόλον ἢ μπόμπάρδα (canon, bombarde), τὸ ὁποῖον ἔγινε γνωστὸν τὸν 14ον αἰῶνα εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης.

Τὸν 15ον αἰῶνα τὰ ἐφωδίασαν μὲ τροχοὺς, τέσσαρας κατ' ἀρχάς, βραδύτερον δύο.

Ἀργότερα κατεσκευάσαν πυροβόλα τῆς χειρὸς, εἶδος μικροῦ τηλεβόλου (mousquet), τὰ ὁποῖα ὅμως ἦσαν βαρέα καὶ δύσ-

χρηστα, ὥστε ἐπὶ μακρὸν τὸ δόρυ ἔμεινε τὸ κυριώτερον ὄπλον. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 16ου αἰῶνος μόλις τὸ ἥμισυ τοῦ πεζικοῦ ἦτο ἐφοδιασμένον μὲ πυροβόλα ὄπλα. Δὲν ἤργησεν ὅμως νὰ φανῇ ὅτι τὸ πυροβολικὸν θὰ ἔκρινε τὴν τύχην τοῦ πολέμου. Ἦδη κατὰ τὸν Ἑπταετῆ πόλεμον τὸ τηλεβόλον ἐβοήθησε τοὺς Ἄγγλους νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ βραδύτερον τοὺς Γάλλους, διὰ νὰ τοὺς ἐκδιώξουν.

Τὸ πυροβόλον ἀνεστάτωσε τὴν πολεμικὴν τέχνην, διότι τὰ σιδηρᾶ ἀμυντικὰ ὄπλα δὲν ἐξησφάλιζον πλέον τοὺς πολεμιστὰς καὶ ἔπεσαν εἰς ἀχρηστίαν. Ἡ προσωπικὴ ἀνδρεία δὲν ἦτο ἀποτελεσματικὴ καὶ οἱ ἀγέρωχοι ἵπποτικοὶ πύργοι δὲν ἀντεῖχον εἰς τὴν δύναμιν τῶν τηλεβόλων. Ἄμεσον ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ παρακμὴ τοῦ στρατοῦ τῶν εὐγενῶν, τῶν ὁποίων ἡ κυρία δύναμις ἦτο τὸ ἵππικόν.

Ἡ ἐνίσχυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας

Ἡ μεταβολὴ τῆς πολεμικῆς τέχνης, συνδυαζομένη μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πλούτου, προεκάλεσεν οὐσιώδη πολιτικὴν μεταβολήν. Εἰς πολλὰς χώρας τῆς Εὐρώπης οἱ ἡγεμόνες, διαθέτοντες ἀφθονώτερα χρήματα διὰ τῆς τακτικῆς φορολογίας, κατήρτισαν στρατὸν ἀπὸ μισθοφόρους χωρικούς, ὁ ὁποῖος ἐφάνη ἀποτελεσματικώτερος ἀπὸ τὸ ἵππικόν. Ἰσχυροὶ διὰ τοῦ χρήματος καὶ τοῦ στρατοῦ οἱ ἡγεμόνες ἠθέλησαν νὰ παραμερίσουν πάντα περιορισμὸν τῆς ἐξουσίας των καὶ νὰ κυβερνήσουν αὐταρχικῶς.

Διὰ τοῦ μονίμου στρατοῦ οἱ βασιλεῖς συνέτριψαν τὴν ἐσωτερικὴν ἀντίδρασιν. Ἐπεβλήθησαν δηλαδὴ εἰς τοὺς φεουδάρχας καὶ εἰς τὰς ὀργανώσεις (κοινότητος καὶ ἀντιπροσωπείας τῶν τάξεων), αἱ ὁποῖαι κατὰ τὸν Μεσαίωνα παρενέβαινον εἰς τὴν διοίκησιν. Ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ ἐνίσχυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας καὶ ἡ κατάλυσις τῆς φεουδαρχίας. Γενικῶς ὅμως οἱ ἄρχοντες μεγάλου εἴτε μικροσκοπικοῦ κράτους εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην ἐπέμενον νὰ κυβερνήσουν αὐταρχικῶς, χωρὶς περιορισμὸν τῆς ἐξουσίας των. Οὕτω κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων ἤρχισε νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν Εὐρώπην ἡ Ἀπόλυτος Μοναρχία.

Τὸ παράδειγμα ἔδωσαν οἱ μικροὶ ἡγεμόνες καὶ τύρανοι

τῆς Ἰταλίας καί εἰς εὐρυτέραν κλίμακα τὸ ἠκολούθησαν οἱ κυβερνηταὶ τῶν μεγάλων κρατῶν. Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας πρῶτοι τὸν 15ον αἰῶνα ἀπέκτησαν μόνιμον στρατὸν καὶ τὸ παράδειγμα αὐτῶν ἠκολούθησαν ἄλλοι ἡγεμόνες, οἱ βασιλεῖς τῆς Ἰσπανίας, τῆς Ἀγγλίας κλπ.

Ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἦτο κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα τὸ ἰδανικόν διὰ τοὺς διανοουμένους, διότι ἔθετε τέρμα εἰς τὴν μεσαιωνικὴν διάσπασιν τῆς ἐξουσίας καὶ τοῦ ἔθνους καὶ ἀπήλλασσε τὴν χώραν ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν μικρῶν τυραννίσκων.

Δυναστικά καὶ Ἐθνικά κράτη

Ἡ νέα αὐτὴ κατάστασις προεκάλεσε μεγάλην μεταβολὴν εἰς τὴν σύστασιν τῶν κρατῶν. Τὸν Μεσαίωνα, καθὼς γνωρίζομεν, ἐπεβλήθησαν, κατὰ τὸ παράδειγμα τῆς μεγάλης ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, καθολικαὶ ὑπερεθνικαὶ ἐξουσίαι, ἄρχοντες δηλαδή, οἱ ὅποιοι ἐξουσιαζόν λαοὺς διαφέροντας εἰς τὴν γλῶσσαν, τὴν θρησκείαν κλπ. Τὸ ἔθνικόν αἶσθημα δὲν ἦτο πολὺ ἀνεπτυγμένον κατὰ τοὺς μέσους χρόνους καὶ ὡς διακριτικὸν γνώρισμα τῶν λαῶν ἐχρησίμευεν ἡ θρησκεία.

Εἰς τὴν Δύσιν, λοιπόν, μετὰ τὴν κατάλυσιν τῆς Δυτικῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ἀρχηγὸς τῶν χριστιανικῶν λαῶν ἔμεινεν ὁ Πάπας. Ἰσχυροὶ ἡγεμόνες ὁμως ἐπεχείρησαν νὰ ἀνασυστήσουν τὴν ρωμαϊκὴν αὐτοκρατορίαν, ὅπως ὁ Κάρολος Μέγας τῆς Γαλλίας (800) καὶ οἱ αὐτοκράτορες τῆς Γερμανίας, τῆς Ἀγίας Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους (ἀπὸ τὸ 962). Αἱ δύο ἐξουσίαι, αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ Πάπας, διετέλεσαν εἰς διαρκεῖς ἔριδας. Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Γερμανίας ἀπέκτησαν κατὰ καιροὺς μεγάλην ἐπιβολὴν καὶ ἐξουσίασαν πολλὰς χώρας, ἰδίως τὴν Ἰταλίαν.

Ἀπὸ τοῦ 13ου ὁμως αἰῶνος αἱ ὑπεράνω τῶν ἔθνῶν ἐξουσίαι αὐταὶ ὑποχωροῦν. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία ἐξασθενεῖ διὰ τῆς ἐπεκτάσεως καὶ ἐνισχύσεως τῶν μικρῶν κρατῶν καὶ μετὰ τὴν ἐξαφάνισιν τῆς οἰκογενείας τῶν Στάουφεν (1250) ἡ ἐξουσία τῆς κατανατῆ σκιδώδης. Ὁ Πάπας, πρόσφυξ ἡ αἰχμάλωτος τῶν Γάλλων βασιλέων εἰς τὴν Ἀβινιὸν (ἀπὸ τοῦ 1309 -

1377), βλέπει νὰ διαλύεται τὸ ὄνειρον τῆς παγκοσμίου μοναρχίας.

Ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῶν μεσαιωνικῶν ἐξουσιῶν προβάλλει ἡ ὀρμητὴ τῶν λαῶν νὰ συγκροτηθοῦν εἰς ἔθνικὰ κράτη. Ἀσθενὴς ἀκόμη καὶ ἀκαθόριστος ἡ τάσις αὐτή, ἐμπλέκεται κατ' ἄρχάς εἰς πολλὰ κωλύματα. Τὰ συμφέροντα τῶν ἡγεμόνων ἀλλαχοῦ βοηθοῦν τὴν κίνησιν, ἀλλαχοῦ ἔρχονται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς αὐτήν. Ἀποτελεσματικὴ εἶναι εἰς ὠρισμένας χώρας, Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Ἀγγλίαν, αἱ ὁποῖαι συμπληρώνουν τὴν ἐθνικὴν τῶν ἔνωσιν καὶ ἀναπτύσσονται εἰς μεγάλα κράτη. Ἀνυπέρβλητα προσκόμματα συναντᾷ εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν.

Ἐξακολουθοῦν ὁμως οἱ ἡγεμόνες νὰ θέτουν τὰ δυναστικά συμφέροντα ὑπεράνω τοῦ συμφέροντος τῶν λαῶν. Χῶραι καὶ λαοὶ κληρονομοῦνται, δίδονται ὡς προίξ, ἢ ἀνταλλάσσονται εἴτε προσαρτῶνται διὰ τῆς ἰσχύος τῶν ὀπλων. Ἡ Εὐρώπη λοιπὸν ταρασσεται ἀπὸ δυναστικούς πολέμους, οἱ ὁποῖοι περιπλέκονται πρὸς τὰς θρησκευτικὰς διενέξεις καὶ τὸ σύνολον τῶν συγκρούσεων αὐτῶν δίδει τὴν χαρακτηριστικὴν μορφήν εἰς τὸν 16ον αἰῶνα.

II. ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΩΝ

Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία

Προέλευσις. Ἡ Γερμανία κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη, τῶν ὁποίων οἱ ἡγεμόνες εἶχον διαφόρους τίτλους (βασιλεῖς, δοῦκες κόμιτες κτλ.). Τὸν 10ον αἰῶνα, πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Οὐγγρων, οἱ γερμανοὶ ἡγεμόνες ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην νὰ ἐνωθοῦν ὑπὸ κοινὸν ἄρχοντα, ὁ ὁποῖος νὰ διευθύνῃ τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις. Ἐξέλεξαν τὸν ἰσχυρότατον ἡγεμόνα τῆς ἐποχῆς, τὸν Ἐρρίκον τῆς Σαξονίας, ὡς ἀνώτατον ἄρχοντα τῆς Γερμανίας (919-936). Ἀπὸ τότε τὰ γερμανικὰ κράτη ἀπετέλεσαν ὁμοσπονδίαν, ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀγία Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία τοῦ Γερμανικοῦ ἔθνους. Οἱ σημαντικώτεροι γερμανοὶ ἡγεμόνες, ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν κατ' ἄρχάς, βρα-

δύτερον ὀκτώ, οἱ καλούμενοι ἐκλέκτορες, ἐξέλεγον ἐκάστοτε ὡς αὐτοκράτορα ἓνα ἀπὸ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας τὸν ἰσχυρότερον συνήθως, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθει νὰ εἶναι ἡγεμὼν τῆς ἐπικρατείας του μὲ τὸν παλαιὸν τίτλον του καὶ συγχρόνως εἶχε τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα.

Οἱ Ἀψβούργοι. Ἡ Γερμανικὴ αὐτοκρατορία, ἐνῶ κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῶν μέσων χρόνων εἶχε περιπέσει εἰς ἀφάνειαν, ἤρχισε πάλιν νὰ ἀκμάζη κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα, μὲ τοὺς Ἀψβούργους ἐπὶ κεφαλῆς.

Ἀπὸ τὸ τέλος δηλαδὴ τοῦ 14ου αἰῶνος ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ἐκλέγουν αὐτοκράτορας κανονικῶς πρίγκιπας ἀπὸ τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον (Habsburg). Οἱ Ἀψβούργοι ἦσαν ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας καὶ εἶχον τὸν τίτλον τοῦ ἀρχιδουκῆς. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 16ου αἰῶνος, ὁ Ἀψβουργικὸς οἶκος ἔγινε κύριος ἐκτεταμένων χωρῶν διὰ κληρονομίας καὶ πρὸ πάντων δι' ἐπιτυχῶν ἐπιγαμῶν.

Ὁ Μαξιμιλιανὸς Α' (1493 - 1519), εὐφυῆς καὶ δραστήριος, ἦτο ἀξίον τέκνον τῆς Ἀναγεννήσεως. Μορφωμένος, κομψός, εὐγλωττος, συγγραφεὺς καὶ προστάτης τῶν γραμμάτων, καλὸς στρατηγὸς καὶ δημοφιλής, ἔλαβε διὰ τοῦ γάμου του μὲ τὴν κληρονόμον τῆς Βουργουνδίας (Bourgogne) ὡς προῖκα τὸ Ἄρτοά, τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὀλλανδίαν, τὸ Λουξεμβούργον καὶ τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν (Franche Comté). Νυμφεύσας τὸν υἱὸν του Φίλιππον μὲ τὴν Ἰωάνναν τὴν Τρελλήν, κληρονόμον τῶν βασιλείων τῆς Ἰσπανίας Φερδινάνδου καὶ Ἰσαβέλλας, κατάρθρωσε νὰ περιέλθῃ εἰς τὸν οἶκόν του ἡ Ἰσπανία, ἡ μεσημβρινὴ Ἰταλία καὶ ἡ Ἀμερική. «Ἄς κάμουν πόλεμον ἄλλοι! σὺ, εὐτυχῆς Αὐστρία, νυμφεύου!» ἔλεγε λατινικὸν ἐπίγραμμα τῆς ἐποχῆς (bella gerant alii, tu felix Austria nube).

Κάρολος Ε' (1519 - 1556). Ὁ Κάρολος Ε', υἱὸς τῆς Ἰωάννας τῆς Τρελλῆς καὶ τοῦ Φιλίππου, υἱοῦ τοῦ Μαξιμιλιανοῦ, ἔγινε βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας 16 ἐτῶν. Ὅταν μετ' ὀλίγον ἐχήρευσε διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Μαξιμιλιανοῦ ὁ θρόνος τῆς Γερμανίας, οἱ ἐκλέκτορες ἔσπευσαν νὰ ἐκλέξουν αὐτόν, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὸν Φραγκίσκον Α' τῆς Γαλλίας, ὁ ὁποῖος ἦτο συνυποψήφιος, ὡς συγγενεύων ἐπίσης πρὸς τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον.

Ὁ Κάρολος ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Ε΄ (Carolus Quintus, Charles - Quint) ἔγινεν ὁ πρῶτος ἥρωσ τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀψβούργων. Ὑπερήφανος, ψυχρὸς, ὑπολογιστικὸς, ὑποκριτὴς, πείσμων ὅμως, τολμηρὸς καὶ σταθερὸς εἰς τὴν δυσμένειαν τῆς τύχης εἶχε θαυμαστὴν εὐκολίαν εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τὸ χάρισμα τῆς γλωσσομαθείας. Ὡμίλει τὴν γλῶσσαν ὄλων τῶν ὑπηκόων του γερμανικά, ἰσπανικά, ἰταλικά, φλαμανδικά, πολεμικὰ καὶ οὐγγρικά.

35. Κάρολος Ε΄

(Τιτσιάνο — Μαδρίτη, Μουσεῖον Πράντο)

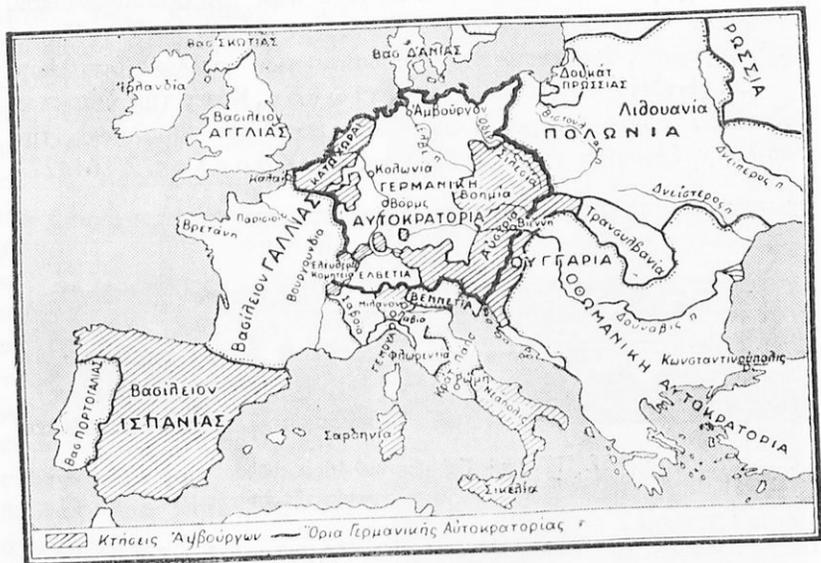
Αἱ κτήσεις του ἦσαν ἀπέραντοι. Ὡς βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας ἐξουσίαζε τὴν Ἰσπανίαν, τὴν Νεάπολιν καὶ Σικελίαν καὶ τὰς ἀπεράντους κτήσεις τῆς Ἀμερικῆς, ἐπίσης τὰς Κάτω Χώρας, τὰς κτήσεις τοῦ δουκὸς τῆς Βουργουνδίας ὡς ἀρχιδούξ τῆς Αὐστρίας τὰς κληρονομικὰς κτήσεις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, τὴν Αὐστρίαν, εἰς τὴν ὁποίαν προσετέθησαν ἀπὸ τοῦ 1526 τὸ βασίλειον τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Βοημίας, καὶ ἦτο συγχρόνως αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας. Δικαίως ἔλεγον ὅτι εἰς τὸ κράτος του ὁ ἥλιος δὲν δύει.

Ἡ βασιλεία του συνέπεσε μὲ ἐξαιρετικῶς δραματικὰ γεγονότα, τὴν διάδοσιν τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν προέλασιν τῶν Τούρκων πρὸς τὴν Εὐρώπην. Αἱ κυριαρχικαὶ καὶ κατακτητικαὶ τάσεις του ἀφ' ἑτέρου ἐδημιούργησαν μεγάλην σημασίας γεγονότα εἰς τὴν Εὐρώπην.

Τὸ ὄνειρον τοῦ Καρόλου ἦτο νὰ κάμῃ τὴν Ἰσπανίαν κοσμοκράτειραν. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ συντρίψῃ τὴν ἀντίστασιν τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων καὶ νὰ καταπνίξῃ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ σχέδιά του ἀνησύχησαν τοὺς γείτονας, περιῆλθεν εἰς μακρὸν πόλεμον πρὸς τὸν Φραγκίσκον

Α' τῆς Γαλλίας, προεκάλεσε συνασπισμούς ἐναντίον του, ἡ δὲ θρησκευτικὴ πολιτικὴ του ἐξήγειρε σειράν ἐσωτερικῶν τα-
ραχῶν εἰς τὴν Γερμανίαν.

Ὁ Κάρολος δὲν κατώρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ τοὺς σκο-
ποὺς του, κατελήφθη ἀπὸ μελαγχολίαν, ἀπεσύρθη ἀπὸ τὴν ἀρ-
χήν καὶ ἐμοίρασε τὸ κράτος του μεταξύ τοῦ ἀδελφοῦ του Φερ-
δινάνδου καὶ τοῦ υἱοῦ του Φιλίππου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ πρῶτος

36. Ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Γερμανία ἐπὶ Καρόλου τοῦ Ε'

ἔλαβε τὴν Γερμανίαν καὶ ὁ δεύτερος τὴν Ἰσπανίαν. Ἐξηκολού-
θησεν ὁμως νὰ διευθύνῃ ἀπὸ τὰ παρασκήνια.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Καρόλου Φερδινάνδος Α' (1558 - 1564),
Μαξιμιλιανὸς Β' (1564 - 1576) καὶ Ροδόλφος Β' (1576-
1612) ὑπῆρξαν ὀλιγώτερον φιλόδοξοι καὶ ὀλιγώτερον λαμπροί,
ἐκυβέρνησαν ὁμως μὲ σύνεσιν καὶ μετριοπάθειαν. Εἰς τὰ θρη-
σκευτικὰ ζητήματα ἦσαν ὀλιγώτερον φανατικοί. Ὁ Μαξιμilia-
νὸς Β', ἀνεκτικώτερος καὶ μὲ εὐρύτερον πνεῦμα, ἐπροστάτευσε
τοὺς καλλιτέχνες καὶ τοὺς λογίους.

Γ α λ λ ί α

Σύστασις τοῦ Κράτους. Ἡ Γαλλία εἶχε τὸ πλεονέκτημα νὰ κατοικῆται ἀπὸ ὁμοιογενῆ πληθυσμόν. Ὁ βασιλικὸς οἶκος δὲν εἶχε διακοπὴν, ἀλλὰ ἔδωσε σειρὰν ἐπιβλητικῶν βασιλέων, ὥστε εἰς τὴν Γαλλίαν δὲν ἐπῆλθε παράλυσις τῆς κεντρικῆς ἐξουσίας, ὅπως ἔγινε τοῦτο εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν. Ἡ χώρα τοῦναντίον συνεσφίγγετο περὶ τὸν βασιλικὸν οἶκον.

Μετὰ τὸ πέρασ τοῦ ἑκατονταετοῦς πολέμου (1453) ἐξαιρετικὰ γεγονότα ἐνίσχυσαν τὴν ἐξουσίαν τῶν γάλλων βασιλέων.

Οἱ βασιλεῖς τοῦ 15ου αἰῶνος. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 15ου αἰῶνος σειρὰ δραστηρίων βασιλέων ἐθεμελίωσε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ Κάρολος Ζ' (1422 -

37. Πόλις τῆς Γαλλίας τοῦ 16ου αἰῶνος
(Ἡ Ἄνζε Angers, Χαλκογραφία τῆς ἐποχῆς)

1461), ἐνῶ εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ἄγγλων εἶχε δεῖξει ἀσύγνωστον χαλαρότητα, ἐφάνη δραστήριος καὶ ὀργανωτικὸς μετὰ τὴν εἰρήνην. Ἐλαβεν ἀστοὺς συμβούλους καί, στηριζόμενος εἰς τὰ καλῶς ὀργανωμένα ὀικονομικὰ τοῦ κράτους, ἐδημιούργησε πρῶτος μετὰ τῶν βασιλέων τῆς Εὐρώπης μόνιμον στρατόν, καλῶς μισθοδοτούμενον, καὶ ἐγκατέστησε φρουρὰς εἰς ὅλην τὴν χώραν. Ἐπέβαλε φόρους χωρὶς νὰ ζητῆ τὴν ἐγκρισιν τῶν γενικῶν τάξεων. Διὰ συμβάσεως ἀπηλλάγη ἀπὸ τὰς ἐπεμβάσεις τοῦ Πάπα. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἡ Γαλλία παρουσιάσθη τὸ ἰσχυρότερον στρατιωτικῶς κράτος τῆς Εὐρώπης.

Τὴν προσπάθειάν του ἐξηκολούθησεν ὁ υἱὸς του Λουδοβίκος ΙΑ' (1461 - 1483), σκληρὸς καὶ ὑπουλος, ὅπως ὁ πατὴρ

του, νευροπαθής, φιλόδοξος και έκδικητικός, ἔκαμεν ἀμείλικτον πόλεμον κατὰ τῶν ἰσχυρῶν εὐγενῶν τῆς χώρας, οἱ ὅποιοι διωργάνωσαν πολλὰς συνωμοσίας καὶ ἐξεγέρσεις ἐναντίον του. Ὁ Λουδοβίκος ἐκινδύνευσε, ἀλλὰ διὰ τῆς διπλωματίας του κατάρθρωσε νὰ ἐπικρατήσῃ. Ἐξωλόθρευσε πολλοὺς ἐξ αὐτῶν, τέλος τὸν ἰσχυρὸν καὶ ἐπικίνδυνον δοῦκα τῆς Βουργουνδίας Κάρολον (Charles le Téméraire) καὶ συνήνωσε τὰς κτήσεις του μετὰ τῶν κτήσεων τοῦ στέμματος. Ἐβοήθησε τὴν ἀνάπτυξιν τῶν πόλεων, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας καὶ ἐδιπλασίασε τὰ εἰσοδήματα τοῦ δημοσίου δι' ἐπιμελοῦς διαχειρίσεως τῶν οικονομικῶν. Ἀπεμάκρυνε τοὺς συμβούλους καὶ ἐκυβέρνησε προσωπικῶς καὶ αὐταρχικῶς. Κληρῶς, εὐγενεῖς, ἄστοι καὶ λαὸς ἐδοκίμασαν τὴν ἐπιβολὴν τῆς αὐθαιρεσίας του. Ὁ Λουδοβίκος ἦτο ἐπίφοβος, ὄχι ἀγαπητός.

38. Φραγκίσκος Α΄
(Πάρισι, Μουσεῖον τοῦ Λούβρου)

Ἡ ἀπολυταρχία ἔγινεν ἡπιωτέρα ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Καρόλου Η΄ (1483 - 1498) καὶ Λουδοβίκου Β΄ (1498 - 1515). Στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς οικονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς ἰσχύος τῆς χώρας, οἱ δύο ἡγεμόνες ἐσκέφθησαν δι' ἐξωτερικὰς κατακτήσεις, ἰδίως εἰς τὴν Ἱταλίαν. Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ τῶν αὐτῶν περιέπλεξε τὴν Γαλλίαν εἰς πόλεμον πρὸς τὸν Πάπαν, τὸν αὐτοκράτορα καὶ βραδύτερον καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ἰσπανίας. Οἱ Ἱταλικοὶ πόλεμοι διήρκεσαν 21 ἔτη (1494 - 1515), ἐξетроχίασαν τὴν πολιτικὴν τῆς Γαλλίας καὶ ἐσπατάλησαν ἀσκόπως καὶ ἐπιβλαβῶς τὴν δύναμιν τῆς χώρας.

Φραγκίσκος Α΄—Έρρίκος Β΄. Ὁ Φραγκίσκος Α΄ (1515 - 1547), ἦτο φιλομαθής, ταχύς εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ εἰς τὴν ἀπόφασιν καὶ ἀνῆλθε νεώτατος εἰς τὸν θρόνον. Ἡ βασιλεία του εἶναι μία ἀπὸ τὰς ὀνομαστοτέρας τῆς γαλλικῆς ἱστορίας, διότι συνέπεσεν εἰς τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως, διὰ τὴν ὁποίαν ἐφρόντισε μὲ ἀγάπην. Ἐπ' αὐτοῦ ἡ κοινωνικὴ ζωὴ καὶ ἡ Αὐλὴ ἔλαβον μεγίστην λαμπρότητα. Ὀνομαστὸς ἔγινε διὰ τοὺς μακροὺς καὶ περιπετειώδεις πολέμους του πρὸς τὸν Κάρολον Ε΄, τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας, καὶ διὰ τὴν συνεννόησιν μὲ τὸν περίφημον Σουλτάνον τῶν Τούρκων Σουλεῦμάν τὸν Μεγαλοπρεπῆ.

Ὁ υἱὸς του Ἐρρίκος Β΄ (1547 - 1559) ἦτο ὀλιγώτερον λαμπρὸς, ἀλλὰ σοβαρώτερος καὶ ἐξηκολούθησε μὲ μεγαλυτέραν ἐπιτυχίαν τοὺς πολέμους τοῦ πατρός του. Διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς Βρετάνης, τοῦ Μέτς, τῆς Τούλ, καὶ τοῦ Καλαί, τὸ ὁποῖον ἀφῆρσε τελειωτικῶς ἀπὸ τοὺς Ἀγγλους, ἔδωκε μεγάλην συνοχὴν εἰς τὴν Γαλίαν. Ἡ διοίκησις ἤσκειτο διὰ τοῦ συμβουλίου τοῦ βασιλέως εἰς τὸ κέντρον καὶ διὰ τῶν συμβουλίων τῶν νομαρχῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας. Ἡ δικαιοσύνη, ἡ φορολογία καὶ τὸ δικαίωμα πολέμου περιῆλθον ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς τὸν βασιλέα.

Ἀπὸ τοῦ 1461 μέχρι τοῦ 1560, κατὰ τὴν διάρκειαν ἑνὸς αἰῶνος, ἡ Γαλλία ἐγένετο αὐστηρῶς συγκεντρωμένον κράτος. Ἡ φεουδαρχία, ἡ ὁποία κατὰ τὸν Μεσαίωνα διέσπα τὴν ἐνότητα τοῦ κράτους, ἔχασε τὴν δύναμίν της. Διὰ τοῦτο τὸ γαλλικὸν κράτος κατάρθωσε νὰ ὑπερικήσῃ τὰς σκληρὰς δοκιμασίας τῶν τελευταίων δεκαετιῶν τοῦ αἰῶνος.

Ἰσπανία

Προέλευσις. Οἱ παλαιότεροι κάτοικοι τῆς χερσονήσου Ἰβηρῆς ἐξελατινίσθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας. Οἱ Βησιγόθοι, οἱ ὁποῖοι τὸν καιρὸν τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν γερμανικῶν λαῶν κατέλαβον τὴν χώραν, ἀφωμιώθησαν πρὸς τοὺς παλαιοὺς κατοίκους, ὥστε οἱ Ἰσπανοὶ ἐξακολουθοῦν μέχρι σήμερον νὰ ὀμιλοῦν μίαν ἀπὸ τὰς νεολατινικὰς γλώσσας.

Τὸν 8ον αἰῶνα ἦλθον οἱ Ἄραβες, ἐνίκησαν τοὺς Βησιγότθους, κατέλαβον τὰ εὐφορώτερα μέρη τῆς χώρας καὶ περιώρισαν τοὺς χριστιανούς εἰς τὰς ὄρεινὰς περιοχάς. Ἐκεῖ οἱ χριστιανοὶ ἵδρυσαν κράτη, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς πολεμιστάς, καὶ διετέλουν εἰς διηνεκεῖς πολέμους πρὸς τοὺς Ἄραβας, ὅπως ὠνομάσθησαν οἱ ἀφρικανοὶ ἐπιδρομεῖς.

Οἱ Μουσουλμάνοι εἰσήγαγον τὸν ἀνατολικὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἐκαλλιέργησαν μὲ ἐπιμέλειαν τὴν γῆν, εἶχον ἐξαιρετὸν σύστημα ὑδρεύσεως, προήγαγον τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἔκτισαν ἐξαιρετοὺς οἰκοδομάς, ὅπως τὰ ἀνάκτορα τῆς Ἀλάμπρας εἰς τὴν Γρενάδαν (13ος αἰὼν).

Τὸν 11ον αἰῶνα διελύθη τὸ χαλιφᾶτον τῆς Κορδοῦνης καὶ προῆλθον διάφορα μουσουλμανικὰ κράτη, τὰ ὅποια περιῆλθον εἰς πόλεμον πρὸς ἄλληλα. Οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες ἐπωφελήθησαν ἀπ' αὐτὸ καὶ ἐξέτειναν τὰς κτήσεις των πρὸς νότον. Ὁ πόλεμος τῶν χριστιανῶν τῆς Ἰσπανίας κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν ἦτο συμπαθὴς εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον τῆς Εὐρώπης, εἶδος σταυροφορίας, καὶ ἐνισχύετο ἀπὸ τὸν Πάπαν.

Ἡ ἐνωσις τῆς Ἰσπανίας. Ἰσαβέλλα - Φερδινάνδος. Τὸν 15ον αἰῶνα τὰ δύο χριστιανικὰ κράτη, τῆς Καστίλλης, καὶ τῆς Ἀραγωνίας, παρουσίαζον ἀρκετὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ βασίλισσα τῆς Καστίλλης Ἰσαβέλλα ἦτο ἐνεργητικὴ, εὐσεβὴς, μὲ βλέψεις, αἱ ὁποῖαι ἔφθανον πέραν τῶν μικρῶν ἑδαφικῶν ἐπιτυχιῶν. Ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας Φερδινάνδος ἦτο ρωμαλέος, δεξιός, πονηρός, καὶ φιλόδοξος. Οἱ δύο ἡγεμόνες συνεζεύχθησαν καὶ ἦνωσαν τὰ κράτη των (1469), δηλαδὴ τὰ τέσσαρα πέμπτα τῆς Ἰβηρικῆς χερσονήσου. Ἀνέλαβον τότε μὲ περισσοτέραν διάθεσιν καὶ μεγαλύτερα μέσα τὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Μουσουλμάνων. Ἐχρειάσθησαν δέκα ἔτη διὰ νὰ καταβάλουν τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν τῆς πρωτευούσης των Γρενάδας. Ἡ πτώσις τοῦ τελευταίου προπυργίου τῶν Μωαμεθανῶν (1492) εἶχε τεραστίαν ἀπήχησιν εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Ἦτο μία ἀνακούφισις μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων/πόλεως καὶ τὴν ἀνησυχητικὴν ἐξάπλωσιν τῶν Ὀθωμανῶν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ Πάπας ὠνόμασε τὸν Φερδινάνδον Καθολικόν.

Οἱ δύο βασιλεῖς, ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα, ἦνωσαν

όλην τὴν χερσόνησον, πλὴν τῆς Πορτογαλίας, ὑπὸ τὸ σκῆπτρόν των. Ἐστηρίχθησαν εἰς τὴν ἀναπτυσσομένην ἀστικήν τάξιν καὶ συνέτριψαν τοὺς εὐγενεῖς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐδημιούργησαν ἰδιαίτερον δικαστήριον, τὴν Ἰεράν Ἐξέτασιν, τὸ ὁποῖον κατεδίωξε τοὺς ἀνυποτάκτους φεουδάρχας.

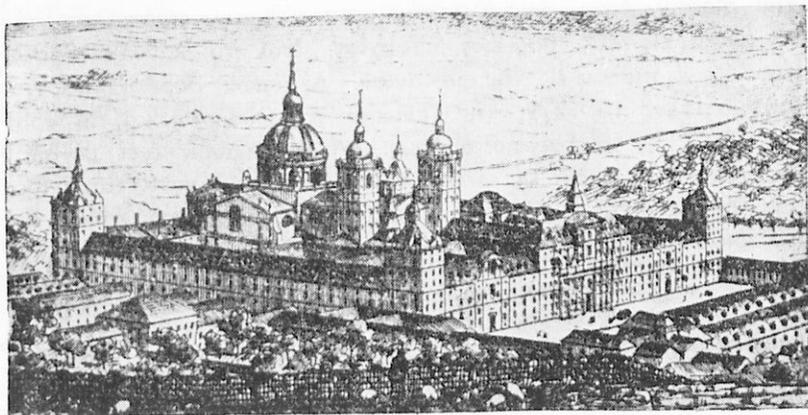
Ἡ Σικελία καὶ ἡ Σαρδηνία ἀνῆκον ἀνεκάθεν εἰς τὸν οἶκον τῆς Ἀραγωνίας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ 16ου αἰῶνος ὁ Φερδινάνδος κληρονομικῶς δικαίωματι κατέλαβε τὸ κράτος τῆς Νεαπόλεως, ἐνῶ ὁ Κολόμβος εἶχεν ἀνακαλύψει τὴν Ἀμερικὴν. Ἐφάνη τότε ὅτι ἀνοίγεται εὐρὺ μέλλον εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἡ ὁποία πρᾶγματι ἐφθασεν εἰς μεγάλην λαμπρότητα ἐπὶ τοῦ ἐγγόνου τῶν δύο βασιλέων Καρόλου.

Κάρολος Α΄. Ὁ Φερδινάνδος καὶ ἡ Ἰσαβέλλα κληρονόμον εἶχον μίαν κόρην, τὴν λεγομένην Ἰωάνναν Τρελλήν, τὴν ὁποίαν συνεζεύχθη (1496) ὁ υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Μαξιμιλιανοῦ Φίλιππος (βλ. σελ. 77). Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ἀψβουργικὸς οἶκος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον κατήγετο ὁ Μαξιμιλιανός, ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὸν ἰσπανικὸν θρόνον. Ἀπὸ τὸν γάμον τοῦτον ἐγεννήθη τὸ 1500 ὁ διάσημος Κάρολος Α΄ (1516-1556), ὁ ὁποῖος τὸ 1519 ἐξελέγη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας, ὡς γόνος τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, καὶ ἔγινεν ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης, γνωστὸς ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Πέμπτος (βλ. σελ. 78). Συνήνωσε μὲ τὰς κτήσεις τῆς Ἰσπανίας τὰς ἀπεράντους κτήσεις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ ἐπέδιωξε νὰ καταστήσῃ τὴν Ἰσπανίαν κοσμοκράτειραν.

Φίλιππος Β΄. Ὁ Φίλιππος Β΄ (1556 - 1598), υἱὸς τοῦ Καρόλου καὶ διάδοχός του ἐπὶ τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, ἦτο ὁ πλουσιώτερος καὶ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς ἐποχῆς του εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐξουσίαζε, πλὴν τῆς Ἰσπανίας, τὰς Κάτω Χώρας (Βέλγιον καὶ Ὀλλανδίαν), τὸ βασιλεῖον τῆς Νεαπόλεως, τὴν Σικελίαν καὶ τὸ Μεδιόλανον καὶ κατεῖχεν ἀπεράντους χώρας εἰς τὴν Ἀμερικὴν, διέθετε δὲ ἀφθόνοους πόρους, στρατὸν καὶ στόλον.

Ψυχρὸς καὶ δυσπρόσιτος, ἐργατικὸς εἰς ἄκρον, ὡς ὁ πατὴρ τῶν, βραδὺς ὅμως εἰς τὴν ἐργασίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν σκέψιν, ἔζησε μονήρη βίον εἰς τὰ ὀνομαστὰ ἀνάκτορα τοῦ Ἐσκουριάλ (Escorial), τὰ

ὅποια ἔκτισεν ὁ ἴδιος. Προσηλωμένος, ὅπως ὁ πατήρ του, εἰς τὴν καθολικὴν θρησκείαν, μὴ ἔχων ὅμως τὴν πολιτικότητά ἐκείνου, ἐνόμιζεν ὅτι ἐκτελεῖ θεάρεστον πρᾶξιν καταδιώκων τὴν θρησκευτικὴν μεταρ-

39. Τὸ Ἑσκουριάλ

ρῦθμισιν. Ἔλαβε ζωηρὸν μέρος εἰς τὰς θρησκευτικὰς διαμάχας τῆς ἐποχῆς, κατεδίωξε τοὺς ἀλλοδόξους πάσης ἀποχρώσεως εἰς τὸ κράτος του καὶ περιεπλάκη εἰς ἐξωτερικοὺς πολέμους, οἱ ἅποιοι ἐξήντησαν τὴν δύναμιν τῆς Ἰσπανίας.

Ὀλλανδία

Ἡ διαμόρφωσις τοῦ κράτους. Τὰς περιοχάς, αἱ ὅποια ἀποτελοῦν σήμερον τὸ Βέλγιον καὶ τὴν Ὀλλανδίαν, ὠνόμαζον κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν νέων χρόνων Κάτω Χώρας. Εἰς τὴν πρώτην κατοικοῦν γαλλόφωνοι, εἰς τὴν δευτέραν δραστηρία καὶ ἐργατικὴ γερμανικὴ φυλὴ, ἡ ὅποια ὁμιλεῖ κλάδον τῆς γερμανικῆς. Ἡ εὐνοϊκὴ θέσις τῆς χώρας εἰς τὴν ἐκβολὴν μεγάλων ποταμῶν (Ρήνου, Μάας, Σέλδε) καὶ τὸ σχεδὸν μονοπωλιακὸν μεταπρατικὸν ἐμπόριον μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως ἐπλούτισαν τὴν χώραν καὶ ἀνέπτυξαν εἰς αὐτὴν εὐποροῦσαν ἀστικὴν τάξιν. Αἱ Κάτω Χῶραι, ἀνήκουσαι εἰς τὸ στέμμα τῆς Βουργουνδίας, περιῆλθον δι' ἐπιγαμίας εἰς τὸν Μαξιμιλιανὸν καὶ δι' αὐτοῦ εἰς τὸν Φίλιππον Β' τῆς Ἰσπανίας.

Ἡ μεταρρύθμισις διεδόθη εἰς αὐτὰς ἐκ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γερμανίας. Ἰδίως ὁ Καλβινισμὸς ἀπέκτησε φανατικούς ὄπαδούς.

Ἡ ἀνεξαρτησία. Ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Φιλίππου νὰ ἐκρίζωσῃ τὴν αἵρεσιν, ὅπως ἀπεκάλει τὴν μεταρρύθμισιν, προεκάλεσε τὴν ἐξέγερσιν εἰς τὰς βορείους ἐπαρχίας, ἐνῶ τὸ καθολικὸν Βέλγιον ἔμεινε πιστὸν εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Αἱ ἑπτὰ βόρειοι ἐπαρχίαι ἐσχημάτισαν, τὸ 1579, τὴν Ἐνωσιν τῆς Οὐτρεχτ καί, τὸ 1581 ἐκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἡ ἀνακήρυξις ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα, διότι εἰς αὐτὴν πρώτην φοράν ἐμφανίζεται ἡ ἰδέα τῶν δικαιωμάτων τοῦ λαοῦ ἀπέναντι τοῦ ἡγεμόνος, καθὼς καὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἀντιστάσεως.

«Ὁ Λαὸς δὲν ἐπλάσθη χάριν τοῦ ἡγεμόνος, ἀλλ' ὁ ἡγεμὼν χάριν τοῦ λαοῦ, διότι χωρὶς τὸν λαὸν δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἡγεμὼν. Ἔργον τοῦ ἡγεμόνος εἶναι νὰ κυβερνᾷ τοὺς ὑπηκόους μὲ δικαιοσύνην καὶ ἐπιείκειαν καὶ νὰ τοὺς ἀγαπᾷ ὡς πατὴρ τὰ τέκνα του... Ἄν δὲν τοὺς μεταχειρίζεται κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἀλλὰ ὡς δούλους, τότε παύει νὰ εἶναι ἡγεμὼν καὶ γίνεται τύραννος. Οἱ ὑπήκοοί του ὁμως ἔχουν τὸ δικαίωμα, μετὰ νόμιμον ἀπόφασιν τῶν ἀντιπροσώπων των, ἂν δὲν μὲνη πλέον ἄλλο μέσον νὰ ἐπιτύχουν ἀπὸ τὸν τύραννον ἐξασφάλισιν τῆς ἐλευθερίας διὰ τὴν ζωὴν καὶ περιουσίαν, διὰ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα, νὰ τὸν ἐγκαταλείψουν». (Διακήρυξις ἐλευθερίας, 26 Ἰουλίου 1581).

Αἱ Ἠνωμένα Ἐπαρχίαι, μετὰ μακρὸν καὶ περιπετειώδη ἀγῶνα ὀγδοήκοντα περίπου ἐτῶν, ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῆς συνθήκης τῆς Βεσφαλίας (1648) ὡς ἀνεξάρτητον κράτος, τὸ ὁποῖον ἀπὸ τὴν μεγαλυτέραν καὶ ἐπικρατεστέραν ἐπαρχίαν ὠνομάσθη Ὁλλανδία.

Τὸ ὁμοσπονδιακὸν σύστημα. Ἡ Ὁλλανδία ἔδωσεν εἰς τὴν Εὐρώπην τὸ παράδειγμα τοῦ ὁμοσπονδιακοῦ κράτους. Αἱ ἐπαρχίαι διετήρησαν τὴν αὐτοδιοίκησίν των, τὰς ἐπαρχιακὰς τάξεις, δηλαδὴ συμβούλιον ἀντιπροσωπείας τῶν πόλεων, καὶ τοὺς Διοικητὰς των. Τὴν ἀνωτάτην ὁμως ἐξουσίαν τῶν Ἠνωμένων Ἐπαρχιῶν εἶχον αἱ Γενικαὶ Τάξεις, ὡς νομοθετικὴ ἐξουσία, καὶ τὸ Ἀνώτερον Συβούλιον μὲ τὸν Κυβερνήτην (Stathouder), ὡς ἐκτελεστικὴ. Τὸ ἀξίωμα τοῦ Κυβερνήτου ἔγινε κληρονομικὸν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῆς Ὁρανίας, τῆς ὁποίας οἱ ἀρχηγοὶ εἶχον προσφέρει μεγάλας ὑπηρεσίας κατὰ τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας. Ὡς

διοικητής του στρατού και του στόλου ο κυβερνήτης ήταν ο άνω-
τατος άρχων της χώρας και οι Όράνιοι απέκτησαν ήγεμονικήν
έξουσίαν.

Το άποικιακόν κράτος, ή άκμή. Είς τόν νέον κράτος
ήκμασε τόν έμπορίον, ιδίως τόν μεταπρατικόν, και αί τέχναι.
Τόν χρηματιστήριον του Άμστερνταμ (1609) έγινε μεγάλη χρημα-
ταγορά. Η έξασθένεισι της Ισπανίας επέτρεψεν είς τούς Όλ-
λανδούς νά ιδρύσουν έκτεταμένον άποικιακόν κράτος. Ίδρυ-
σαν άποικίας είς τήν Κεϋλάνην, είς τās νήσους της Σόνδης, είς
τήν Νότιον Άφρικήν (Άκρωτήριον) και είς τήν θέσιν της σημε-
ρινής Νέας Υόρκης έκτισαν τόν Νέον Άμστερνταμ.

Δύο έμπορικά και ναυτικά έταιρείαι, ιδρυθείσαι κατά τήν
άρχήν του 17ου αιώνος, ή Έταιρεία των Άνατολικών
Ίνδιών (1602) και ή Έταιρεία των Δυτικών Ίνδιών
(1621), 20.000 πλοία και 168.000 ναυτικοί, μέ τόν Άμστερνταμ
ώς κέντρον, ύπηρέτουν τήν συγκοινωνίαν είς όλας τās θαλάσ-
σας του κόσμου.

Άποτέλεσμα της οικονομικής άκμης και της γνωριμίας του
κόσμου ήταν ή άνύψωσις του όλλανδικού λαού από πολλās από-
ψεις. Τήν πνευματικήν ανάπτυξιν έβόηθησεν ή ίδρυσις του Πα-
νεπιστημίου του Λάιντεν (Leiden), όπου έδίδαξεν ο περίφημος
φιλόλογος και νομικός Ούγκο Γκρότιους (Hugo Grotius),
ο όποίος άνένεωσε τήν περί φυσικού δικαίου διδασκαλίαν των
άρχαιών Έλλήνων, ώνειρεύετο τήν Ένωσιν της Εύρώπης είς
μίαν μεγάλην Όμοσπονδίαν και ύπεστήριξεν ότι τόν κράτος είναι
συμβόλαιον μεταξύ κυβερνώντων και κυβερνωμένων. Είς τήν
Όλλανδίαν έζησεν ο Έβραίος φιλόσοφος Σπινόζα, ο κατα-
δικώμενος από τούς όμοθρήσκους του, και εκεί έδημιουργήθη-
σαν μερικά από τά έξοχώτερα έργα ζωγραφικής.

Άγγλία

Προέλευσις. Τόν δραστήριον άγγλικόν έθνος προήλθεν
από τήν άνάμειξιν των παλαιότερων κατοίκων της μεγάλης Βρετ-
τανίας, των Βρεττανών, εκ του κελτικου κλάδου της ίνδοευρω-
παϊκής φυλής, μετά του όρμητικου γερμανικου φύλου των Άγ-

γλωσσαξόνων, οί όποιοι περι τὰ μέσα του 5ου αιώνος μ. Χ. μετηνάστευσαν από την βόρειον Γερμανίαν εις την Μ. Βρετανίαν και ίδρυσαν εις αυτήν διάφορα κράτη. Κατά τας αρχάς ήδη των μέσων χρόνων οί Άγγλοι ήσαν αρκετά ανεπτυγμένοι.

Βραδύτερον υπέστησαν ισχυράν επίδρασιν των Γάλλων, ιδίως όταν οί δουκες της Νορμανδίας (Γουλιέλμος ό κατακτητής, 1066) έγιναν βασιλείς της Άγγλίας.

Η Διοίκησης. Το τιμαριωτικόν σύστημα επεκράτησε και εις την Άγγλίαν, άλλ' ή βασιλεία έμεινε πάντοτε αρκετά ισχυρά, διότι ή άριστοκρατία ουδέποτε έγινε κυρίαρχος εις την χώραν και οί κόμιτες ήσαν μάλλον υπάλληλοι του βασιλέως.

Το Κοινοβούλιον είναι το ιδιαίζον γνώρισμα εις την πολιτικήν ζωήν της Άγγλίας. Παρά την βασιλικήν δηλαδή έξουσίαν, ανεπτύχθη Συμβούλιον των γαιοκτημόνων (Parlement), το όποιον είχε γνώμην ιδίως επί φορολογικών ζητημάτων. Ο βασιλεύς δηλαδή δέν έδικαιοϋτο να επιβάλη φόρους χωρίς την συγκατάθεσιν του σώματος τούτου, το όποιον τοιουτοτρόπως περιώριζε την έξουσίαν του. Όταν ό βασιλεύς Ιωάννης ό Ακτήμων, τον 13ον αιώνα, επεχείρησε να καταργήση το δικαίωμα τούτο, οί ευγενείς έξηγήθησαν και τον υπεχρέωσαν να επικυρώση τούτο δι' επισήμου έγγραφου, της Magna Charta (1215), ή όποία είχε σοβαρωτάτην σημασίαν εις την περαιτέρω ανάπτυξιν του άγγλικού πολιτεύματος.

Έξωτερικοί και εμφύλιοι πόλεμοι. Κατά το τέλος των μέσων χρόνων οί βασιλείς της Άγγλίας περιεπλάκησαν εις μακρότατον πόλεμον προς τους βασιλείς της Γαλλίας, ό όποιος διήρκεσε μετά διαλειμμάτων περισσότερον από 100 έτη και ώνομάσθη Έκατονταετής πόλεμος (1337-1453). Μετά πολλὰς φάσεις και περιπετείας οί Άγγλοι, οί όποιοι είχαν καταλάβει σημαντικό μέρος της Γαλλίας, ξεδιώχθησαν έξ αυτής. Το γεγονός αυτό απήλλαξε την Γαλλίαν από την ξένην επιδρομήν και δέν ήτο όλιγώτερον ευεργετικόν δια την Άγγλίαν, διότι έσώθη από τας περιπετείας και την σπατάλην των δυνάμεών της εις άσκοπον πόλεμον, συνεκεντρώθη εις έαυτήν και έστρεψε την δραστηριότητά της προς άλλην κατεύ-

θινσιν, τὴν θάλασσαν, ὅπου ἐπεφυλάσσετο δι' αὐτὴν λαμπρότατον μέλλον, καθὼς καὶ εἰς τὰ ζητήματα τῶν δύο γειτονικῶν κρατῶν, Σκωτίας καὶ Ἰρλανδίας.

Κατὰ τὰ ἐπόμενα τριάκοντα ἔτη ἡ Ἀγγλία ἐταράχθη ἀπὸ αἱματηρὸν ἐμφύλιον πόλεμον, ἔνεκα τῆς ἀντιθέσεως τῶν δύο βασιλικῶν οἰκῶν Λανκάστερ καὶ Ὕορκ διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου, τὸν ὀνομασθέντα Πόλεμον τῶν Δύο Ρόδων (1455 - 1485), ὁ ὁποῖος εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐξαφάνισιν μεγάλου μέρους τῶν εὐγενῶν καὶ τὴν ἐξασθένειν τοῦ Κοινοβουλίου καὶ κατὰ συνέπειαν τὴν ἐνίσχυσιν τῆς βασιλείας.

Ἡ βασιλεία τὸν 16ον αἰῶνα. Ὁ Ἑρρίκος Ζ' Τυδώρ (Tudor, 1485 - 1509) ἔθεσε τέρμα εἰς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ ἐστερέωσε τὴν οἰκογένειαν τῶν Τυδώρ ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὥστε ὁ ἄμεσος διάδοχός του ἦτο ἰσχυρὸς ἡγεμών.

Ὁ Ἑρρίκος Η' (1509 - 1547) εἶναι ὁ περίφημος ἄγγλος βασιλεὺς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ τῆς θρησκευτικῆς μεταρρυθμίσεως. Δεκαοκτῶ ἐτῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου, προικισμένος μὲ ἐξαιρετικὰ χαρίσματα, νεότητα, κάλλος, ἀθλη-

τικὴν ρώμην καὶ δεξιότητα, ἀντίληψιν διὰ τὴν τέχνην, τὴν ἀνθρωπιστικὴν παιδείαν, τὴν θεολογίαν καὶ τὰς ξένας γλώσσας, ἀλλὰ θρησκόληπτος συγχρόνως, νωχελής, φιλόδοξος, ὥστε νὰ θέλῃ νὰ κυριαρχήσῃ ἐπὶ μέρους τῆς Εὐρώπης ἐκτὸς τῆς Ἀγγλίας, εἶχεν

40. Ἑρρίκος Η'
(Ἀγγλία, Ἀνάκτορα τοῦ Οὐίνδσορ)

ἀνήσυχον καὶ ταραχώδη βασιλείαν. Αἱ διαζεύξεις καὶ οἱ ἕξ γάμοι τοῦ ἐξέθεσαν τὴν δυναστείαν του. Εἶχε συζευχθῆ εἰς πρῶτον γάμον μὲ τὴν ἄδειαν τοῦ Πάπα τὴν νύμφην του, σύζυγον τοῦ ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του, Αἰκατερίνην πριγκίπισσαν τῆς Ἀραγωνίας, ἀδελφὴν τοῦ Καρόλου Ε΄. Μετὰ 18 ἔτη (1527) ἀντελήφθη ὅτι τὰ ἱερά κείμενα δὲν ἐπέτρεπον τοιοῦτον γάμον. Ἡ ἐπιμονὴ του νὰ τὴν χωρίσῃ τὸν ἔφερον εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Πάπαν καὶ τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν ἀπόφασίν του νὰ εἰσαγάγῃ τὴν μεταρρυθμισίαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ δευτέρα σύζυγός του, ἡ Ἄννα Μπόλευν, μία ὠραία ἱρλανδίσ, τοῦ ἔδωσε μίαν κόρην, τὴν Ἐλισάβετ, ἀλλὰ τοῦ ἐφάνη πολὺ φιλάρεσκος καὶ τὴν κατεδίκασεν εἰς θάνατον (1536). Ἡ τρίτη ἀπέθανεν, ἀφοῦ ἔδωσεν εἰς αὐτὸν υἱόν, τὸν Ἐδουάρδον. Τὴν τετάρτην διεζεύχθη, τὴν πέμπτην ἐκρέμασεν ἐπίσης, ἡ ἕκτη (1543) ἐπέζησε τοῦ τρομεροῦ συζύγου.

Διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν ἀπεριόριστον κυβέρνησιν, ὑπεχρέωσεν εὐγενεῖς καὶ Κοινοβούλιον εἰς ὑπακοὴν καὶ ἐχώρισε τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τὴν Ρώμην, κατέσχε τὴν περιουσίαν τῶν μοναστηρίων καὶ ἔδειξε μεγάλην σκληρότητα πρὸς τοὺς ἀντιτιθεμένους.

Ἐδουάρδος ΣΤ΄. Ὁ Ἐδουάρδος ΣΤ΄ (1547-1553) υἱὸς τοῦ Ἑρρίκου Η΄ ἀπὸ τὴν τρίτην γυναῖκα του, ἀνέη εἰς τὸν θρόνον 13 ἐτῶν. Ἀδύνατος καὶ ἀσθενικός, ἀπέθανεν 17 ἐτῶν.

Ἡ Μαρία Τυδώρ (1553-1558), κόρη τῆς Αἰκατερίνης τῆς Ἀραγωνίας, ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον 37 ἐτῶν. Καθολικὴ ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς μητρός της καὶ ἀπὸ πεποίθησιν, εἶχε μνηστευθῆ τὸν Φίλιππον τῆς Ἰσπανίας, τὸν ὁποῖον συνεζεύχθη μόλις ἔγινε βασίλισσα (1554), καὶ, παρακινουμένη ὑπὲρ αὐτοῦ, ἐπεχείρησε νὰ ἀναστηλώσῃ τὸν καθολικισμόν εἰς τὴν χώραν της καὶ περιεπλάκῃ εἰς ἐπιβλαβεῖς διὰ τὴν χώραν της ἐξωτερικοὺς πολέμους. Ὁ ἀνεπιθύμητος γάμος της μὲ τὸν καθολικώτατον ἡγεμόνα καὶ ἡ θρησκευτικὴ πολιτικὴ της προεκάλεσαν ἐξεγέρσεις εἰς τὴν χώραν. Εἰς τὴν Γαλλίαν οἱ Ἄγγλοι ἔχασαν τὸ Καλαί, τὸ τελευταῖον φρούριον, τὸ ὁποῖον κατεῖχον ἐπὶ τῆς ἠπείρου.

Ἐπὶ τῶν βασιλέων τούτων ἡ Ἀγγλία ἐφαίνετο ὅτι παρητήθη ἀπὸ τὰς παλαιὰς ἐλευθερίας της καὶ ὅτι ἀνέχεται πολιτι-

κὴν καὶ θρησκευτικὴν δεσποτεῖαν. Ἡ θρησκεία τῆς ἠλλαξε μὲ τοὺς βασιλεῖς. Ἐξήτει ὁμως δοκιμαστικῶς τὸν δρόμον τῆς, τὸν ὁποῖον εὗρεν ἐπὶ τῆς Ἑλισάβετ.

Ἑλίσάβετ. Ἡ Ἑλισάβετ (1558 - 1603 κόρη τῆς Ἄννας Μπόλευν, ἐγκαινιάζει τὴν περίοδον τῆς δόξης εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ. Ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον, ἡ Ἄγγλια ἦτο πτωχὴ ἀγροτικὴ χώρα μὲ 3 ἑκατομμύρια κατοίκους. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας τῆς οἱ Ἄγγλοι ἔθεσαν τὰς βάσεις τῆς βιομηχανίας, τοῦ ναυτικοῦ καὶ τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῶν.

Ἡ Ἑλισάβετ ἦτο ἰδιόρρυθμος χαρακτήρ. Εἴκοσι πέντε ἐτῶν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀφοῦ εἶχε δοκιμάσει πικρίας ἐπὶ τῶν προκατόχων τῆς, ἦτο ζωηρά, φιλάρεσκος καὶ ματαιόδοξος, χωρὶς νὰ εἶναι ὡραία μὲ τοὺς μικροὺς εὐκινήτους ὀφθαλμοὺς τῆς, οἱ ὁποῖοι ἐφώτιζον πρόσωπον μακρὸν καὶ ὀστεῶδες. Ἐπίμονος καὶ ἐργατικὴ, ἐγνώριζε νὰ ὑποκρίνεται. Εἰς αἰῶνα θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ ἔμεινε σκεπτικίστρια καὶ οὐδέποτε παρεφέρετο. Εἶχε λάβει ἀνθρωπιστικὴν μόρφωσιν καὶ ἦτο ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὴν Ἀναγέννησιν, ἔμεινεν ὁμως βαθύτατα ἀγγλίσ, λαόν τῆς.

41. Ἡ βασίλισσα Ἑλισάβετ

Ἐκυβέρνησεν ἀπολυταρχικῶς μὲ προσωπικὸν συμβούλιον, χωρὶς Κοινοβούλιον. Ἐπέβαλε τὴν εὐεργετικὴν διὰ τὴν χώραν θρησκευτικὴν γαλήνην, διὰ τῆς ὀριστικῆς διαμορφώσεως τῆς Ἀγγλικανικῆς ἐκκλησίας, μὲ τὸν βασιλέα ἐπὶ κεφαλῆς. Πράγματι, καθ' ὃν χρόνον αἱ γειτονικαὶ χῶραι τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης ἠρημώνοντο ἀπὸ τοὺς θρησκευτικοὺς πολέμους, ἡ Ἄγγλια διῆλθε περίοδον ἐσωτερικῆς εἰρήνης καὶ οικονομικῆς ἀκμῆς.

Περίφημος ἔγινεν ἡ ἀντιζηλία τῆς πρὸς τὴν ἑξαδέλφην τῆς (ἀπὸ τὴν ἀδελφὴν τοῦ πατρὸς τῆς, ἡ ὁποία εἶχε συζευχθῆ τὸν βασιλέα τῆς Σκωτίας Ἰάκωβον Ε΄ Στούαρτ), τὴν Μαρίαν Στούαρτ, βασιλίτισσαν τῆς Σκωτίας, ὡς νεωτέραν καὶ θελκτικωτέ-

42. Μαρία Στούαρτ

ραν. Ἡ Μαρία εἶχε συζευχθῆ τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Φραγκίσκον Β΄, ἔζησεν εἰς τὴν περίφημον διὰ τὴν λαμπρότητά τῆς γαλλικὴν αὐλὴν καί, μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον ἐκείνου, ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Σκωτίαν, ὡς διάδοχος τοῦ θρόνου. Οἱ καθολικοὶ μάλιστα αὐτὴν ἔθεώρουν ὡς νόμιμον διάδοχον τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου, ἐπειδὴ δὲν ἀνεγνώριζον ὡς κανονικὸν τὸν γάμον τοῦ Ἑρρίκου Η΄ μὲ τὴν Ἄνναν Μπόλεϋν. Κατόπιν περιπετειῶν εἰς τὴν χώραν τῆς, ἡ Μαρία ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἡ Ἐλισάβετ τὴν ὑπέδεχθη φιλικῶς, κατόπιν τὴν ἔθεσεν εἰς μακροχρόνιον περιορισμὸν καὶ τέλος τὴν κατεδίκασεν εἰς θάνατον (8 Φεβρουαρίου 1587).

Νηφαλία εἰς τὴν ἑξωτερικὴν πολιτικὴν, ἀποστρέφεται τὰ μεγάλα σχέδια καὶ τὰς περιπλοκάς διὰ θρησκευτικούς λόγους. Ἄναγκάζεται ἐν τούτοις εἰς τὴν Σκωτίαν, τὰς Κάτω Χώρας καὶ τὴν Γαλλίαν νὰ εὐρεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν διαμαρτυρομένων κατὰ τοῦ Φιλίππου Β΄ τῆς Ἰσπανίας. Τὸν ἀγγλογαλλικὸν ἀνταγωνισμὸν ἀντικαθιστᾷ ὁ ἀγγλοϊσπανικός.

Ἡ ἐμπορικὴ καὶ ναυτικὴ δύναμις τῆς Ἀγγλίας ἀνεπτύχθη

μετὰ τραχὺν ἀγῶνα πρὸς τὴν Ἰσπανίαν. Διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἀηττήτου Ἀρμάδας (1588, πρβλ. σελ. 101) ἐκρίθη ἡ ἐπικίνδυνος πάλη πρὸς τὴν ἰσπανικὴν κοσμοκρατορίαν, ὁ ἀγγλικὸς λαὸς ἔλαβε συνείδησιν τῆς σημασίας του καὶ τὴν ὀριστικὴν του θέσιν μεταξὺ τῶν ἀποικιακῶν δυνάμεων. Εἰς τὴν παραλίαν τῆς Βορείου Ἀμερικῆς οἱ Ἄγγλοι ἵδρυσαν τὴν πρώτην ἀποικίαν. τὴν ὁποίαν πρὸς τιμὴν τῆς ἀνυπάνδρου βασιλίσσης ὠνόμασαν Βιργινίαν. Ἐν ἔτος μετὰ τὴν μεγάλην ἐπιτυχίαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἵδρυσαν τὴν Ἐταιρείαν τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν, κατὰ παράδειγμα τῆς ὀλλανδικῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΟΙ ΔΥΝΑΣΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Αί διεθνείς περιπλοκαί

ΟΝ 16ον αἰῶνα ὑπάρχουν πολλαὶ ἀφορμαὶ πρὸς διεθνεῖς συρράξεις. Ἄλλα ἀπ' αὐτὰς ἐκληρονομήθησαν ἀπὸ τὸ παρελθὸν καὶ ἄλλα προέκυψαν ἀπὸ τὴν νέαν μορφήν, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ Εὐρώπη.

Εἰς τὰς πρώτας ἀνήκει τὸ τουρκικὸν πρόβλημα καὶ τὸ πρόβλημα τῆς κληρονομίας ὠρισμένων χωρῶν. Πῶς νὰ ἀναχαιτίσουν δηλαδὴ τοὺς Τούρκους; Θὰ ἀναλάβουν σταυροφορίαν; Πῶς θὰ συμβιβάσουν τὴν Ἀνατολικὴν καὶ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν; Ὁξύτερα διὰ τὴν Εὐρώπην εἶναι τὰ ζητήματα, ἂν εἰς τὴν Γερμανίαν ἢ εἰς τὴν Γαλίαν θὰ περιέλθουν αἱ κτήσεις τῆς Βουργουνδίας, τί θὰ γίνουσι αἱ διαφιλονικούμεναι περιοχαὶ Νεαπόλεως, Σικελίας, Μιλάνου.

Νέα προβλήματα γεννῶνται ἀπὸ τὴν ἀλλαγὴν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ὀργάνωσιν ὠρισμένων κρατῶν καὶ τὴν αὐξησιν τῶν δυνάμεων μερικῶν ἐξ αὐτῶν, ἀπὸ τὴν σχέσιν βασιλέων καὶ τῶν φεουδαρχικῶν ἀρχόντων, μὲ τὴν ὁποίαν ἀμέσως συνδέεται τὸ πρόβλημα τῆς θέσεως τοῦ προτεσταντισμοῦ.

Τὰ προβλήματα δὲν παρουσιάζονται μεμονωμένα. Περιπλέκονται καὶ δημιουργοῦν συγκεχυμένας καταστάσεις, διότι τὰ πολιτικά, θρησκευτικά, οἰκονομικά καὶ κοινωνικά συμφέροντα ἐπιδρῶσι διαρκῶς τὸ ἓν ἐπὶ τοῦ ἄλλου.

Ὁ 16ος αἰὼν εἶδε τὰς πρώτας πραγματικὰς διεθνεῖς συρράξεις, εἰς τὰς ὁποίας ὅλοι αὐτοὶ οἱ παράγοντες εἶχον τὸ μέρος των. Εἰς αὐτὰς ἔδωσαν ἀφορμὴν κατ' ἀρχὰς τὰ κληρονομικὰ ζητήματα καὶ αἱ κατακτητικαὶ τάσεις ὠρισμένων ἡγεμόνων. Αἱ θρησκευτικαὶ διενέξεις ἔπειτα ἐδημιούργησαν πραγμα-

τικός διεθνείς αντιπάλους παρατάξεις. Αί διεθνείς αὐταὶ σχέσεις ἔδωσαν ἀφορμὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν διεθνοῦς διπλωματίας. Τὰ κράτη, ἀκολουθοῦντα τὸ παράδειγμα τοῦ Πάπα καὶ τῶν ἰταλικῶν πόλεων, ἤρχισαν νὰ διατηροῦν εἰς τὰς ξένας ἐπικρατείας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον μυστικούς ἀντιπροσώπους, τοὺς πρεσβευτὰς (ambassadeurs). Ἐγεννήθη δὲ μεταξὺ τῶν ἔθνων δίκαιον, τὸ λεγόμενον Διεθνὲς Δίκαιον.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω, τοὺς πολέμους τοῦ 16ου αἰῶνος διακρίνομεν εἰς δυναστικούς καὶ θρησκευτικούς.

Οἱ ἰταλικοὶ πόλεμοι

Οἱ πρῶτοι διεθνοῦς χαρακτῆρος πόλεμοι τῆς Εὐρώπης εἶναι οἱ λεγόμενοι Ἰταλικοὶ Πόλεμοι.

Προεκλήθησαν ἀπὸ τὴν ἀξίωσιν τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας νὰ ἐξουσιάσουν τὴν Ἰταλίαν, ἡ ὁποία, διηρημένη εἰς τρεῖς περὶ πη δεκάδας κρατῶν, ἦτο διαρκῆς ἐστία ταραχῶν καὶ ἀφορμῆ εἰς ξένας ἐπεμβάσεις.

Ὁ Κάρολος Η', φιλόδοξος, ἵπποτικός, διεκδικεῖ τὰς κληρονομικὰς ἀξιώσεις τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς Νεαπόλεως, ὄνειροπολῶν περιπετείας καὶ ἵπποτικά μυθιστορήματα. Μετὰ τὴν Νεάπολιν καὶ Ἰταλίαν ἔρχεται ἡ Ἀνατολή. Ἀγοράζει τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου δικαιώματα τοῦ Ἀνδρέου Παλαιολόγου, θέλει νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Κων/πολιν καὶ νὰ στεφθῆ εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἡ προέλασις του διὰ μέσου τῆς Ἰταλίας λαμβάνει κατ' ἀρχὰς μορφήν θριαμβευτικῆς πορείας (1494).

Ἐπὶ τὸ πρόσχημα ὅτι ἐνώνονται ἐναντίον τῶν Τούρκων, συνησπίσθησαν κατ' αὐτοῦ Βενετία, Γένοα, ὁ πάπας Ἀλέξανδρος ΣΤ', ὁ Φερδινάνδος τῆς Ἀραγωνίας, ὁ αὐτοκράτωρ Μαξιμιλιανὸς καὶ ὁ Ἐρρίκος Η' τῆς Ἀγγλίας (1495). Ἐχρειάσθη ὅλη ἡ γαλλικὴ ὁρμή, διὰ νὰ διανοίξουν τὸν δρόμον τῆς ἐπιστροφῆς. Ἡ ἐπιχείρησις τοῦ Καρόλου ἐνεκαινίασε περίοδον ἐξαντλητικῶν περιπετειῶν διὰ τὴν Γαλίαν. Ὁ Λουδοβίκος ΙΒ' κυριεῖ καὶ χάνει δύο φορές τὸ Μιλᾶνον, ὁ Φραγκίσκος Α' τὸ ἀνακτᾶ (1521). Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνοδὸν τοῦ Καρόλου Ε' εἰς τὸν θρόνον τῆς Γερμανίας (1519), ὁ γαλλικὸς ἱμπεριαλισμὸς

43. Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα

εὑρίσκει ἀντιμέτωπον τὸν ἰσχυρότερον ἰσπανογερμανικὸν ἱμπεριαλισμὸν.

Ἡ προέλασις τῶν Τούρκων

Περὶ τὸ 1520 τρεῖς νεαροὶ καὶ φιλόδοξοι ἡγεμόνες ἐκυβέρνησαν τὰ τρία ἰσχυρότερα κράτη, ὁ Φραγκίσκος Α' τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τὸ 1515, ὁ Κάρολος Ε' τὴν Γερμανίαν ἀπὸ τὸ 1519 καὶ μετὰ ἓν ἔτος ἀνέρχεται εἰς τὸν θρόνον τῶν Ὀθωμανῶν ὁ διαπρεπέστερος τῶν σουλτάνων Σουλεῦμάν Β' ὁ Μεγαλοπρεπής (1521 - 1566). Χρησιμοποιῶν τὴν τεραστίαν δύναμιν τῶν Ὀθω-

μανῶν ὁ Σουλεῦμάν ἔκαμε τὴν πρώτην ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Εὐρώπης. Ἦδη εἶχε καταβάλει τὰ δύο προπύργια τῶν Χριστιανῶν, τὸ Βελιγράδιον καὶ τὴν Ρόδον (1522), καὶ ἐνῶ οἱ δύο ἰσχυρότεροι ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης, ὁ Κάρολος καὶ ὁ Φραγκίσκος, εἶχον περιπλακῆ εἰς δεινὸν μεταξύ των ἀγῶνα, ὁ σουλτάνος εἰσέβαλεν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ ἐνίκησε τοὺς Οὐγγυροὺς εἰς τὴν καταστρεπτικὴν μάχην τοῦ Μοχάτς (1526). Ὁ βασιλεὺς των Λουδοβίκος, ὁ ὁποῖος ἦτο συγχρόνως βασιλεὺς τῆς Βοημίας, ἐφονεύθη. Οἱ εὐγενεῖς τῶν δύο χωρῶν προσέφερον τότε τὰ δύο στέμματα, τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Βοημίας, εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Καρόλου Ε΄ Φερδινάνδον, εἰς τὸν ὁποῖον ἐκεῖνος εἶχε δώσει ὡς φέουδον τὰς αὐστριακὰς κτήσεις τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησα τὴν Γερμανίαν ἀντὶ ἐκείνου. Ἡ Βοημία περιῆλθεν ἀμέσως εἰς τὸν Ἀψβουργικὸν οἶκον, σημαντικὸν ὅμως μέρος τῶν Οὐγγυρῶν ἐξέλεξεν ἐγχώριον ἄρχοντα καὶ ἔθεσαν αὐτὸν ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τοῦ σουλτάνου. Ὁ Σουλεῦμάν ὅμως ἤθελε πολὺ περισσότερα. Ἀνεκῆρυξεν ἑαυτὸν Χαλίφην τῆς Ρώμης καὶ τὸ 1529 ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης. Ὁ Κάρολος ἀνήσυχος ἔβλεπεν ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν τὸν κίνδυνον εἰς τὰ ἀνατολικά σύνορα τοῦ κράτους.

Κοσμοκρατορικὴ πολιτικὴ Καρόλου Ε΄

Κυρίαρχος τοῦ ἀχανοῦς κράτους ὁ Κάρολος ὠνειρεύθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν προσφιλῆ εἰς τὸν μεσαῖωνα ἰδέαν τῆς καθολικῆς χριστιανικῆς μοναρχίας.

Πρῶτον σταθμὸν ἐπικρατήσεως ἔθεώρει τὴν Ἰταλίαν, ἡ ὁποία ἐξησφάλιζε τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Μεσόγειον, ἤνοιγε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ἀνατολὴν καὶ διηκόλυε τὴν συγκοινωνίαν τῆς Τεργέστης, τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ Παλέρμου μὲ τὴν Βαρκελώνην καὶ τὴν Βαλτικὴν.

Ἀλλὰ μεταξύ τῶν μεγάλων κτήσεών του τῆς Ἰταλίας καὶ Ἰσπανίας, Γερμανίας καὶ Κάτω Χωρῶν παρενεβάλλετο ὡς συμπαγῆς ὄγκος ἡ Γαλλία, τῆς ὁποίας ὁ βασιλεὺς ἔτρεφεν ἐπίσης κυριαρχικὰ σχέδια καὶ εἶχε παρουσιασθῆ ἀντίπαλός του, ἀπαιτητῆς τοῦ αὐτοκρατορικοῦ θρόνου.

Οἱ δύο ἡγεμόνες περιεπλάκησαν εἰς μακρὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον συνέχισαν οἱ διάδοχοί των. Τοιοῦτοτρόπως ἤρchiσεν ἡ πάλῃ μεταξύ τῶν βασιλείων τῆς Γαλλίας καὶ τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου, ἡ ὁποία διήρκεισεν ἐπὶ αἰῶνας, συνετάραξε τὴν Εὐρώπην καὶ συνεχίζεται ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας ὑπὸ τὴν μορφήν τοῦ γαλλογερμανικοῦ ἀνταγωνισμοῦ.

Ὁ Κάρολος, ἐν συνεννοήσει μὲ τὸν Ἑρρίκον Η΄ τῆς Ἀγγλίας, προσέβαλε τὸν Φραγκίσκον εἰς τὸ κράτος του καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἡ ἐπίθεσις εἰς τὰ δυτικὰ σύνορα ἀνεχαιτίσθη, καθὼς καὶ ἡ προσπάθειά του νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Νότιον Γαλίαν δὲν ἐπέτυχεν. Ἀλλ' ὁ ἱπποτικὸς στρατὸς τῶν Γάλλων συνετρίβη παρὰ τὴν Παβίαν ὑπὸ τοῦ γερμανικοῦ πεζικοῦ καὶ ὁ Φραγκίσκος, πολεμῶν ἐπὶ κεφαλῆς τῶν γάλλων εὐγενῶν, συνελήφθη αἰχμάλωτος (1525).

Μετὰ σκληρὰν αἰχμαλωσίαν ὁ Φραγκίσκος ὑπέγραψε τὴν Συνθήκην τῆς Μαδρίτης (Ἰανουάριος 1526), διὰ τῆς ὁποίας παρητεῖτο τῶν ἀξιώσεών του ἐπὶ τῆς Βουργουνδίας, τῆς Ναβάρρας, τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ Μιλάνου.

Ὁ συνασπισμὸς κατὰ τοῦ Καρόλου Ε΄

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Καρόλου ἀνησύχησεν ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ὁ Ἑρρίκος Η΄ εἶπεν: «Ἡ συνθήκη αὐτὴ θὰ ὀδηγήσῃ τὴν Εὐρώπην εἰς τὴν χριστιανικὴν μοναρχίαν». Ἡ Ἰταλία ἔτρεμε μήπως ὑποδουλωθῇ εἰς τὸν νικητὴν, ὥστε ὅλοι ἐπεδοκίμασαν τὸν Φραγκίσκον Α΄, ὅταν ἐδήλωσεν ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ ἀποξενωθῇ παρὰ τὴν θέλησίν των τοὺς ὑπηκόους τῆς Βουργουνδίας καὶ ὅταν ἡ Βουργουνδία ἐβεβαίωσεν ὅτι μένει γαλλικὴ. Περὶ τὸν ἡττημένον τῆς Παβίας συνησπίσθησαν ὁ Πάπας, ὁ Ἑρρίκος Η΄, ἡ Βενετία, ἡ Φλωρεντία. Μανιώδης ὁ Κάρολος, ἰδίως ἐναντίον τοῦ Πάπα, ὁ ὁποῖος, ἐκτὸς τούτου, εἶχεν ἀπαλλάξει τὸν Φραγκίσκον ἀπὸ τὸν ὄρκον του νὰ μείνῃ πιστὸς εἰς τὴν συνθήκην τῆς Μαδρίτης, ἐρρίφθη κατὰ τῆς Ρώμης, τὴν ὁποίαν ἀγρῖως ἐληλάτησαν οἱ γερμανοὶ στρατιῶται (6 Μαΐου 1527).

Ἡ πρᾶξις προεκάλεσε γενικὴν ἀγανάκτησιν εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Ὁ Κάρολος, πρὸ τοῦ συνασπισμοῦ καὶ

του νέου τουρκικού κινδύνου, περιώρισε τὰς ἀξιώσεις του καὶ ἔκλεισεν εἰρήνην, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Φραγκίσκος ἔκράτει τὴν Βουργουνδίαν, ἐγκατέλειπεν ὁμως τὴν Ἰταλίαν (1529). Ὁ Πάπας ἔστειπε τὸν Κάρολον Ε΄ εἰς Βολωνίαν, ἐν μέσῳ ἰσπανικῆς φρουρᾶς, αὐτοκράτορα τῆς Ρώμης. Διὰ τῆς στέψεως αὐτῆς, ἡ ὁποία εἶναι ἡ τελευταία γενομένη ὑπὸ τοῦ Πάπα, ἡ Ἁγία Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία ἔγινε τοῦ ἰσπανικοῦ ἔθνους.

Διὰ τὴν κρατῆσιν ἰσορροπίας εἰς τὴν Εὐρώπην, ὁ Φραγκίσκος Α΄ δὲν ἐδίστασε νὰ ἐνώσῃ εἰς ἓνα συνασπισμὸν τοὺς Διαμαρτυρομένους τῆς Γερμανίας καὶ Σουηδίας, τὸν Σουλεῦμάν Β΄, τὸν Ἑρρίκον Η΄ καὶ τὸν Πάπαν. Καὶ ὁ κόσμος εἶδε τὸν «χριστιανικώτατον» βασιλέα τῆς Γαλλίας νὰ κλείῃ συμμαχίαν μὲ τὸν τρομερὸν ἀρχηγὸν τῶν ἀπίστων καὶ νὰ ὑποκινήσῃ αὐτὸν εἰς ἐπιθεσιν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ὁ μωαμεθανικὸς στόλος ὑπὸ τὸν Χαϊρεντίν Βαρβαρόσσαν ἐλεηλάτησε τὴν Νότιον Ἰταλίαν καὶ ἀπήγαγε πολλοὺς αἰχμαλώτους.

Διὰ τοῦτο ὁ Κάρολος ἐπεχείρησε μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Τύνιδος, ἡ ὁποία ἔλαβε χαρακτῆρα σταυροφορίας. Εἰς αὐτὴν μετέσχον κυρίως Ἰσπανοί, ἀλλὰ καὶ Ἴταλοι καὶ Γερμανοί (1535). Τὴν 14 Ἰουλίου κατελήφθη ἡ Γολέττη, τὴν 20ὴν συνειρίβη ὁ ἀριθμητικῶς ἀνώτερος στρατὸς τοῦ Χαϊρεντίν πρὸ τῆς Τύνιδος. Οἱ ἐντὸς τῆς πόλεως κρατούμενοι 20.000 αἰχμάλωτοι ἐπανεστάτησαν καὶ ἐπιτεθέντες ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν διηκόλουναν τὸν Κάρολον νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν.

Ὁ πόλεμος συνεχίσθη ἐπὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Φραγκίσκου Ἑρρίκου Β΄. Εἰς τὸ τέλος ἐπεκράτησε νέα τάξις εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀντὶ τῆς μονοκρατίας ἐπεβλήθη τὸ σύστημα τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας. Ὁ Κάρολος, μολονότι ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοὺς συνησπισμένους Διαμαρτυρομένους τῆς Γερμανίας (1547), ὑπεχρεώθη νὰ συνομολογήσῃ τὴν Ὁρθόδοξον Εἰρήνην τῆς Αὐγούστης (Augsburg, 1555) καί, ἀπογοητευμένος, διότι κανὲν ἀπὸ τὰ μεγάλα σχέδιά του δὲν κατῴρθωσεν νὰ πραγματοποιήσῃ, παρητήθη ἀπὸ τὸν θρόνον, τὸ 1556 (πρβλ. σελ. 79).

Τὴν μακρὰν σειρὰν τῶν πολέμων αὐτῶν ἔκλεισεν ἡ εἰρήνη τοῦ 1559 μεταξὺ τοῦ Φερδινάνδου Β΄ καὶ τοῦ Ἑρρίκου Β΄, ὁ

όποιος ἐγκατέλειψε τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ συγκεντρωθῆ εἰς τὰ νοτιοανατολικά σύνορα τοῦ κράτους του, ἀφοῦ ἐκράτησε τὸ Μέτς, Τουλ καὶ Βερντέν.

Ἡ πολιτικὴ τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Ἰσπανίας (1556-1598)

Εἰς τὰς ἀπεράντους κτήσεις, τὰς ὁποίας ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του, προσέθεσεν ὁ Φίλιππος τὰς Φιλιππίνας (1565-1571), ὀνομασθείσας οὕτω ἐκ τοῦ ὀνόματός του, καὶ τὴν Πορτογαλίαν (1580), ἡ ὁποία ἔμεινεν ἐπὶ 60 ἔτη ἰσπανικὴ.

Ὁ Φίλιππος Β' ἔγινεν ἀπὸ πεποιθήσιν ὑπέρμαχος τοῦ καθολικισμοῦ, ἡ Ἐλισάβετ τῆς Ἀγγλίας ἔγινε, χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ, ὑπέρμαχος τοῦ προτεσταντισμοῦ, ἐνῶ ἡ Γαλλία ἔγινεν ἡ παλαίστρα, εἰς τὴν ὁποίαν συνεκρούσθησαν ὁ καθολικισμὸς καὶ ὁ προτεσταντισμὸς. Ὁ Φίλιππος ὑπέτασσε τὴν πολιτικὴν εἰς τὴν θρησκείαν. Ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπίστευεν ὅτι ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ ἐξοντώσῃ διὰ παντὸς μέσου τοὺς ἑτεροδόξους. Διηύθυνεν ὁ ἴδιος τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν καὶ εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του διετέλεσεν εἰς σταυροφορίαν ἐναντίον 1) τῶν Μωαμεθανῶν τῆς Ἰσπανίας· 2) τῶν Τούρκων· 3) τῶν Διαμαρτυρομένων τῆς Ἰσπανίας· 4) τῶν αἰρετικῶν ἄλλων χωρῶν.

1) Οἱ ἀπόγονοι τῶν παλαιῶν κατακτητῶν, οἱ περισσότεροι ἐξαραβισμένοι Βέρβεροι, εἶχον βαπτισθῆ πρὸ τῆς ἀπειλῆς τῶν διωγμῶν τοῦ 1521, διετήρουν ὅμως μυστικῶς τὴν θρησκείαν καὶ τὰ ἥθη των. Ὁ Φίλιππος ἐκήρυξεν ἐξοντωτικὸν διωγμὸν ἐναντίον των. Ἀπορεῖ κανεὶς διὰ τὴν ἐφευρετικότητά εἰς ἀπάνθρωπα μέσα. Κατόπιν ἀγρίας ἐξεγέρσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξώθησαν αὐτοὺς τὰ φρικτὰ παθήματα, ἐξοντώθησαν σχεδὸν ὅλοι. "Ὅσοι τοὺς ἀντικατέστησαν «δὲν κατώρθωσαν νὰ διατηρήσουν οὔτε τὰ ἄνθη εἰς τοὺς κήπους οὔτε τὰ σπαρτὰ εἰς τὰ ὑψώματα οὔτε τοὺς φράκτας εἰς τὰς κοιλάδας» (1571).

2) Ἐν συνεννοήσει μὲ τὸν Πάπαν, κατήρτισε τὸν στόλον, ὁ ὁποῖος, ἐνισχυθεὶς μὲ πλοῖα τῆς Βενετίας καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ Πάπα ὑπὸ τὸν ἑτεροθαλῆ ἀδελφὸν τοῦ Φιλίππου Ντὸν Ζουάν τῆς Αὐστρίας (Don Juan d'Austria), κατεναυμάχησε τὸν ἑτουρκι-

κόν στόλον εἰς τὴν ναυμαχίαν τοῦ Λεπάντε ἢ τῆς Ναυπάκτου, ὅπως λέγομεν ἡμεῖς (1571).

3) Θέλων, ὅπως ὁ πατήρ του, νὰ προφυλάξῃ τὴν χώραν του ἀπὸ τὸ μόλυσμα τοῦ προτεσταντισμοῦ ἢ καὶ νὰ ἐκριζώσῃ τὸν ὑπάρχοντα, ἔλαβεν αὐστηρότατα μέτρα. Ὁ ἴδιος διηύθυνε τὴν Ἱερὰν Ἐξέτασιν. Ἡ Ἰσπανία ὑπεβλήθη εἰς πνευματικὸν ἀποκλεισμόν. Οὐδεὶς φοιτητὴς ἢ καθηγητὴς ἐπετρέπετο νὰ φοιτήσῃ εἰς ξένον πανεπιστήμιον.

4) Ἐπιχειρήσας νὰ ἐκριζώσῃ τὴν μεταρρυθμισίαν εἰς τὰς Κάτω Χώρας καὶ νὰ κυβερνήσῃ αὐτὰς ἀπολυταρχικῶς, προσέκρουσεν εἰς ζωηρὰν ἀντίστασιν, ἡ ὁποία κατέληξεν εἰς ἐξέγερσιν. Ὁ Φίλιππος μετῆλθε βίαια μέτρα. Ὁ στρατηγὸς του κόμησ "Αλβα ἔγινε περιβόητος διὰ τὰς ὠμότητάς του. Εἰς τὸ τέλος ἡ Ὁλλανδία ἀνέκτησε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς μετὰ μακροχρόνιον καὶ τραχὺν ἀγῶνα.

5) Εἰς τὴν Γαλίαν, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τοὺς καθολικοὺς ἐναντίον τῶν διαμαρτυρομένων, κατέβαλεν ἐπίμονον καὶ ἀδέξιον ἀγῶνα διὰ τῆς διπλωματίας ἢ τῶν μυστικῶν συνεννοήσεων μὲ τοὺς Γκυίζας.

6) Συνεζεύχθη τὴν βασιλίισαν τῆς Ἀγγλίας Μαρίαν Τυδώρ, διὰ νὰ συνεργασθῇ μὲ αὐτὴν πρὸς παλινόρθωσιν τοῦ καθολικισμοῦ εἰς τὴν χώραν. Ὑπεστήριξε κατόπιν τὴν Μαρίαν Στούαρτ καὶ μετὰ τὴν θανάτωσιν ἐκείνης ἀνέλαβεν ἐπιχείρησιν μεγάλην. Ὁ ἰσπανικὸς στόλος, ἀποτελούμενος ἀπὸ 130 πλοῖα, τῶν ὁποίων ἐπέβαινον 19 χιλιάδες πολεμισταί, καὶ φέρων 2.700 τηλεβόλα, ἐπρόκειτο νὰ παραλάβῃ ἄλλας 30.000 ἄνδρας ἀπὸ τὴν βελγικὴν ἀκτὴν καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀπόβασιν εἰς τὴν Μ. Βρεττανίαν. Ἀλλ' ἡ Ἀήττητος Ἀρμάδα (Invincible Armada), ὅπως ὠνομάσθη ὁ στόλος αὐτός, προσεβλήθη αἰφνιδιαστικῶς ἀπὸ τὰ μικρὰ ἀγγλικά πλοῖα καὶ πυρπολικά, ὑπέστη μεγάλην ζημίαν καὶ τὴν καταστροφὴν συνεπλήρωσεν ἡ τρικυμία (1588). Οὕτω διεσπάσθη ἡ κυριαρχία τῆς Ἰσπανίας ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ οἱ Ἄγγλοι ἐπέτυχον ἐλευθερίαν κινήσεως.

Ὁ Φίλιππος, παρὰ τὰ ὠρισμένα προσόντα του, τὴν ἐργατικότητα καὶ τὴν ἀφοσίωσιν εἰς μίαν ἰδέαν, ἐπεσώρευσε μόνον ἀτυχήματα εἰς τὴν χώραν του, τὴν ὁποίαν ἐξήντησε μὲ τοὺς

μακρούς καὶ ἀσκόπους πολέμους του, ὥστε ἡ ὀνομαστὴ ἄλλοτε διὰ τὰ πλούτη Ἰσπανία νὰ καταντήσῃ ἡ χώρα τῆς πείνης.

Ἐπὶ τῶν διαδόχων του Φιλίππου Γ' καὶ Φιλίππου Δ' ἐξηκολούθησεν ἡ παρακμὴ. Ἡ γῆ ἐκαλλιεργεῖτο κακῶς, ἀφ' ὅτου ἡ μισαλλοδοξία ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὴν χώραν τοὺς Μωαμεθανούς, οἱ ὅποιοι ἦσαν καλοὶ γεωργοὶ καὶ τεχνῖται. Ὁ κλῆρος ἐπεκράτησε, σύμβουλοι τοῦ βασιλέως, ὑπουργοί, διοικηταὶ ἐπαρχιῶν ἦσαν κληρικοὶ καὶ τὸ 1700 τὸ ἥμισυ τῆς γῆς ἀνῆκεν εἰς τὸν κλῆρον καὶ τὰ μοναστήρια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

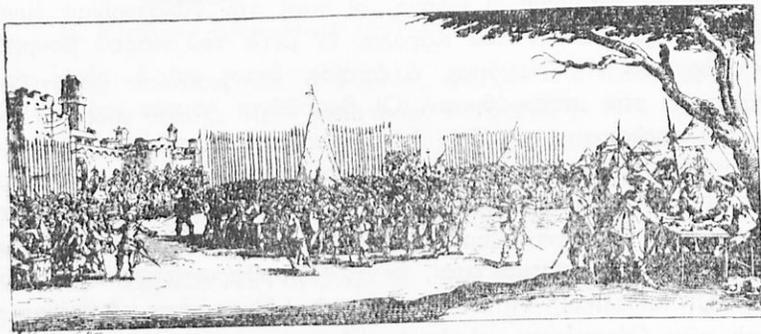
ΟΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Μορφή τῶν νέων πολέμων

ΕΧΡΙ τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος ἡ μεταρρύθμι-
σις ἦτο κυρίως θρησκευτικὸν ζήτημα. Ὄταν ὁμως
διεδόθη πλατύτερον καὶ ἀντιμετώπισε διωγμούς,
ἔγινεν ὀργάνωσις καὶ παράταξις. Ἐφάνη πρὸς
στιγμὴν ὅτι παρεμερίσθησαν αἱ ἀντιθέσεις διὰ τὰ
δυναστικά καὶ τὰ ἔθνικα συμφέροντα καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς ἔλαβε
χαρακτῆρα πάλης μεταξὺ δύο ἀντιθέτων θρησκευτικῶν παρατάξεων.

Ἐκ τῶν μέσων τοῦ 16ου αἰῶνος σχεδὸν ἐπὶ ἕνα αἰῶνα ἡ
Εὐρώπη ἐταράχθη ἀπὸ θρησκευτικὰς ἔριδας.

44. Στρατὸς τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 17ου αἰῶνος

Ἰδίως ὁμως θέατρον αἱματηρῶν πολέμων ἔγινε κατὰ τὸ
πρῶτον ἡμισίον τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Γερμανία. Ἡ ἐπέμβασις ξέ-
νων δυνάμεων ἐπεδείνωσε τὴν κατάστασιν. Ἐπὶ τριάκοντα ἔτη
ἡ χώρα ἔγινε τὸ πεδῖον τῶν μαχῶν τῆς Εὐρώπης καὶ ὑπέστη
φρικτὰς καταστροφὰς (1618-1648).

Οί θρησκευτικοί πόλεμοι τῆς Γαλλίας

Οί βασιλεῖς τῆς Γαλλίας ἐπολέμησαν σφοδρότατα τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν διὰ νὰ προλάβουν, τὴν διάσπασιν, τὴν ὁποῖαν ἠπέιλει νὰ φέρῃ εἰς τὸ κράτος των. Ἐν τούτοις ἡ Γαλλία κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 16ου αἰῶνος ἐταράχθη σχεδὸν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη ὑπὸ ἐμφυλίων θρησκευτικῶν ταραχῶν, διότι τὰς θρησκευτικὰς ἀντιθέσεις ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ εὐγενεῖς, διὰ νὰ ἀνακτήσουν τὴν ἀπολεσθεῖσαν ἰσχύν καὶ τὰ παλαιὰ δικαιώματά των.

Τὴν βασιλείαν τοῦ Ἑρρίκου Β' ἠκολούθησεν ἡ ἀσθενὴς βασιλεία τῶν υἱῶν τοῦ Φραγκίσκου Β' (1559), Καρόλου Θ' (1560-1574) καὶ Ἑρρίκου Γ' (1574-1589), ἐκ τῶν ὁποίων οἱ δύο ἀνῆλθον ἀνήλικοι εἰς τὸν θρόνον. Διὰ τοῦτο ἴσχυσε μεγάλως ἡ μήτηρ των, ἡ πονηρὰ καὶ φίλαρχος Αἰκατερίνη τῶν Μεδίκων. Ἐπὶ τῶν βασιλέων τούτων διεφιλονεῖουν τὴν ἐπιρροὴν εἰς τὴν αὐτὴν δύο ἰσχυραὶ οἰκογένειαι, οἱ Βουρβόνοι (Bourbons) καὶ οἱ Γκυῖζαι (Guises). Οἱ Γκυῖζαι ἦσαν ἀδιάλλακτοὶ καθολικοί, ἐνῶ οἱ Βουρβόνοι ἔκλιναν πρὸς τὴν μεταρρύθμισιν.

Διὰ νὰ παγιωθῇ ἡ εἰρήνη, οἱ περὶ τὴν Αἰκατερίνην ἐμνηστευσαν τὴν ἀδελφὴν τοῦ Καρόλου Θ' μετὰ τοῦ νεαροῦ βουρβόνου Ἑρρίκου τῆς Ναυάρας, ὁ ὁποῖος, ὅπως καὶ ὁ οἶκός του, ἀνῆκεν εἰς τὴν μεταρρύθμισιν. Οἱ Βουρβόνοι λοιπὸν καὶ οἱ Οὐγενότοι ἀπέκτησαν μεγάλην ἰσχύν ἐπὶ τοῦ βασιλέως. Ἄλλ' ἡ Αἰκατερίνη, φοβουμένη μήπως παραγκωνισθῇ τελείως, συνεννοήθη μὲ τοὺς Γκυῖζας καὶ τὸ καθολικὸν κόμμα. Κατὰ τὴν τέλεισιν λοιπὸν τῶν γάμων τοῦ Ἑρρίκου συνέβησαν εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν σκηναὶ τρομακτικαί, ἐκ τῶν βαρβαρωτάτων τῆς ἱστορίας. Οἱ καθολικοί, τῇ ὑποκινήσει τῆς Αἰκατερίνης, ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Οὐγενότων, οἱ ὁποῖοι εἶχον συρρέσει εἰς Παρισίους ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν γάμων, καὶ κατέσφαξαν δύο χιλιάδας ἐξ αὐτῶν. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη Νύξ τοῦ ἁγίου Βαρθολομαίου (23 Αὐγ. 1572). Ἡ καταδίωξις τῶν Οὐγενότων ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας, ὅπου ἐφονεύθησαν περὶ τὰς 30.000.

Οἱ καθολικοὶ συνηνώθησαν εἰς τὴν λεγομένην Liga καὶ ὁ ἀγὼν ἐπανελήφθη μετὰ πείσματος, διότι οἱ καθολικοὶ ἤθελον νὰ

τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Φρειδερίκος Δ΄, ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου. Συνενοήθησαν καὶ μετὰ ξένων ὁμοφρόνων ἡγεμόνων, τῆς Ἐλισάβετ τῆς Ἀγγλίας, τοῦ πρίγκιπος

46. Χάρτης τριακονταετοῦς πολέμου

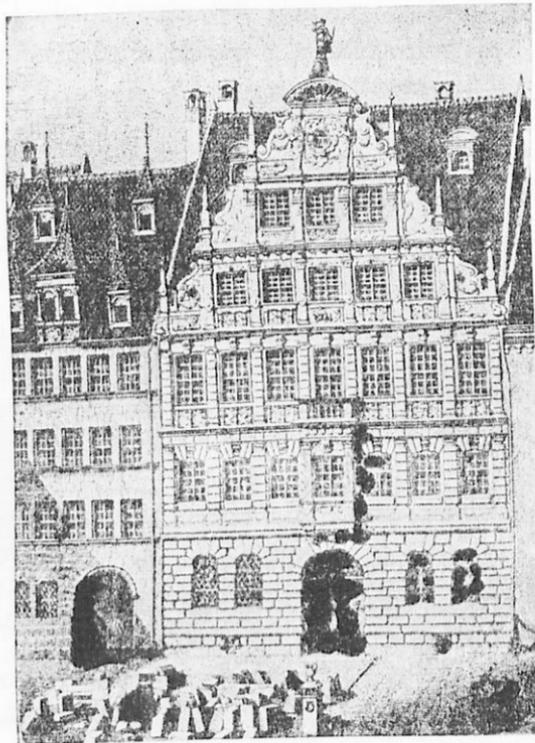
τῆς Ὁρανίας, ἀρχοντος τῆς Ὀλλανδίας, καὶ μετὰ τοῦ Ἐρρίκου Δ΄ τῆς Γαλλίας. Οἱ δὲ καθολικοὶ ἡγεμόνες συνέστησαν τὴν Liga (σύνδεσμον), τοῦ ὁποίου προίστατο ὁ ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας Μαξιμιλιανός.

Ἡ ἀπὸ μακροῦ ἀπειλουμένη σύρραξις ἤρχισε τὸ 1618 ἐξ ἀφορμῆς τῶν παραχῶν τῆς Βοημίας. Ὁ αὐτοκράτωρ συνέτριψε τοὺς διαμαρτυρομένους τῆς Βοημίας καὶ σχεδὸν ἐξερρίζωσε τὴν μεταρρῦθμισιν ἀπὸ τὴν χώραν των. Οἱ διαμαρτυρόμενοι ἡγεμόνες τῆς Γερμανίας εἰσῆλθον ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον εἰς τὸν ἀγῶνα καὶ εἰς βοήθειαν αὐτῶν ἔσπευσαν οἱ βασιλεῖς τῆς Δανίας καὶ Σουηδίας. Τέλος εἰσῆλθεν εἰς τὸν πόλεμον ἡ Γαλλία. Ὁ ἀγὼν διήρκεσε τριάκοντα ἔτη καὶ ὠνομάσθη τριακονταετῆς πόλεμος (1618-1648).

Διαιροῦν αὐτὸν εἰς τέσσαρας περιόδους, τὴν Παλατινικήν, τὴν Δανικήν, τὴν Σουηδικήν καὶ τὴν Γαλλοσουηδικήν.

Ὁ πόλεμος ἤρχισε δι' ἐξεγέρσεως τῶν Διαμαρτυρομένων τῆς Πράγας κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ματθία. Ὁ ἐκλέκτωρ τοῦ Παλατινάτου Φρειδερίκος Δ' ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς

τοῦ κινήματος. Τὸν αὐτοκράτορα, ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε στρατὸν, ὑπεστήριξε ὁ ἐξάδελφός του ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας καὶ ἡ Liga. Ὁ στρατηγὸς τῆς Liga Τίλλυ (Tilly) ἐνίκησε τοὺς ἐπαναστάτας, ὑπεχρέωσε τὸν Φρειδερίκον νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ προήλασε πρὸς τὴν Βόρειον Γερμανίαν, ἀπειλῶν ὄχι μόνον τοὺς διαμαρτυρομένους

47. Οἰκία Νυρεμβέργης
(Ἀρχὴ τοῦ 17ου αἰῶνος)

ηγεμόνας τῆς Γερμανίας, ἀλλὰ καὶ τὴν Δανίαν, Σουηδίαν καὶ τὰς Κάτω Χώρας.

Τὴν στιγμήν ἐκείνην ἐπενέβη ὁ βασιλεὺς τῆς Δανίας Χριστιανὸς Δ΄, δραστήριος καὶ ἐπιχειρηματικὸς ἡγεμῶν. Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Μαθθίαν αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Β΄, θέλων ν' ἀποκτήσῃ ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τὸν Μαξιμιλιανὸν καὶ τὴν καθολικὴν ἔνωσιν (Liga), ἀπεφάσισε νὰ ἀποκτήσῃ ἴδιον στρατόν. Τότε παρουσιάσθη ὁ περίφημος βοημὸς εὐπατρίδης Ἄλμπρεχτ

48. Στρατόπεδον τριακονταετοῦς πολέμου
(Ἀπὸ τὴν συλλογὴν J. Callot «Αἱ ἀθλιότῃτες τοῦ πολέμου», 1633)

Βαλλενστάϊν (Wallenstein), ὁποῖος ὁ ἀνέλαβε νὰ σχηματίσῃ στρατόν διὰ τὸν αὐτοκράτορα.

Οἱ γερμανοὶ ἱστορικοὶ ἐξυμνοῦν ὡς μέγαν ὀργανωτὴν καὶ στρατηγὸν τὸν Βαλλενστάϊν. Κατήρτισε πράγματι ἀξιόλογον διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην στρατιωτικὴν δύναμιν ἀπὸ μισθοφόρους πάσης προελεύσεως. Ὁ ὀπλισμὸς του, ὅπως ὄλων τῶν στρατῶν τῆς ἐποχῆς, ἦτο κατὰ τὸ ἥμισυ μεσαιωνικὸς, διότι ὁ πεζὸς στρατὸς ἦτο ὀπλισμένος μὲ λόγχας καὶ ὀλίγα μόνον τάγματα

ἔφερον πυροβόλα ὄπλα. Ἐγκαινίασε τὸ σύστημα νὰ συντηρῆ τὸν στρατὸν ἐπὶ τόπου, διὰ βιαίων ἐπιτάξεων καὶ διαρπαγῆς τῆς ἐχθρικῆς καὶ τῆς ἰδίας χώρας.

Διὰ τῆς μεθόδου αὐτῆς κατήρτισε στρατόν, ὁ ὁποῖος κατὰ καιροὺς ἔφθασε τὰς 70 καὶ 100 χιλιάδας, ἐπέτυχε σημαντικὰ κατορθώματα καὶ ἀπέκτησε φήμην μεγάλου στρατηγοῦ.

Ὁ Χριστιανὸς τῆς Δανίας ἠττήθη καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ εἰς τὸ κράτος του καὶ ὁ Βαλλενστάϊν νικητὴς κατῆλθε πρὸς τὴν Βαλτικὴν, ἔλαβεν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα τὸν τίτλον τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στόλου καὶ ἀρχηγοῦ τοῦ Ὀκεανοῦ καὶ τῆς Βαλτικῆς καὶ ἐπεχείρησε νὰ ναυπηγήσῃ στόλον.

Ὁ Βαλλενστάϊν, μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν, συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ συντρίψῃ τοὺς ἡγεμόνας τῆς Γερμανίας καὶ νὰ μεταβάλῃ αὐτὴν εἰς μέγα, ἐνιαῖον καὶ συγκεντρωμένον κράτος. Διὰ τοῦτο ἐτιμήθη ἐξαιρετικῶς ἀπὸ τοὺς νεωτέρους Γερμανοὺς πατριώτας ὡς ὁ πρόδρομος τοῦ Βίσμαρκ.

Τοῦτο ὅμως ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίαν ἀκόμη καὶ τοὺς καθολικοὺς ἡγεμόνας, τοὺς συμμάχους τοῦ αὐτοκράτορος, οἱ ὅποιοι ἀπήτησαν τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Βαλλενστάϊν, ἀπειλοῦντες ὅτι θὰ συμπράξουν μὲ τὴν Γαλίαν. Ὁ αὐτοκράτωρ, μετὰ τινὰς δισταγμοῦς, ἐθύσισε τὸν Βαλλενστάϊν καὶ ἀνέθεσέ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων εἰς τὸν Τίλλν.

Κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην διὰ τοὺς Διαμαρτυρομένους στιγμὴν (1630) ἐπενέβη ὁ ἡρωϊκὸς βασιλεὺς τῆς Σουηδίας Γου-

49. Βαλλενστάϊν
(τοῦ Βὰν Ντάϊκ, Μόναχον, Μουσεῖον)

σταῦρος Ἀδόλφος (1611 - 1632), διὰ νὰ ὑποστηρίξη τοὺς ὁμοδόξους του, καὶ νὰ ματαιώσῃ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Γερμανίας εἰς τὴν Βαλτικὴν. Ἡ Γαλλία, τῆς ὁποίας τὴν πολιτικὴν διήυθυ-
νεν ὁ περίφημος καρδινάλιος Ρισελιέ, ὑπεστήριξεν αὐτὸν χρη-
ματικῶς.

Τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1632 ὁ βασιλεὺς τῆς Σουηδίας προήλασε νικηφόρος πρὸς τὴν Βαυαρίαν. Ὁ Τίλλυ, προσπαθῆσας νὰ ὑπε-
ρασπίσῃ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Λέχ, ἠττήθη καὶ ἐφονεύθη,

50. Γουσταῦος Ἀδόλφος
(τοῦ Βᾶν Ντάιχ, Μόναχον, Μουσεῖον)

οἱ δὲ Σουηδοὶ κατέλαβον τὸ Μόναχον καὶ ἠπέιλουν τὴν Βιέννην. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ ἀνεκάλεσε τὸν Βαλλενστάιν, ὁ ὁποῖος ὅμως ἠναγκάσθη νὰ κρατήσῃ ἀπέναντι τοῦ Γουσταύου Ἀδόλφου ἐφεκτικὴν στάσιν. Εἰς τὴν παρὰ τὴν πόλιν Λούτσην (Lützen) τῆς Σαξονίας μάχην (1632) ἐφονεύθη ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος. Οἱ Σουηδοὶ ὅμως, ὑπὸ τὸν Βερνάρδον τῆς Βαϊμάρης, ἐνίκησαν τὸν στρατὸν τοῦ Βαλλενστάιν καί, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς Γαλλίας, ἐξηκολούθησαν τὸν πόλεμον.

Ἡ Γαλλία ἔκρινε κατάλληλον τὴν στιγμήν νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸν πόλεμον. Ὄταν δὲ ὁ Βερνάρδος ἀπέθανεν αἰφνιδίως, ὁ Ρισελιέ ἠγόρασεν τὸν στρατὸν του καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἔγινε κύριος τῆς Ἀλσατίας, τὴν ὁποίαν εἶχε καταλάβει ἐν τῷ μεταξύ ὁ στρατὸς τοῦ Βερνάρδου. Ὁ ἀγὼν περιεπλάκη περισσότερον, ὅταν ἡ Ἰσπανία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας, καὶ ἔλαβε χαρακτῆρα βάρβαρον, συνοδευόμενος ἀπὸ καταστροφὰς καὶ ἐρημώσεως. Ἀλλ' ἀφοῦ ὁ νεαρὸς πρίγκιψ Κονδέ (Condé) συνέτριψε τὸ 1643 τὸν ἰσπανικὸν στρατὸν παρὰ τὸ Ρο-

κροά (Ροεοί, Β. Γαλλία, παρά τὰ Βελγικά σύνορα), ὁ γαλλικός στρατός ἐστράφη κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ ἤδη ἠπειλεῖτο ἡ Βιέννη. Ὁ αὐτοκράτωρ Φερδινάνδος Γ', διάδοχος τοῦ Φερδινάνδου Β', ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ τὴν εἰρήνην, διὰ τὴν ὁποίαν εἶχον ἀρχίσει διαπραγματεύσεις ἀπὸ τὸ 1641. Οὕτω τὸ 1648 ἡ Βεστφαλικὴ εἰρήνη ἐτεράτισε τὸν μακρὸν καὶ καταστρεπτικὸν πόλεμον.

Εἰρήνη Βεστφαλίας

Διὰ τῆς εἰρήνης τῆς Βεστφαλίας :

1) Ἡ Γαλλία ἐκράτησεν ὀριστικῶς τὸ Μέτς, Τούλ καὶ Βερδέν καὶ προσήρτησε τὴν Ἀλσατίαν. Ἡ Σουηδία ἔλαβε τὰς ἀκτὰς τῆς Πομερανίας καὶ ἄλλας ἐπικαίρους θέσεις εἰς τὰς γερμανικὰς ἀκτὰς, οὕτως ὥστε ἐξησφάλιζε τὴν κυριαρχίαν τῆς Βαλτικῆς καὶ ἐξουσίαζε τὰς ἐκβολὰς τῶν γερμανικῶν ποταμῶν. Ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλβετίας ἀπὸ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν Κάτω Χωρῶν ἀπὸ τῆς Ἰσπανίας.

2) Ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ πράγματα, ἀνεγνωρίσθησαν ἴσα δικαιώματα εἰς τὰ διάφορα δόγματα καὶ ἀποκατεστάθη ἡ θρησκευτικὴ εἰρήνη.

3) Ἀνεγνωρίσθη πλήρης αὐτοτέλεια τῶν ἡγεμόνων τῆς Γερμανίας ἐντὸς τῶν κτήσεών των καὶ ἐδόθη εἰς αὐτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ συνάπτουν συμμαχίας μεταξὺ των καὶ μεταξὺ ξένων κρατῶν.

Ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου

Ὁ τριακονταετὴς πόλεμος μετέβαλε τὴν Γερμανίαν εἰς ἐρείπια. Ἡ χώρα ἐλεηλατήθη, τὰ χωρία κατεστράφησαν, οἱ ἀγροὶ ἔμειναν ἀκαλλιέργητοι, αἱ πόλεις ἠρημώθησαν καὶ σχεδὸν εἶχον ἐκλείψει οἱ τεχνῖται. Ὁ πληθυσμὸς εἶχεν ἐλαττωθῆ εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ χώρα ὑπέστη ἰσχυρὸν πλήγμα, ἡ ἀνάπτυξις τῆς καθυστέρησε τοῦλάχιστον ἐπὶ ἓνα καὶ ἡμισαῖωνα καὶ μόλις περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Γερμανία κατάρθωσε νὰ συνέλθῃ καὶ ν' ἐκολουθήσῃ τὴν πρόοδον τῶν δυτικῶν λαῶν.

Ἡ εἰρήνη ὁμως αὐτὴ ἦτο ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως ἀρχὴ νέας ζωῆς διὰ τὴν Γερμανίαν, διότι ἔκλεισε τὴν ἑκατονταετῆ περίοδον τῶν θρησκευτικῶν διενέξεων καὶ ἐξησφάλιζε τὸ πολύτιμον στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπίνης προόδου, τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως. Ἡ Αὐστρία, καταπνίξασα τὴν ἐλευθερίαν ταύτην, ἔφερε τὴν πνευματικὴν ἀποτελμάτως εἰς τὴν χώραν καὶ ἀπεξενώθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀπὸ τὴν ζωὴν τῆς λοιπῆς Γερμανίας.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ (ΙΖ΄ ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

ΜΕΓΙΣΤΗ ΙΣΧΥΣ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ ΕΝ ΓΑΛΛΙΑ ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ΄

Ι. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΓ΄ - ΡΙΣΣΕΛΙΕ, ΜΑΖΑΡΕΝ

Ἡ ἀπολυταρχία εἰς τὴν Γαλλίαν

ΕΤΑ προσωρινὰ διακοπὰς κατὰ τὴν ἀνηλικιότητα τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ΄ (1610 - 1624) καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄ (1643 - 1653), ἡ ἀπόλυτος μοναρχία ἐστερεώθη εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος διὰ τῶν ὑπουργῶν Ρισσελιέ (1624 - 1642) καὶ Μαζαρέν (1643 - 1661) καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν μεγάλην αὐτῆς ἰσχύν κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ΄.

Ἡ Γαλλία ἔγινε τότε πρώτη δύναμις τῆς Εὐρώπης, ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριόν της ἀνεπτύχθησαν καὶ ἤκμασαν τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι. Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ΄ ἡ Γαλλία εἶχε τὸν λεγόμενον χρυσοῦν αἰῶνα τῆς.

Ἄλλ' ἡ ἀποκλειστικὴ συγκέντρωσις ὅλων τῶν ἐξουσιῶν, ἡ κατάπνιξις πάσης πρωτοβουλίας εἰς τὸ ἐσωτερικόν, ἡ ἐπιδίωξις τῆς ἡγεμονίας εἰς τὸ ἐξωτερικόν καὶ οἱ μακροὶ καὶ ἐξαντλητικοὶ διὰ τὴν χώραν πόλεμοι ἐπιφέρουν τὸν βαθμιαῖον κλονισμόν τοῦ καθεστώτος. Διὰ τῆς αὐστηρᾶς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματός του

ὁ Λουδοβίκος ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν ζύμωσιν, ἣ ὅποια κατέληξεν εἰς τὴν ἐπανάστασιν.

Ἡ Γαλλία τὸ 1610

Ὁ Ἑρρίκος Δ', βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ 1589, ἐδολοφονήθη τὸ 1610 ὑπὸ φανατικοῦ καλογήρου, ὁ ὅποιος ἔβλεπε εἰς αὐτὸν ἐκπρόσωπον τοῦ Σατανᾶ, ἕτοιμον νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ Πάπα καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Ὁ «ἀγαθός», ὁ «πατήρ», ὅπως ὠνομάσθη ὁ Ἑρρίκος, ἔθεσε τέρμα εἰς τὰς καταστροφὰς τεσσαρακονταετοῦς περίπου πολέμου καὶ ἀπέδωκεν εἰς τὴν Γαλλίαν τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν δύναμιν της. Ἀφοῦ δὲ διὰ τοῦ εὐεργετικωτάτου Διατάγματος τῆς Νάντης (1598) ἀποκατέστησε τὴν θρησκευτικὴν γαλήνην, ἐβοήθησε τὴν ἀναγέννησιν τῆς γεωργίας καὶ τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἐμπορίου. Ἐνίσχυσε τὴν ἐπικινδύνως κλονισθεῖσαν βασιλικὴν ἐξουσίαν καὶ ἔθεσε τὰς βάσεις τῆς γαλλικῆς ὑπέροχῆς εἰς τὴν Εὐρώπην (πρβλ. σελ. 105).

Τὸ 1610 ἡ κατάστασις ἐφαίνετο ἐξαιρετος. Οἱ εὐγενεῖς ἦσαν ἠττημένοι, οἱ Διαμαρτυρόμενοι εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν θρησκευτικὴν ἀνοχήν, ὁ λαὸς ἦτο προσηλωμένος εἰς τὴν βασιλείαν ἀπὸ εὐγνωμοσύνην διὰ τὴν εἰρήνην καὶ εὐημερίαν, τὴν ὅποιαν εἶχεν ἐπανεῦρει.

Ἐν τούτοις ἡ ἀντίδρασις παρεμόνευεν. Οἱ εὐγενεῖς ἐνοστάλουν κρυφίως τὴν ἐπιρροὴν τῶν προγόνων των καὶ λόγῳ τῆς κοινότητος τῶν συμφερόντων ἀπετέλουν ὡ ρ γ α ν ω μ ἔ ν η ν δ ὕ ν α μ ι ν. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι, χάρις εἰς τοὺς ὄρους τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης, ἀπέβησαν «κράτος ἐν κράτει», «μία μικρὰ Ὀλλανδία ἐντὸς τῆς μεγάλης Γαλλίας».

Ἐξασθένεισι τῆς βασιλείας (1610 - 1624)

Ὁ Ἑρρίκος ἀπέθανε, προτοῦ συμπληρώσει τὸ ἔργον του, καὶ ἡ ἀντικατάστασις ἀνδρὸς εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς ἡλικίας ὑπὸ τοῦ ἑνεαετοῦς υἱοῦ του Λουδοβίκου ΙΓ' ἔφερε κλονισμὸν εἰς τὸ καθεστῶς. Ἐφ' ὅσον τὸν ἀνήλικον βασιλεῖα ἐπετρόπευεν ἡ βα-

σιλομήτωρ Μαρία τῶν Μεδίκων ἐπεκράτησαν οἱ εὐνοούμενοι καὶ οἱ αὐλοκόλακες. Ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὴν κατάστασιν ἤρχισαν νὰ κινουῦνται οἱ εὐγενεῖς καὶ οἱ καλβινισταί. Διὰ νὰ ἀφαιρέσῃ πᾶσαν πρόφασιν πρὸς ἐξέγερσιν, ἡ Μαρία ἐκάλεσε τὰς Γενικὰς Τάξεις, τοὺς ἀντιπροσώπους δηλαδὴ τῶν τριῶν τάξεων (1614), οἱ ὅποιοι ὅμως ἐφάνησαν ἀνίκανοι νὰ θεραπεύσουν τὴν κακὴν διοίκησιν. Οἱ ἀντιπρόσωποι, ὑπερβολικὰ εὐλαβεῖς πρὸ τῆς βασιλείας, περιωρίσθησαν εἰς συζητήσεις διὰ τὰ προνόμια τῶν. Ἡ Μαρία, ἀφοῦ ἐπέτυχεν ὅ,τι ἀνέμενεν ἀπὸ τὴν συνέλευσιν, διέκοψε τὰς ἐργασίας αὐτῆς (24 Φεβρουαρίου 1615). Ὄταν τὴν ἐπομένῃ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν τριῶν τάξεων εἶδον κλεισμένην τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων, διελύθησαν

ἡσύχως. Ἀπὸ τότε αἱ γενικαὶ τάξεις δὲν συνεκλήθησαν μέχρι τοῦ 1789.

Ὁ Ρισελιέ (1624 - 1642)

Ἡ κατάστασις ἐφαίνετο ἐξελισσομένη εἰς ἀναρχίαν, ἰδίως μετὰ τὴν διένεξιν τοῦ Λουδοβίκου ΙΓ' πρὸς τὴν μητέρα του, ὅποτε τὴν ἐξουσίαν ἔλαβεν εἰς τὰς στιβαράς του χεῖρας ὁ καρδινάλιος Ρισελιέ (1624).

Ὁ Armand du Blesis κόμης τοῦ Richelieu (1585 - 1642) κατήγετο ἀπὸ εὐγενῆ οἰκογένειαν καὶ ἔλαβε τὴν ἀνατροφὴν τῶν εὐγενῶν. Ἀρχικῶς προωρίζετο διὰ τὸ στρατιωτικὸν στάδιον καὶ ἔμαθε ξιφασκίαν, ἵππασίαν καὶ ἄλλας

52. Ὁ Ρισελιέ

(Παρίσι, Μουσεῖον Λούβρου)

σωματικὰς ἀσκήσεις. Ἐπειδὴ ὅμως ἐχρειάσθη νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπισκοπὴν, τὴν ὁποίαν ἐλάβανον οἱ δευτερότοκοι τῆς οἰκογενείας του,

κατέγινεν εις θεολογικὰς μελέτας καὶ εἴκοσιν ἐτῶν ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος. Ἐζήσεν ὁμως εἰς τὴν αὐλήν, ὅπως πολλοὶ κληρικοὶ τῆς ἐποχῆς. Τὰ προσόντα του διέκρινεν ἡ βασιλομήτωρ, ἡ ὁποία διώρισεν αὐτὸν ὑπουργὸν τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν. Μετὰ τὴν διένεξιν ὁμως πρὸς τὸν υἱὸν τῆς, ὁ Ρισελιὲ ἐξορίζεται ἐπὶ τῆ διαστήμα. Ἄνακληθεὶς, κατῶρθωσε νὰ συμφιλίωσῃ τὸν υἱὸν μὲ τὴν μητέρα καὶ διὰ τὴν ἐκδούλευσιν αὐτὴν ὠνομάσθη καρδινάλιος. Κληθεὶς εἰς τὸ Συμβούλιον τοῦ βασιλέως, ἔλαβε μετ' ὀλίγων τὴν πρώτην θέσιν εἰς αὐτὸ (13 Αὐγούστου 1624), τὴν ὁποίαν διετήρησε μέχρι τοῦ θανάτου του (1642).

Εὐφυής, διορατικὸς, κρυφίνους καὶ σκοτεινός, γνώστης τῶν ἀνθρώπων, ἰδίως γνωρίζων νὰ ἐκμεταλλεῦεται τὸν Λουδοβίκον ΙΓ', ψυχρὸς καὶ ἄτεγκτος, ὥστε νὰ φαίνεται ἐστερημένος ἀνθρωπίνων αἰσθημάτων, ἐπεβλήθη διὰ τῆς θελήσεώς του, ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς ἐπὶ δεκαοκτῶ ἔτη καὶ ἐπέβαλε τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τὴν ἰσχὺν τῆς Γαλλίας εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ὥστε ἡ διοίκησίς του νὰ θεωρῆται μίᾳ ἀπὸ τὰς χαρακτηριστικωτέρας περιόδους τῆς Γαλλικῆς ἱστορίας καὶ ὁ ἴδιος ἀπὸ τοὺς σημαντικωτέρους ἄνδρας τῆς ἱστορίας.

Δι' αὐτοῦ ἤρχισε νὰ μορφώνεται τὸ δόγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Κατὰ τὸν καρδινάλιον, ἡ βασιλικὴ ἐξουσία, ἡ «ζωντανωτέρα εἰκὼν τοῦ Θεοῦ», δὲν ἔμπορεῖ νὰ περιορίζεται ἀπὸ καμίαν κοσμικὴν ἢ πνευματικὴν ἐξουσίαν. Διὰ νὰ διατηρήσῃ καὶ ἐξασφαλίσῃ τὰ συμφέροντα, μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι ἐπιφορτισμένος ὁ ἡγεμὼν, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μεταχειρίζεται ὅλα τὰ μέσα, νόμιμα καὶ μὴ. Ὡς ἀντάλλαγμα ὁμως διὰ τὴν ἀπόλυτον αὐτὴν ὑπακοὴν εἰς τὰ θελήματά του, ὁ βασιλεὺς ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ προστατεύσῃ τοὺς ὑπηκόους του καὶ νὰ ἐργάζεται διὰ τὴν εὐτυχίαν των. Ὅσοι ἀντιτάσσονται εἰς τὸ ἔργον αὐτό, εἶναι ἔνοχοι τοῦ ἐγκλήματος καθοσιώσεως.

Ὁ Ρισελιέ, ὅπως ὁ ἴδιος ἔγραψεν ἀργότερα εἰς τὴν Πολιτικὴν Διαθήκην του, ἐπέδιωξε: 1) νὰ καταστρέψῃ τὸ κόμμα τῶν Οὐγενότων· 2) νὰ ταπεινώσῃ τοὺς εὐγενεῖς, καὶ 3) νὰ ἀνυψώσῃ τὸ ἀξίωμα τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας, συντρίβων τὴν δύναμιν τῶν Ἀψβούργων. Ἐπέτυχε καὶ τὰ τρία, παρὰ τὰς ἀμέτρους δυσκολίας καὶ τοὺς πολυαριθμούς καὶ ἐπικινδύνους ἐχθρούς, χάρις εἰς τὴν ἀκλόνητον καὶ πολλὰκις σκληρὰν δραστηριότητά του.

Τὸ 1628, μετὰ ἐπίμονον πολιορκίαν, ἐκυριεύθη ἡ Λαροσελ

(La Rochelle), ἐπὶ τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Γαλλίας, τὸ ἰσχυρότερον προπύργιον τῶν καλβινιστῶν, παρὰ τὴν ζωηρὰν ἀντίστασιν τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ φρουρίου καὶ τὴν βοήθειαν τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου. Ὁ Ρισελιέ ὅμως εἶχε τὴν περίνοιαν νὰ διατηρήσῃ τὴν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητά τῶν πολιτικῶν δικαιωμάτων τῶν Οὐγενότων.

Συγχρόνως, ἐστράφη ἐναντίον τῶν εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐμφυλίων ταραχῶν εἶχον ἀποβῆ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι, καὶ κατέβαλεν αὐτοὺς διὰ τῶν ὄπλων καὶ τῶν θανατώσεων. Διέταξε νὰ καταστρέψουν τοὺς ὠχυρωμένους πύργους, ὅσοι δὲν ἐχρησίμευον διὰ τὴν ἄμυναν τῆς χώρας. Οἱ διοικηταὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἀνετίναξαν πολλοὺς πύργους.

Διὰ τῶν μέσων αὐτῶν καὶ τῆς συνεχοῦς ἐφαρμογῆς τοῦ συστήματός του ἐστερέωσε τὴν βασιλικὴν ἀπολυταρχίαν. Δὲν συνεκάλεσε τὰς Γενικὰς τάξεις καὶ κατέπειξε δι' αὐστηρῶν μέτρων τὴν ἀντίστασιν τοῦ Κοινοβουλίου (Parlement), δηλαδὴ τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου τῶν Παρισίων, τὸ ὅποιον, κατὰ παλαιὰν συνήθειαν, εἶχεν ἀποκτήσει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκφέρῃ κρίσεις ἐπὶ τῶν διαταγμάτων τῆς κυβερνήσεως.

Ὁ Ρισελιέ ἐμισεῖτο πολὺ καὶ ἡ θέσις του ἦτο ἐπισηφαλῆς. Εἶχεν ἄσπουνδον ἐχθρὸν τὴν βασιλίссαν καὶ ἦτο κίνδυνος εἰς πᾶσαν στιγμὴν οἱ ἀντίθετοι νὰ ἀποκτήσουν τὴν εὐνοίαν τοῦ βασιλέως καὶ νὰ ἐπιτύχουν τὴν καταστροφὴν του. Διὰ τῆς ἀπαραιμίλλου ἐπιτηδεϊότητός του διέλυε τὰς δολοπλοκίας. Διὰ μυστικῶν ὀργάνων ἐπέβλεπε τὰ πάντα, ἐκυβέρνηα τυραννικῶς καὶ ἐφόνευσεν ὑπὲρ τοὺς πεντήκοντα ἀνθρώπους, ὡς ἐπιβουλεωμένους τὴν ζωὴν του.

Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ἐξεμεταλλεύθη τοὺς ἐμφυλίους σπαραγμοὺς τῆς Γερμανίας, διὰ νὰ ταπεινώσῃ τὸν αὐστριακὸν οἶκον. Ἐβοήθησεν, ὅπως εἶδομεν, κατ' ἀρχὰς τὸν Γουσταῦον Ἀδόλφον καὶ βραδύτερον εἰσῆλθεν ὁ ἴδιος εἰς τὸν Τριακονταετῆ πόλεμον.

Ὁ Ρισελιέ κατ' οὐσίαν ἐκυβέρνηα κακῶς. Ἦτο μισάνθρωπος, ἐγωιστής, ὁ ὅποιος διὰ τῆς ψυχρᾶς ἐπιβολῆς καὶ τῆς ραδιοιουργίας ἐπέβαλε τὴν αὐθαιρεσίαν του καὶ παρεκώλυε τὴν ἀνάπτυξιν προσωπικοτήτων καὶ εὐγενεστέρων χαρακτήρων.

Καταστρεπτική ἦτο ἰδίως ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ του. Ὃταν ἀπέθανεν εἶχε προεξοφλήσει τὰ ἔσοδα πολλῶν ἐτῶν. Τὰ ἔσοδα ὑπερέβαινον κατὰ 50 ἑκατομμύρια τὰ ἔσοδα, ἐνῶ οἱ γεωργοὶ κατεστρέφοντο ἀπὸ τὴν φορολογίαν. Ὁ καρδινάλιος ἀπέθανε μισούμενος ἀπὸ ὄλους.

Βραδύτερον, ἰδίως τὸν 19ον αἰῶνα, ἐξεθείασαν αὐτὸν οἱ Γάλλοι πατριῶται, διότι συνέτριψε τὴν δύναμιν τῆς Γερμανίας, ὅπως διὰ τὸν ἀντίθετον λόγον οἱ Γερμανοὶ τὸν Βαλλενσταῖν καὶ τὸν Βίσαρκ.

Ἐπὶ τοῦ Ρισελιέ ἰδρύθη ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία (1635) καὶ ἡ Γαλλία εἶδε τὴν πρώτην μεγάλην ἀκμὴν τῶν γραμμάτων.

Ὁ Μαζαρέν (1643-1661)

Ὁ Ρισελιέ δὲν εἶδε τὸ τέλος τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου. Τὴν πολιτικὴν του ὁμως συνέχισεν ὁ διάδοχός του καρδινάλιος Μαζαρέν.

Ὁ Μαζαρέν (Mazarin), ἰταλὸς τὴν καταγωγὴν, γεννηθεὶς τὸ 1602, ἀνετράφη εἰς τὴν Ρώμην καὶ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Σαλαμάγκαν τῆς Ἰσπανίας, ὅπου κατάρθωσε νὰ διαπιστώσῃ τὴν ἀδυναμίαν τῆς Ἰσπανίας. Κατ' ἀρχὰς στρατιωτικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Πάπα, ἐστράφη εἰς τὴν διπλωματίαν, ἐγνώρισεν εἰς τὰς ἀποστολάς του τὸν Ρισελιέ, ἐχειροτονήθη περισσότερον ἀπὸ ὑπολογισμὸν παρὰ ἀπὸ πεποίθησιν, ἐπολιτογραφήθη γάλλος, ἐκέρδισε τὴν φιλίαν τοῦ Ρισελιέ, εἰσῆλθεν εἰς τὸ Συμβούλιον (1642) καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ καρδινάλιου. Ἐντελῶς ἀντίθετος τοῦ Ρισελιέ, ὑποχρεωτικὸς καὶ γλυκὺς, μετριοπαθής, οὐδένα κατεδίκασεν εἰς θάνατον, ἐξαιρετικὰ εὐλύγιστος καὶ δεξιός, δὲν ἀπέφευγε τὴν ὑποκρισίαν καὶ τὸ ψεῦδος.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΓ' ἀπέθανεν ὀλίγον μετὰ τὸν περίφημον πρωθυπουργόν του (1643) καὶ ἄφησε κατάστασιν ὁμοίαν πρὸς τὴν τοῦ 1610, διότι ὁ υἱός του Λουδοβίκος ΙΔ' ἦτο πέντε ἐτῶν. Τὴν ἀντιβασιλείαν ἔλαβεν ἡ μήτηρ του Ἄννα ἡ Αὐστριακὴ (Anne d'Autriche) καὶ αὐτὴ διώρισε πρωθυπουργὸν τὸν Μαζαρέν.

Ἐξέγερσις τῶν εὐγενῶν (1648-1653)

Ὁ νέος πρωθυπουργὸς ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὰς μεγάλας ἐπιτυχίας τοῦ γαλλι-

κού στρατοῦ καί τήν εἰρήνην τῆς Βεστφαλίας. Ἄλλ' ἀκριβῶς τὸ ἔτος, κατὰ τὸ ὁποῖον ὑπεγράφη ἡ τόσο ἐνοϊκὴ διὰ τὴν Γαλιαν εἰρήνην τῆς Βεστφαλίας, ἡ χώρα ἐταράχθη ἀπὸ ἐσωτερικὴν ἐξέγερσιν. Ἡ βαθυτέρα αἰτία ἦτο ἡ ἀντιπολιτευτικὴ κατὰ τῆς ἀπολυταρχίας διάθεσις. Ἀφορμὴν ὅμως ἔδωκεν ἡ οἰκονομικὴ πολιτικὴ τοῦ καρδινάλιου. Ὁ λαὸς ἐστέναζεν ἤδη ὑπὸ τὸ βάρος τῆς φορολογίας, ἕνεκα τῆς κακῆς διαχειρίσεως τοῦ Ρισελιέ. Τὸ Κοινοβούλιον τῶν Παρισίων διεμαρτυρήθη κατὰ τῶν νέων φορολογικῶν νομοθετημάτων. Ὄταν δὲ ὁ Μαζαρέν διέταξε τὴν σύλληψιν μερικῶν ἀπὸ τὰ ζωηρότερα μέλη του, ὁ λαὸς τῶν Παρισίων ἐπανεστάτησεν, ὑποκινούμενος ὑπὸ τῶν εὐγενῶν. Ἡ ἐξέγερσις διήρκεσε πέντε ἔτη (1648-1653) καὶ ὠνομάσθη Fronde (Σφενδόνη), κατὰ τὴν σκωπτικὴν διάθεσιν τῆς ἐποχῆς, ἐπειδὴ εἶχε πολλὰ εὐτράπελα ἐπεισόδια, ὅπως ἐκθέτει εἰς τὰ περίφημα ἀπομνημονεύματά του ὁ ἐκ τῶν πρωταγωνιστῶν καρδινάλιος τοῦ Ρέτζ (Mémoires du cardinal de Retz).

Ἡ ἀντίστασις τοῦ Κοινοβουλίου συνετρίβη εὐκόλως. Ἐπικινδυνωδεστέρα ὅμως ἦτο ἡ ἐμφάνισις ἐπὶ τῆς σκηνῆς τῶν εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ἔδωσαν τὴν τελευταίαν μάχην διὰ τὰ προνόμιά των. Ἀποτέλεσμα τῆς στάσεως αὐτῆς ἦτο ἡ μεγάλη πενία τοῦ λαοῦ καὶ ἡ τελειωτικὴ ἐπιβολὴ τῆς ἀπολυταρχίας.

II. Η ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΟΥ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ'

Λουδοβίκος ΙΔ' (1661 - 1715)

Ὄταν ἀπέθανεν ὁ Μαζαρέν, ὁ Λουδοβίκος ἦτο 22 ἐτῶν καὶ μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης δὲν εἶχε λάβει ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν κυβέρνησιν. Διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐνόμιζον ὅτι δὲν θὰ ἐνδιαφερθῆ διὰ τὰ πράγματα τοῦ κράτους. Τὴν ἡμέραν ὅμως τοῦ θανάτου τοῦ Μαζαρέν προσεκάλεσε τοὺς ὑπουργοὺς καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ἀπεφάσισε νὰ εἶναι ὁ ἴδιος πρωθυπουργὸς του καὶ ἀνέλαβε προσωπικῶς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους, τὴν ὁποίαν διεχειρίσθη μέχρι τέλους τῆς μακρᾶς βασιλείας του. Τὰ δὲ ἔτη τῆς ἀρχῆς τοῦ Λουδοβίκου ἀποτελοῦν μίαν τῶν ἀξιοσημειώτων περιόδων τῆς εὐρωπαϊκῆς ἱστορίας.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' (Louis XIV) δὲν διεκρίνετο διὰ τὸν πλοῦτον τῶν ἰδεῶν, ἀλλ' εἶχε διαυγεστάτην ἀντίληψιν, ἰσχυροτάτην βούλησιν καὶ τὰ προσόντα τοῦ ἄρχοντος εἰς ὑψιστον βαθμόν. Τὸ πρόσωπον καὶ αἱ κινήσεις του εἶχον κάτι τὸ ἐπιβλητικὸν καὶ μεγαλοπρεπές, εἰς τοὺς τρόπους του εἶχεν ἐπισημότητα, ἦτο κύριος τῶν κινήσεων καὶ τῶν λόγων του καὶ σχεδὸν οὐδέποτε ἐγέλα οὔτε ὠργίζετο, ὠμίλει ὀλίγον καὶ ἤκουε μετὰ προσοχῆς τοὺς ἄλλους. Κατὰ βάθος δὲν ἦτο κακός, ἀλλ' ὁ ἄμετρος ἐγωϊσμός του, αἱ ἐπιτυχίαι καὶ τὰ θυμιάματα, τὰ ὁποῖα προσέφερε προθύμως τὸ σμήνος τῶν αὐλικῶν συνετέλεσαν ὥστε νὰ ἀγαπᾷ μόνον τὸν ἑαυτὸν του.

Τὸ δόγμα τῆς ὀλοκληρωτικῆς μοναρχίας διετύπωσεν ὁ ἴδιος καθαρῶτατα εἰς τὰ δύο συγγράμματα, Ἄπομνημονεύματα διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ διαδόχου καὶ Στοχασμοὶ ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ ἐπαγγέλματος.

Ὁ Λουδοβίκος ἐθεώρει ἑαυτὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὑπεύθυνον καὶ ὑπόλογον μόνον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ἐφρόνει ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ βασιλέως οὐδένα ἔχει περιορισμόν, ὅτι εἰς αὐτὴν ἀνήκει ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν ὑπηκόων. Ὁ βασιλεὺς εἶναι ἡ ἐνσάρκωσις τοῦ κράτους. «Ἐγὼ εἶμαι τὸ κράτος» (*L' état c' est moi*), συνήθιζε νὰ λέγῃ, καὶ τὰ βασιλικά διατάγματα συνήθως ἐτελείωναν διὰ τῆς φράσεως *car tel est mon plaisir*. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας εἶναι ὁ «χριστιανικώτατος», ὁ «πρεσβύτερος» υἱὸς τῆς Ἐκκλησίας. Τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν συμμερίζεται ἡ πλειονότης τῶν συγχρόνων. Ὁ περίφημος θεολόγος Μποσουὲ τὴν στηρίζει εἰς τὰς Ἀγίας Γραφάς.

53. Λουδοβίκος ΙΔ'
(Παρίσι, Μουσεῖον Λούβρου)

Ἡ Κυβέρνησις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ἔγινεν αὐταρχική, ἐξησκέϊτο αὐστηροτάτη ἀστυνομική ἐπίβλεψις· οἱ ὕποπτοι καὶ οἱ ὑποπίπτοντες εἰς τὴν δυσμένειαν τῶν ἀρχόντων συνελαμβάνοντο διὰ τῶν μυστικῶν ἐνταλμάτων (lettres de cachet) καὶ ἐνεκλείοντο, χωρὶς νὰ δικασθοῦν, εἰς τὰς φυλακὰς τοῦ κράτους, τῶν ὁποίων ὀνομαστοτάτη ἦτο ἡ Βαστίλλη (Bastille), ἀρχαῖον φρούριον τῶν Παρισίων. Ὁ Λουδοβίκος ἐγκατεστάθη εἰς τὰ πολυτελεῆ ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν, τὰ ὁποῖα ἔκτισεν ὁ ἴδιος. Περὶ αὐτὰ ἔκτισαν τὰ μέγαρά των οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ἀνέμενον τὰ πάντα ἐκ τῆς εὐνοίας τοῦ ἀρχοντος. Ὁ βασιλεὺς περιεστοιχίσθη ἀπὸ πολυτελεστάτην καὶ δαπανηροτάτην αὐλήν. Ὑπὲρ τὰς τρεῖς χιλιάδας πρόσωπα ἀπετέλουν τὴν ὑπηρεσίαν του. Ἡ ζωὴ τῆς αὐλῆς ἐκανονίζετο ἀπὸ αὐστηρὰν ἔθιμοτυπίαν. Ἦτο ὠρισμένον πότε θὰ σηκωθῆ ὁ βασιλεὺς, πότε θὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν κοιτῶνα, πότε θὰ δεχθῆ τοὺς οἰκείους, ποῖος θὰ προσφέρῃ τὸ νυκτερινὸν ἔνδυμα, ὅταν μετέβαινεν εἰς τὴν κλίνην, ἢ τὸν πῖλον, ὅταν ἐξήρχετο.

Μὲ τὴν ἰδίαν αὐστηρότητα κανονίζεται καὶ ἡ ἐνασχόλησις τοῦ βασιλέως, ἡ λειτουργία τῶν γραφείων τῆς αὐλῆς. Ὁ Λουδοβίκος εἰς τὸ ὕψος τῶν ἀνακτόρων του περιστοιχισμένος ἀπὸ τοὺς αὐλικούς του εἶναι ὁ βασιλεὺς ἡλῖος εἰς τὸ μέσον τῶν ἀστερισμῶν.

Ὑπὸ τὴν λαμπρότητα ὅμως αὐτῆν, τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν πρόθυμον ὑπόκλισιν, ἐκρύπτετο πολλὴ ὑποκρισία, ψεῦδος καὶ διαφθορά.

Διοίξεις

Ἡ αὐταρχία ἐκτείνεται εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῆς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς. Ἔχομεν λοιπὸν ἀπολυταρχίαν διοικητικὴν, τοῦ κέντρου καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, βιομηχανικὴν καὶ οἰκονομικὴν, στρατιωτικὴν, θρησκευτικὴν.

Ἡ διοίξεις τοῦ κέντρου ὀργανώθη τελειωτικῶς χωρὶς πολλοὺς νεωτερισμούς. Αἱ κυριώτεραι ὑπηρεσίαι, συμβούλια, ὑπουργεῖα, συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς Βερσαλλίας. Εἰς τὴν διοίξεις τῶν ἐπαρχιῶν ὅλαι αἱ παλαιαὶ ἐλευθερίαι κατηργήθησαν. Κυβερνῆται, δικαστικά σώματα (Parlements), ἐπαρχιακαὶ

τάξεις και πόλεις ἔχασαν τὰ προνόμιά των. Ὁλη ἡ ἐξουσία περιήλθεν εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον τοῦ βασιλέως, τὸν intendant.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχεν ἱκανότητα νὰ ἐκλέγη τοὺς συνεργάτας του. Διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν ὑποθέσεων τοῦ κράτους ἐχρησιμοποίησεν ἕκ συστήματος ἄνδρας ἀπὸ τὴν ἀστικήν τάξιν, υἱοὺς ἐπιχειρηματιῶν καὶ τραπεζιτῶν, διότι ἦσαν ἐργατικώτεροι καὶ πειθαρχικώτεροι. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς του ἔδειξαν ἐξαιρετικὴν ἰδιοφυΐαν καὶ ἔγιναν ὀνομαστοί, ὅπως π.χ. ὁ ὑπουργὸς τῶν οικονομικῶν Κολμπέρ καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν Λουβοά.

Τὰ οἰκονομικὰ

Ὁ Κολμπέρ (Colbert) διεχειρίσθη ἐπὶ μακρὸν τὰ οικονομικά. Ἐργατικώτατος, μὲ ἀσυνήθη ἀντοχήν, συνεκέντρωνε τὰς ὑποθέσεις ἐπὶ τὰς σημερινῶν ὑπουργείων. Ὁ Κολμπέρ εἶναι ὁ γνησιώτερος ἀντιπρόσωπος τῶν οικονομικῶν ἀντιλήψεων τῆς ἐποχῆς του. Ἐφρόνει ὅτι ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ποσὸν τοῦ ὑπάρχοντος εἰς αὐτὴν χρήματος. Διὰ νὰ αὐξηθῇ ὁ πλοῦτος τῆς Γαλλίας, ἔπρεπε νὰ εἰσάγεται ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον χρῆμα. Τοῦτο θὰ κατωρθοῦτο, ἂν ἡ ἐξαγωγή ὑπερέβαινε τὴν εἰσαγωγὴν, μὲ ἄλλας λέξεις, ἂν ἡ Γαλλία εἶχεν ἀκμαίαν βιομηχανίαν. Ὁ Κολμπέρ ἐπίστευεν ὅτι ἡ βιομηχανία ἀναπτύσσεται μόνον μὲ τὴν ἐπέμβασιν τοῦ κράτους. Τὸ κράτος ἔπρεπε νὰ λάβῃ προστατευτικὰ μέτρα νὰ ἐμποδίσῃ δηλαδὴ τὴν εἰσαγωγὴν ξένων βιομηχανικῶν προϊόντων, νὰ διευκολύνῃ τὴν εἰσαγωγὴν πρώτων ὑλῶν, νὰ κανονίζῃ τὴν παραγωγὴν. Τὴν οικονομικὴν αὐτὴν ἀντίληψιν, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὸν 17ον αἰῶνα, ὠνόμασαν μερκαντιλισμὸν.

Συγχρόνως ὁ Κολμπέρ κατήργησε τοὺς ἐντὸς τῆς Γαλλίας περιορισμοὺς τοῦ ἐμπορίου κατεσκεύασεν ὁδοὺς, διώρυγας κτλ. Εἰς τοὺς καλοὺς χρόνους τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία τῆς Γαλλίας ἔφθασαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ ἡ Γαλλία ἀπέκτησεν ἀξιόλογον ἀποικιακὸν κράτος, τὸν Καναδᾶν καὶ τὴν Λουϊζιάναν ἐπὶ τοῦ Μισισσιπιῆ.

Ὅ σ τ ρ α τ ὸ ς

Συνέπεια τῆς οικονομικῆς ἀκμῆς ἦτο ἡ μεγάλη στρατιωτικὴ ἰσχύς τοῦ Λουδοβίκου. Ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἐπὶ δεκαετίας ἦτο ὁ πλουσιώτερος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης. Ἐδημιούργησεν ἰσχυρὸν στρατόν, ὁ ὁποῖος ἦτο τὸ στήριγμα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ τῆς ἐπιβολῆς εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ὁργανωτῆς τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ ἦτο ὁ Λουβοᾶ (Louvois).

Ἡ στρατιωτικὴ δύναμις τῆς Γαλλίας ἐπὶ Λουδοβίκου ἀνῆλθεν εἰς 220 χιλιάδας ἄνδρας, ἐνῶ ἡ χώρα δὲν εἶχε περισσοτέρους ἀπὸ 15 - 20 ἑκατομ. κατοίκους. Οἱ στρατιῶται ἦσαν ὅπως εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην μισθωτοί. Ἄλλ' ὁ Λουδοβίκος ἐστρατολόγει μόνον Γάλλους, ἰδίως χωρικούς. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἦτο προηγμένος πολὺ ἀπὸ τεχνικῆς ἀπόψεως (πυροβολικόν, τελειότερα ὅπλα, συνένωσις πυροβόλου ὅπλου καὶ λόγχης). Ἀντιθέτως εἰς ἀνωτέρας θέσεις τοῦ στρατοῦ ὁ Λουδοβίκος μετεχειρίσθη μόνον εὐγενεῖς. Ὁ στρατὸς ἦτο καθαρῶς βασιλικός, ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς διώριζε τοὺς ἀξιωματικούς καὶ ἐμισθοδοτεῖ αὐτοὺς ἐκ τοῦ ταμείου του.

Ὁ Λουδοβίκος ἀπέκτησε πολλοὺς ὀνομαστοὺς στρατηγούς, ὅπως τὸν Condé, Turenne, Luxembourg, Catinat κ.ἄ., καθὼς καὶ τὸν διάσημον μηχανικὸν Vauban, ὁ ὁποῖος ὠχύρωσε τὰ βόρεια καὶ ἀνατολικά σύνορα τοῦ κράτους μὲ νέου τύπου ὀχυρώματα, χαμηλὰ καὶ παχέα, καλυπτόμενα μὲ πυκνὸν χῶμα καὶ χλόην. Ἡ Γαλλία ἐπὶ Λουδοβίκου ἀπέκτησεν ἐπίσης σημαντικὴν ναυτικὴν δύναμιν.

Τὰ θρησκευτικά. Ἀνάκλησις τοῦ διατάγματος τῆς Νάντης

Ὁ Λουδοβίκος ἤθελε νὰ ἐπιβάλλεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, διότι εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ἔπρεπεν εἰς τὴν Γαλλίαν νὰ βασιλεύῃ μία πίστις, εἰς βασιλεὺς καὶ εἰς νόμος (un roi, une loi, une foi). Διὰ τοῦτο ἤλθεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν Πάπαν, τοῦ ὁποῖου ἠθέλησε νὰ περιορίσῃ τὸ δικαίωμα εἰς τὴν Γαλλίαν, ὡς πρὸς τὸν διορισμὸν τῶν ἐπισκόπων. Ὁ βασιλεὺς ἐστηρίχθη ἐπὶ σημαντικοῦ μέρους τοῦ γαλλικοῦ κλήρου καὶ πρόθυμον ἀπολογητὴν

τῆς ἐκκλησιαστικῆς πολιτικῆς του εἶχε τὸν ὀνομαστὸν ρήτορα καὶ συγγραφέα Μποσουέ (Bossuet).

Ἀπάνθρωπος καὶ συγχρόνως ἀσύνητος ἦτο ἡ συμπεριφορὰ τοῦ Λουδοβίκου πρὸς τοὺς καλβινιστὰς. Παρακινούμενος ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ κλήρου, ἰδίως ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν, ἀπεφάσισε νὰ ἐκριζώσῃ τὴν αἵρεσιν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν. Ἀφοῦ μετεχειρίσθη πολλὰ βίαια μέτρα κατ' αὐτῶν, ἀνεκάλεσε τὸ Διάταγμα τῆς Νάντης (1685). Οἱ καλβινισταὶ ἢ ἔπρεπε νὰ δεχθοῦν τὸν καθολικισμόν ἢ νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ ἔδαφος τῆς Γαλλίας. Τὴν διαταγὴν συνώδευσαν ἀπάνθρωπα καὶ ἐξευτελιστικὰ μέτρα. Χιλιάδες καλβινισταί, ὑπὲρ τὰς 100 χιλιάδας, ἄφησαν τὴν πατρίδα των. Ὁ βασιλεὺς ἐφάνη ὅτι ἐθριάμβευσε καὶ μετ' αὐτοῦ ἐπανηγύριζεν ὁ καθολικὸς κλῆρος.

Ἄλλ' ἡ ἀνάκλησις τοῦ Διατάγματος τῆς Νάντης (Révocation de l'Édit de Nantes) ἦτο καταστρεπτικὴ διὰ τὴν Γαλλίαν καὶ εἶχε διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Εὐρώπης συνεπείας, τὰς ὁποίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ προῖδη τις. Οἱ Οὐγενότοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὰς διαφόρους χώρας, ἰδίως εἰς τὰς ὁμοδόξους, φέροντες τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐπιμέλειάν των εἰς αὐτάς, διότι πολλοὶ ἀπ' αὐτούς, ἦσαν ἄριστοι τεχνῖται. Εἰς τὴν Πρωσσίαν μόνον ἐγκατεστάθησαν ὑπὲρ τὰς 20 χιλιάδες, οἱ ὅποιοι ἐδημιούργησαν πυρῆνα τεχνικῆς, βιομηχανικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Οἱ ἐγγράμματοι, οἱ λόγιοι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν. Ὁ θρησκευτικὸς ζῆλος καὶ τὸ πᾶ-

54. Ὁ Μποσουέ
(Παρίσι, Μουσεῖον Λούβρου)

θος κατά τοῦ Λουδοβίκου ἔκαμαν αὐτοὺς καλοὺς συγγραφεῖς. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἦτο ὁ περίφημος Πιέρ Μπαύλ, (Pierre Bayle, 1647 - 1706), δημοσιογράφος σατιριστῆς καὶ φιλόσοφος. Αὐτοὶ ἐξέδωκαν ἐφημερίδας, περιοδικὰ καὶ βιβλία, διὰ τῶν ὁποίων ἤνοιξαν σφοδρὰν πολεμικὴν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου καὶ διέσυραν αὐτὸν καὶ τὸ καθεστῶς του. Στήριγμα εἶχον τὸν ἀντίπαλόν του βασιλέα τῆς Ἀγγλίας Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας καὶ τὸ μῖσος, τὸ ὁποῖον ἀπέλυσαν εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ πόλεμοι τοῦ Λουδοβίκου.

Θάνατος τοῦ Λουδοβίκου (1715)

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἀπέθανεν 77 ἐτῶν τὸ 1715, ἀφοῦ ἔμεινεν εἰς τὸν θρόνον 72 ἔτη καὶ ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν 54 ἔτη.

55. Ὁ ἄρτος τοῦ βασιλέως
(Χαλκογραφία τῆς ἐποχῆς)

Ὁ ἀντιπρόσωπος αὐτὸς τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὁ βασιλεὺς Ἡλῖος, ἀποθνήσκων, ἄφηκε τὴν χώραν του κατεστραμμένην, ὅπως ὁ Φίλιππος Β' τὴν Ἰσπανίαν πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν. Ἐδαπάνησε κολοσσιαῖα ποσὰ διὰ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ὀρέξεις του. Ἀπὸ τοῦ 1689 διεξῆγε διαρκῆ πόλεμον κατὰ τῆς Εὐρώπης, ἐνῶ αἱ δαπάναι διὰ τὰς οἰκοδομὰς, τὰ δῶρα εἰς τοὺς εὐνοουμένους καὶ ὁ πολυτελεὴς βίος τῆς αὐτῆς ἐσπατάλησαν μυθώδη ποσὰ.

Ἡ ἀκαταλόγιστος φρολογία ἀπεμύζησε τὸ αἷμα τῶν χωρικῶν, ἡ καταδίωξις τῶν Οὐγενότων ἐστέρησε τὴν χώραν τεχνιτῶν καὶ κατέστρεψε τὴν

βιομηχανίαν. Ὁ βίος εἰς τὴν ὑπαιθρον ἦτο θλιβερός. Εἰς πολλὰ μέρη οἱ χωρικοὶ μόλις εὔρισκον ἄρτον καὶ εἰς ὅλην τὴν Γαλλίαν παρατηρήθη ἐλάττωσις πληθυσμοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ λαὸς ἠσθάνθη ἀνακούφισιν, ὅταν ἔμαθε τὸν θάνατόν του, καὶ ηὐχαριστήθη. διότι ἔληξεν ἡ μακρὰ βασιλεία του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'

ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΥ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΓΓΛΙΑΝ

Πολιτική ανάπτυξις τῆς Ἀγγλίας

ΑΓΓΛΙΚΟΣ λαός ανεπτύχθη πολιτικῶς ἐνωρίτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης. Ἦδη κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων ἐτέθησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν αἱ βάσεις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος.

Τὸν 17ον αἰῶνα οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Στούαρτ βασιλεῖς ἐπεχείρησαν, ἀκολουθοῦντες τὸ παράδειγμα τῶν γάλλων βασιλέων, νὰ καταργήσουν τὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ νὰ κυβερνήσουν ἀπολυταρχικῶς. Ἄλλ' οἱ Ἀγγλοι διὰ δύο ἐπαναστάσεων, τοῦ 1648 καὶ 1688, ἐματαίωσαν τὴν προσπάθειαν αὐτῶν.

Οὕτως ἡ χώρα διῆλθε περίοδον πολιτικῶν ἀναστατώσεων, διὰ τῶν ὁποίων ἐπαγίωθη καὶ διεμορφώθη περαιτέρω τὸ κοινοβουλευτικὸν πολίτευμα.

Ἀπὸ τότε ἡ Ἀγγλία, εἰρηνεύσασα καὶ εὐνομουμένη, εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς μεγάλης ὑλικῆς καὶ διανοητικῆς προόδου.

Τὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ

Ἡ πολιτικὴ ἀνάπτυξις τῆς Ἀγγλίας κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἦτο οὐσιωδῶς διάφορος τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Οἱ βασιλεῖς αὐτῆς διετήρησαν πάντοτε μεγάλην ἰσχύν, ἐνῶ οἱ εὐγενεῖς οὐδέποτε ἀπέκτησαν κυριαρχικὰ δικαιώματα.

Ἡ βασιλικὴ ἐξουσία ὅμως ὑπεβάλλετο ἀνέκαθεν εἰς μερικὸς περιορισμοὺς. Ἰδίως εἰς ζητήματα φορολογίας ὁ βασιλεὺς ἐπῆρπε νὰ ζητήσῃ τὴν γνώμην τῶν φορολογουμένων. Ὅσακις

ἐπρόκειτο νὰ ἐπιβάλλῃ νέον φόρον, ἐκάλει εἰς συμβούλιον τοὺς γαιοκτήμονας, τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἡγουμένους τῶν μοναστηρίων. Οὕτω διεμορφώθη τὸ πρῶτον κοινοβούλιον (Parlement) ἢ Βουλὴ τῶν Λόρδων.

Ὅταν τὸν 13ον αἰῶνα ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Ἀκτῆμων (1199 - 1216) ἠθέλησε νὰ κυβερνήσῃ τὴν χώραν κατὰ τὰς ὁρέξεις του, οἱ εὐγενεῖς ἐξανέστησαν καὶ ὑπεχρέωσαν αὐτὸν νὰ παραχωρήσῃ τὴν ὀνομαστὴν Magna Charta (1215), τὸν πρῶτον δηλαδὴ συνταγματικὸν χάρτην τῆς Ἀγγλίας, ὁ ὁποῖος ἐξισφάλιζε τὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ (συγκατάθεσις διὰ τὴν φορολογία, προσωπικὴ ἐλευθερία, δικαίωμα ἀντιστάσεως).

Βραδύτερον ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια ὁ βασιλεὺς νὰ συμβουλευέται, ἐπὶ οἰκονομικῶν ἰδίως ζητημάτων, ἀντιπροσώπους τῶν συμβουλίων τῶν κομητειῶν καὶ τῶν κοινοτήτων. Τοιοῦτοτρόπως προῆλθε δευτέρον συμβούλιον, ἡ δευτέρα ἀγγλικὴ Βουλὴ, ἡ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων, ἡ ὁποία σὺν τῷ χρόνῳ ἔλαβε μεγαλυτέραν σπουδαιότητα, διότι ἀντεπροσώπευε μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ βασιλεία εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐτέθη ὑπὸ τὸν νόμον, ἐνῶ ἡ βασιλεία εἰς τὴν Γαλλίαν ἦτο ὑπὲρ τὸν νόμον.

Ἀπολυταρχικαὶ τάσεις τῶν Στούαρτ

Μετὰ τὸν θάνατον τῆς Ἐλισάβετ (1603), εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας προσεκλήθη ὁ βασιλεὺς τῆς Σκωτίας Ἰάκωβος, ὁ υἱὸς τῆς Μαρίας Στούαρτ. Τοιοῦτοτρόπως ἀνῆλθεν ἡ δυναστεία τῶν Στούαρτ εἰς τὸν ἀγγλικὸν θρόνον καὶ ἠνώθησαν ὑπὸ τὸ αὐτὸ σκῆπτρον Ἀγγλία καὶ Σκωτία.

Οἱ Στούαρτ, ἀκολουθοῦντες τὰς τάσεις τῆς ἐποχῆς των, ἰδίως τὸ παράδειγμα τῶν βασιλέων τῆς Γαλλίας, ἐπεχείρησαν νὰ κυβερνήσουν τὴν Ἀγγλίαν ἀπολυταρχικῶς. Ἀλλὰ προσέκρουσαν εἰς τὰς συνηθείας τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ καὶ ἐξήγειραν ἰσχυρὰν ἀντίδρασιν. Ἐπιχειρήσαντες ἀφ' ἑτέρου νὰ κανονίσουν αὐθαίρετως τὰ θρησκευτικὰ ζητήματα, ἐξηρέθισαν τοὺς ὀπαδοὺς καὶ τῶν δύο δογμάτων.

Διὰ τοῦτο εἶχον διαρκεῖς προστριβὰς πρὸς τὸ κοινοβού-

λιον. Πολλάκις διέλυσαν αυτό, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν πάλιν νὰ τὸ συγκαλέσουν, διότι εἶχον ἀνάγκην χρημάτων. Ἡ τακτικὴ τῶν γενικῶς δὲν εἶχε σταθερότητα καὶ συνέπειαν.

Ὁ Ἰάκωβος Α' (1603 - 1625) εἶχε μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Ἐφρόνει ὅτι ὁ βασιλεὺς εἶχεν ἐξουσίαν ζωῆς καὶ θανάτου ἐπὶ τῶν ὑπηκόων του.

Υἱὸς καθολικῆς, ἀνατραφεὶς εἰς τὸ καλβινικὸν δόγμα, ἦτο ἄρκετὰ ἐξυπνος καὶ μορφωμένος, ἀλλὰ στενὸς εἰς τὴν ἀντίληψιν καὶ σχολαστικός. Ἰδίως ἐνόμιζεν ἑαυτὸν ἀρμόδιον εἰς τὰ θεολογικὰ ζητήματα. Διὰ νὰ κανονίσῃ τὰ θρησκευτικά, ἐστηρίχθη εἰς τὴν ἀγγλικὴν ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας ἦτο ἀρχηγός, καὶ ἐπίεσε τοὺς καθολικοὺς καὶ πουριτανούς. Οἱ καθολικοὶ, κατόπιν σκοτεινῆς συνωμοσίας, ἀποδοθείσης εἰς αὐτούς, κατεδιώχθησαν ἀπηνέστατα. Ἐναντίον τῶν πουριτανῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἤθελον ἐπισκόπους, ἐπίσημα προσευχητάρια καὶ διασκεδάσεις τῆς Κυριακῆς, ἔλαβε τοιαῦτα μέτρα, ὥστε

56. Κάρολος Α'
(Βάν Ντάιχ, Παρίσι, Μουσεῖον Λούβρου)

μετηνάστευσαν οὗτοι ὁμαδικῶς εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἴδρυσαν τὰς πρώτας ἀγγλικὰς ἀποικίας. Ὁ Ἰάκωβος διετέλεσεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς προστριβὰς πρὸς τὸ Κοινοβούλιον καὶ ἐσώρευσε σφάλματα, τὰ ὁποῖα ἐπλήρωσεν ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν εἰς τὸν θρόνον υἱὸς του Κάρολος ὁ Α'.

Ὁ Κάρολος Α' (1625 - 1649) ἦτο διάφορος τοῦ πατρὸς του. Εὐκίνητος, ὠραῖος καὶ ἵπποτικός τὴν ἐμφάνισιν, κατὰ βᾶθος ἦτο ἀδύνατος χαρακτήρ καὶ δὲν ἀπέφευγε τὸ ψεῦδος. Ἐ-

πολιτεύθη κακῶς, ὅπως ὁ πατήρ του. Διέλυσε ἐπανειλημμένως τὸ Κοινοβούλιον, ἐκυβέρνησε ἐπὶ ἔνδεκα ἔτη ἀπολυταρχικῶς, ἀλλ' ὅταν τέλος ἤναγκάσθη νὰ συγκαλέσῃ τὸ ὀνομασθὲν Μακρὸν Κοινοβούλιον, ἕνεκα τῆς μακρᾶς διάρκειας (1640 - 1653) προσέκρουσε εἰς σφοδρὰν ἀντίδρασιν. Ἡ βουλή κατεδίκασε εἰς θάνατον ὑπουργοὺς τοῦ βασιλέως, οἱ ὅποιοι ἦσαν συνένοχοι εἰς τὰ ἀπολυταρχικὰ μέτρα καὶ τὰς θρησκευτικὰς καινοτομίας. Ὁ Κάρολος ἤλθε τέλος εἰς φανεράν ρῆξιν πρὸς τὸ Κοινοβούλιον καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν ὑπαιθρον, διὰ νὰ ὀργανώσῃ τὸν πόλεμον κατ' αὐτοῦ.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1648. Κρόμβελ

Οὕτως ἤρχισεν ὁ ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ βασιλέως καὶ Κοινοβουλίου. Μετὰ τοῦ βασιλέως ἐτάχθησαν οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὀπαδοὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν γένει αἱ δυτικαὶ καὶ βόρεια ἐπαρχίαι, ἐνῶ τὸ πολυπληθέστερον καὶ πλουσιώτερον μέρος τῆς Ἀγγλίας, τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ νότιον, ὑπεστήριξε τὸ Κοινοβούλιον. Ὁ στρατὸς τοῦ βασιλέως ἦτο μαχιμώτερος, διότι ἀπετελεῖτο ἀπὸ εὐγενεῖς ἰππεῖς, ἐξησκημένους καὶ τολμηροὺς, καὶ τὸ ἰππικὸν ἀπετέλει ἀκόμη τὴν κυρίαν δύναμιν τοῦ τότε στρατοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ στρατὸς τοῦ Κοινοβουλίου, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀστοὺς μὴ ἐξησκημένους εἰς τὸν πόλεμον, εἶχε πολὺν ἀποτυχίαν.

Τότε ὁ Κρόμβελ, βουλευτὴς καὶ ἀξιωματικὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Κοινοβουλίου, εἰσήγαγε νέαν τακτικὴν. Κατήρτισεν ἰππικὸν ἀπὸ ὄρεινους πουριτανούς, φανατισμένους εἰς τὴν πίστιν των, οἱ ὅποιοι δὲν ἐπολέμουν, ὅπως οἱ μισθοφόροι, διὰ τὸ χρῆμα, ἀλλὰ ἀπὸ ἀφοσίωσιν εἰς τὴν θρησκείαν. Οἱ πολεμισταὶ αὐτοὶ, ὅπως καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ λαοῦ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἠσθάνοντο βαθεῖαν ἀποστροφὴν πρὸς πᾶν καθολικόν. Ὁ Κρόμβελ κατῴρθωσε νὰ διεγείρῃ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα μὲ βίον αὐστηρόν, μὲ προσευχάς, μὲ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ μὲ ἄσματα τοῦ ψαλτηρίου. Ὁ στρατὸς αὐτὸς δὲν ἤργησε νὰ φανῇ ἀνώτερος ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ βασιλέως. Ὁ Κρόμβελ διωρίσθη στρατηγὸς καὶ ἐνίκησε τὸν βασιλέα, ὁ

όποιος ήναγκάσθη νά καταφύγη εις Σκωτίαν. 'Αλλ' οί Σκώτοι παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τὸ ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον.

Ὁ Ὀλιβιέρος Κρόμβελ (Olivier Cromwel, 1599 - 1658) ἦτο υἱὸς εὐπόρου γαιοκτημόνου, μεγαλόσωμος καὶ ρωμαλέος, δραστηριώτατος, μὲ αὐστηρὰν φυσιογνωμίαν καὶ ρήτωρ νευρώδης. Ἐνεπνέετο ἀπὸ θερμὸν θρησκευτικὸν ζῆλον καὶ διετήρει τὴν ωμότητα τῆς ἀγγλικῆς φυλῆς κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους. Ἀνεδείχθη ἀξίος ὄργανωτῆς καὶ διπλωμάτης ὀξυδερκῆς, ὥστε νὰ θεωρῆται ἀπὸ τοὺς θεμελιωτὰς τοῦ ἀγγλικοῦ μεγαλείου.

57. Ὁ Κρόμβελ

(κατὰ προσωπογραφίαν τοῦ 1657,
Λονδίνου, Ἐθνικῆ Πινακοθήκη)

Τοιοιούτρόπως ἐπεκράτησε τὸ Κοινοβούλιον. Δὲν ἤρρησεν ὅμως νὰ ἔλθῃ εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν νικητὴν στρατηγόν. Ἡ πλειοψηφία τοῦ Κοινοβουλίου ἦτο ἐναντίον τοῦ Κρόμβελ καὶ ἤθελε νὰ περιορίσῃ τὰς αὐθαιρεσίας του. Ἐκεῖνος εἰσῆλθε μὲ τὸν στρατὸν του εἰς τὸ Λονδίνον καὶ ἀπέβαλε τοὺς ἀντιπολιτευομένους ἀπὸ τὴν Βουλὴν. Τοῦτο ὠνομάσθη κάθαρσις τοῦ Κοινοβουλίου καὶ τὸ οὕτως ἀκρωτηριασθὲν σῶμα Κολοβὸν Κοινοβούλιον (Rump - parliament), κατὰ τὴν σκωπτικὴν τάσιν τῶν χρόνων ἐκείνων. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ὠρίμασεν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἀξιοματικῶν τοῦ ἐπαναστατικοῦ στρατοῦ ἡ ἰδέα ὅτι πᾶσα κυριαρχία στηρίζεται εἰς τὸν λαόν καὶ πηγάζει ἀπὸ τὸν λαόν. Τοιοιούτρόπως ἐγεννήθη, ἀντιθέτως πρὸς τὸ ἀξίωμα τῆς ἐλέφ Θεοῦ κυριαρχίας, τὸ ἀξίωμα τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ.

Ὁ βασιλεὺς εἰσήχθη εἰς δίκην πρὸ ἐκτάκτου στρατοδικείου, κατεδικάσθη εἰς θάνατον, ὡς τύραννος, προδότης καὶ ἐχθρὸς τοῦ λαοῦ, καὶ ἀπεκεφαλίσθη (1649).

Ἡ Δημοκρατία (1649 - 1660)

Ἡ μερίς, ἡ ὁποία εἶχε γίνει κυρία τῆς καταστάσεως μετὰ τοῦ Κρόμβελ, ἀπετέλει μειοψηφίαν. Ἄλλ' ἔδειξε μεγίστην δραστηριότητα καὶ διτηρήθη ἐπὶ ἕνδεκα ἔτη εἰς τὴν ἀρχὴν. Ἡ Ἀγγλία ἀνεκρηύχθη δημοκρατία, ἡ Ἄνω Βουλὴ διελύθη, ἀνετέθη δὲ εἰς ἕκτακτον συμβούλιον ἢ κυβέρνησις. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ Σκωτία καὶ ἡ Ἴρλανδία δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν ἐπανάστασιν, ὁ Κρόμ-

58. Ὁ Κρόμβελ συνομιλῶν μετὰ τοὺς δικηγόρους
(Λονδῖνον, Πανακοθήκη)

βελ ἀπεβιβάσθη μετὰ στρατοῦ εἰς τὴν Ἴρλανδίαν καὶ κατέπνιξεν εἰς τὸ αἷμα τὴν ἀντίστασιν. Ἐπίσης κατεστάλη ἡ ἐξέγερσις τῆς Σκωτίας.

Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας αὐτάς, ὁ Κρόμβελ ἔγινε κύριος τῆς καταστάσεως καὶ ἤρχισε νὰ ἐργάζεται πρὸς ἐξύψωσιν τῆς δυνάμεως τῆς Ἀγγλίας.

Ἐπειδὴ ἡ ὀλλανδικὴ δημοκρατία ὑπεστήριξε τοὺς ἄγγλους βασιλόφρονας, ὁ Κρόμβελ ἐστράφη κατ' αὐτῆς. Τὸ 1651, τὸ Κοινοβούλιον ἐψήφισε τὴν περίφημον περὶ ν α υ τ ι λ ί α ς π ρ ᾶ ξ ι ν,

ή όποία άπηγόρευεν εις ξένα πλοία νά μεταφέρουν εις άγγλικούς λιμένας προϊόντα άλλα έκτός τών έν τή ίδια χώρα παραγομένων. Τοῦτο έβλαπτεν ιδίως τήν όλλανδικήν ναυτιλίαν, ή όποία τότε διεξήγε σχεδόν άποκλειστικώς τό διαμετακομιστικόν έμπορίον τής ύψηλίου. Διά τοῦτο ή Όλλανδία έκήρυξε τόν πόλεμον κατά τής Άγγλίας. Άλλ' ό άγγλικός στόλος είχε σειράν έπιτυχιών και ή Όλλανδία ήναγκάσθη νά ειρηνεύση και νά άναγνωρίση τήν πράξιν τής ναυτιλίας.

Έν τῷ μεταξύ ό Κρόμβελ διέλυσε βιαίως τό Κολοβόν Κοινοβούλιον και οι άνώτεροι άξιωματικοί άνηγόρευσαν αυτόν άνώτατον άρχοντα ίσοβίως, υπό τόν τίτλον τοῦ Λόρδου Προστάτου (Lord Protector). Ό Κρόμβελ άπέκτησε μεγίστην δύναμιν και έκυβέρνησεν τήν χώραν ώς δικτάτωρ μέ συμβούλιον, τοῦ όποίου αυτός διώριζε τά μέλη. Η Άγγλία κατέστη έπ' αυτού τό ίσχυρότερον διαμαρτυρόμενον κράτος, αί δε αύλαί τής Εύρώπης έζήτουν τήν συμμαχίαν του, μολοντί άπεστρέφοντο αυτόν ώς βασιλοκτόνον.

Ό Κρόμβελ άπέθανε τό 1658 και τόν διεδέχθη ό υίός του Ριχάρδος Κρόμβελ ώς λόρδος προστάτης. Άλλά, λεπτός και εύγενής έκ φύσεως, δέν ειχεν ούτε σθένος ούτε τά άρχικά προσόντα τοῦ πατρός του. Διά τοῦτο παρητήθη οικειοθελώς.

Παλινόρθωσις τών Στούαρτ

Τότε ό στρατηγός Μοϋνκ (Monk), ό όποίος ειχε καταστείλει νέαν έπανάστασιν τής Σκωτίας, έβάδισε μετά τοῦ στρατοῦ του κατά τής πρωτευούσης, εισήλθεν εις αυτήν, άνευστάσεως και έτάχθη πρὸς τό μέρος τής πλειοψηφίας, ή όποία έπεθύμει τήν κατάλυσιν τής στρατοκρατίας και τήν παλινόρθωσιν τής βασιλείας. Τό νέον Κοινοβούλιον εκάλεσεν εις τόν θρόνον τόν Κάρολον Β', τόν όποίον ό λαός έδέχθη μέ ζωηράς εκδηλώσεις χαράς.

Άλλ' οι Στούαρτ δέν ειχον συνετισθῆ εις τήν έξορίαν. Ό Κάρολος Β' και ό άδελφός του Ιάκωβος Β' επανέλαβον τά σφάλματα τών προκατόχων και υπερέβησαν αυτά. Έπειδή έζησαν ώς φυγάδες εις τήν αύλήν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ειχον

προσοικειωθή τὰς συνηθείας τῆς γαλλικῆς αὐλῆς καὶ ἤθελον νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὴν Ἀγγλίαν τοὺς ἀπολυταρχικοὺς τρόπους καὶ τὸν αὐλικὸν βίον τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας. Ἐκτὸς τούτου, εἰργάσθησαν ἀναφανδὸν ὑπὲρ τοῦ καθολικοῦ δόγματος.

Ἡ βασιλεία τοῦ Καρόλου Β' διῆλθε μὲ συνεχεῖς προστριβὰς πρὸς τὸ Κοινοβούλιον. Ὁ Κάρολος εἰργάσθη διὰ νὰ βελτιώσῃ τὴν θέσιν τῶν καθολικῶν. Ἀλλὰ τὸ Κοινοβούλιον ἐψήφισεν ὅτι μόνον ὁπαδοὶ τῆς ἐπισκοπικῆς ἐκκλησίας διορίζονται εἰς δημοσίας θέσεις. Ὀλίγον βραδύτερον ἐψήφισε τὸν περίφημον νόμον Habeas corpus, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλιζε τοὺς πολίτας ἀπὸ τὴν αὐθαίρετον φυλάκισιν, διότι κατήργησε τὴν προφυλάκισιν, ὅρισας ὅπως πᾶς πολίτης συλλαμβανόμενος προσάγεται εἰς δίκην ἐντὸς εικοσιτεσσάρων ὥρων.

Κατὰ τοὺς χρόνους τούτους τῆς πολιτικῆς διαμάχης ἐμορφώθησαν τὰ δύο μεγάλα κόμματα τοῦ ἀγγλικοῦ Κοινοβουλίου, τὰ ὁποῖα ἐπὶ δύο καὶ πλέον αἰῶνας ἐκυβέρνησαν τὴν Ἀγγλίαν, τὸ κόμμα τῶν φιλοβασιλικῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάσθησαν Τόρις (Tories, οἱ σημερινοὶ συντηρητικοί) καὶ τὸ κόμμα τῶν συνταγματικῶν, οἱ ὁποῖοι ὠνομάζοντο Οὐίξ (Whigs, οἱ σημερινοὶ φιλελεύθεροι).

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688

Ὁ διαδεχθεὶς τὸν Κάρολον Β' Ἰακώβος Β' ὑπεστήριξεν ἀναφανδὸν τὸν καθολικισμόν, ἐπέτρεπεν ἐπισήμως τὴν καθολικὴν λειτουργίαν καὶ ἀνεβίβασεν εἰς τὰ ὕψιστα ἀξιώματα καθολικούς. Ὁ λαὸς ἠλπίζεν ὅτι θὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὰς ὑπερβασίας αὐτὰς μὲ τὸν θάνατον τοῦ βασιλέως, διότι αἱ δύο θυγατέρες τοῦ Ἰακώβου, αἱ ὁποῖαι ἐμελλον νὰ διαδεχθοῦν αὐτόν, ἦσαν διαμαρτυρόμεναι. Ἀλλὰ, παρὰ προσδοκίαν, ἡ βασίλισσα ἐγέννησεν υἱόν, ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς θὰ ἀνετρέφετο εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα. Τότε συνεννοήθησαν Τόρις καὶ Οὐίξ καὶ προσεκάλεσαν εἰς τὸν θρόνον τὴν μεγαλυτέραν κόρην τοῦ Ἰακώβου Μαρίαν καὶ τὸν σύζυγόν της Γουλιέλμον τῆς Ὁρανίας, τὸν κυβερνήτην τῆς Ὀλλανδίας. Καὶ ὅταν ἐκεῖνοι ἀπεβιάσθησαν εἰς Ἀγγλίαν, ὅλη ἡ χώρα προσεχώρησεν εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ

Ίακωβος ἔφυγεν εἰς τὴν Γαλλίαν, ὅπου ὁ Λουδοβίκος τὸν ἐδέχθη ἡγεμονικῶς.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1688 ἦτο ἔργον τῆς εὐπορούσης τάξεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1648, ἡ ὁποία εἶχε προέλθει ἀπὸ τὰ λαϊκὰ στρώματα. Διὰ τοῦτο ἡ δευτέρα ἐπανάστασις ἐστερεώθη καὶ οἱ Ἄγγλοι ὠνόμασαν αὐτὴν ἔνδοξον ἐπανάστασιν.

Ὁ Γουλιέλμος καὶ ἡ Μαρία ἔγιναν βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας, ἀφοῦ ὑπέγραψαν τὴν Διακήρυξιν τῶν Δικαιωμάτων (Bill of rights), διὰ τῆς ὁποίας ἐξησφαλίζοντο τὰ συνταγματικὰ δικαιώματα τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ (1688). Ἡ διακήρυξις εἶναι συμβόλαιον μεταξὺ τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος δὲν δικαιοῦται, χωρὶς ἐξουσιοδότησιν τοῦ Κοινοβουλίου, νὰ ἀναστείλῃ ἢ νὰ ἐκτελέσῃ τοὺς νόμους, νὰ ἐπιβάλλῃ νέους φόρους ἢ νὰ συλλέξῃ στρατεύματα. Αἱ δύο Βουλαι πρέπει νὰ συγκαλῶνται κανονικῶς καὶ νὰ ἀποφασίζουσιν χωρὶς νὰ παρεμβάλλωνται κωλύματα εἰς τὸ ἔργον των. Ἐπιτρέπεται ἡ ἐλευθέρως ἄσκησις ὅλων τῶν δογμάτων, τὰ ὁποῖα προῆλθον ἀπὸ τὴν μεταρρύθμισιν. Ὁ βασιλεὺς ὑποχρεοῦται κατὰ τὴν στέψιν του νὰ ὀρκίζεται ὅτι θὰ διατηρήσῃ τὸν προτεσταντισμὸν καὶ τοὺς θεμελιώδεις νόμους.

Ὁ Κοινοβουλευτισμὸς

Αἱ ἀρχαὶ αὐταὶ ἐτέθησαν εἰς ἐφαρμογὴν, χωρὶς πολλοὺς κλονισμούς, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Γουλιέλμου Γ' (1689 - 1702) καὶ τῆς Ἄννης (1702 - 1714).

Ἡ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἠσκήθη ὑπὸ ὑπουργῶν ὑπευθύνων πρὸ τοῦ Κοινοβουλίου. Ἀπὸ τοῦ 1694 ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια ὁ βασιλεὺς νὰ λαμβάνῃ τοὺς ὑπουργοὺς του ἀπὸ τὸ πλειοψηφοῦν εἰς τὴν Βουλὴν κόμμα. Δύο μεγάλα, ἰσχυρῶς ὀργανωμένα κόμματα, οἱ Οὐίξ καὶ οἱ Τόρις, παρακάθηνται εἰς τὴν Βουλὴν, τὸ ἓν εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ ἄλλο εἰς τὴν ἀντιπολίτευσιν. Καὶ τὰ δύο εἶναι ὀλιγαρχικά, ἀντιπροσωπεύουσιν τὴν μεγάλην ἰδιοκτησίαν, τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν, ἀλλὰ προστατεύουσιν μαζὶ μὲ τὰ ἰδιαιτέρα συμφέροντά των καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ ἔθνους.

Ἡ Ἀγγλία πρώτη ἔγινε συνταγματική καὶ κοινοβουλευτική μοναρχία.

Γουλιέλμος Γ' (1689-1702)

Ὅταν ἐκλήθη εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας ὁ Γουλιέλμος, ἦτο ἤδη ἀνὴρ μεγάλης δράσεως καὶ φήμης. Ἄρκετὰ καλὸς στρατηγός, ἐξαιρετος διπλωμάτης, ἐδοξάσθη κυρίως εἰς τὴν ἄμυναν τῆς Ὀλλανδίας κατὰ τῆς γαλλικῆς εἰσβολῆς καὶ διετέλεσεν εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του, ὁ δραστήριος καὶ ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', ἡ ψυχὴ τῆς ἀντιπολιτεύσεως κατὰ τῆς καταπληκτικῆς πολιτικῆς του καὶ πρόμαχος τῆς προτεσταντικῆς ὑποθέσεως.

Ἀπέκρουσεν ἀπόπειραν τοῦ Ἰακώβου Β', ὁ ὁποῖος ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ Λουδοβίκου καὶ ἔχων ὀρμητήριον τὴν καθολικὴν Ὀλλανδίαν, ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Σκωτίαν, διὰ νὰ ἀνακτήσῃ τὸν θρόνον του.

Ἡ πρᾶξις τῆς διαδοχῆς. Ἡ βασίλισσα Ἄννα (1702-1714)

Ἡ Μαρία, σύζυγος τοῦ Γουλιέλμου Γ' καὶ πρωτότοκος κόρη τοῦ Ἰακώβου Β', ἀπέθανε τὸ 1695 καί, ἐπειδὴ ἡ δευτέρα κόρη τοῦ ἰδίου Ἄννα ἦτο ἄτεκνος, τὸ Κοινοβούλιον διὰ τῆς Πράξεως τῆς Διαδοχῆς (1701) ἀπέκλεισεν ἐκ τοῦ θρόνου τὸν καθολικὸν υἱὸν τοῦ Ἰακώβου καὶ ὠρίσε διάδοχον πρῶτον τὴν Ἄνναν καὶ μετ' αὐτὴν τὴν ἐγγονὴν τοῦ Ἰακώβου Α' Σοφίαν, ἡ ὁποία εἶχε συζευχθῆ τὸν ἐκλέκτορα τοῦ Ἄννοβέρου τῆς Γερμανίας.

Μετὰ τὸν Γουλιέλμον Γ' ἐβασίλευσεν ἡ Ἄννα Στούαρτ, ὅπως λέγεται, τῆς ὁποίας τὴν σύντομον βασιλείαν μὲ εὐχαρίστησιν ἐνθυμοῦνται οἱ Ἀγγλοὶ.

Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς βασιλείας της, ἡ ὁποία εἶναι ἡ μακροτέρα καὶ ἐνδοξότερα, ἡ βασίλισσα εὐρίσκεται ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν Οὐίξ καὶ διευθύνεται ἀπὸ τὴν δούκισσαν τοῦ Μάρλμπορω (Marlborough). Ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Ἰσπανίας εἶχεν ἀρχίσει ὅταν ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον. Ἐδέχθη νὰ

λάβη μέρος εις τὸν κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' συνασπισμὸν. Διπλωμάτης καὶ στρατηγὸς τῆς ἦτο ὁ σύζυγος τῆς εὐνοουμένης τῆς Μάρλμπωρ, ὁ ὁποῖος ἀνεδείχθη ἔξοχος στρατηγός. Οἱ Ἄγγλοι εἶχον μεγάλας ἐπιτυχίας κατὰ τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας. Ἀπὸ τὴν τελευταίαν ἀφῆρσαν τὸ Γιβραλτάρ, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ κλεῖς τῆς Μεσογείου εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἀγγλικῆς ναυτικοῦ καὶ τὸ ὁποῖον κατέχουν ἔκτοτε (1704). Συγχρόνως κατέστησαν σχεδὸν ὑποτελῆ τὴν Πορτογαλίαν. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἐγένετο ἡ ὀριστικὴ ἔνωσις τῆς Σκωτίας μετὰ τὴν Ἄγγλιαν καὶ ἡ Ἄννα ἔλαβε τὸν τίτλον τῆς βασιλίσσης τῆς Μεγάλης Βρετανίας. Ἡ Ἄγγλία ἀπέκτησε μεγάλην οἰκονομικὴν ἀκμὴν καὶ ἀνέδειξεν ἀξιολόγους συγγραφεῖς, ὥστε ἡ βασιλεία τῆς Ἄννης θεωρεῖται μία ἀπὸ τὰς λαμπροτέρας περιόδους τῶν ἀγγλικῶν γραμμάτων.

Λόγοι ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, ἰδίως ἡ ἐπιθυμία τῆς νὰ παλινορθώσῃ εἰς τὸν θρόνον τὸν ἀδελφὸν τῆς Ἰάκωβον Γ', διαμένοντα ἀπὸ τοῦ ἐκθρονισμοῦ τοῦ πατρὸς του εἰς τὴν Γαλλίαν, τὴν παρεκίνησαν νὰ διακόψῃ ἀποτόμως τὴν συνεργασίαν μετὰ τοὺς Οὐίξ καὶ νὰ προσεγγίσῃ τοὺς Τόρις. Διέκοψεν ἐπίσης τὸν πόλεμον πρὸς τὴν Γαλλίαν καί, καταλλήλως ἐργασθεῖσα, ἐξήσφαλισε τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Τόρις, κατὰ τὰς ἐκλογάς. Ἄλλ' ἡ βασίλισσα ἀπέθανεν ἐν μέσῳ τῆς προσπάθειας ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ τῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄

ΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΤΟΝ ΙΖ΄ ΑΙΩΝΑ ΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ΄

Τὰ αἴτια

ΟΝ 17ον αἰῶνα ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἐνδημική κατάσταση, ἡ δὲ εἰρήνη βραχυχρόνιον διάλειμμα μεταξύ τῶν συγκρούσεων.

Ἐπιπλοκάς. Ὁ Τριακονταετῆς πόλεμος (1618 - 1648) εἶχεν ὡς συνέχειαν τὸν πόλεμον μεταξύ Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας (1648 - 1659) καὶ ἀπὸ τοῦ 1667 ἤρχισεν ἡ σειρά τῶν πολέμων τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄, οἱ ὅποιοι ἐπλήρωσαν μετὰ διαλειμμάτων τὰς τρεῖς τελευταίας δεκαετίαι τοῦ αἰῶνος καὶ συνεχίσθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 18ου αἰῶνος. Ἡ εἰρήνη λοιπὸν τὸν 17ον αἰῶνα ἐταράχθη 60 περίπου ἔτη ἀπὸ διεθνείας περιπλοκάς.

Ἀφορμὴν εἰς τὴν σύρραξιν ἔδωσαν κατ' ἀρχὰς αἱ κυριαρχικαὶ διαθέσεις τῶν Ἀψβούργων καὶ κατόπιν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄. Κατὰ τῆς ἀπειλῆς τῆς ἡγεμονίας ἐνὸς ἰσχυροῦ ἀρχοντος συνησπίσθησαν αἱ ἄλλαι δυνάμεις. Ὅπως παλαιότερον ἡ Γερμανία, οὕτω καὶ ἡ Γαλλία ἐξῆλθεν ἐξητλημένη ἀπὸ τὴν ἀσύμετον ἐπιχείρησιν τοῦ βασιλέως τῆς.

Ἰσπανικὸς πόλεμος. Ἡττα τῶν Ἀψβούργων

Αἱ συμπαγεῖς κτήσεις τοῦ αὐστριακοῦ οἴκου εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην (Αὐστρία, Βοημία, Οὐγγαρία) ἀπετέλουν βάσιν ἰσχυρᾶς δυνάμεως. Ἀπόλυτοι κύριοι εἰς αὐτὰς οἱ Ἀψβούργοι ἐπεχείρησαν νὰ μεταβάλουν τὴν αἰρετὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Γερμανίας εἰς κληρονομικὴν μοναρχίαν. Ἐκ τούτου προῆλθεν ὁ μακρὸς καὶ περιπετειώδης Τριακονταετῆς πόλεμος (1618 -

1648), ό όποιος, ένεκα τών γνωστών έν Γερμανία συνθηκών, έλαβε τήν μορφήν σκληρού θρησκευτικοῦ πολέμου καί εἶχεν ώς άποτέλεσμα τήν ήτταν καί έξασθένεισιν τών Άψβούργων τής Βιέννης.

Ό βασιλεύς τής Ίσπανίας Φίλιππος Δ΄, έγγονος τοῦ Φιλίππου Β΄, δέν προσεχώρησεν εἰς τήν συνθήκην τής Βεστφαλίας, διότι, άκριβώς κατά τό έτος τής ύπογραφής της, ή Γαλλία ήρχισε νά ταρασσεται άπό τήν έσωτερικήν έξέγερσιν τής Fronde, τής όποίας ήλιπιζε νά έπωφεληθῆ.

Ό πόλεμος μεταξύ Γαλλίας καί Ίσπανίας (1648-1659) έγινε κυρίως εἰς τά βόρεια σύνορα τής Γαλλίας, μέ άφετηρίαν τό Βέλγιον, τό όποιον ήτο κτήσις ίσπανική. Κύριοι εἰς τήν θάλασσαν οἱ Ίσπανοί, εἶχον τήν εύκολίαν νά μεταφέρουν διά θαλάσσης στρατεύματα καί νά στρατολογοῦν μισθοφόρους άπό τήν Γερμανίαν.

Ή διπλωματία όμως τοῦ Μαζαρέν κατώρθωσε, παρά τήν άντιπάθειαν τής γαλλικῆς αύλῆς πρὸς τόν φονέα τοῦ Καρόλου Α΄ τής Άγγλίας, θείου τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄, νά προσελκύσῃ τόν Λόρδον Προστάτην (τόν Κρόμβελ) καί συγχρόνως νά ένώσῃ τοὺς ήγεμόνας τής Δυτικῆς Γερμανίας εἰς τήν συμμαχίαν τοῦ Ρήνου (1658). Τοιουτοτρόπως άπεκλείσθη ή θαλασσία όδός εἰς τοὺς Ίσπανοὺς καί έξησφαλίσθη ή οὐδετερότης τοῦ αὐτοκράτορος.

Διά ζωηρᾶς επιθέσεως ό στρατηγός Turenne, επί κεφαλῆς γαλλικοῦ καί άγγλικοῦ στρατοῦ, άπέκλεισεν ή κατέλαβεν επικαίρους θέσεις καί έβάδισε κατά τών Βρυξελλών. Ό βασιλεύς τής Ίσπανίας έδέχθη τήν εἰρήνην.

Ή Σ υ ν θ ή κ η τ ὶ ν Π υ ρ η ν α ἰ ὶ ν (7 Νοεμ. 1659) έξησφάλισεν άξιόλογα έδαφικά ώφελήματα εἰς τήν Γαλλίαν καί έσημείωσε τήν όριστικήν ύποχώρησιν τής ίσπανικῆς δυνάμεως. Ό Λουδοβίκος ΙΔ΄ συνεζεύχθη τήν Μαρίαν Θηρεσίαν, κόρην τοῦ Φιλίππου Δ΄, ή όποία παρητήθη άπό πᾶσαν άξίωσιν επί τής διαδοχῆς τής Ίσπανίας, έναντι πληρωμῆς 500.000 ταλλήρων έντός έξαμήνου, ύποσχέσεως δυσεκπληρώτου διά τήν οικονομικῶς εξηντλημένην Ίσπανίαν.

Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'

Αἱ δύο μεγάλαι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας καὶ ἡ Ἰσπανία, ἐξῆλθον ἐξηντημένοι ἀπὸ τοὺς δύο πολέμους, τὸν Τριακονταετῆ καὶ τὸν Ἰσπανικόν. Ἡ Ἀγγλία δὲν εἶχε μόνιμον στρατὸν καὶ ἐν μέσῳ τῆς ἀκαταστασίας, ἡ ὁποία ἐπεκράτει ὑπὸ τοὺς Στούαρτ, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἐπέμβῃ ἀποτελεσματικῶς εἰς τὰ πράγματα τῆς Εὐρώπης. Διὰ τοῦτο ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας ἔγινεν ὁ ἰσχυρότερος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης καὶ ἐκυριάρχησεν ἐπὶ μακρόν. Ἀλλ' ὁ Λουδοβίκος ἐχρησιμοποίησε κακῶς τὴν δυνάμιν του, διότι ἠθέλησε νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του εἰς βάρους τῶν ἄλλων καὶ νὰ ἐπιβληθῇ ὡς ἀνώτατος δεσπότης εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ ἄλλοι λαοὶ συνησπίσθησαν κατ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ 23 ἔτη διεξῆγε πολέμους ἐναντίον τῆς Εὐρώπης. Κίνητρον διὰ τοὺς πολέμους ἦτο ἡ ἐπιθυμία νὰ δοξασθῇ καὶ φθάσῃ τὰ φυσικὰ σύνορα, ὅπως ἔλεγον εἰς τὴν Γαλλίαν, δηλαδὴ τὸν Ρῆνον. Ὁ Λουδοβίκος ὑπηρετήθη ἀπὸ ἐξόχους διπλωμάτας καὶ στρατιωτικούς. Οἱ ἐχθροὶ του ὠνόμασαν αὐτοὺς ληστρικοὺς πολέμους, διότι σκοπὸν εἶχον τὴν ἀρπαγὴν ξένων χωρῶν.

Πόλεμος περὶ διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας (1667 - 1668)

Ὅταν τὸ 1665 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας Φίλιππος Δ', ὁ Λουδοβίκος ἡγείρεν ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς κληρονομίας του, παρὰ τὴν ἐπίσημον παραίτησιν τῆς συζύγου του ἀπὸ παντὸς δικαιώματος ἐπὶ τῶν ἰσπανικῶν κτήσεων. Ὁ στρατὸς του εἰσῆλθεν ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς τὰς ἰσπανικὰς Κάτω Χώρας καὶ κατέλαβε τὴν Φλάνδραν καὶ τὴν Ἐλευθέραν Κομητείαν. Ἀλλ' ἡ Ὀλλανδία κατάρθρωσε νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Σουηδίας καὶ ἡ τριπλῆ συμμαχία ἠνάγκασε τὸν Λουδοβίκον νὰ εἰρηνεύσῃ πρὸς τὴν Ἰσπανίαν, ἡ ὁποία ὅμως ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ δώδεκα στρατηγικὰς θέσεις εἰς τὰ σύνορα (Εἰρήνη Αἰξ-λα-Σαπέλ, 2 Μαΐου 1668).

‘Ο πόλεμος τῆς ‘Ολλανδίας (1672 - 1678)

Διψῶν ἐκδίκησιν ὁ Λουδοβίκος, ἐστράφη κατὰ τῆς δημοκρατικῆς, καλβινικῆς καὶ ἐμπορικῆς ‘Ολλανδίας. Κατῶρθωσε νὰ τὴν ἀπομονώσῃ καὶ τὴν προσέβαλε μὲ πρωτοφανῆ διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους δύναμιν, μὲ 90 χιλιάδας ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ἐνίσχυσαν 30 χιλιάδες τῶν συμμάχων γερμανῶν ἡγεμόνων. Ἡ ‘Ολλανδία διέτρεξε μέγιστον κίνδυνον. Αἱ πόλεις ἐδέχοντο τοὺς Γάλλους χωρὶς ἀντίστασιν, φοβούμεναι τὸν βομβαρδισμόν. Ὁ ὀλλανδικὸς λαὸς ἀνέτρεψε τὴν κυβέρνησιν τῶν μεγαλεμπόρων, ἔδωκε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν 22ετῆ Γουλιέλμον τῆς ‘Ορα-

νίας καὶ κατέρριψε τοὺς ὑδατοφράκτας, οἱ ὅποιοι προασπίζουσαν τὴν ‘Ολλανδίαν ἀπὸ τὴν θάλασσαν, οὕτω δὲ ὅλη ἡ χαμηλὴ χώρα κατεκλύσθη ἀπὸ τὰ ὕδατα.

59. Ὁ Γουλιέλμος τῆς ‘Ορανίας
(κατὰ χαλκογραφίαν τοῦ Romain
Hooghe)

‘Ο Γουλιέλμος (1650 - 1702) κατήγετο ἀπὸ τὸν οἶκον τῆς ‘Ορανίας (Orange). Οἱ πρόγονοί του εἶχον γίνοι ἐνδοξοὶ εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Κάτω Χωρῶν κατὰ τῆς ‘Ισπανίας. Ἀναλαβὼν τὴν ἀρχὴν κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμὰς, ὁ νέος Γουλιέλμος ἐκυβέρνησε τὴν ‘Ολλανδίαν ἐπὶ τριάκοντα ἔτη καὶ ἀνεδείχθη ἔξοχος διπλωμάτης. Ὡς κυβερνήτης τῆς ‘Ολλανδίας καὶ ἀργότερα, ὡς βασιλεὺς τῆς Ἀγ-

γίας, ἐξηκολούθησε νὰ συνασπίσῃ τὸν Λουδοβίκου ΙΔ’.

Διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Γουλιέλμου στρατὸς βραδεμβουργικὸς καὶ αὐτοκρατορικὸς ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Βεστροφλίαν καὶ μετ’ ὀλίγον συνήφθη συμμαχία κατὰ τοῦ Λουδοβίκου, τὴν ὁποίαν ἀπέτελεσεν ὁ αὐτοκράτωρ, ἡ ‘Ολλανδία καὶ ἡ ‘Ισπανία. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἠναγκάσθη νὰ ἐκκενώσῃ τὴν ‘Ολλανδίαν, ἀφοῦ ἐληλάτησεν ἀγρίως τὴν χώραν κατὰ διαταγὴν τοῦ Λουδοβίκου (manger le pays). Ἐπηκολούθησε πόλεμος εἰς τὰ διά-

φορα μέτωπα, νικηταί άνεδείχθησαν οί Γάλλοι και τὰ έξοδα του πολέμου έπλήρωσε πάλιν ή 'Ισπανία, παραχωρήσασα εις τον βασιλέα της Γαλλίας την Έλευθέραν Κομητείαν και συνοριακάς θέσεις εις τὸ Βέλγιον (Συνθήκη Νιμέγκ, Nimègue, 10 Αύγ. 1678).

‘Ο πόλεμος του Συνασπισμού της Αύγουστης (1688 - 1697)

‘Ο Λουδοβίκος είχε κατισχύσει τοιοιτοτρόπως πολεμῶν έναντίον του ήμίσεος της Εύρώπης. Εφθασεν εις τον κολο-

φῶνα της δυνάμεως και έδέσποζε της Εύρώπης. Διά τουτο ένόμισεν ότι ήδύνατο να καταλάβη χώρας άνευ αντίστασεως. Συνέστησεν ιδιαίτερα συμβούλια (Chambres de réunion), δια να εξετάσουν τίνες πόλεις ή χώραι είχαν άποτελέσει άλλοτε εξαρτήματα της Γαλλίας. Τὰ συμβούλια ταύτα άνεζήτησαν παλαιούς τίτλους, εκ των οποίων τινές άνήρχοντο μέχρι Καρόλου του Μεγάλου και του βασιλέως Δαγοβέρτου. ‘Ο Λουδοβίκος κατελάμβανε δια του στρατου έν πλήρει ειρήνη τας έπιδικαζόμενας εις αυτόν υπό των συμβουλιών πόλεις. Ούτω κατέλαβε κατ' άρχάς δέκα πόλεις της 'Αλσατίας, κατόπιν τὸ Στρασβούργον (1681), χώρας άνηκούσας εις την Γερμανικήν Αυτοκρατορίαν.

'Αλλ' ό αυτοκράτωρ της Αύστρίας ήτο άπησχολημένος, λόγω των ταραχῶν της Ούγγαρίας και του κατὰ των Τούρκων πολέμου, και δέν ήδυνήθη ν' άντιταχθῆ, κατὰ του Λουδοβίκου.

‘Ο Λουδοβίκος δέν ήργησε να εύρεθῆ πρό δευτέρου συνασπισμου, εις τον όποιον άφορμην έδωκεν, όπως πάντοτε, ό ίδιος, διότι, διεκδικῶν την κληρονομίαν του άποθανόντος εκλέκτορος του Παλατινάτου υπέρ της 'Ελισάβετ Σαρλόττε (Charlotte), συζύγου του άδελφου του, και άδελφῆς του εκλέκτορος,

60. Στρατιωτική σημαία του Λουδοβίκου

κατέλαβε την χώραν. Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ὁ τρίτος ληστρικός πόλεμος τοῦ Λουδοβίκου. Ἄλλὰ τὰ πράγματα ἐστράφησαν αἰφνιδίως κατὰ τοῦ Λουδοβίκου, διότι, κατόπιν τῆς ἐπαναστάσεως εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἐξεδιώχθη ὁ φίλος του βασιλεὺς Ἰάκωβος Β' καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ Γουλιέλμος τῆς Ὁρανίας, ὁ ὁποῖος συνῆνωσε κατὰ τοῦ Λουδοβίκου τὸν αὐτοκράτορα, νικητὴν ἤδη εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Τούρκων, τὴν Ἀγγλίαν καὶ Ὀλλανδίαν, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Σαβοΐαν. Ὁ πόλεμος διεξήχθη εἰς διάφορα μέτωπα. Οἱ Γάλλοι, ἀναγκασθέντες νὰ ἐκκενώσουν τὸ Παλατινᾶτον, ἠρήμωσαν τὴν χώραν κατὰ τρόπον βάρβαρον. Ὁ Λουδοβίκος διετήρησε τὰς κτήσεις, ὡς καὶ τὸ Στρασβοῦργον, ἀλλ' ἡ ὄφρὺς αὐτοῦ ἐταπεινώθη.

Ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου (1701 - 1713)

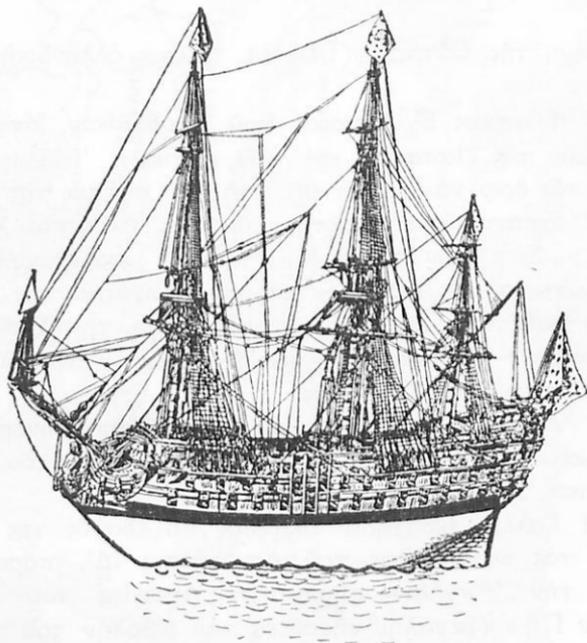
Ὁ τέταρτος καὶ τελευταῖος πόλεμος τοῦ Λουδοβίκου ὑπῆρξε καταστρεπτικός δι' αὐτὸν καὶ ἐσημείωσε τὴν κατάρρευσιν τῆς γαλλικῆς ὑπεροχῆς εἰς τὴν Εὐρώπῃν.

Ὁ πόλεμος ἤρχισεν εὐθύς μετὰ τὸν νέον αἰῶνα καὶ διήρκεσε δεκατρία ἔτη. Ὁ Λουδοβίκος ἐπεχείρησε νὰ ἐγκαταστήσῃ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἰσπανίας τὸν ἑγγονόν του Φίλιππον δ' Ἀνζού (Philippe d'Anjou) ὡς διάδοχον τοῦ ἀσθενικοῦ καὶ ἄπαιδος βασιλέως Καρόλου Β'. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοιουτοτρόπως ἡ δύναμις τῆς Γαλλίας θὰ ἀπέβαινε μεγίστη, συνησπίσθησαν κατ' αὐτοῦ αἱ σημαντικώτεραι δυνάμεις τῆς Εὐρώπης. Μόνον ἡ Ἰσπανία ἐτάχθη μετὰ τὸν Λουδοβίκον. Οὕτω προῆλθε νέος πόλεμος, ὁ λεγόμενος Πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ Ἰσπανικοῦ θρόνου, ὁ ὁποῖος ἔλαβε μεγάλας διαστάσεις καὶ χαρακτηρῆα παγκοσμίου πολέμου.

Ἡ Γαλλία δὲν διέθετε πλέον τὰ ἄφθονα μέσα, ὁ Λουδοβίκος ἦτο γέρων καὶ εἶχον ἀποθάνει οἱ καλύτεροι στρατηγοὶ του, ἐνῶ οἱ ἔχθροί του ἀνέδειξαν δύο ἐξαιρετοὺς στρατηγούς, οἱ Αὐστριακοὶ τὸν πρίγκιπα Εὐγένιον τῆς Σαβοΐας, ὁ ὁποῖος εἶχε δοξασθῆ εἰς τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων πολέμους, καὶ οἱ Ἄγ-

γλοι τὸν Μάρλμπορω (Marlborough), τὸν σύζυγον τῆς εὐνοουμένης τῆς βασιλίσσης Ἄννης (σελ. 137).

Ὁ πόλεμος ἐλάμβανε κατ' ἀρχὰς εὐνοϊκὴν τροπὴν διὰ τὸν Λουδοβίκον, ἀλλ' ἀφοῦ οἱ δύο στρατηγοί, Εὐγένιος καὶ Μάρλμπορω, μετέφεραν κρυφίως τὸν ἀγγλοολλανδικὸν στρατὸν ἀπὸ τὰς Κάτω Χώρας εἰς Βαυαρίαν, ὃ ἐκεῖ εὐρισκόμενος γαλλικὸς στρατὸς ὑπέστη δεινὴν ἤτταν. Τότε ἀκριβῶς (1704) ὁ ἀγγλικὸς

61. Πολεμικὸν τοῦ 17' αἰῶνος « Λουδοβίκος 14' »

στόλος κατέλαβε τὸ Γιβραλτάρ, τὸ ὁποῖον διατηροῦν οἱ Ἄγγλοι μέχρι σήμερον. Μετὰ νέαν νίκην τοῦ ἠνωμένου στρατοῦ εἰς Βέλγιον, οἱ δύο στρατηγοὶ ἐβάδιζον ἤδη κατὰ τῶν Παρισίων. Ἀπὸ τὴν κρίσιμον αὐτὴν θέσιν ἔσωσε τὸν Λουδοβίκον αἰφνιδία πολιτικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν Ἄγγλιαν.

Ἡ Κυβέρνησις Οὐίξ ἀνετράπη, ὁ στρατηγὸς Μάρλμπορω ἀπώλεσε τὴν ἰσχὺν καὶ ἡ νέα κυβέρνησις, τῶν Τόρις, ἔκλινε πρὸς

τήν εἰρήνην. Συγχρόνως εἶχεν ἀποθάνει ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ Α' καὶ ὁ ἀδελφός του Κάρολος, ὁ ἀπαιτητὴς τοῦ ἰσπανικοῦ θρόνου, ἀνηγορεύθη αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας. Ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Ὁλλανδία δὲν εἶχον συμφέρον νὰ ἐνωθῆ ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰσπανία καὶ νὰ ἀναστηθῆ τὸ Κράτος Καρόλου Ε'. Τοιοῦτο-τρόπως ἡ συμμαχία διεσπάσθη.

Εἰρήνη τῆς Οὔτρεχτ (11 Ἀπρ. 1713)

Ἡ εἰρήνη τῆς Οὔτρεχτ (Utrecht, πόλεως ὀλλανδικῆς) ὥρισε τὰ ἑξῆς :

1) Ὁ Φίλιππος Ε', ἕγγονος τοῦ Λουδοβίκου, ἀναγνωρίζεται βασιλεὺς τῆς Ἰσπανίας καὶ τῶν Δυτικῶν Ἰνδιῶν (Ἀμερικῆς), ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ παραιτηθῆ ἀπὸ τὸ στέμμα τῆς Γαλλίας.

2) Αἱ ἰσπανικαὶ κτήσεις τῆς Εὐρώπης (Κάτω Χῶραι, Μιλᾶνον, Σαρδηνία καὶ Νεάπολις) παρεχωρήθησαν εἰς τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας καὶ τὸν πρίγκιπα τῆς Σαβοΐας.

3) Ὁ δούξ τῆς Σαβοΐας Εὐγένιος ἔλαβε τὴν Σικελίαν καὶ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως, ὑπεχρεώθη ὅμως ν' ἀνταλλάξῃ τὴν Νεάπολιν ἔναντι τῆς Σαρδηνίας.

4) Ἡ Ἀγγλία ἔλαβε τὸ Γιβραλτάρ, τὴν Μινόρκαν καὶ πλεονεκτήματα ἐμπορικά, ἰδίως τὸ ἐμπόριον τῶν δούλων εἰς τὰς ἰσπανικὰς κτήσεις τῆς Ἀμερικῆς.

5) Ἡ Γαλλία ἐκράτησεν ἀκέραιον τὸ ἔδαφός της εἰς τὴν Εὐρώπην, τὰς κατακτήσεις τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ', παρεχώρησεν ὅμως εἰς τὴν Ἀγγλίαν σημαντικὰς ἀποικίας τοῦ Καναδά, τὴν Νέα Ν Γῆν (μεγάλην νῆσον εἰς τὴν ἐκβολὴν τοῦ ποταμοῦ Σαῖν-Λοράν), τὴν Ἀκαδίαν (ἀπέναντι αὐτῆς, σήμερον Νέα Σκωτία). Ἀνεγνώρισεν τὴν κλεῖδα τοῦ Καναδά. Ἀνεγνώρισεν ἐπίσης τὸν Γεώργιον Α' τοῦ Ἀννοβέρου ὡς βασιλέα τῆς Ἀγγλίας καὶ ἐδέχθη νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν ἀπαιτητὴν τοῦ ἀγγλικοῦ θρόνου Στούαρτ.

Ἡ εἰρήνη τῆς Οὔτρεχτ ἔχει διὰ τὸν 18ον αἰῶνα τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ εἰρήνη τῆς Βεσφαλίας διὰ τὸν 17ον. Ἐπεσφράγισε τὴν γαλλοῖσπανικὴν ἥτταν. Διὰ τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας ἐσήμαινεν ἐπανόρθωσιν τῆς καταστροφῆς,

τὴν ὁποῖαν εἶχεν ὑποστῆ ἔκ τῆς εἰρήνης τῆς Βεστφαλίας. Δι' αὐτῆς ἡ Αὐστρία ἀπέβαινε πάλιν ἰσχυρὰ δύναμις. Ἐξουσίαζε μέρος τῶν Κάτω Χωρῶν καὶ ἐκυριάρχει ἐπὶ τῆς Ἰταλίας, ἐνῶ εἶχε γίνεи κυρία ὀλοκλήρου τῆς Οὐγγαρίας ἐκδιώξασα τοὺς Τούρκους.

Ἡ Ἀγγλία ἐπεξετάθη πολὺ εἰς τὰς ἀποικίας, ἐνῶ ἡ Ὀλλανδία κατέπιπτε διαρκῶς. Ἡ Γαλλία διετήρησε τὰς κατακτήσεις της, δὲν ἦτο ὅμως πλέον δεσπύζουσα εἰς τὴν Εὐρώπην δύναμις.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΖ΄ ΑΙΩΝΑ Ο ΑΙΩΝ ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΥ ΙΔ΄

Ἡ πνευματικὴ κίνησις κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα

ΕΤΑ τὴν μεγάλην ζύμωσιν, ἡ ὁποία ἔγινε κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν, τὰ γράμματα καὶ αἱ τέχναι ἀπέκτησαν ἀξιόλογον ὠριμότητα τὸν 17ον αἰῶνα. Εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἔφθασαν ἡ γαλλικὴ λογοτεχνία καὶ ἡ ἰσπανικὴ καὶ ὀλλανδικὴ ζωγραφικὴ. Παραλλήλως ἔγινε σημαντικὴ πρόοδος εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ ἀνεπτύχθησαν τὰ πρῶτα μεγάλα φιλοσοφικὰ συστήματα τῶν νέων χρόνων.

Ἐπειδὴ κέντρον τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἰς τὴν Εὐρώπην κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἦτο ἡ Γαλλία καὶ ὁ περίφημος βασιλεὺς αὐτῆς παρουσιάσθη ὡς προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν, ὀλόκληρος ἡ περίοδος ὠνομάσθη αἰὼν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄.

Τὰ Γαλλικὰ γράμματα

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἡ Γαλλία ἔγινε κέντρον διανοητικῆς κινήσεως εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἰδίως ἀνεπτύχθη πολὺ ἡ λογοτεχνία. Οἱ ἐξοχώτεροι τῶν συγγραφέων τοῦ 17ου αἰῶνος ὑπῆρξαν Γάλλοι, ἡ γαλλικὴ γλῶσσα ἀπέβη ἡ γλῶσσα τῶν ἀνεπτυγμένων καθ' ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ οἱ Γάλλοι συγγραφεῖς ἔγιναν ὑπόδειγμα εἰς τοὺς ἄλλους λαοὺς.

Βραδύτερον ὑπέθεσαν ὅτι τὴν ἀκμὴν αὐτὴν προεκάλεσεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ΄, προστατεύσας τοὺς συγγραφεῖς, καὶ ὁ Βολταῖρος ὠνόμασε τὴν ἐποχὴν αὐτὴν Αἰῶνα Λουδοβίκου ΙΔ΄. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι καθ' ὅλα ἀκριβές, διότι ἡ Γαλλία εἶχε μεγάλους συγγραφεῖς ἤδη πρὸ τοῦ Λουδοβίκου καὶ ἡ λεγομένη

ἐπίδρασις τοῦ βασιλέως ἦτο πολὺ μικροτέρα παρ' ὅσον ὑπέθεσαν. Ἡ ἀνάπτυξις ἦτο κυρίως τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς ἰσχύος τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Ἄλλ' εἶναι ἐπίσης ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ Γαλλικὴ αὐλὴ, σκορπίσασα πλουσίως τὰ μέσα τῆς εὐεξίας εἰς τὰς Βερσαλλίας καὶ εἰς τὴν πρωτεύουσαν, ἐδημιούργησεν ἐκλεκτὴν κοινωνίαν, τῆς ὁποίας τὸ ἄνθισμα ἦτο ἡ ἀκμὴ τῶν γραμμάτων.

Ἡ κοινωνία ἐκείνη ἦτο κομψή καὶ ἀνυπερβλήτος εἰς λεπτότητα, ἀλλὰ καὶ ὑπερβολικὰ πειθαρχική, ἄνευ ἰσχυρᾶς ἐσωτερικῆς ὀρμῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ λογοτεχνία τῆς διακρίνεται διὰ τὴν κομψότητα καὶ τὴν συμμετρίαν τῆς μορφῆς, ἀλλὰ δὲν διαπνέεται ἀπὸ ἰσχυρὰν δημιουργικὴν πνοήν.

Ἡ γαλλικὴ Ἀκαδημία

Ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία ἦτο κατ' ἀρχὰς συνάθροισις ἰδιωτῶν. Ἄλλ' ὁ Ρισελιὲ ἀνεγνώρισεν αὐτὴν ὡς ἐπίσημον σωματεῖον ὑπὸ τὸ ὄνομα «Γαλλικὴ Ἀκαδημία» καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ προστάτου αὐτῆς (1635). Ὡσαύτως καὶ ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἐπροστάτευσεν αὐτὴν, ὅταν δὲ τελειωτικῶς ὠργανώθη, ἀπετελέσθη ἀπὸ τεσσαράκοντα μέλη, τὰ ὅποια βραδύτερον ὠνομάσθησαν ἄ θ ἄ ν α τ ο ι . Ὁ Ρισελιὲ ἐπεφόρτισεν αὐτὴν νὰ κανονίσῃ τὴν γλῶσσαν, ὥστε νὰ ἐξαρκῆ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν τεχνῶν καὶ τῆς ἐπιστήμης. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ συντάξῃ λεξικόν, γραμματικὴν, ρητορικὴν καὶ ποιητικὴν, ἀλλὰ κατῴρθωσε νὰ συμπληρώσῃ μόνον τὸ λεξικόν. Οὕτω προῆλθε τὸ ὀνομαστὸν Λ ε ξ ι κ ὸ ν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας (1η ἔκδοσις, 1694).

Οἱ συγγραφεῖς

Τὸν 17' αἰῶνα δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Εὐρώπην ἰδιαίτερα τάξις συγγραφέων, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἀναγνωστικὸν κοινὸν καὶ τὰ ἔργα ἀπέφερον ἐλάχιστον κέρδος. Οἱ λογοτέχνηα τοῦ 17ου αἰῶνος ἦσαν εὐκατάστατοι ἄστοι, καλλιεργοῦντες ἐρασιτεχνικῶς τὰ γράμματα. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχε τὴν φιλοδοξίαν νὰ ἴδῃ λαμπρυνομένην τὴν βασιλείαν του ἀπὸ μεγάλους συγγραφεῖς, ὡς καὶ ἀπὸ μεγάλας νίκας. Διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ προστα-

τεύση τούς συγγραφείς, ἀλλὰ τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διδόμενα ἐπιδόματα διενέμοντο ἀδεξίως, ὥστε οἱ μεγάλοι συγγραφεῖς ὀλίγον ὠφελήθησαν ἀπ' αὐτά.

Εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου γενεᾶν ἀνήκουν τρεῖς μεγάλοι συγγραφεῖς.

Ὁ Πέτρος Κορνείγ (Pierre Corneille, 1606-1684) ἀφοῦ προηγουμένως συνέγραψε περιπλόκους κωμωδίας, παρουσίασε τὸ 1653 τὸν *Cid*, δρᾶμα ἵπποτικόν, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐπιτυχία ὑπῆρξε πρωτοφανής. Ὁ Κορνείγ ἐκαλλιέργησε τὸ ἥρωικὸν δρᾶμα. Ὅπως ὅλοι οἱ δραματικοὶ συγγραφεῖς τῆς Γαλλίας κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα, πρότυπον εἶχε τὸ ἀρχαῖον δρᾶμα. Τὰς ὑποθέσεις του ἐλάμβανε κατὰ προτίμησιν ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴν ἱστορίαν, διότι οἱ Ρωμαῖοι, ὅπως ἔλεγεν, εἶχον ὕφος μεγαλοπρεπές. Ὁ Ὀράτιος, ὁ Κίνας, ὁ Πολύευκτος εἶναι τὰ ἄριστα τῶν δραμάτων του.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ Ντεκάρτ (René Descartes 1594-1650) ἐξέδωκε τὸ πρῶτον, σημαντικὸν ἔργον φιλοσοφίας εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν, τὸν *Περὶ μεθόδου λόγου*, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐγένετο εἰς τῶν θεμελιωτῶν τοῦ γαλλικοῦ λόγου.

Ὀλίγον βραδύτερον ὁ Πασκάλ (Blaise Pascal, 1623-1662), ὁ ὁποῖος σχεδὸν παῖς εἶχε δεῖξει σπανίαν ἰδιοφυΐαν εἰς τὰ μαθηματικά καὶ τὴν φυσικὴν, ἐδημοσίευσεν σειρὰν ἐπιστολῶν κατὰ τῶν Ἰησουϊτῶν, αἱ ὁποῖαι ὠνομάσθησαν *Provinciales* καὶ ἐθεωρήθησαν ὡς πρότυπον τοῦ γαλλικοῦ πεζοῦ λόγου. Μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ συγγραφέως, οἱ φίλοι του ἐδημοσίευσαν, ὑπὸ τὸν τίτλον *Pensées*, τὰ ἀποσπάσματα συγγράμματος, τὸ ὁποῖον συνέταξε, διὰ νὰ ἀποδείξη τὴν ὀρθότητα τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

63. Ὁ Μολιέρ

(Παρίσιος, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη)

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου διεκρίθησαν τέσσαρες ποιηταί, ὁ Μολιέρ, ὁ Λαφονταίν, ὁ Μπουαλό καὶ ὁ Ρασίν.

Ὁ Μολιέρ (Molière, 1622 - 1673) ἦτο ἐξαιρετικὴ ἰδιοφυΐα, ὁ μόνος ἀληθινὸς δημιουργὸς ἀπὸ τοὺς γάλλους συγγραφεῖς τοῦ 17ου αἰῶνος. Αἱ 29 κωμωδίαί του εἶναι ἀπὸ τὰ τελειότερα δημιουργήματα τοῦ εἴδους. Ὁ Μολιέρος ἐγνώριζε καλῶς τὸν ἄνθρωπον, κατεῖχε τὴν σκηνικὴν τέχνην καὶ διέσυρε τὰ ἐλαττώματα τῶν συγχρόνων του. Ἄλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν κωμωδιῶν του ὑπερβαίνουν τὰ ὅρια τῶν χρόνων του καὶ ἀποβαίνουν αἰώνιοι τύποι. Ὁ Ἀρχοντοχωριάτης, αἱ Σοφὰὶ Γυναῖκες, ὁ Κατὰ φαντασίαν ἀσθενὴς εἶναι θεατρικὰ ἔργα πλήρη χάριτος, δεικνύοντα τὰς διαφοροὺς ὕψεις τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτήρος, ἐνῶ ὁ Μισάνθρωπος, καὶ ὁ Ταρτοῦφος εἶναι μεγάλα ἀριστουργήματα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ κωμικὸν ἐγγίζει τὰ ὅρια τοῦ τραγικοῦ.

Ὁ Λαφονταίν (Jean La Fontaine, 1621 - 1695) ἦτο ἀριστοτέχνης τοῦ γαλλικοῦ στίχου. Διεκρίθη κυρίως ὡς ποιητὴς μύθων, τῶν ὁποίων τὰς ὑποθέσεις ἐλάμβανεν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μυθογράφους. Ὑπὸ τὴν μορφήν ὁμως τῶν ζώων ἐξωγράφησε τὰ ἦθη καὶ τὰ ἐλαττώματα τῶν ἀνθρώπων, ὥστε οἱ μῦθοί του εἶναι ἀληθῆ μικρὰ δράματα, διακρινόμενα διὰ τὴν ζωηρότητα καὶ λεπτότητα τῶν παρατηρήσεων. Ὁ Λαφονταίν θεωρεῖται ἀπὸ τοὺς γνησιωτέρους ἀντιπροσώπους τοῦ γαλλικοῦ πνεύματος καὶ οἱ μῦθοί του τάσσονται μεταξύ τῶν ἀριστουργημάτων τῆς γαλλικῆς λογοτεχνίας.

Ὁ Μπουαλό (Nicolas Boileau, 1636 - 1711) δὲν ἦτο κυρίως ποιητὴς, ἀλλ' εἶχε λεπτὴν καλλιτεχνικὴν ἀντίληψιν. Εἶναι ὁ ἀνεγνωρισμένος κριτικὸς τῶν χρόνων τούτων. Ἦτο θαυμαστής τοῦ Ὁρατίου καὶ κατ' ἀπομίμησιν ἐκείνου ἔγραψε Σατίρας καὶ Ἐπιστολὰς καὶ τὴν Ποιητικὴν τέχνην. Ὁ Λουδοβίκος δῶρισεν αὐτὸν ἱστοριογράφον τῆς αὐλῆς.

Ὁ καλλιτεχνικώτερος ἀπὸ τοὺς λογοτέχνας τῆς σειρᾶς αὐτῆς ἦτο ὁ νεώτερος Ρασίν (Jean Racine, 1639 - 1699). Ἐκπαιδευθεὶς εἰς σχολὴν μοναχῶν, προωριζετο διὰ τὸ ἱερατικὸν στάδιον, ἀλλ' ἠγάπησε τὸ θέατρον καὶ ἔγραψε τραγω-

δίας απομιμούμενος τὸν Εὐριπίδην, τὸν ὁποῖον ἐγνώριζεν ἀπὸ τὸ πρωτότυπον, χωρὶς νὰ τὸν ἐννοῇ πάντοτε καλῶς. Ἐντὸς δεκαετίας παρήγαγε τὰ ἄριστα τῶν ἔργων του, τὴν Ἀνδρομάχην καὶ τὴν Ἴφιγένειαν, τὸν Βρεττανικὸν καὶ τὴν Φαίδραν, γράφων μὲ παραδειγματικὴν εὐχέρειαν στίχους ἀπαλούς καὶ ἐπιτυγχάνων ἀμεμπτον συμμετρίαν τοῦ συνόλου. Ὁ Ρασὶν θεωρεῖται τὸ πρότυπον τοῦ κλασσικοῦ ὕφους καὶ τῆς κλασσικῆς τέχνης. Πικραθεὶς ἀπὸ τὴν κακὴν ὑποδοχὴν τῆς Φαίδρας, ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸ θέατρον καὶ ἀφιέρωθη εἰς τὴν σύνθεσιν θρησκευτικῶν ποιημάτων. Μόλις βραδύτερον καὶ κατὰ παράκλησιν τῆς κυρίας Μαιντενὸν ἐπανῆλθεν εἰς τὸ θέατρον καὶ ἔγραψε τὰ δύο θρησκευτικὰ δράματα, τὴν Ἐσθήρ καὶ τὴν Ἀθαλίαν, τὰ ὁποῖα δεικνύουσιν ἄλλην ὄψιν τῆς ιδιοφυΐας τοῦ ποιητοῦ καὶ εἶναι ἔργα λεπτῆς θρησκευτικῆς συγκινησεως, ἐνθυμίζοντα εἰκόνας τοῦ Ραφαήλ.

64. Ὁ Ρασὶν
(Παρίσιος, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη)

Οἱ τέσσαρες οὗτοι συγγραφεῖς ἐπεβλήθησαν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, τὰ ἔργα των ἐθεωρήθησαν ὑποδειγματικά, οἱ δὲ κανόνες, τοὺς ὁποίους ἐθέσπισεν ὁ Μπουαλώ εἰς τὴν Ποιητικὴν Τέχνην, ἴσχυσαν ἐπὶ πολὺν καιρὸν, ὡς αἱ τελευταῖαι λέξεις τῆς αἰσθητικῆς. Αὕτη εἶναι ἡ κατ' ἔσοχὴν κλασσικὴ λογοτεχνία τῆς Γαλλίας.

Ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' ἤκμασαν ἀξιόλογοι ἐκκλησιαστικοὶ ῥητορες, διότι ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου δὲν ὑπῆρχεν οὔτε Βουλὴ οὔτε ἐλευθερία λόγου, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀκμάσῃ ἄλλη ρητορικὴ πλὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς. Ὁ ὀνομαστότατος τῶν ἱεροκηρύκων τῶν χρόνων τοῦ Λουδοβίκου εἶναι ὁ Μπουσσουέ (Bossuet, 1627 - 1704), εὐνοούμενος τοῦ βασιλέως καὶ παιδαγωγὸς τοῦ διαδό-

χου. Περίφημοι είναι αί όμιλίες του, ιδίως οί 'Επικήδειοι λόγοι (Oraisons funèbres), τούς όποίους άπήγγειλε κατά τόν θάνατον έξεχόντων προσώπων, καθώς και ή Πραγματεία επί τής Γενικής Ιστορίας (Discours sur l'histoire universelle), εις τήν όποίαν έξιστορεί άπό τήν άποψιν τής χριστιανικής θεολογίας τά μεγάλα γεγονότα τής Ιστορίας.

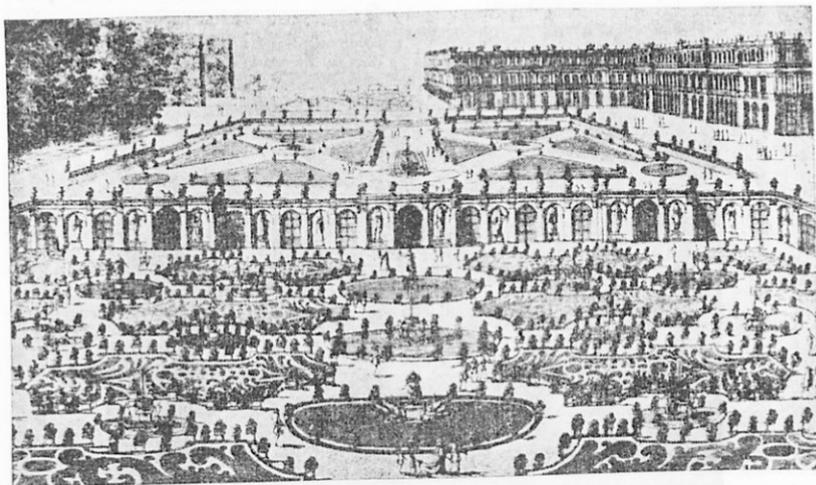
Εις νεωτέραν γενεάν και διάφορον κόσμον ιδεών και τεχνοτροπίαν άνήκουν ό συγγραφεύς τών Χαρακτήρων Λαμπρουγέρ (Jean de La Bruyère, 1645-1696) και ό άρχιεπίσκοπος Φενελόν (Fénélon, 1651-1715), ό παιδαγωγός του έγγόνου του βασιλέως. Αί περιπλανήσεις του Τηλεμάχου (Aventures de Télémaque) είναι είδος έπικής διηγήσεως κατά τό υπόδειγμα τής 'Οδυσσεΐας. Κύριος όμως σκοπός του συγγραφέως ήτο νά δώση νέον πρότυπον ήγεμόνος, ό όποιος εργάζεται διά τό άγαθόν τών ύπηκόων του. Αί Περιπλανήσεις άπεδοκιμάστησαν υπό τής αύλής και ό συγγραφεύς των κατεδικάσθη εις εϋσχημον έξορίαν, άπομακρυνθείς εις τήν έπαρχίαν του.

Τόν 17ον αΐώνα και άλλα χωράι τής Εϋρώπης έχουν αξιολόγους συγγραφείς. Εις τήν Ισπανίαν έξακολουθει, παρά τήν πολιτικήν παρακμήν, ή άκμή τής λογοτεχνίας. Εις τήν 'Ολλανδίαν εϋδοκιμούν τά Πανεπιστήμια, εις τήν 'Αγγλίαν κατά τήν παλινόρθωσιν τών Στούαρτ ό Τζών Μίλτον (John Milton, 1608-1674) έγραψε τό περίφημον έπικόν ποίημα 'Απολεσθείς Παράδεισος εις τό όποϊον περιγράφει τήν δημιουργίαν και τήν χαράν του πρωτοπλάστου εις τόν Παράδεισον, άλλα και τήν λόγφ άνυπακοής τιμωρίαν του.

'Αρχιτεκτονική και ζωγραφική έν Γαλλία

Κατά τόν 17ον αΐώνα παρημελήθη ό γοτθικός ρυθμός. Οί βασιλείς τής Γαλλίας προσεκάλεσαν Ιταλούς άρχιτέκτονας πολλάκις και εργάτας Ιταλούς, οί όποιοι έκτισαν άνάκτορα και εκκλησίας κατά τόν ρωμαϊκόν ρυθμόν, όγκώδεις οικοδομάς με κίονας εις τήν πρόσοψιν, στεγαζομένας άπό ύπερμεγέθεις θόλους, κατά τό πρότυπον του ναού του 'Αγίου Πέτρου τής Ρώμης.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἔδαπάνησε κολοσσιαία ποσὰ δι' οἰκοδομὰς, ἐπεὶδὴ ἤθελε νὰ λαμπρύνῃ τὴν βασιλείαν του μὲ μνημεῖα μεγαλοπρεπῆ. Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ ζωγραφικὴ ἀνεζωγονήθησαν διὰ τῆς γενναιοδωρίας του. Ὁ Λουδοβίκος ἐπεσκεύασε τὰ ἀνάκτορα τοῦ Κεραμεικοῦ (Tuileries) καὶ τὸ Λοῦβρον, ἔκτισε τὰ ἀνάκτορα τοῦ Μαρλύ (Marly) καὶ τοῦ Τριανόν (Trianon). Ἀλλὰ τὸ κύριον ἀρχιτεκτονικὸν σημεῖον τῆς βασιλείας του εἶναι τὰ μυθώδη διὰ τὴν πολυτέλειαν ἀνά-

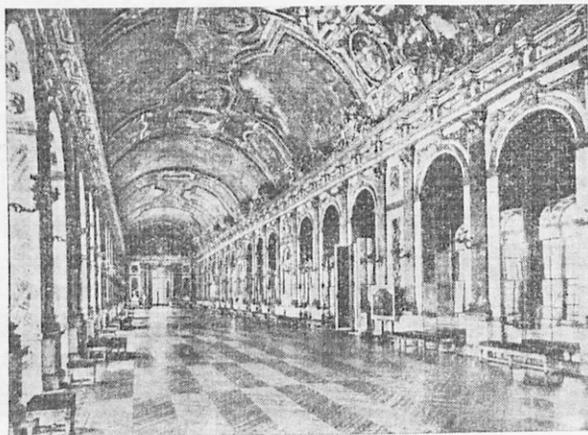

65. Βερσαλλίαι

κτορα τῶν Βερσαλλιῶν (Versailles). Αἱ Βερσαλλίαι εὐρίσκονται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τοὺς Παρισίους καὶ ἀποτελοῦνται ἀπὸ σύμπλεγμα οἰκοδομῶν. Τὸ κεντρικὸν οἰκοδόμημα ἔχει μῆκος 450 μέτρων καὶ κοσμεῖται ἀπὸ κίονας εἰς τὴν πρόσοψιν. Ἀποτελεῖται ἀπὸ ἓνα ὀριζόντιον ὄροφον πολὺ ὑψηλόν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπικάθηται δεύτερος χαμηλότερος, καὶ ἀντὶ στέγης φέρει ὀριζόντιον δῶμα. Πρὸ τοῦ ἀνακτόρου ἐκτείνεται ἀπέραντος κήπος μὲ εὐρύχωρον δενδροστοιχίαν, ὃ ὁποῖος κοσμεῖται μὲ μαρμάρινα ἀγάλματα, παριστάνοντα θεοὺς τῆς μυθολογίας. Οἱ δρόμοι τοῦ ἄλλους ὁδηγοῦν εἰς κρήνας ἢ μικρὰς

λίμνας, αἱ ὁποῖαι στολίζονται μὲ ἀγάλματα ἀρχαίων θεῶν καὶ μὲ πίδακας, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ ὕδωρ ἔρχεται μὲ ὄρμην καὶ ἀναπηδᾷ εἰς μέγα ὕψος.

Τὰ οἰκοδομήματα αὐτὰ κατεσκευάσθησαν κατὰ τὴν παραλλαγὴν τοῦ ρυθμοῦ τῆς Ἀναγεννήσεως, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Μπαρόκ (Baroque). Ὁ νέος ρυθμὸς ζητεῖ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἐντύπωσιν τοῦ μεγαλειώδους καὶ τοῦ ἐπιβλητικοῦ μὲ τὸν ὄγκον τῆς ὅλης οἰκοδομῆς καὶ τὴν διάταξιν τῶν μερῶν. Προτιμᾷ τὴν τεθλασμένην ἢ τὴν καμπύλην γραμμὴν καὶ τὸν φόρτον τοῦ γλυ-

66. Ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν (Ἡ αἴθουσα τῶν κατόπτρων)

πτικοῦ καὶ γραφικοῦ διακόσμου, ἀντὶ τῆς εὐθυγραμμίας καὶ τῆς λιτότητος τοῦ κλασσικοῦ ρυθμοῦ.

Ὅμοιās τάσεις παρουσιάζει καὶ ἡ ζωγραφικὴ. Ἀλλὰ ἡ γαλλικὴ ζωγραφικὴ τοῦ 17ου αἰῶνος δὲν παρήγαγεν ἔργα μεγάλης ἀξίας. Ἐνῶ ἡ τέχνη εἶχε τελειοποιηθῆ καὶ οἱ τεχνῖται ἐζωγράφιζον μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν, τὸ κοινὸν ἐζήτει τὸ πομπῶδες καὶ βαρὺ. Διὰ τοῦτο περισσότερο ἀπὸ τὰς κανονικὰς, τὰς σοβαρὰς καὶ ψυχρὰς συνθέσεις, ἐκτιμῶνται τὰ ἐξαιρετὰ τοπία καὶ τὰ ἱστορικὰ θέματα τοῦ Ν. Πουσσέν (N. Poussin), ὡς οἱ

Ποιμένες τῆς Ἀρκαδίας, τὸ Ἰδεῶδες τοπίον, ὁ Κατακλυσμὸς κλπ. καὶ τὰ ἰταλικά τοπία τοῦ Κλώντ Λορραίν (Claude Lorrain), Πρωΐα-Ἑσπέρα, Ἄποψις λιμένος κατὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου κτλ.

Ἴσπανοὶ ζωγράφοι

Ἀντιθέτως ἢ Ἰσπανία ἀνέδειξε κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς μερικοὺς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους ζωγράφους τῆς Εὐρώπης.

67. Ἡ Ἰνφάντιν Τερέζα (Βελάσκεθ)

Ὁ Βελάσκεθ (Velasquez, 1599 - 1660) ἐζωγράφιζε μὲ τέχνην καὶ ἀνυπέβλητον ἐκφραστικότητα κατορθώσας μὲ ἀπλᾶ χρώματα νὰ παραγάγῃ ἄρμονίαν φωτοσκιάσεων. Πλὴν τῶν μεγάλων θρησκευτικῶν εἰκόνων (Σταύρωσις κ.ά.), ἐφιλοτέχνησε

προσωπογραφίας βασιλέων και μικρών πριγκίπων τῆς αὐλῆς, τῶν ὁποίων τινὲς εἶναι ὀνομασταὶ (Πριγκίπισσα Μαργαρίτα), ὡς και ἱστορικοὺς πίνακας, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ Παράδοσις τῆς Βρέδα εἶναι περίφημος.

68. Ἁγία Σύλληψις
(Μουρίλλο, Μουσεῖον Λούβρου)

69. Παῖδες παίζοντες κύβους
(Μουρίλλο, Μουσεῖον Μονάχου)

Ὁ Μουρίλλο (Murillo, 1617 - 1682) ἐξωγράφει ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν μοναστηρίων και ἄνωθεν τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς τῶν ναῶν σκηνὰς ἀπὸ τὴν ἱερὰν ἱστορίαν. Ἐξαιρετικῆς χάριτος εἶναι αἱ Παναγίαι, τὰς ὁποίας παρίστανεν ἐν μέσῳ ἀπαλοῦ φωτὸς και ὁ μικρὸς Χριστὸς παίζων μετὰ τοῦ παιδὸς Ἰωάννου ἢ μετ' ἀρνίου. Ἐξωγράφει ἐπίσης σκηνὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, χωρικοὺς και ἀγιοῦπαιδας ἐντὸς χρυσοῦ φωτισμοῦ και με πιστὴν

παράστασιν τῆς πραγματικότητος (ἡ Ἁγία Οἰκογένεια, ἡ Ἀνάληψις τῆς Παρθένου, ἡ Ἁγία Σύλληψις, ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος μετὰ τοῦ Χριστοῦ παιδός, Χριστὸς καὶ Ἰωάννης παῖδες μετὰ τοῦ ἀρνίου, Παῖδες παίζοντες κύβους κ. ἄ.).

Ἡ ζωγραφικὴ εἰς τὰς Κάτω Χώρας

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα αἱ Κάτω Χώραι ἀνέπτυξαν ἀξιόλογον ζωγραφικὴν, ἡ ὁποία ἐν πολλοῖς εἶναι πλουσιωτέρα καὶ πολυμερεστέρα καὶ ἀπὸ τὴν ἰταλικὴν ζωγραφικὴν τῆς Ἀναγεννήσεως.

Κέντρα τῆς ζωγραφικῆς αὐτῆς εἶναι ἡ Φλάνδρα (Brabant) καὶ ἡ Ὁλλανδία. Αἱ δύο σχολαί, ἡ Φλαμανδικὴ καὶ ἡ Ὁλλανδικὴ, ἔχουν κοινὸν ἔθνικὸν χαρακτήρα τὴν ἀγάπην τῆς φύσεως. Ἄλλ' ἡ Φλάνδρα, μείνασα πιστὴ εἰς τὸ καθολικὸν δόγμα καὶ ἐξαρτωμένη ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, διετήρησε τὴν παράδοσιν τῆς χριστιανικῆς τέχνης, ἐνῶ ἡ Ὁλλανδία, ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀπὸ τὸν ἰσπανικὸν ζυγόν, ἐδημιούργησε τέχνην μᾶλλον κοσμικὴν.

Ὁ ἐξοχώτερος ἀπὸ τοὺς φλαμανδοὺς ζωγράφους, ὁ Ροῦ-

70. Ὁ Ροῦμπενς καὶ ἡ σύζυγός του
(Ροῦμπενς, Μόναχον, Πινakoθήκη)

μπενς (Rubens, 1577 - 1640) ἔζησεν ἐπὶ τινὰ χρόνον εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐμελέτησε τοὺς ἀρχαιοτέρους τεχνίτας. Ἐγκατασταθεὶς ἔπειτα εἰς τὴν Ἀμβέρσαν, διῆλθε μετὰ τῆς πρώτης συζύγου του ἡμέρας εὐτυχίας, τῆς ὁποίας ἀνάμνησιν ἔχομεν ἐν τῇ διπλῇ προσωπογραφίᾳ τοῦ καλλιτέχνου μετ' αὐτῆς. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτῆς, συνεζεύχθη, εἰς ἡλικίαν 53 ἐτῶν, τὴν νεαρὰν ἀνεψιάν του, τῆς ὁποίας ἡ μορφή ἔκαμεν εἰς αὐτὸν τόσην ἐντύπωσιν, ὥστε παρέστησεν αὐτὴν ὄχι μόνον εἰς προσωπογραφίας

71. Ὁ Βὰν Ντάϊκ
(Αὐτοπροσωπογραφία)

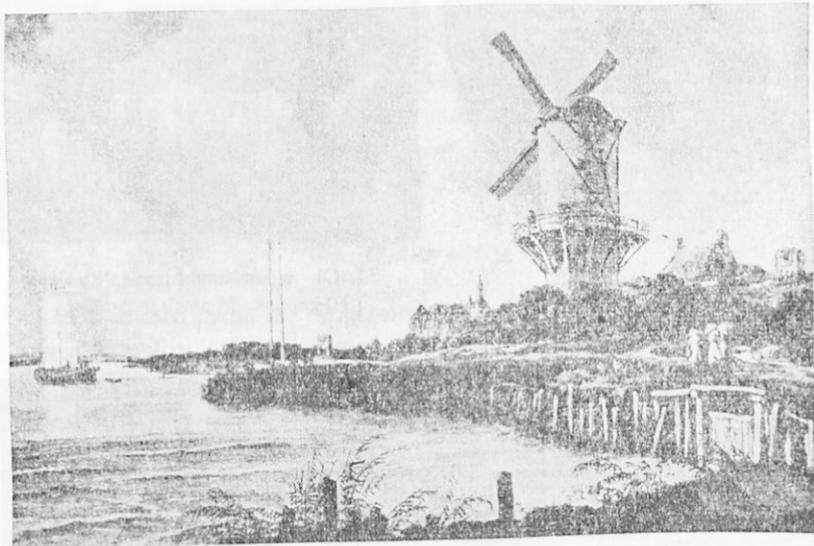
καὶ οἰκογενειακὰς εἰκόνας, ἀλλὰ καὶ εἰς μεγάλας θρησκευτικὰς ἢ μυθολογικὰς παραστάσεις. Σφύζεται μέγας ἀριθμὸς πινάκων τοῦ Ροῦμπενς, οἱ ὁποῖοι εἶναι διασκορπισμένοι εἰς τὰ μουσεῖα τῆς Εὐρώπης. Φαίνεται ὅτι εἶχε παραγάγει ὑπὲρ τὰ δισχίλια ἔργα. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι καλλιτεχνήματα μεγάλης ἀξίας, ἐπιβαλλόμενα διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς συλλήψεως καὶ τὴν ἀριστοτεχνικὴν ἐκτέλεσιν. Αἱ μορφαὶ τῶν θρησκευτικῶν πινάκων ἔχουν τι τὸ ὑπερφυσικὸν καὶ προκαλοῦν τὴν ἐντύπωσιν τοῦ ὑψηλοῦ, τοῦ

μυστηριώδους καὶ ἀνησυχητικοῦ (ἡ Ἐτοιμασία τοῦ Σταυροῦ, ἡ Ἀποκαθήλωσις, ἡ Προσκύνησις τῶν Μάγων, ἡ Μαντόννα τοῦ Ἀγίου Ἰλδεφόνσο), ἐνῶ ἀφθονία ζωῆς καὶ κοσμικὸν αἶσθημα ἐκχειλίζει ἀπὸ τὰ συμπλέγματα παιδῶν καὶ τὰς μυθολογικὰς παραστάσεις (Στέφανος καρπῶν, αἱ Τρεῖς Χάριτες κπλ.).

Μετὰ τὸν Ροῦμπενς, ὁ γνωστότατος τῶν Φλαμανδῶν ζωγράφων εἶναι ὁ Βὰν Ντάϊκ (Van Dyck), ὁ ὁποῖος ἔμεινεν

ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐν τῇ αὐτῇ Καρόλου Α' (Ἐπιτάφιος θρῆνος, τὰ τέκνα Καρόλου Α', προσωπογραφία Καρόλου Α') καὶ ὁ διάσημος τοπογράφος Ρόϋσνταλ (Ruysdael).

Οἱ Ὀλλανδοὶ ζωγράφοι εἰργάσθησαν διὰ τοὺς πλουσίους ἀστοὺς καὶ ἐζωγράψισαν ἰδίως σκηνὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, διότι οἱ Ὀλλανδοί, ὡς καλβινισταί, δὲν συνήθιζον εἰκόνας εἰς τὰς ἐκκλησίας, οὔτε εἶχον εὐγενεῖς καὶ πρίγκιπας. Διὰ τοῦ-

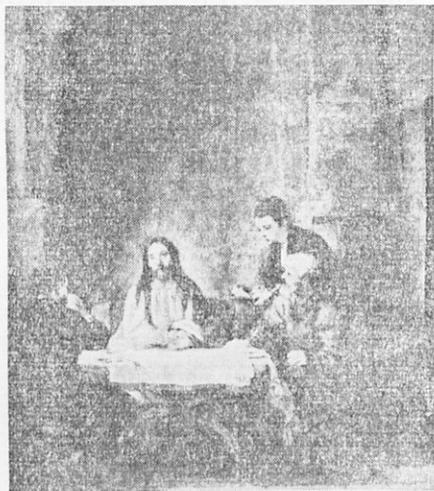
72. Ἀνεμόμυλος
(Ρόϋσνταλ, Ἀμστερνταμ, Πινακοθήκη)

το οἱ καλλιτέχναι τῶν ἐπεδόθησαν εἰς προσωπογραφίας ἢ παρέστησαν σκηνὰς τοῦ καθ' ἡμέραν βίου, τοπία, δάση, παραλίας, κήπους, γωνίαν τινὰ τῆς πόλεως, καπηλεῖα κλπ. Ἐζωγράφιζον κατὰ φύσιν, προσπαθοῦντες νὰ δώσουν ζωὴν καὶ φυσικὴν χάριν εἰς τὰς παραστάσεις. Ἐτελειοποίησαν τὴν τέχνην καὶ ἦσαν ἀπαραμίλλοι εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν χρωμάτων καὶ τοῦ φωτός.

Ἡ Ὀλλανδία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἀνέδειξε πλῆθος ζωγράφων, μεταξύ τῶν ὁποίων τινὲς ἦσαν ἐξέχοντες καλλιτέχναι.

73. 'Ο Ρέμπραντ
(Αὐτοπροσωπογραφία)

74. Οἱ προσκυνηταὶ τῆς Ἐμμαοῦς
(Ρέμπραντ, Μουσεῖον Λούβρου)

75. Μάθημα ἀνατομίας (Ρέμπραντ, Μουσεῖον τοῦ Ἀμστερνταμ)

Εἷς ἐξ αὐτῶν, ὁ Ρέμπραντ (Rembrandt, 1606 - 1669), ἦτο μεγάλη καλλιτεχνικὴ ἰδιοφυΐα. Ἡ ἀξία του ἔγκειται εἰς τὴν ἀπεικόνισιν ψυχικῶν καταστάσεων, διότι κατορθώνει νὰ παρατηρῇ τὴν πραγματικότητα μὲ σπανίαν διορατικότητα καὶ κατέχει τὴν τέχνην νὰ ἀποδίδῃ αὐτὴν μὲ ἀσυνήθη ἐκφραστικότητα. Ἀπὸ τὰ ἀρχαιότερα ἔργα του εἶναι τὸ περίφημον Μάθημα τῆς Ἀνατομίας, τὸ ὁποῖον παριστάνει ὄνομαστον ἰατρὸν ἐπιδεικνύοντα εἰς τοὺς συναδέλφους του τὸ ἀνατενόμενον σῶμα. Ὅμοιαι τεχνοτροπίας εἶναι καὶ ἡ Νυκτερινὴ φρουρὰ. Σφύζονται περὶ τοὺς 600 πίνακες καὶ 300 εἰκόνες τοῦ Ρέμπραντ (Ἐπιστροφή τοῦ Ἀσώτου, ὁ Ἰησοῦς θεραπεύων τοὺς ἀσθενεῖς, οἱ Προσκυνηταὶ τῆς Ἐμμαούς, Ἀποκαθήλωσις, ἡ συγκλονιστικὴ παράστασις τῆς Θυσίας τοῦ Ἰσαάκ, ὁ Ἰακώβ εὐλογεῖ τοὺς ἐγγόνους του κ. ἄ.).

Ἡ Μουσικὴ

Αἱ φυλαὶ τῆς Δ. Εὐρώπης εἶχον ἀνέκαθεν μεγάλην μουσικὴν ἰδιοφυΐαν. Αἱ ψαλμωδίαί τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ λαϊκὰ ᾄσματα ἦσαν ποικιλώτατα καὶ μελωδικώτατα. Διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν Δύσιν.

Ὁ Λούθηρος ἠγάπησεν τὴν μουσικὴν καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ψαλμωδίαν ἀπλήν, ἀλλὰ κατανυκτικὴν, ἐκλέξας ἀπὸ τὰ παλαιὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἀπὸ τὰ δημῶδη ᾄσματα καὶ συνθέσας ὁ ἴδιος νέας μελωδίας. Ἡ χορωδία εἰσαχθεῖσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἠγαπήθη ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ ἀνεκαίνισεν τὴν μουσικὴν ἐν Γερμανίᾳ. Ἀφ' ἐτέρου οἱ Καλβινισταὶ τῆς Γαλλίας ἔψαλλον τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Δαυὶδ, τοὺς ὁποίους εἶχον μελοποιήσει περίφημοι μουσικοὶ τοῦ 16ου αἰῶνος, ὅπως ὁ Γκουντιμέλ (Goudimel, 1505 - 1572).

Οἱ καθολικοὶ ἀπεμιμήθησαν τοὺς διαμαρτυρομένους. Τὸν 16ον αἰῶνα ὁ μουσικὸς τῆς παπικῆς ἐκκλησίας Παλεστρίνα (Palestrina, 1524 - 1594) συνέθεσε τὴν ὀνομαστὴν λειτουργίαν τοῦ πάπα Μαρκέλλου.

Τὸ ἐκκλησιαστικὸν δράμα ἐχρησίμευσεν ὡς πρότυπον διὰ παραστάσεις κοσμικὰς. Τοιοῦτοτρόπως ἐγεννήθησαν εἰς τὴν

Ἰταλίαν σχεδὸν ταυτοχρόνως τὸ Ὅρατόριον καὶ τὸ Μελοδράμα (Opera), περὶ τὸ 1600. Ὅρατόριον εἶναι μουσικὸν δράμα μὲ θερσκευτικὴν ὑπόθεσιν, ἀποτελούμενον ἀπὸ ὀρχήστραν, ἐνῶ τὸ μελοδράμα εἶναι δράμα κοσμικόν, τοῦ ὁποίου τὰ πρόσωπα ψάλλουν τὸ μέρος των. Τὸ πρῶτον μελοδράμα Ὁρφεύς καὶ Εὐρυδίκη ἐπαίχθη εἰς τὴν Φλωρεντίαν. Εἰς τὴν Γαλλίαν πρῶτος ὁ Ἰταλὸς Λούλλι (Lulli) συνέθεσεν ἀληθῆ μελοδράματα.

Ἡ Φιλοσοφία

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον ἀναπτύξει πλουσιωτάτην φιλοσοφίαν, προσπαθοῦντες νὰ ἐρμηνεύσουν τὴν ἀρχὴν καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ κόσμου, καθὼς καὶ τὴν ἀξίαν καὶ τὸν σκοπὸν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος ὁ φιλόσοφος Ἀριστοτέλης ἐξέθεσε συστηματικῶς τὰς γνώσεις τῶν χρόνων του εἰς τὰ διεξοδικὰ συγγράμματά του, ἐπεβλήθη εἰς τὰς ἐπομένους γενεὰς καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους ἐγένεν αὐθεντία, εἰς τὴν ὁποίαν ἔπρεπε νὰ στηριχθῆ πᾶσα ἐπιστήμη καὶ πᾶσα σοφία. Ἡ φιλοσοφία τῶν χρόνων αὐτῶν, λεγομένη Σχολαστικὴ φιλοσοφία, αὐτὸν εἶχε διδάσκαλον καὶ ὁδηγόν.

Κατὰ τὴν Ἀναγέννησιν οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης ἐμελέτησαν τὰ ἔργα τῶν ἑλλήνων φιλοσόφων καὶ μερικοὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἀνακαλέσουν εἰς τὴν ζωὴν τὰ ἀρχαῖα φιλοσοφικὰ συστήματα. Ἰδίως ἐμελετήθη πολὺ καὶ ἀπέκτησεν ὀπαδοὺς ὁ Πλάτων. Ἀλλὰ τὰ αὐτοτελῆ φιλοσοφικὰ συστήματα τῶν νεωτέρων χρόνων ἐδημιουργήθησαν μόλις κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα.

Ὁ διάσημος Ἄγγλος φιλόσοφος Φράνσις Μπέϊκον (Francis Bacon, 1561 - 1626) ἐσυστηματοποίησε καὶ ὑπεστήριξε τὴν θεωρίαν τῆς νέας μεθόδου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ἐδίδασκεν ὅτι τὰς περὶ τῆς φύσεως γνώσεις ποριζόμεθα ἐκ τῆς ἐμπειρίας. Πρέπει πρῶτον νὰ παρατηρήσωμεν τὰ φαινόμενα καὶ νὰ ἐξακριβώσωμεν διὰ τοῦ πειράματος, ἔπειτα νὰ ταξινομήσωμεν αὐτὰ καὶ ἀπὸ τὰς μερικὰς περιπτώσεις νὰ συναγάγωμεν ἐπαγωγικῶς τὸ γενικόν, δηλ. τοὺς νόμους τῶν φαινομένων. Ἐπειδὴ δὲ οἱ σχολαστικοὶ ἠκολούθησαν τὴν ἀντίθετον ὁδόν,

στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς γνώμης τῶν παλαιῶν σοφῶν καὶ προσπαθοῦντες ἀπὸ γενικὰς ὑποθέσεις νὰ ἐρμηνεύσουν τὰ μερικὰ φαινόμενα, ὁ Βάκων ἐπολέμησε ζωηρῶς τὴν σχολαστικὴν μέθοδον. Διὰ τοῦτο τὸ σύγγραμμά του ὠνόμασε *Nouum Organum*, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Λογικὴν τοῦ Ἀριστοτέλους, τὴν ὁποίαν εἶχον ὀνομάσει *Ὁργανον*, διότι ἐθεωρήθη ὡς τὸ μέσον τῆς ὀρθῆς διανοήσεως, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἶχε στηριχθῆ ἡ σχολαστικὴ ἐπιστήμη.

Ὁ γάλλος φιλόσοφος Ντεκάρτ (Descartes, 1596 - 1650), ὁ γνωστὸς μὲ τὸ ἐκλατινισθὲν κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν χρόνων ἐκείνων ὄνομά του Καρτέσιος (Cartesius), ὑπέβαλεν εἰς αὐστηρὰν κριτικὴν τὴν σχολαστικὴν μέθοδον. Ὁ Καρτέσιος ἐσκέφθη ὡς ἑξῆς: Οἱ ἄνθρωποι παραλαμβάνουν συνήθως τὰς γνώσεις ἀπὸ τοὺς προγενεστέρους, χωρὶς νὰ ἐξελέγξουν αὐτάς, στηριζόμενοι μᾶλλον εἰς τὴν γνώμην παλαιότερων σοφῶν, εἰς τὰς αὐθεντίας. Περὶ τῆς ἀκριβείας ὅμως τῶν γνώμῶν αὐτῶν δὲν ἔχομεν πειστικὴν βεβαιότητα. Ἐπειδὴ ὅμως πολλοὶ ἀπὸ τὰς γνώμας αὐτάς ἀποδεικνύονται ὡς μὴ ὀρθαί, μοῦ ἐπιτρέπεται νὰ ἀμφιβάλλω δι' ὅλα, ὄχι μόνον διὰ τὰ διδάγματα τῶν σοφῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ὕπαρξιν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἑαυτοῦ μου ἀκόμη καὶ νὰ μὴ δεχθῶ ὡς ἀλήθειαν παρὰ μόνον ὅ,τι φαίνεται εἰς ἐμὲ τὸν ἴδιον λογικὸν καὶ σαφές.

Αὐτὸ ἐσήμαινε τὴν ὀριστικὴν καταδίκην τῆς σχολαστικῆς μεθόδου καὶ τῆς πίστεως εἰς αὐθεντίας. Τὰς γνώμας ταύτας ἐξέθεσεν εἰς τὸ σύντομον, ἀλλὰ περιεκτικὸν σύγγραμμά του, εἰς τὸν *Περὶ μεθόδου λόγον* (*Discours de la methode*), τὸ ὁποῖον ἔγραψεν εἰς τὴν ὁμιλουμένην γαλλικὴν. Ὁ Καρτέσιος ἦτο ἐξαιρετὸς μαθηματικὸς καὶ φυσικὸς, ἐδέχετο τὸ σύστημα τοῦ Κοπερνίκου καὶ ὑπεστήριζεν ὅτι ὅλα εἰς τὸν κόσμον γίνονται κατὰ μηχανικὴν ἀνάγκην. Ἰδιαιτέραν ὅμως θέσιν ἔδιδεν εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸν Καρτέσιον, διαφέρει ριζικῶς ἀπὸ τὸ σῶμα, τὴν ὕλην γενικῶς, ἀπὸ τὴν ἐκτατὴν οὐσίαν, ὅπως χαρακτηρίζει τὴν ὕλην.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Καρτεσίου ἔκαμεν ἐντύπωσιν, διεδόθη πολὺ καὶ ἀπέκτησε πολλοὺς ὁπαδοὺς. Ἄλλ' οἱ θεολόγοι κατεδίκασαν τὸ σύστημά του καὶ τὸν 18ον αἰῶνα ἀκόμη οἱ καθη-

γηται τῶν Πανεπιστημίων ἀπηγόρευσαν εἰς τοὺς φοιτητὰς νὰ μελετοῦν τὰ ἔργα του.

Κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος ἀξιόλογον φιλοσοφικὸν σύστημα ἀνέπτυξεν ὁ Μπαρούχ Σπινόζα (Spinoza, 1632 - 1677), τὸ ὁποῖον ἐξετιμήθη βραδύτερον. Εἶχε γεννηθῆ ἀπὸ ἑβραϊκὴν οἰκογένειαν εἰς τὸ Ἄμστελὸδαμον καὶ ἔζησεν εἰς τὴν Χάγην πτωχὸς καὶ ἀφανής, κατοικῶν ὡς οἰκότροφος εἰς οἰκίας μικροαστῶν μετρίας οἰκονομικῆς καταστάσεως καὶ ποριζόμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀπὸ τὴν λείανσιν ὑέλων διὰ δίοπτρα ἢ ἀπὸ συνδρομὰς φίλων. Ὁ Σπινόζα ἤθελε νὰ δώσῃ μαθηματικὴν ἀκρίβειαν εἰς τοὺς συλλογισμοὺς του. Διὰ τοῦτο, τὸ κύριον σύγγραμμά του, ἡ Ἡθικὴ (Ethica ordine geometrico demonstrata), ἔχει τὴν διάταξιν ἐγχειριδίου Γεωμετρίας (θεωρήματα, ἀποδείξεις, πορίσματα). Παρεδέχετο ὅτι ὅλα εἰς τὸν κόσμον ἀνάγονται εἰς ἑνιαίαν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, ἡ ὁποία εἶναι ἓν ταῦτῳ Θεὸς καὶ φύσις, δηλαδὴ θεὸς καὶ φύσις εἶναι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ (deus sive natura). Διὰ τοῦτο τὸ σύστημά του ὠνόμασαν πανθεϊστικόν. Ἡ φιλοσοφία τοῦ Σπινόζα ἐπιβάλλεται μὲ τὸ ὕψος καὶ τὴν εὐγένειαν, διότι διδάσκει ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι ἡ κανονικὴ λειτουργία τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, συντελοῦσα εἰς τὴν γαλήνην τοῦ σοφοῦ καὶ τὸν κατευνασμὸν τῶν παθῶν.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος παρατηρεῖται σημαντικὴ μεταβολή. Αἱ ζυμώσεις, τὰς ὁποίας προεκάλεσαν αἱ ἀγγλικαὶ ἐπαναστάσεις, δίδουν τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀναπτυχθῆ ἡ λεγομένη ἐμπειρικὴ ἀποψις. Ὁ κυριώτερος ἀντιπρόσωπος αὐτῆς, ὁ ἄγγλος φιλόσοφος Τζῶν Λόκ (John Locke, 1632 - 1704) εἰς τὸ ὄνομαστὸν σύγγραμμά του Δοκίμιον διὰ τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν, τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη δύο ἔτη μετὰ τὴν ἑνδοξον ἐπανάστασιν (τὸ 1690), ὑπεστήριξεν ὅτι ὅλαι μας αἰ γνώσεις πηγὴν ἔχουν τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν ἐντυπώσεων εἰς τὸν νοῦν. Καταπολεμεῖ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Καρτεσιῦ περι ἐμφύτων ἐνοιῶν καὶ καταλήγει εἰς τὸ περίφημον συμπέρασμα: « Οὐδὲν ἐν τῇ νοήσει, ὃ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει ».

Τὴν ἀποψιν αὐτὴν ὠνόμασαν ἐμπειρικὴν ἢ ἐμπειρισμὸν (empirisme), ἐνῶ ἡ ἀντίθετος, ἡ δεχομένη ὅτι πηγὴ τῶν γνώσεων εἶναι ἡ νόησις, ὀνομάζεται ὀρθολογικὴ ἢ ὀρθο-

λογισμός (rationalisme, από το λατ. ratio - λόγος, λογικόν).
Ἡ φιλοσοφία τοῦ Λόκ σημαίνει ἀποφασιστικὴν ἀντίδρασιν εἰς τὰ θεωρητικὰ συστήματα τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ τὴν ἀρχὴν νέας περιόδου εἰς τὴν φιλοσοφίαν.

Ὀλίγα ἔτη νεώτερος ὁ γερμανὸς Λάϊμπνιτς (Leibnitz, 1646 - 1716), ἡ πρώτη ἀξιόλογος φιλοσοφικὴ διάνοια τῆς Γερμανίας μετὰ τὰς ἀναστατώσεις τῶν θρησκευτικῶν πολέμων, ἐπεχείρησε νὰ σώσῃ τὸν ὀρθολογισμόν, δίδων εἰς αὐτὸν διάφορον ἔννοιαν. Ἐξαιρέτος σοφός, ἐκ τῶν πολυμαθεστέρων τῆς Εὐρώπης, ἀνεκάλυψε συγχρόνως μὲ τὸν Νεύτωνα τὴν βάσιν τοῦ ἀπειροστικοῦ λογισμοῦ. Εἰς τὰ ἔργα του Νέα δοκίμια διὰ τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν (ἀπάντησις εἰς τὸν Λόκ), Θεοδικία καὶ Μοναδολογία ἀνέπτυξεν ἀξιολόγους σκέψεις, ὑπεστήριξε τὴν θεωρίαν περὶ ἐμφύτων ἐνοιῶν καὶ τὴν αἰσιόδοξον περὶ τοῦ κόσμου ἄποψιν, ἡ ὁποία συνοψίζεται: «ὁ κόσμος εἶναι ὁ καλύτερος ἀπὸ τοὺς δυνατοὺς κόσμους». Ἡ βαθυτέρα προσπάθεια τοῦ Λάϊμπνιτς εἶναι νὰ δικαιολογήσῃ διὰ τοῦ ὀρθοῦ λόγου τὴν διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας.

Αἰ ἐπιστημαί

Ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα γεγονότα τῶν νέων χρόνων εἶναι ἡ ἀνάπτυξις τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν, διότι δι' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος ἐκυριάρχησεν ἐπὶ τῆς φύσεως καὶ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν πορισμάτων αὐτῶν ἀνεκαίνισε τὸν βίον του.

Κατὰ τοὺς μέσους χρόνους οἱ ἄνθρωποι ἐζήτουν τὴν λύσιν πάσης ἀπορίας εἰς τὰ βιβλία τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων καὶ ἰδίως τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους οἱ καθηγηταὶ τῶν Πανεπιστημίων ἐπὶ μακρὸν ἐξηκολούθησαν τὸ σύστημα αὐτό.

Τὸν 17ον αἰῶνα ὅμως πολλοὶ σοφοὶ ἤρχισαν νὰ μελετοῦν ἀπ' εὐθείας τὴν φύσιν. Κατεσκεύασαν κατάλληλα ὄργανα, μὲ τὰ ὁποῖα κατῴρθωσαν νὰ παράγουν κατὰ βούλησιν τὰ φαινόμενα, τὰ ὁποῖα ἤθελον νὰ μελετήσουν. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιούργησαν τὴν νεωτέραν μέθοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τὴν παρατήρησιν καὶ τὸ πείραμα. Οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως ἔδειξαν

μεγάλην δεξιότητα εις τὴν ἔρευναν τῆς φύσεως, κατὰ τοῦτο δὲ ὑπερτεροῦν πολὺ τοὺς ἀρχαίους.

Τὸν 17ον αἰῶνα οἱ καταγιγόμενοι εἰς τὰς μελέτας αὐτὰς ἦσαν ὀλιγάριθμοι καὶ ὅλοι σχεδὸν ἐρασιτέχνη, εὐρισκόμενοι ἔκτος τῶν Πανεπιστημίων, τὰ ὅποια μὲ πείσμα ἀπέκλειον τὸν νέον τρόπον τῆς ἐρεύνης. Ἐπίσης καὶ ἡ ἐκκλησία κατεδίωκε πάντα νεωτερισμὸν εἰς τὴν μελέτην τῆς φύσεως ὡς αἴρεσιν. Αἱ ἐπιστήμαι δὲν ἦσαν ἀκόμη πολὺ ἀνεπτυγμένα, ὥστε δὲν ἦτο δύσκολον νὰ κατέχη τις ὅλας τὰς γνώσεις τοῦ καιροῦ του εἰς ὅλας τὰς ἐπιστήμας. Διὰ τοῦτο οἱ σοφοὶ τοῦ 16ου καὶ τοῦ 17ου αἰῶνος ἦσαν συγχρόνως μαθηματικοί, φυσικοὶ καὶ φυσιολόγοι. Κατεγίνοντο ἰδίως εἰς τὰ Μαθηματικά, τὴν Ἀστρονομίαν, τὴν Φυσικὴν. Ἐγραφον κατὰ κανόνα εἰς τὴν λατινικὴν καὶ τὰς γλώσσας καὶ ἀνακαλύψεις των ἀνεκοίνωνον πρὸς ἀλλήλους προφορικῶς ἢ δι' ἐπιστολῶν.

Αἱ κυβερνήσεις παρετήρησαν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ προέλθῃ ὠφέλεια ἀπὸ τὰς μελέτας αὐτὰς. Ἡ ἐπιστήμη, ἡ ὅποια προσεῖλκε περισσότερο τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἦτο ἡ ἀστρονομία, διότι ὁ πολὺς κόσμος ἐξηκολούθει νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν πρόγνωσιν διὰ τῶν ἄστρον. Δὲν ἤργησαν ὁμως οἱ σοβαρώτεροι νὰ ἐκτιμήσουν τὰς θετικὰς ὑπηρεσίας τῆς ἀστρονομίας. Τὸ 1667 ἐκτίσθη τὸ Ἀστεροσκοπεῖον Γκρήνουϊτς (Greenwich) πλησίον τοῦ Λονδίνου καὶ σχεδὸν συγχρόνως τὸ ἀστεροσκοπεῖον Παρισίων. Κατήρτισαν βοτανικοὺς κήπους, ἰδίως εἰς τὰς πανεπιστημιακὰς πόλεις τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν Ὀλλανδίαν καὶ συλλογὰς φυτῶν καὶ ὀρυκτῶν, τὰς ὁποίας ὠνόμαζον Μουσεῖα. Τὸ ὀνομαστότερον ἐξ αὐτῶν ἦτο τὸ Βρετανικὸν Μουσεῖον (British Museum).

Ἐπειδὴ ὁμως τὰ Πανεπιστήμια δὲν ἤθελον νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὸν νέον τρόπον τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης, αἱ κυβερνήσεις ἴδρυσαν Ἐπιστημονικὰς Ἀκαδημίας, τῶν ὁποίων τὰ μέλη δὲν ἐλήφθησαν ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν καθηγητῶν τῶν Πανεπιστημίων. Αἱ Ἀκαδημίας ἐβοήθησαν πολὺ τὴν πρόοδον τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ ἀστρονομία καὶ γενικῶς αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι ἐσημείωσαν σημαντικὴν πρόοδον κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Αἱ ἀπόψεις

τοῦ Κοπερνίκου προεκάλεσαν βαθυτάτην ἐντύπωσιν καὶ ἐπεδοκιμάσθησαν ἀπὸ πολλοὺς σοφοῦς. Ὁ γερμανὸς ἀστρονόμος Κέπλερ (Kepler, 1571 - 1630) ἔδωκε κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος μαθηματικὴν ἀπόδειξιν τοῦ συστήματος, διατυπώσας τοὺς λεγομένους Νόμους τοῦ Κέπλερ. Ἄλλ' ὁ κυριώτερος θεμελιωτὴς τῆς νεωτέρας φυσικῆς ἐπιστήμης εἶναι ὁ διάσημος ἰταλὸς Γαλιλαῖος (Galilei, 1564 - 1642), ὁ ὁποῖος παρεδέχετο ὡς ἀναμφισβήτητον ὅτι τὸ κέντρον τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος εἶναι ὁ ἥλιος καὶ ὅτι ἡ γῆ κινεῖται περὶ αὐτόν. Ἀνεκάλυψε τοὺς νόμους τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων καὶ ἔθεσεν οὕτω τὰς βάσεις τῆς Μηχανικῆς. Κατεσκεύασε μεγεθυντικούς φακοὺς, διὰ τῶν ὁποίων διέκρινε τὰ ὄρη τῆς σελήνης, τοὺς δορυφόρους τοῦ Διὸς καὶ ἐξηκρίβωσε τὴν φύσιν τοῦ Γαλαξίου. Ἄλλ' ἡ ἱερά Ἐξέτασις κατεδίκασε τὴν διδασκαλίαν του καὶ ὑπεχρέωσεν αὐτὸν νὰ ἀποκηρύξη γονυκλινῆς τὰς δοξασίας του ὡς πλάνας.

76. Ὁ Γαλιλαῖος

Τὰς παρατηρήσεις ταύτας ἐυσυστηματοποίησεν ὁ διάσημος ἄγγλος φυσικὸς Νεύτων (Newton, 1642 - 1727) συνενώσας αὐτὰς εἰς τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἔλξεως, ὁ ὁποῖος φέρει τὸ ὄνομά του. Τὰς βάσεις τῶν Μαθηματικῶν παρέλαβον οἱ νεώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους μελετώντες τοὺς Ἕλληνας μαθηματικούς. Ὁ γάλλος Βιέτ (Viète, 1540 - 1603) ἔδωκεν εἰς τὴν Ἀλγεβραν τὴν νεωτέραν μορφήν, εἰσαγαγὼν τὰ γράμματα, ὁ δὲ φιλόσοφος Ντεκάρτ, ἐξαιρετὸς μαθηματικός, εἰσή-

γαγε τὸν ἀλγεβρικὸν ὑπολογισμὸν εἰς τὴν Γεωμετρίαν, δημιουργήσας τὴν Ἀναλυτικὴν Γεωμετρίαν. Ἄλλος φιλόσοφος, ὁ γερμανὸς Λάϊμπνιτς (Leibnitz), ἀνεκάλυψε τὸν Ἀπειροστικὸν Λογισμόν, οὕτω δὲ κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος εἶχον διαμορφωθῆ οἱ διάφοροι κλάδοι τῶν Μαθηματικῶν.

77. Ἰσαὰκ Νεύτων

Ἡ Φυσικὴ κατ' ἀρχὰς δὲν ἦτο χωρισμένη ἀπὸ τὰ Μαθηματικά καὶ τὴν Ἀστρονομίαν. Ὁ Γαλιλαῖος ὑπελόγησε τὸν νόμον τῆς πτώσεως τῶν σωμάτων, ἐνῶ ὁ Τορριτσέλλι (Torricelli, 1608 - 1647), ἰταλὸς καὶ αὐτός, ἐμελέτησε τὸν νόμον τῆς ἰσορροπίας τῶν ρευστῶν καὶ κατασκεύασε τὸ βαρόμετρον, τὸ ὁποῖον μετ' ὀλίγον ἐπέτρεψε νὰ παρατηρήσουν τὴν βαρύτητα τοῦ ἀέρος (Pascal). Οὕτως, ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Φυσικὴ ἐγίνε πειραματικὴ ἐπιστήμη.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ (ΙΗ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ'

Η ΑΓΓΛΙΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Γενική επισκόπησις

18ος αἰὼν εἶναι σημαντικώτατος διὰ τὴν Ἀγγλίαν. Τρία ἀξιολογώτατα γεγονότα χαρακτηρίζουν αὐτόν: ἡ στερῆσις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος, ἡ ἀνάπτυξις τῆς βιομηχανίας καὶ ἡ δημιουργία ἀποικιακοῦ κράτους, με βάσεις τὰς Ἰνδίας καὶ τὸν Καναδᾶν.

Τὸ πολιτικὸν καθεστῶς, τὸ καθιερωθὲν διὰ δύο ἐπαναστάσεων τὸν 17ον αἰῶνα, στερεώνεται τὸν 18ον ὑπὸ τὴν νέαν δυναστείαν τοῦ Ἀννοβέρου. Οἱ δύο πρῶτοι βασιλεῖς, ξένοι καὶ χωρὶς ἐπιβολήν, ἐμπιστεύονται τὴν κυβέρνησιν εἰς τοὺς ἀρχηγούς τοῦ πλειοψηφοῦντος κόμματος τῆς βουλῆς, τὴν ὁποίαν ἐξακολουθοῦν νὰ ἀποτελοῦν τὰ δύο κόμματα, τῶν Οὐίξ καὶ τῶν Τόρις.

Ἀπὸ τοῦ 1760 ὁ τρίτος βασιλεὺς τῆς δυναστείας Γεώργιος Γ' διεκδικεῖ τὰς βασιλικὰς προνομίας. Ἐξ αὐτοῦ δημιουργεῖται κοινοβουλευτικὴ κρίσις, ἡ ὁποία διαρκεῖ ὑπὲρ τὰ εἴκοσιν ἔτη (1760 - 1782). Ἄλλ' ἡ ἀντίστασις τῆς κοινῆς γνώμης καὶ ἐξωτερικαὶ ἀποτυχίαι ὑποχρεώνουν τὸν βασιλέα νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ὁ περίφημος Πίτ ὁ νεώτερος ἀποβαίνει ἰσχυρὸς κοινοβουλευτικὸς κυβερνήτης. Ἐκ τῆς κρίσεως ἐξέρχεται τὸ πολίτευμα περισσότερον στερεωμένον.

Τὸν 18ον αἰῶνα ἤρχισεν ἡ βιομηχανικὴ κίνησις, ἡ ὁποία κατέστησε τὴν Ἀγγλίαν πρῶτην οἰκονομικὴν δύναμιν τοῦ κόσμου.

Τέλος, κατόπιν σκληρᾶς πάλης πρὸς τοὺς Γάλλους, οἱ Ἀγγλοὶ ἐγκαθίστανται ὀριστικῶς εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ τὸν Καναδᾶν καὶ γίνονται ἀδιαφιλονίκητοι ἡγεμόνες εἰς τὰς ἀποικίας.

Οἱ δύο πρῶτοι Γεώργιοι

Ὅταν ἀπέθανε τὸ 1714 ἡ βασίλισσα Ἄννα, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ, παρὰ τὴν ζωηρὰν ἐπιθυμίαν της, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸ δικαίωμα τῆς διαδοχῆς εἰς τὸν ἀδελφόν της Ἰάκωβον Γ', εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἀγγλίας ἐκλήθη, κατὰ τὴν ἀπὸ τὸ ἔτος 1701

78. Ἀγγλος εὐγενὴς μεὶ στολὴν αὐλῆς

πρᾶξιν τοῦ Κοινοβουλίου ὁ δισέγγονος τοῦ Ἰακώβου Α' (ἀπὸ τὴν μητέρα του Σοφίαν), ἐκλέκτωρ τοῦ Ἄννοβέρου Γεώργιος. Δι' αὐτοῦ ἀνῆλθεν εἰς τὸν ἀγγλικὸν θρόνον ἡ δυναστεία τοῦ Ἄννοβέρου, ἡ ὁποία βασιλεύει μέχρι σήμερον.

Ὁ Γεώργιος Α' (1714 - 1727) ἦτο ἤδη 54 ἐτῶν, ὅταν ἔφθασεν εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Δὲν ἐγνώριζε τὴν ἀγγλικὴν, ὅπως καὶ οἱ περιστοιχίζοντες αὐτὸν Γερμανοί. Ἐμεινε πάντοτε ξένος μεταξὺ τῶν ξένων καὶ οὐδέποτε παρηγορήθη, διότι ἐγκατέλειψε τὸ Ἄννοβερν. Ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι συγχρόνως ἐκλέκτωρ τοῦ Ἄννοβέρου καὶ τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος του

ἔθετε πάντοτε ὑπεράνω τῶν Ἀγγλικῶν.

Ὁ υἱὸς του Γεώργιος Β' (1727 - 1760) εἶχε τὰς ἐξείσους καὶ τὰς ἰδέας τοῦ πατρός του. Οἱ Ἀγγλοὶ ὅμως ἠνέχθησαν αὐτοῦς ἀπὸ αἴσθημα νομιμοφροσύνης, κυρίως ὅμως διότι ἤσαν διαμαρ-

τυρόμενοι καὶ λόγω τῆς θέσεώς των ἦσαν ἀκίνδυνοι διὰ τὰς ἀγγλικὰς ἐλευθερίας.

Πράγματι, οἱ δύο πρῶτοι Γεώργιοι, χωρὶς ἐνδιαφέρον διὰ τὸν τόπον καὶ χωρὶς ἐπιβολήν, ἄφησαν τὴν φροντίδα τῆς κυβερνήσεως εἰς τὸ κοινοβούλιον καὶ καθιέρωσαν τὴν συνθήειαν νὰ λαμβάνουν τοὺς ὑπουργοὺς των ἀπὸ τὸ πλειοψηφοῦν εἰς τὴν Βουλὴν κόμμα. Ἡ συνθήεια αὕτη ὑπῆρξεν εὐνοϊκὴ διὰ τὴν στερεώσιν τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύματος. Χάρις εἰς τὴν ἐπιτόσα ἔτη ἀποχὴν τῆς βασιλείας νὰ ἀναμειγνύεται εἰς τὴν κυβέρνησιν, ἐπεκράτησεν ἡ ἀντίληψις ὅτι εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὁ βασιλεὺς βασιλεύει, ἀλλὰ δὲν κυβερνᾷ.

Τὸ κυβερνητικὸν σύστημα

Ἐπεκράτησεν, ὄχι διὰ νομοθεσίας, ἀλλὰ διὰ τῆς συνθηείας, ὁ χωρισμὸς τῶν ἐξουσιῶν.

1) Ἐπειδὴ ὁ βασιλεὺς εἶναι ἀνεύθυνος, τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀσκοῦν οἱ ὑπουργοί. Ἐνῶ προηγουμένως τοὺς ὑπουργοὺς ὑπεδείκνυεν ὁ βασιλεὺς, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπεκράτησεν ἡ συνθήεια νὰ γίνεταί πρόεδρος τῆς κυβερνήσεως ὁ ἀρχηγὸς τοῦ πλειοψηφοῦντος εἰς τὸ Κοινοβούλιον κόμματος.

2) Ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία ἀνήκεν εἰς τὸ Κοινοβούλιον, σνιστάμενον ἀπὸ δύο Βουλὰς, τὴν Βουλὴν τῶν Λόρδων, τῆς ὁποίας τὰ μέλη διορίζοντο ὑπὸ τοῦ βασιλέως, καὶ τὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐξελέγοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, τοῦλάχιστον ὑπὸ μέρους αὐτοῦ, διὰ μίαν ἑπταετίαν (ἀπὸ τοῦ 1716). Σὺν τῷ χρόνῳ ἡ Βουλὴ τῶν Λόρδων ἔχασε τὴν ἐπιρροήν της, πρὸς ὄφελος τῆς δευτέρας.

3) Ἡ Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων ἀποτελεῖτο ἀπὸ δύο κόμματα, τοὺς Τόρις καὶ τοὺς Οὐίξ. Οἱ πρῶτοι ἔθεωροῦντο ἀριστοκρατικοί, οἱ δεύτεροι λαϊκώτεροι. Κατ' οὐσίαν ὅμως ἀντιπροσώπευον καὶ τὰς δύο ὀλιγαρχίας. Οἱ Τόρις τὴν μεγάλην ἰδιοκτησίαν, οἱ Οὐίξ τὸ χρῆμα (βιομηχανίαν καὶ ἐμπόριον). Καὶ τὰ δύο δὲν ἠθελον νὰ ἀλλάξουν τὸ ἐκλογικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ἦτο εὐνοϊκὸν δι' αὐτά.

4) Τὸ ἐκλογικὸν σύστημα ἦτο ἐλάχιστα δημοκρατι-

κόν. Κατ' ούσϊαν ἐψήφιζε μικρά μειοψηφία τοῦ λαοῦ. Εἰς τοὺς νομοὺς τὸ δικαίωμα τῆς ψήφου εἶχε περιέλθει κυρίως εἰς τοὺς ἰδιοκτῆτας, εἰς τὰς πόλεις καὶ εἰς τὰ σωματεία. Ἰσχυροὶ ἄνδρες διέθετον μέγαν ἀριθμὸν ἐδρῶν καὶ ἐπώλουν αὐτὰς εἰς τοὺς πλειοδοτοῦντας. Ἐπίσης οἱ ἐκλεγόμενοι ἀντιπρόσωποι ἐμπορεύοντο τὴν ψῆφόν των ἔναντι θέσεων καὶ ἀμοιβῶν. Πραγματικὴ διαφθορὰ καὶ φαυλοκρατία ἐκυριάρχησαν εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν.

Ἡ Κυβέρνησις τῶν Οὐτῆ

Οἱ Τόρις ἦσαν ὑποπτοὶ ὅτι εἶχον εὐνοήσει τὴν ἔκπτωτον δυναστείαν καὶ ὅτι διετήρουν μυστικὴν συμπάθειαν πρὸς αὐτὴν. Ἀντιθέτως, οἱ Οὐτῆ, ἐπειδὴ ἐπολέμησαν αὐτὴν καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς στήριγμα τῆς προτεσταντικῆς δυναστείας, εἶχον τὴν εὐνοίαν τῶν βασιλέων καὶ ἐκράτησαν τὴν ἀρχὴν σχεδὸν ἐπὶ ἡμισυ αἰῶνα. Ἡ πολιτικὴ των ἦτο ἐπὶ μακρὸν φιλειρηνικὴ.

Ὁ Οὐάλποουλ (Walpole), ὁ δραστηριώτερος πρωθυπουργὸς των τῆς περιόδου αὐτῆς, ἐκυβέρνησεν ἐπὶ εἴκοσι καὶ ἓν ὀλόκληρα ἔτη (1721 - 1742), ὅσον οὐδέποτε ἄλλη κοινοβουλευτικὴ κυβέρνησις. Ἀπέφυγε μὲ ἐπιμέλειαν πᾶσαν ἐξωτερικὴν περιπλοκὴν. Διετήρησεν ἀγαθὰς σχέσεις μὲ τὴν Γαλλίαν καὶ ἐξησφάλισε τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης ἐπὶ τι διάστημα.

Ἐκέρδισε τοὺς ἰδιοκτῆτας, ἐλαφρώσας τὴν φορολογίαν τῆς γεωργίας, καὶ τοὺς ἐμπόρους, ἐγκαινιάσας εἶδος ἐλευθέρου συναλλαγῆς, καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ ἄλλα κράτη ἔκλειον αὐστηρῶς τὰ σύνορά των εἰς τὴν ἐξαγωγὴν καὶ εἰσαγωγὴν. Διηκούλυε τὴν εἰσαγωγὴν πρώτων ὑλῶν καὶ ἐξαγωγὴν βιομηχανικῶν προϊόντων.

Ἡ ἐπιτυχία ἐδικαίωσε τὴν τόλμην του. Αἱ πόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι σήμερον κέντρα τῆς ἀγγλικῆς βιομηχανίας, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του εἶδον τὴν πρώτην ἀνάπτυξιν. Ἡ ἐξαγωγή ἀπὸ 600.000 ἀνῆλθεν εἰς 12.000.000 λίρας καὶ ἡ ἀξία τῶν ἀκινήτων ἐτριπλασιάσθη.

Ὁ ταχύς αὐτὸς πλουτισμὸς καὶ τὰ οἰκονομικὰ μέτρα τοῦ Οὐάλποουλ ἐγέννησαν πραγματικὴν διαφθορὰν καὶ ἠθικὴν

κρίσιν εἰς τὴν χώραν. Ἐναντίον τῆς καταστάσεως αὐτῆς ἐδημιουργήθη ἀντίδρασις. Ἡ ὀπομόνωσις, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ὀδηγήσει τὴν χώραν ἡ φιλειρηνικὴ πολιτικὴ, ἐξήγειρε πολλοὺς ἐθνικιστάς. Ἡ χαλαρὰ τέλος στάσις του κατὰ τὴν σύρραξιν διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Αὐστρίας ἐπέφερε τὴν πτώσιν του (1742). Οἱ Οὐίξ ἐκράτησαν τὴν ἀρχὴν, ἀλλ' ἐγίναν φιλοπόλεμοι, ὑπὸ τὸν νέον αὐτῶν ἀρχηγόν, τὸν Πίτ.

Ὁ Οὐίλλιαμ Πίτ (William Pitt) ἡ ὁ πρῶτος Πίτ, ὅπως λέγουν, ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους πολιτικούς ἀνδρας, τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου. Βουλευτὴς εἰκοσιεπτὰ ἐτῶν, ἦτο ἀντίπαλος τοῦ Οὐάλπουλ, τὸν ὁποῖον κατηγορεῖ ὡς ὑπαίτιον τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς ἀνυποληψίας τῆς Ἀγγλίας. Εὐθύς, εἰς βαθμὸν ὥστε νὰ ὀνομάζεται ἀδιάφορος, θερμὸς πατριώτης, με ἀπέραντον οἴησιν, τὴν ὁποίαν ἐξέφραξε διὰ θεατρικῆς εὐγλωττίας, ἀπέκτησε πρωτοφανῆ δημοτικότητα.

ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Πίτ οἱ Οὐίξ ἔκαμαν τοὺς δύο πολέμους, τῆς διαδοχῆς τῆς Αὐστρίας καὶ τὸν Ἑπταετῆ.

Ἐξῆλθον ζημιωμένοι ἀπὸ τὸν πρῶτον, διὰ τοῦ δευτέρου ὅμως ἐξησφάλισαν μεγάλα κέρδη, τὴν στρατιωτικὴν ἐξασθένεισιν τῆς Γαλλίας καὶ τὴν κυριαρχίαν εἰς τὰς ἀποικίας.

79. Ρόμπερ Οὐάλπουλ
(Ἀριστερά, ὀμιλῶν μετὰ τὸν Πιρὸν τῆς Βουλῆς)

Γεώργιος Γ' (1760-1820). 'Η Κοινοβουλευτική κρίσις

Ὁ Γεώργιος Γ' ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον 23 ἐτῶν. Ἀπλοῦς τοὺς τρόπους, κανονικὸς εἰς τὴν ζωὴν, εἰλικρινὴς καὶ εὐλαβής, ἀποστρεφόμενος τὴν διαφθοράν, εἶχεν ἐμπνευσθῆ ἀπὸ τὴν πρωσοῖδα μητέρα του τὴν ιδέαν ὅτι ἔπρεπε νὰ εἶναι πραγματικὸς « βασιλεὺς ».

Ὁ Γεώργιος Γ' ἠθέλησε νὰ μὴ εἶναι μόνον βασιλεὺς, ἀλλὰ καὶ νὰ κυβερνήσῃ. Ἦθελε μάλιστα νὰ εἶναι ὁ πρῶτος ὑπουργὸς τοῦ βασιλείου. Εἶχε δηλαδὴ τὴν ἀπαίτησιν νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν κοινοβουλευτικὴν κυβέρνησιν διὰ προσωπικῆς. Σύμφωνος εἰς τοῦτο μὲ τὰς περὶ τοῦ βασιλέως ἀντιλήψεις τῶν Τόρις, ἔτρεφε συμπάθειαν πρὸς αὐτούς, ἐνῶ ἀπεστρέφετο τοὺς Οὐίξ.

Ἡ ἀπαίτησις τοῦ βασιλέως ἐδημιούργησεν ἀληθῆ κοινοβουλευτικὴν κρίσιν. Ἡ πρώτη ἀπόπειρά του νὰ ἀναβιβάσῃ εἰς τὴν ἀρχὴν τὸ κόμμα τῶν Τόρις προσέκρουσεν εἰς ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ τὸ 1770, ἐπωφεληθεὶς ἀπὸ τὴν περιπλοκὴν μὲ τὰς ἀποικίας τῆς Ἀμερικῆς, ἐχρησιμοποίησεν ἐπὶ δώδεκα ἔτη (1770-1782) τὸν λόρδον Νόρθ (North) καὶ ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς ὁ ἴδιος.

Ἄλλ' ὁ ζωηρὸς ἐρεθισμὸς τῆς κοινῆς γνώμης, ὁ ὁποῖος ἐξεδηλώθη διὰ τῆς ἰδρύσεως πολιτικῶν σωματείων, συγκεντρώσεων, διαδηλώσεων, σατίρας καὶ τῆς δημοσιογραφίας, ἰδίως ὅμως τὰ ἀτυχήματα εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἀποικίων τῆς Ἀμερικῆς, ὑπεχρέωσαν τὸν βασιλέα νὰ ὑποχωρήσῃ. Εὐρεθεὶς πρὸ ἀδιεξόδου, ὁ Γεώργιος παρέδωσε τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν νεαρὸν υἱὸν τοῦ Πίτ, τὸν δεύτερον Πίτ (1782).

Ὁ Δεύτερος Πίτ (1759-1806)

Ἐγινε πρωθυπουργὸς εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν. Ἀδιάφορος καὶ πατριώτης, ὅπως ὁ πατὴρ του, ἦλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν ὑπὸ ἐξαιρετικὰς περιστάσεις, ἀλλ' εἶχεν ὑπὲρ αὐτοῦ τὴν κοινὴν γνώμην καὶ ἐναντίον του τὸ Κοινοβούλιον, τὸ ὁποῖον κατεψήφισεν αὐτὸν δέκα ἕξ φορές ἐντὸς τριμήνου. *Ὁ Πίτ

ὄμως, ἀντιθέτως πρὸς τὴν παράδοσιν, δὲν παρητήθη καὶ διέ-
λυσε τὸ Κοινοβούλιον. Αἱ ἐκλο-
γαὶ ἔφερον πλειοψηφίαν ἀφω-
σιωμένην εἰς αὐτὸν καὶ ἐκυβέρ-
νησεν ὡς ἀπόλυτος κύριος τὴν
Ἰαγγλίαν ἐπὶ μίαν εἰκοσαετίαν
(1784 - 1806).

Ἀνύψωσε τὸ ἠθικὸν τῆς χώ-
ρας, ἐτακτοποίησε τὰ ἀναστα-
τωμένα ἐκ τοῦ πολέμου τῶν ἀ-
ποικιῶν οἰκονομικὰ καὶ ἀνέπτυ-
ξε τὸ ἐμπόριον. Δι' αὐτοῦ ἐμε-
τριάσθη ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ Οὐίξ
καὶ Τόρις καὶ ἐσηματίσθη κ ὁ μ-
μα πατριωτικόν, ἀφωσιω-
μένον εἰς τὸν βασιλέα καὶ τὸ
σύνταγμα. Τοιοῦτοτρόπως τὸ
ἔθνος ἠνωμένον ἀντεμετώπισε τὴν
Γαλλικὴν ἐπανάστασιν, κατὰ τῆς ὁποίας ὁ Πιτ ἐκήρυξεν «ἐξον-
τωτικὸν πόλεμον».

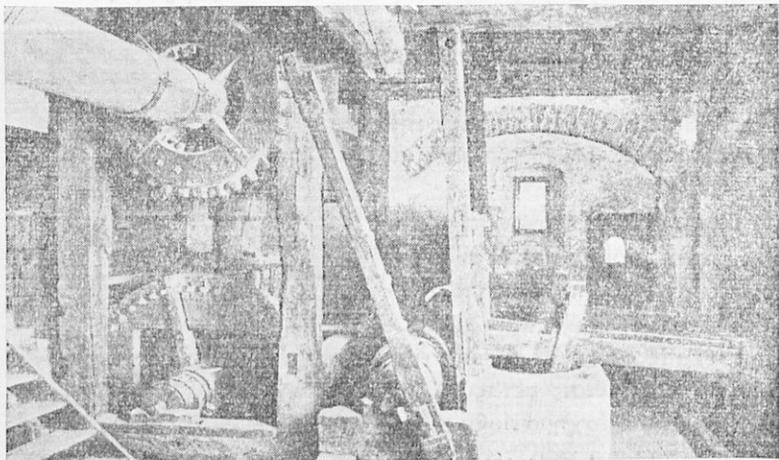

80. Ὁ δεύτερος Πιτ
(Τ. Λόρεντζς, Ἀνάκτορον Οὐένδσορ)

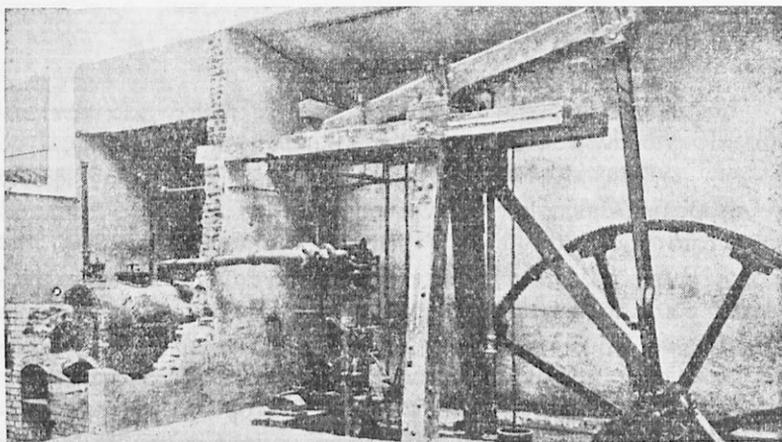
Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Ἰαγγλίας

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 18ου αἰῶνος ἡ Ἰαγγλία ἀνεπτύ-
χθη εἰς χώραν κατ' ἐξοχὴν βιομηχανικὴν καὶ ἐμπορικὴν. Τὴν
πρώτην ὥθησιν εἰς τὴν βιομηχανικὴν ἀκμὴν τῆς χώρας ἔδωσεν
ἡ ὑπερβολικὴ αὐξήσις τοῦ πληθυσμοῦ της, ὁ ὁποῖος ἐδιπλασι-
άσθη ἀπὸ τοῦ 1700 - 1780. Ἐπειτα ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἄν-
θρακος ἀντὶ τοῦ ξύλου διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν μεταλλευ-
μάτων τοῦ σιδήρου ὑπῆρξε διὰ τὴν πλουσίαν εἰς γαιάνθρακα
καὶ σίδηρον Ἰαγγλίαν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταλλουργικῆς βιο-
μηχανίας, ἡ ὁποία ἐπὶ μακρὸν ἔμεινεν ἀσυναγώνιστος.

Σχεδὸν συγχρόνως ἀνεκάλυψαν, διαφόρους μηχανάς, με-
ταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὴν κλωστικὴν μηχανήν, ἐνῶ ὁ Οὐάτ
(Watt) ἔδιδε τὴν κίνησιν εἰς τὰ ἐργοστάσια, τελειοποιῶν τὴν
ἀτμομηχανήν (1769 - 1779).

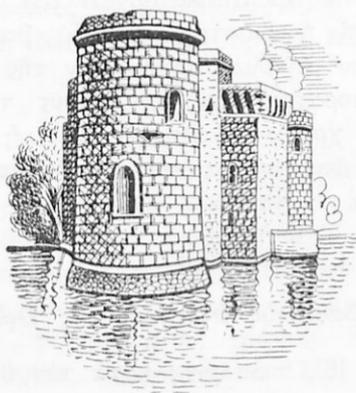
81. Μύλος χάρτου του 18ου αιώνας (Μόναχον, Γερμανικόν Μουσείον)

82. Άτριομηχανή του Ουάτ του 18ου αιώνας
(Μόναχον, Γερμανικόν Μουσείον)

Εἰς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ἦτο ἀνάλογος καὶ ἀκόμη μεγαλύτερα ἡ ἀνάπτυξις. Ἀφοῦ ἐξετόπισαν τοὺς ἀντιπάλους τῶν Ἰσπανοῦς, Γάλλους καὶ Ὀλλανδοῦς, οἱ Ἕγγλοι ἀπέβησαν κυρίαρχοι εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἔγιναν αὐτοὶ ἁμαξηλάται τῶν θαλασσοῶν (rouliers des mers), ὅπως συνήθιζον νὰ ὀνομάζον παλαιότερον τοὺς Ὀλλανδοῦς.

Ἡ Ἕγγλία ἐθεωρεῖτο ἡ χώρα τῶν ἐλευθεριῶν καὶ παρουσιάζετο ὡς ὑποδειγματικὴ εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Αἱ Βουλαι συνεδρίαζον δημοσίᾳ καὶ αἱ συζητήσεις ἐδημοσιεύοντο αὐθημέρον εἰς τὰς ἐφημερίδας. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν εἶδον τὸ φῶς πολλαὶ ἐφημερίδες, μεταξύ τῶν ὁποίων μερικαὶ ἐξειλίχθησαν εἰς τεραστίους δημοσιογραφικοὺς ὀργανισμοὺς καὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἐκδίδωνται καὶ σήμερον, ὅπως οἱ Καιροὶ (Times), ὁ Πρωῖνὸς Ταχυδρόμος (Morning Post) κ. ἄ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'

Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΜΟΝΑΡΧΙΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ἡ ἀπολυταρχία εἰς τὴν Γαλλίαν

ΑΘ' ΟΛΗΝ τὴν διάρκειαν τοῦ 18ου αἰῶνος εἰς τὴν Γαλλίαν συνεχίζεται, κατὰ τύπους τούλαχιστον, τὸ καθεστῶς τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Οἱ δύο βουρβόνοι, Λουδοβίκος ΙΕ' καὶ Λουδοβίκος ΙΣ', τῶν ὁποίων ἡ βασιλεία πληροῖ τὸν αἰῶνα, εἶναι ἀπόλυτοι μονάρχαι, ἀσκοῦντες προσωπικὴν διοίκησιν. Ἐπίσης τὸ περιβάλλον των, τὰ κρατικὰ ὄργανα, ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν παράδοσιν τῆς ἀπολυταρχίας.

Ἄλλ' ἢ πίστις εἰς τὴν ἀπολυταρχίαν εἶχε κλονισθῆ ἤδη ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ἡ διάστασις μεταξύ βασιλείας καὶ λαοῦ εὐρύνεται, ἔνεκα τῶν μεγάλων σφαλμάτων τῆς νέας βασιλείας.

Ἡ ἔλλειψις διορατικότητος ἐκ μέρους τῶν κυβερνώντων δημιουργεῖ σὺν τῷ χρόνῳ μεγάλην ἔντασιν, ἡ ὁποία καταλήγει εἰς μίαν ἀπὸ τὰς μεγαλυτέρας κρίσεις τῆς ἱστορίας, τὴν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν.

Ι. Η ΑΝΤΙΒΑΣΙΛΕΙΑ

ἽΟ ἀντιβασιλεὺς Φίλιππος τῆς Ὁρλεάνης

ἽΟ Λουδοβίκος ΙΕ', πενταετὴς κατὰ τὸν θάνατον τοῦ προκατόχου του, ἔμεινεν ἐπὶ τοῦ θρόνου πενήτηντα ἑννέα ἔτη (1715 - 1774). Ἡ βασιλεία του λοιπὸν εἶναι ἡ μακροτέρα μετὰ τὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ διαιρεῖται εἰς δύο μέρη: Ἀνηλικιότης καὶ ἀντιβασιλεία τοῦ Δουκὸς τῆς Ὁρλεάνης ἀπὸ τοῦ 1715-1723 καὶ προσωπικὴ διοίκησις ἀπὸ τοῦ 1723-1774.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχε φροντίσει νὰ ὀρίση διὰ διαθήκης ἀντιβασιλέα τὸν υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ του Φίλιππον τῆς Ὁρλεάνης, ἀλλὰ τὴν πραγματικὴν ἐξουσίαν ἔδιδεν εἰς συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπεκράτει ἡ φατρία τῶν εὐνοουμένων του. Τὸ ἀνώτατον ὅμως δικαστήριον τῶν Παρισίων ἠκύρωσε τὴν διαθήκην καὶ ὁ δούξ ἀνηγορεύθη ἀντιβασιλεὺς χωρὶς περιορισμόν.

Ὁ Φίλιππος δούξ τῆς Ὁρλεάνης, ὁ ὁποῖος ἐγίνεν ὀνομαστὸς εἰς τὴν ἱστορίαν μετὰ τὸ ἐπώνυμον Régent (Ἀντιβασιλεὺς) ἦτο ἄνθρωπος εὐφυῆς, μετὰ ζωηρὰν ἀντίληψιν, ἀμεμπτον ἀνατροφὴν καὶ κομψοὺς τρόπους. Οἱ ἀντίπαλοί του ὅμως εἶχον διασύρει τὰ προσόντα του καὶ κατῶρθωσαν νὰ τὸν παρουσιάσουν ὡς ὀλίγον σοβαρὸν ἄνθρωπον. Τὸ χειρότερον ὅμως ἦτο ὅτι ἐπ' αὐτοῦ καὶ ἐπὶ ὅλης τῆς γενεᾶς του ἐβάρυνον αἱ ἁμαρτίαι τῆς προηγουμένης βασιλείας. Ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' εἶχεν ἀφήσει τεράστιον χρέος, τὸ ὁποῖον ἐξωγκῶνετο διαρκῶς ἐκ τοῦ ἐτησίου ἐλλείμματος τοῦ προϋπολογισμοῦ.

Ἡ κατάστασις τῶν οικονομικῶν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἐγένετο περισσότερον ἀπελπιστικὴ. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βαρῦτατα χρέη τοῦ παρελθόντος, ὁ προϋπολογισμὸς ἐσημείωνεν 69 ἑκατομμυρίων ἔσοδα, ἔναντι ἐξόδων ἐξ 147 ἑκατομμυρίων.

Τὸ σύστημα Λῶ

Πολλοὶ συνεβούλευσαν εἰς τὸν ἀντιβασιλέα τὴν χρεωκοπίαν. Ἐκεῖνος προετίμησε νὰ δοκιμάσῃ τὸ σύστημα, τὸ ὁποῖον προέτεινεν ὁ σκῶτος οἰκονομολόγος Λῶ (Law).

Ὁ Λῶ, ἀποκτήσας τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ ἀντιβασιλέως, ἐφήρμοσε πρῶτην φορὰν εἰς εὐρείαν κλίμακα τὴν χρῆσιν τοῦ χαρτονομίσματος. Ἡ ιδιόκτητος τράπεζά του, ἡ ὁποία εἶχεν ἐργασθῆ μετὰ ἐπιτυχίαν, ὠνομάσθη, τὸ 1718, Βασιλικὴ Τράπεζα, ἡ ὁποία ἐξέδωκε χαρτονομίσματα μετὰ ἀναγκαστικὴν κυκλοφορίαν. Ὁ Λῶ ἐδημιούργησε τὴν Δυτικὴν Ἐταιρείαν μετὰ κεφάλαιον 100 ἑκατομμυρίων, διηρημένον εἰς 20.000 μετοχὰς τῶν 500 φράγκων, ἐξηγόρασε τὸ προνόμιον τῆς Ἐταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν καὶ ἀνέλαβε τὴν κοπὴν τῶν νομισμάτων, τὴν πώλησιν τῶν καπνῶν καὶ τὴν

ένοικίασιν τῶν ἀγροκτημάτων. Τέλος, τὸ 1719, ἐξέδωκε δάνειον διὰ λογαριασμόν τῶν ἐταιρειῶν. Διὰ τοῦ μηχανισμοῦ αὐτοῦ ὑπέσχετο νὰ ἀποσβέσῃ βαθμιαίως τὰ χρέη εἰς τοὺς πιστωτὰς τοῦ δημοσίου.

Ἡ ἐπιχείρησις, μετὰ ἐντυπωσιακὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὴν ἀρχὴν, κατέληξεν εἰς καταστροφὴν, κυρίως διότι τὸ χαρτονόμισμα δὲν εἶχεν ἀντίκρουσμα εἰς μέταλλον. Ὁ Λῶ ἐδραπέτευσεν, ἀφήνων χάος ὀπισθὲν του.

II. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΕ΄

Ἡ Β α σ ι λ ε ί α

Ἐνηλικιωθεὶς ὁ Λουδοβίκος τὸ 1723, ἄφησε τὴν κυβέρνησιν ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη εἰς τοὺς πρωθυπουργούς. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ πενήτηντα ἔτη, κατὰ τὰ ὅποια ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν (1723 - 1774), δὲν ὑπέβαλε τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸν κόπον νὰ σκεφθῇ περὶ τῶν προβλημάτων τοῦ προϋπολογισμοῦ ἢ τῆς διοικήσεως, πεπεισμένος ἐκ τῶν προτέρων ὅτι αὐτὰ εἶναι ἄλυτα. Σκληρὸς, φιλάργυρος, σκώπτῃς ἐκ μικρᾶς ἡλικίας, οὐδέποτε ἀπεφάσισε νὰ ἐργασθῇ σοβαρῶς. Οὔτε ἐσκέφθη ὅτι ὁ βασιλεὺς ἔχει ὑποχρεώσεις. Ἐφρόντιζε μόνον πῶς νὰ ζῆ ἄνετώτερον.

Ἰδίως μετὰ τὸν πόλεμον τῆς διαδοχῆς τῆς Αὐστρίας κατέπεσεν ἠθικῶς καὶ τὰ πράγματα τῆς Γαλλίας ἤγον καὶ ἔφερον εὐνοοῦμενοι καὶ εὐνοοῦμενα. Τὰ οἰκονομικὰ ἐξηθρῶθησαν τελείως διὰ τῆς ἀκαταλόγιστου σπατάλης τῆς αὐλῆς, διὰ τῶν πολεμικῶν ἐξόδων καὶ τῆς κακῆς διαχειρίσεως, ἐνῶ τὸ γόητρον τῆς Γαλλίας κατέπεσεν εἰς τὸ ἐξωτερικόν διὰ τῶν ἀποτυχιῶν εἰς τοὺς πολέμους, ἰδίως διὰ τῆς ἀπωλείας τῶν ἀποικιῶν.

Ὁ Λουδοβίκος εἶχεν ἐνίοτε στιγμὰς νηφαλιότητος, συνησθάνετο τὴν κακὴν κατάστασιν τοῦ κράτους. Περὶ τῶν ὑπουργῶν του ἔλεγεν ὅτι θὰ καταστρέψουν ἀσφαλῶς τὸ κράτος διὰ τῆς κακῆς διοικήσεως. Ἀλλὰ προσέθετε: «Θὰ διαρκέσῃ ἐν ταύτοις ὅσον ζῶμεν ἡμεῖς». Διὰ τοῦτο ἀπέδωκαν εἰς αὐτὸν τὴν φράσιν: «Après moi le déluge».

Ὁ καρδινάλιος Φλερύ

Μεταξὺ τῶν ὑπουργῶν τῆς πρώτης εἰκοσαετίας διακρίνεται ὁ καρδινάλιος Φλερύ (Fleury). Χρηματίας διδάσκαλος τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ', ἦτο ἑβδομήκοντα τριῶν ἐτῶν, ὅταν ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν. Δεξιός, μετρίοφρων καὶ ὑποχρεωτικός, ἤρνηθη νὰ δεχθῆ τὸν τίτλον τοῦ πρωθυπουργοῦ καὶ ἀντικατέστησε τὴν προσωπικὴν πολιτικὴν τῶν προκατόχων του διὰ μιᾶς πολιτικῆς ἐθνικῆς ἀνορθώσεως, στηριζομένης ἐπὶ τῆς τάξεως καὶ τῆς εἰρήνης.

Ἡ συνετὴ αὐτῆ διοίκησις ἠῤῥξανε τὴν εὐμάρειαν. Κατεσκεύασε νέας ὁδοὺς, αἱ ὁποῖαι διηκόλυναν τὸ ἐμπόριον. Κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Φλερύ ἡ Γαλλία εἶχεν ὀρθοποδηθεῖ καὶ θεραπευθεῖ. Εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ἐπεβάλλετο ὡς διαιτητὴς καὶ ἡ διοίκησις τοῦ καρδινάλιου ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς καλὰς σελίδας τῆς βασιλείας.

Ἡ Αὐλή. Αἱ εὐνοούμεναι

Μετὰ τὸν θάνατόν του οὐδεμία κυβέρνησις ἐστερεώθη. Ὁ Λουδοβίκος ΙΕ' ἔζησεν εἰς τὴν ἀπραξίαν καὶ τὴν φιλαυτίαν. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια δὲν ἔχει ἐπιρροὴν ἐπ' αὐτοῦ. Ἐπεκράτησαν οἱ εὐνοούμενοι, πρὸ πάντων, αἱ εὐνοούμεναι. Ὁ Λουδοβίκος εἶχε κατὰ καιροὺς διαφόρους. Αἱ πρῶται ἐκ τῆς τάξεως τῶν εὐγενῶν παρεκίνησαν αὐτὸν εἰς τὴν δρᾶσιν. Ἐπροτίμησε μίαν ἀστὴν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασε Μαρκησίαν ντὲ Πομπαν-

83. Ἡ Κυρία Πομπαντοῦ
(Λατούρ, Παρίσι, Μουσεῖον Λούβρου)

ν τοῦ ρ (Marquise de Pompadour), ἔξαιρετικῆς πραγματικῶς καλλονῆς. Μορφωμένη, ἐπιτηδεῖα καὶ πολὺ φιλόδοξος, ἐξουσίαζεν ἐπὶ 19 ἔτη τὸν βασιλέα καὶ δι' αὐτοῦ τὴν Γαλλίαν, ἐκτιμωμένη ἀπὸ τοὺς λογοτέχνας καὶ τοὺς καλλιτέχνας, τοὺς ὁποίους ἐπροστάτευσε, μισουμένη ὅμως ἀπὸ τὸν λαὸν διὰ τὴν σπατάλην της.

84. Λουδοβίκος ΙΣΤ΄
(Κατὰ τὸν Καλλέ, Μουσεῖον Βερσαλλῶν)

Προσπάθειαι ἀνορθώσεως δὲν ἔλειψαν καὶ κατὰ τὰ σκοτεινότερα ἔτη τοῦ βασιλέως Λουδοβίκου ΙΕ΄, χωρὶς νὰ καταλήξουν εἰς σοβαρὰ ἀποτελέσματα. Ὁ «πολυαγάπητος», ὅπως τὸν ὠνόμασεν ὁ λαὸς τὸν καιρὸν μιᾶς ἀσθενείας του κατὰ τὴν νεότητά, ἀπέθανε μισούμενος ὑπὸ πάντων.

III. ΛΟΥΔΟΒΙΚΟΣ ΙΣΤ΄

Λουδοβίκος ΙΣΤ΄.

Μαρία Ἀντουανέττα

Ἀνακουφισθεὶς ἐκ τοῦ θανάτου τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ΄, ὁ λαὸς ἐστήριξεν ἐλπίδας εἰς τὸν διάδοχόν του, ἀπὸ τὸν ὁποῖον περιέμενε νέαν πολιτικὴν.

Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ΄

(1774 - 1792), ἔγγονος τοῦ προκατόχου, ἡλικίας εἴκοσι ἐτῶν, ἦτο δημοφιλὴς διὰ τὰς ἀρετὰς τῆς ἰδιωτικῆς του ζωῆς, τὴν ἀγνότητά τῶν ἠθῶν, τὴν καλωσύνην καὶ τὴν τιμιότητα. Ὁ νέος βασιλεὺς εἶχε πράγματι ἀγαθὴν ψυχὴν, ἀλλὰ οὐδέποτε κατώρθωσε νὰ ἐννοήσῃ καλῶς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους. Ἐδυσκολεύετο νὰ λαμβάνῃ ἀποφάσεις μόνος καὶ ἐπηρεάζετο πολὺ ἀπὸ τὸ περιβάλλον του.

Ἡ Μαρία Ἀντουανέττα (Marie Antoinette), ἡ σύζυγός του, κόρη τῆς Αὐτοκρατορίας Μαρίας Θηρεσίας, δὲν εἶχε τὸ πολιτικὸν ἔνστικτον ἐκείνης. Βασίλισσα εἰς ἡλικίαν 19 ἐτῶν, δὲν εἶχεν ἀποκτήσει σοβαρότητα, ἡγάπα τὰ παιγνίδια καὶ τὰ ἔξοδα καὶ εἰρωνεύετο τὴν ἐθιμοτυπίαν, διὰ νὰ μὴ ὑποβάλλεται εἰς κόπους. Νεαρά, εὐειδής, ζωηρά, εἶχε μεταφέρει τὸν ἐλαφρὸν ἀφελῆ βίον τῆς Βιέννης, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀσύμφωνος πρὸς τὰ ἦθη τῆς γαλλικῆς αὐλῆς. Ἐνδιεφέρετο περισσότερο διὰ τὰς διασκεδάσεις, τὸ χαρτοπαίγνιον καὶ τὸ θέατρον παρὰ διὰ τὴν πολιτικὴν. Συνήθιζεν ὅμως νὰ ὑποστηρίξη μετ' ἐπιμονῆς τοὺς εὐνοουμένους της καὶ ἤσκησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ βασιλέως εἰς κρίσιμους στιγμὰς.

Δὲν εἶχε πολλὰς συμπαθείας εἰς τὴν Γαλλίαν, διότι οἱ ἀντίπαλοι τῆς γαλλοαυστριακῆς συμμαχίας ἦσαν κακῶς διατεθειμένοι πρὸς αὐτήν, τὴν διέσυρον διὰ παντὸς μέσου, ὥστε ὁ λαὸς νὰ ἀποδίδῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τῶν μεταρρυθμίσεων. Τὴν ὠνόμαζον «*autrichienne*» ἢ «*madame veto*».

85. Μαρία Ἀντουανέττα

(Κατὰ τὸν Καλλέ, Μουσεῖον Βερσαλλιῶν)

Ἀπόπειραι μεταρρυθμίσεων

Μετὰ τὴν γενικὴν ἐξάρθρωσιν ἐπὶ τῆς προηγουμένης βασιλείας ἦτο κοινὴ καὶ διάχυτος εἰς τὴν χώραν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀνορθώσεως. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τὸ κυβερνητικὸν πρόβλημα τῆς Γαλλίας ἀπετέλει τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας.

Ἡ πίεσις τῆς κοινῆς γνώμης ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα νὰ λάβῃ μεταρρυθμιστὰς ὑπουργούς. Ἐξ αὐτῶν πρῶτος ὁ Tourgot διορισθεὶς γενικὸς ἐλεγκτῆς, δηλαδὴ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν, ὅπως θὰ ἐλέγομεν σήμερον, προσεπάθησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὰ οἰκονομικὰ διὰ περιστολῆς τῆς σπατάλης καί, ἀκολουθῶν συγχρόνους ἀντιλήψεις, ἐπεχείρησε νὰ εἰσαγάγῃ σημαντικὰς μεταρρυθμίσεις. Κατήργησε τοὺς τελωνειακοὺς δασμοὺς τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἠθέλησε νὰ καθιερώσῃ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, διὰ τῆς καταργήσεως, τῶν συντεχνιακῶν δικαιωμάτων καὶ τῆς ἀγγαρείας. Ἐσχεδίαζε μάλιστα νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν συνεργασίαν ἔθνους καὶ βασιλέως. Ἐπεδοκιμάσθη ἀπὸ τοὺς φιλοσόφους, ἀλλ' ἀνετράπη διὰ τῆς ραδιουργίας τῶν προνομιούχων (1776).

Ἄλλοι ὑπουργοὶ ἐπεχείρησαν νὰ λάβουν ἀνθρωπιστικὰ ἢ φιλελεύθερα μέτρα, νὰ διοργανώσουν τὸν στρατὸν διὰ τῆς πειθαρχίας καὶ τῆς μορφώσεως, ἐναυπήγησαν στόλον, ὁ ὁποῖος ἐπολέμησεν ἐνδόξως ὑπὲρ τῶν Ἀμερικανῶν.

Ὁ Νέκερ (Necker), διαπρεπὴς τραπεζίτης, κληθεὶς τὸ 1776 νὰ διευθύνῃ τὰ οἰκονομικὰ, ἐπεχείρησε νὰ λάβῃ ριζικῶς μέτρα. Ἐξέδωκε διάφορα δάνεια καί, ἀκολουθῶν τὰς ἰδέας τοῦ Tourgot, ἐδημιούργησε τὰς ἐπαρχιακὰς συνελέψεις, διὰ νὰ συνεργασθοῦν μὲ τὸν βασιλέα.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ προσπάθειαι καὶ αἱ ἀγαθαὶ προθέσεις ναυγοῦν ἀπὸ τῆς συστηματικῆς ἀντιδράσεως τῶν προνομιούχων καὶ τῆς αὐλῆς, ἀφήνουν πικρίαν καὶ ἀγανάκτησιν παρὰ τῶ λαῶ καὶ ἐτοιμάζουν τὸ ἔδαφος διὰ ριζικώτεραν ἐκκαθάρισιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ΄

ΤΑ ΓΕΡΜΑΝΙΚΑ ΚΡΑΤΗ ΤΟΝ ΙΔ΄ ΑΙΩΝΑ

Ἡ μέση Εὐρώπη

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ἀνάπτυξις τῆς μέσης καὶ ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἐπροχώρησε βραδύτερον. Τὸν 17ον αἰῶνα ἡ Γερμανία, Αὐστρία, Πολωνία, Ρωσσία εἶναι ἀκόμη κράτη ἀγροτικά μὲ χαλαρὰν κεντρικὴν ἐξουσίαν. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅμως δημιουργοῦν βιομηχανίαν καὶ ἐπιβάλλουν τὴν

ἀπολυταρχίαν.

Ἡ Γερμανία ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη καὶ ἡ τάσις τῶν ἡγεμόνων της νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των ἐξασθενεῖ τὴν ἐξουσίαν τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ Ἀψβοῦργοι ὅμως τῆς Αὐστρίας ἀποκτοῦν μεγάλην ἰσχὺν εἰς τὰς χώρας τοῦ στέμματος καὶ διὰ τῶν ἐπιτυχῶν πολέμων πρὸς τοὺς Τούρκους ἀναπτύσσουσιν τὸ κράτος των εἰς μεγάλην δύναμιν. Παραλλήλως ὅμως ἀναπτύσσεται ἡ Πρωσσία εἰς ἀξιόλογον συγκεντρωμένον στρατιωτικὸν κράτος καὶ ἀντίπαλον τῆς Αὐστρίας. Τοιοῦτοτρόπως δημιουργεῖται τὸν 18ον αἰῶνα ἡ γερμανικὴ δυαρχία.

I. Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Οἰκονομικὴ καὶ πολιτικὴ κατάστασις

Ἡ Γερμανία τὸν 18ον αἰῶνα εἰς τὸ σύνολον μένει ἀγροτικὴ ἀραιῶς κατφικημένη, πτωχὴ καὶ διηρημένη εἰς πολλὰ κράτη.

Ὁ Τριακονταετῆς πόλεμος ἀπέδειξεν ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιβληθῇ εἰς τὴν Γερμανίαν ὁ καθολικισμὸς καὶ νὰ ἐνωθῇ

ἡ χώρα ὑπὸ μίαν διοίκησιν. Ἀντιθέτως τὰ δεινὰ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου ἐγέννησαν τὴν θρησκευτικὴν ἀνοχήν. Εἰς πολλὰ κράτη τὰ δύο δόγματα συζοῦν, ἄλλα, ὅπως τὸ Βραδεμβούργον, εἶναι προτεσταντικὰ καὶ ἄλλα, ὅπως ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Βαυαρία, καθολικά.

Οἱ ἡγεμόνες, ἀκολουθοῦντες τὸ γενικὸν παράδειγμα, εἰσήγαγον τὴν ἀπολυταρχίαν, κατήργησαν τὰ δικαιώματα τῶν ἀντιπροσωπειῶν καὶ ἐπέβαλον τὸν μερκαντιλισμὸν εἰς τὴν γεννωμένην βιομηχανίαν. Οἱ εὐγενεῖς ἀποζημιώνονται διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς πολιτικῆς τῶν δυνάμεως, προτιμώμενοι εἰς τὰς θέσεις τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, ἐνῶ ἡ ἀναπτυσσομένη καὶ πλουτίζουσα εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν κρατῶν ἀστική τάξις εἶναι φορεὺς τῆς πνευματικῆς ἀναπτύξεως.

Ἡ Αὐτοκρατορία

Ἡ Βεστφαλικὴ Εἰρήνη (1648) καθιέρωσε τὴν πολιτικὴν διάσπασιν τῆς Γερμανίας καὶ τὸν οὐσιαστικὸν ἐξαφανισμὸν τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας. Ὁδηγούμενοι ἀπὸ τὸ προσωπικὸν τῶν συμφέρον, οἱ ἡγεμόνες δὲν θέλουσι νὰ εἶναι ἀπλοῖ ἀκόλουθοι τοῦ αὐτοκράτορος καὶ δὲν διστάζουσι νὰ συνασπισθοῦν ἐναντίον του. Τὸ 1785 ὁ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσσίας σχηματίζει τὴν λεγομένην Ὁμοσπονδίαν τῶν ἡγεμόνων, ὑπὸ τὸ πρόσχημα νὰ ὑπερασπίσῃ «τὰ γερμανικὰ δικαιώματα», εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως διὰ νὰ περισώσῃ τὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα ἐχορήγησεν εἰς αὐτοὺς ἡ Συνθήκη τῆς Βεστφαλίας. Ἡ αὐτοκρατορία εἶχε καταστήσει σκιά.

Οἱ ἡγεμόνες

Ἡ Γερμανία εἶναι διηρημένη εἰς μέγαν ἀριθμὸν κρατῶν, κυβερνωμένων ἀπὸ πολυμελεῖς ἡγεμονικοὺς οἴκους, μὲ ποικιλωτάτους τίτλους. Οἱ ἡγεμόνες θέτουσι τὰ ἀτομικὰ τῶν συμφέροντα ὑπεράνω τοῦ κοινοῦ, ἔχουσι διαρκῶς ἐδαφικὰ ζητήματα πρὸς ἀλλήλους, σπαταλοῦσι διὰ νὰ διατηρήσῃσι πολυτελεῖς αὐλὰς καὶ εἰς ματαιοδοξίας καὶ δίδουσι ἀφορμὴν εἰς ξένας

έπεμβάσεις. Ὁ πόλεμος τοῦ 1740 - 1763 ὑπῆρξε καταστρεπτικός καί διὰ τὰ μεγαλύτερα κράτη τῆς Γερμανίας.

Ἡ κακή κατάστασις τῶν οἰκονομικῶν ἔπεισε πολλοὺς ἡγεμόνας νὰ εἰσαγάγουν μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν διοίκησιν, αἱ ὁποῖαι κατέστειλαν τὰς καταχρήσεις καὶ κατήργησαν τὰ προνόμια. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν γάλλων φιλοσόφων καὶ οἰκονομολόγων, πολλοὶ ἡγεμόνες εἰργάσθησαν ὡς προοδευτικοὶ ἄρχοντες. Εἰς τὴν μαρκιωνίαν τῆς Βάδης, εἰς τὸ δουκάτον τοῦ Σάξ-Βαίμαρ, εἰς τὴν Σαξονίαν καὶ ἰδίως εἰς τὴν Βαυαρίαν, οἱ ἡγεμόνες ἐπροστάτευσαν τὴν γεωργίαν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον, ἐτακτοποίησαν τὰ οἰκονομικά, κατήργησαν τὰς βαρύνουσας ποινάς, καθιέρωσαν θρησκευτικὴν ἀνοχὴν καὶ ἐσχεδίασαν ἢ ἐδημοσίευσαν δικαστικοὺς ἢ διοικητικοὺς κώδικας.

Τὰ μεγαλύτερα γερμανικὰ κράτη τοῦ 18ου αἰῶνος ἦσαν τὸ Ἀννόβερον, ἡ Σαξονία καὶ ἡ Βαυαρία. Κυρίως ὅμως δύο ἐξ αὐτῶν, τὸ κράτος τῶν Ἀψβούργων (Αὐστρία) καὶ τὸ κράτος τῶν Χοεντζόλλερν (Πρωσσία), ἦσαν μεγάλα δυνάμεις.

Ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις

Κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος ἐσημειώθη ἀξιόλογος πνευματικὴ κίνησις εἰς τὰ γερμανικὰ κράτη.

Ἡ διανοητικὴ ἀνάπτυξις ἐπεβλήθη ἀρχικῶς ἐκ τῶν ἄνω διὰ τῶν πανεπιστημίων, τὰ ὁποῖα οἱ ἡγεμόνες ἴδρυσαν εἰς τὰς ἔδρας των. Παρὰ τὰ παλαιὰ πανεπιστήμια, ἰδρύθησαν νέα, προοδευτικώτερα, ὅπως τῆς Ἰέννας, Λειψίας, Χάλλης, εἰς τὰ ὁποῖα δὲν ἐδίδασκον μόνον θεολογίαν καὶ φιλοσοφίαν, ἀλλὰ καὶ νομικὴν, ἱστορίαν, φιλολογοίαν καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας.

Πολλοὶ ἀπὸ τὰς ἔδρας τῶν ἡγεμονιῶν ἀνεπτύχθησαν εἰς πλουσίας καὶ πολυανθρώπους πόλεις. Οἱ ἡγεμόνες ἔκτισαν εἰς αὐτὰς ἀνάκτορα κατ' ἀπομίμησιν τῶν Βερσαλλιῶν καὶ εἰσήγαγον τὴν ἐπίπλωσιν, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ τὰ ἔθιμα τῆς γαλλικῆς αὐλῆς. Ἡ τάξις τῶν εὐπόρων, ἡ ὁποῖα ἐδημιουργήθη εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν ἡγεμονιῶν καὶ εἰς τὰς ἐλευθέρους πόλεις, ἀνεπτύχθη διανοητικῶς καὶ ἐκαλλιέργησε τὰ γράμματα καὶ

τὰς τέχνας. Ἀπὸ τὴν ἄποψιν αὐτὴν ἡ πολιτικὴ διαίρεσις ἦτο πλεονέκτημα, διότι ἡ Γερμανία εἶχε πολλὰς πρωτευούσας, αἱ ὁποῖαι ἔγιναν κέντρα πνευματικά, ἐνῶ ἡ πνευματικὴ κίνησις τῆς Γαλλίας συνεκεντρῶνετο μόνον εἰς Παρισίους.

Κατ' ἀρχὰς ἡ γαλλικὴ γλῶσσα καὶ λογοτεχνία ἀπέκτησαν μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἄλλ' ἄφοῦ ἀφυπνίσθη ἡ ἔθνικὴ συνείδησις, οἱ γερμανοὶ λόγιοι κατεπολέμησαν τὴν ἐπίδρασιν αὐτὴν καὶ ἔγραψαν εἰς τὴν ἔθνικὴν των γλῶσσαν. Ἡ γερμανικὴ ἐπεβλήθη μετὰ μακρὸν ἀγῶνα καὶ κατὰ τῆς καθιερωμένης λατινικῆς, ἡ ὁποία ὁμως ἐξηκολούθησε νὰ γράφεται καθ' ὅλον τὸν 18ον αἰῶνα.

II. Η ΑΥΣΤΡΙΑ

Ἀνάπτυξις εἰς μεγάλην δύναμιν

Οἱ Ἀψβοῦργοι τῆς Βιέννης ἐξηκολούθουν νὰ φέρουν τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας, ὁ ὁποῖος ἔγινε κληρονομικὸς εἰς τὴν οἰκογένειάν των, χωρὶς νὰ ἔχη οὐσιαστικὴν σημασίαν.

Ἄλλ' ἡ συμπαγῆς κτῆσις των ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως, αὐξηθεῖσα σημαντικῶς διὰ τῶν νικῶν κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ἐπιτυχιῶν τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτ (1714), ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἀποκτήσουν μεγάλην ἰσχύν. Διὰ τῶν πολέμων πρὸς τοὺς Τούρκους ἡ Αὐστρία ἀνεπτύχθη εἰς μεγάλην δύναμιν.

Τὸν 18ον αἰῶνα ἐπεκράτησεν ἡ συνήθεια νὰ ὀνομάζουεν Αὐστρίαν τὸ σύνολον τῶν κτήσεων τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου καὶ τὸν ἄρχοντα αὐτῶν αὐτοκράτορα. Αἱ κτήσεις αὐταί, ἐκτὸς τῶν παλαιῶν χωρῶν τοῦ στέμματος, τοῦ δουκάτου τῆς Αὐστρίας, Στυρίας, Καρινθίας καὶ Καρνιόλης, περιελάμβανον τὸ βασιλείον τῆς Βοημίας καὶ Οὐγγαρίας, τὴν Τρανσυλβανίαν, πρὸς τοῦτοις τὰς νέας κτήσεις, τὸ Μιλᾶνον, τὴν Νεάπολιν, τὴν Σαρδηνίαν καὶ τὸ Βέλγιον.

Ἡ Αὐστρία λοιπὸν ἦτο μεγάλη μοναρχία τὸν 18ον αἰῶνα καὶ ἔπαιξε σημαντικὸν μέρος, εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν ἱστορίαν μέ-

χρι τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου (1914). Κατὰ τὴν σύνθεσιν ὁμως ἦτο κράτος καθολικόν, ἀποτελούμενον ἀπὸ Γερμανούς, Τσέχους, Οὐγγρους, Σέρβους, Ρουμάνους, Φλαμανδούς, Ἰταλούς, Γάλλους. Οἱ λαοὶ αὐτοὶ ἀπετέλουν ἰδιαίτερα κράτη, τὰ ὅποια συνήλωνε τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως. Εἶχον ἴδιαν πρωτεύουσαν, ἴδιαν διοίκησιν καὶ ἴδιαν βουλὴν εὐγενῶν, συνήθως δίαίταν καλουμένην. Ἡ Βοημία καὶ ἡ Οὐγγαρία μάλιστα εἶχον καὶ ἰδίους καταστατικούς χάρτας.

Προσπάθεια συγκεντρώσεως

Τοιοῦτον συγκρότημα ὁμως δὲν εἶναι στερεὸν καὶ ἡ ἐξάπλωσις ἀπετέλει κίνδυνον διὰ τὸ κράτος. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Αὐστρίας εἶχον πολλὰς προστριβὰς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν καὶ ζητήματα μετὸς πολυαριθμῶν γειτόνων των. Διὰ νὰ συγκρατήσουν τὰ ἀνομοιογενῆ στοιχεῖα τῆς μοναρχίας καὶ τὰς βλέψεις τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, ἔπρεπε νὰ διατηροῦν ἰσχυρὸν στρατόν. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ὁ πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου ἠπέλησε τὴν ὑπαρξιν τοῦ κράτους.

Ὁ αὐτοκράτωρ Κάρολος ΣΤ' (1711 - 1740), υἱὸς τοῦ Λεοπόλδου Α' καὶ διάδοχος τοῦ ἀδελφοῦ του Ἰωσήφ Α' (1705 - 1711), ἀνεμίχθη εἰς τὰ θορυβώδη γεγονότα τῶν πρώτων δεκαετιῶν τοῦ αἰῶνος. Ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἀρπάσῃ τὸ στέμμα τῆς Ἰσπανίας ἀπὸ τὸν Φίλιππον Ε' (πόλεμος διαδοχῆς τῆς Ἰσπανίας). Ἀναπερωθεὶς ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τῆς συνθήκης τῆς Οὐτρέχτ, ὠνειρεύθη τὴν ἀνασυγκρότησιν τῆς αὐτοκρατορίας Καρόλου Ε'. Εὐτυχήσας εἰς τὸν πόλεμον πρὸς τοὺς Τούρκους (εἰρήνην Πασσάροβιτς, 1718), ἐσχεδίασε νὰ κυριαρχήσῃ εἰς τὰ Βαλκάνια. Διὰ τὴν διπλὴν αὐτὴν φιλοδοξίαν ἐξήντλησε πόρους καὶ στρατεύματα καὶ ἀκόμη περισσότερον ἐξησθένισε τὸ κράτος του διὰ προσωπικὰς ἐπιδιώξεις.

Ὁ Κάρολος, μὴ ἔχων ἄρρενα γόνον, ἤθελε νὰ ἀφήσῃ διάδοχον τὴν θυγατέρα του Μαρίαν Θηρεσίαν. Κατὰ τινὰ ὁμως διάταξιν τοῦ αὐτοκράτορος Λεοπόλδου (1693), ὁ θρόνος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Καρόλου περιήρχετο εἰς τὰς θυγατέρας τοῦ ἐπίσης χωρὶς ἄρρενα γόνον ἀποθανόντος ἀδελφοῦ του

Ίωσηφ Α΄. Ὁ Κάρολος διὰ πράξεως, ἡ ὁποία ὠνομάσθη Pragmatica Sanctio (1713) καὶ ἔγινεν ὀνομαστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν, ὥριζε μαζί μὲ τὸ δικαίωμα τῆς γυναικείας διαδοχῆς διάδοχόν του τὴν ἰδικὴν του θυγατέρα Μαρίαν Θηρεσίαν. Δι' ἀκαταπονήτων προσπαθειῶν, παραχωρήσεων καὶ ὑποσχέσεων, κατάρθωσεν ἡ πράξις νὰ ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ τοὺς ἀμέσως ἐνδιαφερομένους καὶ τοὺς ξένους ἡγεμόνας. Ὅταν ὅμως ἀπέθανε, κανεὶς δὲν ἐσεβάσθη τὴν συνθήκην, διότι εἶχε παραλείψει νὰ στηρίξη αὐτὴν ἐπὶ ἰσχυροῦ στρατοῦ, ὅπως συνεβούλευσεν αὐτὸν ὁ πρίγκιψ Εὐγένιος.

Ἡ Αὐστρία περιεπλάκη εἰς ὀκταετῆ πόλεμον, κατὰ τὸν ὁποῖον συνησιπίσθησαν ἐναντίον τῆς αἰ μεγαλύτεραι ἡπειρωτικαὶ δυνάμεις, Πρωσσία, Γαλλία, Ἰσπανία. Ὅταν λοιπὸν ἀπεσοβήθη ὁ κίνδυνος, ἔγινε ζωηρῶς αἰσθητὴ ἡ ἀνάγκη τῆς ἀναδιοργανώσεως τοῦ κράτους καὶ τῆς συγκεντρώσεως τῆς ἐξουσίας, ὅπως εἰς ἄλλα κράτη.

Μαρία Θηρεσία (1740-1780)

Λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν εἰκοσιτριῶν ἐτῶν, ἐν μέσῳ φοβερῶν ἀνωμαλιῶν, ἡ κόρη τοῦ Καρόλου ΣΤ' ἔδειξεν ἐνεργητικότητα, ἀνδρικὸν θάρρος καὶ πρωτοβουλίαν. Ἡ Μαρία εἶχεν ἀνατραφῆ διὰ νὰ κυβερνήσῃ. Ἀπὸ τὸν 18ον ἔτος παρευρίσκετο εἰς τὰ συμβούλια καὶ ἐπέδειξε διαυγῆ ἀντίληψιν, εὐθυκρισίαν καὶ πρακτικὸν πνεῦμα. Εἰλικρινῆς καὶ τολμηρά, ἀφελῆς καὶ εὐθυμος, ἔγινε παροϊμώδης διὰ τὴν οἰκειότητα πρὸς τοὺς ὑπηκόους τῆς. Ἀντελήφθη εὐσυνειδήτως «τὸ ἔργον τοῦ βασιλέως» καὶ εἰργάσθη μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς. Ἠγάπη ἐξαιρετικῶς τὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον ἐσυνήθιζε νὰ ἐπιθεωρῇ ἑφιππος. Οὐδέποτε ἐσκέφθη περὶ φιλοσοφίας καὶ κοινωνικῶν μεταρρυθμίσεων. Ἠγάπη ὅμως τὴν μουσικὴν καὶ τοὺς χορούς. Ἐπ' αὐτῆς ἡ Βιέννη προσέλαβε τὴν ὀνομαστὴν φαιδρότητα καὶ λάμπιν.

Ἡ Μαρία, βοηθουμένη ἀπὸ τὸν υἱὸν τῆς Ίωσηφ, ἐπεχείρησε νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ κράτος, νὰ ἐπιβάλλῃ ὁμοίομορφον διοίκησιν καὶ νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς χεῖράς τῆς. Ἐπροχώρησεν ὅμως μεθοδικὰ καὶ μὲ προσοχὴν, διὰ νὰ μὴ προσκρούσῃ

εις τὰ αἰσθήματα τῶν ποικίλων λαῶν τοῦ κράτους της. Ἐκυβέρνησε μόνη μὲ ὀλίγους συμβούλους καὶ ὡς προϋπόθεσιν τῆς ὑπάρξεως τῆς αὐστριακῆς μοναρχίας εἶχε τὸν στρατόν. Διὰ τοῦτο ἐφρόντισε νὰ διατηρῇ ἀξιόλογον καὶ ἀξιόμαχον στρατιωτικὴν δύναμιν. Τοιοῦτοτρόπως κατῴρθωσε νὰ καταστήσῃ τὸ κράτος της αὐστηρῶς συγκεντρωμένον, ἐκτὸς τῆς Οὐγγαρίας, ἢ ὅποια διετήρησε τὴν αὐτόνομον ἀριστοκρατικὴν διοίκησιν καὶ τὴν Δίαιτάν της. Ἀποτέλεσμα τῆς δεξιᾶς ταύτης πολιτικῆς ἦτο ἡ ὀργάνωσις τῆς μοναρχίας εἰς κράτος γερμανικόν, τὸ ὅποιον ὑπῆκουεν εἰς ἐνιαίαν διοίκησιν, μὲ Βέλγους, Ἴταλοὺς καὶ Οὐγγρους ἀφωσιωμένους εἰς αὐτό.

Ἰωσήφ Β' (1780 - 1790)

Ὁ πρεσβύτερος υἱὸς τῆς Μαρίας Ἰωσήφ Β' ἐπλάτυνε τὸ πρόγραμμα καὶ ἤλλαξε τὴν τακτικὴν τῆς μητρὸς - του, τῆς ὁποίας ἦτο συνεργάτης ἀπὸ τοῦ 1765. Ἐξαιρετικὴ καὶ συμπαθὴς μορφή, ἀπλοῦς, συνετός, μὲ ὑψηλὰ φρονήματα, εἶναι ὁ ἐπὶ τοῦ θρόνου φιλόσοφος καὶ κατ' ἐξοχὴν φιλάνθρωπος ἡγεμῶν, τοῦ ὁποίου ὁ βίος ὑπῆρξε πρότυπον τάξεως καὶ φιλεργίας.

Ὁ Ἰωσήφ ἐπεχείρησε νὰ ἐφαρμόσῃ σημαντικώτερον τὴν μεταρρυθμισιν καὶ νὰ συνδυάσῃ αὐτὴν μὲ τὰς νέας ἀντιλήψεις τοῦ κράτους καὶ τῆς διοικήσεως. Εἶχε μελετήσει τοὺς γάλλους συγγραφεῖς τῶν χρόνων του καὶ ἤθελε νὰ διαρρυθμίσῃ τὸ κράτος του κατὰ τὰς ὑποδείξεις τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ὅπως ἐδίδασκον οἱ φυσιοκράται καὶ οἱ φιλόσοφοι. "Ὅπως ἡ πλειονότης τῶν διανοουμένων τοῦ 18ου αἰῶνος, ἀπεστρέφετο τὰς συνηθείας τοῦ παλαιοῦ καθεστώτος, πᾶν τὸ παραδεδομένον καὶ ἱστορικῶς καθιερωμένον. Ἀλλὰ τὸ καθεστῶς τῆς Αὐστρίας ἐστηρίζετο κατ' ἐξοχὴν ἐπὶ τῆς παραδόσεως καὶ ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν δικαιωμάτων τῶν εὐγενῶν, τὰ ὅποια οἱ φιλόσοφοι ὠνόμαζον προλήψεις.

Ὁ Ἰωσήφ κατήργησε τὴν δουλοπαροικίαν, διότι ἐφρόνει ὅτι οἱ ἀληθεῖς ἰδιοκτῆται τῆς γῆς εἶναι οἱ γεωργοὶ καὶ ὄχι οἱ φεουδάρχει, ἐθέσπισε τὴν ἐλευθερίαν τῆς βιομηχανίας καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου καὶ καθιέ-

ρωσε τὴν ἀνεξιθρησκείαν (tolérance). Ἐξεδίωξε τοὺς Ἰησουίτας, διέλυσε πολλὰ μοναχικὰ τάγματα καὶ μετέτρεψε 2.000 μοναστήρια εἰς νοσοκομεῖα, σχολεῖα ἢ ἐργοστάσια καὶ ἐπεχείρησε ριζικότεραν διοικητικὴν μεταρρύθμισιν, διὰ τὴν μετασχηματίσει τὴν Αὐστρίαν εἰς κράτος συγκεντρωμένον μὲ ὁμοίομορφον διοίκησιν. Ἡ Βιέννη ἔγινεν ἡ μοναδικὴ πρωτεύουσα, τὸ βασιλικὸν ἀνάκτορον τῆς Πράγας μετεβλήθη εἰς στρατῶνα, τὸ στέμμα τοῦ Ἁγίου Στεφάνου ἀφηρέθη ἀπὸ τὴν Βουδαπέστην, κατηγορήθησαν τὰ προνόμια τῶν ἀντιπροσωπειῶν τῶν εὐγενῶν.

Εἰς πολλοὺς ἐκ τῶν νεωτερισμῶν τοῦ ὁ Ἰωσήφ προηγήθη τῶν μεταρρυθμιστικῶν θεσμῶν τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία ἐξερράγη κατὰ τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς βασιλείας του. Ἄλλ' ἡ Αὐστρία δὲν ἦτο τὸ κατάλληλον ἔδαφος διὰ τοιαύτας ριζικὰς μεταρρυθμίσεις. Οἱ Οὐγγροὶ εὐγενεῖς ἐξωργίσθησαν διὰ τὴν κατάργησιν τῆς δουλοπαροικίας, οἱ Βέλγοι διὰ τοὺς θρησκευτικοὺς νεωτερισμοὺς. Αἱ διατάξεις περὶ ἀνεξιθρησκείας προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀμάθειαν καὶ μισαλλοδοξίαν τοῦ ὄχλου, ἐνῶ ἡ διοικητικὴ ἀφομοίωσις ἐνέβαλεν εἰς ἀνησυχίας τὰς ἐθνότητας. Οἱ Βέλγοι ἐπανεστάτησαν, ἐκήρυξαν ἑκπτώτον τὸν Ἰωσήφ καὶ ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Ὁ Ἰωσήφ εἶδε νὰ καταρρέῃ ἡ προσπάθειά του καὶ ἀπέθανε πλήρης πικρίας παρὰ τὸν Δούναβιν, ὅπου ἐπολέμει κατὰ τῶν Τούρκων, ὄνειρευόμενος νὰ καταλύσῃ τὸ κράτος τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς.

Ὁ ἀδελφὸς καὶ διάδοχός του Λεοπόλδος Β' (1790-1792) ἔσπευσε νὰ ἀνακαλέσῃ ὅλας σχεδὸν τὰς διατάξεις του, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν γαλήνην τοῦ κράτους. Αἱ μεταρρυθμίσεις ὅμως τῆς Μαρίας καὶ τοῦ Ἰωσήφ δὲν ἀπέτυχον εἰς τὸ σύνολον, διότι κατέστησαν τὴν Αὐστρίαν κράτος συγκεντρωμένον, γερμανικὸν εἰς τὴν ὀργάνωσιν, στρατιωτικὸν πρὸ παντός, καὶ οἰκονομικῶς ἀκμαῖον, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ ζήσῃ ἐπὶ ἕνα αἰῶνα καὶ πλέον ἀκόμη. Τὸ 1789, ὅταν ἤρχιζεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ νέα περίοδος πολέμων, ἡ Αὐστρία ἦτο εἰς καλύτεραν κατάσταση παρὰ τὸ 1713.

III. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΠΡΩΣΣΙΑΣ

Παλαιότερα ιστορία τῆς Πρωσσίας

Ἡ Πρωσσία ἦτο κατ' ἀρχάς ἀσήμαντος ἡγεμονία. Ὁ πυρῆν, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀνεπτύχθη, εἶναι ἡ μαρκιωνία τοῦ Βρανδεμβούργου (Brandenburg), κειμένη μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ἐλβα καὶ Ὅδερ. Ὅλη ἡ χώρα ἀνατολικῶς τοῦ Ἐλβα κατ'ωκεῖτο ἀπὸ Σλάβους, οἱ ὁποῖοι ἐξεγερμανίσθησαν κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Εἰς τὰς χώρας αὐτάς, ὅπως καὶ εἰς τὴν Αὐστρίαν, οἱ

86. Ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας

Γερμανοὶ διὰ μακρῶν πολέμων ἴδρυσαν μικρὰς ἡγεμονίας ἐκκλησιαστικὰς ἢ ἀκριτικὰς (Mark). Τὸν 14ον αἰῶνα ὁ αὐτοκράτωρ ἔδωκεν εἰς τὸν ἡγεμόνα τοῦ Βρανδεμβούργου τὸν τίτλον τοῦ ἐκλέκτορος καὶ τὸν 15ον αἰῶνα ἐδώρησε τὸ Βρανδεμβούργον εἰς τὸν οἶκον τῶν Χοεντζόλλερν (Hohenzollern). Τοιοῦτοτρόπως ὁ οἶκος οὗτος, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀρχικῶς νοτιογερμανικὸς

(Νυρεμβέργη), μετεφυτεύθη εις τὴν βόρειον Γερμανίαν, ὅπου τὸν ἀνέμενον ἔνδοξον μέλλον.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 17ου αἰῶνος οἱ Χοεντζόλλερν τοῦ Βρανδεμβούργου ἀπέκτησαν ἐκ κληρονομίας μικρὰν κτῆσιν ἐπὶ τοῦ Ρήνου, τὸ δουκᾶτον Κλέβ, καθὼς καὶ τὸ δουκᾶτον τῆς Πρωσσίας, τὴν σημερινὴν Ἀνατολικὴν Πρωσσίαν, ἡ ὁποία διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Πολωνίας.

Μόνον αἱ δυτικαὶ κτήσεις τῶν Χοεντζόλλερν ἦσαν σχετικῶς ἀνεπτυγμέναι, διότι ἐκεῖ ὑπῆρχον ὅπωςδῆποτε πόλεις ὅμοιαι μὲ τὰς ὀλλανδικὰς, ἐνῶ αἱ κτήσεις αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἔκειντο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἑλβα, ἦσαν τότε εὐρεῖα πεδία ἀμώδης καὶ ἄγονος, διακοπτομένη ἀπὸ δάση καὶ ἔλη καὶ ἐλάχιστα ἀνεπτυγμένα. Πόλεις σχεδὸν δὲν ὑπῆρχον εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ οὔτε καὶ ἀστικὴ τάξις. Οἱ κάτοικοι ἦσαν ἡ ἰππὸται (Ritter) ἢ γεωργοὶ (Bauer).

Ὁ ἐκλέκτωρ, τοῦ Βρανδεμβούργου, δὲν ἦτο ἀνεξάρτητος, διότι τὸ μὲν Βρανδεμβούργον ὑπήγετο εἰς τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ αὐτοκράτορος, τὸ δὲ δουκᾶτον τῆς Πρωσσίας ἐξηρτᾶτο ἀπὸ τὸν βασιλεῆ τῆς Πολωνίας. Ἀλλ' ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰῶνος εὐτυχῆ γεγονότα καὶ ἡ προσωπικὴ ἀξία των ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Χοεντζόλλερν νὰ ἐκτείνουσι τὴν ἐπικράτειάν των καὶ νὰ ἀποκτήσουσι τὴν ἀνεξαρτησίαν.

Ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ (1640 - 1688)

Οἱ ἡγεμόνες τοῦ Βρανδεμβούργου ἔφερον ἐπὶ μακρὸν τὸν τίτλον τοῦ ἐκλέκτορος. Εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος, (1640-1688), ὁ ἐπονομασθεὶς Μέγας Ἐκλέκτωρ, ἦτο ἡγεμὼν ἐξαιρετικῆς ἀξίας. Κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς βασιλείας του εἶδεν ἐρημουμένην τὴν χώραν ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου. Εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Βεσφαλίας ἀπέκτησε τὴν Πομερανίαν. Ἀλλὰ τὸ κράτος ἦτο εἰς κακὴν κατάστασιν. Εἶχεν ἐν συνόλῳ ἡμισυ ἑκατομμύριον κατοίκους, ἡ πρωτεύουσά του, τὸ Βερολῖνον, μόνον 6 χιλιάδας καὶ ἀπὸ τὰς 1200 οἰκίας του αἱ 350 ἦσαν ἐγκαταλελειμμένοι. Ὁ στρατὸς του δὲν ὑπερέβαινε τὰς 7 χιλιάδας. Ὁ Μέγας Ἐ-

κλέκτωρ έπολιτεύθη με δεξιότητα, επέβαλε τακτική φορολογία, κατήρτισε στρατόν κατά τὸ ὑπόδειγμα τοῦ ὀλλανδικοῦ καὶ ἔγινε κύριος εἰς τὸ κράτος του. Ἐγκατέστησεν εἰς τὴν χώραν του τοὺς γάλλους καλ-βινιστάς, οἱ ὁποῖοι ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Γαλλίαν μετὰ τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Διατάγματος τῆς Νάντης. 20 χιλιάδες περίπου ἄνθρωποι ἀνεπτυγμένοι, καλοὶ τεχνῖται, ἔδωσαν τὴν πρώτην ὠθησιν εἰς τὴν πρόοδον τῆς Πρωσσίας. Ἀπὸ τοὺς 1.600 ἀξιωματικούς τοῦ Φρειδερίκου Γουλιέλμου οἱ 300 ἦσαν γάλλοι. Τέλος κατώρθωσε νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ δουκάτον τῆς Πρωσσίας ἀπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ βασιλέως τῆς Πολωνίας. Τοῦτο ἦτο γεγονός σημαντικόν, διότι οἱ ἡγεμόνες τοῦ Βρανδεμβούργου ἐγίνοντο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνεξάρτητοι εἰς ἓν τμήμα τοῦ κράτους των.

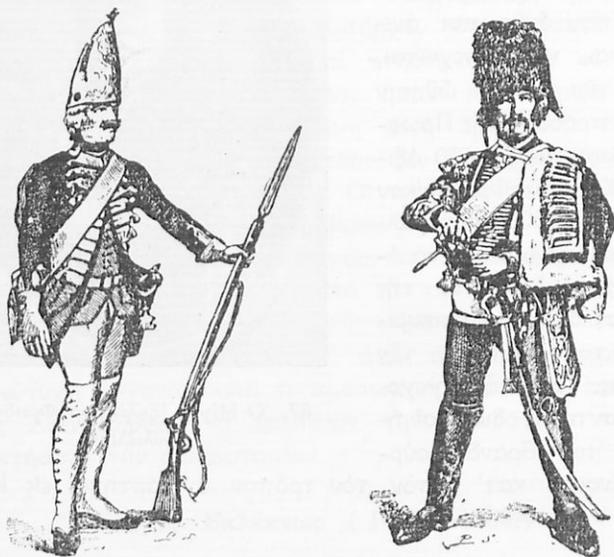
87. Ὁ Μέγας Ἐκλέκτωρ Φρειδερίκος Γουλιέλμος

Ἡ Πρωσσία βασιλείον (1701)

Ὁ υἱὸς του Φρειδερίκος Α' (1688-1713) παρέλαβεν ἀπὸ τὸν πατέρα του κράτος ὠργανωμένον καὶ ἀξιόλογον στρατόν, ἐβοήθησε τὸν αὐτοκράτορα τῆς Γερμανίας κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' καὶ ὡς ἀμοιβὴν ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως διὰ τὸ ἀνεξάρτητον τμήμα τοῦ κράτους του, τὴν Πρωσίαν. Ἀπὸ τότε οἱ ἐκλέκτορες τοῦ Βρανδεμβούργου ὠνομάσθησαν Βασιλεῖς τῆς Πρωσσίας καὶ οἱ ὑπήκοοί των ἀδιαφόρως Πρωσσοὶ, εἰς ὅποιον τμήμα τῆς ἐπικρατείας καὶ ἂν ἀνήκον. Ὁ Φρειδερίκος Α' εἶναι ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας.

Εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ΄ ἡ δημιουργία τοῦ νέου αὐτοῦ βασιλέως προεκάλεσε τὸν γέλωτα. Ἄλλ' ἡ Πρωσσία ἐπεφύλασεν ἐκπλήξεις.

Ὁ διάδοχός του Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α΄ (1713-1740), ὁ πατὴρ τοῦ Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου, ἦτο ἄνθρωπος περιεργός καὶ ιδιόρρυθμος μέχρι τοῦ σημείου νὰ θεωρηθῆται εἰς τὴν Εὐρώπῃ ὡς μὴ « ἔχων ἐντελῶς σώας τὰς φρένας ».

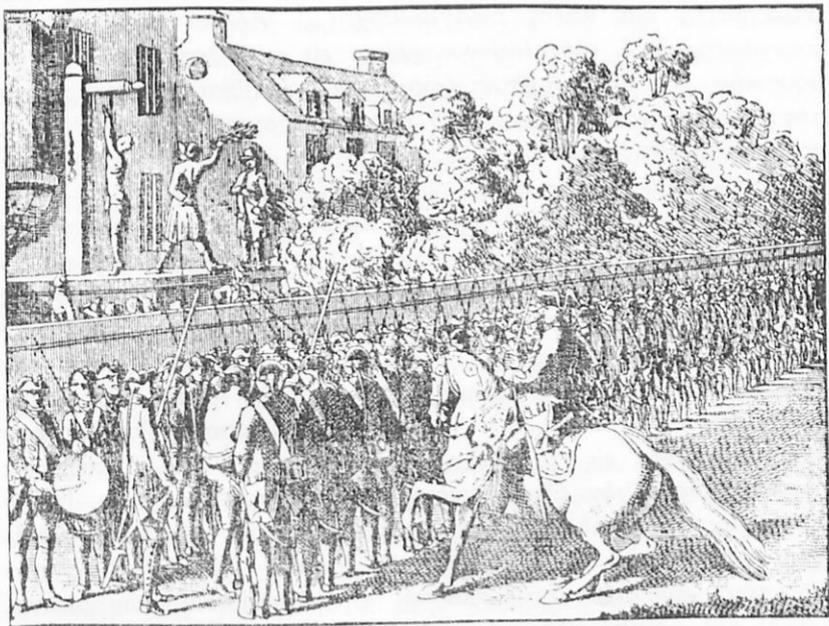
88. Πρώσοι στρατιῶται τοῦ 18ου αἰῶνος

(Γρεναδιέροι τῆς βασιλικῆς φρουρᾶς, τοῦ τάγματος τῶν Οὐσσάρων, 1760)

Νέος οὐδὲν ἐδιδάχθη οὔτε ἠσθάνετο τὴν ἀνάγκην τῆς μορφώσεως καὶ τῶν γνώσεων, ἐπειδὴ ἐπίστευεν ὅτι ὁ Θεὸς φροντίζει δι' αὐτόν. Ἀπεστρέφετο τὴν πολυτέλειαν καὶ τὰς ἐπιδείξεις καὶ ἐπέβαλλεν αὐστηρὰν οἰκονομίαν εἰς ἑαυτὸν καὶ τὴν οἰκογένειάν του. Συνέβη νὰ ραβδίση εἰς τὸν δρόμον ἐργάτας, διότι κατὰ τὴν κρίσιν του δὲν εἰργάζοντο καλῶς. Κατὰ βᾶθος ὅμως εἶχε νοῦν πρακτικὸν καὶ παρὰ τὰς ιδιορρυθμίας του ἐκυ-

βέρνησε καλά. Ἐφρόντισε κυρίως διὰ τὰ οικονομικά καὶ κατώρθωσε νὰ αὐξήσῃ σημαντικῶς τὰ εἰσοδήματά του.

Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος μὲ πάθος ἠγάπησε τὰ στρατιωτικά. Ἐφόρει διαρκῶς στρατιωτικὴν στολὴν καὶ συνανεστρέφето ἀξιωματικούς. Εἰσήγαγε νέαν τακτικὴν εἰς τὸν στρατόν. Κατεπόνει τοὺς στρατιώτας μὲ ἀκατάπαυστα γυμνάσια. Ἦθελε νὰ ἐκτελοῦν ὁμοιομόρφως κινήσεις ὅλοι συγχρόνως. Τοιου-

89. Τιμωρία εἰς τὸν πρῶσσικόν στρατόν

τοτρόπως ἐδημιουργήθη ἡ λεγομένη Πρῶσσικὴ τακτικὴ. Εἶχε μεγάλην ἀδυναμίαν εἰς τοὺς ὑψηλοὺς στρατιώτας καὶ κατήρτισε τὴν φρουράν του ἀπὸ μεγαλοσώμους ἀνδρας. Ἀποθνήσκων ἄφησε περίσσευμα 8 1/2 ἑκατομμύρια τάλληρα (τάλληρον = 3 φράγκα περίπου), στρατόν ἀπὸ 83 χιλιάδας καὶ πληθυσμὸν 2.700.000 κατοίκων, ἀντὶ τῶν 1.700.000, οἱ ὅποιοι ἦσαν κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς βασιλείας του.

Φρειδερίκος ο Μέγας (1740 - 1786)

Τὴν δύναμιν αὐτὴν μετεχειρίσθη ὁ υἱὸς τοῦ Φρειδερίκος ὁ Β΄ διὰ νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος τοῦ καὶ νὰ καταστήσῃ τὴν Πρωσσίαν μεγάλην δύναμιν.

Ὁ πατὴρ τοῦ εἶχεν ἐμπιστευθῆ τὴν ἐκπαίδευσίν τοῦ εἰς δύο πρῶσσοις ἀξιωματικούς καὶ εἰς γάλλον εὐγενῆ μετανάστην, ἠθέλε δὲ νὰ γίνῃ ὁ υἱὸς τοῦ « εὐσεβῆς χριστιανός, γενναῖος στρατιώτης καὶ καλὸς οἰκογενειάρχης ». Ἀλλὰ πρὸς μεγάλην ἀπογοήτευσιν ὁ υἱὸς ἐδείκνυε κλίσιν εἰς τὴν λογοτεχνίαν, τὴν μουσικὴν καὶ τὴν ἀνετον ζωὴν, ἐνῶ ἀντιθέτως ἀπεστρέφετο τὰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις. Ὁ βασιλεὺς ἤρχισε νὰ μὴ ἀνέχεται τὸν « θηλυπρεπῆ » αὐτὸν υἱόν, τὸν ἔλεγεν ὁ ρ γ α ν ο π α ἰ κ τ ῆ ν καὶ π ο ι η τ ῆ ν, τὸν ὕβριζε καὶ τὸν ἐρράβδιζεν.

Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐφθασεν εἰς τὴν ὀξύτητα, ὥστε ὁ Φρειδερίκος ἀπεφάσισε νὰ δραπετεῦσῃ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἀλλὰ τὸ σχέδιόν τοῦ ἀπεκαλύφθη καὶ ὁ βασιλεὺς ἔξω φρενῶν εἰσήγαγεν αὐτὸν καὶ τὸν συνένοχον ἀξιωματικὸν εἰς δίκην ἐπὶ λιποταξίᾳ. Τὸ δικαστήριον κατεδίκασε τὸν ἀξιωματικὸν εἰς ἰσόβια δεσμά, ἀλλ' ἔκρινεν ἑαυτὸ ἀναρμόδιον νὰ δικάσῃ τὸν διάδοχον. Ὁ βασιλεὺς ἐφυλάκισε τὸν υἱόν τοῦ ἐντὸς φρουρίου εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς χώρας καὶ διέταξε νὰ ἀποκεφαλίσουν τὸν ἀξιωματικὸν ὑπὸ τὸ παράθυρόν τοῦ. Μόλις βραδύτερον συνεφιλιώθη πρὸς αὐτόν, ὅταν ὁ Φρειδερίκος ἐδέχθη νὰ συζευχθῆ τὴν γυναῖκα τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐκλέξει ὁ πατὴρ τοῦ. Ἀνέλαβεν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν διαχείρισιν τῶν οικονομικῶν καὶ ἤρχισε τότε νὰ μυῆται εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ κράτους καὶ νὰ ἐκτιμᾷ τὸν πατέρα τοῦ. Ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ νεαρὸς διάδοχος (Kronprinz) διῆλθεν εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Ράϊνμπεργκ (Rheinberg) ἐὺ χ ἄ ρ ι σ τ α ῖ ῆ τ ῆ , κατανέμων τὸν χρόνον τοῦ εἰς στρατιωτικὰς ἀσκήσεις καὶ εἰς τὴν μελέτην τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱστορίας, ὅπως γράφει ὁ ἴδιος. Τότε συνέγραψε τὴν πραγματείαν τοῦ Ἀντιμαχιάβελ, εἰς τὴν ὁποίαν προσπαθεῖ νὰ ἀναιρέσῃ τὴν περὶ τοῦ ἡγεμόνος γνώσθημας (βλ. σελ. 29) διδασκαλίαν τοῦ ἰταλοῦ συγγραφέως Μακιαβέλλι καὶ ἐκθέτει τὰς ἰδέας περὶ τοῦ καθήκοντος τοῦ βασι-

λέως, τὰς ὁποίας ἐλησμόνησεν, ὅταν ἦλθεν εἰς τὴν ἀρχήν.

Ὁ Φρειδερίκος κατὰ τὴν νεότητά του εἶχε συμπαθήσει τὰς περὶ κράτους θεωρίας τῶν γάλλων φιλοσόφων, οἱ ὁποῖοι ἐδίδασκον ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἴσοι καὶ ἐλεύθεροὶ ἐκ φύσεως καὶ ὅτι ἡ κυριαρχία ἀνήκει εἰς τὸν λαόν. Ὅταν ὁμως ἐγένεον ἄρχων ὑπεύθυνος, ἐκυβέρνησεν ἀπολυταρχικῶς. Ἀνεγνώριζε μὲν τὸ φυσικὸν δίκαιον τῆς ἰσότητος τῶν ἀνθρώπων, δὲν κατάρθωσεν ὁμως νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἀντίληψιν τοῦ πατρὸς του καὶ τῆς ἐποχῆς του περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ βασιλέως, ὅτι δηλαδὴ ὁ βασιλεὺς εἶναι κύριος τοῦ κράτους καὶ δικαιούται νὰ ἀποφασίζῃ μόνος καὶ χωρὶς περιορισμοὺς περὶ τῶν ὑποθέσεων τῶν ὑπηκόων του.

Ἄλλ' ὁ Φρειδερίκος διέφερεν ἀπὸ τοὺς προκατόχους του εἰς βασικά σημεῖα. Ἐπρέσβευε δηλαδὴ ὅτι ὁ βασιλεὺς ὀφείλει νὰ κυβερνᾷ μὲ δικαιοσύνην καὶ ἀφιλοκέρδειαν καὶ νὰ ἔχη πρῶτον μέλημα τὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ, διότι ὁ βασιλεὺς εἶναι χάριν τοῦ λαοῦ καὶ ὄχι ὁ λαὸς χάριν τοῦ βασιλέως. «Ὁ βασιλεὺς ἔλεγεν, εἶναι ὁ πρῶτος ὑπάλληλος τοῦ κράτους». Ἐπρέσβευε δηλαδὴ τὴν ἀντίληψιν τῶν χρόνων του περὶ φωτισμένης ἢ συνετῆς δεσποτείας (βλ. κατωτέρω, σελ. 234).

Σκληρυνθεὶς ὁμως ἀπὸ τὰς δοκιμασίας τῶν νεανικῶν χρόνων, ἔγινε ψυχρὸς καὶ σκεπτικιστὴς καὶ ὁ πολυμαθὴς καὶ φιλόσοφος, λεγόμενος, βασιλεὺς δὲν ἔκαμε τίποτε ἀξιόλογον διὰ τὰ γράμματα καὶ τὰς ἐπιστήμας καὶ ἐφρόντισε μᾶλλον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς γεωργίας καὶ τῆς κτηνοτροφίας, τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου. Ἀλλὰ μέχρι τέλους ἔμεινεν ὁ μᾶλλον ἀνεξίθρησκος ἡγεμὼν τῆς Εὐρώπης. «Εἰς τὴν Πρωσσίαν, ἔλεγεν, ἕκαστος δύναται νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν του ὅπως ὁ ἴδιος θέλει». Ἡ χώρα του ἐπλούτισεν, ὁ πληθυσμὸς τῆς ἠϋξήθη καὶ ἐτέθησαν αἱ βάσεις τῆς μετὰ ταῦτα βιομηχανικῆς ἀκμῆς. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς βασιλείας του ἐγκατεστάθησαν τριακόσια χιλιάδες μετανάσται εἰς τὸ κράτος του. Τοῦτο ὠνόμαζεν ὁ ἴδιος ἐσωτερικὴν κατάκτησιν.

Ὁ Φρειδερίκος ἦτο θαυμαστὴς τῶν γάλλων συγγραφέων. Πρὸσεκάλεσε τὸν Βολταῖρον, ὁ ὁποῖος διέμεινεν ἐπὶ τινὰ χρό-

νον εἰς τὸ ἀνάκτορόν του, ἀπολαύων ἡγεμονικῶν τιμῶν. Ἄλλ' οἱ δύο ἄνδρες δὲν ἤργησαν νὰ ψυχρανθοῦν καὶ ἐχωρίσθησαν περιφρονοῦντες ἀλλήλους. Ὁ Φρειδερίκος συνέγραψε διάφορα ἔργα γαλλιστί. Καὶ οἱ μὲν στίχοι του, τὸ πλεῖστον φιλοσοφικοῦ διδακτικοῦ περιεχομένου, δὲν εἶναι ἄπταιστοι, ἀλλὰ τὰ ἱστορικά του συγγράμματα (Memoires pour servir à l'histoire de mon temps κλπ.), παρὰ τὴν ἀνωμαλίαν τοῦ ὕφους, εἶναι ἔργα μεγάλης ἀξίας, διακρινόμενα διὰ τὴν βαθύτητα τῆς ἱστορικῆς ἀντιλήψεως.

Τὸ πρῶτιστον ὅμως μέλημα τοῦ Φρειδερίκου ἦτο ὁ στρατός. Διωργάνωσεν ἀξιόλογον στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ διεξήγαγε μακροὺς πολέμους καὶ ἀπέκτησε φήμην μεγάλου στρατηγοῦ. Ἀπὸ τὴν Πολωνίαν ἀπέσπασε χώρας, διὰ τῶν ὁποίων ἀποκατεστάθη ἡ συνοχὴ τῆς Πρωσσίας μετὰ τοῦ Βρανδεμβούργου, καὶ ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν ἀξιόλογον ἐπαρχίαν, τὴν Σιλεσίαν. Κατῶρθωσε νὰ διατηρήσῃ τὰς κατακτήσεις ἐναντίον σχεδὸν ὅλης τῆς συνησπισμένης Εὐρώπης. Οὕτω μετὰ 15 ἐτῶν βασιλείαν εἶχεν σχεδὸν διπλασιάσει εἰς ἑκτασιν τὸ κράτος του (200 χιλ. τετρ. χιλιόμετρα) καὶ σχεδὸν τριπλασιάσει εἰς πληθυσμὸν (6 ἑκατομ. κάτοικοι). Οἱ φόροι ἀπέδιδον 22 ἑκατομ. τάλληρα ἑτησίως καὶ τὸ ταμεῖον εἶχε περίσσευμα συνολικὸν 60 ἑκατομ. Ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία ἦσαν εἰς μεγάλην ἀκμὴν.

Ἡ Γερμανικὴ Δυναρχία

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας ἐδημιούργησε νέον γερμανικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον ἤρχισε νὰ διεκδικῆ τὴν ἐπὶ τῆς Γερμανίας κυριαρχίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἕως τότε ἡ Αὐστρία. Ὁ πρωσσικὸς στρατὸς εἶχεν ἀναδειχθῆ ἄνωτερος τοῦ αὐστριακοῦ καὶ αἱ νῆκαι του, ἰδίως κατὰ τῆς Γαλλίας, ἐκολάκευσαν τὸν ἔθνικὸν ἐγωῖσμὸν τῶν Γερμανῶν. Ἀπὸ τότε ἐφάνη ὅτι τὸ μέλλον ἀνήκει εἰς τὸ ὁμοιογενὲς ἔθνικὸν κράτος τῆς Πρωσσίας καὶ ἐγεννήθη ζωηρὸς ἀνταγωνισμὸς μετὰ τῶν δύο μεγάλων κρατῶν, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας, διὰ τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν Γερμανίαν. Τὴν κατάστασιν αὐτὴν ὠνόμασαν γερμανικὴν δυναρχίαν (dualismus)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'

Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

'Η Ἀνατολική Εὐρώπη

Α ΚΡΑΤΗ τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης ἦσαν περισσότερο καθυστερημένα καὶ γενικῶς δὲν κατώρθωσαν νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δυτικωτέρων λαῶν.

Μόνον εἰς τὴν Ρωσίαν ὁ Μέγας Πέτρος ἐπέτυχε νὰ συγκεντρώσῃ τὴν ἐξουσίαν εἰς τὰς χεῖράς του καὶ διὰ τολμηρῶν νεωτερισμῶν εἰσήγαγε τὴν χώραν του εἰς τὸν κύκλον τῶν εὐρωπαϊκῶν κρατῶν.

Ἡ Πολωνία, ἡ Τουρκία καὶ ἡ Σουηδία, ἐπειδὴ δὲν κατώρθωσαν νὰ προσαρμοσθοῦν εἰς τὰς νέας συνθήκας, ἐξηθένησαν καὶ ἠκρωτηριάσθησαν. Ἡ Πολωνία μάλιστα διεμελίσθη ὑπὸ τῶν γειτόνων της καὶ ἔπαυσε νὰ ὑφίσταται ὡς ἀνεξάρτητον κράτος.

Ι. ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ

Ο Ἰ Ρ ῶ σ σ ο ι

Εἰς τὰς ἐκτεταμένας πεδιάδας τῆς βορειοανατολικῆς Εὐρώπης ἔζων ἀνεκαθεν σλαβικαὶ φυλαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας προῆλθον οἱ νεώτεροι σλαβικοὶ λαοί, Ρῶσσοι, Πολωνοί, Ρουθηνοί, Τσέχοι, Σλοβάκοι, Νοτιοσλάβοι. Οἱ Σλάβοι ἀνεπτύχθησαν πολὺ βραδύτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Εὐρώπης.

Ἡ πολυαριθμοτέρα καὶ ἰσχυροτέρα σλαβικὴ φυλή, οἱ Ρῶσσοι, ἦσαν ἐξηπλωμένοι εἰς τὴν λεγομένην Μεγάλην Ρωσίαν. Τὸ πρῶτον ρωσσικὸν κράτος ἴδρυσαν Νορμανδοί, τὸν 9ον αἰῶνα, εἰσελθόντες εἰς τὴν χώραν διὰ τῶν μεγάλων ποταμῶν

τῆς Βαλτικῆς, τὸν καιρὸν τῶν νορμανδικῶν ἐπιδρομῶν. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Ροῦρικ ἐβασίλευσε μέχρι τοῦ 15ου αἰῶνος. Τὰ πρῶτα ὅμως στοιχεῖα τοῦ πολιτισμοῦ οἱ Ρῶσσοι ἔλαβον ἀπὸ τὸ Βυζάντιον. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος εἰς τὸν θρόνον ἀνῆλθεν ὁ οἶκος τῶν Ρωμανῶφ (1613), ὁ ὁποῖος ἐκυβέρνησε σχεδὸν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας.

Τὸν 17ον αἰῶνα ὅμως ἡ Ρωσσία ἐθεωρεῖτο ὡς χώρα ἀσιατική. Οἱ κάτοικοί της ἔμειναν μακρὰν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ διετήρησαν ἤθη ἀσιατικά. Οἱ Ρῶσσοι ἐφόρουσαν ποδῆρεις ἐνδυμασίας, εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ χαιρετοῦν τοὺς ἄρχοντας πίπτοντες εἰς τὰ γόνατα, ἦσαν θρησκολληπτοὶ καὶ περιώριζον τὰς γυναῖκας. Ἡ κυρίαρχος τάξις, οἱ εὐγενεῖς δηλαδὴ καὶ ὁ κληρὸς, ἦτο ἐχθρική πρὸς τὸν πολιτισμὸν τῶν Εὐρωπαίων, τοὺς ὁποῖους ἐθεώρουν αἰρετικούς.

Τὸ ρωσικὸν κράτος δὲν εἶχε διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν, διότι τὰ παράλια τῆς Βαλτικῆς κατεῖχον οἱ Σουηδοὶ καὶ τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου οἱ Τοῦρκοι. Ἡ μοναδικὴ ρωσικὴ θάλασσα, ἡ Λευκὴ θάλασσα, εἶναι παγωμένη τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔτους. Ἐκεῖ εἶναι ὁ λιμὴν τοῦ Ἀρχαγγέλου, εἰς τὸν ὁποῖον ἤρχοντο νὰ ἐμπορευθοῦν τὰ ἀγγλικά καὶ ὀλλανδικὰ πλοῖα.

Οἱ Ρῶσσοι ὅμως ἀνῆκον εἰς τὰς ἀνωτέρας φυλάς, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ δεχθοῦν καὶ προαγάγουν τὸν πολιτισμὸν. Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος ἤλθον εἰς ἐπικοινωνίαν πρὸς τοὺς Εὐρωπαίους καὶ ἐντὸς δύο αἰῶνων κατῴρθωσαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν κύκλον τῶν πολιτισμένων λαῶν τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Μέγας Πέτρος (1689-1725)

Ὁ Μέγας Πέτρος εἶναι ὁ ἡγεμὼν, ὁ ὁποῖος εἰσήγαγε τὸν λαόν του εἰς τὸν πολιτισμὸν τῆς Δύσεως καὶ κατέστησε τὴν Ρωσσίαν μεγάλην δύναμιν. Κολοσσός, ὕψους περισσότερον τῶν δύο μέτρων, πρόσωπον ἐκφραστικόν, νευρικός καὶ βίαιος, εἶχε λάβει ἀτελῆ μὀρφωσιν. Ἐμαθεν ὅμως πολλά, συναναστρεφόμενος τοὺς ξένους τῆς Μόσχας. Παρ' αὐτῶν ἐμυήθη εἰς τὴν ἰδέαν τῆς θρησκευτικῆς ἀνοχῆς καὶ τοῦ διεθνισμοῦ.

πομεν, κατεΐχον οί Σουηδοί, τὰ δὲ παράλια τοῦ Εὐξείνου οί Τούρκοι. Ἡ πρώτη ἐπίθεσις κατὰ τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένου λιμένος Ἀζώφ ἀπέτυχεν. Ἐκάλεσεν Εὐρωπαίους ἀξιωματικούς, ἐναυπήγησε πλοῖα ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Δὸν καὶ μετεκόμισε πυροβολικὸν μὲ αὐτά. Συνέπραξε μὲ τοὺς Εὐρωπαίους συμμάχους, οί ὅποιοι ἐπολέμουν τοὺς Τούρκους καὶ κατάρθωσε νὰ καταλάβῃ τὸ φρούριον.

Ἐταξίδευσεν ὕστερον εἰς τὴν Εὐρώπην, διὰ νὰ διδαχθῇ τὴν

91. Ὁ Μέγας Πέτρος

τεχνικὴν τῶν Εὐρωπαίων. Ἐπέρασεν ἀπὸ τῆ Πρωσσίας καὶ ἔφθασεν εἰς τὴν Ὀλλανδίαν, ὅπου εἰργάσθη ὡς ἀπλοῦς ἐργάτης, ὑπὸ τὸ ὄνομα Πέτρος ὁ Ξουλουργός, εἰς τὰ ναυπηγεῖα. Ἀπ' ἐκεῖ μετέβη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου διέμεινε μακρότερον, διότι ὁ τρόπος τῆς ἐργασίας τῶν Ἀγγλων ἤρρεσεν εἰς αὐτὸν περισσότερο.

Κατὰ τὴν ἀπουσίαν του οί Στρελίτσοι, τάγμα ἐπιλέκτων, εἶδος Γενιτσάρων τῆς Ρωσσίας, ὑποκινούμενοι ἀπὸ τοὺς παλαιορώσσοις καὶ ἀπὸ τὴν ἀδελφὴν του Σοφίαν, ἐπανεστά-

τησαν, διότι ἐφθόνουν τοὺς ξένους ἀξιωματικούς καὶ δὲν ἠνείχοντο τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ Πέτρου. Ἡ στάσις κατεστάλη καί, ὅταν ἐπέστρεψεν ὁ Πέτρος, προέβη εἰς ὁμαδικὰ θανατώσεις, ἐφόνευσεν ἰδιοχείρως τοὺς στασιαστὰς καὶ διέλυσε τὸ τάγμα τῶν Στρελίτσων. Ὅταν οί πρόκριτοι ἤλθον νὰ τὸν προσκυνήσουν, ἀπηγόρευσε τὴν γονυκλισίαν καὶ ἔκοψε μὲ τὴν ψαλίδα τὴν γενειάδα των. Τὴν ἑσπέραν εἰς τὸ συμπόσιον ἔκοψε τὰς ἄκρας τῶν χειρῶν καὶ ἐπέβαλε νὰ φέρουν εὐρωπαϊκὰ

ένδύματα καὶ ἀμέσως κατόπιν δι' οὐκαζίου (διατάγματος) ὥρισε λεπτομερῶς τὴν ένδυμασίαν.

Ὁ ρωσικὸς λαὸς ἐσκανδαλιζέτο ἀπὸ τοὺς νεωτερισμοὺς τοῦ βασιλέως καὶ οἱ καλόγηροι διέδιδον τρομερὰ περὶ αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Πέτρος συνέτριψε τὴν ἀντίδρασιν, ἐξαναγκάσας εἰς ὑπακοὴν τὸν κλήρον.

Τὴν διέξοδον εἰς τὴν Βαλτικὴν ἐξεβίασε μετὰ δεινὸν ἀγῶνα πρὸς τὸν πολεμικώτατον βασιλέα τῆς Σουηδίας Κάρολον Β'. Ἡ ἐπιχείρησις ἠκολούθησε τὴν αὐτὴν πορείαν πρὸς τὴν κατὰ τῶν Τούρκων. Εἰς τὸν λεγόμενον Δεύτερον Βόρειον πόλεμον (1700 - 1720) ὁ κακῶς ὄργανωμένος καὶ κακῶς ἐφωδιασμένος στρατὸς του εἶχεν ἀποτυχίας. Ὁ Πέτρος ὅμως δὲ ἀπεθαρρύνθη. «Οἱ Σουηδοί, εἶπε, με τὰς νίκας των θὰ μᾶς διδάξουν νὰ τοὺς νικήσωμεν». Καὶ ἡ νίκη τῆς Πολτάβας (1709) ἐσήμαινε τὴν κραταίωσιν τῆς αὐτοκρατορίας του καὶ τοῦ μεταρρυθμιστικοῦ του ἔργου.

Ἡ Σουηδία ἔχασε τὰς κτήσεις αὐτῆς εἰς τὴν νότιον παραλίαν τῆς Βαλτικῆς, τὴν κυριαρχίαν της εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἔπαυσε νὰ εἶναι μεγάλη δύναμις. Ἡ Ρωσσία κατέλαβε τὴν Ἰγγρίαν, Λιβονίαν καὶ τὴν Ἐσθονίαν καὶ ἀπέκτησε διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν. Ἦδη τὸ 1703 ὁ Πέτρος εἶχε θέσει εἰς τὸ βάθος τοῦ Φινλανδικοῦ κόλπου καὶ ἐπὶ τῆς ἐκβολῆς τοῦ ποταμοῦ Νέβα τὰ θεμέλια νέας πόλεως, ἡ ὁποία ἀνεπτύχθη ταχέως εἰς ἐπιθαλασσίαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους του καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομά του.

Αἰκατερίνη Β' (1762 - 1796)

Ἐπὶ τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ Πέτρου, οἱ ὅποιοι δὲν εἶχον οὔτε τὴν δύναμιν οὔτε τὴν πολυπραγμοσύνην του, ἐξηκολούθησεν ἡ πάλῃ μεταξὺ νεωτεριστῶν καὶ παλαιωρῶσων καὶ ἐπανελήφθησαν οἱ πόλεμοι κατὰ τῶν Τούρκων, ἕως ὅτου τὸ 1762 ἀνέλαβε τὴν βασιλείαν ἡ περιφημος Αἰκατερίνη Β'.

Ἡ Αἰκατερίνη ἦτο Γερμανίς, κόρη γερμανοῦ δουκός, καὶ εἶχε συζευχθῆ τὸν διάδοχον τοῦ ρωσικοῦ θρόνου Πέτρον. Ἔδειξεν ἐνδιαφέρον διὰ τὸν ρωσικὸν λαόν, ἔμαθε τὴν γλώσσαν

του, προσήλθεν εις την ὀρθοδοξίαν, ἐνῶ ἦτο διαμαρτυρομένη προσεποιήθη μεγάλην εὐσέβειαν καὶ ἔγινε δημοφιλής. Ὁ σύζυγός της ἦτο ἀνάξιος, ἐμέθουε, τὴν ἑκακομεταχειρίζετο καὶ ἐσκέπτετο νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπ' αὐτήν. Ἡ Αἰκατερίνη τὸν ἐπρόλαβεν. Ἐκέρδισεν τὴν εὐνοίαν τῶν ἀξιοματικῶν καὶ ἀνέτρεψε τὸν Πέτρον, τὸν ὁποῖον οἱ φίλοι της ἐδολοφόνησαν εἰς τὴν φυλακὴν.

Ἡ Αἰκατερίνη (1729-1796) ἦτο μέσου ἀναστήματος, εὐσαρκος, ὑγιής, βραδυκίνητος ὀλίγον, ἀλλὰ διαρκῶς εὐθυμος καὶ δραστηριωτάτη. Ἠγάπα τὰς διασκεδάσεις ὅσον καὶ τὴν ἐργασίαν. Κατὰ τὴν νεότητά της εἶχε λάβει καλὴν μόρφωσιν. Ἔμαθε τὴν γαλλικὴν καὶ ἀνεγίνωσκε γάλλους συγγραφεῖς, τὸν Βολταῖρον καὶ τὸν Μοντεσκιέ.

92. Αἰκατερίνη Β'

ἠθέλε πολὺ νὰ γίνεταί λόγος περὶ αὐτῆς καὶ διὰ τοῦτο περιεποιεῖτο καὶ ἐκολάκευε τοὺς γάλλους συγγραφεῖς, διότι ἠλπίζεν ὅτι δι' αὐτῶν θὰ γίνῃ ὀνομαστή. Ἐπὶ 15 ἔτη εἶχεν ἀλληλογραφίαν μὲ τὸν Βολταῖρον. Ἐπεισε τὸν Διδερῶ νὰ ἔλθῃ εἰς Πητροῦπολιν καὶ ἔστειλεν εἰς τὸν Μπυφὸν μετάλλια καὶ γουναρικά τῆς Σιβηρίας. Ἐγραφεν εἰς τὴν γαλλικὴν ὄχι μόνον ἐπιστολὰς καὶ ἀπομνημονεύματα, ἀλλὰ καὶ ἱστορικὰ δράματα καὶ κωμωδίας. Ἡ αὐταρχικὴ καὶ φι-

λάρεσκος βασίλισσα κατῴρθωσε νὰ κατακτήσῃ τοὺς παρισίνους καὶ ὅλους τοὺς προοδευτικούς τοῦ 18ου αἰῶνος, διότι ἤξευρε νὰ παίξῃ τὸ πρόσωπον τοῦ προοδευτικοῦ καὶ νεωτεριστοῦ ἡγεμόνος.

Ἡ Αἰκατερίνη ἠγάπα τὴν πρόοδον καὶ ἐπεχείρησε νὰ διαδώσῃ τὸν εὐρωπαϊκὸν πολιτισμὸν εἰς τὴν χώραν της, ἀλλὰ χωρὶς νὰ προσκρούσῃ εἰς τὰ ἔθιμα καὶ τὰ ἀντιλήψεις τῶν ὑπηκόων της. Δι' ὅλων τῶν μέσων ἠθέλε νὰ δημιουργήσῃ εἰς

τὴν Δυτικὴν Εὐρώπην τὴν ἐντύπωσιν προοδευτικῆς καὶ φιλανθρώπου ἡγεμόνος. Πράγματι, ἀπέκτησε μεγάλην φήμην εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ὠνομάσθη Σεμίραμις τοῦ Βορρᾶ. Κατ' οὐσίαν ὅμως ἐκυβέρνησεν αὐταρχικῶς, ἦτο ἐλαφρὰ καὶ ματαιόδοξος, παράφορος εἰς ἀπίστευτον βαθμὸν καὶ εἶχεν ἀνώμαλον ἰδιωτικὸν βίον.

Ἡ Αἰκατερίνη σύγχρονος τοῦ Μεγάλου Φρειδερίκου καὶ τῆς Μαρίας Θηρεσίας, ἐπαίξεν ἀξιόλογον μέρος εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν καὶ συνειργάσθη μετὰ τῶν εἰρημένων δύο ἡγεμόνων διὰ τὸν διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας, εἰς τὸν ὁποῖον ἔλαβε σημαντικὸν μερίδιον. Ὅνομαστοὶ κυρίως καὶ ἐνδιαφέροντες δι' ἡμᾶς εἶναι οἱ πόλεμοί της πρὸς τὴν Τουρκίαν, ὡς καὶ αἱ συνεννοήσεις καὶ ἡ συνεργασία της μὲ τοὺς Ἕλληνας, ἐκ τῶν ὁποίων προῆλθον σημαντικὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων.

Π. Π Ο Λ Ω Ν Ι Α

Ἡ ἐσωτερικὴ διάσπασις

Ὅπως τὸ κράτος τῶν Μοσχοβιτῶν, ὡς ὠνόμαζον τοὺς Ρώσους τὸν 18ον αἰῶνα, οὕτω καὶ ἡ Πολωνία ἔθεωρεῖτο ἡμισιαστικὴ χώρα. Παρὰ τὰς ἐδαφικὰς ἀπωλείας, τὰς ὁποίας ὑπέστη τὸν 17ον αἰῶνα, ἐξηκολούθει νὰ εἶναι τὸ μεγαλύτερον κράτος τῆς Εὐρώπης.

Ἡ Πολωνία ἦτο ἀχανὴς πεδιάς, περιλαμβάνουσα διαφορὰς περιφερείας, τῶν ὁποίων ἦτο δυσχερὴς ἡ ἐπικοινωνία. Ἀπετελέσθη ἀπὸ δύο κράτη ἠνωμένα εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως, τὸ Βασίλειον τῆς Πολωνίας, καὶ τὸ Μέγα Δουκᾶτον τῆς Λιθουανίας, τὰ ὁποῖα ὅμως διετήρησαν τὴν ἰδιαίτεράν διοίκησιν. Πολωνοὶ καὶ Λιθουανοὶ ἦσαν Σλάβοι καὶ καθολικοὶ τὸ θρήσκευμα. Ὑπῆρχον ὅμως καὶ λουθηρανοὶ Γερμανοὶ καὶ ὀρθόδοξοι Ρῶσσοι. Ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ὁ ἰσχυρὸς καθολικὸς κλῆρος παρακινούμενος ἀπὸ τοὺς Ἰησοῦιτας, κατεδίωξε τοὺς ὀπαδοὺς τῶν ἄλλων δογμάτων. Γεωγραφικὴ, πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ διάσπασις ἀπετέλουν ἀδυναμίαν διὰ τὴν χώραν.

Κοινωνική κατάσταση

Ἡ Πολωνία εἶχε ἀφθονίαν εὐγενῶν. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτοὺς εἶχον μόλις τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ἐκαλλιέργουν, ὅπως οἱ χωρικοὶ, μόνοι τοὺς ἀγρούς των καὶ ἐκοιμῶντο εἰς ἀχυροσκεπτεῖς καλύβας, ἀλλ' ἔφερον τὸ πράσινον ἔνδυμα τῶν εὐγενῶν, ὑψηλὰ ὑποδήματα καὶ τὸ ξίφος. Τοὺς υἱοὺς των ἐδίδασκον ἵππασίαν καὶ ἔστελλον αὐτοὺς εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἰησουϊτῶν, ὅπου ἐδιδάσκοντο τὴν Λατινικὴν.

Ἐπῆρχον περίπου διακόσαιο ἢ τριακόσαιο οἰκογένεια μεγαλοκτηματιῶν ἀποτελοῦσαι τὴν ἀνωτάτην ἀριστοκρατίαν. Οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν, μαγνᾶτοι καλούμενοι, διήθουν τὴν Δίαϊταν (Βουλὴν), περιστοιχιζόμενοι ὑπὸ τῶν ἀπόρων εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ἀπετέλουν τὴν φρουρὰν των. Ἀστικὴ τάξις δὲν ὑπῆρχε, διότι δὲν ὑπῆρχον οὔτε βιομηχανία οὔτε πόλεις, καθόσον, πλὴν τῆς πρωτεύουσας Βαρσοβίας, δὲν ὑπῆρχε πόλις ἀριθμοῦσα πλέον τῶν 20 χιλ. κατοίκων. Αἱ τετρακόσαιο βασιλικαί, λεγόμεναι πόλεις ἦσαν μικραὶ κῶμαι, ἔχουσαι ὀλιγωτέρους τῶν χιλίων κατοίκων.

Οἱ χωρικοὶ ἦσαν ὅπως οἱ δουλοπάροικοι τῶν μέσων χρόνων, προσκολλημένοι εἰς τὸ κτῆμα τοῦ κυρίου, ὑποχρεωμένοι εἰς ἀγγαρείαν—ἐνίστε ἑξαήμερον τὴν ἐβδομάδα—καὶ παραδεδомένοι εἰς τὴν διάκρισιν αὐτῶν. Ἡ ζωὴ των ἦτο θλιβερά. Ἐζων ἡμίγυμνοι, ἐτρέφοντο τὸ πλεῖστον τοῦ ἔτους μὲ σικάλινον ἄρτον καὶ χόρτα, συναγελαζόμενοι μὲ τὰ ζῶα εἰς ἰσογειῶς καὶ χαμηλὰς καλύβας.

Διοίκησις καὶ στρατὸς

Τὸ κράτος των οἱ Πολωνοὶ ὠνόμαζον Δημοκρατίαν. Εἰς αὐτὸ ὅλην τὴν ἐξουσίαν εἶχον οἱ εὐγενεῖς. Λέγοντες Πολωνοί, πολωνικὸν ἔθνος, εἶχον ὑπ' ὄψιν μόνον τοὺς εὐγενεῖς. Αὐτοὶ ἐκυριάρχουν εἰς τὴν Δίαϊταν. Ἡ Δίαϊτα ἦτο τὸ κυρίαρχον σῶμα. Αὐτὴ ἐξέλεγε τὸν βασιλέα καὶ ὑπεχρέωνεν αὐτὰν νὰ μὴ μεταβάλλῃ τίποτε ἀπὸ τὸ πολίτευμα. Ἐπίσης καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἐξελέγοντο ὑπὸ τῆς Δίαϊτης καὶ ἦσαν ὑπόλογοι ἀπέ-

ναντι αὐτῆς. Ἡ Δίαιτα συνήρχετο κατὰ διετίαν, ἀλλὰ κατὰ παλαιὰν συνθήκειαν αἱ ἀποφάσεις ἐλαμβάνοντο διὰ τῆς συναινέσεως πάντων. Ἦρκει δηλαδὴ εἰς καὶ μόνον νὰ διαμαρτυρηθῆ ἑναντίον ἀποφάσεώς τινος, διὰ νὰ θεωρηθῆ αὕτη ἄκυρος, διότι δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐπιβάλῃ τις εἰς τὸν εὐγενῆ ἀπόφασιν, τὴν ὁποῖαν δὲν ἐνέκρινε. Τοῦτο ἦτο τὸ λεγόμενον liberum veto, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς πρόχειρον μέσον κωλυσιεργίας καὶ παρέλυε τὴν διοίκησιν τῆς χώρας, διότι ἡ Δίαιτα σπανίως κατῴρθωνε νὰ λάβῃ ἀποφάσεις. Οὕτως ἀπὸ τοῦ 1652 - 1702 ἀπὸ 55 συνόδους τῆς εἶχον ματαιωθῆ αἱ 48. Οἱ ἐκλογεῖς προσήρχοντο ἔφιπποι καὶ ὦπλισμένοι καὶ συνήθως διηροῦντο εἰς δύο μερίδας, αἱ ὁποῖαι ὄχι σπανίως ἐφιλονείκουν καὶ ἔφθανον εἰς σύγκρουσιν μὲ τὰ ξίφη.

Ἡ Πολωνία δὲν εἶχε μόνιμον στρατόν, διότι τὴν μαχητικὴν δύναμιν τῶν Πολωνῶν ἀπετέλουν οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὁποῖοι ἦσαν συνήθως ἀρκετὰ γενναῖοι. Ἄλλ' ἐστρατεύοντο ὅταν ἤθελον ἢ ὅταν ἦτο μεγάλη ἀνάγκη καὶ, συναθροιζόμενοι, ἀπετέλουν συγκεχυμένην μᾶζαν, ἡ ὁποία δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ πολεμήσῃ μὲ τακτικὸν στρατόν.

Ἡ τύχη τῆς Πολωνίας

Οἱ Πολωνοὶ δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Εὐρώπης. Παρουσίαζον μάλιστα τὸν κλασσικὸν τύπον τοῦ ὀπισθοδρομικοῦ λαοῦ. Διοικήσεις, στρατός, βιομηχανία, οἰκογενειακὴ ζωὴ καὶ μόρφωσις ἦσαν εἰς ἀξιοθρήνητον κατάστασιν. Εἶχον μεγάλην ἰδέαν διὰ τὸν ἑαυτῶν, ἐπίστευον ὅτι τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά των ἦσαν τὰ καλύτερα καὶ δὲν ἤθελον τίποτε νὰ ἀλλάξουν. Ἡ ἀδυναμία νὰ προσαρμοσθῆ εἰς τὰς νέας συνθήκας τῆς ζωῆς ἔφερε τὴν χώραν εἰς καταστροφὴν. Οἱ Πολωνοὶ δὲν κατῴρθωσαν νὰ διατηρήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των καὶ ἡ χώρα των, διεμελίσθη ὑπὸ τῶν ἰσχυρῶν γειτόνων των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ΄

ΑΙ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΕΙΣ ΤΟΝ ΙΗ΄ ΑΙΩΝΑ

Ὁ χαρακτήρ τῶν πολέμων τοῦ αἰῶνος

18ος ΑΙΩΝ εἶναι ὑπερφορτωμένος ἀπὸ πολέμων. Ἐκτὸς τοῦ δεκατριετοῦς πολέμου διὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας, ὁ ὁποῖος συμπίπτει μὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος (1701-1714), καὶ τῶν πολέμων τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, οἱ ὅποιοι τὸν κλείουν (1792-1802), ἔχομεν σειρὰν πολέμων, τῶν ὁποίων τινὲς λαμβάνουν διαστάσεις πανευρωπαϊκοῦ ἢ καὶ παγκοσμίου πολέμου.

Οἱ πόλεμοι τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι πολυπλοκώτεροι ἀπὸ τοῦ 17ου. Ἐκεῖνοι παρουσιάζουν τὸ τυπικὸν γνώρισμα ὅτι προήρχοντο ἀπὸ τὴν ἀπαίτησιν ἰσχυρῶν ἡγεμόνων, τῶν Ἀψβούργων κατ' ἀρχάς, τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' βραδύτερον, νὰ κυριαρχήσουν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης.

Τὸν 18ον αἰῶνα δὲν ὑπάρχει ἡγεμονεύουσα δύναμις. Ἀντιθέτως, εἰς τοὺς πρωταγωνιστὰς τῆς παλαιότερας ἐποχῆς, Αὐστρίαν, Γαλλίαν, Ἰσπανίαν, Ἀγγλίαν, Ὀλλανδίαν, προσετέθησαν δύο νέοι, Πρωσσία καὶ Ρωσσία, καὶ παρὰ τοὺς παλαιότερους ἀνταγωνισμοὺς, Αὐστρίας-Γαλλίας, Ἰσπανίας-Γαλλίας, Ἀγγλίας-Γαλλίας, ἀνεπτύχθησαν νέοι, Αὐστρίας-Πρωσσίας, Ρωσσίας-Τουρκίας.

Σχεδὸν ἰσόπαλοι αἱ δυνάμεις μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας διὰ τῆς Συνθήκης τῆς Οὐτρέχτ (1713), ζητοῦν συμμάχους καὶ σχηματίζουν συνασπισμούς. Ἐκ τούτου δημιουργεῖται ζωηρὰ διπλωματικὴ κίνησις, αἱ δὲ φανεραὶ ἢ μυστικαὶ συνεννοήσεις καὶ αἱ συμμαχίαι διαρκῶς ἐναλ-

λάσσονται. Τὰ προβλήματα τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης περιπλέκονται μὲ τὰ συμφέροντα εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὰς ἀποικίας.

Διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς οἱ πόλεμοι τὸν 18ον αἰῶνα ἔγιναν συχνότεροι, ἠυξήθη ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐμπολέμων καὶ τὰ πεδία τῶν μαχῶν ἐπεξετάθησαν.

Ὁ Βόρειος πόλεμος (1700 - 1720)

Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰῶνος, ἐνῶ ἡ δυτικὴ Εὐρώπη ἐσπαράσσετο ἀπὸ τὸν πόλεμον διὰ τὴν διανομήν τῆς Ἰσπανίας, ἡ ἀνατολικὴ ἐταράχθη ἀπὸ πόλεμον μακροτέρας διάρκειας, εἰς τὸν ὁποῖον ἀφορμὴν ἔδωκεν ὁ συνασπισμὸς τῶν γειτόνων τῆς κατὰ τῆς Σουηδίας.

Ἰσχυρὰ διὰ τῆς συγκεντρώσεως τῆς ἐξουσίας εἰς χεῖρας τῶν ἐκ τῆς δυναστείας τῶν Βάζα βασιλέων τῆς, ἡ Σουηδία ἔπαιξε τὸ μέρος μεγάλης δυνάμεως τὸν 17ον αἰῶνα καὶ μὲ τὰς ἐπιτυχίας τῆς κατὰ τὴν συνθήκην τῆς Βεστφαλίας ἐξησφάλισε τὴν κατοχὴν τῆς νοτίου παραλίας τῆς Βαλτικῆς.

Ὅταν ὅμως τὸ 1697 ἀπέθανεν ὁ βασιλεὺς Κάρολος ΙΑ', ἐπὶ τοῦ ὁποίου τὰ Σουηδικὰ ὄπλα εἶχον ἐπιτυχίας, Δανία, Πολωνία καὶ Ρωσσία ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ δεκαπενταετοῦς διαδόχου του, Καρόλου τοῦ ΙΒ', ὁ ὁποῖος ὅμως ἀνεδέχθη ἐξαιρετικὸν πρόσωπον καὶ ἐπλήρωσε μὲ τὴν δρᾶσιν, τὰ πολεμικὰ κατορθώματα καὶ τὰς περιπετείας του τὴν ἐποχὴν.

Ὁ Κάρολος ΙΒ' (1697 - 1718) ἐπωφελήθη τῆς εὐκαιρίας, διὰ τὴν δώση ἐλευθέραν διέξοδον εἰς τὴν ὁρμὴν του πρὸς δρᾶσιν. Ἡ ἀνάγνωσις μυθιστορικῆς διηγήσεως διὰ τὸν Μ. Ἀλέξανδρον καὶ ποιημάτων διὰ τὰ μυθικὰ ἀνδραγαθήματα τῶν σκανδιναυῶν πολεμιστῶν, ὡς καὶ ἡ ἀνάμνησις τοῦ μεγαλείου τῆς Σουηδίας, κατέστησεν αὐτὸν τολμηρὸν καὶ ἵπποτικὸν μέχρι τοῦ σημείου νὰ γίνῃ ἐπικίνδυνος διὰ τὸν τόπον του.

Εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ νεαρὸς βασιλεὺς ἐξέπληξε τοὺς ἀντιπάλους του μὲ τὴν ταχύτητα καὶ τὴν τόλμην του. Ἀπεβιβάσθη εἰς τὴν Ζεελάνδην, ἠπέιλησε τὴν Κοπεγχάγην καὶ ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα τῆς Δανίας νὰ εἰρηνεύσῃ. Κατόπιν ἐστράφη

κατὰ τῆς Πολωνίας καὶ τοῦ βασιλέως τῆς Ρωσσίας Μεγάλου Πέτρου, ὁ ὁποῖος μὲ 40.000 κακῶς ὠργανωμένου καὶ κακῶς ὠπλισμένου στρατοῦ ἐπολιόρκει τὴν Νάβραν, πρωτεύουσαν τῆς Ἰγγρίας, ἐπὶ τῆς Βαλτικῆς. Προσέβαλε τὸν Ρῶσον βασιλέα μὲ 8.000, ἐν μέσῳ χιονοθύελλης, καὶ διέλυσε τὸν στρατὸν του. Οἱ αἰχμάλωτοι ἦσαν περισσότεροι ἀπὸ τοὺς νικητάς.

Ὁ Κάρολος ἐκυριάρχησεν εἰς τὴν Βορειοανατολικὴν Εὐρώπην, ὑμνήθη ὑπὸ τῶν συγχρόνων του ὡς ὁ « ἥρωσ τοῦ βορρᾶ », ἡ δὲ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία, περιπεπλεγμένοι εἰς τὸν πόλεμον τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας, ἐπέδωξαν τὴν συμμάχίαν του.

Ὁ Πέτρος ὅμως δι' ἐπιμόνου προσπάθειας ἀναδιωγράνωσε τὰς δυνάμεις του καὶ ἡ ὀνομαστὴ μάχη τῆς Πολτάβας ἔδωκε τὴν κρίσιν εἰς τὸν ἀγῶνα. Ὁ Κάρολος ἠττήθη κατὰ κράτος, ὁ στρατὸς του διελύθη καὶ ὁ ἴδιος μὲ ὀλίγους ἵππεις κατέφυγεν εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος (1709).

Ὁ Κάρολος ἔμεινε πέντε ἔτη εἰς ἓν χωρίον τῆς Βουλγαρίας, τὸ ὁποῖον παρεχώρησεν εἰς αὐτὸν ὁ σουλτάνος. Κατῶρθωσε νὰ κινήσῃ αὐτὸν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Ρωσσίας, ὁ ὁποῖος ὅμως, παρὰ τὴν ἦτταν τοῦ Πέτρου, ἔμεινε χωρὶς ἀποτέλεσμα.

Τέλος ὅμως μὲ τὴν ἐπιμονὴν καὶ τοὺς ἐξωφρενισμοὺς ἔγινε τόσοσ ἐνοχλητικὸς, ὥστε ὁ σουλτάνος διέταξε νὰ τὸν ἐξώσουν διὰ τῆς βίας. Ὁ Κάρολος ἀντέταξεν ἔνοπλον ἀντίστασιν μὲ τοὺς ὀλίγους φίλους καί, σωθεὶς ὡς ἐκ θαύματος, ἐπέστρεψε μετὰ δεκαῆξ ἡμερῶν ἵππασίαν εἰς τὸ βασιλεῖόν του, ὅπου ἐφονεύθη κατὰ τὴν πολιορκίαν νορβηγικῆς πόλεως (1718).

Διὰ τῆς συνθήκης τῆς Νύσταδ (Nystadt 1721), ἡ Σουηδία ἔχασε τὴν νοτίαν παραλίαν τῆς Βαλτικῆς καὶ μετ' αὐτῆς τὴν κυριαρχίαν εἰς τὴν θάλασσαν αὐτὴν καὶ ἔπαυσε νὰ εἶναι μεγάλη δύναμις. Ὁ Πέτρος κατέλαβε τὴν Ἰγγρίαν, Λιβονίαν καὶ Ἐσθονίαν.

Οἱ πόλεμοι διὰ τὰς διαδοχὰς τῶν θρόνων

Ἐπὶ πενήτηκοντα ἔτη ἡ Εὐρώπη ἐταράχθη ἀπὸ πολέμους διὰ κληρονομικὰ ζητήματα τῶν βασιλείων κατὰ τὸ πρῶτον

ήμισυ του 18ου αιώνας. Τα πρώτα 13 έτη δια την διαδοχήν του θρόνου της Ισπανίας.

Μετά την ειρήνην της Ούτρεχτ (1713, σελ. 146) οί θρόνοι της Ισπανίας, της Γαλλίας, και της Αγγλίας διεφιλονικούτο, ό πρώτος υπό του Καρόλου ΣΤ', ό δεύτερος υπό του Φιλίππου Ε' της Ισπανίας και ό τρίτος υπό του έκπτώτου Ιακώβου Γ'. Ο Φίλιππος Ε' είχε επίσης κληρονομικάς αξιώσεις επί των αυστριακών κτήσεων εις την Ιταλίαν. Έγιναν πολλά προστριβαί. Ο όνομαστός ύπουργός της Ισπανίας καρδινάλιος Άλμπερόνι (Alberoni, 1714-1719), αναδιοργάνωσας τας δυνάμεις του βασιλείου, προέβη εις ένοπλον κατάληψιν της Σαρδηνίας και της Σικελίας. Άλλ' ό άγγλικός στόλος έβρομβάρδισεν ισπανικούς λιμένας και ναυπηγεία και κατέστρεψε τόν ισπανικόν στόλον πρό της Σικελίας (1717). Έν τούτοις ό γενικώτερος πόλεμος άπεσοβήθη χάρις εις την κατευναστικήν πολιτικήν του Φλερύ και του Ουάλποουλ.

Μεγαλυτέρας διαστάσεις έλαβεν ό πόλεμος δια την διαδοχήν της Πολωνίας (1733-1738), όστις και έδωσεν άφορμήν εις τόν γαλλοαυστριακόν πόλεμον, ό όποίος διεξήχθη κυρίως εις την Ιταλίαν και κατέληξεν εις την έπικράτησιν της Γαλλίας. Η κρίσις του Πολωνικού ζητήματος είχε δύο άπρόοπτα άποτελέσματα, την εγκατάστασιν τρίτου βασιλεύοντος βουρβονικού οίκου παρά τόν γαλλικόν και ισπανικόν, διότι ό υίός του Φιλίππου Β' Δόν Κάρολος έγινε βασιλεύς των δύο Σικελιών, και την τελειωτικήν προσάρτησιν της Λωραίνης εις την Γαλλιαν.

Η συνθήκη της Βιέννης, ή όποία έξεκαθάρισε την κατάστασιν, έδωσε την έντύπωσιν ότι ό βασιλεύς της Γαλλίας είναι κύριος και διαιτητής της Εύρώπης (1738).

Ο πόλεμος δια την διαδοχήν του αυστριακού θρόνου (1740 - 1748)

Μετά δύο έτη επανελήφθη ό πόλεμος, δια να λάβη αύτην την φοράν διαστάσεις πανευρωπαϊκού πολέμου. Όταν δηλαδή τό 1740 άπέθανε τέλος ό αυτοκράτωρ Κάρολος Σ', κανείς άπό

τούς υπογράφοντας την Pragmatica, ήγεμόνας δὲν ἐσεβάσθη τὴν ὑπογραφήν του. Ἐπὶ τῶν κτήσεων τῆς θεωρουμένης ἀπείρου καὶ πτωχῆς εἰς μέσα ἀμύνης εἰκοσιεξαετοῦς διαδόχου Μαρίας Θηρεσίας ἠγέρθησαν πολλοὶ ἀπαιτηταί. Ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος, ἐκλέκτωρ τῆς Βαυαρίας, υἱὸς τῆς πρεσβυτέρας κόρης τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωσήφ Α', ἤθελε τὴν Βοημίαν καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν στέμμα. Τὴν πρωτοβουλίαν τῶν ἐπιχειρήσεων ἔλαβεν ὁ Φρειδερίκος Β' τῆς Πρωσίας, ὅστις, χωρὶς νὰ κηρύξη πόλεμον, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Σιλεσίαν καὶ ἐξησφάλισε τὴν κατοχήν της δι' ὀνομαστῆς νίκης (1741).

Ἡ αἰφνιδιαστικὴ πρᾶξις ἀπεκάλυψε τὴν δύναμιν τῆς Πρωσίας καὶ ἔδωσε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ Αὐστρία διαλύεται. Ἡ Γαλλία, παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Φλερύ, συνεννοήθη μὲ τὸν Φρειδερίκον καὶ ἐσχηματίσθη συνασπισμὸς κατὰ τῆς Αὐστρίας, εἰς τὸν ὅποιον εἰσῆλθεν ἡ Ἰσπανία, ἡ Βαυαρία, ἡ Σαξονία καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Σαρδηνίας. Σαράντα χιλιάδες Γάλλοι ἠνώθησαν μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ ἐκλέκτορος τῆς Βαυαρίας Καρόλου Ἀλβέρτου καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἄλλ' ἀντὶ νὰ διευθυνθοῦν κατὰ τῆς Βιέννης, ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν Βοημίαν, τῇ ἐπιμονῇ τοῦ ἐκλέκτορος. Διὰ τολμηρᾶς προελάσεως οἱ Γάλλοι ἔγιναν κύριοι τῆς Πράγας καὶ ἔσπευσαν τὸν Κάρολον Ἀλβέρτον βασιλέα τῆς Βοημίας. Μετ' ὀλίγας ἑβδομάδας οἱ γερμανοὶ ἡγεμόνες ἐξέλεξαν τὸν ἴδιον αὐτοκράτορα εἰς τὴν Φραγκφούρτην, ὑπὸ τὸ ὄνομα Κάρολος Ζ' (23 Ἰανουαρίου 1742).

Εἰς τὴν ἀπελπιστικὴν αὐτὴν κατάστασιν ἡ Μαρία Θηρεσία ἀνέπτυξε μεγάλην δραστηριότητα. Μὲ σοβαρὰς παραχωρήσεις ἐκέρδισε τοὺς εὐγενεῖς τῆς Οὐγγαρίας, μὲ τὴν παραχώρησιν τῆς Σιλεσίας ἀπέσπασε τὸν Φρειδερίκον ἀπὸ τὴν συμμαχίαν καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐξηγόρασε τὸν βασιλέα τῆς Σαρδηνίας. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἔπεσεν ὁ Οὐάλποουλ καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν ἦλθον οἱ φιλοπόλεμοι Οὐίξ, οἱ ὅποιοι πρῶτον ὑπεστήριξαν τὸν Φρειδερίκον μὲ χρήματα καὶ βραδύτερον ὠργάνωσαν στρατὸν εἰς τὸ Ἀννόβερον, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποίου ἐτέθη ὁ ἴδιος ὁ βασιλεὺς Γεώργιος Β'.

Εἰς τὴν Πράγαν 25.000 Γάλλοι περιεκυκλώθησαν ἀπὸ 50.000 Αὐστριακοὺς καὶ μόλις κατῴρθωσαν νὰ διαφύγουν

μίαν σκοτεινήν νύκτα καὶ διὰ περιπετειώδους πορείας, ἡ ὁποία ἔγινεν ὀνομαστή, ἔφθασαν εἰς τὸν Ρῆνον. Οἱ Αὐστριακοὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν Βαυαρίαν καὶ κατέλαβον τὸ Μόναχον. Ἐκπτώτος ὁ Κάρολος Ἀλβέρτος ὠνομάσθη Ἰωάννης Ἀκτῆμων, ὅπως ὁ γνωστὸς μεσαιωνικὸς ἄγγλος βασιλεὺς Ἰωάννης (1167 - 1276). Ἡ πρωτοπορία τῶν Αὐστριακῶν ἔφθασεν εἰς τὸν Ρῆνον καὶ ἡ Μαρία Θηρεσία ἐξῆπτε τὸ μῖσος τῶν Γερμανῶν κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐζήτηε τὴν Ἀλσατίαν καὶ Λωραίνην.

Ὁ Φρειδεῖκος, ἀνησυχήσας ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας της, ἔλαβε πάλιν τὰ ὄπλα. Ἀλλ' ἀφοῦ μετὰ ὀνομαστὰς νίκας ἐξησφαλίσθη ὁ ἴδιος, ἐγκατέλειπε πάλιν τοὺς συμμάχους του. Ἡ Γαλλία, ἡ ὁποία δὲν εἶχε ζωτικὸν συμφέρον εἰς τὸν πόλεμον, ἔμεινεν ἀπομεμονωμένη. Ἐξῆλθεν ὅμως ἀπὸ τὴν δυσχερῆ θέσιν μερμαλέαν ἐπίθεσιν εἰς τὰς Κάτω Χώρας. Ὁ στρατηγὸς Μωρίς ντε Σάξ (Maurice de Saxe) ἐκέρδισε τὰς ὀνομαστὰς νίκας του, αἱ ὁποῖαι ἦσαν αἱ τελευταῖαι τῆς μοναρχικῆς Γαλλίας. Τὸ Βέλγιον κατεκτήθη, ὁ ἄγγλικὸς στρατὸς παρὰ τὴν ἐξαιρετικὴν ἀντοχήν, τὴν ὁποίαν ἔδειξεν, ἤρχισε νὰ κάμπτεται καὶ ἡ Ὀλλανδία ἠπειλήθη ὅπως ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Ἡ εἰρήνη τῆς Αἰξ-λά Σαπέλ (Aix-la-Chapelle), 20 Ὀκτωβρίου 1748) ἦτο δυσμενὴς διὰ τὴν Γαλλίαν. Ἀνεγνώρισε κατ' οὐσίαν τὴν Pragmatica, ἡ Μαρία Θηρεσία διετήρησε τὸ στέμμα, ἡ αὐστριακὴ μοναρχία ἐστερεώθη. Ἡ Γαλλία παρητήθη ἀπὸ τὰς κατακτήσεις της. Εἰς τὰς ἀποικίας ἐπανῆλθε τὸ status quo. Ὁ Φρειδεῖκος ἐκράτησε τὴν Σιλεσίαν.

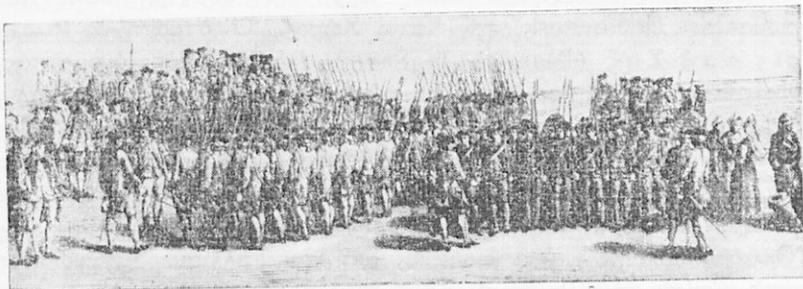
Εἰς τὴν Γαλλίαν ἦτο μεγάλη ἡ ἀγανάκτησις, διότι ἐπολέμησαν διὰ τὸν βασιλέα τῆς Πρωσίας. Ἡ βασιλεία ἐζημιώθη ἐξαιρετικῶς ἀπὸ τὴν διεξαγωγήν καὶ τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου.

Ὁ Ἑπταετὴς πόλεμος (1756 - 1763)

Εἰς τὴν Εὐρώπην εἶχον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἡ εἰρήνη ἦτο προσωρινὴ καὶ κατὰ τὰ ἐπόμενα ὀκτῶ ἔτη οἱ διπλωμάται παρεσκεύασαν τὴν ὀνομασθεῖσαν ἀντιστροφὴν τῶν συμμαχιῶν. Ἡ Γαλλία, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν παλαιὰν παράδοσιν, συνεμάχησε μετὰ τὴν Αὐστρίαν, διότι ἡ ἀντίθεσις πρὸς τὴν

Ἑγγλίαν διὰ τὰ ζητήματα τῶν ἀποικιῶν εἶχεν ὄξυνθῆ πολὺ. Μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας ἀνεπτύχθη ἡ ἀντιζηλία διὰ τὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Γερμανίας, ἡ ὁποία διήρκεσε ὑπερῷον ἀπὸ αἰῶνα καὶ ἐχώρισε τοὺς Γερμανοὺς εἰς δύο πολιτικά καὶ ἰδεολογικὰ στρατόπεδα.

Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις καὶ αἱ ἐπιτυχίαι εἶχον ἀνησυχῆσει τοὺς γείτονάς του, εὐρέθη πρὸ τοῦ συνασπισμοῦ Γαλλίας, Αὐστρίας καὶ Ρωσσίας, τὸν ὁποῖον ἐνίσχυσαν βραδύτερον ἢ Σουηδία, μικρὰ γερμανικὰ κράτη καὶ ἡ Ἰσπανία. Ὑπεστηρίχθη ὅμως ζωηρῶς ὑπὸ τῆς Ἑγγλίας. Ὁ πρῶτος Πίτ, ὑπουργὸς κατὰ τὸν πόλεμον, διέθεσε τοὺς πόρους καὶ τὴν δραστηριότητα τῆς χώρας του ἐναντίον τῆς Γαλλίας,

93. Γαλλικὸν πεζικὸν κατὰ τὸ 2ον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος

ἐνῶ εἰς τὴν Γαλλίαν τοὺς στρατηγούς διώριζεν ἡ Πομπαντούρ.

Ὁ Φρειδερίκος περιῆλθεν εἰς δυσχερῆ, ἐνίοτε εἰς ἀπελπιστικὴν θέσιν, ἀλλ' ἐσώθη, διότι διέθετεν ἐξαιρετικὸν στρατόν, 150.000 στρατιώτας, μορφωμένους ἀξιωματικούς, διεξῆγε τὴν ἐπίθεσιν ταχέως καὶ λελογισμένως καὶ ὁ ἴδιος ἦτο ἄριστος στρατηγός, κυρίως ὅμως διότι εἶχε σύμμαχον τὴν Ἑγγλίαν.

Οἱ καλύτεροι στρατηγοὶ τῆς Γαλλίας ἦσαν ἐναντίον τῆς συμμαχίας μὲ τὴν Αὐστρίαν, οἱ ἄλλοι, ἀνίκανοι προαχθέντες διὰ τῶν εὐνοουμένων, ὠδήγησαν τὸν γαλλικὸν στρατὸν εἰς ὀδυνηρὰς ἀποτυχίας. Ὁ αὐστριακὸς στρατὸς ἦτο βραδυκίνητος. Μεγάλως ἰκανότητος ἔδειξεν ὁ ρωσικὸς στρατός, ἀποτελούμενος ἀπὸ ὑγιεῖς καὶ ἀφωσιωμένους εἰς τὸν αὐτοκράτορα

χωρικούς. Κατέφερε φοβερὰ κτυπήματα εἰς τοὺς Πρώσους καὶ τὸ ἵππικὸν τῶν Κοζάκων προήλασε, λεηλατοῦν τὴν χώραν, σχεδὸν μέχρι τῶν προθύρων τοῦ Βερολίνου. Ἄλλ' οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ δὲν εἶχον πρωτοβουλίαν καὶ ἀνέμενον ὁδηγίας ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν. Ἡ συνεννόησις καὶ ἡ συνοχὴ μεταξύ τῶν συμμάχων ἔλειπε. Τὰ τρία κράτη ἐκυβέρνων τρεῖς γυναῖκες ἀντίπαλοι τοῦ Φρειδερίκου, ἡ Μαρία Θηρεσία τὴν Αὐστρίαν, ἡ Ἐλισάβετ τὴν Ρωσσίαν καὶ ἡ Πομπαντοῦρ τὴν Γαλλίαν.

Ὁ πόλεμος εἶχε τυπικὴν μορφήν. Κατ' ἔτος οἱ σύμμαχοι περιέσφιγγον τὸν Φρειδερίκον καὶ ἔφερον αὐτὸν εἰς δυσχερῆ θέσιν. Ἐκεῖνος ὁμως ἐπωφελεῖτο ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν συνοχῆς μεταξύ τῶν ἀντιπάλων, κατῶρθωνε νὰ τοὺς κτυπήσῃ χωριστὰ καὶ ἐξήρχετο ἀπὸ τὴν δυσχερῆ θέσιν. Μὲ τὰς ὀνομαστὰς νίκας τοῦ ἐκέρδισε συμπαθείας, ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἐχθρικὰς χώρας. Εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπὸ ἀντιπάθειαν πρὸς τὴν αὐτὴν ἐχειροκρότουν τὰς ἐπιτυχίας τοῦ Φρειδερίκου καὶ διέσυρον τοὺς στρατηγούς τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'.

Ἄλλ' ὁ ἑπταετής πόλεμος, παρὰ τὰς θορυβώδεις μάχας εἰς τὴν ξηρὰν, εἶναι κυρίως πάλῃ κατὰ θάλασσαν, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας διὰ τὰς ἀποικίας. Ἡ Ἀγγλία, δεσμεύσασα τὰς κυριωτέρας δυνάμεις τῆς Γαλλίας εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν περιπέτειαν, κατῶρθωσε νὰ καταβάλλῃ αὐτὴν εἰς τὴν θάλασσαν.

Ὁ Πιτ ἤθελε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. Ἄλλ' ὁ σύμμαχός τοῦ Φρειδερίκος εἶχεν ἐξαντληθῆ. Ὁ στρατός τοῦ ὑπέστη μεγάλας καταστροφάς, οἱ καλύτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ εἶχον φονευθῆ, τὰ οἰκονομικά τοῦ εἶχον βαραθρωθῆ. Ἄλλὰ καὶ οἱ ἀντίπαλοί τοῦ ἦσαν ἐξηντλημένοι. Ὅταν δὲ ἡ Ρωσσία ἀπεσύρθη ἀπὸ τὴν συμμαχίαν, διότι τὴν Ἐλισάβετ διεδέχθη ὁ Πέτρος Γ', θαυμαστής τοῦ Φρειδερίκου, ἡ εἰρήνη κατέστη ἀναπόφευκτος.

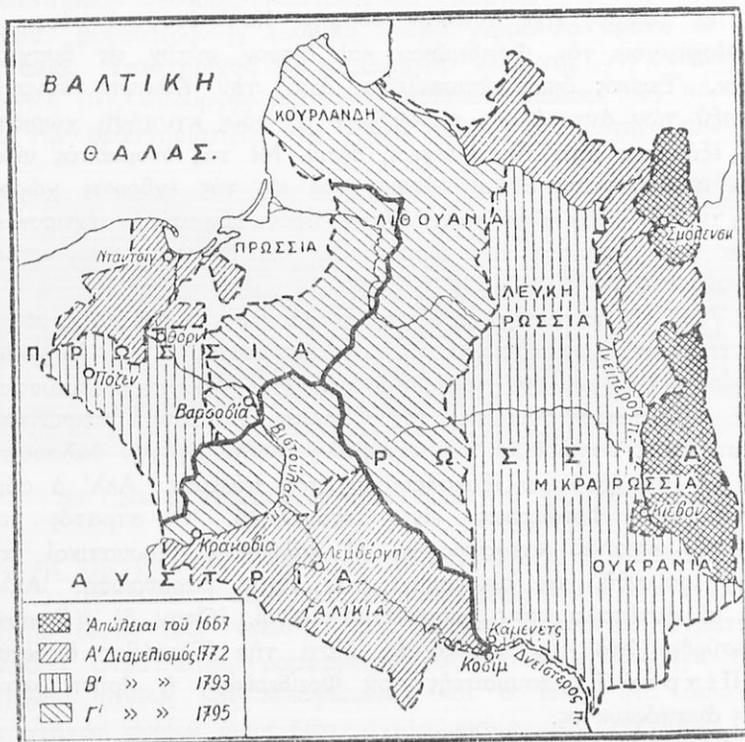
Ἡ συνθήκη ἐπεκύρωσε τὴν ἀπώλειαν τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς παλαιᾶς καταστάσεως (status quo) εἰς τὴν ἡπειρον. Ὁ Φρειδερίκος, παρὰ τὴν τρομερὰν του συντριβὴν εἰς ἄνδρας καὶ χρῆμα, διετήρησε τὴν Σιλεσίαν καὶ τὸ γόητρόν του.

Ἡ Γαλλία, ὑποστηρίζουσα ξένα συμφέροντα εἰς τὴν Εὐρώ-

πην, ἔχανε τὰς ἀποικίας της καὶ ἡ γαλλικὴ βασιλεία ἀθερα-
πεύτως τὸ κῦρὸς της.

Διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας (1772, 1793, 1795)

Ἡ Πολωνικὴ δημοκρατία, ὅπως ὠνόμαζον τὸ κρά-
τος των οἱ Πολωνοὶ, δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ ἀμυνθῆ κατὰ τῶν

94. Διαμελισμοὶ τῆς Πολωνίας

γειτόνων της, οἱ ὅποιοι ἀπέκτησαν τὴν συνήθειαν νὰ ἐπεμβαί-
νουν εἰς τὰ ἐσωτερικά της. Οἱ τρεῖς γείτονες, Ρωσσία, Αὐστρία
καὶ Πρωσσία, παρουσιάζοντο ὡς προστάται τοῦ «νομίμου

καθεστῶτος», τὸ ὁποῖον ἐξησφάλιζε τὴν ἀναρχίαν καὶ ἀδυναμία τῆς Πολωνίας. Τὸ 1764 ἐπέβαλον τὸν προστατευόμενον αὐτῶν εἰς τὸν θρόνον, ἀφοῦ ἔστειλαν ἡ Ρωσσία 60.000 καὶ ἡ Πρωσσία 20.000 ἄνδρας. Ἡ Δίαιτα ὑπεχρεώθη νὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν ἰσότητα τῶν μὴ καθολικῶν καὶ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ρωσσίας ἐφέρετο ὡς κυρίαρχος εἰς τὴν Βαρσοβίαν.

Οἱ καθολικοὶ καὶ πατριῶται ἐσχημάτισαν ὁμοσπονδίαν, διὰ νὰ πολεμήσουν «ὑπὲρ πίστεως καὶ ἐλευθερίας». Ἦσαν ὅμως ὀλίγοι, μόλις 8.000, ἀνεπαρκεῖς νὰ ἀντιμετωπίσουν τὸν τακτικὸν στρατὸν τῶν Ρώσσων. Ἐνίκηθησαν καὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ ἐκπατρισθοῦν.

Νικήτρια εἰς τὴν Πολωνίαν καὶ τὴν Τουρκίαν ἡ Αἰκατερίνη ἐσκέφθη νὰ προσαρτήσῃ τὴν Πολωνίαν. Ἄλλ' ὁ Φρειδερίκος συνεννοήθη μὲ τὴν Μαρίαν Θηρεσίαν, ἡ ὁποία ἤρχισε νὰ συγκεντρῶνῃ στρατεύματα εἰς τὰ ρωσσικὰ σύνορα. Ἡ Αἰκατερίνη ἔστερξεν εἰς τὴν διανομήν.

Ἡ Συνθήκη τῆς Πετροπόλεως (5 Αὐγούστου 1772) ὥρισε τὸ μερίδιον ἐκάστου. Ὁ Φρειδερίκος προσήρτησε τὴν Πολωνικὴν Πρωσσίαν ἐκτὸς τοῦ Θόρν καὶ τοῦ Δάντζιγ, 600-900 χιλ. Γερμανοὺς καὶ Πολωνοὺς, ἡ Αὐστρία τὴν Γαλικίαν καὶ τὴν Ἐρυθρὰν Ρωσσίαν, 2.600.000 Πολωνοὺς καὶ Ρώσσους, ἡ Αἰκατερίνη τὴν Λευκὴν Ρωσσίαν ἀνατολικῶς τοῦ Ντίνα (Düna) καὶ τοῦ Δνίπερ, 1.600.000 ὀρθόξους Ρώσσους.

Ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη ἡ Αἰκατερίνη, ἀπὸ ἀντιζηλίαν ἴσως πρὸς τὴν Πρωσσίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν, ἀφησε τὴν Πολωνίαν καὶ ἠσχολήθη μὲ τὴν Τουρκίαν. Ἐννοοῦντες τὸν ἀπειλοῦντα αὐτοῦς κίνδυνον, οἱ Πολωνοὶ ἔκαμαν πραγματικὴν προσπάθειαν, διὰ νὰ μεταρρυθμίσουν τὸν στρατὸν των καὶ νὰ δώσουν εἰς τὸ κράτος των νεώτερον Σύνταγμα, ὅμοιον πρὸς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπεξεργάζετο ἡ Συντακτικὴ Συνέλευσις εἰς τὴν Γαλλίαν (1791).

Ἡ ἀνόρθωσις αὕτη, ἐνθαρρυνομένη ἀπὸ τὸν νέον βασιλέα τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκον Γουλιέλμον Β', ἀνησύχησε τὴν Αἰκατερίνην, ἡ ὁποία κατήγγειλε τοὺς συνταγματικοὺς τῆς Βαρσοβίας ὡς Ἰακωβίνους, ὁμοίους μὲ τοὺς πα-

ρισινούς, καί, τὸ 1792, ἀφοῦ ἀπηλλάγη ἀπὸ τὸν τουρκικὸν πόλεμον, ἐπειδὴ ἔβλεπε τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Πρωσσίαν ἀπασχολημένας μὲ τὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἐγέννησεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις, ἔστειλεν 100.000 Ρώσους εἰς τὴν Λιθουανίαν. Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ὄχι μόνον δὲν ἐβοήθησε τοὺς Πολωνούς, ἀλλὰ εἰσέβαλε συγχρόνως μὲ τοὺς Ρώσους εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας. Ἡ συνθήκη τοῦ δευτέρου διαμελισμοῦ ὑπεγράφη τὴν 23ην Ἰανουαρίου 1793. Ἡ Ρωσσία ἔλαβε τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Λιθουανίας καὶ ἡ Πρωσσία τὸ Θόρν, τὸ Δάντζιγ καὶ τὸ Πόζεν.

Ὑπελείπετο μικρὸν ράκος μόνον ἀπὸ τὴν Πολωνίαν καὶ αὐτὸ κατείχετο ἀπὸ ρωσσικὰ στρατεύματα. Ἄλλ' ὁ πληγεὶς πατριωτισμὸς τῶν Πολωνῶν ἐφάνη πρόθυμος διὰ θυσίαν. Ὁ Θεοδωδῆσιος Κοστσιουῦσκο, πολεμήσας εἰς τὴν Ἀμερικὴν κατὰ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν πόλεμον, ἐκάλεσε, τὸ 1794, τοὺς νέους καὶ μὲ τὰ λείψανα τοῦ πολωνικοῦ στρατοῦ ἐξεδίωξε τοὺς Ρώσους ἀπὸ τὴν Βαρσοβίαν καὶ ἐγκατέστησεν ἐκεῖ προσωρινὴν Κυβέρνησιν.

Ἡ ἐπέμβασις τῶν γειτόνων ἐγίνε ραγδαία. Ἀποκλεισθέντες ἀπὸ τὴν προηγουμένην διανομήν, οἱ Αὐστριακοὶ ἔσπευσαν νὰ καταλάβουν τὴν Γαλικίαν. Ὁ Φρειδερίκος Γουλιέλμος ἀνεκάλεσε τὰ στρατεύματά του ἀπὸ τὸν Ρήνον. Ὁ Κοστσιουῦσκο, ἡττηθεὶς καὶ πληγωμένος, ἔπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Ρώσων. Πιθανὸν νὰ μὴ ἀπήγγειλε τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ περίφημον « finis Poloniae ». Ἄλλ' ἡ φράσις ἐχαρακτήριζεν ἀκριβῶς τὴν κατάστασιν. Ἦτο τὸ τέλος τῆς Πολωνίας.

Τὴν 26 Ὀκτωβρίου 1795, διὰ τῆς τρίτης συνθήκης τοῦ διαμελισμοῦ, τὸ ὑπόλοιπον τῆς Λιθουανίας καὶ ἡ Κουρλανδία ἐδόθησαν εἰς τὴν Ρωσσίαν, ἡ δυτικὴ Πολωνία μὲ τὴν Βαρσοβίαν εἰς τὴν Πρωσσίαν καὶ ἡ μεσημβρινὴ Πολωνία μὲ τὴν Κρακοβίαν εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἡ Πολωνία διεγράφη ὡς ἀνεξάρτητον κράτος.

Αἱ τρεῖς δυνάμεις, ἀντικαταστήσασαι τὸ δίκαιον τῶν ἐθνῶν διὰ τοῦ δικαίου τοῦ ἰσχυροτέρου καὶ ἐγκαινιάσασαι τὸ σύστημα τῆς συναλλαγῆς καὶ τῶν ἀνταλλαγμάτων, ἐδημιούργησαν προηγούμενον ἐπικίνδυνον διὰ τὰς σὺνεπείας του.

‘Ο πρώτος πόλεμος τῆς Αἰκατερίνης Β΄ κατὰ τῆς Τουρκίας (1768 - 1774)

Ἡ εὐτυχῆς διὰ τὴν Τουρκίαν εἰρήνη τοῦ Βελιγραδίου, τὸ 1739, ἐσήμαινε τὴν ἀναχαίτισιν τῆς αὐστριακῆς ἑξαπλώσεως εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ἀπὸ τότε ἐπικίνδυνος ἔχθρὸς τοῦ σουλτάνου εἶναι ἡ Ρωσσία.

Ὅταν τὸ 1768 ὁ στρατὸς τῆς Αἰκατερίνης εἰσέβαλεν εἰς τὴν Πολωνίαν, ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον της, παροτρυνομένη ὑπὸ τῆς Γαλλίας. Ἄλλ’ ἐνῶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς βραδέως ἤρχετο ἀπὸ τὴν Ἀσίαν, οἱ Ρῶσοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν τουρκικῶν κτήσεων τοῦ Εὐξείνου. Οἱ δύο στρατοί, κακῶς ὠπλισμένοι καὶ κακῶς συντηρούμενοι, ἀλληλοεσφάζοντο εἰς τὰς μεταξὺ Δνειστέρου καὶ Προύθου ἐλώδεις πεδιάδας, ἐνῶ περισσότερους ἀπεδεκάτιζον αἱ ἀσθένειαι. Ὁ Φρειδερίκος Β΄ τῆς Πρωσσίας ἔλεγεν ὅτι πρόκειται «περὶ πολέμου μονοφθάλμων μὲ τυφλοῦς». Τέλος οἱ γενίτσαροι, νικηθέντες, ἠρνήθησαν νὰ διαχειμάσουν εἰς τὰς πρὸς βορρᾶν τοῦ Δουνάβευς χώρας καὶ ἐξεκένωσαν τὴν Βεσσαραβίαν, Μολδαβίαν καὶ Βλαχίαν, τὰς ὁποίας κατέλαβον οἱ Ρῶσοι.

Ἡ Αἰκατερίνη ἔστειλε μοναχοὺς νὰ κηρύξουν τὴν ἐπανάστασιν εἰς τοὺς χριστιανικοὺς λαοὺς τῆς Τουρκίας καὶ ὁ ρωσικὸς στόλος διετάχθη νὰ πλεύσῃ πρὸς τὴν Μεσόγειον. Ὁ στόλος αὐτός, κακῶς ὠπλισμένος καὶ κακῶς ἐφωδιασμένος, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀλεξίου Ὁρλώφ, εὐνοουμένου τῆς Αἰκατερίνης, ἐφωδιάσθη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, παρέλαβεν ἄγγλους ὁδηγοὺς καὶ ἀξιωματικούς, ἔκαμε τὸν γῦρον τῆς Εὐρώπης, εἰσέπλευσεν ἀπὸ τὸ Γιβραλτάρ καὶ ἐνεφανίσθη εἰς τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου. Ἀνεπτερώθησαν τότε αἱ ἐλπίδες τῶν χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Πελοποννήσου ἐπανεστάτησαν. Ἀλλὰ στίφη τουρκαλβανῶν, κατὰ διαταγὴν τοῦ σουλτάνου, εἰσέβαλον εἰς τὴν χερσόνησον, προέβησαν εἰς τρομερὰς σφαγὰς καὶ ὁ ρωσικὸς στόλος ἠναγκάσθη νὰ ἀπομακρυνθῇ. Προσέβαλεν ὁμως τὸν τουρκικὸν στόλον, διπλάσιον κατὰ τὸν ἀριθμὸν, εἰς τὸν λιμένα τοῦ Τσεσμέ, ἀπέναντι τῆς Χίου. Οἱ ἄγγλοι καὶ οἱ ρῶσοι ἀξιωματικοὶ ἐξαπέλυσαν πυρ-

πολικά κατὰ τῶν τουρκικῶν πλοίων, μετέδωσαν εἰς αὐτὰ τὸ πῦρ καὶ τὴν καταστροφὴν συνεπλήρωσαν διὰ τοῦ βομβαρδισμού (6 Ἰουλ. 1770). Οἱ Ρῶσοι ὅμως δὲν ἐτόλμησαν νὰ ἀκολουθήσουν τὴν συμβουλὴν τῶν ἀγγλων ἀξιωματικῶν καὶ νὰ προσβάλουν τὰ Δαρδανέλλια, τὰ ὁποῖα εἶχε προφθάσει νὰ ὀχυρώσῃ ὁ βαρῶνος Τότ.

Αἱ πρόοδοι τῶν Ρώσων ἀνησύχησαν τὴν Αὐστρίαν καὶ πρὸ πάντων τὸν Φρειδερίκον Β', ὁ ὁποῖος ἐφρόντισε νὰ στρέψῃ τὰς βλέψεις τῆς Αἰκατερίνης πρὸς τὴν Πολωνίαν, ἣ ὁποῖα καὶ ὑπέστη τὸν πρῶτον διαμελισμόν. Ὁ πόλεμος ἐξηκολούθησεν. Οἱ Ρῶσοι κατέλαβον τὴν Κριμαίαν, διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ περιεκύκλωσαν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν Σούλμαν. Οἱ οὐλεμάδες (νομοδιδάσκαλοι) ἀπεφάνθησαν ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται κατὰ τὸν ἱερὸν νόμον νὰ δοθοῦν εἰς τοὺς ἀπίστους χῶραι, εἰς τὰς ὁποίας ὑπάρχουν τεμένη. Ἡ ἐξάντλησις ὅμως ὑπεχρέωσε τὸν σουλτάνον νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζή (πλησίον τῆς Σιλιστρίας, 21 Ἰουλίου 1774) εἶναι σπουδαῖος σταθμὸς εἰς τὰς ρωσσοτουρκικὰς σχέσεις καὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Βαλκανικῆς. Τὰ ἐδαφικὰ ὠφελήματα τῆς Ρωσσίας δὲν εἶναι μεγάλα. Ἐκράτησε τὸ Ἀζώφ καὶ Κέρτζ καὶ ὑπεχρέωσε τὸν σουλτάνον ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Τατάρων τῆς Κριμαίας καὶ τοῦ Κουμπάν. Κυρίως ὅμως ἐπέτυχε τὴν ἐλευθερίαν τῆς ναυσιπλοίας εἰς τὸν Εὐξείνιον καί, τὸ σπουδαιότερον, ἔλαβεν εἶδος προστασίας ἐπὶ τῶν ὀρθοδόξων τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ Τουρκία ὑπεχρεοῦτο, ὅπως ἔλεγεν ἡ συνθήκη, νὰ «προστατεύῃ διαρκῶς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τοὺς ναοὺς τῆς καὶ νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὰς παραστάσεις τῶν Ρώσων ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας». Ἐπομένως ἡ συνθήκη τοῦ Καϊναρτζή ἔδιδεν εἰς τοὺς Ρώσους τὸ δικαίωμα νὰ ἐπεμβαίνουν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τοῦ τουρκικοῦ κράτους. Ἡ Αὐστρία, μὲ τὴν πρόφασιν ὅτι ἐπενέβη φιλικῶς, ἔλαβε τὴν Βουκοβίαν.

‘Ο δεύτερος πόλεμος τῆς Αἰκατερίνης Β’ κατὰ τῆς Τουρκίας (1787 - 1792)

Ἡ Αἰκατερίνη ὑπέθεσεν ὅτι φθάνει πρὸς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου της, νὰ προσαρτήσῃ δηλαδὴ τὰς εἰς τὴν Εὐρώπῃ κτήσεις τοῦ σουλτάνου καὶ νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπωφελουμένη ἀπὸ τὰς διχονοίας τῶν Τατάρων, κατέλαβε τὴν Κριμαίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἔκτισε τὸ φρούριον τῆς Σεβαστοπόλεως. Ἐνα ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ υἱοῦ της Παύλου ὠνόμασε Κωνσταντῖνον, ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν ἑλληνικὴν δι’ ἑλληνίδος παιδαγωγοῦ καὶ ἔκοψε μετάλλιον παριστάνον τὴν Ἁγίαν Σοφίαν μετὰ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τοῦ ἀνατέλλοντος ἄστρου. Τὸ 1786 ἐπεχείρησε τὴν ὀνομαστὴν περιοδείαν της εἰς τὰς καταληφθείσας χώρας. Εἰσηλθεν εἰς τὴν Σεβαστούπολιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ θριαμβευτικὴ ἀψὶς ἔφερε τὴν ἐπιγραφὴν: « Ὁ δὸς πρὸς τὸ Βυζάντιον », ἐνῶ ὁ εὐνοούμενός της Ποτέμκιν παρουσίασε διὰ διαφόρων τεχνασμάτων ὡς πλουσίαν καὶ εὐδαίμονα τὴν ἐρημωθεῖσαν ἀπὸ τὸν πόλεμον καὶ τὴν ρωσικὴν κακοδιοίκησιν χώραν.

Τὰ σχέδια αὐτὰ ἀνησύχησαν τὰς ἄλλας δυνάμεις. Ἡ Αὐστρία ἰδίως δὲν ἤθελε νὰ ἀφήσῃ τὴν Ρωσσίαν νὰ ἐξαπλωθῇ μόνῃ εἰς τὴν Βαλκανικὴν.

Ἡ Ἰωσήφ Β’ ἐσκέφθη νὰ ἐνεργήσῃ εἰς τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα ὅπως εἰς τὸ πολωνικόν, νὰ συνεννοηθῇ δηλαδὴ μὲ τὴν Αἰκατερίνην. Τοιοῦτοτρόπως προήλθε τὸ περίφημον πρόγραμμα τοῦ διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας. Οἱ ἰσχυροὶ ἐλάμβανον τὰς μερίδας των, ἀνιδρύνετο ὅμως καὶ ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Τὴν Πελοπόννησον, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Κύπρον ἐλάμβανεν ἡ Βενετία, τὴν Αἴγυπτον τέλος ἡ Γαλλία.

Ἡ πόλεμος ὠρίσθη κατὰ τὴν συνάντησιν τῶν δύο ἡγεμόνων εἰς Χερσῶνα, κατὰ τὴν θριαμβευτικὴν περιοδείαν τῆς Αἰκατερίνης εἰς τὴν νότιον Ρωσσίαν, τὸ 1787. Εἰς τὸν δευτέρου αὐτὸν πόλεμον, ὁ ὁποῖος διήρκεσε περίπου πέντε ἔτη, ἡ Τουρκία εἶχε πάλιν ἀποτυχίας καὶ ἐκινδύνευσεν. Ἐσώθη ὅμως χάρις εἰς τὴν μυστικὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἀγγλίας. Τὸ 1790

ἀπέθανεν ὁ Ἰωσήφ Β΄, καὶ ὁ διαδεχθεὶς αὐτὸν ἀδελφὸς του Λεοπόλδος Β΄, συνετὸς καὶ φιλειρηνικός, ὑποχρεωμένος ν' ἀγωνισθῆ ἑναντίον ἐξεγέρσεων εἰς τὸ κράτος του, ἰδίως τῶν Βέλγων, καὶ ἀνήσυχος διὰ τὴν πρόοδον τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως ὡς γυναικάδελφος τοῦ Λουδοβίκου ΙΣΤ΄, εἰρήνευσε μὲ τὴν Τουρκίαν (1791).

Ἡ Αἰκατερίνη ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον. Ὁ στόλος της ἐνίκησε τὸν τουρκικὸν εἰς τὸν Εὐξείνιον, οἱ στρατοὶ της ἐκυρίευσαν τὰς παραδουναβίους ἐπαρχίας. Ἄλλ' αἱ ἀπειλαὶ τῆς Ἀγγλίας καὶ τὰ αἰτήματα τῆς Πολωνίας ὑπεχρέωσαν τὴν τσαρίναν νὰ μὴ ἐξακολουθήσῃ τὰς κατακτήσεις της.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Ἰασίου (9 Ἰαν. 1792) ἀνένεωσε τοὺς ὅρους τοῦ Καϊναρτζῆ. Ἡ Τουρκία ἀπέφυγε τὸν διαμελισμὸν, ὄχι διὰ τὸ θάρρος τῶν γενιτσαρῶν της, ἀλλὰ συνεπιεῖα εὐτυχῶν συμπτώσεων. Μὲ τοὺς κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμους τῆς Αἰκατερίνης συνδέονται ἀξιομνημόνευτα γεγονότα εἰς τὴν Ἑλλάδα, περὶ τῶν ὁποίων θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὸ μέρος τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΖ'

Η ΔΙΑΝΟΗΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ ΤΟΝ ΙΗ' ΑΙΩΝΑ

Ὁ διαφωτισμὸς

ΑΤΑ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας Λουδοβίκου ΙΔ' ἐκλονίσθη τὸ κῦρος τῆς ἀπολύτου μοναρχίας καὶ ἐπὶ τῶν διαδόχων του ἔγιναν καταφανέστερα τὰ τρωτὰ τοῦ καθεστῶτος, ὅπως εἶχον κληρονομηθῆ ἀπὸ τοὺς μέσους χρόνους.

Μεταξὺ κυβερνώντων καὶ λαοῦ εἶχε δημιουργηθῆ ἀπὸ μακροῦ χάσμα, τὸ ὁποῖον ἐγένετο διαρκῶς βαθύτερον. Ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς διεδόθησαν εἰς πλατύτερα στρώματα αἱ νέαι ἀντιλήψεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀναπτυχθῆ τὸ πρῶτον εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα. Ἀξιόλογοι συγγραφεῖς, τὸ περισσότερο Γάλλοι, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν, φιλοσόφους καὶ οἰκονομολόγους, διεφώτισαν τὸν λαόν, προσπαθοῦντες νὰ ἀπαλλάξουν αὐτὸν ἀπὸ τὰς παραδεδομένας προλήψεις καὶ νὰ διαδώσουν λογικῶς καὶ πραγματικῶς ὀρθὰς γνώσεις. Συγχρόνως κατέκριναν τὰ τρωτὰ καὶ τὰ παράλογα τοῦ κρατοῦντος καθεστῶτος. Διὰ τοῦτο τοὺς χρόνους αὐτοὺς ὠνόμασαν αἰῶνα τοῦ διαφωτισμοῦ.

Κατὰ τοῦ καθεστῶτος, ἦσαν πλὴν τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν οἰκονομολόγων, καὶ πολλοὶ ἀνεπτυγμένοι ὑπάλληλοι τοῦ κράτους. Ἐπίσης πολλοὶ κληρικοὶ καὶ εὐγενεῖς ἦσαν ὑπὲρ τῆς μεταρρυθμίσεως, ὅπως π.χ. ὁ Κονδορσέ (Condorcet), ὁ ὁποῖος, ἀνήκων εἰς τὴν ἀνωτάτην κοινωνικὴν τάξιν, ἦτο ἀπὸ τοὺς πρῶτους δημοκρατικοὺς τῆς Γαλλίας, καὶ ὁ Λαφαγιέτ (La Fayette), ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Ἀμερικανῶν.

Οἱ μεταρρυθμιστὰι εἶχον κοινὸν γνώρισμα ὅτι ἤθελον νὰ εἰσαγάγουν εἰς τὸ κράτος μεταρρυθμίσεις κατὰ τὰς ὑπογορευ-

σεις του ὀρθοῦ λόγου, τῆς *raison*, ὅπως ἔλεγαν εἰς τὴν γαλλικὴν. Ἄλλ' ὑπῆρχον δύο τάσεις. Οἱ μὲν ἤθελον, μένοντες πιστοὶ εἰς τὸν θεσμόν τῆς ἀπεριορίστου βασιλείας νὰ μεταρρυθμίσουν τὴν διοίκησιν, νὰ ἐνοποιήσουν τοὺς νόμους, νὰ καθιερώσουν τὴν ἰσότητά τῆς φορολογίας καὶ νὰ βελτιώσουν τὴν θέσιν τοῦ χωρικοῦ. Οἱ ἄλλοι ἐκτὸς τῆς διοικητικῆς, δικαστικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀναμορφώσεως, ἤθελον καὶ πολιτικὴν ἐλευθερίαν καὶ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον νὰ δίδῃ εἰς τὸν λαὸν τὸ δικαίωμα νὰ λαμβάνῃ μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Οἱ τελευταῖοι ἠκολούθησαν τὴν διδασκαλίαν τῶν φιλοσόφων καὶ εἶχον ὡς πρότυπον τὸ ἀγγλικὸν πολίτευμα καὶ τὸ πρόσφατον ἀμερικανικὸν (βλ. σελ. 173 καὶ 245). Ὡς πρότυπα εἶχον τὸν παραδειγματικὸν διὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς πολιτικὸν βίον τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ, τὴν ἐλευθερίαν τοῦ τύπου, τὸ δικαίωμα τῶν πολιτῶν νὰ ψηφίζουν τοὺς νόμους καὶ νὰ μὴ συλλαμβάνωνται ἄνευ λόγου (*Habeas corpus*). Τὴν ἀνατροπὴν τῆς βασιλείας καὶ ἐγκαθίδρυσιν τῆς δημοκρατίας ἐζήτησαν κατ' ἀρχὰς πολὺ ὀλίγοι.

Ο ἰ φ ἰ λ ὀ σ ο φ ο ἰ

Οἱ γάλλοι συγγραφεῖς τοῦ 18ου αἰῶνος ἀνεγινώσκοντο μὲ πολλὴν ἀγάπην εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἡ γαλλικὴ λογοτεχνία τοῦ αἰῶνος τούτου ἀπέκτησε διάδοσιν καὶ ἐπιβολὴν μεγαλυτέραν. Ἄλλ' οἱ συγγραφεῖς δὲν ἦσαν πλέον ποιηταί, ἢ καθαροὶ λογοτέχναι, ἀλλ' ἐπραγματεύοντο κοινωνικὰ καὶ πολιτικὰ ζητήματα. Κατέκρινον αὐστηρῶς τὸ κρατοῦν πολιτειακὸν σύστημα καὶ διέδιδον τὰς νέας περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ἰδέας.

Πατρίς τῶν νέων ἦ, ὅπως ἔλεγαν τότε, τῶν φιλελευθέρων ἰδεῶν, ἦτο ἡ Ἀγγλία. Ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1648 εἶχε γεννηθῆ ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ (σελ. 132) καὶ οἱ ἄγγλοι φιλόσοφοι, ἰδίως ὁ περίφημος Τζῶν Λόκ (*John Locke*, 1632 - 1704), ἐδίδαξαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει ἐλεύθερος καὶ ἔχει ἀναφαίρετα δικαιώματα, τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἰδιοκτησίας. Αὐτὰ εἶναι τὰ φυσικὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ ἄνθρωποι παραχωροῦν τὴν ἀπαι-

τουμένην εξουσίαν εις τὸ κράτος, διὰ νὰ προστατεύσῃ τὰ δικαιώματά των. Μεταξὺ λαοῦ καὶ κυβερνώντων ὑπάρχει εἶδος συμβολαίου, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παραβοῦν οἱ κυβερνήται. Αὕτῃ εἶναι ἡ θεωρία τοῦ κοινωνικοῦ συμβολαίου. Ἐὰν ὁμως τὸ κράτος, ἀντὶ νὰ προστατεύσῃ, παραβιάζῃ τὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως, τὸ μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν πολιτῶν συμβόλαιον διαλύεται καὶ οἱ πολῖται ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ἐπαναστατήσουν. Τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον δικαίωμα ἀντιστάσεως.

Ἡ ἐκκλησία εἶναι, κατὰ τὸν Λόκ, ἐκούσιος συνεταιρισμὸς τῶν ἀνθρώπων νὰ λατρεύουν δημοσίᾳ τὸν Θεόν, ὅπως κρίνουν αὐτοὶ θεάρεστον καὶ σύμφορον διὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς των. Τὸ κράτος εἴτε ἄλλη ὀργάνωσις δὲν δικαιούται νὰ ἐπιβάλλῃ βιαίως ὠρισμένον δόγμα οὔτε ὠρισμένον τύπον λατρείας. Αὕτῃ εἶναι ἡ θεωρία τῆς ἀνεξιθρησκείας (tolérance). Οἱ ἄγγλοι φιλόσοφοι ἐδίδασκον ὅτι ὅλαι αἱ θρησκεῖαι ἔχουν κοινὰ καὶ θεμελιώδεις δοξασίας, τὴν πίστιν εἰς τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ, εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ τὴν ἀνταπόδοσιν τῶν πράξεων. Τὸ σύνολον τῶν κοινῶν αὐτῶν δοξασιῶν εἶναι ἡ φυσικὴ θρησκεία. Ἐν γένει οἱ σοφοὶ τῶν χρόνων αὐτῶν πιστεύουν εἰς τὴν πανσοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα τῆς φύσεως, ὅτι δηλαδὴ οἱ φυσικοὶ νόμοι εἶναι πολὺ σοφώτεροι καὶ εὐεργετικώτεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρωπίνους. Διὰ τοῦτο τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία πρέπει νὰ ἀφεθοῦν ἐλεύθερα, διὰ νὰ ἀναπτυχθοῦν κατὰ τοὺς φυσικοὺς νόμους. Οἱ προστατευτικοὶ καὶ περιοριστικοὶ νόμοι τῶν ἀνθρώπων βλάπτουν μόνον ἀντὶ νὰ ὠφελήσουν.

Εἰς τὴν παλαιότεραν γενεάν τῶν γάλλων φιλοσόφων ἀνῆλθον δύο ὀνομαστοὶ συγγραφεῖς, ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Μοντεσκιέ.

Β ο λ τ α ῖ ρ ο ς (1694 - 1778)

Ὁ Βολταῖρος (Voltaire), καταγόμενος ἀπὸ πλουσίαν ἀστικὴν οἰκογένειαν, εἶχε σπουδάσει εἰς σχολὴν Ἰησουϊτῶν. Νέος ἀκόμη ἐφιλονίκησε μὲ ἕνα εὐγενῆ, ὁ ὁποῖος τὸν ἐξυλοκόπησε καί, ὅταν ἐζήτησε δικαιοσύνην, τὸν ἔκλεισαν εἰς τὴν Βαστίλ-

λην. Όταν απέλυθη, έθεώρησε καλόν, κατά συμβουλήν φίλων, νά απομακρυνθῆ ἀπό τήν Γαλλίαν. Διεπεραιώθη εἰς τήν Ἄγγλιαν, ὅπου ἔμεινε τρία ἔτη. Ἡ διαμονή αὕτη εἰς τήν φιλελευθέραν καί προηγμένην χώραν τῶν Ἀγγλοσαξόνων εἶχε βαθεῖαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς διανοίας του. Ἐπιστρέψας εἰς τήν Γαλλίαν ἐδημοσίευσε τὰς Φιλοσοφικάς ἐπιστολάς (Lettres philosophiques), ἐκθειάζων τὰ πολιτικά ἦθη καί τήν θρησκευτικὴν ἐλευθερίαν τῶν Ἀγγλων καί κατὰ τὸν μακρὸν βίον του ἀνέπτυξε δραστηρίαν συγγραφικὴν δράσιν, ἀπέκτησε πανευρωπαϊκὴν φήμην καί ἐξήσκησε μεγάλην ἐπίδρασιν.

Ὁ Βολταῖρος ἦτο τολμηρὰ καί πολυμερὴς διάνοια, συγγραφεὺς γλαφυρός, πολυμαθὴς καί εὐφυολόγος, ὄχι ὅμως πάντοτε βαθύς. Διέπρεψεν εἰς ὅλα τὰ εἶδη τοῦ λόγου, ὡς ἐπικός ποιητὴς καί δραματογράφος, ὡς μυθιστοριογράφος καί σατιρικός, ὡς φιλόσοφος καί κριτικός, ὡς ἱστορικός, ἀκόμη καί μαθηματικός. Κατὰ βάθος ὁ Βολταῖρος δὲν ἦτο δημοκρατικῶν διαθέσεων, οὔτε εἶχε γνήσιον πολιτικὸν ἐνδιαφέρον. Ἦθελε μόνον νά καταργήσῃ τὰ ἀπάνθρωπα μέτρα τῆς ἀπολυταρχίας, τὴν θανατικὴν ποινὴν καί τὴν κατάσχεσιν τῆς περιουσίας καί ἐπολέμησε σφοδρότατα τὴν μισαλλοδοξίαν.

Μ ο ν τ ε σ κ ι ἐ (1689 - 1755)

Ὁ Μοντεσκιέ (Montesquieu) εἶχε γίνει γνωστὸς μὲ τὰς Περσικὰς ἐπιστολάς (Lettres persanes 1721), εἰς τὰς ὁποίας ἐσατίρησε τὰ ἦθη τῶν εὐγενῶν καί τὰς καταχρήσεις τῶν κυβερνώντων. Ἀργότερα μὲ τὸ ὄνομαστὸν του ἔργον τὸ Πνεῦμα τῶν Νόμων (L'esprit des lois 1748), ἐπραγματεύθη συστηματικῶς καί μὲ ὀξύνοϊαν τὰς νέας περὶ κράτους θεωρίας. Ἀπῆτησε τὴν διαίρεσιν τῶν ἐξουσιῶν εἰς τρεῖς, τὴν νομοθετικὴν, τὴν ἐκτελεστικὴν καί τὴν δικαστικὴν. Ὁ Μοντεσκιέ ἦτο ἀπὸ τοὺς ἐμβριθεστάτους συγγραφεῖς τοῦ αἰῶνος καί ἡ ἐπίδρασις του ὑπῆρξε γονιμωτάτη.

Οἱ ἐγκυκλοπαιδισταὶ

Ὁ Βολταῖρος καί ὁ Μοντεσκιέ ἦσαν κατὰ βάθος ἀριστοκράται καί μοναρχικοί. Ἐπεζήτησαν ὄχι τὴν ἀνατροπὴν τοῦ καθε-

στῶτος, ἀλλ' ἀπλῶς τὴν μεταρρύθμισίν του. Δὲν ἤργησεν ὁμως νὰ ἐμφανισθῇ νέα γενεὰ φιλοσόφων, ἡ ὁποία ἦτο ἐπαναστατικώτερα καὶ ἐζήτηει ριζικώτεραν ἀνατροπὴν. Εἰς τὴν γενεάν αὐτὴν ἀνήκουν λόγιοι καὶ συγγραφεῖς, οἱ ὁποῖοι περιστοιχίζουσιν τὸν Diderot καὶ ὀνομάζονται διὰ κοινοῦ ὀνόματος Ἐγκυκλοπαιδισταί, διότι συνειργάσθησαν εἰς τὸ ἐγκυκλοπαιδικὸν λεξικὸν τῆς ἐποχῆς.

Ὁ Ντιντερώ (Diderot 1713—1784) κατήγετο, ὅπως ὁ Βολταίρος, ἀπὸ τὴν ἀστικὴν τάξιν καὶ εἶχε σπουδάσει, ὅπως ἐκεῖνος, εἰς Σχολὴν Ἰησουϊτῶν. Ἐγκατασταθεὶς εἰς Παρισίους, ἔζη μὲ κόπον ἀπὸ ἰδιωτικὰς παραδόσεις καὶ ἐκδοτικὰς ἐργασίας. Περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἀνέλαβε τὴν ἔκδοσιν μεγάλου ἐγκυκλοπαιδικοῦ λεξικοῦ μὲ συνεργασίαν πολλῶν λογίων. Τὸ ἔργον εἶχε σκοπὸν νὰ δώσῃ ἐπισκόπησιν τῶν ἐπιστημονικῶν καὶ φιλοσοφικῶν γνώσεων τῆς ἐποχῆς του. Εἰς τὴν σύνταξιν συνειργάσθησαν πολλοὶ ἐπαναστατικοὶ συγγραφεῖς καὶ τὸ ἔργον ἔγινε πολεμικὸν ὄργανον τῶν φιλοσόφων καὶ τῶν ὀπαδῶν τῶν νέων ἰδεῶν. Ὁ κυριώτερος συνεργάτης του, ὁ μαθηματικὸς Νταλαμπέρ (D'Alembert), ἔγραψε τὸν πρόλογον, ὁ ὁποῖος ἐξετιμήθη πολὺ. Ἡ ἔκδοσις τοῦ ἔργου ἀπηγορεύθη ἐπανειλημμένως. Ἄλλ' ἢ Ἐγκυκλοπαίδεια ἦτο ἐμπορικὴ ἐπιχείρησις, διὰ τὴν ὁποίαν ἐνδιεφέροντο βιβλιοπῶλαι καὶ πολλοὶ εὐγενεῖς. Διὰ τοῦτο ἡ ἔκδοσις ἐπανελήφθη, μὲ τὴν ὑποστήριξιν μάλιστα τῆς κυρίας Πομπαντούρ, καὶ συνεπληρώθη. Εἰς τοὺς τελευταίους τόμους συνειργάσθησαν συγγραφεῖς ριζοσπαστικώτεροι, ὁ Ἐλβέτιος (Helvetius) καὶ ὁ βαρῶνος Χόλμπαχ (Holbach), οἱ ὁποῖοι ἔκλιναν εἰς τὸν ὕλισμὸν καὶ εἰς τὴν ἀθεΐαν. Τὸ σημαντικὸν τοῦτο δημοσίευμα ἐξεδόθη ἀπὸ τοῦ 1751—1772 καὶ προῆλθε τοιουτοτρόπως ἡ Μεγάλῃ Ἐγκυκλοπαίδεια (Grande Encyclopédie), μνημειῶδες ἔργον τοῦ 18ου αἰῶνος.

Ρουσσώ (1712 - 1778)

Φήμην μεγάλου συγγραφέως εἶχεν ἀποκτήσει κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὁ Ρουσσώ (Jean Jacques Rousseau). Υἱὸς ὠρολογιοποιοῦ τῆς Γενεύης, δὲν ἔλαβε συστηματικὴν μόρφω-

σιν. Ὀνειροπόλος καὶ συναισθηματικός, εἶχε πολλὰς περιπετειάς καὶ ἤσκησε διάφορα ἐπαγγέλματα, τοῦ μουσικοῦ, οἰκοδιδασκάλου, θαλαμηπόλου. Ἐπομένως δὲν εἶχε λόγους, νὰ εἶναι εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν κρατοῦσαν τάξιν τῆς κοινωνίας. Εἰς τὸ κύριον ἔργον του, τὸ Κοινωνικὸν Συμβόλαιον (Contrat Social, 1762) λέγει: «Ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη ἐλεύθερος καὶ πανταχοῦ εἶναι σιδηροδέσμιος. Ἡ κοινωνία εἶναι ἄδικος, διότι δίδει περισσότερα δικαιώματα εἰς τοὺς προνομιοῦχους». Ὁ Ρουσσὸς δὲν ἤθελε νὰ ὀργανώσῃ τὴν πολιτείαν κατὰ τὸ ἀγγλικὸν πρότυπον, ἐπειδὴ ἐφρόνει ὅτι οἱ Ἕλληες ἔχουν φαινομενικὴν μόνον ἐλευθερίαν. «Οἱ ἄνθρωποι, ἔλεγε, πρέπει νὰ νομοθετοῦν ἀπ' εὐθείας, συνερχόμενοι οἱ ἴδιοι, ὅπως ἐγένετο εἰς τὰς ἀρχαίας πολιτείας, διότι ἡ κοινὴ βούλησις ζητεῖ πάντοτε τὸ ἄριστον». Ὁ Ρουσσὸς πιστεύει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη φύσει ἀγαθός, ἀλλὰ διέφθειρεν αὐτὸν ὁ πολιτισμός. Διὰ νὰ διορθωθῶμεν, διὰ νὰ ἀποκτήσωμεν τὴν παλαιὰν ἀθωότητα, πρέπει νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν φύσιν.

Ὅταν ἐξεδόθη τὸ Κοινωνικὸν Συμβόλαιον, τὸ δικαστήριον τῶν Παρισίων εἶχε καταδικάσει ἄλλο ἔργον του, τὸν Αἰμίλιον, καὶ εἶχε διατάξει τὴν σύλληψιν τοῦ συγγραφέως του. Ἄλλ' ὁ Ρουσσὸς ἐδραπέτευσε εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Ὁ Αἰμίλιος εἶναι τὸ ὄνομαστὸν παιδαγωγικὸν σύγγραμμα τοῦ Ρουσσώ, εἰς τὸ ὁποῖον διδάσκει, ὅτι πρέπει νὰ μελετήσωμεν τὰς φυσικὰς τάσεις τοῦ παιδός, καὶ κατ' αὐτὰς νὰ ρυθμίσωμεν τὴν ἀγωγὴν του. Σημαντικωτάτη ἦτο ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ρουσσώ. Οἱ ριζοσπαστικώτεροι ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτας εἶχον γνώμας καὶ φράσεις του εἰς τὰ χεῖλη καὶ ὁ συναισθηματικὸς καὶ ὄνειρώδης συγγραφικὸς τρόπος του προπαρεσκεύασε τὸν ρωμαντισμὸν τοῦ 19ου αἰῶνος. Ὁ Αἰμίλιος ἐξετιμήθη, τὸν 19ον αἰῶνα, ἰδίως εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ ἀνεκαίνισε τὴν παιδαγωγικὴν ἐπιστήμην.

Οἱ οἰκονομολόγοι

Αἱ γνώμαι περὶ πλοῦτου τῶν λαῶν καὶ τῆς διοικήσεως τῶν οἰκονομικῶν τοῦ κράτους ἤλλαξαν κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Οἱ συγγραφεῖς, οἱ πραγματευθέντες τὰ ζητήματα τῆς πολι-

τικῆς οἰκονομίας, ἦσαν ἰδίως Γάλλοι καὶ ὠνομάσθησαν οἰκονομολόγοι.

Κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἐπίστευον ὅτι ὁ πλοῦτος μιᾶς χώρας συνίσταται εἰς τὸ ποσὸν τοῦ ἐν αὐτῇ ὑπάρχοντος χρυσοῦ καὶ μέσον πρὸς ἀπόκτησιν τοῦ χρυσοῦ ἐθεώρουν τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον. Τὸν 18ον αἰῶνα ὁ Γάλλος Κουέσνεϊ (Quesnay) ἐδίδαξεν ὅτι ἡ γῆ εἶναι ἡ πηγὴ τοῦ πλοῦτου, διότι καλλιεργουμένη παράγει πᾶν ὅ,τι ἐπιθυμοῦμεν, καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἀληθεῖς παραγωγοὶ εἶναι οἱ γεωργοί. Πτωχοὶ γεωργοί, ἔλεγεν, πτωχὸν κράτος· πτωχὸν κράτος πτωχὸς βασιλεὺς. Οἱ ὄπαδοὶ τῆς θεωρίας ταύτης ὠνομάσθησαν φυσιοκράται. Ὁ Γκουρναι (Gournay) πάλιν ἐδίδαξεν ὅτι ἡ ἐπέμβασις τοῦ κράτους εἰς τὴν οἰκονομικὴν ζωὴν εἶναι ἐπιβλαβὴς καὶ ἀπήτησε τελείαν ἐλευθερίαν παραγωγῆς καὶ ἐμπορίου.

Τὰς θεωρίας αὐτὰς ἐσσηματοποίησεν ὁ διασημότερος ἀπὸ τοὺς οἰκονομολόγους τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁ Σκῶτος Ἄδὰμ Σμιθ (Adam Smith, 1723 - 1790), εἰς τὸ ὀνομαστὸν ἔργον, Ἔρευναὶ περὶ τῆς φύσεως καὶ τῶν αἰτίων τοῦ πλοῦτου τῶν λαῶν. Ἐδίδασκεν ὅτι τὸν πλοῦτον παράγει ἡ ἐργασία ὑπὸ πάσας τὰς μορφὰς καί, διὰ τὰ ἐπιτύχωμεν τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων, πρέπει νὰ ἀφήσωμεν ἕκαστον νὰ ἐργάζεται ὅπως θέλει. Αἱ ἀνθρώπινα διατάξεις, αἱ ὅποια σκοποῦν δῆθεν νὰ προστατεύσουν τὸ κοινὸν συμφέρον, φέρουν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. «Τὸ ἄτομον ἐργαζόμενον δι' ἴδιον ὄφελος ὁδηγεῖται ὑπὸ ἀοράτου χειρός, ὅπως συντελέσῃ εἰς τὸ κοινὸν ἀγαθόν». Αὕτη εἶναι ἡ θεωρία τοῦ ἐλευθέρου συναγωνισμοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως τὸν 18ον αἰῶνα, ἀντιθέτως πρὸς τὸ προστατευτικὸν σύστημα τῶν χρόνων τοῦ μερκαντιλισμοῦ, ἐπεκράτησεν ἡ ἀντίληψις περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη φιλελευθέρη τάσις ἡ οἰκονομικὸς λιμπεραλισμὸς (Liberalismus).

Ἡ φωτεινὴ δεσποτεία

Αἱ νέαι περὶ κράτους καὶ ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἰδέαι ἐξηπλώθησαν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην, ἕκαμαν βαθεῖαν ἐντύπω-

σιν εἰς τοὺς λαοὺς καὶ δὲν ἄφησαν ἀσυγκινήτους καὶ τοὺς ἡγεμόνας.

Οἱ κυβερνῆται ἐπρόσεξαν τὰς νέας ἰδέας ἀπὸ συμπάθειαν ἢ ἀπὸ συμφέρον. Νεαροὶ πρίγκηπτες ἰδίως ἐφάνησαν εὐαίσθητοι εἰς τὰς ἀνθρωπιστικὰς ἀντιλήψεις. Ἄλλοι, διὰ τὰ μὴ φανοῦν καθυστερημένοι, ἤκουσαν καὶ ἐπροστάτευσαν τοὺς φιλοσόφους. Ἄλλοι πάλιν, ἀπὸ ἀντίθεσιν εἰς τὸν ἀντιδραστικὸν καὶ δεσποτικὸν προκάτοχόν των, ἠσπάσθησαν καὶ ἐπεχείρησαν νὰ ἐφαρμόσουν τὰς ἀρχὰς αὐτάς. Τὴν νέαν ἀντίληψιν συνάψιζον εἰς τὸ ἀξίωμα ὅτι «ὁ ἡγεμὼν ἐπλάσθη διὰ τὸν λαὸν ἢ ὅτι τὸ κράτος δὲν εἶναι κτῆμα τοῦ ἡγεμόνος».

Ἄφ' ἐτέρου ἢ βαθεῖα κρίσις, τὴν ὁποῖαν διήρχοντο ὅλαι αἱ βασιλεῖαι, καθίστα ἀναγκαίαν τὴν μεταρρύθμισιν. Πολυτελής αὐλή, εὐνοούμεναι, γραφειοκρατία κλπ. κατέστρεφον οἰκονομικῶς τὰ κράτη. Πολλοὶ ἡγεμόνες λοιπὸν ἠλπίζον νὰ αὐξήσουν τοὺς πόρους των, μὲ τὴν μεταρρύθμισιν, τὴν καταπολέμησιν τῶν καταχρήσεων καὶ τὴν κατάργησιν τῶν προνομίων.

Τοὺς ἡγεμόνας αὐτοὺς ὠνόμασαν συνετοὺς ἢ φωτισμένους δεσπότες καὶ τὸ σύστημα συνετὴν ἢ φωτισμένην δεσποτείαν.

Οἱ διάφοροι ἡγεμόνες ἀντελήφθησαν διαφόρως τὴν μεταρρύθμισιν. Ὅλοι ὅμως ἤθελον νὰ ἐφαρμόσουν αὐτήν, χωρὶς νὰ βλάψουν τὴν ἐξουσίαν των. Συνήθως τὴν μετεχειρίσθησαν διὰ νὰ τὴν αὐξήσουν.

Καὶ ἂν εἰλικρινῶς ἐφρόντιζον διὰ τὸ καλὸν τῶν ὑπηκόων των, ἤθελον νὰ πράξουν τοῦτο χωρὶς τὴν συνεργασίαν αὐτῶν. «Ὅλα διὰ τὸν λαὸν καὶ οὐδὲν διὰ τοῦ λαοῦ», ἦτο ἡ ἀρχὴ τοῦ Φρειδερίκου Μεγάλου τῆς Πρωσσίας. Ἐνθαρρύνουν τὴν γεωργίαν, καταργοῦν τελωνεῖα, κατασκευάζουν δρόμους, διώρυγας, λιμένας, φροντίζουν διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν, καταργοῦν ἢ περιορίζουν τὴν δουλοπαροικίαν, μετριάζουν τὰς σκληρὰς ποινάς. Ἀποφεύγουν ὅμως κάθε πολιτικὸν νεωτερισμόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΗ'

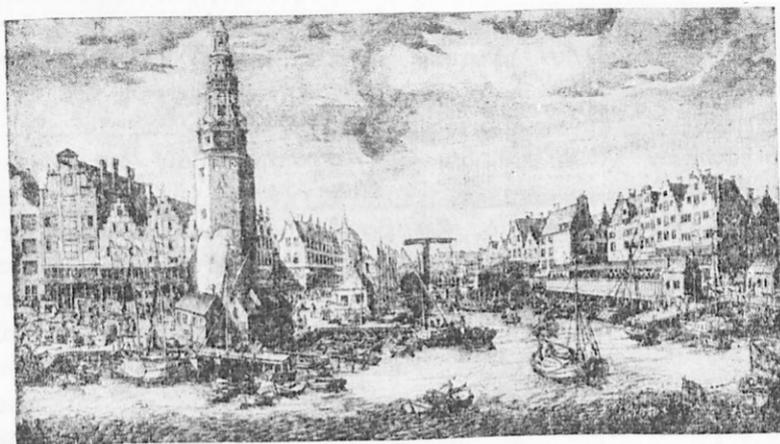
Ι. ΑΠΟΙΚΙΑΚΟΣ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

ΟΙ ΕΥΡΩΠΑΙΟΙ ΕΙΣ ΤΑΣ ΑΠΟΙΚΙΑΣ

'Αποικιακοὶ λαοὶ

ΟΙ ΠΟΡΤΟΓΑΛΟΙ καὶ οἱ Ἴσπανοὶ προηγῆθησαν, ὅπως εἶδομεν, εἰς τὴν ἀνακάλυψιν καὶ ἐξερεύνησιν τῶν νεῶν χωρῶν. Ἄλλὰ δὲν ἐφάνησαν ἄξιοι τῆς μεγάλης τύχης. Καὶ οἱ δύο ἦσαν λαοὶ μετρίας εὐφυΐας, ὀλίγον δημιουργικοὶ καὶ ὀλιγώτερον προσδευτικοί. Κατέλαβον τὰς νέας χώρας ἐπ' ὀνόματι τῶν βασιλέων των καὶ ἐξεμεταλλεύθησαν αὐτὰς κακῶς,

95. Ὁ λιμὴν τοῦ Ἄμστερνταμ

(Κατὰ χαλκογραφίαν τῆς ἐποχῆς, Παρίσιος, Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη)

θέλοντες νὰ πλουτίσουν ἀκόπως. Ὅσοι ἀπ' αὐτοὺς ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς νέας χώρας ὑπέστησαν τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κλίματος

ἢ ἀνεμίχθησαν μὲ τοὺς ἐντοπίους καὶ ἐξειλίχθησαν εἰς λαοὺς ὀλίγον ἐνεργητικούς.

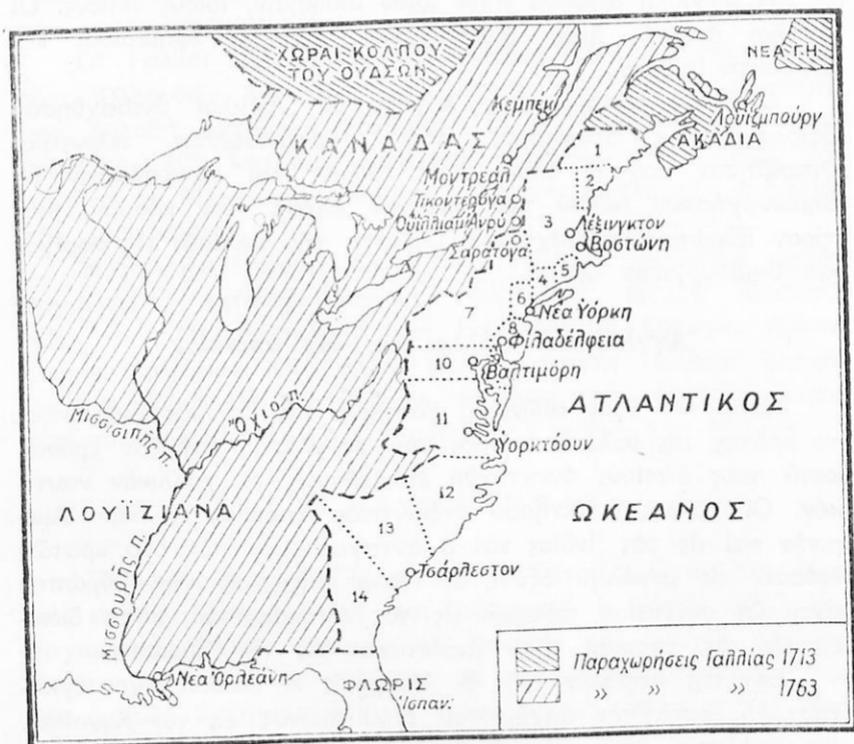
Οἱ Ὀλλανδοὶ ἔδειξαν μεγαλυτέραν δεξιότητα. Ἐξεμεταλλεύθησαν τὰς Ἰνδίας μεθοδικώτερον, ἐδημιούργησαν σημαντικὴν ναυτιλίαν καὶ τὸν 17ον αἰῶνα εἶχον εἰς χεῖράς των τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς ὑψηλίου. Παραλλήλως ἀνέπτυξαν εἰς τὴν χώραν των ἀξιόλογον πολιτισμόν, ὁ ἰδιωτικὸς βίος των ἐλεπτύνθη καὶ ἤκμασεν ἡ τέχνη, ἰδίως ἡ ζωγραφικὴ. Ἄλλὰ τὸ ἀποικιακὸν σύστημα καὶ τῶν Ὀλλανδῶν ἦτο ἐλαττωματικόν. Ἰδρυσαν μᾶλλον ἐμπορικοὺς σταθμοὺς παρὰ πραγματικὰς ἀποικίας, θεώρουν τὰς ἀποικίας μόνον ὡς μέσον πλουτισμοῦ καὶ ἐφάνησαν συμφεροντολόγοι καὶ μικρόψυχοι πρὸς τοὺς ἐγχωρίους.

Μετὰ τοὺς Ὀλλανδοὺς ἦλθον οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι.

Ὁ γαλλικὸς ἀποικισμὸς

Οἱ βασιλεῖς τῆς Γαλλίας κατέβαλον μεγάλην προσπάθειαν νὰ δημιουργήσουν ἀποικιακὸν κράτος. Ἄλλ' ὁ γαλλικὸς ἀποικισμὸς ἦτο μᾶλλον κρατικὴ ἐπιχείρησις, ἐνῶ οἱ ἰδιῶται καὶ γενικὰ ὁ γαλλικὸς λαὸς δὲν ἔδειξαν πραγματικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὰς ὑπερποντίους κτήσεις. Ὁ Γάλλος ἀγαπᾷ ὑπερβολικὰ τὸ πάτριον χῶμα καὶ δὲν ἔχει μεγάλην κλίσιν διὰ μακρυνὰς ἀποδημίας καὶ περιπετείας εἰς ξένας χώρας. Οἱ εὐγενεῖς ἐλάμβανον τὴν ἄδειαν ἀπὸ τὸν βασιλέα νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν ἀνακαλυπτομένην χώραν, κατελάμβανον αὐτὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως των καὶ ἐκυβέρνην ὡς ἐπαρχίαν γαλλικὴν. Ἔστελλον συνήθως εἰς τὰς νέας χώρας καταδίκους καὶ πολὺ ὀλίγους γεωργούς. Τοὺς ἐπιχειρηματίας ἠκολούθουν οἱ ἱεραπόστολοι καὶ ὁ κλῆρος ἀπέκτα μεγάλην ἰσχὺν εἰς τὰς ἀποικίας. Τὸ μέγιστον μέρος π.χ. τῆς γῆς εἰς τὸν Καναδᾶν ἦτο ἰδιοκτησία τοῦ κλήρου. Γενικῶς ἡ ἀποικιακὴ πολιτικὴ εἰς τὴν Γαλλίαν εἶχεν ὀλίγους θιασώτας. Ὁ Βολταῖρος π.χ. ἔλεγεν ὅτι ἀπορεῖ διατί οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἀλληλοσφάζονται δι' ὀλίγα πλῆθρα χιόνος εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ὁχάϊο καὶ οἱ περισσότεροι πολιτικοὶ τῆς Γαλλίας ἐφρόνουν ὅτι «μία τετραγωνικὴ

λεύγα εις τὰς Κάτω Χώρας ἀξίζει περισσότερον ἀπὸ μίαν ἀποικίαν ».

96. Ἀποικία τῆς Β. Ἀμερικῆς

Ὁ ἀγγλικὸς ἀποικισμὸς

Ἀντιθέτως, τὰς ἀγγλικὰς ἀποικίας ἐδημιούργησεν ἡ ἀτομικὴ πρωτοβουλία. Τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα ἔγινε μεγάλη ἐξοδος τῶν Ἀγγλων εἰς τὰς ἀποικίας. Αὐτοὶ δὲν ἐστάλησαν ἀπὸ τὸν βασιλέα ἢ τὴν κυβέρνησιν, ἀλλ' ἔφυγον οἰκειοθελῶς, διὰ νὰ εὔρουν νέαν πατρίδα. Δὲν ἦσαν κατάδικοι, ὅπως οἱ γάλλοι ἀποικοὶ, ἀλλ' ἄνθρωποι ἐλεύθεροι, ἔχοντες ζωηρὰν ἀντίληψιν τῆς ἀνεξαρτησίας, καὶ μετέβαινον εἰς τὰς ἀποικίας διὰ νὰ εὔρουν περισσότεραν ἐλευθερίαν ἀπ' ὅσην εἶχον εἰς τὴν

πατρίδα. Οί πουριτανοί π.χ. πιεζόμενοι ἐπὶ Ἰακώβου Α' μετηνάστευσαν ὁμαδικῶς εἰς τὴν Βόρειον Ἀμερικὴν.

Ἡ ἀγγλικὴ ἀποικία εἶχεν ἰδίαν διοίκησιν, ἰδίους νόμους. Οἱ ἄγγλοι ἀποικοὶ ἦσαν ἀνεπτυγμένοι, ἐξέδιδον ἐφημερίδας καὶ ἐτύπων βιβλία.

Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους οἱ Ἀγγλοὶ ἀνεδείχθησαν ἀξιολογώτατος ἀποικιακὸς λαός. Ἐμφανισθέντες τελευταῖοι ὑπερέβησαν ταχέως ὅλους τοὺς ἄλλους καὶ κατώρθωσαν νὰ δημιουργήσουν ἐκεῖθεν τοῦ ὠκεανοῦ ἄληθῆ νέον κόσμον, δευτέραν Εὐρώπην, ὑπερέχουσαν μάλιστα τῆς παλαιᾶς εἰς σφρίγος καὶ δημιουργικὴν ὁρμήν.

Ἀγγλοὶ καὶ Γάλλοι εἰς τὰς ἀποικίας

Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας διεξεδίκησε τὸ κράτος τῆς θαλάσσης πρὸς τὴν Ἀγγλίαν. Ὑπῆρξαν χρόνοι, κατὰ τοὺς ὁποίους ἀνεπτύχθη ἐπικινδύνως τὸ γαλλικὸν ναυτικόν. Οἱ Γάλλοι ἀπέκτησαν σημαντικὰς ἀποικίας εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς τῶν δύο κρατῶν ἔφθασεν εἰς μεγάλην ὀξύτητα. Πᾶσα ρῆξις εἰς τὴν Εὐρώπην εἶχεν ὡς συνέπειαν πόλεμον εἰς τὰς ἀποικίας καὶ πᾶσα διένεξις εἰς τὰς ἀποικίας εἶχεν ἀντίκτυπον εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ἐπὶ τῆς παραλίας τῆς Β. Ἀμερικῆς οἱ Γάλλοι εἶχον ἐγκατασταθῆ, κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος, εἰς τὸν Καναδᾶν, καταλαμβάνοντες τὴν χερσόνησον Ἀκαδίαν (τὴν σημερινὴν Νέαν Σκωτίαν) καὶ εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀγίου Λαυρεντίου (Saint Laurent). Ἐξηρεύνησαν τὸν Καναδᾶν βορειότερον καὶ ἀπὸ τοῦ 1673 κατῆλθον εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Μισισσιπιτῆ καὶ τὴν ἀπέραντον πεδιάδα, τὴν ὁποίαν ἀνεκάλυψαν, ὠνόμασαν Λουϊζιάναν, πρὸς τιμὴν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'.

Οἱ Ἀγγλοὶ ἐγκατεστάθησαν νοτιώτερον, εἰς τὰ παράλια τῶν σημερινῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν, καταλαμβάνοντες πρῶτον τὴν Βιργινίαν. Βραδύτερον οἱ ἄγγλοι πουριτανοί, φεύγοντες τὰς πιέσεις τοῦ Ἰακώβου Α', κατέλαβον τὴν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν γαλλικῶν ἀποικιῶν χώραν, τὴν ὁποίαν ὠνόμασαν Νέαν Ἀγγλίαν. Ἐνταῦθα ἀπὸ τοῦ 1608 μέχρι τοῦ 1732

ιδρύθησαν αἱ 13 ἀγγλικαὶ ἀποικίαι (Βιργινία, Μασσαχουσέτη, Νέα Ὑόρκη, Καρολίνα, Γεωργία κλπ.), αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν τὸν πυρῆνα τῶν Ἑνωμένων Πολιτειῶν.

Οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἠκολούθησαν τὸ παράδειγμα τῶν Ὀλλανδῶν διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν Ἰνδιῶν. Συνέστησαν δηλαδὴ ἐμπορικὰς ἐταιρείας. Ἡ ἀγγλικὴ ἐταιρεία, ἰδρυθεῖσα τὸ 1599, κατέλαβε διαφόρους σταθμούς, τῶν ὁποίων βάσις ἦτο τὸ Μαδράς (Madras) ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς χερσονήσου.

Ἡ γαλλικὴ ἐταιρεία ἰδρύθη τὸ 1604, εἶχε τὸν αὐτὸν σχεδὸν ὀργανισμόν, κατέλαβε νήσους τινὰς τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ, ἰδίως τὴν Μαδαγασκάρην, καὶ ἐπὶ Κολμπέρ διεξῆγεν ἀρκετὰ ζωηρὸν ἐμπόριον. Οἱ Γάλλοι ἵδρυσαν ἐπίσης πολλοὺς ἐμπορικὰς σταθμούς ἐπὶ τῆς Ἰνδικῆς παραλίας, τῶν ὁποίων κέντρον ἦτο τὸ Πονντισερύ (Pondichéry) νοτιῶς τοῦ Μαδράς.

Ἡ σύγκρουσις

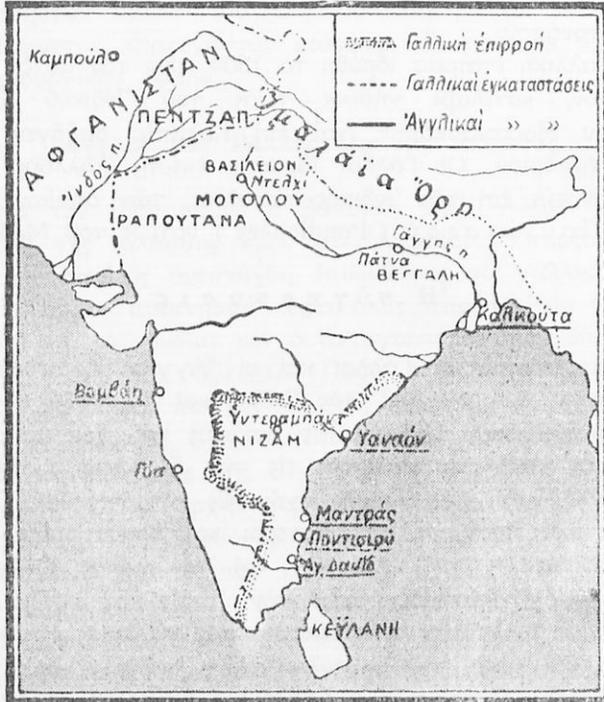
Τοιοιτοτρόπως οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἄγγλοι ἦσαν ἀντιμέτωποι εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἰνδίας καὶ ὁ μεταξὺ αὐτῶν ἀνταγωνισμὸς ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς μακροὺς καὶ τραχεῖς ἀγῶνας. Κατὰ τοὺς μεγάλους πολέμους εἰς τὴν Εὐρώπην μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν διεξήγετο ζωηρὸς ἀγὼν εἰς τὰς ἀποικίας. Οἱ Ἄγγλοι ἀποικοὶ ἦσαν πολυπληθέστεροι καὶ δραστηριώτεροι ἀπὸ τοὺς Γάλλους εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὸ κράτος ἔδειξε μεγαλύτεραν ἐνεργητικότητα. Κατὰ τὸν Ἐπταετῆ Πόλεμον (1756 - 1763) οἱ Ἄγγλοι κατέλαβον τὰς γαλλικὰς ἀποικίας τῆς Ἀμερικῆς καὶ μετὰ τοὺς ναπολεοντεῖους πολέμους διὰ τῆς Εἰρήνης τῶν Παρισίων (1815) ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐπ' αὐτῶν κυριαρχία τῆς Ἀγγλίας.

Ἐπίσης οἱ Ἄγγλοι κατέλαβον καὶ τοὺς γαλλικοὺς σταθμούς τῶν Ἰνδιῶν κυριεύσαντες τὸ Πονντισερύ. Διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 1763 ἀπέδωσαν αὐτό, καθὼς καὶ τέσσαρας ἄλλας θέσεις, ἀλλ' ἡ Γαλλία ὑπεχρεώθη νὰ μὴ διατηρῇ στρατὸν εἰς τὸ Πονντισερύ. Τοιοιτοτρόπως ἡ Γαλλία ἔχασε τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ τὰς Ἰνδίας.

Τὸ ἀποικιακὸν κράτος τῆς Ἀγγλίας

Οἱ Ἄγγλοι ἦσαν ἤδη σταθερῶς ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν Β. Ἀμερικὴν. Ἀφοῦ δὲ ἀπεμάκρυναν τοὺς Γάλλους ἀπὸ τὰς Ἰνδίας, ἐπάτησαν εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς μεγάλης χερσονήσου.

Ὁ λόρδος Κλάιβ (Clive), διευθυντὴς τῆς ἐταιρείας τῶν Ἰνδιῶν, διωργάνωσε τὴν κατάκτησιν. Λαβὼν ἀφορμὴν ἀπὸ τὸν

97. Αἱ Ἰνδίαι τὸ 1750

φόνον ὀλίγων Ἄγγλων, ἤρχισε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἰθαγενῶν καὶ ἐντὸς δέκα ἐτῶν (1757-1767) ἐκυρίευσε τὴν Βεγγαλίαν. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις προβλέπουσα τὸ μέλλον τοῦ Ἰνδικοῦ κράτους, ἐκράτησε τὰς κατακτηθείσας χώρας δι' ἑαυτὴν καὶ διώρισε τὸν Κλάιβ διοικητὴν αὐτῶν.

Περί τὸ 1600 οἱ Ὀλλανδοὶ εἶχον ἀνακαλύψει τὴν ἀνατολικὴν παραλίαν τῆς Αὐστραλίας. Ἀλλὰ τὴν νέαν ἥπειρον ἐξερεύνησεν ὁ ἄγγλος θαλασσοπόρος Κουκ (Cook) καὶ κατέλαβεν αὐτὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ βασιλέως τῆς Ἀγγλίας (1770). Οἱ Ἀγγλοὶ ἴδρυσαν ἀποικίαν εἰς τὴν θέσιν τῆς σημερινῆς πόλεως Σύδνεϋ (Sydney). Τοιοῦτοτρόπως ἐτέθησαν αἱ στερεαὶ βάσεις τοῦ ἀποικιακοῦ κράτους τῆς Ἀγγλίας εἰς τὸν Ἰνδικὸν ὠκεανόν.

II. Η ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΠΟΛΙΤΕΙΩΝ

Αἱ ἀποικίαι κατὰ τῆς Μητροπόλεως

Ὁ ἑπταετής πόλεμος (1756-1763) εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ τῆς Βορείου Ἀμερικῆς. Ἀλλὰ 13 ἔτη μετὰ τὸ τέλος τοῦ πρὸς τὴν Γαλλίαν πολέμου αἱ ἄγγλικαὶ ἀποικίαι τῆς Ἀμερικῆς ἐξηγέρθησαν κατὰ τῆς μητροπόλεως καὶ μετὰ μακρὸν πόλεμον διαρκέσαντα ἑπτὰ ἔτη ἀπέκτησαν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Αἱ δεκατρεῖς ἀποικίαι τῆς Β. Ἀμερικῆς εἶχον αὐτοδιοίκησιν ὑπὸ ἄγγλικὴν κυριαρχίαν καὶ ἐξηρτῶντο μόνον οἰκονομικῶς ἀπὸ τὴν μητρόπολιν. Αἱ βορειότεραι ἀπετελοῦντο ἀπὸ μικροκαλλιεργητὰς, ἀπογόνους τῶν πουριτανῶν, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐγκαταλείψει τὴν πατρίδα των ἐπὶ Ἰακώβου Α'. Βραδύτερον, ὅταν ἐπεκράτησεν ὁ Κρόμβελ καὶ ἐπεβλήθη ἡ δημοκρατία, ἔφυγον πολλοὶ εὐγενεῖς ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἐγκαταστάθεντες εἰς τὰς νοτίους ἀποικίας, ἐκαλλιέργουν, καπνὸν καὶ βάμβακα, χρησιμοποιοῦντες δούλους εἰς τὰς ἐκτεταμένους φυτείας των. Αἱ θαλασσοπορίαι καὶ ὁ διηνεκῆς πόλεμος πρὸς τοὺς ἰθαγενεῖς καὶ πρὸς τοὺς γάλλους ἀποίκους εἶχον ἀναπτύξει τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν ἀποφασιστικότητα τῶν ἄγγλων ἀποίκων. Ὁ πληθυσμὸς τῶν ἀποικιῶν τὸν 18ον αἰῶνα ἀνήρχετο εἰς δύο ἑκατομύρια.

Ἡ ἄγγλικὴ κυβέρνησις ἐκάνονιζε τὸ ἐμπόριον τῶν ἀποικιῶν. Συμφώνως πρὸς τὴν κρατοῦσαν μερκαντιλικὴν πολιτικὴν τῶν χρόνων τούτων, αἱ ἀποικίαι ὑπεχρεοῦντο νὰ ἐξάγουν τὰς πρώτας ὕλας μόνον εἰς τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἀπ'

αὐτὴν νὰ προμηθεύονται τὰ βιομηχανικὰ προϊόντα, τῶν ὁποίων ἀπηγορεύετο ἡ κατασκευὴ εἰς τὰς ἀποικίας. Ἡ κυβέρνησις τῶν Οὐίξ, κυβέρνησις μεγαλοβιομηχάνων ἰδίως καὶ ἐμπόρων, εἶχεν ἐκμεταλλεῦθῃ ἀπλήστως τὰς ἀποικίας.

Ὁ Ἐπιταετὴς πόλεμος πρὸς τὴν Γαλλίαν ἐδημιούργησε μεγάλας οἰκονομικὰς δυσχερείας εἰς τὴν Ἀγγλίαν. Ἡ κυβέρνησις, διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ, ἠναγκάσθη νὰ φορολογήσῃ βαρύτερον ἀκόμη τὰς ἀποικίας καὶ ἐπέβαλε σειρὰν ἀπαγορευτικῶν μέτρων, τὰ ὅποια ἐξήγειραν τοὺς ἀποίκους.

Ἡ Ἐπανάστασις

Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἔξαρσιν τῶν πνευμάτων ἔδωσεν ὁ λεγόμενος φόρος τοῦ χαρτοσήμου. Κατὰ τὴν ἀγγλοσαξονικὴν ἀντίληψιν, ὁ φορολογούμενος νὰ ψηφίζῃ ὁ ἴδιος τοὺς φόρους, τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους εἰς τὰς ἀποικίας, ἐπειδὴ αὗται δὲν ἀντεπροσωπεύοντο εἰς τὸ κοινοβούλιον. Ἡ κυβέρνησις τῆς Βιργινίας διεμαρτυρήθη :

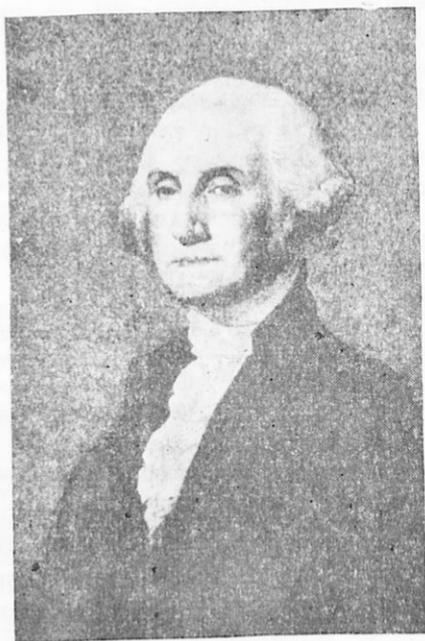
«Οἱ πρῶτοι ἀποικοὶ ἐκόμισαν μεθ' ἑαυτῶν καὶ μετέδωσαν εἰς τοὺς ἀπογόνους των ὅλα τὰ προνόμια καὶ ὅλας τὰς ἐλευθερίας τῶν ἀγγλων ὑπηκόων. Ἡ γενικὴ συνέλευσις τῆς ἀποικίας ἔχει τὸ ἀποκλειστικὸν δικαίωμα νὰ εἰσπράττῃ φόρους παρὰ τῶν κατοίκων καὶ πᾶσα ἀπόπειρα, ὅπως ἄλλος τις σφετερισθῇ τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν, εἶναι παράνομος, ἀντισυνταγματικὴ καὶ ἀδίκος καὶ τείνει νὰ καταστρέψῃ τὴν βρεττανικὴν καθὼς καὶ τὴν ἀμερικανικὴν ἐλευθερίαν».

Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις κατήργησε τὸν φόρον τοῦ χαρτοσήμου, ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ἐπέβαλε τὸν τελωνειακὸν φόρον ἐπὶ ὠρισμένων εἰδῶν εἰσαγομένων εἰς τὴν Ἀμερικὴν. Ἡ φορολογία δὲν ἦτο σημαντικὴ, ἀλλὰ τελωνοφύλακες, τοὺς ὁποίους ἐγκατέστησεν ἡ Ἀγγλία, ὑπὸ τὴν πρόφασιν αὐτὴν, ἠμποδίζον τὸ λαθρεμπόριον, τὸ ὅποιον διεξήγετο εἰς εὐρυτάτην κλίμακα. Διὰ τοῦτο προεκάλεσε μεγάλην ἐξέγερσιν. Ἰδίως εἰς τὴν Βοστώνην ἐπῆλθε σύγκρουσις λαοῦ καὶ στρατοῦ. Τότε ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις ἐπέμενε μόνον εἰς τὴν φορολογίαν τοῦ τείου, ἀλλ' οἱ Ἀμερικανοὶ δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἐκφόρτωσιν τῶν πλοίων, τὰ ὅποια ἐκόμιζον τείον. Εἰς τὴν Βοστώνην ὁμᾶς

κατοίκων μετημφισμένων εις Ἰνδιάνους εἰσῆλθον εἰς τρία πλοῖα, τὰ ὅποια ἔμενον εἰς τὸν λιμένα, καὶ ἔρριψαν τὰ κιβώτια τοῦ τείου εἰς τὴν θάλασσαν. Τοῦτο ἐξήγειρε τὴν κοινὴν γνώμην εἰς τὴν Ἀγγλίαν κατὰ τῶν κατοίκων τῆς Βοστώνης καὶ διετάχθη ὁ ἀποκλεισμός τοῦ λιμένος τῆς.

Αἱ ἀποικίαι ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς τὴν Φιλαδέλφειαν, διὰ νὰ συσκεφθοῦν περὶ τῆς καταστάσεως. Ἡ Συνέλευσις τῆς Φιλαδέλφειας ἐδημοσίευσεν τὴν Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων, διὰ τῆς ὁποίας διεμαρτύρετο κατὰ τῆς φορολογίας, καὶ ἀπεφάσισε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων. Ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις κατέφυγεν εἰς τὴν βίαν καὶ ἀπέστειλε στρατιωτικὴν δύναμιν κατὰ τῆς Βοστώνης, ἀλλ' ἡ πολιτοφυλακὴ τῆς Μασσαχουσέτης ἔλαβε τὰ ὅπλα καὶ ὁ ἀγγλικὸς στρατὸς ἐπολιορκήθη εἰς τὴν Βοστώνην.

Ἡ Συνέλευσις τῆς Φιλαδέλφειας τότε ἐδήλωσεν ὅτι ἡ ἄμυνα τῆς Μασσαχουσέτης εἶναι ὑπόθεσις κοινὴ τῶν ἀποικιῶν, ἀπεφάσισε νὰ σχηματίσῃ στρατὸν καὶ διώρισεν ἀρχιστράτηγον τὸν γαιοκτήμονα τῆς Βιργινίας Γεώργιον Οὐάσιγκτον (Washington, 1732 - 1799), ὁ ὁποῖος εἶχεν ἀποκτήσει φήμην εἰς τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Γάλλων καὶ ἐπεβάλλετο μὲ τὴν εὐθύτητα τοῦ χαρακτήρος. Οἱ κάτοικοι ἐκάστης ἀποικίας ἐξέλεξαν ἐπαναστατικὴν κυβέρνησιν, ἡ ὁποία κατήρτισεν ἰδιαιτέρον σύνταγμα. Δι' αὐτοῦ αἱ ἀποικίαι μετεβάλλοντο εἰς ἀνεξάρτητα κράτη, εἰς δημοκρατίας.

98. Ὁ Γεώργιος Οὐάσιγκτον

Ἡ σημαντικωτάτη τῶν ἀποικιῶν Βιργινία προέταξε τοῦ συντάγματος αὐτῆς Διακήρυξιν τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία εἶναι ἔγγραφον μεγάλης σπουδαιότητος, διότι ἀποκρυσταλλώνει τὰς περὶ τοῦ νέου πολιτεύματος ἀντιλήψεις καὶ ἐχρησίμευσεν ὡς ὑπόδειγμα εἰς τὰς ἄλλας ἀποικίας, ὡς καὶ εἰς τὴν διακήρυξιν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως τὸ 1789. Αἱ ἀρχαί, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται, εἶναι αἱ ἑξῆς :

α) Τὸ φυσικὸν δίκαιον. Ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται φύσει ἐλεύθερος καὶ ἀνεξάρτητος καὶ ἔχει δικαιώματα ἀπαράγραπτα, τὸ δικαίωμα τῆς ζωῆς, τῆς περιουσίας, τῆς εὐδαιμονίας, τῆς ἀσφαλείας.

β) Κυριαρχία τοῦ λαοῦ. Πᾶσα ἐξουσία ἀνήκει εἰς τὸν λαόν καὶ ἐξ αὐτοῦ πηγάζει, οἱ δὲ ἄρχοντες εἶναι ἐντολοδόχοι καὶ ὑπάλληλοι αὐτοῦ.

γ) Τὸ πολίτευμα. Ὁ τελειότερος τύπος πολιτεύματος εἶναι τὸ ἀντιπροσωπευτικόν, διότι δημιουργεῖ τὸν ὕψιστον βαθμὸν εὐδαιμονίας καὶ ἀσφαλείας τοῦ πολίτου καὶ παρέχει μεγαλύτεραν ἀσφάλειαν κατὰ τοῦ κινδύνου τῆς κακῆς διοικήσεως.

δ) Ὁ χωρισμὸς τῶν ἐξουσιῶν. Ἡ νομοθετικὴ, ἡ ἐκτελεστικὴ καὶ ἡ δικαστικὴ ἐξουσία πρέπει νὰ χωρισθοῦν, ὅπως ἐδίδαξεν ὁ Μοντεσκιέ.

ε) Κυβέρνησις αἰρετῆ. Διὰ νὰ προλαμβάνωνται αὐταρχικαὶ ὑπερβασίαι τῶν δύο ἐξουσιῶν, τῆς νομοθετικῆς καὶ τῆς ἐκτελεστικῆς, πρέπει νὰ περιβάλλωνται αὐτὰς ἀπλοῖ ἰδιώται, ἐκλεγόμενοι κατὰ μικρὰ χρονικὰ διαστήματα.

Τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ 6 χιλ. στρατόν, διὰ νὰ πολεμήσῃ τὰς ἀποικίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ κυβέρνησις τῆς Ἀγγλίας δὲν εἶχεν ἄρκετους Ἄγγλους πρὸς στρατολογία, ἐμίσθωσε τὸν στρατόν πολλῶν μικρῶν ἠγεμόνων τῆς Γερμανίας. Οἱ Ἀμερικανοί, οἱ ὅποιοι κατὰ βάθος δὲν ἠθελον τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν, ἐξανέστησαν, ὅταν ἔμαθον, ὅτι ὁ βασιλεὺς ὤπλισε ξένους ἐναντίον των. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ἀνεπτύχθη ἐθνικὸν ἀμερικανικὸν αἷσθημα καὶ ἡ συνέλευσις τῆς Φιλαδέλφειας ἐκήρυξε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποικιῶν, τὴν 4 Ἰουλίου 1776.

Τοιουτοτρόπως ἤρχισεν ὁ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶν τῶν ἀποικιῶν, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν ἑπτὰ ἔτη (1776 - 1783). Στράτον ὠργανωμένον δὲν εἶχον οἱ Ἀμερικανοί, ἀλλὰ ἀποφασί-

στικότητα και θερμούς αρχηγούς. Ἡ υπόθεσις των ἤγειρεν ἐνθουσιασμόν εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ ἰδίως εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ὁ περίφημος πολιτικός Βενιαμὶν Φραγκλῖνος (Benjamin Franklin, 1706 - 1790) ἐστάλη εἰς τὴν αὐλήν τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας καὶ εἰργάσθη μὲ μεγάλην δεξιότητα διὰ τὴν ἀμερικανικὴν ὑπόθεσιν. Τέλος ἡ Γαλλία ἔκλεισεν ἐπίσημον συμμαχίαν μετὰ τῶν ἐπαναστατῶν, ἡ δὲ Ἰσπανία καὶ ἡ Ὀλλανδία ἐπίσης ἐπενέβησαν ὑπὲρ αὐτῶν καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ὑπῆρχον πολλοὶ συμπαθοῦντες τὸ κίνημα τῶν Ἀμερικανῶν. Διὰ τῆς εἰρήνης τῶν Βερσαλλιῶν (3 Σεπτεμβρ. 1783) ἡ Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν ἀποικιῶν.

Τὸ Πολίτευμα

Αἱ Πολιτεῖαι τῆς Β. Ἀμερικῆς ἠνώθησαν εἰς μίαν ὁμοσπονδίαν ὑπὸ τὸν τίτλον Ἠνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς (United States of America, συντομογραφικῶς U.S.A.). Κατὰ τὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἰσχύει ἀπὸ τοῦ 1787, ἡ κυβέρνησις τῆς ἐνώσεως ἔδραν ἔχει τὴν Οὐάσιγκτον, διευθύνει τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, τὰ στρατιωτικὰ καὶ τὸ ἐμπόριον καὶ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπιβάλλῃ φόρους καὶ νὰ κόπτῃ νόμισμα.

Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ τὸ Κογκρέσσον (Congress), ἀποτελούμενον ἀπὸ δύο Βουλὰς κατὰ τὴν ἀγγλοσαξονικὴν ἀντίληψιν, ἀπὸ τὴν Βουλὴν τῶν ἀντιπροσώπων, τὴν ὁποίαν ἀποτελοῦν ἀντιπρόσωποι τῶν Πολιτειῶν κατ' ἀναλογίαν τοῦ πληθυσμοῦ ἐκάστης, καὶ ἀπὸ τὴν Γερουσίαν, ἀποτελουμένην ἀπὸ δύο γερουσιαστὰς ἐξ ἐκάστης Πολιτείας, τοὺς ὁποίους ἐκλέγει ἡ ἰδιαιτέρα Βουλὴ τῶν Πολιτειῶν.

Τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν ἀσκεῖ ὁ Πρόεδρος, ὁ ὁποῖος ἐκλέγεται διὰ μίαν τετραετίαν ὑπὸ ἀντιπροσώπων τῶν Πολιτειῶν, ἐκλεγομένων ἐπὶ τούτῳ. Ὁ Πρόεδρος εἶναι ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, διαπραγματεύεται τὰς συνθήκας καὶ διορίζει τοὺς ἀνωτάτους λειτουργοὺς τοῦ κράτους, κατόπιν συναιέσεως τῆς Γερουσίας. Αὐτὸς ἐπίσης διορίζει τοὺς ὑπαλλήλους.

Τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἔχει τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον, τὸ ὁποῖον ἀποφαίνεται, ὡσάκις γεννᾶται ζήτημα

έρμηνείας τοῦ Συντάγματος ἢ τῶν νόμων, οἱ ὅποιοι διέπουν τὴν συμπολιτεῖαν.

Αἱ τρεῖς ἐξουσίαι εἶναι ἀνεξάρτητοι. Τὸ Κογκρέσσον συνέρχεται κατ' ἔτος καὶ ὁ πρόεδρος δὲν δικαιούται οὔτε ν' ἀναβάλῃ τὴν σύγκλησιν αὐτοῦ οὔτε νὰ διαλύσῃ αὐτό. Ἄλλὰ καὶ τὸ Κογκρέσσον δὲν ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τοῦ Προέδρου καὶ τῶν ὑπουργῶν, οἱ ὅποιοι εἰς τὴν Ἀμερικὴν ὀνομάζονται γραμματεῖς καὶ δὲν λαμβάνονται ὑποχρεωτικῶς ἀπὸ τὸ Κογκρέσσον. Ἄλλ' ὁ Πρόεδρος ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ Κογκρέσσου, νὰ συζητήσῃ ἐκ νέου νόμον, τὸ ὅποιον δὲν ἐγκρίνει ὁ ἴδιος. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, διὰ νὰ λάβῃ ἰσχὺν ὁ νόμος, πρέπει νὰ ψηφισθῇ ἀπὸ τὰ δύο τρίτα τῶν ἀντιπροσώπων. Ἐπειδὴ δὲ σπανίως ἐπιτυγχάνεται ἡ πλειοψηφία αὕτη, ἐπιστροφή νόμου ὑπὸ τοῦ Προέδρου ἰσοδυναμεῖ πρὸς ἄρνησιν καὶ τοῦτο εἶναι τὸ λεγόμενον Veto τοῦ Προέδρου.

Ἐκάστη πολιτεία ἀποτελεῖ ἴδιον κράτος, ἔχον αὐτοδιοικήσιν, ἴδιαν βουλὴν καὶ ἴδιαν κυβέρνησιν. Ἡ Ὄμοσπονδία ἀπετελέσθη ἀρχικῶς ἀπὸ 13 Πολιτείας, ἦτο ὅμως δεκτικὴ εὐρύνσεως, διότι ἐκάστη περιφέρεια, μόλις ἀπέκτα πληθυσμὸν 50 χιλ., εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ἀποτελέσῃ Πολιτεῖαν.

Αἱ Ἠνωμένοι Πολιτεῖαι ἔλαβον κολοσσιαίαν ἀνάπτυξιν. Ἦδη κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος εἶχον δημιουργηθῆ νέαι πολιτεῖαι. Οἱ Ἀμερικανοὶ ἠγόρασαν τὴν περιοχὴν τοῦ Μισσισσιππὶ ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα, τὴν Φλωρίδα ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν. Βραδύτερον, τὸν 19ον αἰῶνα τὸ Τέξας ἀπεσχίσθη ἀπὸ τὸ Μεξικὸν καὶ προσεχώρησεν εἰς τὴν μεγάλην συμπολιτεῖαν. Ἄλλὰ τοῦτο ἐγένεν ἀφορμὴ πολέμου μεταξὺ Ἀμερικῆς καὶ Μεξικοῦ, κατὰ τὸν ὅποιον ἐνίκησαν αἱ Πολιτεῖαι καὶ διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ 1848 ἐκτός τοῦ Τέξας προσήρτησαν καὶ τὴν Καλιφορνίαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΘ'

Η ΜΕΓΑΛΗ ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Ι. ΤΑ ΑΙΤΙΑ

Συνοπτική εικών

ΚΑΤΑ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος ἦτο γενικὴ εἰς τὴν Γαλλίαν ἡ ἐπιθυμία τῆς ἀλλαγῆς τοῦ καθεστώτος. Παρὰ τὴν βαθεῖαν ὅμως μεταβολὴν εἰς τὴν σύστασιν τῆς κοινωνίας καὶ εἰς τὰς ἰδέας τῶν ἀνθρώπων, ἡ ὀργάνωσις τῆς Γαλλίας ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ εἰς τὴν κληρονομηθεῖσαν ἀπὸ τὸν μεσαιῶνα μορφήν: διαίρεσιν τῶν κατοίκων εἰς τάξεις, διάκρισιν δικαιωμάτων καὶ ὑποτίμησιν τῆς ἀξίας τοῦ ἀνθρώπου.

Ἦλθεν ὅμως ἡ στιγμή κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Γάλλοι ἤρχισαν νὰ αἰσθάνωνται ἀφόρητον τὴν κατάστασιν καὶ αἱ σχηματισθεῖσαι νέαι δυνάμεις προεκάλεσαν τεραστίαν ἐξέγερσιν, τὴν ὀνομασθεῖσαν Γαλλικὴν ἐπανάστασιν, ἡ ὁποία ἀνέτρεψε τὸ παλαιὸν καθεστῶς καὶ εἶχεν ἀνυπολογίστους συνεπείας εἰς τὴν ζωὴν καὶ τὰς ἀντιλήψεις τῶν ἀνθρώπων.

Τὸ παλαιὸν καθεστῶς

Ὅπως ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', ἡ κυβέρνησις τῆς Γαλλίας ἦτο ἀπόλυτος μοναρχία. Ὁ βασιλεὺς μὲ ὀλίγους ἀνωτέρους λειτουργούς, τοὺς ὁποίους ἐκλέγει ὁ ἴδιος, θέτει τοὺς νόμους, ὀρίζει τοὺς φόρους, διαθέτει κατ' ἀρέσκειαν τὸν δημόσιον πλοῦτον.

Ἡ Γαλλία δὲν ἔχει τελείως ἐνοποιηθῆ. Οἱ νόμοι, ἡ φορολογία, οἱ τρόποι συναλλαγῆς, τὰ μέτρα, τὰ σταθμά, τὸ νόμι-

σμα διαφέρουν ἀπὸ περιοχῆς εἰς περιοχὴν. Τοῦτο προκαλεῖ σύγχυσιν καὶ μεγάλα ἐμπόδια εἰς τὸ ἐμπόριον.

Τὸ καθεστῶς, συνέχεια τοῦ μεσαιωνικοῦ, στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀνισότητος. Οἱ κάτοικοι τῆς Γαλλίας διαιροῦνται εἰς τοὺς προνομιοῦχους (privilégiés) καὶ εἰς τὸν κοινὸν λαόν. Οἱ προνομιοῦχοι ἀποτελοῦν μικρὰν μειοψηφίαν, περίπου τὰ δύο ἑκατοστὰ τοῦ πληθυσμοῦ. Αὐτοὶ ὅμως εἶναι κύριοι τοῦ μεγίστου μέρους τῆς γῆς, ἔχουν ὅλα τὰ ἀγαθὰ καὶ κυβερνοῦν τὸν τόπον. Οἱ προνομιοῦχοι διαιροῦνται εἰς δύο τάξεις, τὸν κληρὸν καὶ τοὺς εὐγενεῖς.

Ὁ κληρὸς (clergé) ἀποτελεῖται ἀπὸ 130.000 πρόσωπα. Ἀπ' αὐτὰ 5-6 χιλ., ὁ ἀνώτερος κληρὸς (ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι, ἡγούμενοι) εἶναι πλουσίως ἐφωδιασμένοι μὲ εἰσοδήματα. Ὁ κατώτερος κληρὸς, πενιχρῶς μισθοδοτούμενος, ζῆ ὅπως ὁ πτωχὸς λαός.

Οἱ εὐγενεῖς, περὶ τὰς 400.000, ζῶσιν ἀπὸ τὰ εἰσοδήματα, ἀπὸ ἀργομισθίας καὶ εἶναι ἐξαιρετικῶς ἀπαιτητικοὶ τὸν 18ον αἰῶνα. Ἀποκλείουν ἀπὸ τὰ ἀνώτερα ἀξιώματα καὶ τὰς προσοδοφόρους θέσεις τοὺς κατωτέρας προελεύσεως (roturiers). Οἱ εὐγενεῖς δὲν ὁμοιοῦν καὶ παρουσιάζουν ἀσθενῆ πλευράν.

Ἐναντι τῆς μειοψηφίας αὐτῆς τῶν προνομιοῦχων εἶναι ὁ μέγας ὄγκος τοῦ λαοῦ, ἡ ὀνομαζομένη συνοπτικῶς μὲ μίαν λέξιν, προερχομένην ἀπὸ τὸν μεσαίωνα, Τιέρς Ἐτὰ (Tiers État), τρίτη τάξις. Ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς καλλιεργητὰς τῆς γῆς καὶ τοὺς ἐμπόρους καὶ ἐπαγγελματίας τῶν πόλεων, τοὺς ἀστούς.

Παράπονα καὶ ἐλπίδες

Εἰς τὴν τρίτην τάξιν ἔχει γίνει μεγάλη διαφοροποίησις. Τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ ἀναπτυσσομένη βιομηχανία ἔχει δημιουργήσει τοὺς ἰσχυροὺς τοῦ χρήματος, ἐπιχειρηματίας καὶ ἐπαγγελματίας μὲ οἰκονομικὴν ἀνεξαρτησίαν, ἰατροὺς, δικηγόρους, λογίους, συγγραφεῖς. Αὐτοὶ ἀποτελοῦν τὴν ἀστικὴν τάξιν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνοδὸν τῆς.

Ἡ θέσις τῶν γεωργῶν ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι σκληρά. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ εὐρίσκονται ἐν διεγέρσει, ἔχουν τὰς ἀξιώσεις των

καὶ εἶναι πρόθυμοι ν' ἀκολουθήσουν τὴν προοδευτικὴν τάξιν τῶν πόλεων.

Οἱ Γάλλοι ἔχουν συγκεκριμένας ἀπαιτήσεις. Θέλουν νὰ θέσουν τέρμα εἰς τὴν ἀπολυταρχίαν καὶ τὴν αὐθαιρεσίαν, νὰ περιορίσουν τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν διὰ παγίου νόμου, διὰ Συντάγματος. Εἰς αὐτὸ εἶναι ἐλκυστικὸν τὸ παράδειγμα τῆς Ἀγγλίας.

Θέλουν ἐπίσης διοικήσιν ὀλιγώτερον πολὺπλοκον καὶ ὀλιγώτερον διεσπασμένην. Ἀπαιτοῦν νὰ ἀρθοῦν τὰ ἐμπόδια τῆς οικονομικῆς συναλλαγῆς καὶ ἡ Γαλλία νὰ μεταβληθῆ εἰς ἐνιαίαν ἀγοράν. Τοῦτο ἐκφράζεται μὲ τὴν ὀνομαστήν οικονομικὴν ἀρχήν: *laissez faire, laissez passer*.

Κοινὸς πόθος εἶναι νὰ καταργηθοῦν τὰ προνόμια, νὰ ἐκλείψῃ ἡ ἀνισότης. Νὰ δοθῆ εἰς ὅλους ἐλευθερία κινήσεως, φρονημάτων, λόγου.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ γενικὴ αἰσιοδοξία. "Ὅλοι, πλὴν τῶν προνομιοῦχων, ἀλλὰ καὶ ἀρκετοὶ ἀπ' αὐτούς, αἰσθάνονται ὅτι τὰ πράγματα ὠρίμασαν καὶ ὅτι θὰ εὐρεθῆ τρόπος νὰ ἀνακαινισθῆ χωρὶς κλονισμοὺς τὸ πολιτικὸν οἰκοδόμημα τῆς Γαλλίας.

Ἡ σύγκλησις τῶν Γενικῶν Τάξεων

Τὰ οἰκονομικὰ τῆς Γαλλίας εἶχον φθάσει εἰς τὸ ἀπροχώρητον. Αἱ μεταρρυθμιστικαὶ προσπάθειαι τῶν ὑπουργῶν Τυργκό (Turgot) καὶ Νέκερ (Necker) προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀντίδρασιν τῆς αὐλῆς καὶ τῶν εὐγενῶν. Τὸ 1788 ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ', ἀπειλούμενος ἀπὸ χρεωκοπίαν, ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἀπαιτήσιν τῶν προνομιοῦχων νὰ συγκαλέσῃ τὰς Γενικὰς Τάξεις, τὰ *États généraux*, τοὺς ἀντιπροσώπους ὅλης τῆς Γαλλίας, διότι ἐλπίζει, αὐτὸς καὶ οἱ εὐγενεῖς, τὴν ψήφισιν νέων φορολογιῶν.

Τὰ *États généraux* ἦσαν συνέλευσις τῶν ἀντιπροσώπων ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους, δηλαδὴ τῶν τριῶν τάξεων, κλήρου, εὐγενῶν, τρίτης τάξεως. Ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναβαίνει εἰς τὸν μεσαιῶνα. Τοιαύτην συνέλευσιν συνεκάλεσε πρῶτος ὁ βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φίλιππος ὁ Ὁραῖος, τὸ 1302, διὰ νὰ στηριχθῆ ἐπὶ τῶν τριῶν τάξεων τοῦ ἔθνους, εἰς τὸν ἀγῶνά του κατὰ τοῦ πάπα Βονιφατίου Η'. Τὰ *États généraux* συνεκλήθησαν ἔκτοτε πολλάκις κατ' ἀραιὰ διαστήματα διὰ διαφόρους

σκοπούς. Ἡ τελευταία σύνοδος των τὸ 1614 ἐπὶ Ρισελιέ διελύθη, ἐπειδὴ παρατηρήθησαν συγκρούσεις μεταξύ τῶν τάξεων καὶ ἰδιαίτερος, διότι ἡ λαϊκὴ ἀντιπροσώπευσις ἦτο ἀσυμβίβαστος πρὸς τὸ ἐπικρατήσαν κατὰ τὸν 17' αἰῶνα πνεῦμα τῆς ἀπολυταρχίας.

Αἱ τάξεις ἐξεδήλωσαν κατὰ τὴν παράδοσιν τὰ παράπονα καὶ τὰς ἐπιθυμίας των μὲ ὑπομνήματα, τὰ λεγόμενα *Cahiers de doléances*. Διτηρήθησαν πλῆθος ἀπὸ τὰ « τετράδια » αὐτὰ καὶ εἶναι, τῶν λαϊκῶν τάξεων ἰδίως, τὸ εἰλικρινέστερον τεκμήριον τῶν πόθων τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς αὐτὰ βλέπει κανεὶς ὅτι οἱ Γάλλοι κατὰ πλειονότητα ἦσαν δυσηρεστημένοι ἀπὸ τὸ πολιτικὸν καθεστῶς, τὴν διοικητικὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν κοινωνικὴν ἀνισότητα.

Ἡ ἐκλογὴ διὰ τὰς Γενικὰς Τάξεις ἔγινε, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1789, ἐντὸς ἀτμοσφαιρας ταραγμένης ἀπὸ πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ πάθη. Ἐν τούτοις, ὅταν τὴν 5 Μαΐου οἱ ἀντιπρόσωποι συνῆλθον εἰς τὰς Βερσαλλίας, ἐπεκράτει αἶσθημα ἀπεράντου αἰσιοδοξίας καὶ ἐλπίδων.

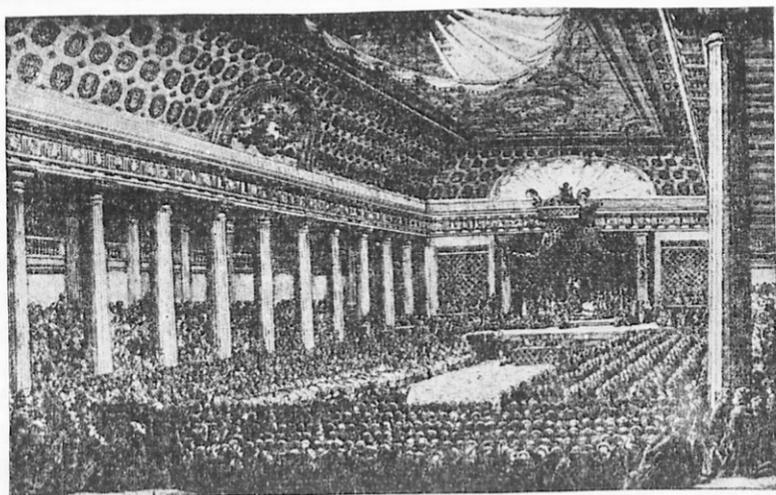
II. ΚΑΤΑΡΡΕΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΑΛΑΙΟΥ ΚΑΘΕΣΤΩΤΟΣ (1789)

Ἡ Ἐθνοσυνέλευσις

Τὰ *États généraux* συνῆλθον τὴν 5 Μαΐου 1789 εἰς τὰς Βερσαλλίας. Οἱ Τιέρς (οἱ ἀντιπρόσωποι δηλ. τῆς τρίτης) ἐνεφανίσθησαν πλήρεις ἐλπίδων. Οἱ πατριῶται (*patriotes*), ὅπως ὠνόμαζον τοὺς ὁπαδοὺς τῶν μεταρρυθμίσεων, ἦσαν εὐχαριστημένοι μὲ τὸν βασιλέα, διότι εἶχεν ἐπιτρέψει τὸν διπλασιασμὸν τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Τρίτης. Ἐπὶ 1199 ἀντιπροσώπων, τοῦ κλήρου ἦσαν 306, τῶν εὐγενῶν 282, τῆς Τρίτης 611. Ἄλλ' ὁ ἐνθουσιασμὸς δὲν διήρκεσε πολὺ. Ὁ βασιλεὺς ἔδειξε ψυχρότητα κατὰ τὴν παρουσίαν των. Εἰς τὸν ἐναρκτήριον λόγον του, τὴν 5 Μαΐου, δὲν εἶπε λέξιν περὶ μεταρρυθμίσεων, οὔτε ὁ Νέκερ εἰς τὴν μακρὰν ὁμιλίαν του μετὰ τὸν βασιλέα.

Ἡ δυσαρέσκεια ηὔξηθη τὰς ἐπομένους ἡμέρας. Δὲν εἶχε διευκρινισθῆ ἂν αἱ τρεῖς τάξεις θὰ συνεσκέπτοντο χωριστὰ, ὅπως ἐγένετο ἄλλοτε ἢ ὁμοῦ. Τὴν ἐπομένην τῆς συνεδρίας,

οι Τίερες ἐκάλεσαν τους ἀντιπρόσωπους του κλήρου και των ευγενων να συνενωθουν και να συνεργασθουν εις την ιδιαν αιθουσαν. Αυτο θα εσημαινε καταργησιν της διακρισεως των τάξεων και την εξασφαλισιν συγχρόνως της ἐπικρατήσεως των Πατριωτων. Διότι θα καταργείτο ή παλαιά ψηφοφορία κατὰ τάξεις και θα εισήγετο ή ψηφοφορία κατὰ κεφαλάς, όποτε ή Τρίτη τάξις θα ειχε την πλειοψηφίαν, επειδή οι περισσότεροι εφημέριοι και όλιγοι ευγενεις ήσαν πρόθυμοι να ψηφίσουν με την Τρίτην τάξις. Η πλειονότης των ευγενων ήρνήθη. 'Επί ένα μήνα συνεζήτησαν χωρίς αποτέλεσμα.

99. Συνεδρίασις των Γενικών Τάξεων
(Οι κληρικοί εις την μίαν πλευράν, οι ευγενεις εις την άλλην,
τελευταίοι της Τρίτης ἀπέναντι του θρόνου)

Την 17ην 'Ιουνίου οι αντιπρόσωποι της Τρίτης τάξεως, εις τους όποιους ειχον προσχωρήσει 15 εφημέριοι, εκήρυξαν έναντους αντιπροσωπείαν του γαλλικοῦ ἔθνους, ως Ἐθνοσυνέλευσιν, και διεκήρυξαν ότι εις το εξής ουδεις φόρος θα εισεπράττετο, αν δέν ενεκρίνετο παρ' αυτής. Αυτή ητο ή πρώτη επαναστατική πράξις, ή όποία ανέτρεπε την μέχρι της στιγμής εκείνης κρατούσαν τάξις της Γαλλίας.

Ἐπίπλευρα ἀντιδράσειω

Ἡ αὐτὴ ἠθέλησε νὰ ἀντιδράσῃ ἀποφασιστικῶσ. Ὁ βασιλεὺσ δὲν ἀνεγνώρισε τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν. Ἐκλείσε τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσειων, μὲ τὴν δικαιολογίαν ὅτι θὰ ἔτοιμασθῆ διὰ τὴν βασιλικὴν συνεδρίασιν. Ἄλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆσ τὸν ἀββᾶ Σιεγιῆσ (abbé Sieyès) καὶ τὸν ἀστρονόμον Μπαγιὺ (Bailly) κατέλαβον μίαν αἴθουσαν τῶν ἀνακτόρων, ἡ ὁποία ἔχρησίμευεν ὡσ σφαιριστήριον εἰσ τοὺσ αὐλικούσ, καὶ ἔδωσαν τὸν ὄνομασθέντα Ὀρκον τοῦ

100. Ὁ Μιραμπὸ

Σφαιριστηρίου (Serment du Jeu de Paume) : « ὅτι δὲν θὰ χωρισθοῦν ποτέ... μέχρισ ὅτου τὸ Σύνταγμα τοῦ βασιλείου καθαρτισθῆ καὶ ἀσφαλισθῆ ἐπὶ στερεῶν βάσειων » (20 Ἰουνίου).

Εἰσ τὴν ἐπίσημον συνεδρίασιν τῆσ 23ησ ὁ βασιλεὺσ ἐκήρυξεν ἄκυρον τὴν ἀπόφασιν τῆσ 17ησ Ἰουνίου καὶ ἀπηγόρευσε εἰσ τὰσ τάξεισ νὰ συνεδριάζουν ὁμοῦ. Μετὰ τὸ πέρασ τῆσ συνεδριάσειωσ ἡ Τρίτη Τά-

ξισ ἔμεινε μόνη εἰσ τὴν αἴθουσαν καὶ ἐκήρυξε κατ' εἰσῆγησιν τοῦ κόμητοσ Μιραμπὸ τὰ μέλη τῆσ ἔθνοσυνελεύσειωσ ἀπαρβίαστα. Ἡ πλειονότησ τῶν κληρικῶν καὶ σημαντικῶν μέρος τῶν εὐγενῶν προσεχώρησαν καὶ ἠνωμέναι αἱ τρεῖσ τάξεισ ἀπετέλεσαν τὴν Ἐθνοσυνέλευσιν.

Ὁ κόμησ ντὲ Μιραμπὸ (Honoré - Gabriel de Mirabeau, 1749 - 1791) ὁ κατ' ἐξοχὴν ρήτωρ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆσ ἐπαναστάσειωσ, συνετέλεσε διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν γνώσειων του εἰσ τὸν κλονισμόν τοῦ παλαιοῦ καθεστώτοσ. Καταγόμενοσ ἐκ τῆσ νοτιοῦ Γαλλίασ, διεκρίθη νέοσ διὰ τὰσ φιλελευθέρασ ιδέασ, ἦλθεν εἰσ ρῆξιν πρὸσ τὸν αὐταρχικὸν πατέρα του καὶ ἐφυλακίσθη κατ' ἀπαίτησιν αὐτοῦ. Ἀποκλεισθεῖσ

ἐκ τῆς τάξεώς του, ἐξελέγη ἀντιπρόσωπος τῆς Τρίτης. Ὁπαδὸς τῆς συνταγματικῆς μοναρχίας, δὲν ἤθελε νὰ καταργήσῃ τὴν βασιλείαν, ἀλλὰ νὰ περιορίσῃ τὰς αὐθαιρεσίας διὰ παγίου συντάγματος. Ἀπέθανε τὸ δεύτερον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως, καθ' ἣν στιγμὴν εἶχον ἀρχίσει νὰ τὸν κατηγοροῦν, ὄχι ἀδίκως, ὅτι εἶχε συνθηκολογήσει μετὰ τῆς αὐλῆς.

Βασίλλη (14 Ἰουίου 1789)

Ὁ βασιλεὺς προέβη εἰς δευτέραν ἀπόπειραν. Συνεκέντρωσε περὶ τὰς Βερσαλλίας στρατιωτικὴν δύναμιν, ἰδίως ἀπὸ Ἑλβετοὺς καὶ Γερμανοὺς τῆς φρουρᾶς, καὶ ἀπέπεμψε τὸν μεταρρυθμιστὴν ὑπουργὸν Νέκερ. Ὁ ἀναβρασμὸς τοῦ λαοῦ ἐξέσπασε τότε εἰς ζωηρὰν ἐξέγερσιν καὶ τὴν 14ην Ἰουίου δι' ἐξάλλου ἐπιθέσεως ὁ λαὸς κατέλαβε καὶ κατεδάφισε τὸ μισητὸν φρούριον τῆς Βασίλλης, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς φυλακὴ τῶν πολιτικῶν καταδίκων.

Τότε ὁλόκληρον τὸ παλαιὸν καθεστῶς κατέρρευσε. Αἱ πόλεις κατήρτισαν δημοτικὰ συμβούλια καὶ ἔθνοφρουράς. Ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἔθνοφρουρᾶς τῶν Παρισίων ἐτέθη ὁ νεαρὸς Μαρκήσιος Λαφαγιέτ (La Fayette, 1757 - 1834), ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει μέρος εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα τῶν Ἡν. Πολιτειῶν.

Ἐν μέσῳ παραφορᾶς ἡ Συνέλευσις, κατὰ τὴν νυκτερινὴν συνεδρίασιν τῆς 4ης Αὐγούστου, κατήργησε τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν καὶ τοῦ κλήρου, δηλαδὴ τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα, τὴν δεκάτην καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῶν προνομιοῦχων ἀπὸ τὴν φορολογίαν. Οἱ εὐγενεῖς ἐν ἀπεριγράπτῳ συγκινήσει ἐδήλωσαν ὅτι παραιτοῦνται ἀπὸ τὰ φεουδαρχικὰ δικαιώματα. Ἐπιηκολούθησαν ἐκδηλώσεις συναδελφώσεως καὶ περιπτύξεις μετὰ τῶν ἀντιθέτων.

Ἀκόμη μίαν φορὰν ὁ Λουδοβίκος 15' ἐπεχείρησε νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν ἐξουσίαν. Ἄλλ' ὁ ὄχλος τῶν Παρισίων, ὑπερερεθισμένος ἤδη ἀπὸ τὴν ἔλειψιν τροφίμων, ἐβάδισε πρὸς τὰς Βερσαλλίας καὶ ὑπεχρέωσε τὸν βασιλέα νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὸ Παρίσι (5 καὶ 6 Ὀκτωβρίου).

Ἡ Διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου

Ἡ συνέλευσις, ἐγκαταλείψασα τὸν σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον εἶχε κληθῆ, τὴν τακτοποίησιν δηλαδή τῶν οικονομικῶν τοῦ κράτους, ἀνέλαβε νὰ συντάξῃ σύνταγμα διὰ τὴν Γαλλίαν, τουτέστι θεμελιώδη νομοθεσίαν, ἡ ὁποία νὰ ρυθμίζῃ εἰς τὸ ἐξῆς τὴν διοίκησιν τοῦ κράτους. Διὰ τοῦτο ἡ πρώτη αὐτῆ Ἐθνοσυνέλευσις ἔλαβεν ἀπὸ τῆς 9 Ἰουλίου 1789 τὸ ὄνομα Σ υ ν τ α κ τ ι κ ῆ Σ υ ν ἔ λ ε υ σ ι ς (Assemblée constituante). Κατὰ πρότασιν τοῦ La Fayette καὶ κατὰ πρότυπον τῆς Ἀμερικῆς προέταξε τοῦ συντάγματος γενικὰς ἀρχὰς περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ πολίτου.

Ἡ Διακήρυξις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου (26 Αὐγ. 1789), ὅπως ὠνομάσθη ἡ ἔκθεσις τῶν ἀρχῶν τούτων, εἶναι ἔγγραφον μεγάλης σπουδαιότητος, ἡ ριζοσπαστικώτερα πρᾶξις τῆς συνελεύσεως. Ἐν αὐτῇ κηρύττονται ἡ ἐλευθερία, ἡ ἰσότης πρὸ τοῦ νόμου, ἡ ἀσφάλεια τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἀντιστάσεως κατὰ πάσης πιέσεως ὡς φυσικὰ δικαιώματα, δηλαδή κοινὰ εἰς πάντα ἀνθρώπον, ἀδιακρίτως καταγωγῆς, ἐθνότητος καὶ φυλῆς.

Ἡ νέα πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ διάταξις

Τὸ σύνταγμα, τὸ ὁποῖον κατήρτισεν ἡ πρώτη συντακτικὴ συνέλευσις, μετέβαλε ριζικῶς τὸ πολιτικὸν καὶ κοινωνικὸν καθεστῶς τῆς Γαλλίας.

Αἱ κυριώτεραι διατάξεις αὐτοῦ εἶναι :

1. Διατηρεῖται ἡ κληρονομικὴ βασιλεία, ἀλλ' ὁ βασιλεὺς ἔχει μόνον τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν.
2. Τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν ἀσκοῦν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους, ἐκλεγόμενοι δι' ἐμμέσου ψηφοφορίας καὶ ἀποτελοῦντες μίαν βουλήν.
3. Ἡ δικαστικὴ ἐξουσία, ὅπως πᾶσα ἄλλη, πηγάζει ἀπὸ τὸν λαόν. Οἱ δικασταὶ πρέπει νὰ ἐκλέγωνται ὑπὸ τοῦ λαοῦ, αἱ δὲ δίκαια νὰ διεξάγονται δημοσίᾳ.
4. Τὰ ἐκκλησιαστικὰ κτήματα, ἀξίας περίπου τριῶν δισεκατομμυρίων, ἐκηρύχθησαν ὡς ἔθνηκᾳ.
5. Τὰ μοναχικὰ τάγματα κατηργήθησαν, ἱερεῖς καὶ ἐπίσκοποι ἔγιναν

δημόσιοι υπάλληλοι, μισθοδοτούμενοι υπό τοῦ κράτους. Ἡ πολιτεία ἀνέλαβε τὴν συντήρησιν τῶν ἀγαθοεργῶν ἰδρυμάτων, τὰ ὅποια συνετήρει μέχρι τοῦδε ὁ κληρὸς.

Οἱ ἱερεῖς ὑπεχρεώθησαν νὰ ὀρκισθοῦν πίστιν εἰς τὸ νέον πολίτευμα. Πολλοὶ ὅμως ἠρνήθησαν νὰ ὀρκισθοῦν, ὀνομασθέντες διὰ τοῦτο ἀνώμοτοι (insermentés), οἱ δὲ χωρικοὶ ἐσέβοντο αὐτοὺς περισσότερον ἀπὸ τοὺς ὀρκισθέντας. Οἱ ἀνώμοτοι ἱερεῖς ἀντέδρων κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ οἱ ὄπαδοὶ τοῦ παλαίου καθεστώτος εὔρον εἰς αὐτοὺς ἰσχυρὸν στήριγμα.

Δὲν ὑπῆρχε πλέον διαφορὰ τάξεως εἰς τὴν Γαλλίαν, διότι ἡ τάξις τῶν εὐγενῶν κατηργήθη.

Ἡ ἑορτὴ τῆς συναδελφώσεως (14 Ἰουλίου 1790)

Ἡ Συνέλευσις εὐρέθη ἐνώπιον μεγάλων οἰκονομικῶν δυσχερειῶν. Τὸ κεφάλαιον ἐφυγαδεύθη ἢ ἀπεκρύβη. Ἔκαμε τὴν ἐμφάνισίν της ἢ μαύρη ἀγορὰ (marché noir), ὅπως ὠνομάσθη ἀπὸ τότε ἡ κρυφὴ πώλησις εἰς ὑψηλὰς τιμὰς εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης. Διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν χρεωκοπίαν καὶ διὰ νὰ προμηθευθῇ οἰκονομικὰ μέσα, ἡ Συνέλευσις ἤρχισε νὰ πωλῇ τὰ κτήματα τοῦ κλήρου καί, ἔχουσα ταῦτα ὡς ἀντιστάθμισμα, ἐξέδωσεν ἡχαρτονόμισμα, τὰ assignats.

Ἀφοῦ ἀποκατέστησε τὴν ἰσότητά καὶ τὴν ἐλευθερίαν, ἠθέλησε νὰ διακηρύξῃ τὴν ἀδελφωσύνην. Ἡ μεγαλειώδης τελετὴ τῆς Συναδελφώσεως (Fête de Fédération, 14 Ἰουλίου 1790), ἐπέτειος τῆς ἀλώσεως τῆς Βαστίλλης, ὑπῆρξεν ἑορτὴ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τῆς φιλοπατρίας συγχρόνως. Ὁ βασιλεὺς ὠρκίσθη εἰς τὸ νέον σύνταγμα ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τοῦ λαοῦ.

Προμηνύματα θυέλλης

Ἡ ἐπανάστασις ἐφάνη πρὸς στιγμὴν λήξασα. Ἡ πλειοψηφία τῆς Συνελεύσεως ἦτο μοναρχικὴ καὶ ἐδείκνυε σεβασμὸν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ βασιλέως. Ἄλλ' οἱ ἐπαναστατικοὶ σύλλογοι, ἡ περίφημος Λέσχη τῶν Ἰακωβίνων (Jacobins) καὶ ἡ Λέσχη τῶν Κορντελιέ (Cordeliers), ὀνομασθεῖσαι ἀπὸ τὰ μο-

ναστήρια, όπου αἱ λέσχαι αὐταὶ συνεδρίαζον, μὲ τὰς πολυαρίθμους διακλαδώσεις, εἰς τὰς ἐπαρχίας διέσπειρον δημοκρατικὰς ἰδέας.

Ἐν τῷ μεταξύ ἀπέθανεν ὁ Μιραμπό, κηδευθεὶς μετὰ μεγάλων τιμῶν, ἐνῶ μεγάλην ἐπιρροὴν ἤρχισαν νὰ ἀποκτοῦν οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐπαναστατικῶν σωματείων, ἰδίως ὁ Ρομπιέρ (Robespierre), ὁ ἡγέτης τῶν Κορντελιέ Νταντὸν (Danton) καὶ ὁ περιβόητος Μαρὰ (Marat), ὁ ἐκδότης τῆς ἐφημερίδος «L'Ami du Peuple».

101. Ὁ Μαρὰ νεκρὸς
(Ἔργον τοῦ Γάλλου ζωγράφου David)

Ἡ κίνησις αὕτη δὲν ἔμεινε χωρὶς ἀπάντησιν ἐκ τῆς ἀντιθέτου μερίδος. Μόλις ἔπεσεν ἡ Βασίλισσα, ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως, ὁ Κόμης τοῦ Ἄρτοα (Comte d'Artois), ἀπὸ τοὺς ἀδιαλλάκτους ἀπολυταρχικοὺς, ἐγκατέλειψε τὴν Γαλλίαν μὲ πολλοὺς ἐκ τῆς ἀνωτέρας ἀριστοκρατίας. Ἦκολούθησαν αὐτοὺς πολλοὶ εὐγενεῖς καὶ κληρικοί. Οἱ φυγάδες, ὀνομασθέντες, ἐμιγρῆς, συγκεντρώθησαν εἰς τὴν παραρρήνειον Γερμανίαν, ἰδίως εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς ἡγεμονίας Κολωνίαν, Μαγεντίαν

κλπ. καὶ εἰργάσθησαν μὲ πάθος κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως, καλέσαντες εἰς βοήθειαν ξένα στρατεύματα.

Βαρῶς φέρων τὴν πίεσιν καὶ ὁ βασιλεὺς ἠθέλησε δι' ἀποφασιστικοῦ κινήματος νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν ἐπανάστασιν. Τὴν 20 Ἰουνίου 1791 ἔφυγε κρυφίως μετὰ τῆς οἰκογενείας του ἀπὸ τὴν πρωτεύουσάν πρὸς τὰ βελγικὰ σύνορα μὲ σκοπὸν νὰ τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν φυγάδων εὐγενῶν καὶ τοῦ στρατοῦ τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων. Ἄλλ' ἀνεγνωρίσθη καθ' ὁδὸν εἰς τὸ χωρίον Βαρέν (Varennnes πλησίον τοῦ Βερντέν) καὶ ὑπεχρεώθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τοὺς Παρισίους (22 Ἰουνίου). Ἡ κυβέρνησις ἀνέστειλε τὴν ἐξουσίαν του. Ἄλλ' ἡ προσπάθεια τῶν ἀντιμοναρχικῶν νὰ τὸν ἀνατρέψουν ἀπέτυχε. Ὁ βασιλεὺς ἐπανελάβε τὸν ὄρκον του εἰς τὸ Σύνταγμα καὶ ἀνέλαβε τὴν ἐξουσίαν του.

III. Η ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

Ἡ Νομοθετικὴ Συνέλευσις

(1 Ὀκτωβρίου 1791 - 20 Σεπτεμβρίου 1792)

Συμφώνως πρὸς τὸ Σύνταγμα, τὸ ὁποῖον ἐψήφισεν ἡ πρώτη, ἡ ὀνομασθεῖσα διὰ τοῦτο Συντακτικὴ Συνέλευσις (Assemblée Constituante), ἐξελέγη τακτικὴ βουλή, ἡ Νομοθετικὴ Συνέλευσις (Assemblée législative), ἡ ὁποία συνῆλθε τὴν 1 Ὀκτωβρίου 1791. Ἡ πλειονότης ἀπετελεῖτο πάλιν ἀπὸ φιλοβασιλικούς. Μεγάλην ἐπιρροὴν ὅμως ἀπέκτησεν ἡ ἀριστερὰ περιλαμβάνουσα δημοκρατικούς, οἱ ὁποῖοι εἶχον χάσει τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Λουδοβίκον ΙΣΤ' μετὰ τὴν ἀπόπειραν τῆς φυγῆς. Δὲν ἤθελαν ὅμως τὴν ἀνατροπὴν τῆς βασιλείας. Οἱ περισσότεροι ἦσαν μέλη τῆς Λέσχης τῶν Ἰακωβίνων, διεκρίνοντο διὰ τὴν εὐχέρειαν τοῦ λόγου καί, ἐπειδὴ μερικοὶ διακεκριμένοι ἡγέται τῶν κατήγοντο ἀπὸ τὴν περιοχὴν τοῦ ποταμοῦ Ζιρόνδ (Gironde, νοτιοδυτικὴ Γαλλία, ὅπου ἡ πόλις Μπορντώ), ὠνόμασαν βραδύτερον ὅλον τὸ κόμμα Γιρονδίνους. Εἰς τὴν ἄκραν ἀριστερὰν καὶ ἐπὶ τῶν ὑψηλοτέρων θέσεων τοῦ βουλευτηρίου ἐκάθητο οἱ ὀλίγοι ἀνατρεπτικοί, οἱ περισσότεροι μέλη τῆς Λέσχης τῶν Κορδελιέ, ὀνομασθέντες λόγῳ τῆς θέσεώς των

Ὀρεινοὶ (Montagnards) καὶ κατ' ἐπέκτασιν οἱ ἀνατρεπτικοὶ ὠνομάσθησαν ἀπὸ τότε Ὀρεινοὶ ἢ τὸ Ὄρος (Montagne), ἐνῶ ἀντιθέτως οἱ συντηρητικοὶ ὠνομάσθησαν Πεδινοὶ ἢ Πεδιάς (Plaine).

Οἱ Γιρονδῖνοι καὶ ἰδίως οἱ Ὀρεινοὶ εἶχον ὑπὲρ αὐτῶν τὸν ὄχλον τῶν Παρισίων, τοὺς ὁποίους ὠνόμασαν sans culotte, διότι ἀπέφευγον τὴν ἀριστοκρατικὴν περισκελίδα (culotte) καὶ ἐφόρουν τὸ λαϊκὸν πανταλόνιον, ὥστε sans culotte ἤρχισε νὰ σημαίη τὸν ἐπαναστατικὸν τῶν ἄκρων.

Ἐπὶ τῷ Πόλεμῳ (20 Ἀπριλίου 1792)

Ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας καὶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσίας, πολεμικώτερος αὐτός, ὑπέγραψαν, παρακινούμενοι ἀπὸ τοὺς γάλλους μετανάστας, τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1792, συμμαχίαν στρεφομένην κατὰ τῆς ἐπαναστάσεως.

Εἰς τὴν Γαλλίαν ὁ βασιλεὺς καὶ οἱ φιλοβασιλικοὶ, ὅσοι καὶ οἱ ἐπαναστατικοί, δι' ἀντιθέτους λόγους, ἤθελον τὸν πόλεμον. Ἡ Συνέλευσις ἐκήρυξεν αὐτὸν κατὰ τῆς Αὐστρίας τὴν 20ῆν Ἀπριλίου 1792.

Ὁ πόλεμος ἤρχισε μὲ ἀποτυχίας, αἱ ὁποῖαι συνετέλεσαν νὰ ἐπιδεινωθῇ ἡ κατάστασις εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τῆς ξένης εἰσβολῆς ἡ Συνέλευσις ἐκήρυξε τὴν πατρίδα ἐν κινδύνῳ (La patrie en danger 11 Ἰουλίου 1792).

Ὁ ἀρχιστράτηγος τοῦ ἠνωμένου γερμανικοῦ στρατοῦ, ὁ πρῶστος κόμης τοῦ Μπραουνσβάικ (Braunschweig) ἐδημοσίευσεν ἀπειλητικὴν προκήρυξιν συνταχθεῖσαν ἀπὸ γάλλων μετανάστην. Πᾶς ἀνθιστάμενος κατὰ τοῦ συμμαχικοῦ στρατοῦ θὰ ἐτυφεκίζετο ὡς προδότης καὶ ἐν περιπτώσει ἐπιθέσεως κατὰ τῶν ἀνακτόρων ἢ πόλιν τῶν Παρισίων θὰ μετεβάλλετο εἰς τέφραν (25 Ἰουλίου 1792).

Ἡ Γαλλία ἐκινήθη ζωηρῶς. Κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς Fédération (14 Ἰουλίου) ἐθοφρουραὶ συνέρρεον εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Τὴν 30 Ἰουλίου ἔφθασαν 500 τῆς Μασσαλίας ψάλλοιτες τὸ νέον πολεμικὸν ᾄσμα, τὸ ὁποῖον εἶχε συνθέσει εἰς τὸ

Στρασβοῦργον ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ μηχανικοῦ Ρουζέ δὲ Λίλ (Rouget de Lisle) διὰ τὸν στρατὸν τοῦ Ρήνου.

Τὸ ᾠσμα ὠνομάσθη Μασσαλιῶτις (Marseillaise) καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ὁ ἔθνικὸς ὕμνος τῶν Γάλλων. Αἱ στροφαὶ τοῦ φλεγόμενου ἀπὸ θερμὸν πατριωτισμὸν ἐξηρέθισαν περισσότερο τὸν πληθυσμὸν τῶν Παρισίων.

Α ἱ σ υ ν ἑ π ε ι α ι

Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὁ ἀναβρασμὸς εἶχεν ἀπρόοπτους συνεπειάς. Τὴν νύκτα τῆς 9 πρὸς τὴν 10 Αὐγούστου 1792 οἱ Ἰακωβῖνοι ἐξεδίωξαν ἀπὸ τὴν δημαρχίαν τοὺς συντηρητικὸς συμβούλους καὶ ἐσχημάτισαν νέον κοινοτικὸν συμβούλιον, εἰς τὸ ὁποῖον παρεκάθηντο ὁ Δαντὼν, ὁ Μαρά καὶ ὁ Ρομπεισιέρ καὶ τὴν 10 ἐξήγειραν τὸν λαόν. Ἡ συνέλευσις ἐψήφισε τὴν ἀναστολήν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας καὶ ἀπεφάσισε τὴν σύγκλησιν νέας σ υ ν τ α κ τ ι κ ῆ ς σ υ ν ε λ ε ῦ σ ε ω ς.

Ἡ 10 Αὐγούστου 1792 ἐσήμαινε νέαν, ριζοσπαστικωτέραν ἐπανάστασιν.

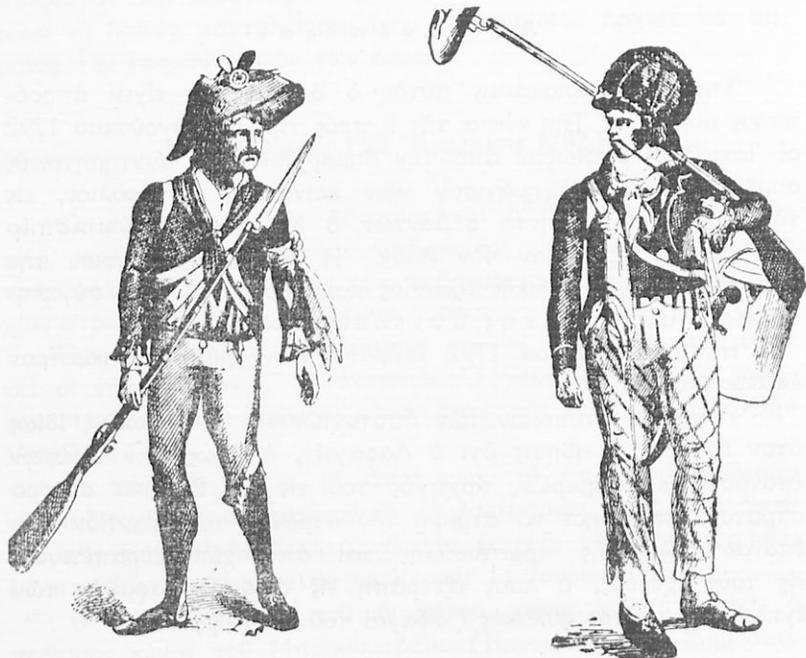
Ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν ἀποτυχιῶν εἰς τὸ μέτωπον, ἰδίως ὅταν ἐφθασεν ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Λαφαγιέτ, ὁ ἥρωρ τῶν πρώτων ἐπαναστατικῶν ἡμερῶν, ἀρχηγὸς τοῦ εἰς τὰ Βελγικὰ σύνορα στρατοῦ, ἐπεχείρησε νὰ στρέψῃ τὸν στρατὸν τοῦ ἐναντίον τῶν ἐπαναστατῶν τῆς πρωτευούσης καὶ ἀποτυχῶν ἐδραπέτευσεν εἰς τοὺς ἐχθρούς, ὁ λαὸς ἐξετράπη εἰς ἀπαισίας σφαγὰς τῶν ἐγκλειστων εἰς τὰς φυλακὰς (σφαγαὶ τοῦ Σεπτεμβρίου).

Βαλμὺ (20 Σεπτεμβρίου 1792)

Ἄλλ' ἢ αὐστροπρωσικὴ εἰσβολὴ τοῦ 1792 ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, διότι πρὸ τῆς ὀρμῆς τῆς γαλλικῆς νεολαίας ὁ κακῶς ὀργανωμένος στρατὸς τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ὁ πρωσικὸς στρατὸς δηλαδὴ καὶ τὸ σῶμα τῶν γάλλων μεταναστῶν, τὸ ὁποῖον τὸν ἐνίσχυεν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ ἐπροχώρει βραδέως. Αἴφνης ὅμως οἱ Γερμανοὶ πα-

ρετήρησαν, ὅτι αἱ συγκοινωνίαι των ἐκινδύνευον νὰ κοποῦν ἀπὸ τοὺς Γάλλους, οἱ ὁποῖοι ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Dumouriez καὶ τοῦ βοηθοῦ του Kellermann εἶχον ὀχυρωθῆ εἰς τὸ Valmy. Ἐβρομβάρδισαν τὴν πόλιν, ἀλλ' οἱ Γάλλοι ἐκράτησαν τὰς θέσεις των. Οἱ Πρῶσοι καὶ οἱ Γάλλοι εὐγενεῖς ἔμειναν κατὰπληκτοὶ πρὸ τῆς ἀντοχῆς τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, τὸν

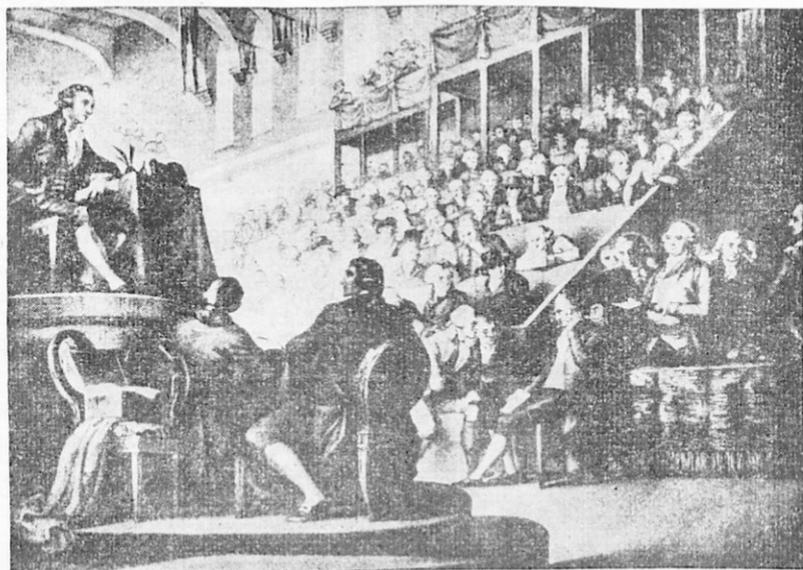
102. Γάλλοι στρατιῶται
(Γερμανικὴ γελοιογραφία τῆς ἐποχῆς)

ὁποῖον ὠνόμασαν « στρατὸν ὑποδηματοποιῶν καὶ ραπτῶν ». Ὁ Braunschweig θέλωρησε καλὸν νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ ἐξεκένωσεν ἐν σπουδῇ τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Ὁ γερμανὸς ποιητὴς Γκαίτε, ὁ ὁποῖος εἶχε παρακολουθήσει τὴν ἐκστρατεῖαν καὶ παρεῦρέθη εἰς τὴν ὑποχώρησιν, ἀντελήφθη τὴν σημασίαν τῶν γεγονότων. « Ἀπὸ τὸ μέρος αὐτὸ καὶ ἀπὸ σήμερον, εἶπεν, ἀρχίζει

νέα εποχή εις τήν παγκόσμιον ιστορίαν καί δύνασθε νά εἴπητε, ὅτι παρευρέθητε εις τήν ἀρχήν της ».

Ἀνακήρυξις τῆς Δημοκρατίας (21 Σεπτεμβρίου 1792)

Αἱ ἐκλογαί διὰ τήν νέαν ἐθνοσυνέλευσιν γενόμεναι διὰ καθολικῆς ψηφοφορίας — ἐνῶ εις τὰς δύο προηγουμένας ἐψήφισαν μόνον οἱ πληρώνοντες φόρον — ἔφεραν δημοκρατικὴν πλειο-

103. Ὁ Λουδοβίκος ΙΣΤ' πρὸ τοῦ Κουβάν

ψηφίαν. Οἱ Γιρονδῖνοι κατεῖχον τὴν δεξιάν, ἐνῶ ἡ ἀριστερὰ ἐπληρώθη ἀπὸ ὀρεινούς. Ὁ Ρομπειπιέρ καὶ ὁ Δαντὼν ἦσαν ἀπὸ τοὺς πρῶτους ἐκλεγέντας. Ἐξελέγη καὶ ὁ Μαρά.

Ἡ δευτέρα αὐτῆ ἐθνοσυνέλευσις τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ὀνομασθεῖσα Convention nationale ἢ ἀπλῶς Convent ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν τρία ἔτη περίπου (20 Σεπτεμβρίου 1792 - 26 Ὀκτωβρίου 1795) καὶ εἶναι ἡ κυρίως ἐπαναστατικὴ συνέλευσις.

Τὴν ἐπομένην τῆς συγκλήσεως ἡ Convention ἐψήφισε τὴν

κατάργησιν τῆς βασιλείας. (21 Σεπτεμβρίου). Ἀμέσως ἤρχισε σκληρὸς ἀνταγωνισμὸς τῶν κομμάτων. Οἱ Γιρονδῖνοι ἀντιπροσωπεύοντες τὴν δεξιάν, εἶχον ἀντιπάλους τοὺς Ὅρεινους, οἱ ὅποιοι ἐστηρίζοντο εἰς τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον τῶν Παρισίων.

Ὁ γαλλικὸς στρατὸς σχηματισθεὶς δι' ὀμαδικῆς κινητοποιήσεως τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, ὁ πρῶτος δηλαδὴ ἐθνικὸς στρατὸς τῆς Εὐρώπης, ὀδηγούμενος ἀπὸ νεαροῦ παρατόλμου στρατηγούς, ἐσημείωσε σημαντικὰς ἐπιτυχίας κατὰ τοῦ παλαιοῦ τύπου μισθοφορικοῦ στρατοῦ τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων. Εἰς τὸ τέλος τοῦ 1792 κατελήφθη ἡ Σαβοΐα καὶ ἡ Νίκαια, ἡ ἀριστερὰ ὄχθη τοῦ Ρήνου καί, μετὰ τὴν νίκην εἰς Ζεμάπ (Jemappes) τὸ Βέλγιον.

Οἱ ὄρεινοι ἐξώθησαν τὴν Convention εἰς τὰ ἄκρα. Ὁ βασιλεὺς Λουδοβίκος ΙΣΤ' ἐδικάσθη, κατεδικάσθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη (21 Ἰανουαρίου 1793).

Ἡ προσάρτησις τῶν καταληφθεισῶν χωρῶν καὶ ἡ ἐκτέλεισις τοῦ βασιλέως εἶχον συνέπειαν γενικῶν συνασπισμῶν κατὰ τῆς Γαλλίας, σοβαρὰν ἐξέγερσιν καὶ ταραχὰς εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ὁ στρατηγὸς Dumouriez ὁ νικητὴς τοῦ Valmy ἐπεχείρησε νὰ παρασύρῃ τὸν στρατὸν κατὰ τῶν πολιτικῶν ἀντιπάλων του, ἀλλ' ἀποτυχῶν ἐδραπέτευσεν εἰς τὸ αὐστριακὸν στρατόπεδον. Κατόπιν ἀγρίας πάλης οἱ ὄρεινοι ἐξώντωσαν τοὺς Γιρονδῖνους. Ἡ μνηστὴ ἐνὸς ἐξ αὐτῶν, ἡ Charlotte Corday ἐδολοφόνησε τὸν Μαρὰ εἰς τὴν οἰκίαν του ἐντὸς τοῦ λουτροῦ.

Ἡ τρομοκρατία (31 Μαΐου 1793 - 27 Ἰουλίου 1794)

Ἡ συνέλευσις ὑπὸ τὴν ἐντύπωσιν τῶν γεγονότων τούτων κατήρτισε τὴν περίφημον Ἐπιτροπὴν τῆς ἐθνικῆς σωτηρίας (Comité de Salut public, 6 Ἀπρ. 1793), τὴν ὁποίαν ἀπετέλεσεν ὁ Δαντὼν, ὁ ἰσχυρότατος ἄνθρωπος τῆς ἡμέρας μετὰ τῶν Ὅρειῶν, μὲ ἐννέα ὀπαδοὺς του. Εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐσχηματίσθησαν παραρτήματα τῆς ἐπιτροπῆς, αἱ λεγόμεναι ἐπιτροπαὶ τῆς ἐποπτείας, καὶ εἰς αὐτὰς περιῆλθεν οὐσιαστικῶς ἡ ἐξουσία. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Γαλλία ἐξουσιάζετο ἀπὸ τοὺς ἄκρως

ἐπαναστατικούς, οἱ ὅποιοι ἔλαβον τὸ κοινὸν καὶ περιβόητον ὄνομα Ἰακωβῖνοι.

Κατ' εἰσήγησιν τοῦ Δαντῶν ἐσχηματίσθη ἕκτακτον ἐπαναστατικὸν δικαστήριον μετὰ παραρτημάτων εἰς τὰς ἀντιδραστικὰς ἐπαρχίας καὶ ἤρχισαν καταγγελίαι κατὰ τῶν ὑπόπτων καὶ ὁμαδικαὶ θανατώσεις. Ἀντιδραστικοὶ ἱερεῖς, μετανάσται καὶ γενικῶς πᾶς ὁ ἀντιφρονῶν ἢ ἀποδοκιμάζων τὰς πράξεις τῶν κυβερνῶντων συνελαμβάνετο καὶ μετὰ πρόχειρον διαδικασίαν ὠδηγεῖτο εἰς τὴν λαιμητόμον. Διὰ τοῦτο, τὴν περίοδον τῶν 14 μηνῶν ἀπὸ τοῦ Μαΐου τοῦ 1793 μέχρι τοῦ Ἰουνίου 1794 ὠνόμασαν Τρομοκρατίαν (Terreur).

Ὁ Δαντῶν ἐθεώρει τὴν τρομοκρατίαν ὡς προσωρινὸν μέτρον πρὸς στερέωσιν τῆς δημοκρατίας. Ἄλλ' ἤλθεν εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς ἀδιαλλάκτους, τῶν ὁποίων ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Ρομπεισιέρ. Κατεδικάσθη καὶ ἀπεκεφαλίσθη μετὰ τοῦ Δεμουλνέν, ὁ ὁποῖος εἰς τὴν ἐφημερίδα του *Le Vieux Cordelier* εἶχεν ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν ὑπερβολῶν τῆς τρομοκρατίας. Τότε ἐκυριάρχησεν ὁ Ρομπεισιέρ καὶ μετὰ τὴν ψήφισιν νόμου, ὁ ὁποῖος ἐπέτρεπε τὴν ἄνευ μαρτύρων καταδίκην, αἱ θανατικαὶ ἐκτελέσεις ὑπερέβησαν πᾶν ὄριον. Κατὰ τὴν τρομοκρατίαν ἡ λαιμητόμος ἐλειτούργησε τακτικῶς εἰς δύο θέσεις τῶν Παρισίων. Ἐγίναν περὶ τὰς 2600 θανατώσεις, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 1376 ἐντὸς τῶν τελευταίων 39 ἡμερῶν, κατὰ τὰς ὁποίας ἐκυριάρχησεν ὁ Ρομπεισιέρ.

Κατὰ τὴν τρομοκρατίαν ὁ Χριστιανισμὸς κατηργήθη ἐπισημῶς. Ἀντὶ τῆς χριστιανικῆς χρονολογίας εἰσήχθη ἡ μέτρησις ἀπὸ δημοκρατίας (27 Σεπτεμβρίου 1792), τὰ λατινικὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν ἀντικατεστάθησαν διὰ λαϊκῶν ὀνομάτων (π.χ. *Vendémiaire*, *Brumaire* κτλ.). Ἀντὶ τῆς διαιρέσεως εἰς ἑβδομάδας εἰσήχθη ἡ διαίρεσις εἰς δεκάδας καὶ ἡ δεκάτη ἀφιερῶθη εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος.

Μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Δαντῶν ὁ Ρομπεισιέρ ἐκυβέρνησεν ὡς δικτάτωρ μετὰ τῶν διαβοήτων ὁπαδῶν του Σαιν Ζιούστ (*Saint Just*) καὶ Κουθὸν (*Couthon*). Ἄλλὰ δὲν ἤργησε νὰ γίνῃ μισητὸς καὶ ἐπίφοβος καὶ εἰς τοὺς ὁπαδοὺς του ἀκόμη. Ὅρεινοὶ καὶ μετριοπαθεῖς συνεννοήθησαν καὶ παρεσκεύασαν

τὴν περίφημον ἡμέραν τῆς 9 Thermidor (28 Ἰουλίου 1794), κατὰ τὴν ὁποίαν μετὰ θυελλώδη συνεδρίαν τῆς Συνελεύσεως ὁ Ρομπεισιέρ συνελήφθη μετὰ τῶν ἐμπίστων του. Ὁ περιβόητος δημεγέρτης ἀνῆλθε τὴν λαιμητόμον καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ συλληφθέντες βουλευταί, πολλὰ μέλη τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου, Ἰακωβίνοι τοῦ ἐπαναστατικοῦ δικαστηρίου κ.ἄ., τὸ ὅλον 104 ἄτομα.

Τὸ Διευθυντήριον (27 Ὀκτωβρίου 1795 - 9 Νοεμβρίου 1799)

Ἡ πτώσις τοῦ Ρομπεισιέρ εἶχε βαθυτέραν σημασίαν. Ἡ ἐπαναστατικὴ ὀρμὴ εἶχεν ἐκπνεῦσει καὶ ἤρχιζεν ἡ ἀντίδρασις.

104. Ὁ Ρομπεισιέρ

Ἡ τρομοκρατηθεῖσα τάξις τῶν εὐπόρων ἀνεθάρρῃσεν. Οἱ νέοι τῆς τάξεως ταύτης, ἡ λεγομένη χρυσῆ νεολαία (jeunesse dorée) ἐπετέθησαν κατὰ τῆς λέσχης τῶν Ἰακωβίνων, ἡ ὁποία ἐκλείσθη κατὰ διαταγὴν τῆς Συνελεύσεως.

Εἰς τὴν Convention ἐπεκράτησαν οἱ συντηρητικοί, οἱ ὁποῖοι προέβησαν εἰς τὴν σύνταξιν νέου Συντάγματος πολὺ συντηρητικοῦ. Δι' αὐτοῦ ἡ ἐκτελε-

στικὴ ἐξουσία ἐδόθη εἰς Διευθυντήριον (Directoire) ἀπὸ πέντε ἀνδρας, οἱ ὁποῖοι ἐκυβέρνηον τῇ βοηθείᾳ δύο βουλῶν, τοῦ Συμβουλίου τῶν Πεντακοσίων καὶ τοῦ Συμβουλίου τῶν Γερόντων (Conseil des Anciens) ἐκ 250 ἀνδρῶν ἡλικίας ὑπὲρ τὰ τεσσαράκοντα ἔτη. Ἄλλὰ διὰ τὰ ἀντεπεξέληκα κατὰ τῶν μοναρχικῶν, οἱ ὁποῖοι, ἐνθαρρυνθέντες ἐκ τῆς νέας καταστάσεως, ἐζήτηον τὴν ἐπαναφέρειν τὴν βασιλείαν, ἡ Συνέλευσις ἀπεφάσισεν, ὅπως οἱ μέλλοντες τὴν ἐκλεγοῦν διὰ τὴν

νέαν βουλήν ληφθούν κατὰ τὰ δύο τρίτα ἀπὸ τὰ μέλη τῆς Convention, διὰ νὰ ἐξασφαλισθῆ δημοκρατικὴ πλειοψηφία. Τὸ νέον σύνταγμα ἔγινε δεκτὸν διὰ δημοψηφίσματος.

Ἄλλ' ἡ μοναρχικὴ μερὶς τῆς πρωτεύουσας προσεταιρισθεῖσα τὴν ἔθνοφρουρὰν ἐπεχείρησε διὰ πραξικοπήματος νὰ ἀνατρέψῃ τὸ καθεστῶς. Ἡ συνέλευσις εὐρεθεῖσα εἰς δύσκολον θέσιν ἀνέθεσε τὴν ἄμυναν εἰς τὸν νεαρὸν στρατηγὸν Ναπολέοντα Βοναπάρτην, ὁ ὁποῖος εἶχε διακριθῆ εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Τουλὸν. Ὁ Ναπολέων κατέπνιξεν εὐχερῶς τὴν στάσιν διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πυροβολικοῦ.

Τὰ δημιουργήματα τῆς ἐπαναστάσεως

Μέγα μέρος τοῦ ἔργου τῆς ἐπαναστάσεως ἦτο ἀρνητικόν, διότι κατ' ἀρχὰς ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἀνατροπὴν τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος. Ἄλλ' ἡ ἐπανάστασις διεπνέετο ἐπίσης ἀπὸ ζωηρὸν πόθον δημιουργίας. Καὶ οἱ φοβερῶτεροι ἀπὸ τοὺς τρομοκράτας εἶχον σχέδια προοδευτικὰ καὶ ἀνθρωπιστικά.

Τὸ σύνταγμα τοῦ 1792 ὥρισε νὰ εἶναι ἡ ἐκπαίδευσις κοινὴ καὶ νὰ παρέχεται δωρεὰν δι' ὅλους τοὺς πολίτας. Ἡ Convention ἀπεφάσισε κατ' εἰσήγησιν τοῦ Δαντῶν νὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ καί, παρὰ τοὺς ἐξωτερικοὺς καὶ ἐσωτερικοὺς περισπασμούς, ἡ ἐπανάστασις ἔφερεν εἰς τὴν ζωὴν ἰδρύματα, τὰ ὁποῖα τιμοῦν τὴν Γαλλίαν. Οἱ χρόνοι τῆς τρομοκρατίας δὲν εἶναι μόνον χρόνοι αἱμάτων καὶ βιαιοπραγίας, ὅπως φαντάζονται συνήθως, ἀλλὰ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐπετελέσθησαν ἔργα μεγάλης σημασίας. Τὸ πρωτοτυπώτερον δημιούργημα τῆς Convention ἀπὸ ἀπόψεως ἐκπαιδευτικῆς εἶναι ἡ Ecole Normale, δηλαδὴ διδασκαλεῖον, μὲ ἐσωτερικοὺς μαθητὰς καὶ αὐστηρὰν ὀργάνωσιν εἰς τὸ ὁποῖον μορφώνονται οἱ καθηγηταὶ τῶν γυμνασίων. Γενικῶς ἐφρόντισε διὰ τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν, ἰδρύσασα πλῆθος δημοτικῶν σχολείων. Πρὸς τούτοις ἵδρυσε Πολυτεχνεῖον πρὸς μόρφωσιν μηχανικῶν. Αἱ Ἀκαδημίαι ἐν τῷ μεταξύ κατηργήθησαν ὡς ἀντιδραστικὰ ἰδρύματα καὶ ἀντ' αὐτῶν ἐδημιουργήθησαν Ἰνστιτούτα πρὸς καλλιέργειαν τῶν Φυσικῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν. Πλήν τούτων ἵδρυσε Μουσεῖον

Φυσικῆς Ἱστορίας καὶ Ὀδείου. Τέλος σημαντικώτατον ἔργον τῆς Convention ἦτο ἡ μεταρρύθμισις τοῦ μετρικοῦ συστήματος καὶ ἡ εἰσαγωγή τοῦ δεκαδικοῦ.

IV. ΠΟΛΕΜΟΙ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

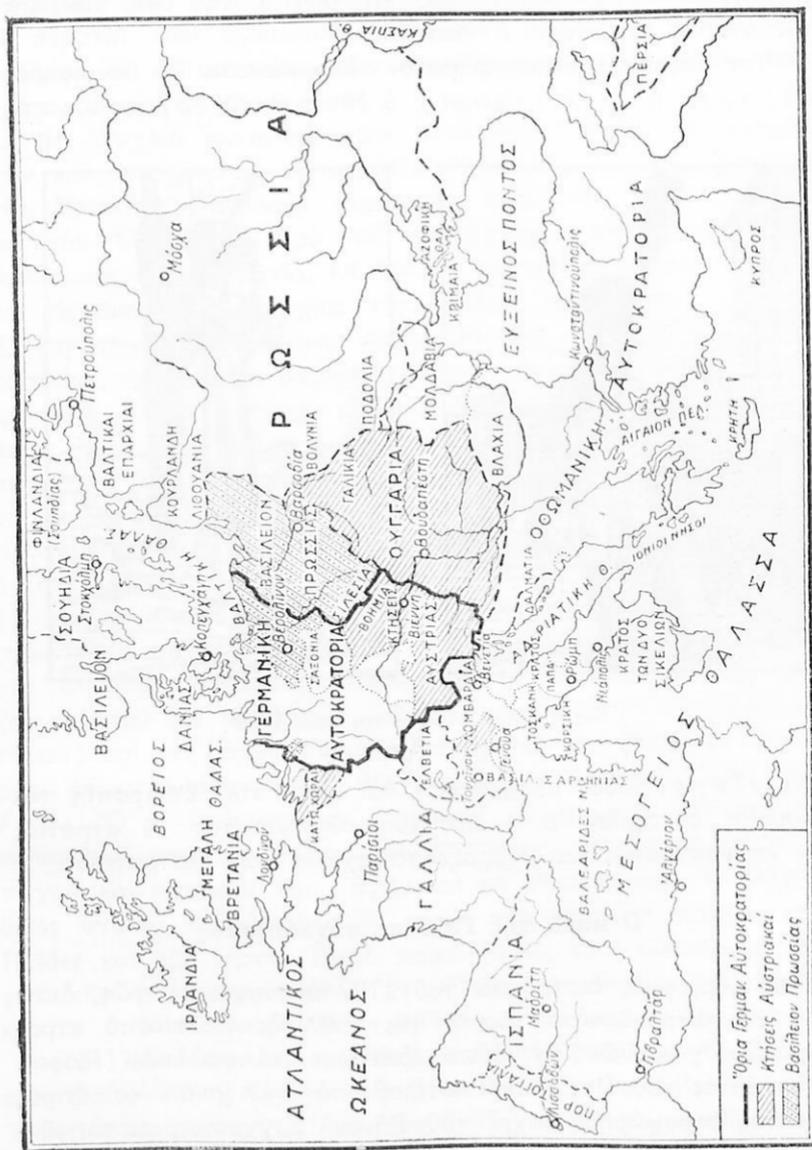
Ἡ νέα τακτικὴ

Ἡ ἐπανάστασις ἀπέλυσε θύελλαν πολέμων εἰς τὴν Εὐρώπην, διότι πολλοὶ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης συνησπίσθησαν κατ' αὐτῆς.

Ἀπέναντι αὐτῶν οἱ Γάλλοι ἔδειξαν ἀντοχὴν καὶ πρωτοφανῆ δραστηριότητα καὶ πολεμικὴν ὄρμην. Νεαροὶ στρατηγοὶ ὀδηγοῦντες τὸν στρατὸν περιήγαγον τὰς νικηφόρους σημαίας των εἰς διαφόρους χώρας καὶ διέδωσαν τὰς ἐπαναστατικὰς ἰδέας.

Μέχρι τῶν χρόνων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως οἱ στρατοὶ τῶν εὐρωπαϊῶν ἡγεμόνων ἀπετελοῦντο, καθὼς γνωρίζομεν, ἀπὸ μισθοφόρους. Ὁ στρατὸς τῆς ἐπαναστάσεως συνεκροτήθη ἀπὸ τὴν γαλλικὴν νεολαίαν, ἡ ὁποία προσεκλήθη ὑπὸ τὰ ὅπλα, διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν πατρίδα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Γάλλοι κατάρθωσαν νὰ συναθροίσουν ὑπὸ τὰς σημαίας μάζας ἀνθρώπων πρωτοφανεῖς εἰς τὴν ἱστορίαν. Ὁ στρατὸς αὐτὸς εἶχε τὸ προσὸν νὰ μὴ εἶναι τόσον δαπανηρὸς, ὅσον ὁ μισθοφορικὸς τῶν ἡγεμόνων. Δέν διεκρίνετο διὰ τὴν αὐστηρὰν πειθαρχίαν, ἀλλ' εἶχε θερμὸν ἐνθουσιασμόν, πλατυτέραν καὶ φωτεινότεραν ἀγάπην τῆς πατρίδος, διότι οἱ γάλλοι στρατιῶται ἐνισχύοντο ἀπὸ τὴν πίστιν, ὅτι πολεμοῦν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν λαῶν.

Ἡ σύστασις τοῦ στρατοῦ τῆς Γαλλίας ἀνεστάτωσε τὴν τακτικὴν. Οἱ ὀδηγοὶ του, παράτολμοι καὶ συνήθως νέοι, ταχέως προαχθέντες εἰς στρατηγούς, περιεφρόνησαν τὴν παλαιότεραν μέθοδον. Ἐπετίθεντο μὲ πυκνὰς φάλαγγας ἐπιδιώκοντες νὰ συγκεντρώσουν ἀνωτέραν δύναμιν κατὰ τοῦ κυρίου σώματος τοῦ ἐχθροῦ. Διὰ τοῦτο τὸ πᾶν ἐξηρτᾶτο ἀπὸ συνδυασμένας

105. 'Η Εύρώπη τὸ 1789

κινήσεις και συγκεντρώσεις πρὸ τῆς μάχης. Τῆς νέας τακτικῆς ἀριστοτέχνης ἀνεδείχθη ὁ Ναπολέων.

Τὸν ἐπαναστατικὸν στρατὸν διωργάνωσεν ὁ περίφημος Λάζαρος Καρνὸ (Carnot), ὁ ἐπνομασθεὶς ὀργανωτῆς

106. Γάλλοι στρατιῶται τοῦ 1794

τῆς νίκης, σοφὸς μαθηματικὸς καὶ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Δημοσίας σωτηρίας, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰς 14 στρατιάς τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἐχάραξε τὰ σχέδια τῶν ἐκστρατειῶν.

Ὁ κατὰ τῆς Γαλλίας συνασπισμὸς

Ἡ γερμανικὴ ἐκστρατεία τοῦ 1792 ἀπέτυχεν οἰκτρῶς, διότι πρὸ τῆς ἀπροσδοκῆτου ὀρμῆς τῆς γαλλικῆς νεολαίας ὁ στρατὸς τῶν γερμανῶν ἡγεμόνων ἐξεκένωσε τὸ γαλλικὸν ἔδαφος. Ὁ στρατὸς τοῦ Dumouriez κατέλαβε τὸ Βέλγιον καὶ ἕτερος στρατὸς ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ Ρήνου. Συγχρόνως κατελήφθησαν πρὸς νότον ἡ Νίκαια καὶ ἡ Σαβοΐα, αἱ ὁποῖαι ἐκηρύχθησαν δημοκρατίαι ὑπὸ τὸ ὄνομα Δημοκρατίαι τῶν Ἀλ-

λοβρόγων. Βαθεία συγκίνησης κατείχεν ὄλην τὴν Εὐρώπην, οἱ στρατοὶ τῶν ἡγεμόνων ἐπολέμουν ἀπροθύμως κατὰ τῶν Γάλλων καὶ οἱ κάτοικοι τῶν καταλαμβανομένων χωρῶν ἐδέχοντο αὐτοὺς ὡς ἐλευθερωτὰς.

Ἡ Ἀγγλία συνήνωσε τότε κατὰ τῆς Γαλλίας διὰ χρημάτων καὶ ἀπειλῶν τὸν αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας, τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας, πολλοὺς γερμανοὺς ἡγεμόνας, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Ὀλλανδίαν. Πρὸ τοῦ συνασπισμοῦ αὐτοῦ ἐφάνη κινδυνεύουσα ἡ δημοκρατία. Οἱ Γάλλοι ἠττήθησαν εἰς πολλὰ μέρη καὶ εἰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς Γαλλίας ἐξερράγησαν στάσεις. Ὁ στρατηγὸς Dumouriez, ἐξοργισθεὶς διὰ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ βασιλέως, ἠθέλησε νὰ στρέψῃ τὸν στρατόν του κατὰ τῶν δημοκρατικῶν. Ἄλλ' ἀπέτυχε καὶ ἠυτομόλησε πρὸς τοὺς ἐχθροὺς, ὅπως εἶχε πράξει τοῦτο πρὸ αὐτοῦ ὁ La Fayette. Διὰ τοῦτο ἐπικράτησε γενικὴ δυσπιστία κατὰ τῶν εὐγενῶν στρατηγῶν, οἱ ὅποιοι ἀντικατεστάθησαν σχεδὸν ὅλοι δι' ἀξιωματικῶν ἀστικῆς προελεύσεως, ἀπὸ τοὺς ὁποίους πολλοὶ ἦσαν νεαρῶτατοι, ὡς ὁ Πισεγκρού (Pichegru) 33 ἐτῶν, ὁ συμπαθὴς καὶ ἡρωϊκὸς Χὸς (Hoche) μόλις 25 ἐτῶν, ὁ Ναπολέων Βοναπάρτης κ.ἄ. Ὑπὸ τὰς περιστάσεις αὐτὰς ὑπερίσχυσαν οἱ Ἰακωβίνοι καὶ ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Δημοσίας σωτηρίας ἔστειλεν εἰς τὰ σύνορα μεγάλας μάζας στρατοῦ διὰ τῆς ὁμαδικῆς στρατολογίας (l'énée en masse) καὶ μετ' ἀποφασιστικὰς μάχας ἐπὶ τῶν βελγικῶν συνόρων ἀνακατελήφθησαν τὸ Βέλγιον καὶ ἡ ἀριστερὰ ὄχθη τοῦ Ρήνου. Ὁ δὲ Pichegru μετ' ἐπιμόνους μάχας κατὰ τοῦ ἀγγλο-ολλανδικοῦ στρατοῦ διέβη τοὺς βραχίονας τοῦ Ρήνου ἐπὶ τῶν πάγων καὶ κατέλαβε τὴν Χάγην καὶ τὸ Ἄμστερνταμ. Ὁ ὀλλανδικὸς στόλος ἀποκλεισθεὶς ἐν μέσῳ τῶν πάγων μεταξὺ τῆς Helder καὶ τῆς νήσου Texel παρεδόθη εἰς τοὺς οὐσσάρους τῆς γαλλικῆς ἐμπροσθοφυλακῆς. Ἡ Ὀλλανδία ἀνεκρήχθη δημοκρατία ὑπὸ τὸ ὄνομα Βαταβικὴ δημοκρατία.

Τὸ 1795 ὁ συνασπισμὸς διεσπιάσθη. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας διὰ συνθήκης ὑπογραφέϊσθαι ἐν Βασιλείᾳ (Basel) τῆς Ἑλβετίας εἰρήνευσε (6 Ἀπριλίου 1795) καὶ διὰ μυστικῆς συμφωνίας ἀνεγνώρισε τὴν ὑπὸ τῶν Γάλλων κατοχὴν τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ρήνου. Ἀπὸ τότε ἡ Πρωσσία διετέλεσεν ἐν εἰ-

ρήνη μέχρι τοῦ 1806. Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος εἰρήνευσε καὶ ἡ Ἰσπανία.

Τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀρχίσει ἡ Convention, ἐξηκολούθησε τὸ Διευθυντήριον. Ἡ Αὐστρία ἀπομονωθεῖσα ἠπειλήθη ἀπὸ τρεῖς γαλλικὰς στρατιάς. Τὰς δύο ἀπ' αὐτὰς ἐστράματῃσεν ἐπὶ τοῦ Ρήνου ὁ ὀνομαστὸς στρατάρχης Ἀρχιδούξ Κάρολος. Ἄλλ' ὁ ἀρχηγὸς τῆς τρίτης στρατιάς Ναπολέων Βοναπάρτης ἐγένεν ἔνδοξος κατὰ τὴν ὀνομαστὴν ἐκστρατείαν τῆς Ἰταλίας (1796). Τέλος ἡ Αὐστρία ὑπεχρέωθη νὰ κλείσῃ τὴν Εἰρήνην τοῦ Καμποφόρμιο (Campo-Formio, 17 Ὀκτωβρ. 1797), διὰ τῆς ὁποίας παρεχώρησε τὸ Βέλγιον εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Λομβαρδίαν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ναπολέοντος δημιουργηθεῖσαν Ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων Δημοκρατίαν καὶ διὰ μυστικῆς συμφωνίας ἀνεγνώριζε καὶ αὕτη τὴν κυριαρχίαν τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ρήνου. Ὡς ἀντιστάθμισμα ἔλαβε τὴν χώραν τῆς βενετικῆς δημοκρατίας, τὴν ὁποίαν κατέλυσεν ὁ Ναπολέων.

Ὁ κατὰ θάλασσαν πόλεμος

Μετὰ τὴν εἰρήνην τοῦ Καμποφόρμιο μόνη ἡ Ἀγγλία ἔμεινεν ὑπὸ τὰ ὅπλα. Γαλλία καὶ Ἀγγλία ἐπάλαισαν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν θάλασσαν. Τὰ πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν τότε ξύλινα καὶ ἐκινουῦντο δι' ἰστίων. Τὰ κατ' ἐξοχὴν πολεμικὰ ἦσαν τὰ πλοῖα τῆς γραμμῆς, τὰ ὁποῖα ἔφερον μέχρις 120 τηλεβόλων, ἐνῶ αἱ φρεγάται ἦσαν ἐλαφρότεραι καὶ ταχυπλώτεραι, ὥπλισμέναι μὲ 30-60 τηλεβόλα.

Κατὰ τοὺς πολέμους τῆς ἐπαναστάσεως ἡ Ἀγγλία εἶχε στόλον πολὺ ἀνώτερον. Διὰ τοῦτο ὁ ἀγγλικὸς στόλος ἐθαλασοκράτει, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθῶνῃ νὰ ἀποκλείῃ ἐντελῶς τὰ παράλια τῆς Γαλλίας. Τὸ 1793 προσκληθεὶς ὑπὸ τῶν βασιλοφρόνων ἐπαναστατῶν κατέλαβε τὴν Τουλόνη, τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ, ὅταν ἔφθασεν ὁ γαλλικὸς στρατός, ἀλλὰ κατέκαυσε τὸν λιμένα καὶ τὰ εὑρεθέντα ἐκεῖ πολεμικά. Κατὰ τὰς συγκρούσεις εἰς τὴν θάλασσαν ὑπερίσχυοῦ συνήθως οἱ Ἀγγλοὶ.

Ἡ ἐκστρατεία εἰς Αἴγυπτον

Μετὰ τὰς ἐν Ἰταλίᾳ νίκας τὸ Διευθυντήριον περιέβαλε τὸν Ναπολέοντα μὲ μεγάλας τιμὰς καὶ ἀνέθεσεν εἰς αὐτὸν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κατὰ τῆς Ἀγγλίας πολέμου. Ὁ Ναπολέων ἐμελέτησε τὸ σχέδιον ἀποβάσεως εἰς τὴν Μεγάλῃν Βρεττανίαν, τὸ ὁποῖον δὲν κατῴρθωσε νὰ πραγματοποιήσῃ. Ἐσκέφθη τότε νὰ προσβάλλῃ τὴν βᾶσιν τῆς ἀγγλικῆς δυνάμεως, τὰς Ἰνδίας, καταλαμβάνων τὴν Αἴγυπτον.

Ἡ Αἴγυπτος ἀνήκεν ὀνόματι μόνον εἰς τὸν Σουλτάνον, διότι τὴν ἀρχηγίαν κυρίως εἶχον οἱ Μαμελοῦκοι μπέηδες, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Μαμελοῦκων πολεμιστῶν. Ὁ Ναπολέων συνεκέντρωσεν εἰς Τουλὸν ἐκλεκτὸν στρατὸν ἀπὸ 35 χιλ. καὶ ἔλαβε μαζί του τοὺς καλυτέρους ἀξιωματικούς, οἱ ὅποιοι εἶχον διακριθῆ εἰς τὸν πόλεμον τῆς Ἰταλίας, καθὼς καὶ διαφόρους σοφοὺς, καλλιτέχνας καὶ τεχνίτας, γεωργικὰς μηχανὰς, καὶ ὀλόκληρον ὑλικόν, ὅπως ὀρύξῃ τὸν ἰσθμὸν τοῦ Σουέζ. Τὸ μυστικὸν ἐκρατήθη ἀρκετὰ καλὰ, καθ' ὅσον ὁ Ναπολέων διέδιδεν, ὅτι ἠτοίμαζεν ἀπόβασιν εἰς τὴν Μ. Βρεττανίαν. Πιστεύων εἰς τὰς φήμας ὁ ναύαρχος τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου τῆς Μεσογείου, ὁ περίφημος Νέλσων (Nelson, 1758 - 1805), ἀπέκλεισε τὴν διάβασιν τοῦ Γιβραλτάρ καὶ ἄφησεν οὕτω τὸν Ναπολέοντα νὰ πλεύσῃ ἀκωλύτως εἰς Αἴγυπτον (19 Μαΐου 1798).

Καθ' ὁδὸν ὁ Ναπολέων κατέλαβε τὸν ὀχυρώτατον λιμένα τῆς Μάλτας (11 Ἰουνίου) καὶ ἀπέκτησεν οὕτως ἰσχυρὰν ναυτικὴν βᾶσιν. Τὴν νῆσον κατεῖχον οἱ Ἰωαννῖται ἰππῶται, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὴν Ρόδον ὁ σουλτάνος Σουλεῦμάν. Ἀμέσως κατόπιν ὁ γαλλικὸς στρατὸς ἀπεβιβάσθη ἀκωλύτως εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἀβουκίρ κατέλαβε τὴν Ἀλεξάνδρειαν (1 Σεπτεμβρ.) καὶ ἐβάδισε κατὰ τοῦ Καΐρου. Ἡ ἀντίστασις τῶν Μαμελοῦκων ἦτο ἀσήμαντος, ἀλλ' εἶχε νὰ παλαίσῃ πρὸς τὰς κλιματικὰς συνθήκας, τὰς ὁποίας δὲν εἶχε προβλέψει. Οἱ στρατιῶται, ὀδεύοντες διὰ τῶν ἀνύδρων ἐρήμων ὑπὸ τὸν καυστικὸν ἥλιον, ἐνδεδυμένοι τὰς βαρεῖας χειμερινὰς στολὰς, καταλαμβάνοντο ὑπὸ ἀπελπισίας καὶ μερικὸι ἠτύοκτόνησαν.

Οἱ Μαμελοῦκοι ἵππεις ἐπεχείρησαν νὰ φράξουν τὴν πρὸς τὸ Κάϊρον ὁδόν, ἀλλ' ἦσαν τελείως ἀνίσχυροι κατὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πεζικοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ. Κατὰ τὴν μάχην τῶν Πυραμίδων, ὅπως ὠνόμασεν ἐπὶ τὸ πομπωδέστερον τὴν σύγκρουσιν αὐτὴν ὁ Ναπολέων (21 Ἰουλ.), τὸ γαλλικὸν πυροβολικὸν ἐθέρισε δύο χιλιάδας Μαμελοῦκους, ἐνῶ μόνον 30 Γάλλοι ἐφονεύθησαν. Οὕτω τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1798 ὅλη ἡ Αἴγυπτος εἶχε περιέλθει ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Γάλλων.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἔφθασεν ὁ Νέλσων, ἀφοῦ εἶχεν ἀναζητήσει εἰς ὅλην τὴν Μεσόγειον τοὺς Γάλλους καὶ εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἄβουκίρ κατέκαυσε τὸν γαλλικὸν στόλον (1 Αὐγ.). Ἡ Τουρκία ἐπίσης ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Γαλλίας. Ὁ Ναπολέων ἐστράφη τότε κατὰ τῆς Συρίας (Φεβρ. 1799). Μὲ μικρὰν δύναμιν ἐπέρασε τὴν μεταξύ Αἰγύπτου καὶ Συρίας ἕρημον καὶ κατέλαβε τὴν Ἰόππην. Ἄλλ' ἀπέτυχε προσβαλὼν τὴν ὀχυρὰν θέσιν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τῆς Ἀκρας. Ἐπιστρέψας εἰς Αἴγυπτον ἐνίκησε τὸν τουρκικὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἀποβιβάσει ὁ ἀγγλικὸς στόλος εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Ἄβουκίρ.

Ἡ θέσις ὅμως τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἦτο κρίσιμος, διότι δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ διατηρηθῇ εἰς τὴν Αἴγυπτον, οὔτε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Κατὰ τὴν δυσχερῆ αὐτὴν στιγμήν ὁ Ναπολέων προσεκλήθη κρυφίως ἀπὸ τὸ Διευθυντήριον, διότι ἡ πολιτικὴ κατάστασις εἶχε περιπλακῆ εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσιν. Ἄνεχώρησε κρυφίως μετὰ τῶν ἀφωσιωμένων στρατηγῶν καὶ ἀξιωματικῶν καὶ κατῴρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ γαλλικὸς στρατός, τὸν ὁποῖον ἐγκατέλειψεν εἰς Αἴγυπτον, ἐσυνθηκολόγησε κατόπιν πολλῶν περιπετειῶν μὲ τοὺς Ἄγγλους ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μετακομισθῇ εἰς Γαλλίαν (1801). Ὑπὸ τὸν αὐτὸν ὄρον παρεδόθη καὶ ἡ γαλλικὴ φρουρὰ τῆς Μάλτας.

Τοιοῦτον ἦτο τὸ τέλος τῆς εἰς Αἴγυπτον ἐκστρατείας. Ἐξ αὐτῆς ὠφελήθη σημαντικῶς ἡ ἐπιστήμη, διότι οἱ Γάλλοι σοφοὶ ἐμελέτησαν τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ὀργάνωσιν τῆς χώρας, καθὼς καὶ τὸ ἀρδευτικὸν σύστημα τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου καὶ κατήρτισαν τὸ σχέδιον τῆς διώρυγος μεταξύ* μεσο-

γείου και Ἐρυθρᾶς. Τὸ Αἴγυπτιακὸν Ἴνστιτοῦτον, τὸ ὁποῖον συνέστησεν ὁ Ναπολέων (22 Αὐγ. 1798) εἰς τὸ Κάιρον, ἔκαμε πολλὰς παρατηρήσεις καὶ ἐμελέτησε μνημεῖα ἄγνωστα μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων. Βραδύτερον ὁ γάλλος σοφὸς Σαμπολλιὸν (Champollion) ἐθεμελίωσε τὴν Αἴγυπτιολογίαν ἀναγνώσας τὴν ἱερογλυφικὴν γραφὴν. Τὰ πορίσματα τῶν μελετῶν αὐτῶν ἐδημοσιεύθησαν εἰς μέγα σύγγραμμα ὑπὸ τὸν τίτλον ἢ Αἴγυπτος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Κ'

Η ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΟΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

Ι. ΑΝΥΨΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ύπατειά και Αὐτοκρατορία

ΑΤΑ τοὺς χρόνους τῶν πολιτικῶν κλονισμῶν συμβαίνει πολλάκις ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν δύο πολιτικῶν φατριῶν νὰ προκύψῃ στρατιωτικὴ δεσποτεία. Τοῦτο συνέβη εἰς τὰς ἀρχαίας ἑλληνικὰς πολιτείας, ὅπου ἀπὸ τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν εὐπατριδῶν καὶ τοῦ δήμου ἐγεννήθη ἡ τυραννίς, ὅπως καὶ εἰς τὴν Ρώμην ἀπὸ τὴν πάλην τῶν πατρικίων καὶ πληβείων προῆλθεν ἡ καισαρική ἀρχή.

Ὁμοίως εἰς τὴν Γαλλίαν ἀπὸ τοὺς κλονισμοὺς τῆς ἐπαναστάσεως ἐγεννήθη ἡ αὐτοκρατορία τοῦ Ναπολέοντος. Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς τρομοκρατίας ἐξεδηλώθη ζωηρὰ ἀντίδρασις, ἡ ὁποία ἐνισχύετο διαρκῶς κατὰ τὴν χαλαρὰν διοίκησιν τοῦ Διευθυντηρίου. Ὁ λαὸς ἤρχισε νὰ ἀνησυχῇ, διότι ἔβλεπε νὰ κινδυνεύουν τὰ ἀποκτήματα τῆς ἐπαναστάσεως. Ὑπεστήριξε τότε ἓνα νικηφόρον στρατηγόν, τὸν Ναπολέοντα, ὁ ὁποῖος ἐσυμβόλιζε δι' αὐτὸν τὴν δημοκρατίαν καὶ ἦτο ἡ ἀσφάλεια τῶν δικαιομάτων, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἀποκτήσει μὲ τὴν ἐπανάστασιν. Ὁ Ναπολέων ἀνηγορεύθη κατ' ἀρχὰς Ὑπάτος (1799), βραδύτερον, Αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων (1804) καὶ ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ἐπὶ 16 περίπου ἔτη. Τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἱστορίας των οἱ Γάλλοι ὀνομάζουν Ὑπατείαν (1799 - 1804) καὶ Αὐτοκρατορίαν (1804 - 1815).

Ἐπιστρέψας ὁ Ναπολέων ἀπὸ τὴν Αἴγυπτον εὔρε γενικὴν δυσἀρέσκειαν κατὰ τοῦ Διευθυντηρίου. Ἀνέτρεψεν αὐτὸ εὐκόλως διὰ τοῦ πραξικοπήματος τῆς 18 Brumaire (9 Νοεμβρίου

1799) και προέβη εις σύνταξιν νέου συντάγματος. Κατὰ τὸ νέον σύνταγμα, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κράτους ἐτέθη ὁ Ναπολέων, ὡς Πρῶτος Ὑπάτος (Premier consul), ἐκλεγείς διὰ δέκα ἔτη μετὰ δύο ἄλλων ὑπάτων, οἱ ὅποιοι εἶχον συμβουλευτικὴν ψῆφον. Ὁ πρῶτος Ὑπάτος ἦτο ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, αὐτὸς διεχειρίζετο τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν καὶ εἶχε τὴν ἐκτελεστικὴν ἐξουσίαν. Ἐπίσης αὐτὸς διώριζε τὰ μέλη τῆς Γερουσίας (Senat), ἡ ὁποία ἀπετελεῖτο ἀπὸ 80 μέλη, καὶ ἐξέλεγε τὰ μέλη τῶν δύο βουλῶν ἀπὸ τοῦ καταλόγου, τὸν ὁποῖον κατήρτιζον οἱ ἐκλογεῖς. Ὁ Ναπολέων, διορίζων εἰς τὴν Γερουσίαν πρόσωπα τῆς ἐμπιστοσύνης του ἰσόβια καὶ πλουσίως ἀμειβόμενα, εἶχεν αὐτὴν πάντοτε ἀφωσιωμένην καὶ τοιουτοτρόπως ἐξουσίαζε τὴν κρατικὴν μηχανήν.

Ὁ Ναπολέων εἶχε νὰ παλαίση πρὸς τοὺς δημοκρατικοὺς καθὼς καὶ πρὸς τοὺς νομιμόφρονας βασιλικούς, τοὺς ὁπαδοὺς δηλαδὴ τῶν Βουρβόνων. Κατίσχυσε καὶ τῶν δύο. Τὸ 1800 μετ' ἀποτυχοῦσαν ἀπόπειραν κατὰ τῆς ζωῆς του καὶ ἐπωφελομένου ἀπὸ τὰς νίκας του ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ Ἰσοβίου Ὑπάτου. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἐγέννησεν ἀντίδρασιν εἰς τὸν στρατὸν, ἔπαυσεν ἢ ἔστειλεν εἰς ὑπερποντίους ἐξορίας τοὺς δημοκρατικούς στρατηγούς. Τέλος, ἀφοῦ κατέπνιξε τὴν συνωμοσίαν τῶν βασιλοφρόνων, ἔλαβε τὸν τίτλον Κληρονομικὸς αὐτοκράτωρ τῶν Γάλλων καὶ τὴν 2αν Δεκεμβρίου 1804 ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ Πάπα εἰς τὸν ναὸν τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων. Μετὰ ἓν ἔτος ἐστέφθη κληρονομικὸς βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας καὶ διώρισεν ἀντιβασιλέα τὸν Εὐγένιον Μπωχαρναί, υἱὸν τῆς συζύγου του Ἰωσηφίνας ἀπὸ πρῶτον γάμον.

Ὁ Ναπολέων (1769-1821) εἶναι ἀπὸ τὰ παράδοξα δημιουργήματα τῶν ταραχῶδων καιρῶν. Ἐγεννήθη τὸ 1769 ἐν Ἀγιατίσιο (Ajaccio) τῆς Κορσικῆς. Ἦτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ Ἰταλοῦ δικηγόρου Βοναπάρτε (Bonaparte). Ἔσπουδάσεν εἰς τὰς στρατιωτικὰς σχολὰς τῆς Βριέννης (Brienne) καὶ τῶν Παρισίων, χωρὶς νὰ διακριθῆ ἰδιαιτέρως ὡς μαθητής. Τὸ ὕφος του ἦτο ἐκφραστικὸν καὶ εἰς τὰς προκηρύξεις καὶ τὰς ἀγορεύσεις πρὸς τὸν στρατὸν ἔφθανεν εἰς ἐπιβλητικὴν εὐγλωττίαν.

Τὰ πνευματικὰ χαρίσματα τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἡ σωματικὴ ἀντοχή του ἦσαν σπάνια. Εἶχε μνήμην ἀπερίοριστον καὶ διορατικότητα καταπληκτικὴν. Ἡ εὐκίνησις τοῦ πνεύματός του ἦτο ἀπαράμιλλος.

Είχε τὸ χάρισμα νὰ ἀντιλαμβάνεται τὰ πράγματα μέχρι τῶν τελευταίων λεπτομερειῶν καὶ συγχρόνως νὰ συλλαμβάνη καθαρὰν εἰκόνα τοῦ ὅλου. Ἡ αὐτοπεποίθησις καὶ δύναμις τῆς βουλήσεώς του εἶχον κάτι τὸ πρωτοφανές, ἀλλὰ καὶ ὁ ἐγωϊσμὸς καὶ ἡ φιλοδοξία του δὲν ἐγνώριζον ὅρια. Ἡ δραστηριότης του ἦτο ὑπεράνθρωπος· ὑπηγόρευε συγχρόνως τὰ ἔγγραφα ὧν τῶν ὑπουργείων. Ἦρκειτο πολλάκις εἰς τρίωρον ὕπνον.

107. Ὁ Ναπολέων

Ἡ ἀρχὴ τοῦ Ναπολέοντος εἶχεν ἀρκετὰ στερεὸν κοινωνικὸν στήριγμα, διότι διὰ τὰς λαϊκὰς μάζας ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε συμβολικὴν ἔννοιαν, ἦτο ἡ προσωποποίησις τῆς Δημοκρατίας, ὁ ἰσχυρὸς ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος ἐπροστάτευσε

τὰς διὰ τῆς ἐπαναστάσεως κτηθείσας ἐλευθερίας. Ἡ ἀνωτέρα τάξις πάλιν ἔβλεπεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τὴν πολιτικὴν σταθερότητα, ἡ ὁποία ἀπέτρεπε τὰς αἰφνιδίας ἀνατροπὰς.

Ἡ διοίκησις τοῦ Ναπολέοντος

Ὁ Ναπολέων ἐκυβέρνησε τὴν Γαλλίαν ὡς στράτευμα, εἰς τὸ ὁποῖον αἱ διαταγαὶ του ἔπρεπε νὰ ἐκτελοῦνται χωρὶς συζήτησιν. Οἱ πολῖται ἐτέθησαν ὑπὸ αὐστηρὰν ἀστυνομικὴν ἐπιτήρησιν. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ὑπατείας του ἔπαυσε 13 ἔφημερίδας καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἔπαυσε καὶ διώριζε τοὺς διευθυντὰς τῶν ἔφημερίδων ὡς νὰ ἦσαν κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι. Εἶχε φυλακὰς ὁμοίας μὲ τὴν Βασιλλίην, εἰς τὰς ὁποίας ἐνέκλειε τοὺς ὑπόπτους.

Ἐδημιούργησεν αὐλὴν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσήγαγε τὰς συνη-

θείας τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος. Αἱ κυρία ἐδιδάχθησαν νὰ ὑποκλίνωνται, ὅπως ἄλλοτε εἰς τὴν αὐλὴν τῶν Βουρβόνων. Οἱ παλαιοὶ τίτλοι ἀνεκλήθησαν εἰς τὴν ζωὴν καὶ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ αὐτοκράτορος ὠνομάσθησαν αὐτοκρατορικοὶ πρίγκιπες. Μετὰ τὰς μεγάλας στρατιωτικὰς ἐπιτυχίας ἐδημιούργησε βαρῶνους, κόμητας, δούκας, ἰππότεας, δηλαδὴ τὴν ἀριστοκρατίαν τῆς νέας αὐτοκρατορίας, εἰς τοὺς ὁποίους ἔδιδεν ἐπιδόματα καὶ ἐχάριζεν εἰσοδήματα. Ἐπίσης ἐδημιούργησε τὴν Λεγεῶνα τῆς τιμῆς, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἐλάμβανον ἐπιδόματα. Διότι ὁ Ναπολέων διέβλεπεν, ὅτι ἡ κληρονομικὴ βασιλεία δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ στηριχθῆ χωρὶς κληρονομικὴν ἀριστοκρατίαν. Διοικηταί, ὑποδιοικηταί, δήμαρχοι τῶν ἐπαρχιῶν, διωρίζοντο ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως. Τοιοῦτοτρόπως κατηργήθη ἡ αὐτοδιοίκησις καὶ ἐδημιουργήθη αὐστηρὰ συγκέντρωσις. Ἐν τούτοις ἡ πλειονότης τοῦ λαοῦ ἦτο εὐχαριστημένη, διότι τὸ κράτος ἐπανεῦρε τὴν γαλήνην καὶ ἐξησφαλίσθη ἡ ἀπονομὴ τοῦ δικαίου.

Ὁ Ναπολέων ἤθελε νὰ προστατεύσῃ τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, ὅπως ἐπραξεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ'. Ἀλλὰ δὲν ἠγάπα τοὺς ἀνεξαρτήτους συγγραφεῖς τῶν χρόνων του, τὸν Σατωβριὰν καὶ τὴν κυρίαν Στάελ, ἐνῶ ἐπροστάτευε δευτερευούσης ἀξίας λογοτέχνας. Τὸ 1804 ἐξεδόθη ὁ Ναπολεόντειος Κῶδιξ, ὁ ὁποῖος περιελάμβανε τὸ ἐπὶ τῶν νέων ἀντιλήψεων στηριζόμενον ἀστικὸν δίκαιον καὶ εἰσῆχθη εἰς πολλὰς χώρας.

II. ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΗ ΕΠΙΚΡΑΤΗΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ἡ Ναπολεόντειος στρατηγικὴ

Ὁ Ναπολέων ἐτελειοποίησε τὴν τακτικὴν τῶν στρατηγῶν τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁρμᾶτο καὶ αὐτὸς ἀπὸ τὴν ἀρχὴν, ὅτι ὁ πολυπληθέστερος στρατὸς νικᾷ πάντοτε τὸν ὀλιγαριθμότερον. Διὰ τοῦτο προσεπάθει νὰ κρατῆ συγκεντρωμένης τὰς δυνάμεις του καὶ νὰ συντρίβῃ δι' ἀποφασιστικῆς ἐπιθέσεως τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἐχθροῦ. Ἄνεδειχθη ἀριστοτέχνης τῆς τακτικῆς αὐτῆς. Εἶχε τὸ χάρισμα νὰ ὑπολογίζῃ καλῶς τὰ πράγματα,

νά συλλαμβάνη ταχέως σχέδια και νά ἐκτελῆ αὐτὰ μετὰ θαν-
μαστῆς ἐπίσης ταχύτητος. Ὁ στρατός του ἦτο ἀκαταπόνητος
εἰς τὰς πορείας και διὰ τῆς ταχύτητος τῶν κινήσεων και τῆς
ἐπικαίρου συγκεντρώσεως ἐξησφάλιζε τὴν νίκην: « Διὰ τῶν κνη-
μῶν μας κερδίζει τὰς μάχας », ἔλεγον οἱ στρατιῶται. Οἱ στρα-
τηγοὶ του ἠκολούθουν τὴν τακτικὴν του, ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς
τὸ πρόσωπόν του και πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἐγιναν ἔνδοξοι, ὅπως
ὁ Νέϋ, ὁ Μπερναντότ, ὁ Μασσενά κλπ. (Ney, Berna-
dotte, Masséna).

Ὁ Ναπολέων ἐσυστηματοποίησε τὴν γενικὴν στρατολογίαν,
τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἐπανάστασις, και κατῶρθωσε νά
θέσῃ εἰς κίνησιν μεγάλας μάζας. Ὁ στρατός του ἀπὸ τοῦ 1805
ἔλαβε τὴν προσωνομίαν Μεγάλη στρατιὰ (Grande armée).
Ἐπῆρχεν ὁμως και ὑλικώτερος λόγος τῆς τυφλῆς ἀφοσιώσεως
τοῦ στρατοῦ εἰς τὸν Ναπολέοντα, διότι ὁ γάλλος χωρικός ἐπι-
στευεν ὅτι, ἂν πέσῃ ἡ ἀρχὴ του, θὰ ἐπανέλθῃ τὸ παλαιὸν
καθεστῶς, και ὅτι θὰ στερηθῇ τὰς γαίας, τὰς ὁποίας εἶχε
λάβει ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς.

Ὁ δεύτερος κατὰ τῆς Γαλλίας συνασπισμὸς (1798 - 1802)

Τὸ 1798 ἡ Γαλλία εὐρέθη πρὸ νέου συνασπισμοῦ, εἰς τὸν
ὁποῖον ἔλαβον μέρος ἡ Ἀγγλία, ἡ Αὐστρία και ὁ τσάρος τῆς
Ρωσσίας Παῦλος Α', ὁ υἱὸς τῆς Αἰκατερίνης τῆς Β', ὁ ὁποῖος
ἐμίσει τὴν ἐπανάστασιν, και ἡ Τουρκία. Κατ' ἀρχὰς οἱ Γάλλοι
εἶχον σημαντικὰς ἀποτυχίας. Ὁ Ἀρχιδούξ Κάρολος τῆς
Αὐστρίας ἀπώθησε τὸν γαλλικὸν στρατὸν ἐκεῖθεν τοῦ Ρήνου,
ἐνῶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁ διάσημος ρῶσσοσ στρατηλάτης Σουβά-
ρωφ ὀδηγῶν τὸν ρωσσοαυστριακὸν στρατὸν εἶχε λαμπρὰς ἐπι-
τυχίας. Ὁ ρωσσικὸς στρατός ἐπολέμει μετ' ἐξαιρετικοῦ φανατι-
σμοῦ κατὰ τῶν « ἀθέων Γάλλων ἐπαναστατῶν ».

Ἄλλ' ἡ τύχη τοῦ πολέμου ἤλλαξεν, ὅταν ὁ Ναπολέων διε-
βίβασε διὰ τοῦ Ἀγίου Βερνάρδου εἰς τὴν Ἰταλίαν τὴν ἐφεδρικὴν
στρατιάν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐτοιμάσει κρυφίως. Οἱ Αὐστριακοὶ
ἐνικήθησαν παρὰ τὸ Μαρέγκο και ἐξεκένωσαν τὴν Ἰταλίαν
(Ἰούnius 1800). Ἀφ' ἐτέρου ὁ στρατηγὸς Μορώ (Moreau)

ἐκέρδισε λαμπρὰν νίκην παρὰ τὸ Μόναχον καὶ ἤνοιξε τὴν πρὸς τὴν Βιέννην ὁδόν. Ὁ αὐτοκράτωρ ἐδέχθη νὰ εἰρηνεύσῃ. Ἡ Εἰρήνη τῆς Λιουνεβίλ (Lunéville, 9 Φεβρουαρίου 1801) ἐπεκύρωσε τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης τοῦ Καμποφόρμιο. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (1802), ὑπέγραψε καὶ ἡ Ἀγγλία, ὅπου εἶχεν ἀνατραπῆ ὁ Πίτ, τὴν εἰρήνην τῆς Ἀμιέν (Amiens, 25 Μαρτίου 1802), διὰ τῆς ὁποίας ὑπεχρεοῦτο νὰ ἐπιστρέψῃ τὰς γαλλικὰς ἀποικίας καὶ νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Μάλταν καὶ τὴν Ἀλεξάνδρειαν.

Πολιτικαὶ μεταβολαὶ

Ἡ εἰρήνη τῆς Λιουνεβίλ καὶ τῆς Ἀμιέν ἦσαν ὁ πρῶτος σταθμὸς τῆς κυριαρχίας τοῦ Ναπολέοντος ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Ὁ γάλλος δικτάτωρ διερρῦθισε τὰ πράγματα ὅπως ἤθελεν. Ἀπὸ τὰς δημοκρατίας, αἱ ὁποῖαι εἶχον σχηματισθῆ περὶ τὴν Γαλλίαν, ἄλλας προσήρτισεν εἰς τὸ κράτος του καὶ ἄλλας μετέβαλεν εἰς βασιλείαν. Προσήρτισε τὸ Πεδεμόντιον καὶ τὴν δημοκρατίαν τῆς Γενούης. Τὴν ἐντεῦθεν τῶν Ἀλπεων δημοκρατίαν μετεβάπτισεν εἰς Βασιλείον τῆς Ἰταλίας, ἐστέφθη βασιλεὺς αὐτοῦ καὶ διώρισεν ἀντιβασιλέα τὸν πρόγονόν του Εὐγένιον Μπωχαρναί. Σημαντικωτέρα ἦτο ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν Γερμανίαν. Ὁ Ναπολέων παρέδωκε τὰ ἐκκλησιαστικὰ κράτη καὶ τὰς ἐλευθέρους πόλεις, πλὴν ὀλίγων, εἰς τοὺς κοσμικοὺς ἡγεμόνας, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀπολέσει πέραν τοῦ Ρήνου, χώρας προσαρτηθείσας εἰς τὴν Γαλλίαν.

Αἱ μεταβολαὶ αὗται εἶχον μεγάλην σημασίαν διὰ τὸ μέλον τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας, διότι δι' αὐτῶν ἐπῆλθε σημαντικὴ συγκέντρωσις, τὴν ὁποίαν ἐνίσχυσαν μεταγενέστεραι συνθήκαι τοῦ Ναπολέοντος. Ἐνῶ τὸ 1789 εἰς τὴν Γερμανίαν ὑπῆρχον 190 κρατίδιὰ καὶ ἐλεύθεραι πόλεις, τὸ 1815 ἔμειναν μόνον 39. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Ναπολέων εἰργάσθη ἀσυναίσθητως διὰ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας.

Ὁ τρίτος συνασπισμὸς (1805)

Οἱ ἄγγλοι ἔμποροι δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἀπὸ τὴν εἰρήνην, διότι διὰ τοῦ πολέμου ἐξησφάλιζον τὸ μονοπώλιον τοῦ

ἀποικιακοῦ ἐμπορίου. Διὰ τοῦτο ἡ Ἀγγλία δὲν ἐξεκένωσε τὴν Ἀλεξάνδρεια καὶ τὴν Μάλταν καὶ τὸν Μάιον τοῦ 1803 ἐπα-
νελήφθησαν αἱ ἐχθροπραξίαι. Ὁ Πίτ κληθεὶς πάλιν εἰς τὴν ἀρ-
χὴν διεκήρυξεν, ὅτι θὰ πολεμήσῃ μέχρι τέλους τοῦ βίου του τὸν
Ναπολέοντα. Ὁ Ναπολέων συνεκέντρωσεν εἰς τὴν Βουλώνην
μέγαν στρατόν, ἔχων σκοπὸν νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀπόβασιν εἰς Μ.
Βρεττανίαν. Ὁ Πίτ συνήνωσε τότε τὴν Αὐστρίαν, Ρωσσίαν καὶ
Σουηδίαν κατὰ τοῦ Ναπολέοντος, ἐνῶ ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσ-
σίας ἔμεινε πάλιν οὐδέτερος.

Οὐλμ - Ἀουστερλιτς - Τράφαλγαρ

Ὁ Ναπολέων ἔστρεψε τὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον εἶχε συγ-
κεντρώσει εἰς τὴν Βουλώνην, κατὰ τῆς Αὐστρίας. Διὰ ταχυ-
τάτης πορείας προήλασε
πρὸς τὸν ἄνω Δούναβιν,
ὅπου τὰ νοτιογερμανικὰ
κράτη Βυρτεμβέργη καὶ Βά-
δη ἐτάσσοντο μὲ τὸ μέρος
τῆς Γαλλίας. Συγχρόνως
ὁ Μπερναντότ, παραβιάζων
τὴν οὐδετερότητα τῆς Πρωσ-
σίας, ἐβάδιζεν ἀπὸ τὸ
Ἀννόβερν πρὸς τὴν αὐ-
τὴν κατεύθυνσιν. Τοιοῦτο-
τρόπως ὁ ὑπὸ τὸν στρα-
τηγὸν Μάκ (Mack) αὐ-
στριακὸς στρατός, ὁ ὁποῖος
εἶχε προχωρήσει μέχρι τῆς
Οὐλμ (Ulm), ἀπεκόπη
καὶ ἠναγκάσθη νὰ συνθη-
κολογήσῃ, 30 χιλιάδες ἄν-
δρες καὶ 53 τηλεβόλα πα-
ρεδόθησαν εἰς τοὺς Γάλλους

108. Ὁ Νέλσων

(15 Ὀκτωβρίου 1805). Ὁ Ναπολέων εἰσῆλθεν εἰς τὴν
Βιέννην.

Ἄφοῦ ἀνέπαυσε καὶ ἀνασυνέταξε τὸν στρατὸν του, προσέβαλε τοὺς αὐστρορώσους παρὰ τὸ Ἄουστερλιτς (Austerlitz) βορείως τῆς Βιέννης. Ἡ περιβόητος αὕτη μάχη, ὀνομασθεῖσα τῶν τριῶν αὐτοκρατόρων, διότι πλὴν τοῦ Ναπολέοντος παρευρίσκοντο ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκος Β΄ καὶ ὁ τσάρος Ἀλέξανδρος Α΄, εἶναι ὑπόδειγμα ναπολεοντείου τακτικῆς. Οἱ σύμμαχοι ἀπώλεσαν 15 χιλιάδας νεκροὺς καὶ τραυματίας καὶ 20 χιλιάδας αἰχμαλώτους (2 Δεκεμβρίου 1805).

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ στόλος τοῦ Ναπολέοντος, τὸν ὁποῖον εἶχεν ἐτοιμάσει μὲ πολλὰς θυσίας, διὰ νὰ ὑποστηρίξη τὴν εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀπόβασιν, ἔπαθε πανωλεθρίαν. Ὁ γαλλικὸς δηλαδὴ στόλος, ἠνωμένος μετὰ τοῦ ἰσπανικοῦ, κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Γαδεύρων. Ὅταν ὁμως ἐπεχείρησε νὰ ἐξέλθῃ, προσεβλήθη ὑπὸ τοῦ Ναυάρχου Νέλσωνος, ὁ ὁποῖος κατέκαυσε τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτοῦ καὶ ἠχμαλώτισε τὰ περισωθέντα παρὰ τὸ ἀκρωτήριο Τράφαλγκαρ βορείως τοῦ λιμένος τῶν Γαδεύρων. Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐφονεύθη ὁ Νέλσων (21 Ὀκτωβρίου 1805).

Τὸ τέλος τῆς γερμανικῆς αὐτοκρατορίας

Οἱ σύμμαχοι δὲν εἶχον πλέον στρατὸν. Διὰ τοῦτο ἡ Αὐστρία ἠναγκάσθη νὰ ὑπογράψῃ τὴν Εἰρήνην τοῦ Πρέσμπουργκ (26 Δεκεμβρίου 1805), διὰ τῆς ὁποίας παρέχώρει τὴν Βενετίαν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Ἰταλίας καὶ τὸ Τυρόλον εἰς τὸν βασιλέα τῆς Βαυαρίας. Ἡ Βαυαρία καὶ ἡ Βυρτεμβέργη ἀνεκρῦχθησαν βασιλεία. Συγχρόνως ὁ Ναπολεὼν κηρύττει ἐκπτώτους τοὺς Βουρβόνους τῆς Νεαπόλεως καὶ παραδίδει τὸ βασίλειον εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰωσήφ. Ἡ Βαταβικὴ δημοκρατία μεταβάλλεται εἰς βασιλείον καὶ δίδεται εἰς τὸν ἀδελφόν του Λουδοβίκον. Τὸ 1806 δημιουργεῖ τὴν Ὁμοσπονδίαν τοῦ Ρήνου, ἡ ὁποία περιέλαβεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὅλα τὰ κράτη τῆς Γερμανίας, πλὴν τῆς Πρωσσίας καὶ Αὐστρίας. Ἡ Ὁμοσπονδία τίθεται ὑπὸ τὴν προστασίαν του, συνάπτει μετ' αὐτοῦ συμμαχίαν καὶ ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τοῦ χορηγῇ 63 χιλιάδας στρατὸν εἰς περίπτωσιν πολέμου.

Οὕτω δὲν ὑπῆρχε πλέον Γερμανικὴ Αὐτοκρατορία. Διὰ τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος Β' ἀπέθεσε τὸ γερμανικὸν στέμμα καὶ ἔλαβε τὸν τίτλον τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας (6 Αὐγ. 1806). Τοιοῦτοτρόπως ἔπαυσεν ὑφιστάμενον τὸ Ἅγιον Ρωμαϊκὸν κράτος τοῦ Γερμανικοῦ Ἔθνους τὸ ἰδρυθὲν ὑπὸ τοῦ Ὁθωνος τοῦ Μεγάλου (962 μ. Χ.).

Ὁ τέταρτος συνασπισμὸς-Κατάρρευσις τῆς Πρωσσίας (1806)

Ὁ Ναπολέων ἐκυριάρχει εἰς τὴν Γερμανίαν. Τὰ στρατεύματα του ἐκινουῦντο ἐλευθέρως, διεχίμαζον εἰς αὐτὴν καὶ συμπεριεφέροντο ὡς κατακτηταί. Αὐτὸ ἔκαμινεν ἀλγινὴν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Γερμανοὺς καὶ πολλοὶ ἤρχισαν νὰ ἐξεγείρωνται κατὰ τῆς ταπεινώσεως καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐδημιουργήθη φιλοπόλεμος μερίς, τῆς ὁποίας ψυχὴ ἔγινεν ἡ βασίλισσα τῆς Πρωσσίας Λουίζα, καὶ δὲν ἤργησαν αἱ φιλοπόλεμοι ἐκδηλώσεις εἰς τὸ Βερολῖνον. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας συνεννοήθη μὲ τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ἀπήτησεν ἀπὸ τὸν Ναπολέοντα νὰ ἀποσύρῃ τὰ στρατεύματά του ἀπὸ τὴν Γερμανίαν. Ἐκεῖνος ἀντὶ ἄλλης ἀπαντήσεως ἔθεσεν εἰς κίνησιν τὸν στρατὸν του. Ὁ πρωσσικὸς στρατὸς ὠργανωμένος κατὰ τὸ παλαιὸν σύστημα καὶ ὀδηγούμενος ἀπὸ τὸν γηραιὸν Braunschweig, τὸν ἀρχηγὸν τῆς πρώτης γερμανικῆς εἰσβολῆς εἰς τὴν Γαλλίαν, συνετρίβη εἰς δύο μεγάλας μάχας, παρὰ τὴν Ἰέναν (Jena) καὶ τὴν Ἀουερστεδ (Auerstedt). Ὁ Ναπολέων εἰσηλθεν ἐν θριάμβῳ εἰς Βερολῖνον, (27 Αὐγ. 1806), ἐνῶ οἱ πρῶσοι στρατηγοὶ παρεδίδοντο ὁ εἰς κατόπιν τοῦ ἄλλου. Καὶ αὐτὸς ὁ μετὰ ταῦτα ἐνδοξος Μπλύχερ (Blücher) ὑποχωρήσας μέχρι Λύμπεκ (Lübeck) ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια κατέφυγεν εἰς Καίνιξμπεργ.

Βραδέως, καθὼς πάντοτε, ἐεφανίσθησαν οἱ Ρῶσοι, ἀλλ' ἀντέταξαν σοβαρὰν ἀντίστασιν κατὰ τῶν Γάλλων καὶ διεξήχθη σφοδρὰ πάλιν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Πρωσσίαν. Ἄλλὰ τέλος ὑπερίσχυσεν ὁ Ναπολέων. Ὁ βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας κατέφυγεν εἰς τὴν ἐσχάτην ἀνατολικὴν ἄκραν τοῦ κράτους του καὶ ὁ Τσάρος ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ.

Τότε ἔγινεν ἡ ὀνομαστή συνάντησις τοῦ Ναπολέοντος μετὰ τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Νίεμεν, ἀπέναντι τῆς πόλεως Τιλσίτ, ἐντὸς πλωτοῦ περιπτέρου (25 Ἰουν. 1807). Ὁ Ναπολέων ἐκέρδισε τὸν Ἀλέξανδρον διεγείρας παρ' αὐτῷ τὴν ἐλπίδα, ὅτι οἱ δύο συνεννοούμενοι, ἠδύναντο νὰ κυριαρχήσουν τοῦ κόσμου. Διὰ τοῦτο ὁ Τσάρος ἐγκατέλειπε τὴν Πρωσσίαν, τὴν ὁποίαν διεμέλισεν ὁ Ναπολέων. Ἀπέσπασε τὰς πρὸς Δ. τοῦ Ἑλβα κτήσεις, συνήνωσεν αὐτὰς μετὰ τοῦ ἐκλεκτοράτου τῆς Ἑσσης, τοῦ Μπράουνσβαϊκ καὶ τοῦ Ἄννοβέρου καὶ ἐδημιούργησε τὸ βασιλεῖον τῆς Βεστφαλίας, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν ἀδελφόν του Ἰερώνυμον. Ἀπέσπασε τὴν πρωσσικὴν Πολωνίαν καὶ ἐδημιούργησε τὸ Μέγα Δουκάτον τῆς Βαρσοβίας, τὸ ὁποῖον ἔδωκεν εἰς τὸν βασιλέα τῆς Σαξονίας. Ἡ Πρωσσία ὑπεχρεώθη νὰ πληρώσῃ 160 ἑκατ. φρ. πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Ἐπειδὴ ὅμως δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ πληρώσῃ, 160 χιλ. γαλλικοῦ στρατοῦ ἔμενον εἰς τὴν χώραν συντηρούμεναι ἐξ αὐτῆς.

Ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμός

Ὁ Ναπολέων εἶχε φθάσει εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δυνάμεώς του. Ἀπὸ τὸ Βερολῖνον ἐξέδωκε διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπέβαλε τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ ἀγγλικοῦ ἐμπορίου. Ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἀποκλείσει τοὺς γαλλικοὺς λιμένας ἀπὸ τῆς Βρέστης μέχρι τῆς Ἀμβέρσης. Εἰς ἀπάντησιν ὁ Ναπολέων διέταξε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν ἀγγλικῶν παραλίων καὶ ἀπηγόρευσε τὸ μετὰ τῆς Ἀγγλίας ἐμπόριον καὶ τὴν πώλησιν ἀγγλικῶν ἐμπορευμάτων εἰς τὴν Γαλίαν καὶ εἰς τὰς χώρας τῶν συμμάχων τῆς. Τοῦτο ὠνομάσθη ἡπειρωτικὸς ἀποκλεισμός (Blocus Continental 21 Νοεμβρίου 1806). Ἡ Ἀγγλία ἀπέκλεισε τότε τοὺς λιμένας τῶν κρατῶν, τὰ ὁποῖα ἐδέχοντο τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν. Ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Ρωσσία προσεχώρησαν εἰς τὸν ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν.

Ὁ ἀποκλεισμός ἔβλαψεν ἰδίως τὴν Γαλίαν καὶ τὰς χώρας τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης, διότι ἐπῆλθε μεγάλη ἔλλειψις ἀποικιακῶν καὶ ὑπερετιμήθησαν τὰ εἶδη πρώτης ἀνάγκης.

Κατάληψις Πορτογαλίας και Ίσπανίας

Ἡ Πορτογαλία δὲν εἶχε δεχθῆ τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν καὶ ἡ Λισσαβὼν ἀπέβη κέντρον λαθρεμπορίου. Διὰ τοῦτο ὁ Ναπολέων συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ίσπανίας κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς τὴν Λισσαβὼνα μὲ 25 χιλ. στρατοῦ καὶ ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸν βασιλέα τῆς Πορτογαλίας, ὁ ὁποῖος ἔφυγεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πλοίου εἰς τὴν Βραζιλίαν (1807). Συγχρόνως ὁμοῦς ἠθέλησε νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν σύμμαχόν του Ίσπανίαν, σκοπὸν ἔχων νὰ δώσῃ κίνησιν καὶ ζωὴν εἰς τὴν χώραν, ἡ ὁποία ἐφυτοζῶει ἀπὸ μακροῦ ὑπὸ ἀριστοκρατικὴν μοναρχίαν καὶ ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τοῦ καθολικοῦ κλήρου. Ἀλλὰ προεκάλεσε μεγίστην ἀντίδρασιν, διότι αἱ μᾶζαι τοῦ ἰσπανικοῦ λαοῦ ἦσαν συντηρητικώταται καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ τὸν ἐφανάζον κατὰ τῶν Γάλλων. Ἦρξισε τότε μακρὸς καὶ ἐπίμονος ἀγὼν, ὁ ὁποῖος ἐστοίχισε εἰς τοὺς γάλλους περὶ τὰς 300 χιλιάδας ἄνδρας. Οἱ ἰσπανοὶ διηρημένοι εἰς μικρὰ σώματα καὶ ὀδηγούμενοι ἀπὸ φανατικούς καλογήρους διεξήγον κλεφτοπόλεμον (ἰσπαν. *guerrilla*), ἐνῶ αἱ κινήσεις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ ἐδυσχεραίνοντο πολὺ εἰς τὴν ὀρεινὴν, θερμὴν καὶ ἄγονον χώραν.

Μετ' ὀλίγον οἱ ἄγγλοι, ἀπεβιβάσθησαν εἰς τὴν Λισσαβὼνα ὑπὸ τὸν περίφημον στρατηγὸν Οὐέλλιγκτον (Wellington) καὶ κατεσκεύασαν στρατόπεδον ὠχυρωμένον ἀπὸ θαλάσσης εἰς θάλασσαν (1 Αὐγ. 1808). Ἐν τῷ μεταξύ δύο γάλλοι στρατηγοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ συνθηκολογήσουν εἰς τὴν Ίσπανίαν. Ὁ Ναπολέων ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως καὶ κατέλαβε τὴν Μαδρίτην. Ἀλλὰ τὰς περὶ τὴν Λισσαβὼνα ὀχυρὰς θέσεις τῶν Ἀγγλων δὲν κατώρθωσαν νὰ διασπᾶσουν οἱ γάλλοι στρατηγοὶ παρὰ τὰς αἱματηρὰς ἐπιθέσεις. Βραδύτερον, ὅταν κατέρρευσεν ἡ δύναμις τοῦ Ναπολέοντος, οἱ Γάλλοι ἐξεκένωσαν τὴν Ἰβηρικὴν χερσόνησον καὶ ὁ Οὐέλλιγκτον διῆλθε τὰ Πυρηναιὰ καὶ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Γαλλίαν.

Ὁ Αὐστριακὸς πόλεμος (1809)

Μετ' ὀλίγον ἡ Αὐστρία περιεπλάκη εἰς νέον πόλεμον πρὸς τὸν Ναπολέοντα, βοηθημένη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας (πέμπτος συν-

ασπισμός). Ὁ Ναπολέων ἔσπευσε ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν, συνεχέντρωσε τὰς ἐν Γερμανίᾳ δυνάμεις του, ἀπώθησε τὸν Αὐστριακὸν στρατὸν καὶ κατέλαβε τὴν Βιέννην. Μετὰ περιπετειώδεις συμπλοκάς κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ Δουνάβεως ἐνίκησεν εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην παρὰ τὸ Βάγκραμ (Wagram 5-6 Ἰουλίου).

Διὰ τῆς Εἰρήνης τῆς Βιέννης (14 Ὀκτωβρ. 1809) ἡ Αὐστρία ὑπεχρεώθη νὰ παραχωρήσῃ τὰς ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας εἰς τὴν Γαλίαν καὶ οὕτως ἐστερήθη τὴν διέξοδον πρὸς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἐπίσης ἐγένε σημαντικὴ μεταβολὴ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πολιτικὴν, διότι τὸ φιλελεύθερον ὑπουργεῖον ἀντικατέστησεν ἀντιδραστικὴ κυβέρνησις ὑπὸ τὸν πονηρὸν Μέττερνιχ.

Εὐρισκόμενος εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς δόξης τοῦ ὁ Ναπολέων διεζεύχθη τὴν Ἰωσηφίναν, προφασιζόμενος ὅτι ἦτο ἄτεκνος, καὶ τὸ 1810 συνεζεύχθη τὴν θυγατέρα τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας Φραγκίσκου Β' Μαρίαν Λουίζαν, ἡ ὁποία ἦτο τότε 20 ἐτῶν. Ἀπὸ τὸν γάμον αὐτὸν ἐγεννήθη ὁ διάδοχος, λαβὼν τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Ρώμης, ἐπιονομασθεὶς Ναπολέων Β' (Ἀετιδεύς, Aiglon).

Ἑκτασις τῆς Ναπολεοντείου αὐτοκρατορίας

Τὸ 1810 ὁ Ναπολέων ἦτο κύριος ἐκτεταμένης αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποία περιελάμβανε πλὴν τῆς Γαλλίας τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ρήνου, τὴν Ὀλλανδίαν καὶ τὴν γερμανικὴν παραλίαν τῆς Βορείου Θαλάσσης μέχρι τοῦ Λύμπεκ (Lübeck). Εἰς τὴν Ἰταλίαν κατεῖχε τὸ Πεδεμόντιον, τὴν Γένουαν, τὴν Τοσκάνην καὶ τὸ κράτος τοῦ Πάπα. Τέλος προσετέθησαν εἰς τὸ κράτος του αἱ ἰλλυρικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Αὐστρίας καὶ αἱ Ἴονιοι νῆσοι. Ἐξηρτῶντο ἀπ' αὐτὸν τὰ βασίλεια τῆς Ἰταλίας, τῆς Νεαπόλεως, ἡ Ἰσπανία, ἡ Ἑλβετία, ἡ Ὀμοσπονδία τοῦ Ρήνου καὶ τὸ Μέγα Δουκάτον τῆς Βαρσοβίας. Ἡ Πρωσσία, ἡ Δανία καὶ ἡ Ρωσσία ἦσαν σύμμαχοί του. Ἡ δὲ Σουηδία, ὅπου πρὸ μικροῦ ὁ γάλλος στρατηγὸς Μπερναντότ εἶχεν ἀναγνωρισθῆ

ὡς διάδοχος τοῦ ἀτέκνου βασιλέως, διετέλεσεν ὑπὸ γαλλικὴν ἐπιτροπὴν.

III. ΠΤΩΣΙΣ ΤΟΥ ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΟΣ

Ἡ κατὰ τῆς Ρωσσίας ἐκστρατεία (1812)

Μεταξὺ τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ τσάρου τῆς Ρωσσίας ὑπῆρχον σοβαραὶ προστριβαί, διότι ἡ Ρωσσία δὲν ἐφήρμοζεν αὐστηρῶς τὸν ἡπειρωτικὸν ἀποκλεισμόν. Κύριος τῆς δυτικῆς καὶ μέσης Εὐρώπης ὁ Ναπολέων ἐσκέφθη, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ καταλάβῃ καὶ τὴν Ρωσσίαν. Ἦρχισε λοιπὸν νὰ σχεδιάζῃ μεγάλην ἐπιχείρησιν, διὰ τῆς ὁποίας ἤλπιζε νὰ κάμψῃ τὸν Τσάρον καὶ νὰ ἀποκλείσῃ ἀποτελεσματικώτερον τὴν Ἀγγλίαν. Ἐκτὸς τούτου ἡ ἀνήσυχος φύσις του ὤθει αὐτὸν εἰς τὴν περιπετειώδη ἐκείνην ἐπιχείρησιν.

Ὁ Ναπολέων παρεσκεύασε μεγαλειώδη ἐκστρατείαν. Ἀπὸ τοῦ Γουαδαλκιβίρ μέχρι τοῦ Νίμεν ἐξηπλοῦντο στρατιωτικαὶ δυνάμεις, γαλλικαὶ καὶ συμμαχικαί, ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον. Ἡ Μεγάλη Στρατιά, ἀποτελουμένη ἀπὸ 450 χιλ. ἀνδρας, ἐξ ὧν τὰ 2/3 ξένοι καὶ διηρημένη εἰς τρία σώματα, ἐβάδισε διὰ τῆς Πρωσσίας καὶ τὴν 24-25 Ἰουνίου ἐπέρασε τὸν ποταμὸν Νίμεν. Μέρους μόνον τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ ἦσαν Γάλλοι, τὸ ὑπόλοιπον ἀποτελεῖτο ἀπὸ συμμάχους, Γερμανούς, Ἰταλοὺς κλπ.

Ἡ ἐκστρατεία ἤρχισεν ὑπὸ δυσμενεῖς συνθήκας, διότι αἱ χῶραι τῆς Λιθουανίας καὶ τῆς Πολωνίας, διὰ τῶν ὁποίων διήρχετο ὁ στρατός, ἦσαν πλήρεις ἀπὸ ἔλη καὶ δάση, αἱ ὁδοὶ ἐλειναί, ὁ ἐπισιτισμὸς ἀνεπαρκής διὰ τόσον μεγάλην στρατίαν, ἡ ὁποία ἠναγκάζετο νὰ διανυκτερεύῃ εἰς τὸ ὑπαιθρον, ἐπειδὴ ἔλειπον καταλύματα. Ὁ Τσάρος Ἀλέξανδρος εἰρήνευσε πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ συνῆψε συμμαχίαν μετὰ τῆς Σουηδίας. Δὲν κατώρθωσεν ὁμως νὰ παρατάξῃ κατὰ τοῦ Ναπολέοντος πλεόν τῶν 220 χιλ. ἀνδρῶν. Διὰ τοῦτο οἱ Ρῶσσοι ἀπεφάσισαν νὰ ἐφαρμόσουν νέον σχέδιον πολεμικῆς. Ἀπέφευγον ἀποφασιστικὴν μάχην, ἀπεσύροντο πρὸ τοῦ Ναπολέοντος, ἔκαιον τὰ χῶρια καὶ ἠρήμωνον τὴν χώραν.

Ὁ γαλλικὸς στρατὸς, καταπεποιημένος ἤδη ἀπὸ τὰς κακουχίας, ἐξησθενημένος ἀπὸ ἀσθενείας καὶ ὁμαδικὰς λιποταξίας, ἐφθασεν εἰς Σμόλνσκ, τὸ ὁποῖον οἱ Ρῶσοι ἐξεκένωσαν μετὰ αἱματηρὰν μάχην (17 Αὐγ. 1812).

Μόσχα

Ὁ Τσάρος διώρισεν ἀρχιστράτηγον κατ' ἀπαίτησιν τοῦ στρατεύματος τὸν Κουτούσωφ, ὁ ὁποῖος ἐξηκολούθησεν τὴν ὑποχώρησιν καὶ δὲν ἐσταμάτησε παρὰ εἰς τὸ Βοροδῖνον. Οἱ Γάλλοι (137 χιλ.) προσέβαλον τὰ χαρακώματα, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ὁ Κουτούσωφ εἶχε τάξει τὸν στρατὸν του (120 χιλ.). Μετὰ πεισματώδη καὶ αἱματηρὰν μάχην οἱ Ρῶσοι ἐξεκένωσαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Ἡ μεγάλη Στρατιὰ εἶχε 30 χιλ. νεκροὺς καὶ τραυματίας, οἱ Ρῶσοι περὶ τὰς 60 χιλιάδας νεκροὺς, τραυματίας καὶ αἰχμαλώτους. Αὕτη εἶναι ἡ μάχη τῆς Μόσχας, ὅπως ὠνόμασεν αὐτὴν ὁ Ναπολέων (5-7 Σεπτεμβρίου).

Τὴν 14 Σεπτεμβρίου ὁ Ναπολέων εἰσῆλθεν εἰς τὴν Μόσχαν καὶ τὴν ἐπομένην ἡ πόλις ἤρχισε νὰ καίεται. Ἡ πυρκαϊά, διαρκέσασα τέσσαρας ἡμέρας ἀπετέφρωσε μέγα μέρος τῆς πόλεως καὶ 5 χιλ. ρῶσοι τραυματῖαι ἀπέθανον οἰκτρὸν θάνατον. Ἐν τούτοις οἱ Γάλλοι εὔρον εἰς τὴν πόλιν καταλύματα καὶ ζωοτροφίας.

Ἡ καταστροφή

Ἡ ἐκστρατεία εἶχεν ἀποτύχει, διότι ὁ Ναπολέων δὲν κατάρθωσε νὰ συντρίψῃ τὸν ρωσικὸν στρατὸν καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ διαχειμάρσῃ εἰς τὴν Ρωσσίαν. Ὁ χειμὼν ἐπλησίαζεν, αἱ ζωοτροφίαι ἤρχισαν νὰ σπανίζουσι καὶ ἰδίως δὲν ὑπῆρχεν ἀρκετὴ τροφή διὰ τὰ ζῶα, τὰ ὁποῖα ἀπέθνησκον κατὰ ἑκατοντάδας. Ὁ Ναπολέων ἐπεχείρησε τότε νὰ διαπραγματευθῆ μετὰ τὸν Τσάρον, ὁ ὁποῖος ἀπέφευγε πᾶσαν συνεννόησιν. Δὲν ὑπελείπετο λοιπὸν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ὑποχωρήσῃ.

Ἡ ὑποχώρησις τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ, ἀρχίσασα τὴν 19 Ὀκτωβρίου, κατέληξεν εἰς πλήρη καταστροφὴν. Ὁ βαρὺς ρωσικὸς χειμὼν ἐνέσκηψε προῶρως, αἱ στερήσεις καὶ τὸ πλῆθος

τῶν ἀποσκευῶν καὶ τῶν λαφύρων ἐδυσχέρανον τὴν πορείαν, ἐνῶ τὸ σμήνος τοῦ Ρωσικοῦ ἵππικοῦ παρηκολούθει τοὺς ὑποχωροῦντας καὶ τοὺς ἀπεδεκάτιζεν. Οἱ Γάλλοι ἐκάστην πρῶταν ἀποχωροῦντες ἀπὸ τὰς ὑπαιθρίους κατασκηνώσεις ἄφηνον νεκροὺς, ἀσθενεῖς καὶ τραυματίας.

Κατὰ τὴν διάβασιν τοῦ ποταμοῦ Βερεζίνα ὁ γαλλικὸς στρατὸς ὑπέστη σοβαρωτάτην ἀπώλειαν, διότι ρωσικὸς στρατὸς προελάσας ἀπὸ τὴν Πετρούπολιν, κατέλαβε τὴν δυτικὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ ὁ στρατὸς τοῦ Κουτούσωφ ἐπίεζεν αὐτὸν ἀπὸ τὴν ἀνατολήν, τρίτος δὲ ρωσικὸς στρατὸς ἐπετίθετο ἀπὸ τὸν νότον. Τὰ λειψανα τῆς στρατιᾶς ἐν πλήρει ἀποσυνθέσει ἐζήτησαν νὰ ἀνοίξουν δρόμον διὰ τῆς Πολωνίας καὶ Πρωσσίας. Ὁ ἴδιος ὁ Ναπολέων ἔφυγε κρυφίως ἐπὶ ταχυδρομικῆς ἀμάξης καὶ διὰ Βαρσοβίας καὶ Δρέσδης ἔφθασεν εἰς Παρισίους καὶ δι' ἀνακοινωθέντος ἀνήγγειλε τὴν καταστροφὴν τῆς Μεγάλης Στρατιᾶς.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Ρωσσίας ὑπῆρξε μίᾳ τῶν μεγίστων καταστροφῶν τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Ἀπὸ τοὺς 600 χιλ. ἄνδρας, οἱ ὅποιοι εἰσῆλθον εἰς τὸ ρωσικὸν ἔδαφος, 200 χιλ. ἦσαν νεκροί, τραυματῆαι ἢ ἀσθενεῖς, 130 χιλιάδες αἰχμάλωτοι, 50 χιλ. λιποτάκται. Ἄλλὰ καὶ ὁ ρωσικὸς στρατὸς ἀπὸ 220 χιλ. εἶχεν ἀπομείνει μόνον μὲ 40 χιλ.

Οἱ Πρῶσοι καὶ οἱ Αὐστριακοὶ οἱ ὅποιοι εἶχον ἀκολουθήσει ἀναγκαστικῶς τὴν ἐκστρατείαν, ἀπεστάτησαν, μόλις εἶδον τὴν καταστροφὴν, καὶ ὅλη ἡ Γερμανία ἐκινεῖτο κατὰ τοῦ Ναπολέοντος.

Ἐξέγερσις τῆς Γερμανίας. Λειψία

Τὴν καταστροφὴν τοῦ Ναπολέοντος εἰς τὴν Ρωσίαν ἠκολούθησε ζωηρὰ κίνησις εἰς τὴν Γερμανίαν. Ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος ἐτέθη ἡ Πρωσσία. Ἐνισχυθεῖσα μὲ ἀγγλικά χρήματα καὶ ἐφαρμόσασα τὴν καθολικὴν ὑποχρεωτικὴν θητείαν κατάρθωσε νὰ παρατάξῃ 270 χιλιάδας στρατοῦ. Οἱ Γάλλοι ἐξεκένωσαν τὸ Βερολῖνον καὶ ἀπεσύρθησαν ἐκεῖθεν τοῦ Ὀδερ. Ἄλλ' ὁ Ναπολέων ἦτο πάντοτε ἐπίφοβος.

Ἡ Ἀγγλία συνήνωσε τότε εἰς συμμαχίαν τὴν Πρωσσίαν, τὴν Αὐστρίαν καὶ Σουηδίαν. Ἡ Αὐστρία, τῆς ὁποίας τὴν πολιτικὴν διηύθυνεν ὁ Μέττερνιχ, μετὰ τινὰς ἐλιγμούς προσεχώρησεν εἰς τὴν συμμαχίαν (ἕκτος συνασπισμὸς κατὰ τῆς Γαλλίας).

Κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν ὁ Ναπολέων ἔδωκε πάλιν δείγματα στρατηγικῆς μεγαλοφυΐας, χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσῃ νὰ ἀποτρέψῃ τὸ μοιραῖον. Ὑπέβαλεν εἰς τελευταίαν προσπάθειαν τὸν γαλλικὸν λαόν, ἐστρατολόγησε προληπτικῶς νεωτάτους στρατιώτας μέ-

χρι τοῦ 18ου ἔτους. Τοιοῦτοτρόπως κατήρτισε στρατὸν 350 χιλ. Οἱ σύμμαχοι ἀντέταξαν κατ' αὐτοῦ 500 χιλ. διηρημένους εἰς τρεῖς στρατιάς. Μίαν ἀπ' αὐτὰς ὠδήγει ὁ ἄλλοτε στρατηγὸς τοῦ Ναπολέοντος Μπερναντότ, ἄλλην ὁ πρῶσσος στρατηγὸς Μπλύχερ (Blucher), ὁ ὁποῖος εἶχε γίνῃ ἐνδοξος μὲ τὰς ἐπιτυχίας του κατὰ τῶν στρατηγῶν τοῦ Ναπολέοντος, καὶ τὴν τρίτην ὁ αὐστριακὸς

110. Ὁ Ναπολέων τὸ 1814

στρατηγὸς Σβάρτσενμπεργ (Schwarzenberg), ὁ ὁποῖος εἶχε καὶ τὴν γενικὴν ἀρχιστρατηγίαν.

Ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη ἐδόθη εἰς τὴν Λειψίαν (16-19 Ὀκτωβρίου 1813). Ἐκεῖ 160 χιλ. Γάλλοι ἐπάλαισαν κατὰ 295 χιλιάδων συμμάχων, οἱ ὁποῖοι διέθετον διπλάσιον ἰππικὸν καὶ πυροβολικόν. Ὁ γαλλικὸς στρατὸς, μετὰ κρατερὸν ἀγῶνα, ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀφοῦ ἐξήντησε τὰ πύρομαχικά

του και άφοϋ είδε τούς συμμάχους του Σάξονας και Βυρτεμ-
βεργίους νά προσχωρήσουν εις τόν έχθρόν. Αϋτή είναι ή μεγάλη μάχη τής Λειψίας, τήν όποίαν οί Γερμανοί ώνόμασαν Μάχη των Έθνών (Völkerschlacht).

Ό Ναπολέων ήναγκάσθη νά άποσυρθή πέραν τοϋ Ρήνου, ή Γερμανία μέχρι τοϋ Ρήνου ήτο έλευθέρα, οί γερμανοί ήγε-
μόνες άπεστάτησαν, ή Όμοσπονδία τοϋ Ρήνου διελύθη.

Εισβολή εις τήν Γαλλίαν

Τήν νύκτα τής 1ης τοϋ νέου έτους 1814 ό Μπλύχερ διέβη τόν Ρήνον και μετ' αϋτόν εισήλθον οί άλλοι στρατηγοί εκ δια-
φόρων σημείων εις τό έδαφος τής Γαλλίας. Η προσπάθεια τοϋ Ναπολέοντος νά δημιουργήση νέον στρατόν έφερε πεινχρά άποτελέσματα, διότι αι ύπηρεσίαι δέν ύπήκουον και οί νέοι δέν ύπετάσσοντο. Άπό ήμέρας εις ήμέραν σπενώτερον περι-
σφιγγόμενος έπάλαισεν ώς λέων μανιώδης και διέπραξε κα-
τωρθώματα ουδενός τών προηγούμενων ύποδεέστερα, άλλα κα-
τώρθωσε μόνον νά βραδύνη τό μοιραϊόν. Τήν 31 Μαρτίου οί σύμμαχοι εισήλθον εις Παρισίους. Ό Ναπολέων προσειπάθησε νά σώση τόν θρόνον ύπερ τοϋ υιοϋ του, άλλ' εις τήν πρω-
τεύουσαν ύπερίσχυσαν οί όπαδοί τών Βουρβόνων και ή Γερου-
σία εκήρυξεν εκπτώτον τόν Ναπολέοντα.

Οί σύμμαχοι άνεβίβασαν εις τόν θρόνον τής Γαλλίας τόν άδελφόν τοϋ Λουδοβίκου ΙΣΤ' Λουδοβίκον ΙΗ' (1), ό όποίος ύπεσχέθη άμέσως ότι θα παραχωρήση Σύνταγμα. Μετ' αϋτοϋ συνήψαν οί σύμμαχοι τήν πρώτην Είρήνη των Παρισίων (30 Μαΐου 1814), δια τής όποίας ή Γαλλία έπανήρχετο εις τās σύνορα τοϋ 1792, άνέκτα πάλιν σχεδόν πάσας τās άποικίας της και δέν ύπεχρεοϋτο νά πληρώση πολεμικήν άποζημιώσιν και νά επιστρέψη τā καλλιτεχνικά έργα, τā όποία ό Ναπολέων είχεν αφαιρέσει άπό διάφορα μουσειά τής Εϋρώπης. Η Άγ-

1. Λουδοβίκος ΙΖ' θεωρείται ό υίός τοϋ Λουδοβίκου ΙΣΤ', τόν όποϊόν οί μετανάσται βασιλόφρονες άνεκήρυξαν βασιλέα μετά τήν άποκεφάλισιν τοϋ πατρός του. Ό νεαρός ήγεμονίδης άπίθανεν εις τήν φυλακήν, όπου είχεν έγκλεισθή μετā τών γονέων του.

γλία ἐκράτει τὴν Μάλταν καὶ τὴν Ἑλγολάνδην. Σχεδὸν ὅλοι οἱ ἐκθρονησθέντες ἡγεμόνες ἐπανήρχοντο εἰς τὸν θρόνον των (παλινόρθωσις, *restauration*) καὶ ὠρίζετο νὰ συνέλθῃ συνδιάσκεψις τῶν κρατῶν εἰς τὴν Βιέννην, διὰ νὰ κανονίσῃ τὴν νέαν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης.

Κατ' εἰσήγησιν τοῦ τσάρου Ἀλεξάνδρου παρεχωρήθη εἰς τὸν Ναπολέοντα ὡς ἡγεμονία ἢ νῆσος Ἑλβα καὶ ὑπεχρέωθη ἡ Γαλλία νὰ δίδῃ εἰς αὐτὸν χρηματικὴν ἐπιχορήγησιν.

Τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 1814 συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Βιέννην οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων καὶ ὄλων τῶν ἐνδιαφερομένων κρατῶν, πολλοὶ ἡγεμόνες πολιτευταὶ καὶ στρατηγοί. Ἡ Βιέννη ἔλαβεν ἐφορτάσιμον ὄψιν καὶ ἐδόθησαν ἀλλεπάλληλα συμπόσια χοροὶ καὶ παραστάσεις, διότι μετὰ τὸν μακροχρόνιον καὶ βάρυν πόλεμον οἱ ἄνθρωποι ἠσθάνοντο τὴν ἀνάγκην ἀναψυχῆς.

Μεγίστην ἐπιρροὴν ἤσκησεν ἐπὶ τῶν διαπραγματεύσεων ὁ Μέττερνιχ. Μέλος τῆς ρωσικῆς ἀντιπροσωπείας ἦτο ὁ Ἕλλην Καποδίστριας. Μετὰ μεγάλης ἐπιτηδεϊότητος εἰργάσθη ὁ ἀντιπροσωπεύων τὴν Γαλλίαν Ταλλεϋράν (*Talleyrand*), ὁ ὁποῖος κατῴρθωσε νὰ διασπᾷ τούς συμμάχους προσεταιρισθεὶς τούς ἀντιπροσώπους τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Αὐστρίας καὶ παρ' ὀλίγον νὰ ἐξερρηγνύετο πόλεμος μετὰ τοῦ νέου αὐτοῦ συνδυασμοῦ καὶ τῆς Ρωσσίας καὶ Πρωσσίας. Αἱ συνεννοήσεις δὲν εἶχον εἰσέτι καταλήξει εἰς ὀριστικὸν ἀποτέλεσμα, ὅποτε ἔφθασεν ἡ εἰδησις ὅτι ὁ Ναπολέων ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Γαλλίαν. Ὁ συνασπισμὸς τῶν ὀκτῶ κρατῶν ἀνενώθη καὶ οἱ σύμμαχοι ἐκήρυξαν τὸν Ναπολέοντα ἐχθρὸν καὶ παραξίαν τῆς εἰρήνης τοῦ κόσμου.

Βατερλό

Ὁ Ναπολέων εἶχεν ἀκριβεῖς πληροφορίας διὰ τὰς ἀντιθέσεις τῶν συμμάχων εἰς τὴν Βιέννην, ἐγνώριζεν ἐπίσης κἀλῶς ὅτι ὁ γαλλικὸς λαὸς δὲν ἠγάπα τὸν Λουδοβίκον. Πολλοὶ στρατηγοὶ καὶ διπλωμάται συνεννοοῦντο μετ' αὐτοῦ ὅπως παλινор-

θώσουν την αρχήν του. Ἐνθαρρυνόμενος λοιπὸν ἀπ' αὐτὰ ἀνέλαβε τὴν καταπληκτικὴν ἐπιχείρησιν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν Γαλλίαν. Τὴν 1 Μαρτίου 1815 ἀπεβιβάσθη μετὰ 1.100 ἀνδρῶν εἰς Κάννας τῆς Προβηγκίας. Λαὸς καὶ στρατιῶται ἐδέχθησαν αὐτὸν πανταχοῦ μὲ ἐπευφημίας « Ζήτω ὁ αὐτοκράτωρ ». Ὁ στρατηγὸς Νεϋ, ὁ ὁποῖος ἐστάλη κατ' αὐτοῦ, προσεχώρησε μετὰ τοῦ στρατοῦ πρὸς αὐτὸν καὶ ὅλη ἡ Γαλλία ἀνεγνώρισεν αὐτόν, ἐνῶ ὁ Λουδοβίκος ἔφυγεν εἰς τὸ ἐν Βελγίῳ στρατόπεδον τῶν συμμάχων. Τοιοῦτοτρόπως ἤρχισε νέα περίοδος δράσεως τοῦ Ναπολέοντος, ἡ ὁποία διήρκεσεν ὀλίγον περισσότερο ἀπὸ τρεῖς μῆνας καὶ ὀνομάζεται εἰς τὴν ἱστορίαν Ἐκ α τ ὂ ν ἡ ἡ ἔ ρ α ι (20 Μαρτίου - 22 Ἰουνίου 1815).

Ὁ Ναπολέων περιποιήθη τὸν γαλλικὸν λαόν, παρεχώρησε φιλελεύθερον πολίτευμα καὶ ὠμίλησε πρὸς αὐτὸν μὲ ἐκφράσεις τῶν πρώτων ἐπαναστατικῶν χρόνων. Συγχρόνως ἤρχισε νὰ καταρτίζη στρατὸν καὶ κατώρθωσε ταχέως νὰ δημιουργήσῃ 208 χιλ. καλῶς ἡσκημένου στρατοῦ, τὸν ὁποῖον ἀπετέλεσαν οἱ ἄνδρες οἱ ἐπανελθόντες ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίαν. Δὲν παρέλειψεν ἐπίσης τὴν προσπάθειαν νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς ἐχθρούς.

Ἡ θέσις τοῦ Ναπολέοντος ἦτο δυσχερεστάτη. Εἰς τὸ Βέλγιον ὑπῆρχον δύο στρατιαί, ὁ ἄγγλος στρατηγὸς Οὐέλλιγκτον μὲ 100 χιλ. στρατοῦ καὶ ὁ Μπλύχερ μὲ 150 χιλ. Τὸν Ρῆνον κατεῖχον 350 χιλ. Αὐστριακοὶ καὶ ὀπισθεν αὐτῶν ἦσαν 235 χιλ. Ρῶσοι. Οἱ σύμμαχοι ἐδήλωσαν ὅτι δὲν θὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν πρὸς τὸν Ναπολέοντα.

Ὁ Ναπολέων διὰ νὰ προλάβῃ τὴν περαιτέρω συγκέντρω-

111. Ὁ Οὐέλλιγκτον

σιν τοῦ ἐχθροῦ, προήλασε μὲ 120 χιλ. ἐκλεκτοῦ στρατοῦ πρὸς τὸ Βέλγιον, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ χωρίσῃ μὲ ἰσχυρὸν κτύπημα τὰ στρατεύματα τοῦ Οὐέλλιγκτον καὶ τοῦ Μπλύχερ. Τὸ πρῶτον κτύπημα ἐδέχθησαν οἱ Πρῶσοι. Μετὰ πεισματώδη μάχην οἱ Γάλλοι διέρρηξαν τὸ κέντρον των καὶ ὁ ἴδιος ὁ Μπλύχερ ἔπεσεν ἀπὸ τὸν ἵππον καὶ ἐκινδύνευσεν. Ἀμέσως κατόπιν προσέβαλε τοὺς Ἄγγλους, οἱ ὁποῖοι εἶχον ὀχυρωθῆ ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου Σαιν Ζαν (Saint-Jean) ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Βρυξέλλας, ἐλπίζων ὅτι θὰ συντρίψῃ αὐτοὺς διὰ τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς (74 χιλ. Γάλλοι καὶ 246 τηλεβόλα κατὰ 60 χιλιάδων Ἄγγλων καὶ 148 τηλεβόλων). Ἦδη εἶχον ἀρχίσει νὰ κλονίζονται αἱ τάξεις τῶν Ἄγγλων, ὅποτε ἐνεφανίσθησαν οἱ Πρῶσοι τοῦ Μπλύχερ. Μετὰ πάλιν σῶμα πρὸς σῶμα οἱ Γάλλοι ἐτράπησαν εἰς ἀγρίαν φυγὴν, ἀφοῦ τὸ ἐν τρίτον ἐξ αὐτῶν, δηλ. 15 χιλιάδες νεκροὶ ἢ τραυματαῖα, ἐκάλυψαν τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Τὸ πρωσικὸν ἱππικὸν κατεδίωξεν αὐτοὺς καθ' ὅλην τὴν νύκτα, οὕτως ὥστε τὰ συντρίμματα τοῦ γαλλικοῦ στρατοῦ διήλθον ἐν πανικῶ τὰ βελγικὰ σύνορα καὶ μόλις ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Παρισίων κατάρθρωσαν νὰ ἀνασυνταχθῶν. Αὕτῃ εἶναι ἡ περίφημος ἐν Βατερλό (Waterloo) καταστροφή (18 Ἰουν. 1815).

Μετὰ τὴν κατάρρευσιν συνῆλθον εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν αἱ δύο βουλαὶ ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ Ναπολέοντος, ἐσημάτισαν προσωρινὴν κυβέρνησιν καὶ ἠνάγκασαν τὸν Ναπολέοντα νὰ παραιτηθῆ καὶ τὸν διέταξαν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Γαλλίαν. Ὁ Ναπολέων κατέφυγεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ πολεμικοῦ εἰς Ροσεφόρ (Rochefort) καὶ οἱ Ἄγγλοι τὸν μετέφερον εἰς Ἀγίαν Ἐλένην, μικρὰν νῆσον κειμένην εἰς τὰ δυτικὰ παράλια τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου ἔζησεν ἐξ ἔτη ἀσθενῆς καὶ συντετριμμένος καὶ ἀπέθανε (5 Μαΐου 1821).

Ἡ δευτέρα εἰρήνη τῶν Παρισίων

Μετ' ὀλίγον οἱ ἐχθροὶ κατέλαβον τὸ δεύτερον τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν καὶ οἱ σύμμαχοι ἡγεμόνες εἰσῆλθον εἰς αὐτὴν πανηγυρικῶς καὶ τούτους ἠκολούθησεν ὁ Λουδοβίκος ΙΗ'. Ὁ Λουδοβίκος ὑπέγραψε τὴν δευτέραν εἰρήνην τῶν Παρισίων (20

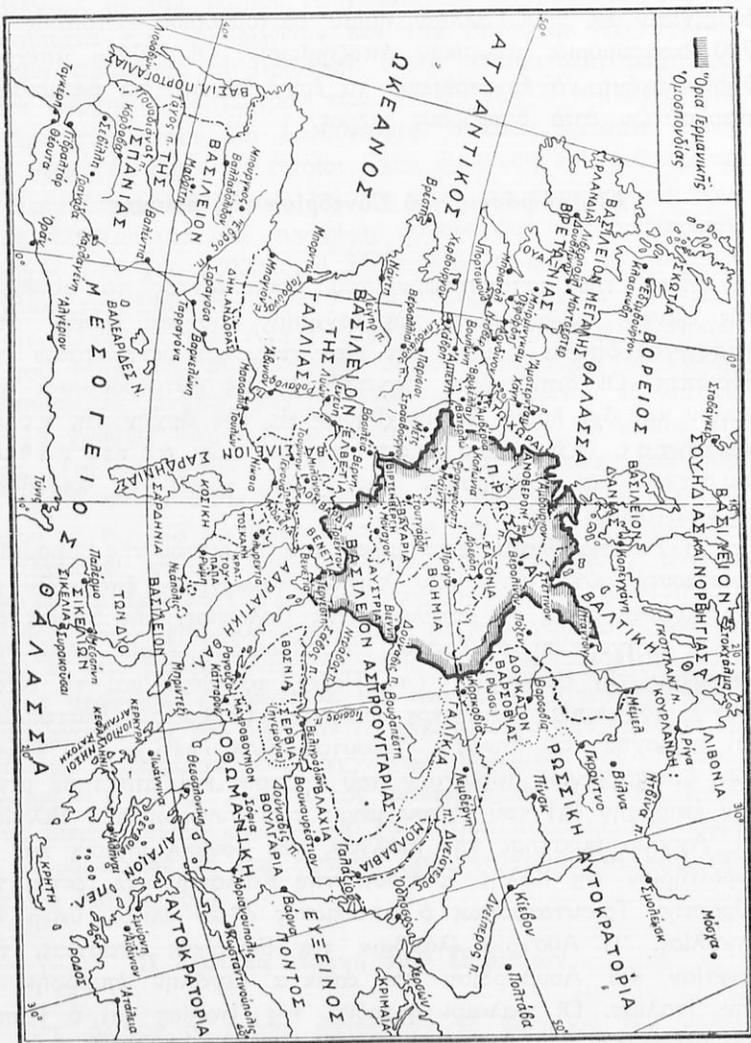
Νοεμβρίου 1815), διὰ τῆς ὁποίας ἡ Γαλλία ἐπανήρχετο εἰς τὰ σύνορα τοῦ 1790. Οὕτως ἡ περιπέτεια τῶν Ἑκατὸν ἡμερῶν ἐστοίχισεν εἰς τὴν Γαλλίαν ἡμισὺ ἑκατομμύριον κατοίκους καὶ 700 ἑκατομμύρια πολεμικὴν ἀποζημίωσιν. Οἱ Γάλλοι ὑπεχρέωθησαν ἀκόμη νὰ ἐπιστρέψουν τὰ ἔργα τέχνης, τὰ ἀφαιρεθέντα παρ' αὐτῶν ἀπὸ διαφόρους χῶρας.

Αἱ ἀποφάσεις τοῦ Συνεδρίου τῆς Βιέννης

Μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Ναπολέοντος τὸ συνέδριον τῆς Βιέννης συνεπλήρωσε τὰς ἐργασίας του καὶ ἔλαβεν ἀποφάσεις, αἱ ὁποῖαι ὥρισαν τὴν νέαν πολιτικὴν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης. Οἱ διπλωμάται εἰργάσθησαν ὡς ἀντιπρόσωποι ἡγεμόνων καὶ ὄχι λαῶν. Ἐστηρίχθησαν εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς νομιμότητος, τῆς ἰσορροπίας καὶ τῶν ἀντισταθμισμάτων καὶ διεμοίρασαν τὰς χῶρας, χωρὶς νὰ ἐρωτήσουν τοὺς κατοίκους.

Ἡ Ρωσσία ἔλαβε μέγα μέρος τοῦ δουκάτου τῆς Βαρσοβίας, συνήνωσεν αὐτὸ μετὰ τῶν λοιπῶν πολωνικῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐσχημάτισεν οὕτω τὸ βασιλεῖον τῆς Πολωνίας, τῆς ὁποίας βασιλεὺς ἀνηγορεύθη ὁ Τσάρος. Ἡ Πρωσσία ἔλαβε μέρος τοῦ δουκάτου τῆς Βαρσοβίας (τὸ Πόζεν, τὸ Θόρν καὶ τὸ Ντάντσιγ) καὶ τρεῖς γερμανικὰς ἐπαρχίας (Σαξονίαν, Βεσφαλίαν, καὶ περιοχὴν τοῦ Ρήνου). Τοιοῦτοτρόπως ἐπέτυχεν τὴν ἔνωσιν τῶν διεσπαρμένων τμημάτων τοῦ κράτους καὶ ἀπέκτησε μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τοῦ Ρήνου μέχρι τῶν συνόρων τοῦ Βελγίου. Ἡ Ἀγγλία ἐκράτησε τὴν Μάλταν, τὰς Ἰονίους νήσους καὶ τὸ ἀκρωτήριο τῆς Καλῆς Ἑλπίδος, τὴν Κεϋλάνην κτλ. ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀποικιακὸς ἀγὼν ἔληξεν ὑπὲρ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Αὐστρία ἐλάμβανε τὰς ἰλλυρικὰς ἐπαρχίας, τὴν Βενετιανὴν καὶ Λομβαρδιανὴν καὶ ἀπέκτα μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ παλαιοὶ ἡγεμόνες τῆς Ἰταλίας καὶ ὁ Πάπας ἐπανῆλθον εἰς τὸν θρόνον των. Τὸ Βέλγιον ἠνώθη μετὰ τῆς Ὀλλανδίας εἰς ἓν κράτος ἀνεξάρτητον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Βασιλείου τῶν Ἡνωμένων Κάτω Χωρῶν, ὑπὸ τὸν

112. Η Ευρώπη μετά την συνθήκη της Βιέννης (1815)

βασιλέα Γουλιέλμον Α' τῆς Ὁρανίας, καὶ ἡ Νορβηγία ἠνώθη μετὰ τῆς Σουηδίας.

Ἱερὰ Συμμαχία (26 Σεπτεμβρίου 1815)

Τῆ εἰσηγήσει τοῦ μυστικοπαθοῦς τσάρου Ἀλεξάνδρου, οἱ σύμμαχοι ἡγεμόνες Ρωσσίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας συνῆψαν τὴν λεγομένην Ἱερὰν Συμμαχίαν, ἡ ὁποία ἀρχικῶς εἶχε σκοπὸν τὴν διατήρησιν τῶν ὄρων τῆς συνθήκης τῆς Βιέννης. Συμπληρωθεῖσα ὁμως διὰ νέων συνεννοήσεων ἔλαβε τὴν μορφήν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν εἶναι γνωστὴ εἰς τὴν ἱστορίαν. Οἱ συμβαλλόμενοι δηλαδὴ ἡγεμόνες ὑπεχρεοῦντο νὰ κυβερνήσουν τὰ κράτη των κατὰ τὴν θείαν τοῦ Χριστοῦ διδασκαλίαν. Αὐτὸ ἐσήμαινεν ὅτι θὰ κατεδίωκον πᾶσαν φιλελευθέραν κίνησιν εἰς τὴν χώραν των καὶ θὰ ὑπεστήριζον ἀλλήλους, καθὼς καὶ τοὺς ἄλλους ἡγεμόνας, διὰ νὰ διατηρήσουν τὸ ἀπολυταρχικὸν καθεστῶς. Κατὰ τὰ ἐπόμενα ἔτη ἡ Ἱερὰ Συμμαχία ἐξήσκησεν ἀληθῆ δεσποτείαν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης. Κατεδίωξε τοὺς φιλελευθέρους καὶ κατέπνιξε πᾶσαν προοδευτικὴν ἐκδήλωσιν τῶν λαῶν, πολλάκις διὰ βιαίων ἐπεμβάσεων. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἐξερράγη ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις, οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ διπλωμάται τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἰδίως τῆς Αὐστρίας, ἐπολέμησαν αὐτὴν ἀμειλίκτως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΑ΄

ΓΡΑΜΜΑΤΑ — ΕΠΙΣΤΗΜΑΙ — ΤΕΧΝΑΙ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΙΗ΄ ΑΙΩΝΑ

Τὰ γαλλικὰ γράμματα

ΑΤΑ τὸν 18ον αἰῶνα εἶναι ἀκόμη μεγαλύτερα ἢ ἐπιβολὴ τῶν γαλλικῶν γραμμάτων εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ γαλλικὴ γλῶσσα μελετᾶται εἰς ὅλας τὰς χώρας καὶ οἱ γάλλοι συγγραφεῖς χρησιμεύουν ὡς ὑπόδειγμα. Ἐπίσης ἡ γαλλικὴ τέχνη, τὰ ἦθη, τὰ ἔθιμα καὶ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς εὐρίσκουν ζωηρὰν ὑποδοχὴν, ὥστε δυνάμεθα νὰ ὀμιλήσωμεν περὶ πνευματικῆς ἡγεμονίας τῶν Γάλλων τὸν 18ον αἰῶνα.

Ἄλλ' οἱ σημαντικώτεροι τῶν γάλλων συγγραφέων τοῦ 18ου αἰῶνος, ὁ Βολταίρος, ὁ Μοντεσκιέ, ὁ Ντιντερό, περὶ τῶν ὁποίων ὠμιλήσαμεν, δὲν εἶναι ἀποκλειστικῶς λογοτέχναι, ἀλλὰ πολιτικοὶ συγγραφεῖς, καὶ πραγματεύονται μᾶλλον κοινωνικὰ προβλήματα. Ἡ παράδοσις τοῦ 17ου αἰῶνος ἐξηκολούθησε καὶ ὑπάρχουν συγγραφεῖς, οἱ ὅποιοι συνθέτουν δράματα καὶ μύθους κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τοῦ μεγάλου αἰῶνος. Ἄλλ' ὅπως συμβαίνει συνήθως, τὰ προϊόντα τῆς μιμήσεως στεροῦνται ἀληθινῆς πνοῆς.

Ἄγγλικὴ λογοτεχνία

Ἀπὸ τὸ τέλος ἤδη τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ πνευματικὴ κίνησις ἐξαπλοῦται διαρκῶς βορειότερον. Ἡ Ὀλλανδία καὶ ἡ Ἀγγλία εἶναι ἤδη κέντρα ἐντόνου ζωῆς, ἐνῶ καθυστεροῦν αἱ παλαιαὶ νοτιώτεραι ἐστίαί τοῦ πολιτισμοῦ, Ἰταλία καὶ Ἰσπανία. Εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀφυπνίζεται τὸ ἀληθινὸν λυρικὸν αἶσθημα, ὅπως εἰς τὰς Νύκτας τοῦ ποιητοῦ Γιόουνγκ (Young, 1681 - 1765), καὶ τὸ ἠθογραφικὸν μυθιστόρημα φθάνει εἰς ἐξαιρετικὴν ἀκμὴν. Ὁ Δανιήλ Ντιφόου (Daniel Defoe, 1660 - 1731) γράφει τὸν

περίφημον Ροβινσόν Κροϋσον και ὁ σατιρικὸς Σουΐφτ (Swift, 1667 - 1745). Τὰ Ταξίδια τοῦ Γκιούλιβερ.

Ὁ Γίββων (Gibbon, 1737 - 1796) διὰ τῆς εὐρυτάτης πολυμαθείας του, τῆς ὀξυνοίας, τῆς αὐστηρᾶς κριτικῆς τῶν κειμένων ἔγινεν ὁ θεμελιωτὴς τῆς ἐπιστημονικῆς ἱστορίας εἰς τὸ ἔργον του Παρακμὴ καὶ πτώσις τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἐκμὴ τῆς γερμανικῆς λογοτεχνίας

Κατὰ τὸ δευτέρον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος ἀξιολόγους ποιητὰς καὶ ζωγράφους ἀνέδειξεν ἡ Γερμανία. Ἡ γερμανικὴ λογοτεχνία ὑπέστη ἐπὶ μακρὸν τὴν ἐπίδρασιν τῆς κλασικιστοῦσας Γαλλικῆς λογοτεχνίας καὶ ἐχρειάσθη ἀγῶν, διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν μίμησιν. Οἱ Γερμανοὶ ἐστράφησαν τότε πρὸς τὴν παράδοσιν τῆς ἀρχαίας γερμανικῆς ποιήσεως καὶ ἀνεκάλυψαν τοὺς θησαυροὺς τῆς μητρικῆς των γλώσσης. Περί τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἐφάνη ὁ πρῶτος δημιουργικὸς ποιητὴς, ὁ Φρειδερίκος Κλόπστοκ (Klopstock, 1724 - 1803), συγγραφεὺς τῆς Μεσιάδος, ὁ ὁποῖος ἔδειξεν εἰς τοὺς συγχρόνους του τὴν λεπτότητα καὶ τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν τῆς γερμανικῆς.

Λόγιοι καὶ τεχνοκρίται ἐζήτουν νὰ κατανοήσουν βαθύτερον τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Τὸ 1764 ἐξεδόθη ἡ Ἱστορία τῆς τέχνης κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τοῦ Βίνκελμαν (Winckelmann, 1717 - 1768), ἡ ὁποία ἔδιδε νέαν ἀντίληψιν τοῦ ἀρχαίου καλοῦ. Δύο ἔτη ἀργότερα ἐφάνη τὸ σημαντικώτατον ἔργον κριτικῆς τῶν χρόνων τούτων, ὁ Λαοκόων τοῦ Λέσσιγγ (Lessing, 1729 - 1781). Ὁ Λέσσιγγ ἐπολέμησε τὸν ψευδοκλασικισμόν, ἀναφερόμενος εἰς τὴν γνησίαν κλασικὴν παράδοσιν καὶ προβάλλων ὡς ὑπόδειγμα δραματικῆς τέχνης τὸν Σαίξπηρ. Ἐνῶ ὁ Λέσσιγγ ἔδιδεν εἰς τὴν διανοητικὴν ἐργασίαν τὴν πρωτεύουσαν θέσιν, ὁ Χέρντερ (Herder, 1744 - 1803) ὡς πηγὴν ἐμπνεύσεως ἐκήρυττε τὸ συναίσθημα καὶ τὴν φαντασίαν καὶ προσεπάθησε νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν εἰς τὴν δημώδη ποίησιν. Τὸ ὀνομαστότερον ἔργον του εἶναι ἡ Φιλοσοφία τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος.

Μετὰ τὴν προπαρασκευὴν αὐτὴν ἤρχισεν ἡ ἀκμὴ τῶν γερμανικῶν γραμμάτων, ἡ ἐποχὴ τῆς Θυέλλης καὶ Ὀρμῆς (Sturm und Drang), ὅπως ὀνομάζουσι αὐτὴν οἱ Γερμανοί.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς ἐξεδηλώθη ἡ ἰδιοφυΐα τοῦ Γκαίτε (Goethe, 1749 - 1832). Εἰς τὸ πρῶτον ἀξιόλογον ἔργον του, τὸν Βέρθερ, εἰκονίζεται ἡ κατέχουσα τὰς νεαρὰς ψυχὰς ἀνησυχία. Ὁ ὑπεραισθηματικὸς καὶ καλλιτεχνικὸς νεαρὸς ἦρως τοῦ μυθιστορήματος, δὲν κατορθώνει νὰ συμμορφωθῇ

113. Ὁ Γκαίτε

πρὸς τὸν συνήθη πεζὸν τρόπον τοῦ βίου, μεταφέρει τὴν ἀφθονον αἰσθηματολογίαν του εἰς τὴν ἐσοχὴν καὶ ἐξ ἀφορμῆς ἐρωτικοῦ ἐπεισοδίου θέτει τέρμα εἰς τὴν ζωὴν του. Τὸ ἔργον συντεταγμένον ὑπὸ μορφήν ἐπιστολῶν καὶ εἰς γλῶσσαν ἀπλήν, σχεδὸν οἰκογενειακὴν, ἐδημιούργησε σχολὴν, ἀπέκτησε πολλοὺς μιμητὰς καὶ τὸ πάθος, ὑπὸ τοῦ ὁποίου ἐτήκετο ὁ νεαρὸς Βέρθερ, ὠνόμασαν πάθος τοῦ αἰῶνος (mal du siècle).

Ὁ Γκαίτε ἀνεπτύχθη εἰς ἀξιολογώτατον καλλιτέχνην συνδυάζων τὴν πα-

ράδοσιν τοῦ γερμανικοῦ μεσαιῶνος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος.

Ἡ μεγάλη δημιουργία του εἶναι ὁ Φάουστ (Faust). Ἡρὼς τοῦ ἔργου, τὸ ὅποιον ἔχει μορφήν δράματος, χωρὶς νὰ ἔχη τὴν ἐσωτερικὴν ἐνότητα σκηνοῦ ἔργου, ὑποτίθεται ὁ σοφὸς τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως Φάουστ, ὁ ὅποιος, ἀφοῦ δι' ὅλου τοῦ βίου ἐκοπίασε ζητῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ προσπαθῶν νὰ ὠφελήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, καταλαμβάνεται ὑπὸ μετα-

μελείας διὰ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον κατηνάλωσε τὴν νεότητα, καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ζωὴν, ὅπως δώσῃ εἰς αὐτὴν ἄλλην κατεύθυνσιν.

Ὁ Γκαίτε συνεδέθη διὰ στενῆς φιλίας μετὰ τοῦ Φρειδερίκου Σίλλερ (Schiller, 1759 - 1805), τοῦ ὁποῖου τὰ νεανικά δράματα (Οἱ Λησταιί, Φιέσκο, Δὸν Κάρολος) διαπνέονται ἀπὸ θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου καὶ τοῦ πολίτου. Ἄλλ' ὁ σχετικὸς βραχὺς βίος τοῦ εὐπαθοῦς ποιητοῦ ὑπῆρξε διαρκῆς δημιουργία. Ὁ Βάλλενσταϊν, ἡ Μαρία Στούαρτ, ὁ Γουλιέλμος Τὲλ εἶναι ἀπὸ τὰ ἄριστα δραματικὰ δημιουργήματα τῆς Γερμανίας.

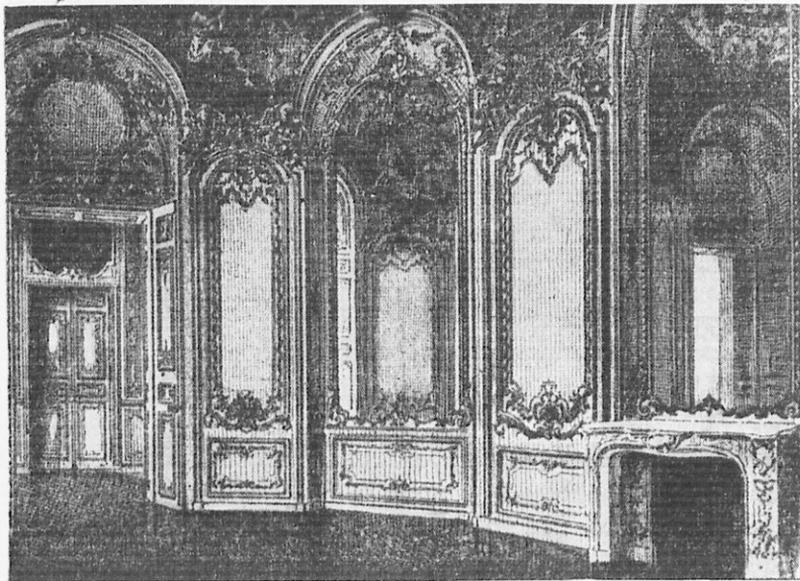
Α ἰ τ ἔ χ ν α ἰ

Εἰς τὴν τέχνην τοῦ 18ου αἰῶνος ἐσημειώθη σημαντικὴ μεταβολή, ἀνάλογος πρὸς τὰς τάσεις καὶ τὰ ἦθη τῆς ἐποχῆς.

Ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ φαίνεται νὰ ἀκολουθῆ κατὰ τόπους τὸν οἰκοδομικὸν τρόπον τοῦ 17ου αἰῶνος καὶ τὰ καλύτερα κατασκευάσματα, ἀνάκτορα, ναοί, ἐνθυμίζουσι κατὰ τὸ ἐξωτερικὸν τὰς Βερσαλλίας καὶ ἄλλα κτίσματα τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ἐν τούτοις ἡ μεταβολὴ εἶναι αἰσθητὴ. Τὰ οἰκοδομήματα δὲν ἔχουσι οὔτε τὸ μέγεθος οὔτε τὸν βαρὺν καὶ ψυχρὸν ὄγκον τοῦ Μπαρόκ. Οἱ καλλιτέχνη ἀποφεύγουσι συστηματικῶς τὴν εὐθυγραμμίαν εἰς τὴν πρόσοψιν καὶ προτιμοῦσι τὰς καμπύλας καὶ ἰδιορhythμους γραμμὰς. Τὰ ἀετώματα κάμπτονται καὶ ἐπικρατοῦσι τὰ αἰθαίρετα σχέδια καὶ ἡ διακόσμησις διὰ φανταστικῶν φυτῶν, πτηνῶν ἢ ὀστράκων. Γενικῶς ἐπιδιώκουσι τὸ ἑλαφρὸν, τὸ κομψὸν καὶ εὐθυμον.

Σημαντικωτέρα εἶναι ἡ μεταβολὴ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διαρhythμισιν καὶ τὴν ἐπίπλωσιν. Τὰ δωμάτια γίνονται μικρότερα, κατασκευάζονται ἰδιαίτερα ἀπόκρυφα διαμερίσματα, κλίμακες, ἀπὸ τὰς ὁποίας δύναται τις νὰ εἰσέλθῃ ἢ νὰ ἐξέλθῃ χωρὶς νὰ παρατηρῆται. Εἰς τὴν ἐπίπλωσιν καὶ τὴν διακόσμησιν τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐπιδιώκουσι τὸ κομψὸν καὶ συγχρόνως ἀναπαυτικόν. Τὰ ἐπιπλα γίνονται μικρότερα καὶ ἀναπαυτικώτερα. Γενικῶς ἐπιζητοῦσι τὸ ἀπαλόν, ὅ,τι ἡσυχάζει τὰς αἰσθήσεις.

Τὴν νοοτροπίαν ταύτην ὠνόμασαν Ροκοκὸ (Rococo, ἀπὸ τὸ rocaille = ὄστρακον). Τὸ Ροκοκὸ εἶναι ἡ τέχνη τῶν χρόνων τῆς ἀντιβασιλείας καὶ τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ'. Ἡ Στρατιωτικὴ Σχολή, τὸ Μικρὸν Τριανόν, τὰ δύο μέγαρα τῆς βορείας πλευρᾶς εἰς τὴν Πλατεῖαν τῆς Ὁμοιοῖας εἶναι τὰ ὠραιότερα δείγματα τῆς τέχνης αὐτῆς. Ἡ νέα τεχνοτροπία εἰσ-
 ἤχθη καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης ὅπου γάλλοι καλλι-
 τέχνηαι πολλάκις κατεσκεύασαν ὅμοια ἔργα. Ἀξιόλογα εἶναι

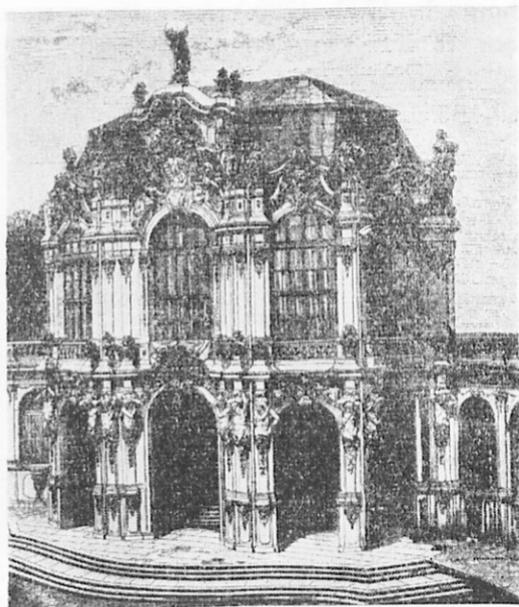

114. Αἴθουσα τοῦ μεγάρου Σουμιζ τῶν Παρισίων

τὰ οἰκοδομήματα, τὰ ὅποια κατεσκεύασαν πολλοὶ μικροὶ ἡγε-
 μόνες τῆς Γερμανίας, ἰδίως οἱ τῆς Σαξονίας εἰς τὴν Δρέσδην.
 Ὅμοια τεχνοτροπία ἐπικρατεῖ καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν, τῆς
 ὁποίας τὰ προϊόντα δὲν ὀμιλοῦν εἰς τὴν φαντασίαν ἢ τὴν διά-
 νοιαν, ἀλλ' ἔχουν προορισμὸν νὰ τέρψουν τοὺς ὀφθαλμούς.
 Πολλάκις ὅμως εἶναι πλήρη κινήσεως καὶ ζωῆς. Ὁ ἀξιολογώ-
 τατος τῶν γάλλων ζωγράφων τῆς περιόδου αὐτῆς Βαττώ
 (Watteau, 1684 - 1721) ἐζωγράφησε σκηνὰς τοῦ ἀγροτικοῦ βίου

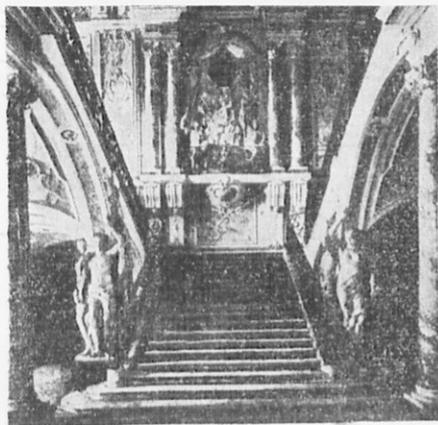
καὶ ἑορτὰς ποιμένων, ἀλλὰ τὰ πρόσωπα τῶν εἰκόνων εἶναι ἄνδρες καὶ γυναῖκες τῆς ὑψηλῆς κοινωνίας εἰκονιζόμενοι εἰς ἀγροτικὸν περιβάλλον (ὀνομαστότερα ἔργα: Πλοῦς εἰς Κύθηρα, Γεῦμα ἐν ὑπαιθρῷ κτλ.).

Τὸν 18ον αἰῶνα ἀκμάζουν ἀξιόλογοι ζωγράφοι εἰς τὴν Ἀγγλίαν, οἱ ὅποιοι διακρίνονται διὰ τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν τῆς φύσεως καὶ περιγραφὴν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου (ρεαλισμός). Ὁ ἰδρυτὴς τῆς νέας ἀγγλικῆς ζωγραφικῆς Χόγκαρτ (Hogarth

115. Δυτικὸν περίπτερον τοῦ Zwinger (Δρέσδη)

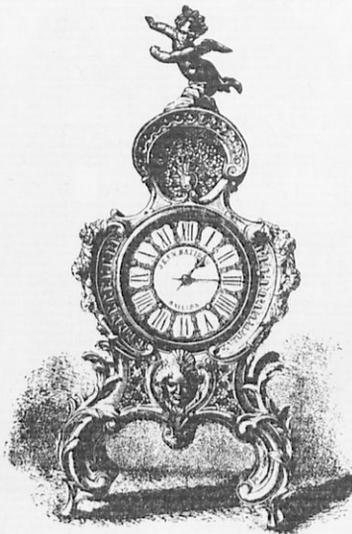
1697 - 1764) ὀλλανδικῆς καταγωγῆς, παρέστησε τὸν βίον τῶν ἀκαταστάτων καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀμελείας καὶ ἀσωτίας καὶ εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς ἠθικῆς γελοιογραφίας (ἔργα: Ἱστορία ὑπηρετρίας, Ἱστορία ἀσώτου, ὁ γάμος κατὰ τὸν συρμὸν κτλ.). Οἱ δὲ δύο μεγάλοι ἄγγλοι ζωγράφοι τοῦ αἰῶνος, ὁ Ρέϋνολδς (Reynolds, 1723 - 1792) καὶ ὁ Γκέϊνσμπορο (Gains-

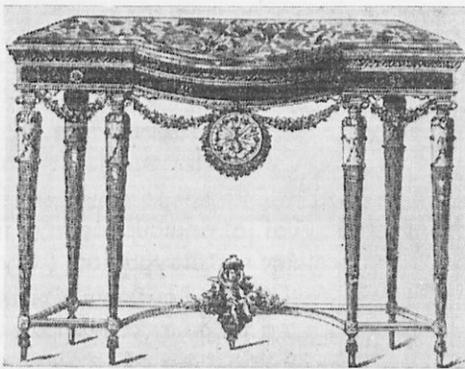
116. Κλίμαξ τοῦ μεγάρου Μαρύλ

borough, 1727 - 1788) ἦσαν ἔξοχοι προσωπογράφοι καὶ ζωγράφοι τοπίων κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Βαττώ.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος

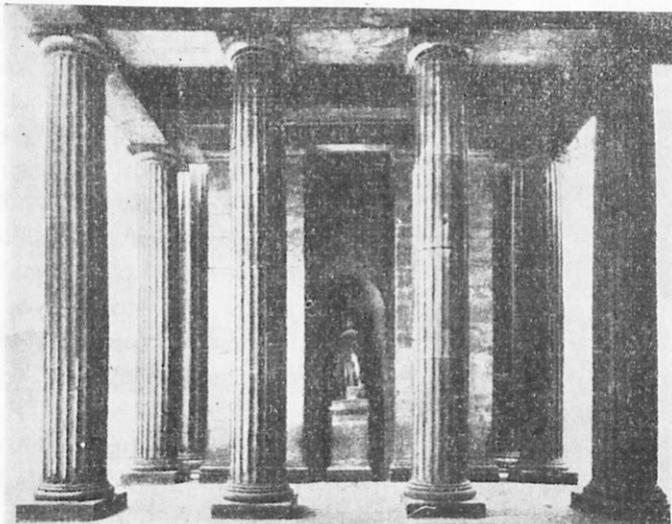

ἔχομεν ἐπιστροφὴν εἰς τὸ κλασσικὸν πρότυπον, ἢ ὅποια ἐνισχύεται διὰ τῆς ἀνακαλύψεως τῶν δύο ἀρχαίων πόλεων, τῆς Πομπηΐας καὶ τοῦ Ἡρακλείου. Εἰς τοὺς Παρισίους καὶ ἀλλοχοῦ κτίζουσι ναοὺς καὶ μέγαρα μὲ ἀρχαῖζοντα ρυθμὸν. Ὁ Ναπολέων ἰδρύει θριαμβευτικὰς ἀψίδας καὶ στήλας, αἱ ὅποια ἀπομιμοῦνται τὰς ρωμαϊκὰς. Ὁ βασιλεὺς τῆς Βαυαρίας θέλει νὰ καταστήσῃ τὸ Μόναχον πόλιν τῶν μνημείων καὶ οἱ ἀρχιτέκτονες τοῦ κατασκευάζουσι Στοὰς καὶ Προπύλαια, ἀπομιμούμενοι τὰ μνημεῖα τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπίσης ἡ διακόσμησις καὶ τὰ ἐπιπλα γίνονται ἀπλοῦστερα καὶ γραμμικώτερα (ρυθμὸς empire).

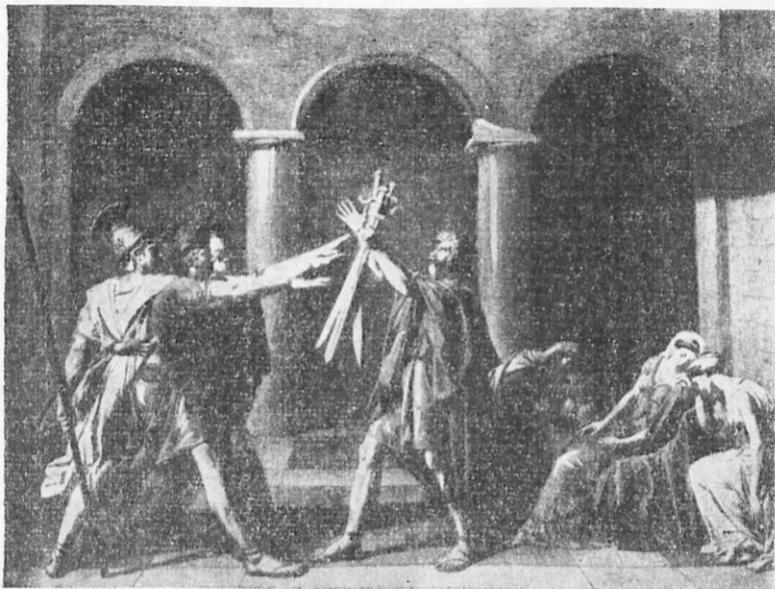

117. Τράπεζα καὶ ὥρολόγιον ροκοκὸ

Οἱ γλύπται φρονοῦν ὅτι ἡ ὑψηλὴ τέχνη παριστάνει τὸ ἠρωϊκόν, τὸ ὅποῖον ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ γυμνοῦ, κατὰ τὸ ὑπόδειγμα τῶν ἀρχαίων. Ἡ κομψὴ καὶ περίτεχνος γλυπτικὴ τοῦ

118. Πύλη τοῦ Μινράντεμπουρκ (Βερολῖνον)

119. Ὁρκος τῶν Ὁρατίων (Δαυῖδ)

18ου αιώνος δὲν ἐκτιμᾶται πλέον καὶ ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη, ὅτι μόνον ἀπομιμούμενοι τὰ ἀρχαῖα ἀγάλματα δύνανται νὰ ἐπιτύχουν τὸ ἰδεῶδες ὥραϊον. Κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος, δύο γλύπται ἀπολαύουν μεγάλης φήμης, ὁ ἰταλὸς Κανόβα (Canova, 1757 - 1822) καὶ ὁ δανὸς Τορβάλδσεν (Thorwaldsen, 1779 - 1884), οἱ ὅποιοι ἐζήσαν καὶ εἰργάσθησαν εἰς τὴν Ρώμην. Καὶ οἱ δύο εἶχον μεγάλην εὐχέρειαν καὶ παρήγαγον μέγα πλῆθος ἔργων, ἀπομιμούμενοι τὴν κανονικότητα τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων.

120. Ἡ Ἥβη (Τορβάλδσεν)

Ὅμοιαι ἱστάσεις ἐπικρατοῦν καὶ εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ παραμελεῖται ἡ πρωτότυπος καὶ πλήρης ζωῆς τέχνη τοῦ 18ου αἰῶνος. Ὁ ἡγέτης τῆς κλασικιστοῦσης ζωγραφικῆς, ὁ Γάλλος Δαυῖδ (David 1748 - 1825), ὁ κατ' ἐξοχὴν ζωγράφος τῶν χρόνων τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἐπιχειρεῖ νὰ ἀναγεννήσῃ τὴν ζωγραφικὴν ἀνακαλῶν εἰς τὴν ζωὴν τὰς συμμετρικὰς γραμμὰς καὶ τὴν ἀρμονίαν τῆς μουσικῆς διαπλάσεως τῶν ἀρχαίων ἀγαλμάτων καὶ δεσπόζει ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη (ἔργα: Ὁρκος τῶν Ὁρατίων, Λεωνίδας εἰς τὰς Θερμοπύλας, Σαβίνιαι κ.ά.).

Οἱ ὀνομαστότεροι ζωγράφοι τῶν χρόνων τούτων εἶναι μαθηταὶ του.

Ἡ φιλοσοφία

Οἱ σοφοὶ τοῦ 17ου αἰῶνος, ὁ Descartes, ὁ Spinoza, ὁ Leibniz ἐδέχοντο ἀκόμη, ὅτι ὁ ἄνθρωπος φέρει ἐκ γενετῆς μερικὰς γνώ-

σεις, τὰς λεγομένας ἐμφύτους ἐννοίας, ὅπως εἶναι ἡ ἐννοια τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τῆς οὐσίας, τοῦ τελείου κλπ., καὶ ὅτι ἀναλύοντες αὐτὰς δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν ὀρθὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς προελεύσεως τοῦ κόσμου, περὶ τῶν καθηκόντων τοῦ ἀνθρώπου, χωρὶς νὰ ζητήσωμεν τὴν βοήθειαν τῆς ἐμπειρίας. Γενικῶς, οἱ παλαιότεροι σοφοὶ εἶχον δώσει μεγαλύτεραν σημασίαν εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐδέχοντο ὅτι ἡ βαθυτέρα οὐσία τοῦ παντός εἶναι τὸ πνεῦμα.

Κατὰ τῆς δοξασίας αὐτῆς ἔγινε ζωνρὰ ἀντίδρασις, ἰδίως τὸν 18ον αἰῶνα. Ὁ διάσημος ἄγγλος φιλόσοφος Τζὸν Λὸκ (John Locke, 1631 - 1704), τοῦ ὁποίου ἐγνωρίσαμεν τὰς πολιτικὰς ιδέας, ὑπεστήριξεν ὅτι αἱ γνώσεις μας ἔχουν ἀρχὴν τὴν ἐμπειρίαν. Ἐμφυτοὶ ἐννοιαὶ δὲν ὑπάρχουν. Ἀντιθέτως, ὅλαι αἱ γνώσεις μας, ἀκόμη καὶ αἱ πλέον ἀφηρημέναι ἐννοιαὶ, πηγὴν ἔχουν τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν αὐτῶν μὲ τὴν νόησιν. Ὅθεν ἡ περίφημος ἀρχὴ οὐδὲν ἐν τῇ νοήσει, ὁ μὴ πρότερον ἐν τῇ αἰσθήσει. Τοιοῦτοτρόπως ἐδίδετο πολὺ μεγάλη σημασία εἰς τὰς αἰσθήσεις καὶ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ὁ ὁποῖος ἐνεργεῖ ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ 18ου αἰῶνος ἐνισχύθη ἡ δοξασία αὐτὴ καὶ οἱ γάλλοι φιλόσοφοι καὶ ψυχολόγοι ἐδίδαξαν ὅτι αἱ γνώσεις μας προέρχονται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις μόνον καὶ τέλος ὅτι ἡ βασικὴ οὐσία τοῦ κόσμου εἶναι ἡ ὕλη. Τοιοῦτοτρόπως ἐπεκράτησαν, εἰς τὴν Γαλλίαν ἰδίως, αἰσθησιαρχικαὶ καὶ ὑλιστικαὶ ἀντιλήψεις.

Ἡ τάσις αὕτη δὲν ἤργησε νὰ γεννήσῃ ἀντίδρασιν. Ὁ γερμανὸς Ἐμμμανουήλ Κάντ (Kant, 1724 - 1804) ἐπεχείρησε νὰ ἀποδείξῃ ὅτι εἶχον ἄδικον οἱ ὀπαδοὶ καὶ τῶν δύο ἀντιθέτων ἀντιλήψεων. Τὸ βασικὸν σφάλμα τῶν παλαιότερων φιλοσόφων ἦτο, κατὰ τὸν Κάντ, ἡ πίστις ὅτι τὸ λογικὸν τοῦ ἀνθρώπου ἤτο ἰκανὸν νὰ λύσῃ τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς φιλοσοφίας: θεὸς, προέλευσις τοῦ κόσμου, ἀρχὴ καὶ οὐσία τῆς ψυχῆς. Πρέπει, κατὰ τὸν Κάντ, νὰ ἀντιστρέψωμεν τὴν ἔρευναν, νὰ ἐξετάσωμεν δηλαδὴ, ἂν τὸ λογικὸν μας εἶναι εἰς θέσιν νὰ λύσῃ τὰ προβλήματα αὐτά. Ἡ φιλοσοφία πρέπει νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν κριτικὴν τοῦ λογικοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Διὰ τοῦτο ἡ φιλοσοφία

του Κάντ ονομάζεται κριτική φιλοσοφία και τὸ κύριον ἔργον του ἐπιγράφεται: Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου. Ὁ Κάντ φθάνει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἶναι ματαιοπονία νὰ θέλωμεν νὰ λύσωμεν μὲ τὸ λογικὸν τὰ παλαιὰ προβλήματα τῆς μεταφυσικῆς καὶ ὅτι τὸ κυριώτερον ἔργον τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ ἠθική. Ὁ ἴδιος ἐδίδαξε τὴν καθαρὰν ἠθικὴν, ὅτι δηλαδὴ ἡ ἀξία τῶν πράξεων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν διάθεσιν, ἀπὸ τὴν ἠθικὴν βούλησιν.

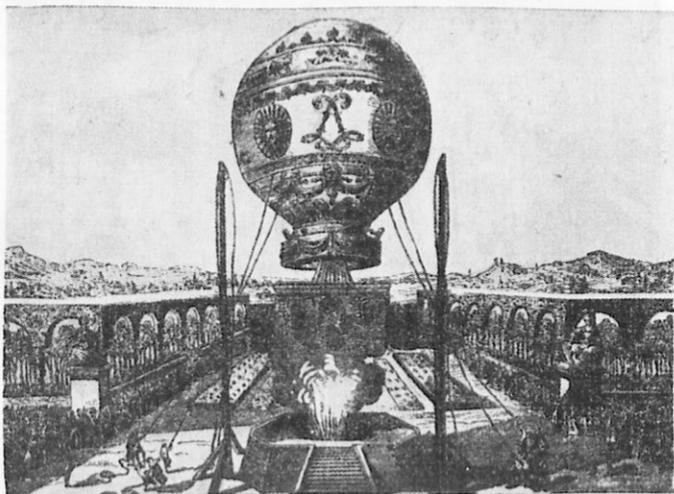
Ὁ Κάντ ἔδωσε νέαν κατεύθυνσιν εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη ἰδεαλισμός, καὶ ὅπως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἀπὸ τὸν Σωκράτην, οὕτω κατὰ τὸ τέλος τοῦ 18ου καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος ἀπὸ τὸν Κάντ ἐξῆλθεν ὀλόκληρος γενεὰ φιλοσόφων, τῶν ὁποίων οἱ σημαντικώτεροι εἶναι ὁ Φίχτε (Fichte, 1762 - 1814), ὁ Σέλλινγκ (Schelling 1775 - 1854) καὶ ὁ Χέγκελ (Hegel, 1770 - 1831).

Αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι

Ἡ ζωηρὰ ἐπιστημονικὴ κίνησις τοῦ 17ου αἰῶνος ἐξηκολούθησε καὶ κατὰ τὸν 18ον. Αἱ συνθήκαι τῆς ἐπιστημονικῆς ἐργασίας δὲν ἤλλαξαν. Οἱ ἐπιστήμονες δὲν εἶναι γενικῶς εἰδικοί, ἀλλ' ἐρασιτέχναι καλλιεργοῦντες τὰς ἐπιστήμας, ὅπως π.χ. ὁ Λαβουαζιέ, ὁ δημιουργὸς τῆς χημείας, εἶναι μισθωτῆς φόρων. Αἱ κυβερνήσεις ὅμως ὑποστηρίζουν προθυμότερον τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν, ἰδρύνουν Ἀκαδημίας καὶ διοργανῶνουν ἀποστολάς.

Ἡ Γαλλία ἔχει ἀξιολόγους σοφοὺς, ἰδίως μαθηματικούς, τῶν ὁποίων ὁ διασημότερος Λαπλάς (Laplace, 1749 - 1827) γράφει τὰ κυριώτερα ἔργα του κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου αἰῶνος. Τὴν σημαντικωτέραν πρόοδον σημειώνει πάλιν ἡ φυσική. Κατασκευάζουν ἀκριβέστερον μέτρον διὰ τὴν μέτρησιν τῆς θερμότητος, τὸ ὑδραργυρικὸν θερμόμετρον, ὁ πρῶστος Fahrenheit εἰς τὴν Ἀγγλίαν (1716), ὁ Reaumur εἰς τὴν Γαλλίαν (1713), ὁ Celsius εἰς τὴν Σουηδίαν (1742). Οἱ ἀδελφοὶ Μογκολφιέ (Montgolfier) κατασκευάζουν τὸ ἀερόστατον (1783), ὁ σκῶτος Οὐάτ (Watt) τροποποιεῖ τὴν ἀτμομηχανήν,

τῆς ὁποίας τὴν πρώτην ἰδέαν εἶχε συλλάβει ὁ γάλλος Παπέν (Papin) ἐπὶ Λουδοβίκου ΙΔ', καθιστᾷ αὐτὴν παραγωγὸν κινητικῆς δυνάμεως καὶ τὴν χρησιμοποιεῖ εἰς τὰ μεταλλεῖα καὶ εἰς τὰ ὑφαντήρια. Βραδύτερον ἔγινε προσπάθεια νὰ χρησιμοποιήσουν αὐτὴν διὰ τὴν κίνησιν ἀμαξῶν καὶ πλοίων. Ἄλλ' ἡ ἔλλειψις ὑποστηρίξεως ἐκ μέρους τῶν Κυβερνήσεων ἐπιβραδύνει τὴν ἐφαρμογὴν. Ἡ μελέτη τοῦ ἠλεκτρισμοῦ φέρει εἰς διαφόρους παρατηρήσεις, ἰδίως εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ἀμερικανοῦ Βενιαμὶν Φραγκλίνου ἀνακάλυψιν τοῦ ἀλεξικεραύνου, τοῦ πρώτου πρακτικοῦ πορίσματος τῶν μελετῶν αὐτῶν.

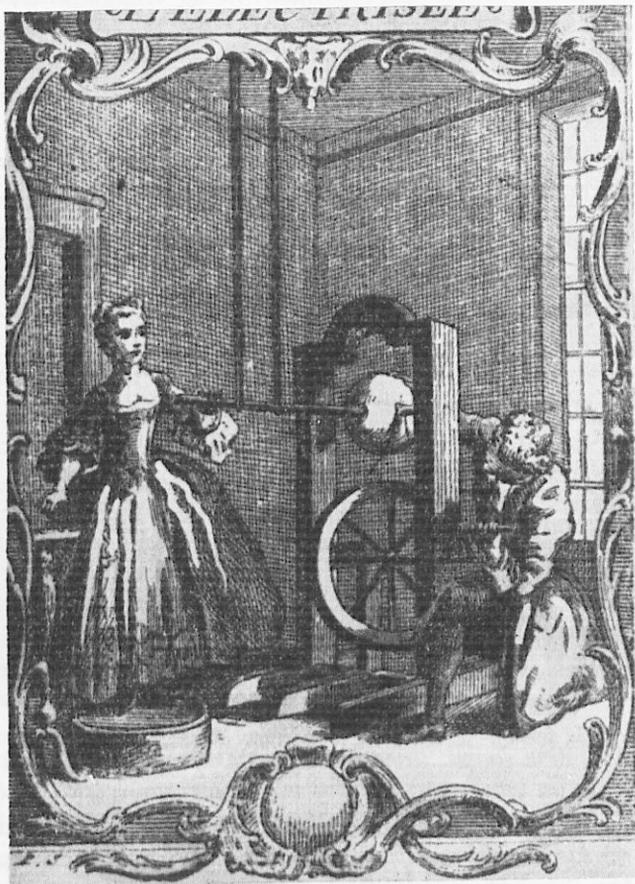

121. Δοκιμὴ ἀεροστάτου ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν Μονγκολφιέ

Ἡ Χημεία ἀναπτύσσεται εἰς ἐπιστήμην ὑπὸ τοῦ Λαβουαζιέ, (Lavoisier, 1743 - 1794), ὁ ὁποῖος ὀρίζει τὴν μέθοδόν της. Διαπιστώσας ὅτι ἡ ὕλη δύναται νὰ ἀλλάσῃ μορφήν, ἀλλὰ ὅτι διατηρεῖ πάντοτε τὸ βάρος, ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ζυγὸς εἶναι ἀλάνθαστον ὄργανον εἰς πᾶσαν χημικὴν ἔρευναν. Ὁ Λαβουαζιέ ἐξηκρίβωσε τὴν σύνθεσιν τοῦ ἀέρος καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ὀξυγόνου εἰς τὴν καϋσιν. Ἐπίσης κατώρθωσε δι' ἀναλύσεως καὶ συνθέσεως νὰ δείξῃ τὰ συστατικὰ τοῦ ὕδατος.

Αἱ φυσιολογικαὶ ἐπιστῆμαι σημειῶνουν ἐπίσης μεγάλας

προόδους. Ὁ σουηδὸς Λιννέ (Linné, 1707 - 1778) ἐμελέτησε τὸ φυτικὸν βασιλεῖον καὶ εἰσήγαγε γενικὸν σύστημα ταξινομήσεως τῶν φυτῶν καὶ ὀνοματολογίαν, ἡ ὁποία ἔγινε δεκτὴ γενι-

122. Ἡλεκτρικὴ μηχανή

κῶς καὶ χρησιμοποιεῖται ἀκόμη σήμερον. Φήμην ἰσχυροῦ φυσιοδίφου ἀπέκτησε καὶ ὁ Γάλλος Μπουφὸν (Buffon, 1707 - 1788), τοῦ ὁποίου τὰ συγγράμματα, πλὴν τῆς ἐπιστημονικῆς ἀξίας, εἶναι ἐξαιρέτα λογοτεχνήματα.

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ (1453 - 1821)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΒ'

ΜΕΓΙΣΤΗ ΙΣΧΥΣ ΤΗΣ ΟΘΩΜΑΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

Αί κατακτήσεις Μωάμεθ Β'

ΜΩΑΜΕΘ Β' (1451 - 1481), ἀφοῦ τὸ 1453 ἐκυρίευσε τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸν προμαχῶνα τῆς Βαλκανικῆς, ἐεφανίσθη ὡς θεία μάστιξ τῶν δυναστειῶν τῆς Ρούμελης καὶ τῆς Ἀνατολῆς. Μετ' ὀλίγον ὅλη σχεδὸν ἡ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Ὀθωμανούς.

Ὁ Μωάμεθ κατέλυσε τὸ κράτος τῶν Παλαιολόγων εἰς τὴν Πελοπόννησον. Ὁ Θωμᾶς Παλαιολόγος ἐδραπέυτευσεν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅπου βραδύτερον ὁ υἱὸς του Ἀνδρέας ἐπώλησε τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Βυζαντίου δικαιώματά του εἰς τὸν βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολον Η', ὁ ὁποῖος ὠνειρεύετο σταυροφορίαν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Κατελήφθησαν συγχρόνως τὰ φραγκικὰ κράτη τῶν Ἀθηνῶν καὶ τῶν Θηβῶν, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς Ἑνετοὺς οἱ Τοῦρκοι ἀπέσπασαν τὴν Εὐβοίαν καὶ τὴν Χίον, ἀπὸ τοὺς Γενοάτας τὴν Λέσβον. Τοιοῦτοτρόπως τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπέκυψεν εἰς τοὺς Τούρκους, ἤδη πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος. Οἱ Ἑνετοὶ διετήρουν ἀκόμη τὴν Κύπρον, τὴν Κρήτην καὶ τὰς Ἴονιους νήσους, καθὼς καὶ λιμένας τινὰς τῆς Πελοποννήσου, ὅπως καὶ τὴν Ναύπακτον, ἡ δὲ Ρόδος κατεῖχετο ὑπὸ τῶν ἵπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Πρὸς δυσμὰς ὁ Μωάμεθ προσέβαλε τὸ Βελιγράδιον καὶ παρὰ τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ περιφήμου βοεβόδα τῆς Τρανσυλβανίας Ἰωάννου Χούναδου (Hunyady) ἡ Σερβία ὑπέκυψε, διότι οἱ γαιοκτήμονες τῆς Σερβίας, οἱ βογιαῖροι, ὀρθόδοξοι τὸ θρησκεύμα, προετίμησαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου. Μόνον τὸ Βελιγράδιον, τὸ ὁποῖον ὑπερήσπισεν ἡρωϊκῶς ὁ Χούναδου, δὲν παρεδόθη εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἔμεινε μέχρι τοῦ 1521 συνοριακὸν φρούριον τῆς Οὐγγαρίας. Ἡ Σερβία ἔγινε τουρκικὴ ἐπαρχία τὸ 1459 καὶ τὸ 1464 κατελήφθη ἡ Βοσνία καὶ μετ' ὀλίγον ἡ Ἐρζεγοβίνη. Εἰς τὴν βόρειον Ἀλβανίαν ὁ περιφήμος Σκενδέρμπεης κατεφρόνει τὴν ἰσχὺν τῶν Ὀθωμανῶν. Ἄλλ' ὅταν ἀπέθανε γέρον ἦδη (1468), ἡ χώρα περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου.

Τὸ 1481, ὅταν ἀπέθανεν ὁ Μωάμεθ, ὅλη ἡ Μ. Ἀσία καὶ ὅλη ἡ χώρα μεταξύ τοῦ Σάβου, τοῦ Δὸν καὶ τοῦ Ταινάρου (ἐκτὸς τοῦ Μαυροβουνίου, τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Μάνης) εἶχον γίνει τουρκικαί.

Αἱ κατακτήσεις τοῦ ἸΣΤ' αἰῶνος

Αἱ κατακτήσεις τῶν Ὀθωμανῶν ἐξηκολούθησαν καὶ κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα. Οἱ δύο οὗτοι αἰῶνες ὁ 15ος καὶ ὁ 16ος, εἰς τὴν ἱστορίαν ὀνομάζονται αἰῶνες τῶν μεγάλων τουρκικῶν κατακτήσεων. Εἰς τὸ ὕψιστον σημεῖον ἔφθασεν ἡ ἰσχὺς τῶν Ὀθωμανῶν ἐπὶ τῶν δύο Σουλτάνων Σελίμ Α' καὶ Σουλεῦμάν Β'.

Ὁ Σελίμ Α' (1512 - 1520) ἦτο ἄγριος καὶ αἰμοχαρής. Κατέλαβε τὸν θρόνον διὰ στάσεως κατὰ τοῦ πατρός του Βαγιαζίτ, τὸν ὁποῖον πιθανῶς ἐδολοφόνησεν, ὅπως καὶ τοὺς πλησιεστέρους συγγενεῖς του.

Πρῶτος μεταξύ τῶν σουλτάνων συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ἐξισλαμίση τοὺς κατοίκους τῆς αὐτοκρατορίας. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος διέτρεξε τότε σοβαρώτατον κίνδυνον, τὸν ὁποῖον ἀπέτρεψεν ἡ ἐπιτήδειος πολιτικὴ τοῦ Πατριαρχείου.

Ὁ Σελίμ κατέκτησε τὴν Συρίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον. Τὰς χώρας ταύτας ἐξουσίαζον μογγόλοι ἵππεις, οἱ καλούμενοι Μομελοῦκοι (δοῦλοι). Ὅταν ὁ Σελίμ εἰσῆλθεν εἰς τὸ Χαλέπτιον,

ὁ ἱεροκέρυξ τοῦ μεγάλου τεμένους προσεφώνησεν αὐτὸν ὑπηρέτην τῶν δύο ἱερῶν πόλεων Μέκκας καὶ Μεδιναῆς. Οὕτως οἱ Σουλτάνοι τῆς Τουρκίας ἔλαβον τὸν τίτλον τοῦ Χαλίφου, δηλαδὴ τοποτηρητοῦ τοῦ Προφήτου.

Ὁ Σουλεῦμάν Β΄ (1520-1566) εἶναι ὁ ὀνομαστότερος τῶν Τούρκων δυναστῶν, σύγχρονος Καρόλου Ε΄, Φραγκίσκου Α΄, τοῦ πάπα Λέοντος Ι΄ καὶ τοῦ Λουθήρου. Εὐρωπαῖοι συγγραφεῖς διέλαβον ἐκτενῶς περὶ αὐτοῦ, εὐρωπαῖοι ζωγράφοι ἀπεικόνισαν αὐτὸν καὶ σώζονται μακραὶ ἐκθέσεις τῶν βενετῶν

123. Ἡ Τουρκία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα

πρεσβευτῶν περὶ αὐτοῦ. Οἱ εὐρωπαῖοι ὠνόμασαν αὐτὸν Μεγαλοπρεπῆ (Magnifique) καὶ οἱ Τούρκοι Γιαβοὺς (ἄξιον) καὶ Κανουνι (νομοθέτην).

Ὁ Σουλεῦμάν διεκρίθη ὡς πολεμιστὴς, ὡς προστάτης τῶν γραμμάτων καὶ ὡς νομοθέτης. Μόλις ἀνῆλθεν εἰς τὴν ἀρχὴν κατέρριψε τὰ δύο προπύργια τοῦ χριστιανισμοῦ, τὸ Βελιγράδι καὶ τὴν Ρόδον. Τὸ 1521 ὁ Σουλεῦμάν μετὰ πολιορκίαν ἐξ ἑβδομάδων ἔγινε κύριος τοῦ Βελιγραδίου, τὸ ὅποῖον διὰ

πρώτην φοράν ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων μετὰ μακροῦς καὶ πεισματώδεις ἀγῶνας. Ἡ Ρόδος ἔπεσε μετὰ κρατεράν ἀντίστασιν τῶν ἵπποτῶν, οἱ ὅποιοι ἀποχωρήσαντες ὑπόσπονδοι ἐκ τῆς νήσου ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Μάλταν (1522). Ἡ δύναμις τῶν Ὀθωμανῶν ἔφθασε τότε εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ οἱ εὐρωπαῖοι ἡγεμόνες ἐπεζήτησαν τὴν συμμαχίαν τοῦ Σουλεϊμάν. Ὁ Βασιλεὺς τῆς Γαλλίας Φραγκίσκος Α', ἠττηθεὶς (μάχη Παύας, 1525) εἰς τὴν Ἰταλίαν ὑπὸ Καρόλου Ε' καὶ αἰχμαλωτισθεὶς, ἔστειλεν ἀπεσταλμένον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπικαλούμενος τὴν συνδρομὴν τοῦ ἰσχυροῦ Σουλτάνου. Σφύζονται ἐπιστολαὶ τοῦ Σουλεϊμάν, εἰς τὰς ὁποίας πλήρης ἀσιατικοῦ στόμου ὀμιλεῖ περὶ τῆς δυνάμεώς του.

Ὁ Σουλτάνος προσέβαλε μετὰ ταῦτα τὴν Οὐγγαρίαν (1625). Μὲ τὸ ἰσχυρὸν καὶ φιλοπόλεμον πεζικὸν τῶν Γενιτσάρων, μὲ τὸ τοξοφόρον ἵππικὸν τῶν ἀκιντζήδων, τὸ πυροβολικὸν καὶ τὸ σῶμα τῶν σκαπανέων, οἱ Τοῦρκοι ἔγιναν ἐπικίνδυνοι διὰ τὴν Εὐρώπην. Ἄνερχόμενοι τὴν ὁδὸν τοῦ Δουνάβεως ἐζήτησαν νὰ τὴν πληξοῦν εἰς τὴν καρδίαν. Εἰς τὴν περίφημον μάχην τοῦ Μοχάτς (Mohacz, πόλις τῆς Γιουγκοσλαβίας ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως, 1526) συνεντρίβη τὸ οὐγγρικὸν ἵππικὸν, ὁ βασιλεὺς τῆς Οὐγγαρίας Λουδοβίκος Β' ἐφονεύθη καὶ οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον εἰς τὴν Βούδαν καὶ κατασκεύασαντες πελωρίαν γέφυραν διέβησαν τὸν Δούναβιν καὶ κατέλαβον τὴν Πέσταν. Μέρος ἀπὸ τοὺς οὐγγρους εὐγενεῖς, ἔδωκαν τὸ στέμμα τῆς Οὐγγαρίας εἰς τὸν ἀρχιδούκα τῆς Αὐστρίας Φερδινάνδον, ἀδελφὸν τοῦ Λουδοβίκου Β', ἐνῶ ὁ Σουλεϊμάν ὑπεστήριξε τὸν ἀνταγωνιστὴν ἐκείνου Ἰωάννην Ζάπολυα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀρχιδούξ κατὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ Σουλτάνου κατέλαβε τὴν Πέσταν, ὁ Σουλεϊμάν παρεσκεύασεν μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ προήλασε μέχρι τῶν προθύρων τῆς Βιέννης. Μετ' ὀλίγον 250 χιλ. στρατοῦ μὲ 300 τηλεβόλα περικύκλωσαν τὴν αὐστριακὴν πρωτεύουσαν, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 16 χιλ. στρατὸς καὶ 72 τηλεβόλα. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι ὑπεχώρησαν πρὸ τῆς ἀνωτέρας πολεμικῆς τέχνης τῶν εὐρωπαίων (1529).

Ἡ κατάληψις τῆς Ρόδου ἤνοιξεν εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς

τὴν ἀνατολικὴν Μεσόγειον. Ὁ Σουλτάνος διώρισε τότε ὄργανωτὴν καὶ διοικητὴν τοῦ στόλου τὸν περίφημον πειρατὴν ἄρχοντα τοῦ Ἀλγερίου Χαϊρεδδὶν Βαρβαρόσσαν. Ἡ τουρκικὴ ἀρμάδα εἶδε τότε ἡμέρας δόξης καὶ οἱ ἄλγερινοὶ πειραταὶ διέσπειραν τὸν τρόπον εἰς τὴν Μεσόγειον λαφυραγωγοῦντες τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα καὶ ἀπάγοντες αἰχμαλώτους τοὺς ἐπιβάτας. Διὰ τοῦτο ἡ κατὰ τῆς Τύνιδος ἐκστρατεία Καρόλου τοῦ Ε΄ ἔλαβε χαρακτῆρα σταυροφορίας. Τὸ φρούριον κατελήφθη ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, ὁ Χαϊρεδδὶν ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὴν Τύνιδα καὶ χιλιάδες αἰχμαλώτων ἠλευθερώθησαν.

Κατάληψις τῆς Κύπρου (1571)

Οἱ Τοῦρκοι ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Σουλεῦμάν νὰ εἶναι ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν θάλασσαν. Τὸ 1571, ἐπὶ τοῦ Σουλτάνου Σελὶμ Β΄, υἱοῦ τοῦ Σουλεῦμάν, κατέλαβον, κατόπιν αἱματηροῦ ἀγῶνος, τὴν Κύπρον.

Ἡ μεγαλόνησος, ἑλληνικὴ ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων, ἔζησεν ἀτελεύτητον σειρὰν περιπετειῶν. Ἐπ' αὐτῆς διῆλθον « ὡς σκοτεινὰ κύματα εἰς ζοφερὸν ὠκεανόν » ἐπὶ χιλιετηρίδας ἐπιδρομαί, λεηλασίαι, ἀλλαγὴ δεσποτῶν, τυραννίαι. Ἐν τούτοις, εἰς τὴν ἀπόκεντρον καὶ μακρὰν τῆς μητρὸς θέσειν της, ἔμεινεν ἑλληνικὴ, διατηρήσασα ζωηρὰν τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν.

Ἀπὸ τοῦ 1489 ἡ Κύπρος περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τῶν Ἐνετῶν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς τουρκικῆς δυνάμεως, ἡ μεγαλόνησος ἀπέβαινεν ἀπὸ τοὺς ἀμεινωτέρους στόχους τῆς βουλιμίας τῶν σουλτάνων.

Ὁ Σελὶμ Β΄ (1566 - 1574), ὑποκινούμενος ὑπὸ ἰσπανοεβραίου τυχοδιώκτου, παρεσκεύασε μεγάλην ἐκστρατείαν. Τριακόσια ἐξήκοντα ἰστιοφόρα καὶ 100.000 στρατὸς ἐκινήθησαν κατὰ τῆς νήσου. Τὴν 1ην Ἰουλίου 1570 ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸν κόλπον τῆς Λεμεσοῦ καὶ ἀπεβίβασεν ἀκωλύτως τὸν στρατόν. Τὸ φρούριον τῆς Λεμεσοῦ παρεδόθη μετὰ τὴν πρώτην προσβολὴν καὶ ὁ τοῦρκος στρατηγὸς ἐφέεισθη τῆς πόλεως καὶ τῶν κατοίκων, διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὰς ἄλλας πόλεις εἰς παράδοσιν. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς τῆς νήσου, ἕνεκα τοῦ μίσους

πρὸς τοὺς Λατίνους, ἔβλεπε μὲ ἀπάθειαν ἢ καὶ εὐνοίαν τὴν τουρκικὴν δύναμιν ὡς μέλλουσαν ν' ἀπαλλάξῃ αὐτὸν ἀπὸ τὴν φραγκοκρατίαν. Τὰ χωρία παρεδίδοντο, ἀλλὰ ἐδοκιμάζοντο ἀπὸ τὴν ἀντεκδίκησιν τῶν Βενετῶν.

Οἱ Τοῦρκοι συνήντησαν μεγαλυτέραν ἀντίστασιν εἰς τὴν Λευκωσίαν καὶ πραγματικῶς ἠρωϊκὴν εἰς τὴν Ἀμμόχωστον, τὴν Φαμαγούσταν (Famagusta), ὅπως λέγουσιν οἱ Δυτικοί, τῆς ὁποίας ἡ πολιορκία ἔγινεν ὀνομαστή. Μετὰ μακρὸν ἀποκλεισμὸν καὶ ἐπανειλημμένας ἐπιθέσεις ἢ οἰκτρῶς ἀποδεκατισθεῖσα φρουρὰ παρεδόθη, τὴν 1ην Αὐγούστου 1571, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μεταφερθῇ δι' ὀθωμανικῶν πλοίων εἰς τὴν Κρήτην, καὶ ὄλη ἡ νῆσος περιῆλθεν εἰς τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου.

Ἡ τουρκικὴ ἐπιδρομὴ συνωδεύετο ἀπὸ τὰς συνήθεις φρικαλεότητας. Τὴν ἄλωσιν τῆς Λευκωσίας ἠκολούθησεν ἀγρία σφαγὴ τῶν κατοίκων. Πολλαὶ γυναῖκες κατεκρημνίζοντο ἀπὸ τὰς στέγας τῶν οἰκιῶν, διὰ νὰ μὴ πέσουν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τοῦρκων. Ἄλλοι ἐφόνευσαν ἰδιοχείρως τὰς θυγατέρας των. Εἴκοσι χιλιάδες ἐσφάγησαν καὶ δύο χιλιάδες νέοι καὶ νέαι ἀπτήχθησαν ὡς δοῦλοι. Μία ἑλληνίς, νεᾶνις, ἡ Μαρία Συγκλητικὴ, ἔθεσε πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην τῆς γαλέρας ἐφ' ἧς ἔκρατεῖτο. Ἡ γαλέρα καὶ δύο ἄλλα πλοία ἠγκυροβολημένα παρ' αὐτὴν, πλήρη πολυτίμων λαφύρων, ἀνετινάχθησαν καὶ μετ' αὐτῶν ἔγιναν παρανάλωμα τοῦ πυρὸς χίλιαι αἰχμάλωτοι νεάνιδες.

Εἰς τὴν Ἀμμόχωστον οἱ Τοῦρκοι παρασπονδήσαντες κατέσφαξαν τοὺς ἐπὶ συμβάσει παραδοθέντας. Ὁ γενναῖος ἀρχηγὸς των ἐφονεύθη κατόπιν πολυημέρων ἀπεριγράπτων βασάνων κατ' ἀπαίτησιν τοῦ τούρκου στρατηγοῦ. Οἱ χριστιανοὶ τῆς Δύσεως δὲν εἶχον νὰ προσάψουν πολλὰ εἰς τοὺς Μωαμεθανούς, διότι πρὸ ἑνὸς μόλις ἔτους εἶχον διαδραματισθῆ εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσάν τὰ ἐγκλήματα τῆς Νυκτὸς τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου.

Ὁ Σελὶμ διέταξε νὰ προστατεύσουν τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν, διὰ νὰ ἔχη ὑπὲρ αὐτοῦ τοὺς ραγιαδες τῆς νήσου. Ἐπέτρεψεν εἰς αὐτοὺς νὰ ἔχουν τὰ αὐτὰ προνόμια πρὸς τοὺς ἄλλους ὑποδούλους Ἑλληνας καὶ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ διορίσῃ ἐπισκόπους εἰς τὴν νῆσον. Ἡ ἔγκυκατάστασις τῶν Μωαμεθανῶν δὲν ἠλλοίωσεν οὐσιωδῶς τὸν ἑλληνικὸν χαρακτῆρα τῆς μεγαλονήσου, ἢ ὁποία παρέμεινε μέχρι σήμερον ἑλληνική.

Ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (7 Ὀκτωβρίου 1571)

Ὁ τουρκικὸς στόλος ἠπειλεῖ ἤδη τὴν Κρήτην καὶ τὰ παράλια τῆς Δαλματίας. Αἱ δὲ διαπραχθεῖσαι εἰς τὴν Κύπρον ὑπὸ τῶν Τούρκων ὠμότητες ἐτάραξαν τὴν Εὐρώπην. Οἱ Ἐνετοὶ ἀπηύθυναν ἔκκλησιν εἰς τὸν χριστιανικὸν κόσμον καὶ ὁ πάπας Πίος Ε' ἠνώσεν εἰς ἱερὰν συμμαχίαν τὴν Ἰσπανίαν, Ἐνετίαν καὶ τοὺς ἱππότες τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

Ὁ ἠνωμένος χριστιανικὸς στόλος συνεκεντρώθη εἰς τὴν Μεσσηνίην τῆς Σικελίας καὶ ἔπλευσεν εἰς τὸ Ἴόνιον Πέλαγος. Ναύαρχος αὐτοῦ ἦτο ὁ Ἰσπανὸς πρίγκιψ Δὸν Ἰωάννης Αὐστριακὸς (Don Juan d' Austria), υἱὸς τοῦ αὐτοκράτορος Καρόλου Ε' καὶ ἑτεροθαλῆς ἀδελφὸς τοῦ Φιλίππου Β' τῆς Ἰσπανίας, νεώτατος, μόλις 24 ἐτῶν, ἔνδοξος ἦδη ἀπὸ τοὺς πολέμους κατὰ τῶν Ἀλγερινῶν πειρατῶν καὶ τῶν Μαυριτανῶν.

Ἐἶχον συγκεντρωθῆ τεράστια δυνάμεις ἀπὸ τὰ δύο μέρη, ἀνὰ 250 πολεμικὰ περίπου, καὶ μέγας ἀριθμὸς στρατοῦ ἐπὶ τῶν πλοίων. Οἱ ὀνομαστότεροι πολεμιστὰι τῆς Χριστιανωσύνης καὶ τοῦ Ἰσλάμ ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην. Πολλῶν γαλερῶν τοῦ Χριστιανικοῦ στόλου κυβερνῆται καὶ ἰδιοκτῆται ἦσαν Ἕλληνες ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ τὰς Ἰονίους νήσους. Τὸ πλήρωμα, ἰδίως οἱ κωπηλάται καὶ τῶν δύο στόλων, ἦσαν Ἕλληνες βιαίως ἢ διὰ χρημάτων στρατολογηθέντες. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν ναυμαχίαν ἐχύθη πολὺ ἑλληνικὸν αἷμα.

Ἡ σύγκρουσις ἔγινεν ἔξω τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου παρὰ τὰς Ἐχινάδας νήσους εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀχελῷου τὴν 7ην Ὀκτωβρίου 1571. Ἀπὸ τὰ δύο μέρη ἐπολέμησαν μὲ πείσμα. Ἀλλὰ ἐθριάμβευσε τὸ ἀνώτερον ὑλικὸν καὶ ἡ ἀνωτέρα ναυτικὴ τέχνη τῶν Εὐρωπαϊῶν. Ὁ τουρκικὸς στόλος ὑπέστη τρομερὰν καταστροφὴν.

Ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἤκουσε μὲ ἀνακούφισιν τὴν νίκην. Ὁ Πάπας ἐχαιρέτησε τὸν Ἰωάννην Αὐστριακὸν διὰ τῶν λέξεων τοῦ Εὐαγγελίου: « Ἦν ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ᾧ ὄνομα Ἰωάννης ». Ἀλλὰ διχόνοιαι δὲν ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Εὐρωπαίους νὰ ἐκμεταλλευθοῦν τὴν εὐκαιρίαν καὶ διεψεύσθησαν αἱ μεγάλαι ἐλπίδες τῶν Ἑλλήνων.

Ἀναχαίτισις τῶν κατακτήσεων

Μετὰ τοὺς μεγάλους Σουλτάνους τοῦ 16ου αἰῶνος, τὸν Σελίμ Α' καὶ τὸν Σουλεῦμάν Β', αἱ κατακτήσεις τῶν Τούρκων κατ' οὐσίαν ἐσταμάτησαν. Ἡ εἰρήνη τοῦ 1606 πρὸς τὴν Αὐστρίαν, συναφθεῖσα ἐπὶ τῆς βάσεως τοῦ status quo ante, εἶχε θέσει τέρμα εἰς τὴν τουρκικὴν ἐπιδρομὴν. Ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς τῆς ἀρχῆς διτηρήθη ἐπὶ τι διάστημα ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ὀρμῆς πρὸς διαρπαγὴν, ἡ ὁποία ὁμως ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς ἀπολαύσεως τῶν κεκτημένων. Στάσεις τῶν Γενιτσαρῶν καὶ μηχανοραφίαι τοῦ χαρεμίου ὑπέσκαπτον τὴν τουρκικὴν ἰσχύν, ὥστε ἤδη κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος τὸ διορατικὸν βλέμμα τῶν Εὐρωπαίων διπλωματῶν διέβλεπε τὸ σπέρμα τῆς παρακμῆς.

Ὁ περιβόητος σουλτάνος Μουράτ Δ' (1623 - 1640), σύγχρονος τοῦ Ρισελιέ, μὲ βία καὶ παροδικῶς μόνον ἀνεχαίτισε τὴν προϊούσαν ἐσωτερικὴν ἀποσύνθεσιν. Αἱ κεφαλαὶ τῶν μεγάλων βεζυρῶν ἔπιπτον, ὅπως ἐπὶ Σελίμ τοῦ αἰμοχαροῦς, καὶ τὸ πρῶτον ἀπεκεφαλίσθη ὁ Σεῖχουλισλάμης καὶ ὁ πατριάρχης Κύριλλος Λούκαρις ἔπεσε θῦμα τῆς θηριωδίας τοῦ Σουλτάνου καὶ τῶν ραδιουργιῶν τῶν Ἰησουϊτῶν τοῦ Γαλατᾶ.

Ἡ εἰρήνη διτηρήθη ἐπὶ τεσσαράκοντα ἔτη, λόγῳ τῆς ἀναρχίας εἰς τὸ κράτος καὶ τῆς ἐξασθενήσεως τοῦ πολεμικοῦ φρονήματος.

Οἱ Κιοπρουληδες (1656 - 1710)

Τὴν ἀναρχίαν ἐσταμάτησαν ἐπὶ τινὰ χρόνον κατὰ τὸ δεῦτερον ἡμισυ τοῦ 17ου αἰῶνος οἱ ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Κιοπρουληδων μεγάλοι βεζύραι.

Ὁ ἐνεργητικὸς σουλτάνος Μωάμεθ Δ' (1648 - 1687), ἐκάλεσεν ὡς βεζύρην τὸν πρῶτον Κιοπρουλην, τὸν Μεχμέτ, ὁ ὁποῖος ἵδρυσεν, οὕτως εἶπεῖν, πραγματικὴν δυναστείαν, ἡ ὁποία ἔδωσε πέντε μεγάλους βεζύρας. Οἱ Κιοπρουληδες ἦσαν Μουσουλμάνοι Ἀλβανοί, ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ὁ πρῶτος ἀπ' αὐτοῦς Μεχμέτ Κιοπρουλης, πρῶην

βοηθός μαγεΐρου εις τὸ σεράϊ (ἀνάκτορον), ἑβδομηκοντούτης ἤδη, μὴ γνωρίζων γραφὴν καὶ ἀνάγνωσιν, ἦτο δραστήριος μέχρῃς ἀγριότητος, καὶ εἶχεν ἔμφυτον εὐφυΐαν, ἐπεβλήθη καὶ ἠσκήσῃ δικτατορικὴν ἐξουσίαν. Ἀπεκεφάλισεν ἢ ἔρριψεν εἰς τὸν Βόσπορον κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἀρχῆς τοῦ 4 χιλιάδας καὶ εἰς 30 χιλιάδας ὑπολογίζουσι τὰ θύματα τῆς πενταετοῦς βεζυρείας τοῦ (1656 - 1661). Μεταξὺ τῶν θυμάτων ἦτο καὶ ὁ Πατριάρχης Παρθένιος.

Κατάληψις τῆς Κρήτης (1645 - 1669)

Καθ' ὃν χρόνον ὁ τριακονταετής πόλεμος ἐμαίνεται εἰς τὴν Εὐρώπῃν, οἱ Τοῦρκοι παρεσκεύασαν μεγάλην ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Κρήτης, τὴν ὁποίαν κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Ἀποβιβασθέντες τὸ 1645 εἰς τὴν νῆσον, κατέλαβον ἀμέσως τὰ Χανιά καὶ τὴν Σούδα καὶ τὸ 1648 ἤρχισαν τὴν πολιορκίαν τοῦ Μεγάλου Κάστρου, δηλαδὴ τοῦ Ἡρακλείου (Candia). Αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἐθραύσθησαν πρὸ τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἀνδρείας τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ φρουρίου καὶ ἡ πολιορκία, διαρκέσασα ἐκ διαλειμμάτων ἐπὶ 25 ἔτη, ἔγινεν ὀνομαστή.

Οἱ Τοῦρκοι, διὰ νὰ ἐμποδίσουν πᾶσαν βοήθειαν τῶν Εὐρωπαίων πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς, εἰσέβαλον τὸ 1663 ὑπὸ τὸν δεύτερον Κιοπρουλῆν, τὸν Ἀχμέτ, μὲ 250.000 στρατὸν καὶ 145 τηλεβόλα εἰς τὸ ὑπὸ τῶν Αὐστριακῶν κατεχόμενον τμῆμα τῆς Οὐγγαρίας. Ὁ Πάπας ἐκάλεσε τὸν Χριστιανικὸν κόσμον εἰς βοήθειαν τοῦ αὐτοκράτορος Λεοπόλδου Α'. Μόνος ὁ Λουδοβίκος ΙΔ' ἔστειλεν 6.000 ἄνδρας καὶ ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐνίκηθη εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην, τῆς ὁποίας τὴν ἐκβασιν ἔκρινεν ἡ ἀκατάσχετος ὀρμὴ τῶν « κορασίδων », ὅπως ἐξέλαβεν ὁ μέγας βεζύρης τοὺς περικοφόρους ἵππους τοῦ Λουδοβίκου. Ἄλλ' οὔτε τοῦτο ἔσωσε τὸ Κάστρον (Ἡράκλειον).

Τὸ 1666 ἐξεστράτευσεν αὐτοπροσώπως ὁ δεύτερος Κιοπρουλῆς, ὁ Ἀχμέτ, υἱὸς τοῦ πρώτου, ἀνὴρ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν πατέρα του, ἀνεπτυγμένος καὶ ἠπιώτερος, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ ὡς διερμηνέα τὸν Ἕλληνα Παναγιώτην Νικουσίον. Τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως διηύθυνεν ὁ ὀνομαστὸς ἐνετὸς στρα-

τηγός Φραγκίσκος Μοροζίνης. Ἡ πάλη ὑπῆρξε σκληρά. Τὴν 27ην Σεπτεμβρίου τοῦ 1669 ὁ Μοροζίνης ἠναγκάσθη νὰ συνθηκολογήσῃ, ἀφοῦ εἶχεν ὑποστῆ 63 ἐπιθέσεις καὶ ἐπιχείρησεν 80 ἐξόδους. Οἱ Τοῦρκοι ἔχασαν 100.000 ἄνδρας, οἱ Ἑνετοὶ 30.000. Εἰς τὸ Κάστρον εἶχον ἀπομείνει μόνον 4.000. Τὰς διαπραγματεύσεις διηύθυνεν ὁ Νικουσίος. Ἀπὸ τότε ἡ Κρήτη ὑπετάχθη εἰς τοὺς Τοῦρκους.

Δευτέρα πολιορκία τῆς Βιέννης (1683)

Ὁ νέος μέγας βεζύρης Καρὰ Μουσταφᾶς, γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῆ τοῦ Ἀχμέτ καὶ διάδοχος ἐκείνου, ἐχρησιμοποίησε τὴν ἀναγεννηθεῖσαν δύναμιν τῆς Τουρκίας διὰ μεγάλην ἐπιχείρησιν κατὰ τῆς Εὐρώπης, φιλοδοξῶν νὰ ἐπιτύχῃ ὅ,τι δὲν κατώρθωσεν ἀπὸ ἐνὸς αἰῶνος ὁ Μεγαλοπρεπῆς Σουλεϊμάν. Ἦτο ματαιόδοξος, ἀπληστος εἰς πλοῦτον καὶ ἡ πολυτελεία του ὑπερέβαινε τὴν σουλτανικὴν.

Ἡ Αὐστρία εὐρίσκετο εἰς ἀδυναμίαν, ἔνεκα τοῦ ἐναντίου αὐτῆς πολέμου τοῦ Λουδοβίκου. ΙΔ'. Οἱ εὐγενεῖς τῆς Οὐγγαρίας εἶχον ἐξεγερθῆ κατὰ τοῦ Λεοπόλδου, διὰ νὰ ὑπερασπίσουν τὰς ἐλευθερίας καὶ τὸν προτεσταντισμὸν των, καὶ ἐκάλεσαν, παρακινούμενοι ὑπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου ἐξ αὐτῶν Τέκελι (Tököly), τοὺς Ὀθωμανοὺς, εἰς βοήθειαν.

Ὁ Καρὰ Μουσταφᾶς εἰσέβαλε μὲ 200.000 εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, δὲν συνήντησεν ἀντίστασιν καί, υπερήφανος διὰ τὰς ταχείας ἐπιτυχίας του, ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βιέννης, τὴν ὁποίαν ὑπερήσπιζον 10 χιλιάδες στρατὸς καὶ ὠπλισμένοι πολῖται ὡς καὶ φοιτηταί (Ἰούλιος 1683). Ἐπὶ 60 ἡμέρας ἡ ἄμυνα ἦτο ἥρωϊκὴ καὶ ἡ ἐπίθεσις μανιώδης. Σχεδὸν ὅλοι οἱ προμαχῶνες εἶχον κυριευθῆ ἢ ἀνατιναχθῆ μὲ ὑπὸνόμους. Οἱ Γενίτσαροι ἐζήτουν τὴν γενικὴν ἔφοδον. Ἄλλ' ὁ Μουσταφᾶς, μὴ θέλων νὰ περιέλθουν εἰς χεῖρας αὐτῶν οἱ πλοῦσιοι θησαυροὶ τῆς αὐστριακῆς πρωτευούσης, ἀνέβαλε καὶ ἡ φιλαργυρία του ἐπέτρεψεν εἰς τὸν αὐστριακὸν στρατὸν, ἰδίως εἰς τὸ πολωνικὸν ἰππικόν, ὑπὸ τὸν βασιλέα Ἰωάννην Σομπιέσκι, νὰ φθάσῃ.

Οἱ Τοῦρκοι ὑπεχρεώθησαν ν' ἀποσυρθοῦν καὶ κατὰ τὴν

ἐπακολούθησαν μάχην ἐπολέμησαν κακῶς. Οἱ Γενίτσαροι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἐγκαταλείψαντες 300 τηλεβόλα (μάχη Κάλενμπεργ, Kahlenberg, 1683). Πανικόβλητος ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὑπεχώρησεν ἐν ἀταξίᾳ καὶ μόλις εἰς τὸ Βελιγράδιον κατάρθρωσε ν' ἀνασυνταχθῆ. Τοιοῦτοτρόπως ἀπέτυχεν ἡ τελευταία ἀπόπειρα τῶν Ὀθωμανῶν κατὰ τῆς Εὐρώπης καὶ ὁ χριστιανικὸς κόσμος ἠύλόγησε τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Σομπιέσκι, ὅπως πρὸ αἰῶνος τοῦ ὁμωνύμου του νικητοῦ τῆς Ναυπάκτου.

Ὁ κατὰ τῆς Τουρκίας συνασπισμὸς τοῦ 1684

Μετὰ τὴν τελευταίαν πρὸ τῆς Βιέννης ἀποτυχίαν (1683), ἡ δύναμις τῶν Ὀθωμανῶν ἤρχισε νὰ καταρρέῃ. Ἀπεδείχθη ὅτι ὁ εὐρωπαϊκὸς στρατὸς εἶναι ἀνώτερος τοῦ τουρκικοῦ εἰς τὸν ἐξοπλισμὸν, τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὸ ἠθικόν.

Ἐνθαρρυνθέντες ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν οἱ χριστιανοὶ ἡγεμόνες, ὁ αὐτοκράτωρ τῆς Αὐστρίας, ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας, ὁ Πάπας, ἡ Ἑνετία, ὡς καὶ οἱ ἱππῶται τῆς Μάλτας, ἐσχημάτισαν, μεσολαβήσει τοῦ Πάπα, Ἱερὰν Συμμαχίαν, ὀνομασθεῖσαν Δεκάτην τετάρτην σταυροφορίαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσῆλθεν, τὸ 1686, καὶ ἡ ὀρθόδοξος Ρωσσία.

Ὁ πόλεμος διήρκεσε 16 ἔτη. Οἱ Τοῦρκοι προσβληθέντες ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα ὑπέστησαν καταστροφάς. Εἰς τὴν Οὐγγαρίαν νικηθεὶς ὁ Τέκελι κατέφυγεν εἰς τὴν Τουρκίαν. Ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν Βούδαν, ἡ δὲ οὐγγρικὴ βουλή ἐκήρυξε τὸ οὐγγρικὸν στέμμα κληρονομικὸν τοῦ Ἀψβουργικοῦ οἴκου. Μετ' ὀλίγον ἔπεσε τὸ Βελιγράδιον.

Οἱ Ἑνετοί, ἐξήγειραν τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν, ἤρχισαν τὴν κατάκτησιν τῆς Δαλματίας καὶ ὑπὸ τὸν ἥρωα τῶν κρητικῶν πολέμων, τὸν γηραιὸν Μοροζίνη, ἐκυρίευσαν τὴν Πελοπόννησον. Ἀλλὰ κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀκροπόλεως ἔπαθε θλιβερὰν καταστροφὴν ὁ Παρθενῶν (1687).

Ἀποφασιστικαὶ ἐπιτυχίαι. Συνθήκη τοῦ Κάρλοβιτς (1699)

Ἡ πίεσις τῶν συμμάχων ἐξησθένησεν, ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ ἠναγκάσθη νὰ στείλῃ μέρος τῶν δυνάμεών του εἰς τὸν Ρήνον

κατὰ τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'. Ὁ Κιοπρουλῆς Μουσταφᾶ Ζαδὲ κατῶρθωσε νὰ φανατίσῃ τοὺς Γενιτάρους καὶ ἐντὸς δύο ἐτῶν ἀνέκτησε τὴν Πελοπόννησον καὶ ἐξεδίωξε τοὺς Αὐστριακοὺς ἀπὸ τὴν Σερβίαν, ἀνακαταλαβὼν τὸ Βελιγράδιον. Ἄλλ' ἡ μεγάλη μάχη τοῦ Σλάνκκαμεν (Slankamen, 1691) κατέληξεν εἰς καταστροφὴν τῶν Τούρκων. Ὁ μέγας βεζύρης ἐφονεύθη εἰς τὴν μάχην.

Ὁ πόλεμος ἐχαλαρώθη ἐπὶ τι διάστημα. Ἄλλὰ τὸ 1696 ὁ τσάρος Μέγας Πέτρος ἐκυρίευσεν τὸ Ἀζώφ καὶ ἠπειλήσεν τὴν Κριμαίαν.

Ἐπειτα, ὅταν εἰρήνευσεν ὁ Λουδοβίκος ΙΔ', τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ ὁ διάσημος πλέον στρατηγὸς τοῦ αὐτοκράτορος ὁ Εὐγένιος τῆς Σαβοΐας ἐνίκησε παρὰ τὴν πόλιν τῆς Γιουγκοσλαβίας Ζένταν, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Jais, εἰς ἀποφασιστικὴν μάχην τοῦ Τούρκου (1697). Ἐφονεύθησαν 20 χιλ. καὶ 10 χιλ. ἐπνίγησαν εἰς τὸν ποταμόν.

Ἐξηντλημένη ἡ Ὑψηλὴ Πύλη, ἐδέχθη τὴν μεσολάβησιν τῆς Ἀγγλίας. Τὴν 26ην Ἰανουαρίου 1699 ὑπεγράφη ἡ Εἰρήνη τοῦ Κάρλοβιτς, διὰ τῆς ὁποίας ἡ Τουρκία ἠναγκάσθη νὰ ἀναγνωρίσῃ εἰς τὴν Αὐστρίαν τὴν κατοχὴν τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Τρανσυλβανίας, εἰς τὴν Ρωσσίαν τοῦ Ἀζώφ, εἰς τὴν Ἑνετίαν τῆς Δαλματίας καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ εἰρήνη αὕτη, εἰς τὸ τέρμα τοῦ 17ου αἰῶνος, ἐσημείωνεν τὴν ὀριστικὴν ἀπόκρουσιν τῶν Τούρκων, οἱ ὅποιοι περιωρίζοντο πρὸς βορρᾶν εἰς τὰς βαλκανικὰς χώρας, χωρὶς ἐλπίδας πλέον νὰ ἐγκατασταθοῦν εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην.

Ἡ κρίσις τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας

Μετὰ τὴν Συνθήκην τοῦ Κάρλοβιτς ὁ αὐτοκράτωρ ἔστειλε τὸν στρατόν του εἰς τὸν Ρῆνον καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ διεκδικήσῃ τὰ δικαιώματα ἐπὶ τῆς διαδοχῆς τοῦ θρόνου τῆς Ἰσπανίας. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως δὲν ἦσαν εἰς θέσιν νὰ ἀναδιοργανωθοῦν κατὰ τὸ μεσολαβῆσαν διάλειμμα τῶν δέκα ἐτῶν, ὥστε

εύρέθησαν άνέτοιμοι, όταν έξερράγη ή πρώτη βαλκανική κρίσις.

Αύτη προεκήληθη από τον Μέγαν Πέτρον, όποιος ανέλαβε την πρώτην ρωσικήν προσπάθειαν δια την κατάλυσιν του κράτους του Σουλτάνου.

Οί πράκτορες του είχαν εργασθή μεταξύ του χριστιανικού πληθυσμού της αυτοκρατορίας, παρουσιάζοντες τον όρθόδοξον άρχοντα της Ρωσσίας ως θεόπεμπτον έλευθερωτήν από τον μουσουλμανικόν ζυγόν. Κατέπληξε τον Σουλτάνον δια της πομπώδους πρεσβείας, την όποιαν έστειλε πρώτην φοράν δια θαλάσσης εις την Κωνσταντινούπολιν. Έκοψεν επίσης νομίματα με την έπιγραφην « Αύτοκράτωρ των Ρωσσοελλήνων ». Μετά την νίκην της Πολτάβας (1709) έθεώρησε την ευκαιρίαν κατάλληλον να πραγματοποιήση τας φιλοδοξίας του. Έπειδή ή Πύλη ήρνήθη να εκδιώξη τον καταφυγόντα εις την Τουρκίαν βασιλέα της Σουηδίας Κάρολον ΙΒ', διέβη τον Προϋθον, υπολογίζων εις την ύποστήριξιν των χριστιανών της Βαλκανικής. Άλλά τουρκικός στρατός από 120.000 απέκοψε την υποχώρησίν του και έκινδύνευσε να συλληφθή. Ο Μέγας Βεζύρης όμως, δελεασθείς από τα δώρα, ως λέγεται, της αυτοκρατείας, επέτρεψε την υποχώρησιν του ρωσικού στρατού, λαβών ως άντάλλαγμα μόνον την έπιστροφήν του Άζώφ (1711).

‘Η ειρήνη του Πασσάροβιτς (1718)

‘Η έπιτυχία αύτη έγινε αιτία καταστροφής δια τους Όθωμανούς. Μεγαλοφρονήσαντες επέτέθησαν κατά της Ένετίας, καθ' ήν στιγμήν δια της συνθήκης της Ουτρέχτης είχε δαμασθή ή όρμη του Λουδοβίκου ΙΔ' και ή αυτοκράτωρ της Αυστρίας ήτο έλεύθερος να διαθέση τα στρατεύματα. Έστειλε λοιπόν τον Ευγένιον της Σαβοΐας κατά των Τούρκων. Ο Μέγας Βεζύρης, ή όποιος ήτο έτοιμος να έπιτεθή κατά της Κερκύρας, έστράφη προς την Αυστριαν, διέβη τον Σάβον, άλλ' αί δυνάμεις του συνετρίβησαν επί του Δουνάβεως πρό των τειχών της σλαβονικής επί του Δουνάβεως πόλεως Πετροβαρδαίνου (Peterwardein, 1716) και ή πολιορκών την Κέρκυραν

τουρκικός στρατός απεσύρθη ἐν ἀταξίᾳ. Ὁ Εὐγένιος μετὰ νέαν νίκην κατέλαβε τὸ Βελιγράδιον (1717). Οἱ Αὐστριακοὶ εἰσέδυσαν εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ ὁ Εὐγένιος ὠνειρεύθη νὰ προελάσῃ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ εἰρήνη τοῦ Πασσάροβιτς (Passarowitz, πόλεως τῆς Σερβίας ἐπὶ τῆς συμβολῆς τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Μοράβα, 1718) ἐπεκύρωσε τὰς ἐπιτυχίας του. Ἡ Αὐστρία ἔλαβε τὸ Βανᾶτον, τὴν βόρειον Σερβίαν μετὰ τοῦ Βελιγραδίου, μέρος τῆς Βοσνίας καὶ τὴν δυτικὴν Βλαχίαν. Ἡ Ἑνετία ἐκράτησε τὴν Δαλματίαν. Ἡ Πελοπόννησος ὅμως ἐπεστράφη εἰς τὴν Τουρκίαν.

Ἡ συνθήκη τοῦ Πασσάροβιτς εἶναι σημαντικὸς σταθμὸς εἰς τὴν τουρκικὴν ἱστορίαν, διότι σημειώνει τὴν ὀριστικὴν ὑποχώρησιν τῶν Τούρκων εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀπὸ τότε ἡ Τουρκία δὲν ἀποτελεῖ πλέον κίνδυνον, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς ἤδη τοῦ 18ου αἰῶνος, εἶναι προφανῆς ἡ κατάρρευσις τῆς μεγάλης αὐτοκρατορίας, τὸ δὲ ζήτημα τῆς κληρονομίας τῶν χωρῶν τῆς ἀρχίζει νὰ δημιουργῇ πρόβλημα, τὸ πολὺπλοκον Ἀνατολικὸν ζήτημα, τοῦ ὁποίου τὴν λύσιν κατὰ διαφόρους τρόπους ἐζήτησαν αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις.

Ἀναστολή τῆς αὐστριακῆς ἐπεκτάσεως. Ρωσσία

Ἡ Τουρκία ὅμως οὐδέποτε ἔμεινε χωρὶς ὑποστήριξιν καὶ ἀπέφυγεν ἐπὶ δύο αἰῶνας τὸν διαμελισμὸν, χάρις εἰς τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης.

Πρώτη προστάτρια τῆς παρουσιάζεται ἡ Γαλλία. Εὐρισκομένη εἰς πλεονεκτικὴν θέσιν ἕνεκα τῆς παλαιᾶς φιλίας πρὸς τὸν Σουλτάνον καὶ τῶν Διομολοῶν ἡσέων, αἱ ὁποῖαι παρεχωρήθησαν ἤδη ἐπὶ Φραγκίσκου Α' καὶ Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς, προνομίων δηλαδὴ προστατευτικῶν τῶν Γάλλων ὑπηκόων, ἐδέχθη τὸ δόγμα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας.

Ὁ ὑπουργὸς τοῦ Λουδοβίκου ΙΕ' καρδινάλιος Φλερύ (Fleury) ὑπεσχέθη τὴν ὑποστήριξιν του εἰς τὴν μοιρολατρικῶς ἀπογοητευμένην μετὰ τὸ Πασσάροβιτς Πύλην. Ὁ πρεσβευτὴς του εἰς τὴν Κων)πολιν Βιλνέβ (Villeneuve) κατώρθωσε νὰ τὴν ἐξαγάγῃ ἀπὸ τὴν ἀδράνειαν, ὁ βαρῶνος Τότ (Tott) ἔδωκε κά-

ποιαν συνοχήν εις τὰς στρατιωτικὰς δυνάμεις καὶ χριστιανὸς τις ἀρνησὶθρησκος, ὁ Μ π ο ν ν ε β ἄ λ π α σ ᾶ ς (Bonnevai) ἐγύμνασε τὴν πολιτοφυλακὴν καὶ ἔπεισε τοὺς Τούρκους ὅτι ὁ κύριος ἐχθρὸς τὴν στιγμήν ἐκείνην ἦτο ἡ Αὐστρία. Χάρις εἰς τοὺς τρεῖς αὐτοὺς ἀνδρας καὶ πρὸ πάντων εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς Γαλλίας, ἡ Τουρκία κατάρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν νέον συνασπισμόν.

Ἡ Αὐστρία παρέσυρεν εὐκόλως τὴν Ρωσσίαν, ἡ ὁποία ἤθελε νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τὴν συνθήκην τοῦ 1711, καὶ αἱ δύο δυνάμεις, ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι ἐπαναλαμβάνουν τὴν σταυροφορίαν κατὰ τῶν ἀπίστων, ἐζήτησαν ὑλικά κέρδη ἀπὸ τὸν πόλεμον.

Τὸ 1736 οἱ Ρῶσοι ἀνακατέλαβον τὸ Ἀζῶφ καὶ ἐλεηλάτησαν τὴν Κριμαίαν. Τὸ ἐπόμενον ἔτος οἱ Αὐστριακοὶ κατέλαβον τὴν Βοσνίαν, ἐκυρίευσαν τὸ Νις εἰς τὴν Σερβίαν καὶ εἰσέβαλον εἰς τὴν ἀνατολικὴν Βλαχίαν, κρατοῦντες οὕτω τὰ ἐπικαιρότερα σημεῖα τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου.

Οἱ Τοῦρκοι ὅμως, ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὸν Βιλνέβ, ἐπετέθησαν μὲ ὄρμην κατὰ τῶν Αὐστριακῶν, τοὺς ἀπώθησαν μέχρι τοῦ Δουνάβεως καὶ ἐπολιόρκησαν τὸ Βελιγράδιον. Ὁ Γάλλος πρεσβευτής, γνωρίζων ὅτι ἡ δραστηριότης τῶν Τούρκων ἦτο ἐφήμερος, ἐμεσολάβησε καί, ἐκφοβίζων τοὺς Αὐστριακοὺς δι' ἐπικειμένης ἐκρήξεως τοῦ ὀθωμανικοῦ φανατισμοῦ, ἐπέτυχε τὴν Σ υ ν θ ῆ κ η ν τ ο ῦ Β ε λ ι γ ρ α δ ί ο υ (1739), διὰ τῆς ὁποίας οἱ Τοῦρκοι ἀνέκτησαν τὰ μέρη τῆς Σερβίας καὶ Βλαχίας, τὰ παραχωρηθέντα τὸ 1718. Οἱ Ρῶσοι, ἀπομείναντες μόνοι, ἔκλεισαν εἰρήνην, ἐγκαταλείψαντες τὸ Ἀζῶφ.

Τοιοῦτοτρόπως ἐσταμάτησεν ἡ αὐστριακὴ ἐξάπλωσις. Ἐπὶ ἕνα καὶ ἡμισυ περίπου αἰῶνα, μέχρι τοῦ ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου 1877 - 1878, ἡ Αὐστρία δὲν ἐσημείωσε πρόοδον πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς Τουρκίας. Ἐμεινεν εἰς αὐτὴν μόνον ἡ τιμὴ, ὅτι ἀνεχαίτισε τοὺς Τούρκους κατὰ τὴν περίοδον τῆς μεγάλης ὀρμῆς των. Εἰς τὸ ἐξῆς, ἔνεκα ἐσωτερικῆς ἐξασθενήσεως, ὑπολογισμῶν ἢ καὶ ἐλλείψεως πρωτοβουλίας, περιορίσθη εἰς τὴν συνετὴν ἄμυναν. Ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος ὅμως παρεμβαίνει ἡ Ρωσσία, ἡ ὁποία ἐπὶ δύο αἰῶνας διεξήγαγεν ἐξοντωτικὸν ἀγῶνα κατὰ τῶν Τούρκων.

Παρακμή τῆς Τουρκίας

Ὁ κυριώτερος λόγος τῆς παρακμῆς τῶν Τούρκων εἶναι τὸ ὅτι δὲν εἶχον τὴν ἰκανότητα νὰ παρακολουθήσουν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς Εὐρώπης. Ἰδίως δὲν κατώρθωσαν νὰ προσοικειωθοῦν τὴν ἐπιστήμην καὶ τεχνικὴν, τὰς δύο μεγάλας δυνάμεις τοῦ νεωτέρου ἀνθρώπου. Ἦδη ἀπὸ τοῦ 17ου αἰῶνος ἡ Τουρκία ὑστερεῖ σημαντικῶς τῶν Εὐρωπαϊῶν καὶ ἡ ἀπόστασις γίνεται διαρκῶς μεγαλυτέρα, ὅσον προάγονται οἱ λαοὶ τῆς Δύσεως. Ἡ θρησκεία τοῦ Κορανίου ἀποτρέπει τὸν πιστὸν νὰ καταγίνεται εἰς τὴν μελέτην τῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία εἶναι ἔργον τῶν ἀπίστων χριστιανῶν.

Ἐπὶ τούτῳ ὅμως καὶ ἄλλοι λόγοι τῆς τουρκικῆς παρακμῆς.

1. Ἡ ἰσχὺς τῶν σουλτάνων ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς κατακτήσεως καὶ τὸ ταμεῖον αὐτῶν ἐπληροῦτο διὰ τῶν λαφύρων τῶν νέων χωρῶν. Ὅταν λοιπὸν ἔπαυσαν αἱ κατακτήσεις, ἤρχισεν ἀμέσως κλονιζόμενον τὸ κράτος, διότι ὁ Σουλτάνος δὲν εἶχε χρήματα.

2. Ὅταν ἔπαυσαν αἱ κατακτήσεις καὶ ἤρχισε νηφαλιώτερος βίος, ταχύτατα ἐξέπνευσεν ἡ ὀρμητικότης τῶν Τούρκων καὶ κατέπεσε τὸ ἀγέρωχον φρόνημα. Ὁ Σουλτάνος δὲν ἦτο πλέον ὁ κρατερὸς ἡγέτης τῶν πολεμιστῶν τοῦ Ἰσλάμ, ἀλλὰ ἀπὸ μακροῦ εἶχε γίνει ἀόρατος ἐγκεκλεισμένος ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων. Ἄφηνε συνήθως τὴν διοίκησιν εἰς τοὺς βεζύρας καὶ εἰς τὰς γυναῖκας τοῦ χαρεμίου. Κατ' ἀναλογίαν εἶχε καταπέσει καὶ ἡ πολεμικότης τοῦ στρατοῦ. Τὸ τάγμα τῶν Γενιτσάρων κακῶς διοικούμενον εἶχε παραλύσει τελείως.

3. Τὸ τουρκικὸν κράτος διετήρησε τὸν μεσαιωνικὸν φεουδαρχικὸν χαρακτήρα. Οἱ ἄρχοντες τῶν ἐπαρχιῶν ἦσαν τυραννίσκοι ἐκβιάζοντες τοὺς κατοίκους καὶ εἰς πολλὰ μέρη ἰσχυροὶ πασᾶδες εἶχον ἀποβῆ σχεδὸν ἀνεξάρτητοι, στρατολογοῦντες καὶ διεξάγοντες πολέμους δι' ἴδιον λογαριασμόν, ὅπως π.χ. ὁ Ἀλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Πεσβάνογλου τοῦ Βιδινίου κ.ἄ.

4. Δημόσια θέσεις καὶ δικαιοσύνη ἦσαν ὠνηταί. Θέσεις διοικητῶν ἐπωλοῦντο καθ' ὠρισμένον τιμολόγιον καὶ οἱ ἐξαγοράζοντες τὰς θέσεις πασᾶδες ἐξεβίαζον τοὺς κατοίκους τῶν

ἐπαρχιῶν, διὰ νὰ καλύψουν τὸ τίμημα. Ἐπίσης ἐπωλοῦντο αἱ θέσεις τῶν δικαστῶν. Ἀπέβησαν δὲ παροιμιώδεις αἱ εἰς βᾶρος τοῦ δημοσίου καταχρήσεις τῶν Τούρκων. « Τὸ ταμεῖον τοῦ Παδισάχ εἶναι θάλασσα καὶ ὅστις δὲν πίνει ἀπ' αὐτὴν εἶναι χοῖρος », ἔλεγε τουρκικὸν λόγιον.

5. Οἱ κυρίως Τούρκοι ἀπετέλουν μειοψηφίαν εἰς τὸ κράτος, ἐνῶ οἱ χριστιανοὶ ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου, οἱ ὅποιοι ἦσαν πολυάριθμοι, πλούσιοι καὶ ἀνεπτυγμένοι, ἐθεώρουν τὴν αὐτοκρατορίαν ὡς ἐχθρικὴν καὶ ἐζήτουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Ἦσαν δηλαδὴ στοιχεῖα διαλυτικὰ καὶ εἰργάζοντο διὰ τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ κράτους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΚΓ'

ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΚΗΝ ΔΕΣΠΟΤΕΙΑΝ

Ἀποτελέσματα τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως

ΙΑ τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως ἐνέσκηψεν ἡ μεγιστη των συμφορῶν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἡ ζωή, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία του παρεδίδοντο εἰς τὴν διάκρισιν ὑπερφιάλων πολεμιστῶν, οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τὸν ἠττημένον ραγιαῦν ὡς τὸ εὐτελέστατον πρᾶγμα τοῦ κόσμου. Σφαγαὶ καὶ λεηλασίαι τῶν Τούρκων συνώδευσαν τὴν προέλασιν. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους κατῶρθωσαν, ἔφυγον δρομαίως πρὸ τῆς τουρκικῆς λαίλαπος καὶ τῆς θαλάσσης τὰ νῶτα ἐσκέπασαν πλοῖα καὶ ἀκάτια, τὰ ὅποια ἔφερον τὰς γυναῖκας, τὰ παιδιά καὶ τὴν περιουσίαν τῶν Ἑλλήνων εἰς χώρας εὐτυχεστέρας. Οἱ Τούρκοι κατέστρεψαν τὴν βυζαντινὴν ἀριστοκρατίαν, τὴν στρατιωτικὴν καὶ τὴν τιμαριωτικὴν τῶν ἐπαρχιῶν. Οἱ χριστιανοὶ εὐγενεῖς ἢ ἐσφάγησαν ἢ ἔφυγον εἰς τὴν Εὐρώπην ἢ ἤλλαξαν πίστιν καὶ συνεχωνεύθησαν μὲ τοὺς Ὀθωμανούς. Ἡ πρώτη καὶ σημαντικὴ συνέπεια τῆς κατακτήσεως ἦτο ἡ ἐλάττωσις τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἡ ἄλλοτε κυρίαρχος εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὑπεχώρησε καὶ περιορίσθη εἰς ὀλίγα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων.

Δεύτερον κατεστράφη ἡ περιουσία τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Σουλτάνος ἀφήρσεν ἀπὸ τοὺς χριστιανούς τὰς καλυτέρας γαίας καὶ τὰς διεμοίρασεν εἰς τοὺς τούρκους πολεμιστὰς καὶ ἄλλας ἔδωκεν εἰς τὰ τζαμιά ὡς βακούφια. Μόνον μικρὰ κτήματα εἰς ἀπόκεντρα καὶ ὄρεινὰ μέρη ἔμειναν εἰς τοὺς ὑποδούλους, οἱ ὅποιοι ὑπεχρεώθησαν νὰ εἰσφέρουν τὸ πέμπτον ἢ καὶ περισσότερον τῶν προϊόντων. Διὰ τοῦτο διετηρήθησαν

Ἕλληνες γαιοκτήμονες κυρίως εἰς τὴν Πελοπόννησον, ἐπὶ τῶν νήσων, εἰς τὴν Στερεὰν καὶ τὴν μεσημβρινὴν Ἡπειρον.

Τρίτον κατεστράφη ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ ἀσιατικὴ ἀπαιδευσία ἐκάλυψε τὰς κατακτηθείσας χώρας. "Ὅτι εἶχεν ἀπομείνει ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν κατεστράφη, τὰ γράμματα ἐλησμονήθησαν, ἡ τέχνη παρήκμασεν. Ἀκόμη καὶ ὁ χαρακτήρ τῶν ὑποδούλων ὑπέστη θλιβεράν ἀλλοίωσιν, διότι ἐξέλιπε τὸ ἀνδρικὸν καὶ ἐλεύθερον φρόνημα.

Ὑπὸ τὴν μακρὰν τουρκικὴν κυριαρχίαν ἔπαθε καὶ αὐτὴ ἡ φύσις τῆς χώρας. Αἱ ὁδοὶ παρημελήθησαν καὶ ἡ καταστροφή τῶν δασῶν καὶ ἡ ἀποχέρσωσις τῆς γῆς, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἀρχίσει ἀπὸ τὸ τέλος τῶν κλασσικῶν χρόνων, ἔλαβον μεγαλυτέρας διαστάσεις.

Ἡ τεραστία αὕτη καταστροφή εἶχεν ὡς ἔμμεσον ἀντισταθμισμὰ ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τὸ ὁποῖον εἶχε διαμελισθῆ διὰ τῆς κατὰ τὸ ἔτος 1204 ὑπὸ τῶν Φράγκων ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, συνηνώθη πάλιν. Οἱ Τοῦρκοι καταλύσαντες τὰ ποικιλώνυμα φραγκοενετικά ἢ ἑλληνικά κράτη ἐπανάδωσαν εἰς τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος τὴν πολιτικὴν καὶ πνευματικὴν ἐνότητά.

Ὁργάνωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ

Οἱ πιστοὶ τοῦ Ὀσμανικοῦ κράτους, ὅσοι κατέλαβον τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἦσαν κυρίως πολεμισταί, οἱ ὁποῖοι, ὅπως πᾶσα στρατιωτικὴ ἀριστοκρατία, εἶχον ἀνάγκην ἀπὸ παραγωγῶν, γεωργῶν καὶ τεχνίτας. Ὁ Σουλτάνος διετήρησε τοὺς Ἕλληνας, ἐπεὶδὴ ἦσαν ἔμποροι καὶ τεχνῖται. Ἄλλως τε ἡ μωαμεθανικὴ θρησκεία διηκόλυε τὴν διατήρησιν τῶν ξένων ἐθνοτήτων μὲ τὸν ὅρον νὰ πληρώνουν φόρους. Ὁ Μωάμεθ μετέφερε πολλοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν Κωνσταντινουπόλιν ἀπὸ τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας ἐκυρίευσεν.

Ἀφοῦ διετηρήθη τοιοῦτοτρόπως τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὠργανώθη, ὅπως τὰ ὑπόδουλα ἔθνη κατὰ τοὺς παλαιούς χρόνους, ὅπως π.χ. ἦσαν ὠργανωμένοι οἱ ὑποτελεῖς λαοὶ τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, τοῦ Βυζαντινοῦ καὶ τοῦ Ἀραβικοῦ. Διετήρησε

τουτέστι καὶ προσήρμοσε πρὸς τὰς νέας ἀνάγκας τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ κοινοτικὴν διοίκησίν του. Ὁμοίως ὀργανώθησαν καὶ ἄλλαι μὴ μωαμεθανικαὶ ἐθνότητες, ὡς οἱ Ἀρμένιοι, Ἑβραῖοι κτλ.

Ὁ Μωάμεθ διετήρησε τοὺς θρησκευτικοὺς ἀρχηγοὺς τῶν μὴ μουσουλμανικῶν ἐθνότητων, χορηγῆσας εἰς αὐτοὺς πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ποιμνίων των καὶ καταστήσας αὐτοὺς ὑπευθύνους διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως ἐπὶ κινδύνῳ τῆς κεφαλῆς των. Ἦλπιζε δὲ ὅτι, ἐπιδαφιλεύων εἰς αὐτοὺς τιμὰς καὶ πλοῦτον, θὰ εἶχεν αὐτοὺς ἀφωσιωμένους εἰς τὸν οἶκον τῶν Ὁσμανιδῶν καὶ προθύμους νὰ ἀποκοιμίζουν τὸ ποιμνιὸν των διὰ τῆς διδασκαλίας ἐλευθερίας ἐν οὐρανῷ, ὑποταγῆ ἐπὶ τῆς γῆς.

Ὁ Πατριάρχης

Ἡ σημαντικωτέρα τῶν χριστιανικῶν ἐθνότητων ἦτο ἡ Ἑλληνική. Ὁ Μωάμεθ διετήρησε τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἑλληνικὸν Πατριαρχεῖον. Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν ἄλωσιν, ἐπειδὴ ἐχήμενεν ὁ πατριαρχικὸς θρόνος, διέταξε νὰ ἐκλέξουν νέον Πατριάρχην. Ἐξελέγη δὲ ὁ Γεώργιος Σχολάριος, ὀνομασθεὶς Γεννάδιος, ἀρχηγὸς τῆς ἀνθενωτικῆς μερίδος, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλιζε τὸ μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δύσεως χάσμα.

Ὁ νέος Πατριάρχης ἐγκαθιδρύθη εἰς τὸν θρόνον μετὰ ὄλην τὴν ἐπὶ τῶν βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων λαμπρότητα. Ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, ὅπου εἶχε καταφύγει τὸ Πατριαρχεῖον, μετέβη εἰς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Μωάμεθ, ὅπου παρεκάθησεν εἰς μεγαλοπρεπεῖς δεῖπνον, καὶ ὁ Σουλτάνος προπέμπων αὐτὸν ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἔχη τὴν φιλίαν καὶ τὴν εὐνοίαν του καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ νὰ ἀπολαύῃ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν προνομίων, ὅπως ἐπὶ τῶν χριστιανῶν αὐτοκρατόρων. Συνώδευσεν αὐτὸν μέχρι τῆς αὐλῆς, ἐβοήθησε νὰ ἀναβῆ ἐπὶ λευκοῦ ἵππου καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὰ πατριαρχεῖα ἐν συνοδείᾳ τούρκων μεγιστάνων. Αἱ θρησκευτικαὶ τελεταὶ τῶν ὀρθοδόξων διετήρησαν μέρος τῆς παλαιᾶς λαμπρότητος καὶ ἡ ἡμέρα τοῦ Πάσχα εἰς τὸ Φανάριον ἀνεμίμησεν ἡμέρας ἀρχαίας αἴγλης.

Ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας ὅλοι οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ τῆς Τουρκίας, Ἕλληνες, Ἀλβανοί, Βούλγαροι, Σέρβοι, Βλάχοι, ἐθεωροῦντο ὡς ἀποτελοῦντες μίαν φυλὴν. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔκαμνον διάκρισιν καὶ ὠνόμαζον ὅλους διὰ τοῦ κοινοῦ ὀνόματος Ροῦμ (Ρωμαίους). Ὁ Ἕλλην Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἦτο ὁ θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὅλων τῶν ὀρθοδόξων τῆς Τουρκίας, ἀφ' ὅτου μάλιστα, τὸ 1766 - 1767, κατηργήθησαν αἱ δύο αὐτοκέφαλοι ἐκκλησίαι, ἡ σερβικὴ τοῦ Ἰπεκίου καὶ ἡ βουλγαρικὴ τῆς Ἀχρίδος. Ἀπὸ τότε ὁ ἑλληνικὸς κλῆρος ἀπέκτησεν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἰσχὺν σχεδὸν ἴσην μὲ τὴν πολιτικὴν ἰσχὺν τοῦ Σουλτάνου.

Τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀφοῦ ἐξεδιώχθη ἀπὸ τὸν ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων καὶ ἀπὸ ἄλλους μεγαλυτέρους ναοὺς, ἤδρευεν ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 16ου αἰῶνος εἰς τὸ Φανάριον, τὸ ὁποῖον εἶναι συνοικία κειμένη ἐπὶ τῆς νοτίας ἀκτῆς τοῦ Κερατίου κόλπου. Τὸ πατριαρχεῖον ἦτο τὸ ἐκκλησιαστικὸν κέντρον τῶν ὀρθοδόξων τῆς Τουρκίας πρωτίστως ὁμως τὸ ἔθνικόν κέντρον τῶν Ἑλλήνων, περὶ τὸ ὁποῖον εἶχε συσπειρωθῆ τὸ ἔθνος μετὰ τὴν τραγικὴν καταστροφὴν. Ἐκεῖ ἐντὸς τοῦ σκιεροῦ καὶ λαβυρινθώδους πατριαρχικοῦ μεγάρου καὶ εἰς τὰς περὶ αὐτὸ συνοικίας μὲ τὴν ἀνατολικὴν ὄψιν ἐξελιχθη ὁ ἐκκλησιαστικὸς βίος τοῦ τουρκοκρατουμένου ἑλληνισμοῦ.

Αἱ Κοινότητες

Αἱ ἑλληνικαὶ πόλεις καὶ τὰ χωρία ἦσαν ὠργανωμένα ἀνεκαθεν εἰς κοινότητας. Ἐξέλεγον δηλαδὴ ἐπιτροπήν, ἢ ὁποία ἐφρόντιζε διὰ τὴν συντήρησιν τῶν ναῶν, κρηνῶν, νεκροταφείων κλπ. Οἱ Τοῦρκοι ἀνεγνώρισαν καὶ διετήρησαν αὐτάς, δι' οὓς λόγους εἶχον διατηρήσει οἱ Ρωμαῖοι καὶ οἱ Βυζαντινοί, διότι διηκόλυνον τὸ ἔργον τῆς διοικήσεως, ἰδίως τὴν φορολογίαν, διότι ἡ κυβέρνησις ἀντὶ νὰ ἀποτείνεται εἰς ἰδιώτας εἶχεν ὑπεύθυνα σωματεῖα, μετὰ τῶν ὁποίων συνεννοεῖτο διὰ τὴν εἰσπραξιν τῶν φόρων. Οἱ προὔχοντες ἢ προεστοὶ ἢ δημογέροντες ἢ κοτζαμπάσηδες ἐκάστης κοινότητος ἐφρόντιζον διὰ τὴν εἰσπραξιν τοῦ ὀριζομένου ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν φόρου, κατανέμοντες αὐτὸν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς

κοινότητος, ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως ἐκάστου.

Προελθούσαι ἐκ πρακτικῆς ἀνάγκης αἱ κοινότητες, ἀπέβησαν βαθμηδὸν ἰσχυραὶ ὀργανώσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐκδηλώνεται ὁ πολιτικὸς βίος τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων. Ἡ σύστασις καὶ ὀργανωσις τῶν κοινοτήτων τῆς Τουρκοκρατίας δὲν εἶναι ὁμοίοσχημος. Κυβερνῶνται πάντοτε ὑπὸ τῶν εὐπόρων. Ἄλλοι οἱ προεστοὶ αὐτῶν ἄλλοτε ἐπιβάλλονται ἢ διορίζονται ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλαχοῦ ἐκλέγονται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς κοινότητος, πάντοτε ὅμως ἀπὸ πρόσωπα ἀρεστὰ εἰς τοὺς Τούρκους. Ἄλλαχοῦ αἱ κοινότητες ὑπέκεινται περισσότερον εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχάς, ἀλλαχοῦ ὀλιγώτερον. Εἰς μερικὰ μέρη πολλαὶ κοινότητες ἐνώνονται εἰς ὁμοσπονδίαν, ὅπως ἡ δημοκρατικὴ συμπολιτεία τοῦ Σουλίου, συσταθεῖσα περὶ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνος, τῶν Ζαγοροχωρίων εἰς τὴν Ἠπειρὸν, τοῦ Πηλίου ἢ τῶν Μαδεμοχωρίων εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Ἐχομεν παραδείγματα ἐνώσεως εἰς συνεργατικὸς συνεταιρισμοὺς. Ὀνομαστὴ ὑπὸ τὴν ἔποψιν αὐτὴν εἶναι ἡ κοινότης τῶν Ἀμπελακίων εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Εἰς αὐτὴν ἦκμασε μεικτὴ συνεργατικὴ ἐταιρεία παραγωγῆς, καταναλώσεως καὶ ἀμοιβαίας πίστεως κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ 19ου.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ ὀργανώσεις ἔχουν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον χαρακτῆρα ἐνώσεως δι' ἄμυναν. Διαφορετικὴ εἶναι ἡ ὀργάνωσις καὶ ἡ ζωὴ τῶν κοινοτήτων εἰς τὰς πόλεις, πολλαὶ τῶν ὁποίων, εὐποροῦσαι, εἶναι ἐστία μορφώσεως καὶ ἐθνικῆς ἀγωγῆς, ὅπως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Σμύρνης, τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Χίου, τῶν Ἰωαννίνων.

Δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν τὰς κοινότητας τῶν ναυτικῶν νήσων Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν, τῶν ὁποίων οἱ συνεταιρισμοὶ ναυτικῆς ἐμπορίας παρεσκεύασαν τὸν στόλον τοῦ Ἐθνικοῦ ἀγῶνος.

Μεγάλῃ ἐνίσχυσις ὕλικῃ καὶ ἠθικῇ διὰ τὸν δουλεύοντα ἑλληνισμὸν εἶναι αἱ κοινότητες τοῦ ἐξωτερικοῦ. Εἰς τὰ ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης, εἰς τὴν Μασσαλίαν, τὴν Τεργέστην, τοὺς Παρισίους, τὸ Λονδίνον, τὴν Ὀδησσὸν κ.ἄ., ὑπάρχουν πολυάριθμοι ἑλληνικαὶ παροικίαι, ὅπου εὐφρεῖς καὶ ἐργατικοὶ Ἕλλη-

νες λαμβάνουν αξιόλογον θέσιν εἰς τὴν οἰκονομικὴν κίνησιν, ἀποκοτῶν κεφάλαια, ἰδρῦουσιν ἐμπορικὸν οἶκον, ναυτικὰς ἐταιρείας. Ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς ἐκείνης βλέπουν καὶ ἐκτιμοῦν καλῶτερον τὴν κατάστασιν τοῦ κόσμου, τὴν θέσιν τῆς Τουρκίας καὶ τῶν ἔθνικῶν μας ὑποθέσεων. Ἡ ἀποδημία ἐβοήθησε πολὺ τὴν ἀφύπνισιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ ἐπέσπευσε τὸ ἀπελευθερωτικὸν κίνημα.

Τὰ προνόμια τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους

Οὕτω λοιπὸν παλαιαὶ συνήθειαι μᾶλλον ἢ θετικαὶ παραχωρήσεις τῶν σουλτάνων ἐδημιούργησαν εἶδος αὐτοδιοικήσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν τουρκικὴν κυριαρχίαν. Τὴν αὐτοδιοίκησιν τῶν θρησκευτικῶν καὶ κοινοτικῶν πραγμάτων ὠνόμασαν βραδύτερον προνόμια τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὅμοια εἶχον καὶ αἱ ἄλλαι ἐθνότητες τῆς Τουρκίας. Οὐσιαστικῶς τὰ προνόμια εἶναι :

1. Ἐλευθερία θρησκείας καὶ γλώσσης.
2. Προστασία καὶ ἀπαραβίαστον τοῦ κλήρου.
3. Οἱ ἐπίσκοποι ἄσκουσι εἶδος πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἐπιβλέψεως. Ἐδικιοῦντο δηλαδὴ νὰ τιμωροῦν κατὰ τοὺς προϋπάρχοντας τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως χριστιανικοὺς νόμους τοὺς παρεκτρεπομένους εἰς θρησκευτικὰ ἢ καὶ οἰκονομικὰ ζητήματα ἀφορῶντα τὴν κοινότητα δι' ἐξωεκκλησιασμοῦ, ἀναθέματος, ἀφορισμοῦ ἢ καὶ παραδόσεως αὐτῶν εἰς τὰς πολιτικὰς ἀρχάς. Ὁ δὲ Πατριάρχης ἐδικιοῦτο νὰ καταδικάσῃ εἰς εἰρκτὴν ἢ καὶ θάνατον.
4. Ρητὴ τοῦ Σουλτάνου ἀδείξῃ ὑπάγονται εἰς τὸν κλῆρον πᾶσαι αἱ περὶ γάμου καὶ κληρονομίας δίκαι. Τὰς δίκας ταύτας διεξάγει τὸ Πνευματικὸν δικαστήριον, τοῦ ὁποίου προεδρεῖ ὁ ἐπίσκοπος. Αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ ἐφεσιβάλλονται μόνον ἐνώπιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ τοῦ Πατριάρχου. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ διαδικασία τῶν Τούρκων ἦτο δαπανηρὰ καὶ ὀλίγην ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην, οἱ χριστιανοὶ ὑπέβαλλον εἰς τὸ Πνευματικὸν δικαστήριον καὶ τὰς ἀστικὰς ὑποθέσεις. Πολλάκις Τοῦρκοι καὶ Ἰουδαῖοι κατέφευγον εἰς τοὺς ἀρχιεπισκόπους, διότι

εἶχον μεγαλύτεραν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ἀμεροληψίαν αὐτῶν παρὰ τοῦ Μουφτῆ.

5. Ἐλευθερία τῆς δημοτικῆς διοικήσεως, τουτέστι τῆς αὐτοδιοικήσεως τῶν κοινοτήτων ὑπὸ δημογεροντίας, ἐλευθέρως ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐκλεγομένης.

Τινὲς τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων εἶχον μεγαλύτερα πρόνομια, ὅπως ἡ Χίος, ἡ Τήνος, ἡ Νάξος, αἱ τρεῖς ναυτικά νῆσοι Ὑδρα, Σπέτσαι, Ψαρά, ἐξαρτώμεναι ἀμέσως ἐκ τοῦ Καπετὰν πασᾶ (ναυάρχου καὶ ὑπουργοῦ τῶν ναυτικῶν), ἡ δὲ Μάνη, οὐδέποτε ὑποταγεῖσα οὐσιαστικῶς εἰς τοὺς Τούρκους, ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ τὸ 1770 ὑπὸ ἄρχοντος ἐντοπίου, διοριζομένου παρὰ τοῦ Σουλτάνου καὶ φέροντος τὸν τίτλον τοῦ μπέη.

Οἱ Φαναριῶται

Περὶ τὴν πατριαρχικὴν αὐλὴν ἐδημιουργήθη σὺν τῷ χρόνῳ νέα τάξις εὐγενῶν, οἱ ὅποιοι ἔλαβον σημαντικὸν μέρος εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Εἶχον συγκεντρωθῆ ἀπὸ τὰ διάφορα μέρη τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ μόνον σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέκτησαν ἀνωτέραν κοινωνικὴν θέσιν καὶ ἀξίωμα. Οἱ νέοι εὐγενεῖς ὠνομάσθησαν Φαναριῶται, ἀπὸ τὴν συνοικίαν, ὅπου ἔκειτο τὸ Πατριαρχεῖον. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν εὐφυεῖς, ἐμάνθανον ξένας γλώσσας καὶ ἐγνώριζον τὰ εὐρωπαϊκὰ πράγματα καλύτερον ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Διὰ τοῦτο ὁ Σουλτάνος μετεχειρίζετο αὐτοὺς εἰς ἀνωτέρας κρατικὰς ὑπηρεσίας καὶ πολλοὶ διεκρίθησαν ὡς διερμηνεῖς ἢ πρεσβευταὶ τῆς Πύλης. Βραδύτερον ἀπ' αὐτοὺς ἐξέλεγεν ὁ Σουλτάνος τοὺς ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας.

Ἄλλ' οἱ Φαναριῶται ζῶντες μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ ἐρχόμενοι εἰς διαρκῆ μὲ τοὺς Τούρκους κυβερνήτας ἐπαφὴν εἶχον προσοικειωθῆ τοὺς τρόπους των, καθὼς καὶ τὰς ἑξεις τῆς τουρκικῆς αὐλῆς. Αἱ ἀνώτεραι θέσεις εἰς τὴν τουρκικὴν ὑπηρεσίαν κατελαμβάνοντο μὲ δωροδοκίας καὶ ταπεινώσεις, πολλάκις δὲ ἐστοίχιζον τὴν κεφαλὴν τοῦ τιτλοῦχου ραγιᾶ, διότι τὰ τουρκικὰ ἦθη ἦσαν τότε ἄγρια καὶ ὁ Σουλτάνος ἢ ὁ μέγας βεζύρης διὰ τὴν ἐλαχίστην αἰτίαν ἢ διαβολὴν ἔστελλον αὐτὸν εἰς τὴν ἀγχόνην.

Ἄρματολοι καὶ κλέφται

Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς ἤδη χρόνους εἶχον σχηματισθῆ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Ἑλλάδος στρατιωτικὰ σώματα, διὰ νὰ ἀναχαιτίζουσιν τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Σέρβων καὶ τῶν Φράγκων. Οἱ σουλτάνοι διετήρησαν τὰ σώματα αὐτὰ καὶ ἐνεπιστεύθησαν εἰς αὐτὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ὄρεινῶν διαμερισμάτων τῆς χώρας. Ἐπειδὴ σοβαρὸς ἐξωτερικὸς κίνδυνος δὲν ἠπείλει τὸ κράτος εἰς τὰς πρὸς νότον ὄρεινὰς καὶ δυσπροσίτους αὐτὰς ἐσχατίας τῆς αὐτοκρατορίας, ἡ Πύλη οὔτε στρατὸν διετήρει οὔτε ἐφρόντιζε διὰ τὸν ἐξοπλισμὸν τῶν φρουρίων. Τὰ στρατιωτικὰ αὐτὰ σώματα ὠνομάσθησαν ἄρματολοί, οἱ ἀρχηγοὶ των καπετάνιοι καὶ τὰ ὑπ' αὐτῶν ἐποπτευόμενα διαμερίσματα ἄρματολίκια.

Ὁ Σουλτάνος δὲν ἔκρινεν ἀπαραίτητον νὰ ἐπιβάλη αὐστηρῶς τὰ κυριαρχικὰ του δικαιώματα εἰς τὴν ἄκραν αὐτὴν τῆς ἐπικρατείας του καὶ ἐκτεταμένα διαμερίσματα τῆς Ἑλλάδος, ὅπως τὰ Ἄγραφα, τὸ Ξηρόμερον, ἡ μετὰ τὸ Πηλίου καὶ τοῦ Ὀλύμπου χώρα κτλ., διετέλουν εἰς ἀναρχίαν. Σημαντικὸν μέρος τῶν κατοίκων εὕρισκετο εἰς κατάστασιν ἀνταρσίας ἢ ἡμιανταρσίας. Ὅσοι δὲν ἠδύναντο νὰ ὑποφέρουν τὸν ζυγόν, ὅσοι ἠσθάνοντο εἰς τὸ στήθος των σφύζουσαν γενναιοτέραν καρδίαν, ἔσπευδον εἰς τὰ ὄρη καὶ ὁ δοῦλος τῆς χθῆς μετεβάλλετο εἰς ἐπίφοβον ἐχθρόν. Ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Τούρκων « τοῦ κάμπου » καὶ συνετηροῦντο ἀπὸ τὴν ἀρπαγὴν. Αὐτοὶ ἦσαν οἱ λεγόμενοι κλέφται. « Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τοῦ κλέφτου, ὡς τὸ ὄνομα τοῦ ληστοῦ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, οὐ μόνον δὲν ἐθεωρεῖτο ἀτιμωτικόν, ἀλλ' ἐνομιζέτο ἐνδοξον καὶ τὰ ὀνόματα τῶν διαπρεψάντων μετὰ τῶν ἀνδρῶν τούτων μετεδίδοντο εὐσεβᾶστως ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν », ὅπως γράφει ὁ ἱστορικὸς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως Σπ. Τρικούπης.

Ἡ Πύλη δὲν ἔδιδε μεγάλην σημασίαν εἰς τὰς μεμονωμένας αὐτὰς ἀνταρσίας, περιωρίζετο δὲ μόνον νὰ τιμωρῇ ἀγρίως τοὺς συλλαμβανομένους. Ἀλλὰ μετὰ τὸ φρουροῦ καὶ ἀντάρτου ἢ ἀπόστασις δὲν ἦτο μεγάλη. Ὁ ἄρματολὸς τῆς χθῆς ἐγίνετο αὔριον κλέφτης καὶ πολλοὺς ὀνομαστοὺς κλέφτας ἡ Πύλη διώ-

ριζεν ἀρματολούς. Γενικῶς ὑπῆρχε βαθυτέρα συμπάθεια μεταξὺ ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν, τοὺς ὁποίους ἤγωνε τὸ κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν μίσος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἔθνικὴ συνειδησις ἐξύψωνε ἀμοτέρους εἰς ἡρώας. Ὁ Ὑλυμπος, ἡ Πίνδος, τὰ Ἄγραφα, τὸ Ξηρόμερον, ὁ Βάλτος, εἶναι τὰ θρυλικά λημέρια των, ὁ δὲ βίος, τὰ κατορθώματα, καὶ τὰ παθήματά των, τὸ προσφιλὲς θέμα τῶν δημοτικῶν ἔσμάτων.

Ἐμπόριον καὶ ναυτιλία τῶν Ἑλλήνων

Ἡ καταστροφὴ τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν παρακμὴν τοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ τῆς καὶ τῆς οικονομικῆς ζωῆς εἰς τὰ παράλια. Ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ναυτιλίας τῶν Ἰταλικῶν πόλεων καὶ ἡ ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπληξαν καιρίως τὸ βυζαντινὸν ἐμπόριον, τὴν δὲ καταστροφὴν συνεπλήρωσεν ἡ τουρκικὴ κατάκτησις, οὕτως ὥστε δὲν δύναται νὰ γίνῃ σπουδαῖος λόγος περὶ ναυτιλίας καὶ ἐμπορίου τῶν Ἑλλήνων κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους. Ἄλλ' ὅταν διὰ τῆς κατακτήσεως τῶν Τούρκων ἐδημιουργήθη νέα κατάστασις πραγμάτων, οἱ Ἕλληνες ἔλαβον ὀλίγον κατ' ὀλίγον εἰς χεῖράς των τὸ ἐμπόριον. Εἰς ὅλην τὴν Τουρκίαν οἱ Ἕλληνες ἦσαν ἔμποροι, ἐξήσκουν δηλαδὴ κατ' ἀρχὰς κυρίως μικροεμπόριον καὶ ἀργότερα ἔγιναν ἀπαραίτητοι μεσίται καὶ πράκτορες τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν καὶ ναυτιλιακῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Εὐρωπαίων. Κατὰ τὸν 17ον καὶ 18ον αἰῶνα, ὅποτε ἤκμαζε τὸ γαλλικὸν ἐμπόριον εἰς τὴν Ἀνατολήν, οἱ Ἕλληνες ἐπλούτησαν ὡς πράκτορες τῶν Γάλλων. Ἰδίως εἰς τὴν Σμύρνην ἀνεπτύχθησαν πλούσιοι ἐμπορικοὶ οἶκοι.

Σπουδαιότατον ὅμως γεγονὸς διὰ τὸν τουρκοκρατούμενον Ἑλληνισμόν εἶναι ἡ δημιουργία τοῦ ναυτικοῦ τῶν νήσων. Ἡ Ὑδρα πρώτη ἀπέκτησε ναυτικόν. Εἰς τὴν νῆσον, ἡ ὁποία ἀπὸ τοῦ 15ου αἰῶνος εἶχε κατοικηθῆ ἀπὸ ἀλβανοφώνους ὀρθοδόξους, ποιμένας καὶ ἀλιεῖς, κατέφυγον κατὰ καιροῦς, ἕνεκα τῶν τουρκικῶν διωγμῶν καὶ ἄλλων ἀναστατώσεων, πολλοὶ πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀπὸ ἄλλα μέρη τῆς Ἑλλάδος,

οί οποίοι ἐπεδόθησαν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ κατέστησαν τὴν νῆσον ἀξιόλογον ἐμπορικὸν κέντρον. Κατ' ἀρχὰς διεξήγον τὸ ἐμπόριον μὲ μικρὰ πλοῖα, καΐκια ἢ τρεχαντήρια. Ὅταν ὁμως ἐνισχύθησαν οἰκονομικῶς, κατεσκεύασαν μεγαλύτερα πλοῖα καὶ ἤρχισαν νὰ πλέουν μέχρι Τεργέστης καὶ Βενετίας. Τὸ παράδειγμα τῆς Ὑδρας ἐμιμήθησαν ἄλλαι νῆσοι, αἱ Σπέτσαι, τὰ Ψαρά, ἡ Μύκονος κτλ.

Τὸν 18ον αἰῶνα οἱ Ἕλληνες εἶχον ἀξιόλογον ναυτιλίαν. Μὲ τὰ ἰστιοφόρα των, πολλὰ τῶν ὁποίων διεκρίνοντο διὰ τὴν κομψότητα καὶ ταχύτητα, μετεκόμιζον σῖτον ἀπὸ τὴν Ρωσσίαν ἢ ἐγχώρια προϊόντα εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ παρελάμβανον ἀπ' ἐκεῖ ἀποικιακά, ὑφάσματα καὶ ἄλλα βιομηχανικά εἶδη. Ἡ ἐλληνικὴ ναυτιλία ὠφελήθη πολὺ ἀπὸ τὴν μεταξύ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας συνθήκην τοῦ Κιουτσούκ - Καϊναρτζῆ (1774), ἡ ὁποία ἐπέτρεπεν εἰς τὰ ἐλληνικὰ πλοῖα νὰ πλέουν ὑπὸ ρωσικὴν σημαίαν. Κατὰ τοὺς πολέμους τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸν ναπολεόντειον ἀποκλεισμόν οἱ Ἕλληνες ναυτικοὶ ἐπλούτησαν διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ κυρίως διὰ τοῦ λαθρεμπορίου. Τολμηροὶ θαλασσινοὶ περιφρονοῦντες τοὺς κινδύνους τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐκόμιζον εἰς τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς λιμένας ἐμπορεύματα τῶν ὁποίων αἱ τιμαὶ εἶχον φθάσει εἰς μεγάλα ὕψη. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ τέλος τῶν πολέμων ἐξηκολούθησε νὰ προοδεύῃ ἡ ἐλληνικὴ ναυτιλία καὶ ἐμπόριον. Ἡ ἀντοχή, ἡ ἐπιμέλεια καὶ ἰδίως τὸ λιτοδίαιτον τῶν Ἑλλήνων κατέστησαν αὐτοὺς ἀκαταγωνίστους εἰς πολλὰ εἶδη ἐπιχειρήσεων. Συνέπεια αὐτοῦ ἦτο ὅτι εἰς τὴν Μασσαλίαν, τὴν Γένουαν, τὴν Βενετίαν, τὴν Ἀμβέρσαν, τὸ Λονδίνον τοὺς Παρισίους καὶ εἰς ἄλλα μεγάλα κέντρα τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἐμπορίου ἐδημιουργήθησαν παροικίαι Ἑλλήνων ἐμπόρων.

Ἡ διασπορὰ αὕτη ὠφέλησε τὸ ἔθνος, διότι οἱ Ἕλληνες ἐγνώρισαν κόσμον ἀνώτερον καὶ τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἀπέβησαν ἐντριβέστεροι εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν πολιτικὴν. Βλέποντες ἐξ ἀποστάσεως, κατενόησαν ὅτι ἡ Τουρκία εἶναι κράτος καταρρέον καὶ ὄχι ὁ τρομερὸς καὶ ἀκαταμάχητος κατακτητῆς, ὅπως ἠσθάνοντο αὐτήν, ἐφ' ὅσον διέτελουν ὑπὸ τὸ πέλμα της.

Τοιουτοτρόπως παρεσκευάζετο σιωπηλῶς εἰς τὴν θάλασσαν σπουδαιότατον ὄπλον διὰ τὸ ἔθνος, τὸ ναυτικόν. Τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τῶν χρόνων τούτων ἦσαν ὠπλισμένα καὶ οἱ ναῦται των ἐξησκημένοι εἰς τὰς συμπλοκάς, διότι τὴν θάλασσαν ἐμάστιζεν ἡ πειρατεία, ἰδίως τῶν Ἀλγερινῶν. Ἦτο λοιπὸν εὐκόλον εἰς ἐμπορικὰ πλοῖα νὰ μεταβληθοῦν εἰς πολεμικά.

Οἱ Ἕλληνες λόγιοι ἐπὶ τουρκοκρατίας

Ἄφ' ἧς οἱ τελευταῖοι Ἕλληνες χουμανισταί, ὁ Πλήθων, ὁ Βηρσαρίων, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος καὶ ὁ Ἰωάννης Ἀγυροπούλος, φεύγοντες πρὸ τῆς προσεγγιζούσης τουρκικῆς λαίλαπτος, μετεκόμισαν τοὺς ὠραίους θεοὺς τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος εἰς τὴν Δύσιν, σκότος πυκνὸν ἐκάλυψε τὴν ἀτυχῆ Ἀνατολήν.

Ἄλλὰ καὶ κατὰ τοὺς σκοτεινοτάτους χρόνους τῆς δουλείας δὲν ἔλειψαν ἀμυδρὰ φῶτα εἰς διάφορα σημεῖα τῆς ἑλληνικῆς χώρας. Ἡ ἀπὸ τῶν χρόνων ὅμως τῶν Κομνηνῶν ἀρχίσασα ἑλληνικὴ ἀναγέννησις διεκόπη ἀποτόμως, ἐκυριάρχησε δὲ πάλιν ξηρὰ γραμματικὴ σοφία. Οἱ λόγιοι τοῦ 16ου αἰῶνος δὲν εἶχον ἀποσεῖσει τὴν μεσαιωνικὴν στενότητα καὶ ἐξακολουθοῦν τὴν αἰωνίαν μετὰ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας διαμάχην, προσπαθοῦντες νὰ διακριθοῦν διὰ τοῦ κατὰ τῶν παπιστῶν ζήλου. Μόλις κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα ἔγινεν ἐλαφρὰ μετατροπὴ, διότι οἱ λόγιοι ζωηρότερον ἀναπολοῦν τὸν ἀρχαῖον κόσμον καὶ ἡ διάνοιά των ἀρχίζει νὰ διαισθάνεται τὴν σημασίαν τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης, ἡ ὁποία ἀναπτύσσεται εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ Κύριλλος Λούκαρις (1572 - 1638), σύγχρονος τοῦ Γαλιλαίου καὶ τοῦ Καρτεσίου, ὁ ἐπανελημμένος πατριαρχεύσας λόγιος καὶ πνευματικὸς μαχητής, εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τῆς νέας τάσεως. Ὁ βίος του ἦτο πλήρης ἀγώνων καὶ περιπετειῶν, διότι ἡ ἐλευθερία τῶν θεολογικῶν φρονημάτων του ἐξήγειρε κατ' αὐτοῦ πολλοὺς ἀντιπάλους, ἡμέτερους καὶ ξένους. Ἄλλ' οἱ τραχεῖς ἀγῶνες ἔδωκαν εἰς τὰς συγγραφάς του δύναμιν καὶ βαθύτητα ἄγνωστον ἕως τότε. Τέλος κατίσχυσαν αἱ ραδιοῦργίαι τῶν ἀντιπάλων του καὶ ὁ Λούκαρις καθηρέθη καὶ ἐξωρίσθη καὶ τέλος ὑπέστη μαρτυρικὸν θάνατον. Ἄλλὰ τὰ διδάγ-

ματά του διέσωσαν οί μαθηταί του, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξέχουν ὁ Κορυδαλλεύς, ὁ Καρυοφύλλης καὶ ὁ ὄνομαστός πολυγράφος Λέων Ἀλλάτιος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαϊοὺς ἀναμένει τὴν σωτηρίαν τῶν ὁμογενῶν. Εἰς τὸ ποίημά του « Ἑλλάς » ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ καρδινάλιου Ρισελιέ ὑπὲρ τῆς ποδοπατουμένης ὑπὸ τῶν Τούρκων πατρίδος του, εἰκονίζει τὴν παλαιὰν ἑλληνικὴν λαμπρότητα καὶ θρηνεῖ διὰ τὴν παντελεῖ κατάπτωσιν καὶ τὴν περιβάλλουσαν αὐτὴν βαθεῖαν νύκτα.

Περὶ τὸ τέλος τοῦ 17ου καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18ου αἰῶνος ἀρχίζει ἡ δρᾶσις τῶν Μαυροκορδάτων. Ὁ Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος, σπουδάζας εἰς τὴν Πάδουαν τῆς Ἰταλίας καὶ ἐκδώσας ἀξιόλογον διατριβὴν λατινιστὶ περὶ τῆς κυκλοφορίας τοῦ αἵματος, ἐχρημάτισε καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ἱατρικῆς καὶ μεγάλως ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ Κιοπρουλῆ Ἀχμέτ πασᾶ. Διορισθεὶς εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ μεγάλου διερμητέως κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης τοῦ Κάρλοβιτς (1699) ἔδειξεν ἐξαίρετον διπλωματικὴν δεξιότητα. Διὰ τοῦτο ἴσχυσε πολὺ παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς καὶ ὁ πιεζόμενος ἑλληνικὸς λαὸς προσέβλεπεν εἰς αὐτὸν ὡς πρὸς πατέρα. Ἐγράψε πολυάριθμα συγγράμματα, τὴν Ρητορικὴν, τὴν Γραμματικὴν, τὴν Ἰουδαϊκὴν καὶ τὴν Ρωμαϊκὴν Ἱστορίαν, τὰ ὁποῖα ἔχυσαν φωτεινὴν ἀκτίνα εἰς τὸ Φανάριον καὶ ἤνοιξαν τὴν ὁδὸν πρὸς ἐλευθερωτέραν διανόησιν. Ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικόλαος Μαυροκορδάτος, ὁ πρῶτος Ἕλλην ὀσποδάρος (ἡγεμῶν) τῆς Βλαχίας, ἔδωκε τὴν πρώτην ὄθησιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἀνάπτυξιν εἰς τὰς παραδουναβείους ἡγεμονίας, ἰδρύσας τυπογραφεῖον καὶ σχολὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδιδάσκοντο ἡ ἑλληνικὴ καὶ λατινικὴ. Ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως, ἡ Βλαχία καὶ ἡ Μολδαβία γίνονται κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας, λόγιοι δὲ καὶ διδάσκαλοι τυγχάνουν περιποίησεως καὶ τιμῆς εἰς τὰς αὐλὰς τῶν Ἑλλήνων ἡγεμόνων.

Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἑλληνικῆς παιδείας τὸν 18ον αἰῶνα

Ἄλλὰ περὶ τῆς πραγματικῆς προόδου τῆς ἑλληνικῆς παιδείας δύναται νὰ γίνῃ λόγος μόνον κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα. Διότι, ἐνῶ

προηγούμενως ἡ παιδεία περιορίζετο εἰς τὸν κλῆρον μόνον καὶ εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά γράμματα, σχολεῖα δὲ διετηροῦντο μακρὰν τοῦ βλέμματος τῆς ἀρχῆς, εἰς μοναστήρια ἢ εἰς τοὺς νάρθηκας τῶν ἐκκλησιῶν, τώρα ἡ παιδεία τείνει νὰ γίνῃ κοσμικωτέρα, δηλαδὴ νὰ περιλάβῃ χρησίμους διὰ τὴν ζωὴν γνώσεις, διότι ἡ τάξις τῶν ἐμπόρων ἐζήτει πρακτικωτέραν μόρφωσιν. Διὰ τοῦτο δημιουργοῦνται ἐκπαιδευτήρια εἰς πολλὰ μέρη. Περὶ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος ἰδρύθη ἡ Πατριαρχικὴ Σχολὴ τοῦ Φαναρίου, ἡ ὁποία, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ κλήρου, ἀπέκτησε μεγάλην ὑπόληψιν καὶ κατὰ τὸ πρότυπον αὐτῆς ἰδρύθησαν τὸν 18ον αἰῶνα σχολεῖα εἰς Πάτμον, Ἰωάννινα, Λάρισαν, Θεσσαλονίκην, Τύρναβον καὶ Ἀδριανούπολιν.

Τὸν 17ον, ἰδίως ὅμως τὸν 18ον αἰῶνα, εἰς μεγάλην ἀκμὴν ἔφθασεν ἡ ἡπειρωτικὴ πρωτεύουσα, τὰ Ἰωάννινα. Κατὰ τὴν τουρκικὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1731 ἡ πόλις ἤριθμει 40 χιλιάδας κατοίκους, ἐξ ὧν τὰ 3/4 Ἕλληνες, καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ αἰῶνος ἀπέβη σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον. Φιλοπάτριδες Ἰωαννῖται πλουτήσαντες εἰς τὴν πόλιν, ἰδίως ὅμως εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐφιλοτιμήθησαν νὰ καταστήσουν τὴν πατρίδα των φωτοβόλον πνευματικὴν ἐστίαν. Τότε ἰδρύθησαν αἱ ποικιλώνυμοι σχολαὶ τῶν Ἰωαννίνων, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξῆλθον οἱ σημαντικώτεροι λόγιοι τοῦ αἰῶνος. Οὕτω δὲν εἶναι ὑπερβολὴ τὸ λεχθὲν ὅτι «οἱ Ἕλληνες συγγραφεῖς τοῦ 18ου αἰῶνος ὑπῆρξαν Ἰωαννῖται».

Οἱ διδάσκαλοι τοῦ Γένους

Ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτέρους λογίους τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι ὁ ἐκ Κεφαλληνίας Ἡλίας Μηνιάτης (1669 - 1714), ἐξαίρετος ἐκκλησιαστικὸς ρήτωρ, ὁ ὁποῖος διὰ νὰ πλησιάσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, μετεχειρίζετο ἀπλούστερον τύπον γλώσσης καὶ τοῦ ὁποίου αἱ πλήρεις ζωῆς ὁμιλίαι ἀναγιγνώσκονται μὲ εὐχαρίστησιν ἀκόμη καὶ σήμερον.

Ἄλλ' οἱ κορυφαῖοι τῶν λογίων τοῦ 18ου αἰῶνος εἶναι δύο Κερκυραῖοι, ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις (1716 - 1806) καὶ ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης (1736 - 1805). Ὁ Βούλγαρις εἶχε φιλοσοφικὸν νοῦν. Σπουδάσας εἰς τὴν Πάδουαν τῆς Ἰταλίας

ἐγνώρισε τὰ φιλοσοφήματα τοῦ Locke, τοῦ Leibniz καὶ τοῦ Wolff, τῶν ὁποίων τὰ διδάγματα ἐπεχείρησε νὰ μεταφέρει εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Λογικὴ (1766) καὶ ἡ Μεταφυσικὴ του (1805) εἶναι ἀπὸ τὰ ἀξιόλογα ἔργα τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Θεοτόκης ἠγάπησε μᾶλλον τὰ μαθηματικὰ καὶ τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας, διακριθεὶς καὶ ὡς θεολόγος καὶ ἱεροκήρυξ. Τὰ Κυριακοδρόμιά του, ἥτοι ἐρμηνεῖαι τῶν κυριακῶν εὐαγγελίων, χρησιμεύουν ἀκόμη σήμερον ὡς βοήθημα εἰς τοὺς ἱεροκήρυκας. Καὶ οἱ δύο ἦσαν ἱερωμένοι καὶ ἐδίδαξαν εἰς διαφόρους σχολὰς. Δὲν κατώρθωσαν ὅμως νὰ διαφύγουν τὰς προστριβὰς πρὸς τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ προκρίτους. Διὰ τοῦτο ἐγκατέλειψαν τὴν Ἑλλάδα καὶ κατέφυγον εἰς τὴν Ρωσσίαν, ὅπου ἡ αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη περιεποιήθη αὐτοὺς καὶ ἀνύψωσε καὶ τοὺς δύο εἰς ἀρχιεπισκόπους.

Μὲ τοὺς χρόνους αὐτοὺς συμπίπτει ἡ δρᾶσις ἐξαιρετικοῦ ἀνδρός, τοῦ Αἰτωλοῦ Κοσμᾶ (1714-1779). Γεννηθεὶς εἰς τὸ Μεγάλον Δένδρον τῆς Αἰτωλίας, νεώτατος ἐκάρη μοναχός. Ἀλλὰ διψῶν μάθησιν καὶ δρᾶσιν κατώρθωσε μετὰ περιπετείας νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐγνωρίσθη καὶ ἐξετιμῆθη παρὰ τοῦ Πατριάρχου καὶ πολλῶν ἀρχιεπισκόπων καὶ ὡς καταληφθεὶς ὑπὸ θείας ἐμπνεύσεως ἤρχισε τὸ θεῖον κήρυγμα ἀπὸ τοῦ 1760. Περιῆλθε σχεδὸν ὅλην τὴν Ἑλλάδα, τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, τὴν Μακεδονίαν, Ἡπειρον, Θεσσαλίαν, Στερεὰν Ἑλλάδα, τὰς Ἰονίους νήσους. Τὰ κηρύγματα τοῦ Κοσμᾶ γινόμενα εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ λαοῦ, διήγειρον ἀκράτητον ἐνθουσιασμόν. Ὁ λαὸς κατὰ χιλιάδας ἔσπευδε νὰ παρακολουθήσῃ τὸν κήρυκα. Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὸν ἐνθουσιασμόν ἐκείνον πρὸς τὰ θεῖα ἐκρύπτετο τὸ βαθύ παράπονον τοῦ λαοῦ διὰ τὴν ὑποτέλειαν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἐλπίδες διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ γένους.

Εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη του ὁ Κοσμᾶς κέντρον τῆς δράσεώς του εἶχεν ἐκλέξει τὴν Ἡπειρον. Δὲν ἔλειψαν ὅμως οἱ φθονεροὶ καὶ ραδιοὔργοι. Οἱ Ἑβραῖοι ἰδίως κατεσκευοφάντησαν αὐτὸν καὶ ἐπέτυχον νὰ συλληφθῇ ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ Κοσμᾶς ὑπέστη τὸν μαρτυρικὸν θάνατον τὴν 24 Αὐγούστου 1779. Ἡ δὲ Ἐκκλησία κατέταξεν αὐτὸν μεταξύ τῶν Ἁγίων.

Ἄλλὰ πάντας τούτους ὑπερέβη κατὰ τὴν φήμην ὁ Ἄδ-
μάντιος Κοραΐς (1748 - 1833), διότι εἰς τὸ πρόσωπον αὐ-
τοῦ τὸ ἔθνος εἶδε τὸν κατ' ἔξοχὴν σοφὸν καὶ ἐρμηνευτὴν τῶν προ-
γονικῶν συγγραμμάτων. Ὁ Κοραΐς ἦτο ἐπιμελέστατος καὶ
ὀξύνους μελετητής, ἔγραφε πολλὰ καὶ ποικίλου περιεχομένου
συγγράμματα καὶ ἐξέδωκεν, ἐσχολίασε καὶ ἐξελαίκευσε ἀρχαί-
ους Ἕλληνας συγγραφεῖς, Ξενοφῶντα, Πλάτωνα, Ἴπποκράτην,
Θεόφραστον, Πλούταρχον (Ἑλληνικὴ Βιβλιοθήκη, 1807 - 1825).
Εἶναι ἀπὸ τοὺς ὀλίγους Ἕλληνας, οἱ ὁποῖοι ἐξετιμήθησαν εἰς
τὴν Ἑσπερίαν, ὅθεν καὶ ἐπροτάθη ἐπανειλημμένως ὡς μέλος
τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας τῶν γραμμάτων. Πρὸ παντὸς ὅμως
ἦτο εὐγενῆς φύσις, ἠγάπα περιπαθῶς τὴν πατρίδα του καὶ
παντοιοτρόπως εἰργάσθη διὰ τὴν πνευματικὴν ἀφύπνισιν καὶ
ἀπελευθέρωσιν αὐτῆς. Ἐγκατεστημένος εἰς τὴν πρωτεύουσαν
τῆς Γαλλίας ἔγινε μέγα « κέντρον ἔθνικῶν ὑποθέσεων καὶ παι-
δεῖας ἑλληνικῆς ». Εἰς τὰ Ἄτακτα (1826 - 1833) καὶ τὰ
Πάρεργα του (1809 - 1827) ἐπιχειρεῖ νὰ εὕρη τὰς κλασσικὰς
πηγὰς τῆς δημῶδους γλώσσης καὶ ἀφυπνίζει τὴν συνείδησιν τοῦ
λαοῦ διὰ τὴν καταγωγὴν του. Εἰς τοὺς προλόγους τῶν συγγραμ-
μάτων εὐρίσκουν ἀπήχησιν αἱ ἰδέαι τοῦ 18ου αἰῶνος καὶ συν-
δύζονται μὲ τὰ ἀρχαῖα παραδείγματα.

Τοὺς ἄνδρας τούτους, οἱ ὁποῖοι εἰς τοὺς σκοτεινοὺς αἰῶ-
νας εἰργάσθησαν διὰ τὴν πνευματικὴν καλλιέργειαν τοῦ ἑλληνικοῦ
λαοῦ, ὠνόμασαν Διδασκάλους τοῦ Γένους.

Δημοτικὴ ποίησις

Πλὴν τῆς λογίας λογοτεχνίας, ἡ ὁποία ἦτο προσιτὴ μόνον
εἰς τοὺς ὀλίγους, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἶχε δημιουργήσει ἤδη κατὰ
τοὺς μέσους χρόνους δημῶδη ποίησιν εἰς τὴν κοινῶς ὀμιλουμένην
διάλεκτον. Κατ' ἀρχάς, ἡ δημῶδης ποίησις ἔζησεν εἰς τὴν ἀ-
φάνειαν παρὰ τῷ λαῷ τῆς πρωτευούσης καὶ εἰς τὰ σκώμματα
τῶν ἵπποδρομιῶν, ἀπέκτησεν ὅμως μεγάλην λαμπρότητα εἰς
τὰ ἀκριτικὰ ποιήματα τῆς Μ. Ἀσίας, τὰ ὁποῖα ἔφαλλον
τὰ ἐπικά καταρθώματα τῶν παραμεθορίων φρουρῶν, τῶν

καλουμένων ἀκρίτων, εἰς τοὺς διηνεκεῖς πολέμους μὲ τοὺς Ἄραβας.

Βραδύτερον ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἐθρήνησε τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς τουρκοκρατίας ἔψαλλε τὰ δεινοπαθήματα καὶ τοὺς πόθους του. Τοιοῦτοτρόπως προῆλθον τὰ δημόδη ἄσματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Πολλὰ ἀπὸ τὰ ποιήματα αὐτὰ εἶναι ἀριστουργήματα διὰ τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν καὶ τὴν τελειότητα τῆς μορφῆς. Ψάλλουν δὲ συνήθως τὰ ἀπλᾶ καὶ ἰσχυρὰ συναισθήματα τοῦ ἀνθρώπου, τὴν λύπην, τὸν ἔρωτα, τὴν θλίψιν τοῦ θανάτου. Ἄλλα πάλιν ὑμνοῦν τὸν ἡρωϊσμόν τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἐπολέμησαν τοὺς Τούρκους ἢ ἔπесαν θύματα τῆς ἀγριότητός των, ἰδίως τοὺς ἄρματολοὺς καὶ κλέφτας. Διαπνέονται ἀπὸ θερμὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν, τὰ ὑψηλὰ βουνά, τὸν Ὀλυμπον καὶ τὸν Κίσαβον, πρὸς τὰ μεγάλα πτηνά, τὰ ὅποια ζοῦν εἰς τὴν ἐρημίαν τῶν ὄρεων. Ἐκδηλώνουν τὴν ἀνησυχίαν διὰ τοὺς πολεμιστάς, οἱ ὅποιοι ἀφήνοντας τὴν ἐστίαν των φεύγουν εἰς τὰ ὄρη. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἐποιήθησαν ἀναμφιβόλως ἀπὸ γυναῖκας, τὰς συζύγους καὶ μητέρας ἢ ἀδελφὰς τῶν πολεμιστῶν. Τὰ δημόδη ἄσματα ἐξύψωσαν τὸ φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ εἶναι τὰ γνησιώτερα μνημεῖα τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς διανοητικῆς καταστάσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς δουλείας.

Ἀνάπτυξις τῆς Κρήτης

Ἐπὶ 4½ αἰῶνας (1210 - 1669) ἡ μεγαλόνησος Κρήτη διετέλεσεν ὑπὸ ἐνετικὴν κυριαρχίαν. Οἱ Ἐνετοί, παρὰ τὰς αὐθαιρεσίας των εἰς τὰ θρησκευτικὰ καὶ τὴν ὑποστήριξιν τοῦ παπικοῦ κλήρου, ἐκυβέρνησαν ὑποφερτά. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν των οἱ κάτοικοι εἶχον σχετικὴν ἐλευθερίαν εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον καὶ εἰς τὸ ἐμπόριον, διετήρησαν τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν θρησκείαν των καὶ εἶδαν καλὰς ἡμέρας, ἰδίως ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως μέχρι τῆς ἀλώσεως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Οἱ Κρήτες ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα εἶχον τὴν ἀνάπτυξίν των, ἠγάπησαν τὰ γράμματα, τὰ τραγούδια καὶ τὰς καλὰς τέχνας, ἰδίως τὴν ζωγραφικὴν καὶ ὠφελήθησαν ἀπὸ τὰς σχέσεις μὲ τὴν Δύσιν.

Κατὰ τοὺς χρόνους λοιπὸν τῆς Ἑνετοκρατίας ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Κρήτην ἀξιόλογος λογοτεχνία. Ἐκαλλιεργήθη, ὅπως εἰς τὰς χώρας τῆς Δύσεως ἡ λαϊκὴ γλῶσσα, ἡ ὁποία ἔγινεν ἐξαιρετὸν ἐκφραστικὸν ὄργανον. Οἱ Κρήτες ἔγραψαν εἰς πεζόν, διεκρίθησαν ὅμως ἰδίως ὡς ποιηταί. Ἐγραψαν ποιήματα διδακτικά, τραγωδίας, κωμωδίας, ἔπη. Ἐκαλλιέργησαν πολὺ τὸ θρησκευτικὸν δράμα, τὸ λεγόμενον μυστήριον. Ἄριστον δεῖγμα τοῦ εἶδους εἶναι ἡ *Θυσία τοῦ Ἀβραάμ*, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἄγνωστος ποιητὴς ἀνέστησεν, εἰς 1154 πολιτικούς στίχους, τὴν βιβλικὴν ὑπόθεσιν. Ἄλλὰ τὰ πρόσωπα εἶναι σύγχρονοι ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι μᾶς δεικνύουν εἰς πόσῃν εὐαισθησίᾳ εἶχον φθάσει οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς.

Περὶ τὸ 1600 ὁ Ρεθύμνιος ποιητὴς Χορτάτζης ἔγραψε τὴν τραγωδίαν «Ἐρωφίλη», ἡ ὁποία, παρὰ τὸ ἀτελεύτητον μᾶκρος, περιέχει ὠραῖα μέρη καὶ ἰδίως χορικά. Τὸ ἔργον μαρτυρεῖ τὴν ἐπαφὴν τῆς Κρήτης μὲ τὸν δυτικὸν κόσμον. Τὴν ὑπόθεσίν της ἡ «Ἐρωφίλη» ἔλαβεν ἀπὸ ἰταλικὸν δράμα τοῦ 1561, εἰς δὲ τὰ χορικά του, τὰ ὁποία θέμα ἔχουν τὴν καταστροφὴν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τοῦ Τίτου, ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν Ἐλευθερωμένην Ἱερουσαλὴμ τοῦ Τάσσου.

Ἄλλὰ τὸ ἀξιολογώτερον προῖον τῆς κρητικῆς ποιήσεως εἶναι τὸ ἵπποτικὸν ἔπος τοῦ Βιτσέντζου Κορνάρου, ὁ «Ἐρωτόκριτος». Εἰς τὸ μακροσκελὲς αὐτὸ ρομαντικὸν ποίημα ὁ λαϊκὸς ποιητὴς ἐξύμνησε τὴν ἀνδρείαν, τὴν ἀδολὸν φιλίαν, τὰ εὐγενικὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ. Δικαίως τὸ ποίημα ἀπέβη λαϊκὸν καὶ ὑπῆρχον Κρήτες, οἱ ὅποιοι ἐγνώριζον ὀλόκληρον τὸν «Ἐρωτόκριτον» ἀπὸ στήθους.

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους οἱ Κρήτες διεκρίθησαν καὶ εἰς τὰς τέχνας, ἰδίως εἰς τὴν ζωγραφικὴν. Τὸν 16ον αἰῶνα ἤδη ἤκμασεν ἡ ἀγιογραφικὴ βυζαντινὴ σχολὴ τοιχογραφίας, ἔλκουσα τὴν ἀρχὴν της πιθανώτατα ἀπὸ τὰς τοιχογραφίας τοῦ Μυστρᾶ (Περίβλεπτος). Τὰ ἔργα της διακρίνονται ἀπὸ τὰς ἀποτόμους φωτοσκιάσεις καὶ ἀπὸ τὴν ἀνάγλυφον ὄψιν τῶν ἀντικειμένων διὰ βιαίων ἀντιθέσεων. Δὲν παρημελήθησαν ἐν τοῦτοις αἰ φορηταὶ εἰκόνες, αἱ ὁποῖαι ὅμως ἀκολουθοῦν τὴν ἰδίαν τεχνοτροπίαν.

Σπουδαιότεροι αντιπρόσωποι τῆς Κρητικῆς Σχολῆς εἶναι οἱ τοιχογράφοι Θεοφάνης (1575), ζωγραφήσας τὴν Λαύραν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὁ Ζώρζης (1517), ζωγραφήσας τὸ καθολικὸν τῆς Μονῆς Διονυσίου, ὁ Ἀντώνιος (1545) κλπ. Εἰκονογράφοι φορητῶν εἰκόνων εἶναι ὁ Μιχαὴλ Δαμασκηνὸς (1615), ὁ Βίκτωρ (τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος) κ.ἄ. Ἐκ τοῦ κλίματος αὐτοῦ ἐξῆλθεν ὁ ἀξιολογώτατος καλλιτέχνης τῆς Ἀναγεννήσεως Δομήνικος Θεοτοκόπουλος (ἴδε σ. 58).

Ἑπτανησιακὸς πολιτισμὸς

Ἰδιάζουσαν θέσιν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας ἔχουν αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου. Αἱ ἑπτὰ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους δὲν ἐγνώρισαν τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καί, διατελέσσασι ὑπὸ τὴν ἐνετικὴν κυριαρχίαν καὶ βραδύτερον ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Γάλλων, Ρώσων καὶ Ἀγγλων, ἐτήρησαν ἀμεσώτερον ἐπαφὴν μετὰ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης. Ἐντεῦθεν ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Ἐπτανήσον καὶ ἰδίως εἰς τὴν Κέρκυραν ἴδιος βίος καὶ πολιτισμὸς. Ἀκόμη καὶ σήμερον οἱ Κερκυραῖοι διακρίνονται τῶν ἄλλων Ἑλλήνων διὰ τὴν λεπτότητα τῶν ἡθῶν καὶ τῆς ἀντιλήψεως τοῦ ὠραίου. Κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα τὰ ἀνώτατα ἐκπαιδευτήρια τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἦσαν εἰς τὴν Κέρκυραν. Ἐξ αὐτῶν ἀπεφοίτησαν ἄνδρες διακριθέντες εἰς τὰ γράμματα, ὡς ὁ Μηνιάτης, ὁ Θεοτόκης, ὁ Βούλγαρις κ.ἄ. Ἀξιολογώτατον γεγονός εἰς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους εἶναι ἡ ἴδρυσις τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας. Ὁ διακεκριμένος ἄγγλος Φρειδερίκος Νόρθ Γκίλφορντ, υἱὸς ὑπουργοῦ καὶ γνώστης τῆς ἑλληνικῆς, ἴδρυσεν, τὸ 1824, ἀνώτατον ἐκπαιδευτήριον εἰς τὴν Κέρκυραν, ὀνομασθὲν Ἰόνιος Ἀκαδημία, ὅπου ἐδίδασκετο ἡ κλασσικὴ φιλολογία, ἡ φιλοσοφία καὶ ἱστορία, φυσικὴ πειραματικὴ, νομικὴ καὶ ἰατρικὴ. Εἰς αὐτὸ ἐδίδαξαν ὁ Κ. Ἀσώπιος, ὁ Ἀνδρέας Κάλβος κ.ἄ.

Ἡ πίστις εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ ἔθνους

Ἐκκλησία λοιπὸν καὶ κλῆρος, κοινοτικὴ αὐτοδιοίκησις καὶ ἔνοπλος ἀντίστασις, ὅπου ἦτο δυνατόν, πρὸς τούτοις ἐμπόριον καὶ ναυτιλία καὶ διανοητικὴ ἀνάπτυξις ἦσαν τὰ κοινωνικὰ καὶ ἠθικὰ στηρίγματα τοῦ δουλεύοντος Ἑλληνισμοῦ. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς καταστροφῆς ἐπίστευσαν, ὅτι ἡ τουρκικὴ κυριαρχία θὰ ἦτο παροδική. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς πρώτους μετὰ τὴν ἄλωσιν αἰῶνας, ἡ ἀπελευθέρωσις ἦτο φιλὸς πόθος, διότι ἡ αὐτοκρατορία τῶν Ὀθωμανῶν ἦτο κραταιὰ καὶ πρὸ αὐτῆς ἔπτυσσον καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι.

Ἐξεγέρσεις ὅμως, ἀπονενομημένα ἔστω, δὲν ἔλειψαν καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας. Παράδειγμα καταπληκτικὸν εἶναι τὸ κίνημα τοῦ ἐπισκόπου Διονυσίου.

Ὁ Διονύσιος ἦτο ἐπίσκοπος Τρίκκης τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ 17ου αἰῶνος. Ἐλθὼν εἰς ρῆξιν πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπόν του, τὸν Μητροπολίτην Λαρίσης, ἐξώσθη ἐκ τῆς ἐπισκοπῆς του, τὸ 1611. Μετέβη εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς Βενετικῆς Δημοκρατίας καὶ ἐνισχυεῖς παρ' αὐτῆς διὰ χρημάτων ἔφθασεν εἰς τὴν Ἠπειρον. Ἐγκατεστάθη εἰς μονὴν τῆς Θεσπρωτίας, ὡς ἀπλοῦς μοναχός, περιήρχετο τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία προετοιμάζων τὴν μελετωμένην ἐξέγερσιν. Τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1612 συνέλεξεν 800 περίπου χωρικοὺς ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Παραμυθίας, τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πίνδου, ὥπλισεν αὐτοὺς μὲ ποιμενικὰς ράβδους, ἐπειδὴ ἔλειπον τὰ ὄπλα, καὶ ἤρχισεν ὀρμητικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Μωαμεθανῶν. Ἐξώντωσε πολλοὺς εἰς τὰ χωρία καὶ τὰ μεσάνυχτα τῆς 11ης Σεπτεμβρίου εἰσῆλασεν εἰς τὰ Ἰωάννινα, ὅπου κατέσφαξε πολλοὺς καὶ ἐπυρπόλησε τὸ μέγαρον τοῦ τούρκου δικαστοῦ. Τὸ κίνημα, ὅπως ἦτο φυσικόν, ἀπέτυχεν. Ὁ Διονύσιος ἔφυγεν εἰς τὸ σπήλαιον ὑπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου ἐν τῷ φρουρίῳ. Ἀνεκαλύφθη ὅμως, παρεδόθη εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς καὶ ἐφονεύθη ἀγρίως. Ὁ λαὸς ὠνόμασεν αὐτὸν Σκυλόσοφον, τὸ ὅποιον ἐκδηλώνει τὸν πόνον του διὰ τὰ οἰκτρὰ ἀποτέλεσματα τῆς παραλόγου ἀποπειράς του, ἀλλὰ συγχρόνως τὸν θαυμασμόν διὰ τὴν τόλμην του.

Μόλις βραδύτερον, όταν ἤρχισε καταρρέουσα ἡ ἰσχύς τοῦ Σουλτάνου, ὁ πόθος τῆς ἀνεξαρτησίας μετεβλήθη εἰς ἀληθινὴν πίστιν.

Κατὰ τὴν 15ην, 16ην καὶ 17ην ἑκατονταετηρίδα, ἐφ' ὅσον ἡ Τουρκία ἦτο ἰσχυρά, μόνον οἱ βασιλεῖς τῆς Δύσεως ἠδύναντο νὰ δώσουν χεῖρα βοήθειας εἰς τοὺς χριστιανούς τῆς Ἀνατολῆς. Ἄλλ' ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, καθὼς καὶ οἱ πνευματικοὶ ἄρχοντές του, δὲν ἠῦχοντο κατὰ βάθος τὴν ἐκ μέρους τῶν δυτικῶν σταυροφορίαν. Αἱ μεγάλαι αὐστριακαὶ νίκαι τῆς 17ης καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς 18ης ἑκατονταετηρίδος δὲν εἶχον διαθέσει πολὺ θερμῶς τοὺς Ἕλληνας. Ἄλλ' ὅταν κατὰ τὴν 18ην ἑκατονταετηρίδα ἡ ὁμόδοξος Ρωσσία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως ἀγῶνα, κληρὸς καὶ λαὸς εἶδεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Τσάρου τὸν θεόπεμπτον ἐδίκητην καὶ λυτρωτὴν καὶ ὅλοι ἠσθάνοντο, ὅτι ἐπλησίαζεν ἡ ὥρα τῆς ἀναστάσεως καὶ ὅτι ἔπρεπε νὰ συνενώσουν τὰς προσπάθειάς των μετὰ τῶν στρατιωτῶν τοῦ μοσχοβίτου βασιλέως.

Σχέσεις τῶν Ἑλλήνων πρὸς τὴν Ρωσσίαν τὸν ΙΗ' αἰῶνα

Ἡ προϊοῦσα παρακμὴ τοῦ τουρκικοῦ κράτους ἔπεισε τοὺς ἡγεμόνας καὶ τοὺς πολιτικούς τῆς Ρωσσίας, ὅτι ἦτο εὐκόλον νὰ διαδεχθοῦν τοὺς Τούρκους εἰς τὴν κληρονομίαν τοῦ Βυζαντίου, ὡς φυσικούς δὲ συμμάχους των εἰς τὴν κατὰ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας πάλιν ἐθεώρησαν τοὺς χριστιανούς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου. Διὰ τοῦτο, τὸ ἀνακτοβούλιον τῆς Πετρούπολεως δὲν ἔπαυσε νὰ ὑποθάλη διὰ παντὸς τρόπου τὸν ἱερὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων, ὅπως ἀποσείσουν τὸν τουρκικὸν ζυγόν. Οἱ εἰς τὴν Πετρούπολιν μεταβαίνοντες Ἕλληνες ἀπέκτων ἀμέσως τὴν ρωσικὴν ἰθαγένειαν, ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὸν στρατὸν καὶ προήγοντο εἰς ἀξιώματα. Ἀφ' ἐτέρου ὁ κληρὸς τῆς Μόσχας διετέλει εἰς συνεχῆ ἀλληλογραφίαν μετὰ τῶν τεθλιμμένων ἐκκλησιῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔστελλεν εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὅρους διάφορα δῶρα, ἄμφια, σκεύη πολύτιμα, εἰκόνας, σταυροὺς κλπ. Ἡ συνθήκη τοῦ Κιουτσούκ Καϊναρτζῆ (1774) ἀνεγνώρισεν ὡς νόμιμον τὴν παλαιὰν ἀπαίτησιν τῆς Ρωσσίας

ὅπως παρίσταται ὡς προστάτις τῶν ἐν Τουρκίᾳ χριστιανῶν. Πάντα ταῦτα, πρὸς τούτοις δέ πολλαὶ δημῶδεις προρρήσεις, ἐξέκαιον τὸν πόθον τῶν Ἑλλήνων καὶ διέθετον αὐτοὺς προθύμους νὰ προσέχουν εἰς τὰς ἐπαγγελίας τῆς Ρωσσίας. Διὰ τοῦτο μετὰ τῶν πολέμων τῆς Ρωσσίας κατὰ τοῦ Σουλτάνου συνεδέθησαν κινήματα τῶν Ἑλλήνων, τὰ ὁποῖα εἶναι οἱ πρῶτοι πραγματικοὶ ἀγῶνες αὐτῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

Ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1769

Μόλις ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἡ Αἰκατερίνη, ὁ εὐνοούμενος αὐτῆς Γρηγόριος Ὁρλώφ ἔστειλεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν Γεώργιον Παπάζολην, ἕλληνα ἀξιωματικὸν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ, διὰ νὰ προετοιμάσῃ ἐξέγερσιν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν μελετώμενον ρωσσοτουρκικὸν πόλεμον. Οἱ ὄπλαρχηγοὶ τῆς Μάνης ἐφάνησαν δύσπιστοι εἰς τοὺς ὠραίους λόγους καὶ τὰς πλουσίας προσφορὰς τοῦ Παπάζολη. Ἄλλ' ὁ ἐγκριτος προὔχων τῶν Καλαμῶν Μπενάκης ἐφάνη προθυμότερος, ἐνῶ φῆμαι καὶ διαδόσεις ἐξήπτον τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ. Πανταχοῦ ἐπιστεύετο, ὅτι ἡ Ἑλλάς ἔμελλε νὰ ἐλευθερωθῇ ὑπὸ τῆς Ρωσσίας. Ἐπιθυρίζετο ὅτι ἀκτινοβόλος σταυρὸς ἐπεφάνη ἐπὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ ὅτι μάτην οἱ Τοῦρκοι προσεπάθουν νὰ ἀποδιώξουν τὸ θαυμάσιον σημεῖον καὶ εἰς τὰ ἑλληνικὰ ὄρη ἀντήχησε τὸ δημῶδες ἄσμα :

*« Ἀκόμη τούτ' τὴν ἀνοιξη ραγιᾶδες, ραγιᾶδες,
Τοῦτο τὸ καλοκαίρι, ὅσο νάρθη ὁ Μόσκοβος,
Νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι, Μοριά καὶ Ρούμελη ».*

Διὰ τοῦτο ἡ Πελοπόννησος καὶ μέρος τῆς Στερεᾶς ἐκινήθησαν, μόλις ἐφάνη εἰς τὰς ἑλληνικὰς θαλάσσας ὁ ρωσσικὸς στόλος.

Τὴν 17ην Φεβρουαρίου ὁ Θεόδωρος Ὁρλώφ ἀπεβιβάσθη εἰς Οἶτυλον. Ἀμέσως ὠρκισεν ἐπ' ὀνόματι τῆς αὐτοκρατείας τὸ τάγμα τοῦ Μπενάκη καὶ τῶν Μανιατῶν, ἀλλ' ἐξήντηλε τὰς μικρὰς δυνάμεις του πολιορκῶν τὴν Κορώνην. Καὶ ὅταν ἀκόμη ἔφθασε μετὰ νέων πλοίων καὶ πολεμοφοδίων ὁ Ἀλέ-

ξιος Ὀρλώφ, αἱ δυνάμεις τῶν Ρώσων δὲν ἦσαν ἐπαρκεῖς διὰ τόσον μεγάλην ἐπιχείρησιν, ἰδίως μετὰ τὴν φθορὰν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Κορώνης. Ὄθεν ἡ κατὰ τῆς πρωτεύουσας τῆς Πελοποννήσου Τριπόλεως ἐπίθεσις ἀπέτυχεν, ἐκ παραλλήλου δὲ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐνήργησε δραστηρίως καὶ ἔστειλε κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἀλβανικὰς ὀρδὰς. Αἱ Πάτραι κατελήφθησαν ἐξ ἐφόδου καὶ 3 χιλ. κάτοικοι ἐσφάγησαν μετὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Παρὰ τὴν Κορώνην οἱ συνενωθέντες μετὰ τῆς φρουρᾶς τῆς Τριπόλεως Ἄλβανοὶ κατέκοψαν 400 Μανιάτας συλλαβόντες αἰχμάλωτον τὸν ἀρχηγὸν των Ἰωάννην Μαυρομιχάλην. Ὁ Ἀλέξιος Ὀρλώφ ἀπεσύρθη εἰς Ναυαρίνον, ὅθεν ἔβλεπε χυνόμενον τὸ αἷμα τῶν συμμάχων του, καὶ τέλος ἀπελπισθεὶς ἀπέπλευσεν ἐγκαταλείψας τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν τύχην των. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ρωσικὸς στόλος ἔκαυσε τὸν τουρκικὸν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Τσεσμέ (1770), ἀλλὰ τὸ κίνημα τῆς Πελοποννήσου ἐπνίγη εἰς τὸ αἷμα καὶ ἡ χώρα δεινῶς ἐληλατήθη ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν. Φοβεραὶ σφαγαὶ χριστιανῶν ἔγιναν εἰς πολλὰ μέρη τῆς Τουρκίας.

Τότε ἐγεννήθη παρὰ τῷ Διβανίῳ ἡ σκέψις νὰ ἐξολοθρεύσουν ἐντελῶς τοὺς Ἕλληνας τῆς Πελοποννήσου διὰ τῶν Ἀλβανῶν. Ἀλλὰ ὁ Καπετὰν πασᾶς Χασάν, τὸν ὁποῖον ἡ Πύλη ἔστειλε διὰ νὰ ὑποτάξῃ τὴν Πελοπόννησον, ἀντετάχθη εἰς τὸ σχέδιον, διότι οὕτω θὰ ἔστερεῖτο ἡ Πύλη τοῦ χαρακτοῦ καὶ ἡ χώρα ἐργαστικῶν χειρῶν. Ὁ Καπετὰν πασᾶς, θέλων νὰ ἐξολοθρεύσῃ τοὺς Ἀλβανούς, οἱ ὁποῖοι ἀπέβησαν πληγὴ εἰς τὴν χώραν, ἐζήτησε τὴν συνδρομὴν τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν, χορηγήσας εἰς αὐτοὺς ὄπλα καὶ πολεμοφόδια καὶ ὑποσχεθεὶς ἀμνηστίαν. Ἀλλὰ μετὰ τὴν παρὰ τὴν Τρίπολιν καταστροφὴν τῶν Ἀλβανῶν (1779) προσέβαλε κατὰ τὴν τουρκικὴν συνθήειαν καὶ τοὺς συμμάχους του. Τότε θῦμα τῆς παρασπονδίας τῶν Τούρκων ἔπεσεν ὁ ἐκ Γορτυνίας ἀρματολὸς Κωνσταντῖνος Κολοκοτρῶνης, πατήρ τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρῶνη, ὁ ὁποῖος, παιδίον τότε, μόλις διεσώθη μετὰ τῶν ἀνδρῶν τοῦ πατρὸς του κατὰ τὴν ἔξοδον ἐκ τοῦ Πύργου τῆς Καπιάνης. Ἡ Μάνη ὑπεχρεώθη εἰς ὑποτέλειαν, διοικουμένη ὑπὸ ἐγγχωρίου μπέη καὶ καταβάλλουσα 30 χιλ. γροσίων ἐτήσιον φόρον. Οὕτως

οϊκτρῶς διεψεύσθησαν αἱ ὑποσχέσεις τῆς Αἰκατερίνης καὶ εἰς τὴν καρδίαν τῶν Ἑλλήνων ἀπέμεινε πικρία καὶ δυσπιστία πρὸς τοὺς βορείους ἐλευθερωτάς.

Τὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1787 - 1792. Λάμπρος Κατσώνης

Διὰ τοῦτο ὁ ρωσοτουρκικὸς πόλεμος τοῦ 1787-1792 εὔρε

124. Λάμπρος Κατσώνης

τοὺς Ἕλληνας ὀλιγώτερον προθύμους. Ἡ Αἰκατερίνη ἐπέμενεν εἰς τὴν πραγματοποίησιν τοῦ ἑλληνικοῦ σχεδίου. Ἐσκέπτετο τώρα νὰ ἀνορθώσῃ τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου καὶ νὰ ἀναβιάσῃ εἰς αὐτὸν τὸν ἔγγονόν της Κωνσταντῖνον, κατάρθωσε δὲ νὰ προσεταιρισθῇ τὸν ἰδεολόγον αὐτοκράτορα τῆς Αὐστρίας Ἰωσήφ Β'. Τὸ 1787 ὑπεγράφη μεταξύ τῶν δύο ἡγεμόνων συνθήκη περὶ διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας, εἶναι δὲ χα-

ρακτηριστικὰ τῶν διαθέσεων τοῦ Ἰωσήφ ὅσα βραδύτερον ἔγραψεν εἰς τὸν γάλλον πρεσβευτὴν: «ἐπέστη ὁ χρόνος, καθ' ὃν, ἐμφανιζόμενος ὡς ἐκδικητὴς τῆς ἀνθρωπότητος, ἀναλαμβάνω νὰ ἀποζημιώσω τὴν Εὐρώπην δι' ὅσα ἔπαθεν ἄλλοτε δεῖνὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων κανιβάλων». Νέοι πράκτορες τῆς Ρωσσίας

ἐφάνησαν τότε μεταξύ τῶν Ἑλλήνων μυρία ἐπαγγελλόμενοι καὶ ἤρχισαν νὰ πάλλουν καὶ πάλιν ζωηρῶς αἱ καρδίαι των ἅμα τῇ ἐκρήξει τοῦ ρωσσοαυστριακοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου καὶ ἡ φρικίασις μετεδίδοτο μέχρι τῶν ὁρέων τοῦ Σουλίου. Ἐξεγέρσεις ὁμως δὲν ἔγιναν.

Ἄλλὰ τὸ 1788 ὁ Λάμπρος Κατσώνης (1752 - 1804), ἔλλην λοχαγὸς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Ρωσσίας, ἐξέπλευσεν ἐκ Τεργέστης μετὰ μικροῦ στόλου, ἐξοπλισθέντος διὰ συνεισφορῶν μεταξύ τῶν Ἑλλήνων καὶ φέροντος τὴν ρωσικὴν σημαίαν, καὶ ἐπέδραμεν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Αὐξήσας δὲ διὰ τῆς συλλήψεως τουρκικῶν πλοίων τὸν ἀριθμὸν τῶν πλοίων εἰς 16, κατέστη τὸ φόβητρον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Μεσόγειον. Κατεναυμάχησεν ἐπανειλημμένως τμήματα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἐπεβίβασεν ἐπὶ τῶν πλοίων τὸν ὄνομαστον ὄπλαρχηγόν Ἄνδρῖτσον με 500 παλληκάρια, προσέβαλε τὸν τουρκικὸν στόλον μεταξύ Ἄνδρου καὶ Εὐβοίας καὶ κατετρόπωσεν αὐτόν. Τὴν ἐπομένην ὁμως εὐρεθεὶς μεταξύ τοῦ τουρκικοῦ καὶ τοῦ προσπλέοντος ἄλγερινοῦ στόλου δὲν κατώρθωσε νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ὑπεροχὴν εἰς ἀριθμὸν καὶ πυροβολικὸν καὶ μόλις διέφυγε μετ' ἀπελπιῶν ἀγῶνα ὁ περιβόητος καταδρομεύς.

Κατὰ τὴν κρίσιμον αὐτὴν στιγμὴν ἠρνήθησαν εἰς αὐτὸν πᾶσαν βοήθειαν οἱ ρῶσοι πράκτορες. Ἡ δὲ τσαρίνα ἔκλεισε τὸ 1792 τὴν εἰρήνην τοῦ Ἰασίου καὶ διέταξεν αὐτὸν νὰ παύσῃ τὰς κατὰ τῆς Τουρκίας ἐχθροπραξίας. Ἄλλ' ὁ Λάμπρος ἠρνήθη φανερῶς νὰ ὑπακούσῃ καὶ ἀπήντησεν ἐπὶ λέξει: « Ἄν ἡ αὐτοκράτειρα συνωμολόγησεν τὴν εἰρήνην της, ὁ Κατσώνης, δὲν συνωμολόγησεν ἀκόμη τὴν ἰδικὴν του ». Καὶ τὸν Μάρτιον τοῦ 1792 ἐξέδωκε τὴν περίφημον προκήρυξιν, τὴν « Φανέρωσιν τοῦ ἔξοχωτάτου χιλιάρχου καὶ ἱππέως Λάμπρου Κατσώνη », εἰς τὴν ὁποίαν, ἀφοῦ καταγγέλλει τὴν ἀχάριστον ἐκ μέρους τῆς Αἰκατερίνης ἐγκατάλειψιν τῶν Ἑλλήνων, κηρύττει ὅτι οἱ Ἕλληνες διὰ τῶν ἰδίων μόνον δυνάμεων θὰ ἀποκτήσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

Ὁ Κατσώνης κατήρτισεν νέον στολίσκον καὶ, ἀφοῦ ἀπεβίβασεν τὸν Ἄνδρῖτσον εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ Τανιάρου, προσεκάλεσε τοὺς Λάκωνας εἰς ἐπανάστασιν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι δὲν ἐκίνη-

θησαν, ὁ δὲ Μπέης τῆς Μάνης Τζανέτος Γρηγοράκης, πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων ἠπειλήσεν αὐτὸν ὅτι θὰ βαδίσει ἐναντίον του. Τέλος προσβληθεὶς ὑπὸ ἰσχυρᾶς ναυτικῆς καὶ πεζικῆς δυνάμεως διεσώθη ἐπὶ πλοίου εἰς Ἰθάκην καὶ ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς Ρωσσίαν.

Ὁ δὲ Ἀνδρίτσος καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων διέσχισε τὴν Πελοπόννησον καὶ μετὰ τραχεῖς ἀγῶνας διεσώθη εἰς τὴν Ἰθάκην. Ἀλλ' οἱ Ἐνετοὶ παρέδωκαν αὐτὸν εἰς τοὺς Τούρκους, μετακομισθεὶς δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐθανατώθη οἰκτρῶς. Τὰ κατορθώματα ὅμως τοῦ κλέφτου καὶ τοῦ πειρατοῦ διετηρήθησαν εἰς τὴν μνήμην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡ Αἰκατερίνη διὰ τῆς εἰρήνης τοῦ Ἰασίου (1792) ἐγκατέλειπε μὲ ἀδιαφορίαν τοὺς Ἕλληνας συμμάχους καὶ ἀπεψύχρανε οὕτω τὰς ὑπολειπομένας ἀπὸ τοῦ 1770 συμπαθείας τῶν Ἑλλήνων. Ἐπεκράτησε τότε ἀντὶ τῆς ρωσικῆς ἢ γαλλικῆς ἀντίδρασις, διότι ἤδη ἐταράσσετο ἡ Εὐρώπη ὑπὸ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἡ προσοχὴ τῶν Ἑλλήνων ἐστρέφετο ἀπλήστως πρὸς τὰ θαυμάσια ἀγγέλματα.

Σ ο ὄ λ ι

Κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους περίπου οἱ θρυλικοὶ ἀγῶνες τοῦ Σουλίου κατὰ τοῦ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἀνύψωσαν τὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐνίσχυσαν τὴν πεποίθησιν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἀναμετρηθοῦν πρὸς τοὺς μουσουλμάνους.

Οἱ Σουλιῶται κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα φεύγοντες τοὺς Τούρκους εἶχον ἀποσυρθῆ εἰς τὰ ἄγρια Κασσιοπαῖα ὄρη τῆς νοτίου Ἠπείρου, εἰς δωδεκάωρον ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων, καὶ ἵδρυσαν ἐκεῖ στρατιωτικὴν κοινότητα αὐτοδιοικουμένην, ἣ ὁποία περιέλαβε κατ' ἀρχὰς τέσσαρα καὶ βραδύτερον ἕνδεκα χωρία. Ἐπλήρωνον φόρον τινὰ εἰς τὴν Πύλην, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐφορολόγουν τὴν γειτονικὴν χώραν. Ἐλέγετο ὅτι ἐξήκοντα χωρία, τῶν Παρασουλιωτῶν λεγόμενα, ἐπλήρωνον φόρον εἰς τοὺς Σουλιώτας.

Ἡ κυριωτάτη ἐνασχόλησις τῶν Σουλιωτῶν ἦτο ἡ κτηνοτροφία, ἣ δὲ φύσις τοῦ τόπου καὶ αἱ συχναὶ συμπλοκαὶ μετὰ

τῶν ὁμόρων κατέστησαν αὐτοὺς τραχεῖς καὶ πολεμικούς. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες ἐγνώριζον τὴν χρῆσιν τῶν ὀπλων.

Ἄλῃ πασᾶς (1744 - 1822)

Ὁ περίφημος πασᾶς τῆς Ἡπείρου ἦτο ἀπὸ τοὺς τρομεροὺς φεουδάρχας, οἱ ὅποιοι ἐκμεταλλεζόμενοι τὴν ἀδυναμίαν τῆς Πύλης ἐσχεδίασαν τὴν ἴδρυσιν ἰδίας ἐξουσίας. Ὁ Ἄλῃς, ὅπως καὶ ἄλλα δημιουργήματα τῆς πολυταράχου ἐκείνης ἐποχῆς, ὅπως π.χ. ὁ Πεσβάνογλου τοῦ Βιδινίου καὶ ὁ τῆς Αἰγύπτου δεσπότης Μεχμέτ Ἄλῃς, ἦτο ἐξαιρετικὴ φύσις πλήρης ἀκαταλόγιστου ὀρμῆς καὶ ἀκάμπτου ὠμότητος. Ἐγεννήθη εἰς τὸ μικρὸν χωρίον τῆς Ἀλβανίας Τεπελένι. Ἡ νεότης τοῦ Ἄλῃ διήλθεν ἐν μέσῳ τῶν βιαιῶν παθῶν, τῶν δολοπλοκιῶν καὶ τῶν αἱματηρῶν προδοσιῶν ἢ ἐκδικήσεων, τῶν ὀπείων εὐρεῖα κονίστρα ἦτο τότε ἡ Τουρκία καὶ ἰδίως ἡ θρησκευτικῶς καὶ εἰς φαρτίαν διηρη-

125. Ἄλῃ πασᾶς

μένη Ἀλβανία. Ἀσκηθεὶς οὕτως εἰς τὰς ραδιουργίας τῆς ἐποχῆς, ἀπέκτησε τὴν εὐνοίαν τῆς Πύλης διὰ προδοσίας τοῦ εὐεργέτου τοῦ πασᾶ τοῦ Δελβίνου καὶ ἔγινε κύριος τοῦ πασαλικίου τῶν Τρικάλων. Διὰ πλαστογραφίσεως τοῦ σουλτανικοῦ φερμανίου (διατάγματος) ἔγινε κύριος τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Ἄρτης. Ἐξεδικήθη σκληρῶς τοὺς Χορμοβίτας διὰ τὴν κατὰ τῆς μητρὸς καὶ ἀδελφῆς του προσβολήν. Προσελκύσας δολίως εἰς

ένεδραν, ἔψησεν ἢ συνέτριψεν ἐντὸς χειρομύλου τοὺς πρωταιτίους καὶ ἀμέσως ἐπετέθη κατὰ τοῦ Χορμόβου, ἐκυρίευσεν αὐτὸ καὶ κατέσφαξε τοὺς κατοίκους. Ἔρχεται εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τὸν Ναπολέοντα καὶ προσλαμβάνει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του γάλλους ἀξιωματικούς. Ὁργανώνει στρατὸν ἀπὸ 10 - 12 χιλ. καὶ ἐκτείνει τὴν ἐξουσίαν του εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἐγκαθιστᾷ τοὺς υἱοὺς του πασᾶδες εἰς τὴν Ναύπακτον καὶ τὴν Πελοπόννησον, στερεώνει τὴν θέσιν του διὰ τῆς τόλμης ἢ διὰ τῆς ἐξαγορᾶς τῶν ἐν τῷ Διβανίῳ ἰσχυόντων καὶ καθιστᾷ τὸ κράτος του σχεδὸν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὸν Σουλτάνου.

Ὁ Ἀλῆς περιεποιεῖτο τοὺς χριστιανοὺς τρέφων μεγαλυτέραν ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτοὺς ἢ εἰς τοὺς μουσουλμάνους μισθωτοὺς του, μετεχειρίζετο τὴν ἑλληνικὴν ὡς ὄργανον διπλωματικῆς συνεννοήσεως καὶ ὑπέθαλπε τὸν πόθον τῶν Ἀλβανῶν περὶ ἀνεξαρτησίας καὶ τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων περὶ ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως. Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ ὑπηρετήσαν τὸν περιβόητον σατράπην καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν πολεμιστῶν τοῦ 1821 τῶν δύο ἀντιπάλων στρατοπέδων εἶχον ἐκπαιδευθῆ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, ὡς λ.χ. ὁ υἱὸς τοῦ Ἀνδρίτσου Ὀδυσσεύς, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Ὁμέρ-Βρυώνης κ.ἄ. Ὁ Ἀλῆς δὲν ἠνείχετο πρὸ πάντων τὰς φιλελευθέρους ἐκδηλώσεις καὶ συνέτριβε μετὰ πείσματος πᾶσαν ἀντίστασιν. Ἀλβανοὶ μπέηδες καὶ κάτοικοι ὀλοκλήρων πόλεων ἐδοκίμασαν τὴν ἀπανθρωπίαν τοῦ ξίφους του, οἱ τολμηρότατοι τῶν Ἑλλήνων ἀρματολῶν, οἱ Κατσαντωναῖοι καὶ ὁ Βλαχάβας, ὑπέκυψαν εἰς τὴν δύναμιν ἢ τὸν δόλον του καὶ τὰ ἑλληνικὰ ἄσματα ἐθρήνησαν τὰς 17 εὐγενεῖς γυναικας τῶν Ἰωαννίνων μετὰ τῆς Κυρὰ Φροσύνης, τὰς ὁποίας ὁ Ἀλῆς ἔπνιξεν εἰς τὴν λίμνην.

Καταστροφή τοῦ Σουλίου

Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ὁ Ἀλῆς ἦτο ὁ σοβαρώτερος κίνδυνος διὰ τὴν Ἑλλάδα, διότι εὕρισκετο πολὺ πλησιέστερον τοῦ Σουλτάνου, ἐγνώριζε καλῶς τὴν δύναμιν καὶ τὰς ἀδυνα-

μίας της και διὰ τῶν Ἀλβανῶν μαχητῶν του ἠδύνατο νὰ συν-
τρίψη αὐτήν. Ὄταν ἔληξεν ὁ δεύτερος ρωσοτουρκικὸς πόλε-
μος, ὁ Ἀλῆς παρέστησε τὸ Σούλι ὡς φωλεὰν προδοσίας καὶ
ἀρπαγῆς καὶ κατῴρθωσε νὰ ἐπιτύχη τὸ σουλτανικὸν φερμάνιον
πρὸς καταπολέμησιν αὐτοῦ.

Ὁ Ἀλῆς ἀπεφάσισε νὰ ἐξαφανίσῃ τὸν μικρὸν ὄρεινὸν λα-
ὸν, ὁ ὁποῖος ἠρίθμει τότε περὶ τοὺς 2.500 μαχητάς. Οἱ σκλη-
ρότατοι ἀγῶνες διήρκεσαν 15 ἔτη (1788-1803). Ἡ πρώτη προσ-
βολὴ κατὰ τὸ 1791 ἀπέτυχε τελείως, διότι οἱ Ἀλβανοὶ του
δὲν ἐτόλμησαν νὰ εἰσδύσουν εἰς τὴν ἀγρίαν ὄρεινὴν χώραν καὶ
διεσκορπίσθησαν λεηλατοῦντες τὴν πεδιάδα τῆς Παραμυθιάς
καὶ πολλοὶ κατεκόπησαν ὑπὸ τῶν αἰφνιδιαστικῶς ἐπιπεσόντων
Σουλιωτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς πεδιάδος τῶν
Ἰωαννίνων.

Δύο ἔτη βραδύτερον ἐπετέθη μὲ μεγαλυτέραν παρασκευὴν.
Ἄλλ' ἢ διὰ δόλου ἐπιχειρηθεῖσα ἐπίθεσις δὲν ἐπέτυχε, διότι οἱ
Σουλιῶται συνελθόντες ἐκ τῆς πρώτης ἐκπλήξεως, ἀντέταξαν
ἰσχυρὰν ἄμυναν ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς των Γεώργιον Μπό-
τσαρην καὶ Λάμπρον Τζαβέλαν καὶ ἠνάγκασαν τὸν
Ἀλῆν νὰ ἀπέλθῃ εἰς Ἰωάννινα τρίζων τοὺς ὁδόντας ἀπὸ ἀγα-
νάκτησιν.

Ἐπὶ ὀκτῶ ἔτη ἄφησεν ἡσύχους τοὺς Σουλιώτας, διότι ἐν τῷ
μεταξὺ ἐπῆλθον μεγάλαι ἀνατροπαὶ καὶ ὁ ἴδιος εἶχεν ἄλλας
ἐνασχολήσεις. Ἡ εἰρήνη δηλαδὴ τοῦ Καμποφόρμιο (1797) πα-
ρέδιδεν εἰς τοὺς Γάλλους τὰς Ἰονίους νήσους καὶ ἀπεσταλμέ-
νος τῆς δημοκρατίας ὕψωσε τὴν τρίχρουν σημαίαν ἐπὶ τοῦ
φρουρίου τῆς Κερκύρας. Οὕτως ἠνοιγέτο εὐρὺ στάδιον εἰς τὰς
ραδιοουργίας τοῦ Ἀλῆ, ὁ ὁποῖος διανοεῖτο νὰ καταλάβῃ τοὺς
μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν κατεχομένους λιμέ-
νας τῆς Ἠπείρου, Πρέβεζαν καὶ Πάργαν, καὶ νὰ θέσῃ τὸν πό-
δα ἐπὶ τῆς Κερκύρας. Κατ' ἀρχὰς προσεποιήθη φιλίαν πρὸς
τοὺς νέους γείτονάς του, ἐδέχθη τὰς φιλικὰς ἐκδηλώσεις ἀπὸ
τὸν Ναπολέοντα καὶ ἔδειξεν ἑαυτὸν πρόθυμον νὰ κατηχηθῇ εἰς
τὴν θρησκείαν τῶν Ἰακωβίνων. Οὕτω τῇ ἀνοχῇ τοῦ γάλλου
διοικητοῦ τῆς Κερκύρας παρεσκεύασε στόλον εἰς τὸν Ἀμβρα-
κικὸν κόλπον, κατέλαβεν αἰφνιδιαστικῶς ἑλληνικὰ χωρία τῆς

παραλίας και κατέσφαξε τούς κατοίκους. Ὁ Ναπολέων ἐκστρατεύων εἰς Αἴγυπτον ἔστειλεν ἀπὸ τὴν Μάλταν τούς χαιρετισμούς του εἰς τὸν φίλον τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας. Ὁ Ἄλῆς ἐπὶ τινα χρόνον ἀκόμη προσεποιήθη, ὅτι γοητεύεται ἐκ τῆς γαλλικῆς φιλίας, αἰφνης ὅμως ἔρριψε τὸ προσωπεῖον, συνέλαβε καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ Ναπολέοντος, προσέβαλε τὴν ὑπὸ 300 γάλλων φρουρουμένην Πρέβεζαν καὶ καταλαβὼν αὐτὴν παρέδωκεν εἰς τὴν σφαγὴν καὶ τὴν δῆωσιν (1798).

Μετὰ ταῦτα ἐστράφη κατὰ τῶν Σουλιωτῶν. Παρεσκεύασεν εἶδος ἱεροῦ πολέμου κατ' αὐτῶν, προσπαθῆσας νὰ ἐκκαύσῃ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῶν τουρκαλβανῶν. Οἱ δερβίσαι καὶ σείχαι (ἡγούμενοι τῶν μοναστηρίων) ἐξῆψαν τὸ κατὰ τῶν γκιαούρηδων μῖσος τῶν Μωαμεθανῶν. Μετ' ἀξιόλογον λοιπὸν προπαρασκευὴν προσέβαλε τούς Σουλιώτας μὲ 10 χιλ. ἄνδρας, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἐδιπλασιάσθησαν. Μὴ ἐπιτυχῶν ὅμως νὰ καταλάβῃ αὐτοὺς ἐξ ἐφόδου μετέβαλε τὴν πολιορκίαν εἰς ἀποκλεισμὸν κατασκευάσας ὠχυρωμένους πύργους εἰς τὰς διεξόδους τῶν στενοποριῶν. Ὁ ἄνισος ἀγὼν διήρκεσε τρία ἔτη (1800 - 1803), κατὰ τὰ ὅποια οἱ Σουλιῶται ἔδειξαν ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν. Ὁ Φῶτος Τζαβέλας, ὁ ἡρωϊκὸς υἱὸς τοῦ Λάμπρου, ὁ καλόγηρος Σαμουήλ καὶ ἄλλοι, εἶναι οἱ ἥρωες τῶν ἐπικῶν ἐκείνων περιπετειῶν. Οἱ Σουλιῶται μολονότι ἐμαστιζόντο ἀπὸ τὴν πείναν, ἐξηκολούθησαν μὲ ἀποφασιστικότητά τὴν ἀντίστασιν καὶ νέα ἐπιθεσις τοῦ Ἄλῆ ἀπέληξεν εἰς ἀποτυχίαν, ἀλλὰ 500 Ἄλβανοι διελθόντες δι' ἀγνώστου ἀτραποῦ κατέλαβον αἰφνιδιαστικῶς τὸ Σούλι, τὸ ὅποιον εἶχον ἐγκαταλείψει οἱ κάτοικοι. Οἱ Σουλιῶται ὅμως ὀχυρωθέντες εἰς τὸ Κιούγκι, ἐξηκολούθησαν τὸν ἀγῶνα καὶ πεντάκις ἀπέκρουσαν τοὺς ἐφορήσαντας ἐχθροὺς καταγαγόντες πολυνέκρους νίκας, ὥστε ὁ Βελῆς, υἱὸς τοῦ Ἄλῆ πασᾶ, ὁ ὁποῖος ὠδήγει τὴν ἐκστρατείαν, ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὴν πρότασιν τῶν Σουλιωτῶν νὰ ἐγκαταλείψουν ὑπόσπονδοι τὰ χωρία των μὲ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των καὶ τὴν κινητὴν περιουσίαν των. Ἡ ἔξοδος ἐγίνε τὴν 16ην Δεκεμβρίου 1803.

Ὁ Βελῆς ὅμως παρασπονδήσας προσέβαλε τούς ὑποχω-

ροῦντας, αἱ δὲ Σουλιώτισσαι περιελθοῦσαι εἰς ἀπόγνωσιν ὑπέστησαν ἡρωϊκὴν θυσίαν, διὰ νὰ ἀποφύγουν τὴν ταπείνωσιν (Καταστροφή τοῦ Ζαλόγγου). Μόνον μέρος τῶν κατοίκων διεσώθη εἰς Πάργαν καὶ διεπεραιώθη ἐκεῖθεν εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους.

Ἡ φιλελευθέρᾳ κίνησις εἰς τὴν Βαλκανικὴν

Βαθυτάτη ἦτο καὶ εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἡ ἐντύπωσις ἐκ τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Οἱ ὑπόδουλοι τῆς αὐτοκρατορίας ἤκουσαν τὰ κηρύγματα τῆς ἐλευθερίας καὶ ἰσότητος ὡς ἐγερτήριον σάλπισμα. Καὶ αὐτοὶ οἱ Μωαμεθανοὶ δὲν ἔμειναν ἀσυγκίνητοι. Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, κέντρον διεθνῆς τότε, διεσταυροῦντο αἱ ἰδέαι καὶ ἡσκεῖτο ζωηροτάτη προπαγάνδα παρὰ τῆς γαλλικῆς πρεσβείας.

Περισσότερον ἀπ' ὅλους συνεκινήθησαν οἱ Ἕλληνες, διότι εἶχον ἀξιόλογον τάξιν ἀνεπτυγμένων καὶ ζωηρὰν τὴν ἀνάμνησιν ἐνδόξου παρελθόντος. Ὁ διαφωτισμὸς εἶχεν εἰσελθεῖ εἰς εὐρύτατα στρώματα καὶ τὸ ἔθνος ἀνέδειξε λογίους, ποιητὰς καὶ συγγραφεῖς κατὰ τὴν γόνιμον περίοδον τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ ΙΘ' αἰῶνος.

Ὁ Ρήγας (1757 - 1798)

Ὁ ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος ἐντονώτερον παντὸς ἄλλου ἠσθάνθη τὴν ἐπίδρασιν τῶν νέων ἰδεῶν, ἦτο ὁ Ρήγας.

Ὁ Ρήγας ἐγεννήθη τὸ 1757 εἰς τὸ Βελεστίνον τῆς Θεσσαλίας καὶ ὠνομάζετο κατὰ τὴν συνήθειαν τῆς Τουρκοκρατίας μὲ τὸ ὄνομα τῆς πατρίδος του Ρήγας Βελεστινλῆς. Μὲ τὸ ὄνομα αὐτὸ φέρεται εἰς τὰ ἔγγραφα τῆς δίκης τῆς Βιέννης. Ἄλλ' οἱ ἡμέτεροι λόγιοι ὑποθέτοντες, ὅτι τὸ Βελεστίνον κεῖται εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων Φερῶν, ἐξελλήνισαν αὐτὸν εἰς Φεραῖον. Τὰ τῆς νεότητός του δὲν εἶναι γνωστά. Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐδιδάχθη εἰς τὴν Ζαγορὰν καὶ εἰργάσθη ἐπὶ τινα ἔτη ὡς διδάσκαλος εἰς τὰ χωρία τοῦ Πηλίου.

Ταχέως ἀνεπτύχθη εἰς προσωπικότητα, ὁμοίαν τῆς ὁποίας ἀπὸ αἰῶνων δὲν εἶχεν ἴδει ἡ Βαλκανικὴ. Ἦτο μεγαλόσωμος,

έπιβλητικός, με βλέμμα ένθαρρυντικόν και έλκυστικήν όμιλίαν. Ἄκοίμητος φιλομάθεια τόν έκέντριζε και συγχρόνως ἦτο φύσις άξιαγάπητος, με νεανικήν πίστιν, ἡ όποία δέν ύπολογίζει τās δυσκολίās.

Ποθών περισσότεραν έλευθερίαν μετέβη εις Κωνσταντινούπολιν, όπου έδέχθη ζωηράς επιδράσεις, και κατόπιν εις τās παραδουναβείους ἡγεμονίās, όπου έγινε γραμματεὺς τοῦ ἡγεμόνος τῆς Βλαχίās Μαυρογένους. Ἐκεῖ έζησε τόν δεύτερον

126. Ρήγας ό Φεραῖος

πόλεμον τῆς Αἰκατερίνης κατά τών Τούρκων και είδε τόν άποκεφαλισμόν τοῦ Μαυρογένους, επειδή ό ἡγεμόν έθεωρήθη ύπαίτιος τῆς τουρκικῆς άποτυχίās.

Ἐκεῖ τόν εύρηκεν ἡ γαλλική επανάστασις. Ἡ έντύπωσις του, εκ τοῦ γεγονότος ἦτο, καθώς διηγείται ό βιογράφος του Περραιβός, συγκλονιστική. Ἔμαθε τὰ γαλλικά διά νὰ έμβαθύνη εις τό νόημα τοῦ μεγάλου φαινομένου. Ἐπό τῆς στιγμῆς εκεί-

νης ἔγινεν ἡ ἀντιπροσωπευτικωτέρα μορφή τῶν πόθων τοῦ ἔθνους μας. Ἐψαλεν, ὠμίλησεν, ἔγραψεν, ἐδίδαξεν. Ἐμύησε προκρίτους καὶ ἄρματολούς. Λέγεται, ὅτι προσεῖλκυσε ἀκόμη καὶ τὸν ντερβέναγαν τοῦ Βιδινίου Ὁσμάν πασᾶν Πασβάνογλου, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἀπὸ παλαιὰν σλαβικὴν οἰκογένειαν πλουσίων φεουδαρχῶν, καθολικὴν τὸ θρησκεῦμα, προσελθοῦσαν εἰς τὸν ἰσλαμισμόν διὰ νὰ διατηρησῆ τὰ κτήματά της. Ἄλλοτε συμμαχῶν, ἄλλοτε πολεμῶν τὸν Σουλτάνον ἐπεχείρησεν ὁ περίφημος ἀντάρτης περὶ τὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνος νὰ ἰδρῦσῃ ἴδιον ἀνεξάρτητον κράτος. Ἀμφίβολον ὅμως ἂν ὁ Πασβάνογλου ἦτο εἰλικρινής.

Τὰ σχέδια τοῦ Ρήγα

Τὴν ἐπανάστασιν ὁ Ρήγας τὴν ἐφαντάζετο ὡς γενικὴν ἐξέγερσιν ὅλων μαζί τῶν λαῶν τῆς Τουρκίας κατὰ τοῦ ἀπολυταρχικοῦ Σουλτάνου.

Ὁ Ρήγας συνέθεσε τὸ θούριόν του ὡς Μασσαλιώτιδα τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως :

Ὡς πότε παλληκάρια νὰ ζῶμεν στὰ στενά.

καλύτερα μιᾶς ὥρας ἐλεύθερη ζωὴ

παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ φυλακὴ.

Τὰ ποιήματά του διέδιδον τὴν συγκίνησιν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Τὸ θούριον τοῦ νέου Τυρταίου διατρέχει εἰς χειρόγραφα τὰς ἑλληνικὰς χώρας, αἱ στροφαὶ του προκαλοῦν ρίγη καὶ συγκίνησιν μέχρι δακρῶν. Πολλὰ ἔτη μετὰ τὸν θάνατόν του Εὐρωπαῖοι περιηγηταὶ εὐρίσκουν τὸ θούριον φυλαττόμενον ὑπὸ ἀγραμμάτων βοσκῶν ὡς ἐγκόλπιον, κεκρυμμένον εἰς τὸ στῆθος.

Ἀπὸ τοῦ 1796 ὁ Ρήγας ἐκλέγει κέντρον τῶν ἐνεργειῶν του τὴν Βιέννην, ὅπου ἤκμαζε τὸ μετὰ τῆς Ρούμελης ἐμπόριον καὶ ὑπῆρχον πολλοὶ εὐποροὶ ὁμογενεῖς συμπαθοῦντες τὸ ἔργον του. Ἐκεῖ ἐκτυπώνει μὲ ἐνίσχυσίν των τὰ ἐπαναστατικὰ του φυλλάδια, τὴν προκήρυξίν του εἰς χιλιάδας ἀντίτυπα καὶ τὴν

δνομασθεΐσαν Δημοκρατικὴν Προπαιδεΐαν, δηλαδὴ καταστατικὸν χάρτην, δι' οὗ θὰ ἐκυβερνᾶτο τὸ μέλλον νὰ προέλθῃ ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως κράτος ἐν τῇ Βαλκανικῇ καὶ τῇ Μ. Ἀσίᾳ. Τυπώνει ἐπίσης τὸν Χάρτην τῆς Μ. Ἑλλάδος.

Τὸ σχέδιόν του ἦτο νὰ καταβῆ εἰς τὴν Πελοπόννησον, νὰ κινήσῃ εἰς ἐξέγερσιν τοὺς Μανιάτας, ἀπογόνους τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Μωριάν, νὰ εἰσβάλῃ ἔπειτα εἰς τὴν Ἥπειρον, νὰ συνενώσῃ τοὺς Μανιάτας μετὰ τῶν Κακοσυλιωτῶν κλπ., ὅπως ἀναγράφεται εἰς τὸ κατηγορητήριον τῆς δίκης του εἰς τὴν Βιέννην ἐπὶ τῇ βάσει καταθέσεως δυστυχῶς ἡμετέρων.

Ὁ Ρήγας ἔθνομάρτυς

Ὁ Ρήγας ἦτο ἰδεολόγος χωρὶς μεγάλην πρακτικότητα. Πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου του ἀπεφάσισε, κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1787, νὰ μεταβῆ ἀπὸ τὴν Βιέννην εἰς τὴν Τεργέστην διὰ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Εἶχεν ἐπίσης εἰς τὸν νοῦν νὰ περάσῃ ἀπ' ἐκεῖ εἰς τὴν Ἰταλίαν, διὰ νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τὸν Ναπολέοντα, τὸν νεαρὸν τότε στρατηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως, ὁ ὁποῖος μετὰ τοὺς περιφήμους πολέμους τῆς Ἰταλίας εἶχε κατανικήσει τὰ αὐστριακὰ στρατεύματα. Δὲν γνωρίζομεν μετὰ ἀκρίβειαν τὰς θρυλουμένας συνεννοήσεις τοῦ Ρήγα μετὰ τοῦ Ναπολέοντος καὶ ἄλλων σημανόντων προσώπων, ὅπως τοῦ Ἀββᾶ Σιεγῆς κ.ἄ. Εἶναι ὅμως βέβαιον, ὅτι ὁ Ναπολεὼν περὶ παντὸς ἄλλου ἐσκέπτετο παρὰ νὰ ἐλευθερώσῃ τοὺς ραγιᾶδες.

Ὁ Ρήγας προαπέστειλεν εἰς τὴν Τεργέστην πρὸς τὸν ἐκεῖ φίλον του καὶ ὁμοιδεάτην Ἀντώνιον Κορωνιόν, ὑπάλληλον τοῦ ἐκ Κοζάνης μεγαλεμπόρου Δημητρίου Οἰκονόμου, 12 κιβώτια περιέχοντα διάφορα βιβλία, πολυάριθμα ἀντίτυπα τῆς ἐπαναστατικῆς προκηρύξεως, φακέλους ἐγγράφων καὶ ἐπιστολῶν πρὸς τὸν Ναπολέοντα. Ἄλλ' ἐπειδὴ, κατὰ κακὴν τύχην, ὁ Κορωνιὸς ἀπουσίαζεν ἀπὸ τὴν Τεργέστην, τὰ κιβώτια ἔλαβεν ὁ Οἰκονόμος, ὁ ὁποῖος εἶτε ἐκ φόβου εἶτε διότι ἀπεστρέφετο τὸ ἐπαναστατικὸν κίνημα, κατήγγειλεν εἰς τὸν Νομάρχην τῆς Τεργέστης, ὥστε ὅταν τὸν Νοέμβριον τοῦ 1797 ὁ Ρήγας ἔφθασεν εἰς τὴν Τεργέστην, ἡ ἀστυνομία συνέλαβεν αὐτὸν τὴν νύκτα

εις τὸ ξενοδοχεῖον, ὅπου εἶχε καταλύσει, καὶ κατέσχε τὰ κιβώτια.

Ἐδημιουργήθη μέγας θόρυβος. Ὁ Νομάρχης τῆς Τεργέστης ἀνήγγειλε τὴν μεγάλην ἀνακάλυψιν δι' ἐπίππου ταχυδρόμου πρὸς τὸν ὑπουργὸν εἰς τὴν Βιέννην, ὁ ὁποῖος ἐνημέρωσε τὸν αὐτοκράτορα Φραγκίσκον. Αἱ αὐστριακαὶ ἀρχαὶ προέβησαν εἰς συλλήψεις Ἑλλήνων ἐνεχομένων εἰς τὴν ὑπόθεσιν. Ὁ Ρήγας ἀπεστάλη εἰς τὴν Βιέννην διὰ ν' ἀνακριθῆ, ἀφοῦ ἀπέτυχε ν' αὐτοκτονήσῃ. Τὰ ἔγγραφα του μετεφράσθησαν ἐπιμελῶς εἰς τὴν γερμανικὴν καὶ δὲν ἔλειψαν Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι διὰ τῶν καταθέσεων των διεφώτισαν ἀπὸ ὅλας τὰς πλευρὰς τὴν ὑπόθεσιν. Ἐσχηματίσθη ὀγκώδης δικογραφία, ἣ ὁποία σφίζεται καὶ ἐτυπώθη, τὸ γερμανικὸν κείμενον μὲ τὴν ἑλληνικὴν μετάφρασιν.

«Εὐρέθησαν ἀκόμη γράφει ὁ Νομάρχης τῆς Τεργέστης πρὸς τὸν ὑπουργὸν του εἰς τὰ ἀνοιχθέντα κιβώτια δύο τρεῖς χιλιάδες ἀντίτυπα ἐγκυκλίου, εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν συντεταγμένης, μὲ τὰς ἐπαναστατικὰς λέξεις ἐλευθερία, ἀδελφσύνη, ἰσότης, εἰς τὴν ὅποιαν μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα κατὰ τῶν μοναρχῶν ἐξαιρεταὶ ἡ δημοκρατία καὶ ὅπου περιέχονται τὰ ἐν Γαλλίᾳ κηρυχθέντα γνωστὰ δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, νέοι νόμοι δημοκρατικοί, τύποι ὀρκωμοσίας, ἄσματα ἐλευθερίας, καθὼς καὶ περικοπαί, αἵτινες δύνανται νὰ ἐξάψουν τὸ αἶσθημα τῶν ἀνθρώπων. (Τεργέστη 20 Δεκεμβρίου 1797).

». . . Ἡ ἀστυνομία ἐγνώριζεν ἤδη ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, γράφει ὁ ὑπουργὸς εἰς τὸν αὐτοκράτορα ὅτι πολλοὶ Ἕλληνες ἦσαν ὀπαδοὶ τῶν γαλλικῶν ἐπαναστατικῶν ἰδεῶν καὶ ὅτι μυστικὰ ἐργάζονται διὰ διαδόσεως δημοκρατικῶν συγγραμμάτων νὰ συγκινήσουν διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἰσότητα τοὺς διασπαρμένους εἰς διαφόρους χώρας ὁμοδόξους των». Ὁ αὐτοκράτωρ ἐγκρίνει διὰ σημειώματος εἰς τὸ περιθώριον.

» Μερικοὶ Ἕλληνες μὲ φουσκωμένα μυαλά, λέγεται εἰς ἄλλην ἔκθεσιν τοῦ Νομάρχου πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον, οἱ ὁποῖοι ἐσπούδασαν πρὸ πάντων ἱατρικὴν εἰς ξένα πανεπιστήμια, φαίνεται ὅτι ἔφεραν τὰς δηλητηριώδεις αὐτὰς ἰδέας ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ, ἐμόλυναν μὲ αὐτὰς πολλοὺς τῶν ἐδῶ Ἑλλήνων καὶ ἔπειτα κατῴρθωσαν νὰ ἰδρῦσουν ἐνταῦθα ἓνα εἶδος ἐταιρείας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἡ συνωμοσία θὰ ἐλάμβανε τὴν κατεύθυνσίν της».

Ἡ κυριώτερα κατηγορία κατὰ τοῦ Ρήγα καὶ τῶν ὀπαδῶν του εἶναι, ὅτι παρεσκεύαζον ἐπανάστασιν εἰς φιλικὴν χώραν δηλαδή εἰς τὸ κράτος τοῦ Σουλτάνου.

Μετὰ μακρὰς συνεννοήσεις πρὸς τὴν Πύλην, ἡ αὐστριακὴ

κυβέρνησις ἐξέδωσε τὸν Ρήγαν καὶ ἑπτὰ ἐκ τῶν συλληφθέντων εἰς τὸν πασσᾶν τοῦ Βελιγραδίου. Οἱ παραδοθέντες ἑπτὰ σύντροφοι τοῦ Ρήγα ἦσαν : Ὁ Εὐστράτιος Ἀργέντης, ἔμπορος ἀπὸ τὴν Χίον, Ἀντώνιος Κορωνιός, ἔμπορος εἰς τὴν Τεργέστην, Δημήτριος Νικολίδης, διδάκτωρ τῆς ἰατρικῆς ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, οἱ ἀδελφοὶ Παναγιώτης καὶ Ἰωάννης Ἐμμανουήλ, ἀπὸ τὴν Καστοριάν, ὁ δεύτερος φοιτητὴς τῆς ἰατρικῆς, Θεοχάρης Τορουντζίας, ἀπὸ τὴν Σιάτισταν, καὶ Ἰωάννης Καρατζᾶς, ἀπὸ τὴν Λευκωσίαν τῆς Κύπρου.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ὀλίγους προδότας καὶ οἱ ἑπτὰ ἐκράτησαν ἀνδρικήν στάσιν, ἔδειξαν ἀφοβίαν καὶ πίστιν εἰς τὸ μέλλον τῆς πατρίδος.

Δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς τὸ τέλος των. Ἡ παράδοσις φέρεται, ὅτι ὁ πασσᾶς τοὺς ἔπνιξεν εἰς τὸν Δούναβιν. Τὰ τελευταῖα λόγια τοῦ ὑπερόχου ἐθνεγέρτου καὶ ἔθνομάρτυρος ἦσαν : « Ἀρκετὸν σπόρον ἔσπειρα. Τὸν καρπὸν θὰ θερίσῃ τὸ ἔθνος μου ».

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΙ

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ
<p>ΙΕ' ΑΙΩΝ</p> <p>1453 Άλωσις Κωνσταντινουπόλεως</p> <p>1486 Άνακάλυψις άκρωτηρίου Καλής Έλπίδος</p> <p>1492 Άνακάλυψις τής Άμερικής</p> <p>1498 Άνακάλυψις τής θαλασσίας όδοϋ Ίνδιών</p>	<p>ΙΕ' ΑΙΩΝ</p> <p>1453 - 71 'Ο Ίωάννης Άργυρόπουλος διδάσκει εις τήν Φλωρεντίαν</p> <p>1463 - 77 'Ο Μαρσίλιος Φικίνος μεταφράζει τόν Πλάτωνα</p> <p>1472 Θάνατος του Βησσαρίωνος</p> <p>1481 Ίδρύεται ή Έρα έξέτασις εις τήν Ίσπανίαν: Torquemada (1420 - 1498)</p>
<p>ΙΣΤ' ΑΙΩΝ</p> <p>1512 - 1520 Σελιμ Α', κατάληψις Συρίας και Αιγύπτου, ό Σουλτάνος Χαλίφης</p> <p>1517 Άρχή τής Μεταρρυθμίσεως έν Γερμανία</p> <p>1519 - 1556 'Ο Κάρολος Ε' αυτοκράτωρ τής Γερμανίας</p> <p>1519 'Ο Ζβίγγλιος μεταρρυθμιστής έν Ζυρίχη</p> <p>1520 - 1566 Σουλεϋμάν Β' ό Μεγαλοπρεπής</p> <p>1529 'Ο Σουλεϋμάν πολιορκεί τήν Βιέννην</p> <p>1534 Ίδρυσις του τάγματος των Ίησουϊτών</p> <p>1545 - 1563 Σύνοδος έν Τριδέντω</p> <p>1555 Θρησκευτική ειρήνη τής Αύγουσσης</p> <p>1570 - 2 Κατάληψις τής Κύπρου υπό των Τούρκων</p> <p>1571 Ναυμαχία Lepanto (Ναυπάκτου)</p> <p>1572 Νύξ του Άγ. Βαρθολομαίου</p> <p>1589 - 1610 Έρρίκος Δ' Γαλλίας. Άρχή δυναστείας Βουρβόνων</p> <p>1598 Διάταγμα τής Νάντης</p>	<p>ΙΣΤ' ΑΙΩΝ</p> <p>1501 'Η Πιετá του Μιχαηλάγγελου</p> <p>1506 'Η Τζιοκόντα του Λεονάρδο δα Βίντσι</p> <p>1511 Έρασμος, Έπαινος τής Μωρίας</p> <p>1516 Μακιαβέλι, Ήγεμών, Τόμας Μόρ, Ούτοπία, Άριστος, Μαινόμενος Ρολάνδος, Έρασμος, Έκδοσις Νέας Διαθήκης, Ραφαήλ, Madonna Sixtina</p> <p>1534 Ραμπελαί, Ζωή Γκαργκαντούα του μεγάλου</p> <p>1543 Κοπέρνικος, De Revolutionibus, Βεζάλ, De corporis humani fabrica</p> <p>1547 'Ο Μιχαήλ Άγγελος αναλαμβάνει τήν διεύθυνσιν των έργασιών του ναού του Άγίου Πέτρου τής Ρώμης</p> <p>1564 - 1616 Σαίξπηρ</p> <p>1564 - 1642 Γαλιλαϊός</p> <p>1571 - 1630 Κέπλερ</p> <p>1580 Montaigne, Essais</p> <p>1587 Τυπογραφία του Βατικανού</p> <p>1593 Σαίξπηρ, Ριχάρδος Γ'</p> <p>1597 » Ρωμαϊός και Ίουλιέττα</p> <p>1600 Έκτέλεσις του Μπρούνο</p>

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ
ΙΖ' ΑΙΩΝ	ΙΖ' ΑΙΩΝ
1600 Ίδρυσις τῆς Ἐταιρείας τῶν Ἀνατολικῶν Ἰνδιῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ὀλλανδίᾳ (1602)	1602 Καμπανέλλα , Ἡ Πολιτεία τοῦ ἡλίου
1618 - 1648 Τριακονταετής πόλεμος	1610 Ὁ Γαλιλαῖος ἀνακαλύπτει τὸ τηλεσκόπιον
1632 Ὁ Γουσταῦος Ἀδόλφος φονεύεται παρὰ τὸ Lützen	1614 Θεοτοκόπουλος , Κοίμησις τῆς Παρθένου
1648 Εἰρήνη Βεσφαλίας	1616 Ἡ Ἱερά Ἐξέτασις ἀπαγορεύει εἰς τὸν Γαλιλαῖον νὰ διδάσκη
1643 - 1715 Βασιλεία Λουδοβίκου ΙΔ'	1620 Bacon, Novum Organum
1648 - 1688 Περίοδος τῶν ἀγγλικῶν ἐπαναστάσεων	1633 Ἡ Ἱερά Ἐξέτασις ὑποχρεώνει τὸν Γαλιλαῖον ν' ἀποκηρύξη « τὰς πλάνας καὶ τὰς αἰρέσεις του »
1649 Ἡ Ἀγγλία δημοκρατία. Ὁ Κρόμβελ	1635 Ίδρυσις τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας
1669 Ἀλωσις τοῦ Μεγάλου Κάστρου τῆς Κρήτης	1636 Παράστασις τοῦ Cid τοῦ Κορνέιγ
1683 Δευτέρα πολιορκία τῆς Βιέννης ὑπὸ τῶν Τούρκων	1637 Ντεκάρτ , Discours de la Méthode
1685 - 1715 Βενετική κυριαρχία ἐν Πελοποννήσῳ	1638 Ροῦμπενς , Ἀνδρομέδα, Ρέμπραντ , Ἡ οἰκογένεια τοῦ ξυλουργοῦ
1687 Καταστροφή τοῦ Παρθενῶνος	1640 Οἱ Ἰησουῖται ἀπαγορεύουν τὴν διδασκαλίαν τοῦ καρτεσιανισμοῦ εἰς τὰ σχολεῖα τῶν
1689 - 1725 Ὁ Μέγας Πέτρος Τσάρος τῆς Ρωσσίας	1644 Ὁ Τοριτέλλι ἐφευρίσκει τὸ βαρόμετρον
1697 Ὁ Πρίγκιψ Εὐγένιος τῆς Σαβοῖας νικᾷ τοὺς Τούρκους παρὰ τὴν Ζένταν	1662 Ίδρυσις τῆς Βασιλικῆς Ἐταιρείας τοῦ Λονδίνου
	1664 Μολιέρ , Ταρτοῦφος
	1670 Σπινόζα , Tractatus theologico-politicus Πασκάλ , Penssées
	1675 Λάίμπνιτς , Ἀπειροστικὸς λογισμὸς
	1677 Σπινόζα , Ἠθικὴ
	1668 - 1693 Λαφονταίν , Μῦθοι
	1681 Μποσσουέ , Παγκόσμιος Ἱστορία

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ
<p>ΙΗ' ΑΙΩΝ</p> <p>1701 - 1721 'Ο βόρειος πόλεμος</p> <p>1701 - 1713 'Ο πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Ἰσπανίας</p> <p>1701 'Η Πρωσσία βασιλείου</p> <p>1713 Εἰρήνη Οὐτρέχτης</p> <p>1713 - 1740 Φρειδερίκος Γουλιέλμος Α' βασιλεὺς τῆς Πρωσσίας</p> <p>1740 - 1786 Φρειδερίκος ὁ Μέγας</p> <p>1740 - 1780 Μαρία Θηρεσία</p> <p>1741 - 1748 Πόλεμος διὰ τὴν διαδοχὴν τῆς Αὐστρίας</p> <p>1756 - 1763 'Επταετὴς πόλεμος</p> <p>1762 - 1796 Αἰκατερίνη Β'</p> <p>1765 - 1790 'Ιωσήφ Β' τῆς Αὐστρίας</p> <p>1770 Καταστροφή τουρκικοῦ στόλου εἰς Τσεσμέ</p> <p>1772 Πρῶτος διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας</p> <p>1774 Εἰρήνη τοῦ Κιουστούκ - Καϊναρτζή</p> <p>1783 'Ανεξαρτησία τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν</p> <p>1789 'Αρχὴ τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως</p> <p>1799 - 1815 Ναπολέων</p> <p>1815 Συνθήκη τῆς Βιέννης</p>	<p>1682 'Ο Νεύτων ἀνακαλύπτει τὸν νόμον τῆς παγκοσμίου ἔλξεως</p> <p>1690 Τζῶν Λόκ, Δοκίμιον διὰ τὴν ἀνθρωπίνην νόησιν</p> <p>1694 Λεξικὸν τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας</p> <p>1695 - 97 Bayle Λεξικὸν ἱστορικὸν καὶ κριτικὸν</p> <p>1699 Φενελόν, Τηλέμαχος</p> <p>1700 Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν τοῦ Βερολίνου</p> <p>ΙΗ' ΑΙΩΝ</p> <p>1702 'Η πρώτη ἀγγλικὴ ἡμερησίᾳ ἐφημερίς The Daily Courant</p> <p>1703 Λάϊμπνιτς, Νέα Δοκίμια διὰ τὴν ἀνθρώπινην νόησιν</p> <p>1704 Νεύτων, Ὀπτικὴ</p> <p>1707 'Ο Παπὲν κατασκευάζει ἀτμόπλοιο</p> <p>1710 Λάϊμπνιτς, Θεοδικία</p> <p>Μπέρκλεϋ, Πραγματεία διὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἀνθρωπίνης Γνώσεως</p> <p>1712 Βαττώ, 'Ο ἀπόπλους διὰ τὰ Κύθηρα</p> <p>1719 Δανιὴλ Ντιφδού, Ροβινσὸν Κροῦσος</p> <p>1723 - 25 Μάφφει, Ἴταλικὸν Θέατρον</p> <p>1734 Ι. Σ. Μπάχ, Τὰ κατὰ Ἰωάννην πάθη</p> <p>Βολταίρος, Ἀγγλικαὶ ἐπιστολαὶ</p> <p>1739 Φρειδερίκος Β', Ἀντιμαχιάβελ</p> <p>Χιόυμ, Περί τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως</p>

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ	ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ
1746 Ντιντερό , Φιλοσοφικά σκέψεις	Σίλλερ , Οίλησται
1747 'Ο Φραγκλίνος ανακαλύπτει την άρχην του άλεξικεραύνου	1783 'Ο Λαβουαζιέ αναλύει τὸ ὕδωρ
1747-55 Τζόνσον , Λεξικὸν τῆς Ἀγγλικῆς γλώσσης	1785 Τὸ πρῶτον ἀτμοκίνητον κλωστήριον εἰς τὴν Ἀγγλίαν
1748 Ἀνακάλυψις τῶν ἐρεπιῶν τῆς Πομπηίας	1788 Ἴδρυσις τοῦ Χρόνου (Times) τοῦ Λονδίνου
1759 Ἴδρυσις τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου	1795 Βόλφ , Προλεγόμενα εἰς τὸν Ὅμηρον
1762 Ρουσσώ , Αἰμίλιος, Κοινωνικὸν Συμβόλαιον	1798 'Ο Βοναπάρτης ἰδρύει τὸ Ἴστυτοῦτον τοῦ Καίρου
1767 'Ο Τζαίιμς Οὐάτ συμπληρώνει τὴν ἀτμομηχανήν του	1800 'Ο Βόλτα ἐφευρίσκει τὴν ἠλεκτρικὴν στήλην
1773-79 Κατασκευὴ τῆς πρώτης σιδηρᾶς γεφύρας	1807-8 Φίχτε , Ὅμιλῖαι εἰς τὸν γερμανικὸν λαὸν
1774 Πρίστλεϋ , Μελέται ἐπὶ τοῦ ὀξύγονου	1809 Λαμάρκ , Ζωολογικὴ φιλοσοφία
1774 Γκαίτε , Ὁ Βέρθερ	1812 Βύρων , Child - Harold
1776-88 Γίββων , Παρακμὴ καὶ πτώσις τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας	1812 I. καὶ B. Γκρίμ , Λαϊκὰ παραμύθια
1781 'Ο Χέρσελ ἀνακαλύπτει τὸν πλανήτην Οὐρανὸν	1814 'Ο Ἀμπέρ μελετᾷ ἄτομα καὶ μόρια
1781 Κάντ , Κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου	'Ο Στέφενσον ἀνακαλύπτει τὴν κινήτηριον ἀτμάμαξαν.

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΣΙΣ

Ἡ Βενετία εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν Νέων Χρόνων	Σελ. 10
Πλοῖον τοῦ τέλους τοῦ 15ου αἰῶνος	» 12
Ὁ Κολόμβος	» 15
Μακιαβέλλι	» 29
Ὁ πάπας Λέων Ι'	» 32
Ὁ Ἔρασμος	» 36
Γουλιέλμος Σαίξπηρ	» 41
Μπρουνελλέσκι, παρεκκλήσιον Pazzi	» 45
Μέγαρον Βεντραμίνι Καλέργι	» 46
Ἐσωτερικὸν τοῦ μεγάρου Σπάντα	» 46
Ἡ ἀνοιξίς τοῦ Μποττιτσέλλι	» 47
Δὰ Βίντσι, Ἡ παρθένος, Ἡ Ἁγία Ἄννα καὶ ὁ Χριστὸς	» 48
Δὰ Βίντσι, Τζιοκόντα	» 49
Μιχαήλ Ἄγγελος, Πιετὰ τοῦ Ἁγίου Πέτρου	» 50
» » ὁ Ἄναστὰς Χριστὸς	» 50
Πλατεία τοῦ Ἁγίου Πέτρου	» 51
Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Ἁγίου Πέτρου	» 51
Ραφαήλ, Σχολὴ Ἀθηναίων	» 52
» Μία Μαντόννα	» 53
Τιτσιάνο, Τὸ νόμισμα τοῦ Κήνσου	» 54
Ἄλμπρεχτ Ντύρερ, Οἱ ἀπόστολοι Παῦλος καὶ Πέτρος	» 55
» » Ὁ ἅγιος Ἱερώνυμος	» 55
Χὰνς Χόλμπαϊν, Ὁ Πιλάτος νίπτει τὰς χεῖρας	» 56
» » Εἰκὼν νέου	» 57
Διάκοσμον πινάκιον τοῦ 16ου αἰῶνος	» 57
Θεοτόκοπουλος, Ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ ὄρος ἑλαιῶν	» 57
» Ὁ Αἴρων τὸν σταυρὸν αὐτοῦ	» 58
Ὁ Λούθηρος	» 61
Κατοικία γερμανοῦ εὐγενεοῦς τὸν 16ον αἰῶνα	» 64
Καθολικὴ ἐκκλησία	» 65
Λειτουργία εἰς ἐκκλησίαν διαμαρτυρομένων	» 66
Ὁ Καλβίνος	» 68
Κάρολος Ε'	» 78
Πόλις τῆς Γαλλίας τοῦ 16ου αἰῶνος	» 80
Φραγκίσκος Α'	» 81
Τὸ Ἐσκουριάλ	» 85
Ἐρρίκος Η'	» 89
Ἡ βασίλισσα Ἐλισάβετ	» 91

Μαρία Στούαρτ	Σελ.	92
Στρατὸς τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ 17ου αἰῶνος	»	103
Μετάλλιον ἀναμνηστικὸν τῆς Νυκτὸς τοῦ Ἁγίου Βαρβολο- μαίου	»	105
Οἰκία Νυρεμβέργης	»	107
Στρατόπεδον τριακονταετοῦς πολέμου	»	108
Βαλλενσταίν	»	109
Γουσταῦος Ἀδόλφος	»	110
Ἡ Ρισελιέ	»	116
Λουδοβίκος ΙΔ'	»	121
Ἡ Μποσσουέ	»	125
Ἡ ἄρτος τοῦ βασιλέως	»	126
Κάρολος Α'	»	130
Ἡ Κρόμβελ	»	132
Ἡ Κρόμβελ συνομιλῶν μὲ τοὺς δικηγόρους	»	133
Γουλιέλμος τῆς Ὁρανίας	»	142
Στρατιωτικὴ σημαία τοῦ Λουδοβίκου	»	143
Πολεμικὸν τοῦ 17ου αἰῶνος « Λουδοβίκος ΙΔ' »	»	145
Ἡ Μολιέρ	»	151
Ἡ Ρασίν	»	153
Βερσαλλίαι	»	155
Ἡ Ἀνάκτορα τῶν Βερσαλλιῶν (Αἴθουσα Κατόπτρων)	»	156
Βελάσκει, Ἡ Ἰνφάντιν Τερέζα	»	157
Μουρίλλο, Ἡ Ἁγία Σύλληψις	»	158
» Παῖδες παίζοντες κύβους	»	158
Ἡ Ροῦμπενς καὶ ἡ σύζυγός του	»	195
Ἡ Βὰν Ντάικ	»	160
Ροῦσνταλ, Ἡ Ἀνεμόμυλος	»	161
Ρέμπραντ, Ἡ Ἀυτοπροσωπογραφία	»	162
» Οἱ προσκυνηταὶ τῆς Ἑμμαοῦς	»	162
» Μάθημα ἀνατομίας	»	162
Ἡ Γαλιλαῖος	»	169
Ἡ Ἰσαὰκ Νεύτων	»	170
Ἡ Ἀγγλος εὐγενὴς μὲ στολὴν αὐλῆς	»	172
Ἡ Ρόμπερ Οὐάλποουλ	»	175
Ἡ δεῦτερος Πίτ	»	177
Μύλος χάρτου τοῦ 18ου αἰῶνος	»	178
Ἡ Ἀτμομηχανὴ τοῦ Οὐάτ τοῦ 18ου αἰῶνος	»	178
Ἡ κυρία Πομπαντοῦρ	»	183
Λουδοβίκος ΙΣΤ'	»	184
Μαρία Ἀντουανέττα	»	185
Ἡ Μέγας Ἐκλέκτωρ Φρειδερίκος Γουλιέλμος	»	197
Πρῶσοι στρατιῶται τοῦ 18ου αἰῶνος	»	198

Τιμωρία εἰς τὸν πρωσσικὸν στρατὸν	Σελ. 199
Ἅ Ο Μέγας Πέτρος	» 206
Αἰκατερίνη Β'	» 208
Γαλλικὸν πεζικὸν κατὰ τὸ 2ον ἡμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος	» 218
Ἅ λιμὴν τοῦ Ἄμστερνταμ	» 235
Ἅ Ο Γεώργιος Οὐάσιγκτον	» 243
Συνεδρίασις τῶν Γενικῶν Τάξεων	» 251
Ἅ Ο Μιραμπὸ	» 252
Ἅ Ο Μαρά νεκρὸς	» 256
Γάλλοι στρατιῶται (γελοιογραφία)	» 260
Ἅ Ο Λουδοβίκος ΙΣΤ' πρὸ τοῦ Κονβάν	» 261
Ἅ Ο Ρομπειπιέρ	» 264
Γάλλοι στρατιῶται τοῦ 1794	» 268
Ἅ Ο Ναπολέων	» 276
Ἅ Ο Νέλσων	» 280
Ἅ Ο Ναπολέων τὸ 1814	» 290
Ἅ Ο Ουέλλιγκτον	» 293
Ἅ Ο Γκαϊτε	» 300
Αἶθουσα τοῦ μεγάρου Σουμπίζ τῶν Παρισίων	» 302
Δυτικὸν περίπτερον τοῦ Zwinger	» 303
Κλίμαξ τοῦ μεγάρου Μπρῦλ	» 303
Τράπεζα καὶ ὠρολόγιον ροκοκὸ	» 304
Πύλη τοῦ Μπράντεμπουργκ	» 305
Δαβίδ, Ὁρκὸς τῶν Ὁρατίων	» 305
Τορβάλσδεν, Ἡβη	» 306
Δοκιμὴ ἀεροστάτου Μονγκολφιέ	» 309
Ἅ Ηλεκτρικὴ μηχανὴ	» 310
Λάμπρος Κατσώνης	» 350
Ἅ Αλὴ πασᾶς	» 353
Ρήγας ὁ Φεραῖος	» 358

Χ Α Ρ Τ Α Ι

	Σελ.	13
Χάρτης τῶν ἀνακαλύψεων	»	67
Ἡ Γερμανία μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Αὐγούστου	»	79
Ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Γερμανία ἐπὶ Καρόλου Ε'	»	96
Ἡ Ἰταλία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα	»	106
Χάρτης τοῦ Τριακονταετοῦς πολέμου	»	112
Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Βεστφαλίας	»	147
Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν Εἰρήνην τῆς Οὐτρεχτ	»	195
Ἀνάπτυξις τῆς Πρωσίας	»	205
Ἐξάπλωσις τῆς Ρωσίας	»	220
Διαμελισμοὶ τῆς Πολωνίας	»	237
Αἱ ἀποικίαι τῆς Β. Ἀμερικῆς	»	240
Αἱ Ἰνδίαὶ τὸ 1750	»	267
Ἡ Εὐρώπη τὸ 1789	»	287
Ναπολεόντειος αὐτοκρατορία	»	296
Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν συνθήκην τῆς Βιέννης (1815)	»	313
Ἡ Τουρκία κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα	»	

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ

(ΙΣΤ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'	Ἀνακάλυψις νέων χωρῶν	9 — 25
» Β'	Ἡ Ἀναγέννησις	26 — 44
	I. Ἀνάπτυξις διανοητικῆ-Ἀνθρωπισμός	26 — 31
	II. Ἡ Κοινωνία	31 — 35
	III. Οἱ ἄνθρωπισταὶ	35 — 37
	IV. Οἱ ἔθνικοὶ συγγραφεῖς	37 — 44
» Γ'	Ἀναγέννησις τῆς τέχνης	45 — 58
» Δ'	Θρησκευτικὴ μεταρρυθμίσις	59 — 72
» Ε'	Ἡ πολιτικὴ ἀνάπτυξις	73 — 93
	I. Καθολικαὶ ἐξουσίαι καὶ ἔθνικὰ κράτη	73 — 76
	II. Τὸ σύστημα τῶν κρατῶν	76 — 93
» ΣΤ'	Οἱ δυναστικοὶ πόλεμοι	94 — 102
» Ζ'	Θρησκευτικοὶ πόλεμοι	103 — 113

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΑΠΕΡΙΟΡΙΣΤΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ

(ΙΖ' ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'	Μεγίστη ἰσχὺς τῆς ἀπολύτου μοναρχίας ἐν Γαλλίᾳ-Οἱ χρόνοι Λουδοβίκου ΙΔ'	114 — 127
	I. Λουδοβίκος ΙΓ', Ρισελιέ, Μαζαρέν	114 — 120
	II. Ἡ βασιλεία Λουδοβίκου ΙΔ'	120 — 127
» Θ'	Ἀνάπτυξις τοῦ κοινοβουλευτικοῦ πολιτεύ- ματος εἰς τὴν Ἀγγλίαν	128 — 138
» Ι'	Αἱ διεθνεῖς συγκρούσεις τὸν ΙΖ' αἰῶνα-Οἱ πόλεμοι Λουδοβίκου ΙΔ'	139 — 148
» ΙΑ'	Διανοητικὴ ἀνάπτυξις κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα 'Ο αἰὼν τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ'	149 — 170

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΟΥ ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΥ

(ΙΗ΄ ΑΙΩΝ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ	ΙΒ΄	΄Η΄ Αγγλία τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα	171 – 179
»	ΙΓ΄	΄Η΄ Γαλλικὴ μοναρχία τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα	180 – 186
		I. ΄Η ἀντιβασιλεία	180 – 182
		II. Λουδοβίκος ΙΕ΄	182 – 186
»	ΙΔ΄	Τὰ γερμανικὰ κράτη τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα	187 – 202
		I. ΄Η Γερμανία	187 – 190
		II. ΄Η Αὐστρία	190 – 194
		III. ΄Η ἀνάπτυξις τῆς Πρωσσίας	195 – 202
»	ΙΕ΄	΄Η ἀνατολικὴ Εὐρῶπη τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα	203 – 211
		I. ΄Ανάπτυξις τῆς Ρωσσίας	203 – 209
		II. Πολωνία	209 – 211
»	ΙΣΤ΄	Αἱ διεθνεῖς συγκρούσεις τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα	212 – 226
»	ΙΖ΄	΄Η διανοητικὴ κίνησις τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα	227 – 234
»	ΙΗ΄	Οἱ Εὐρωπαῖοι εἰς τὰς ἀποικίας	235 – 246
		I. ΄Αποικιακὸς ἀνταγωνισμὸς	235 – 241
		II. ΄Ανεξαρτησία τῶν ΄Ηνωμένων Πολι- τειῶν	241 – 246
»	ΙΘ΄	΄Η Μεγάλῃ Γαλλικῇ ΄Επανάστασις	247 – 273
		I. Τὰ αἴτια	247 – 250
		II. Κατάρρευσις τοῦ παλαιοῦ καθεστῶτος	250 – 257
		III. ΄Η Δημοκρατία	257 – 266
		IV. Πόλεμοι τῆς ΄Επαναστάσεως	266 – 273
»	Κ΄	΄Η Ναπολεόντειος Αὐτοκρατορία	274 – 297
		I. ΄Η ἀνύψωσις τοῦ Ναπολέοντος	274 – 277
		II. ΄Η Στρατιωτικὴ ἐπικράτησις τοῦ Ναπο- λέοντος	277 – 286
		III. Πτώσις τοῦ Ναπολέοντος	286 – 297
»	ΚΑ΄	Γράμματα-΄Επιστήμαι-Τέχναι τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα	298 – 310

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΟΙ ΧΡΟΝΟΙ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ	ΚΒ΄	Μεγίστη ἰσχὺς τῆς ΄Οθωμανικῆς Αὐτοκρα- τορίας	311 – 327
»	ΚΓ΄	Οἱ ΄Ελληνας ὑπὸ τὴν τουρκικὴν δεσποτείαν	328 – 362

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσήμον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιοῦν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφ. Κυβ. 1946 Α 108).

0020561617
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ Γ', ΣΕΙΡΑ Α', 1957 (ΧΙ) – ΑΝΤΙΤΥΠΑ 6.000

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ-ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ Γ. Σ. ΧΡΗΣΤΟΥ & ΥΙΟΣ – ΓΑΜΒΕΤΤΑ 7 – ΑΘΗΝΑΙ

9 780200 000000

